

1/2014

Raporta/Rapport



# Sámi logut muitalit 7

Čielggaduvvon sámi statistihkka 2014



Sámi allaskuvla  
Sámi University College



norden

Raporta/Rapport 1/2014

# **Sámi logut mitalit 7**

Čielggaduvvon sámi statistihkka 2014



# Ovdasátni

Dán *Sámi logut muitalit – samiske tall forteller* almmuhusas muitalit sámi ealáhusaid birra. Sigrid Skålnes čállá movt ealáhusstruktuvra lea rievdan maŋŋil 2000 Sámedikki geográfalaš ealáhusovddidandoarjagiid doaibmaguovllus (SED-guovlu), ja Gunnar Claus kommentere odđasit barggolašvuodastatistihka sámi guovlluid siskkobealde. Skålnes čállá iešguđetlágan dutkanraporttaid birra, ja Claus ges guorahallá Statistihkalaš guovddášdoaimmahaga loguid.

Dat guokte artihkkala boazodoalu ja guolásteami birra eai leat čatnasan SED-guovlui, nugo dat guokte ovddibu dagaiga. Jan Åge Riseth ges čilge viidát kvantitatiivalaš historjjálaš beliid movt boazoealáhus lea ovdánan miehtá riikka gitta otnáži. Else Grete Broderstad ja Einar Eythórsson geahččaba movt mearrasámiid guovlluin Tromssas ja Finnmárkkus lea ovdánan 1980-logus gitta dássáži.

Paul Inge Severeide fievrreda ges viidásit árbeviero mas ovtta kapihttalis ovdanbuktit jahkásaš statistihkaid mángga dehálaš servodatoasis. Nu galgá berošteaddji lohkkiin maid vejolašvuolta lohkat servodatosiid rievddademiid, mat girjjis eai leat gieđahallon sierra artihkkaliin.

Guovdageaidnu, čakčamánu 2014

Sámi statistihkaid fágalaš guorahallanjoavku

Else Grete Broderstad

Magritt Brustad

Kevin Johansen

Paul Inge Severeide

Jon Todal

(jodiheddji)

# Čoahkkáigeassu

Dán vuostás artihkkala lea temá mo SED-guovllu suohkanat davábealde Sáltoduoddara ovdánit barggolašvuoda ja olmmošlogu hárrái. Dás deattuhit jagiid 2003-2013. Olles guovllus lea olmmošlohku njiedjan dieid jagiid. Vuotna- ja riddosuohkaniin lea olmmošlohku njiedjan eanet go siseatnansuohkaniin. Seamma áigodagas lea goitge barggolašvuolta lassánan máŋgga sajis guovllus. Bargujohttin olggos suohkaniin lea rievddadan, muhto lea leamaš eanemus suohkaniin mat leat lahka stuorit gávpogiid. Váile bealli sis geat leat bargguin SED-guovllus barget almmolaš sektoris, ja leat ge lassánan bargit eanet almmolaš go priváhta sektoris áigodaga. Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalus lea stuorimus suorgi almmolaš bargobáikkiin, ja lea suorgi mas bargguiduhttin lassána jagis jahkái. Dat guoská buot guđa guvlui SED-guovllus.

Eará almmolaš surggiid hárrái, nugo oahpahussii ja almmolaš hálddahussii, leat dát logut njiedjan čielgasit maŋemus logijagi, belohakkii dan dihte go suohkansektora leat unnidan unnon olmmošlogu dihte, belohakkii maiddá suodjalusa unnideami dihte. Stáhta hálddahusaid oppalaš unnideapmi orru eanet go almmolaš hálddahusaid bajáshuksen, ja dát guoská vuosttažettiin sámi hálddahusaide. Priváhta sektoris oaidnit rievdamiid mat ollislaččat addet negatiiva loguid sihke guolásteapmái, industriijai, eanadollui ja boazodollui, vaikko lea leamaš ovdáneapmi moatti SED-guovllus. Olmmošlohkoovdáneapmi lea leamaš negatiiva olles áigodaga, ja lassáneapmi lea sorjavaš sisafárremis. Suohkanat maida lea eanemus sisafárren ja main lea oaneheamos gaska stuorit ja máŋggabealat bargomárkaniidda, leat jáhku mielde suohkanat mat birgejit buoremusat jagiid ovddos guvlui.

Dihthe mubpie tjaalege vuesehte fasseldimmie SDJ-dajvesne joekehtslaakan juakasávva goh dihte siejhme fasseldimmie laantesne. Daesnie libie pryöveme sjiere væhtah SDJ-dajvesne vuesehtidh viehkine fasseldimmie joekedidh jielemen, kaarri jih nyjsenæjjaj, aalteren, ööhpehtimmien jih jeatjah ovmesse væhtaj mietie. Åejvievæhtah vuesehtieh fasseldimmieprosentie SDJ-dajvesne lea vueliehkåbpoe goh laanten gaskemedtie, men jeerehte. Dihthe lij laanten gaskemedtien bijjelen báarasåbpoe almetjidie SDJ-dajvesne, jih sagki vueliehkåbpoe dehtie nuerebe årrojedåehkide. Jienebh almetjh SDJ-dajvesne mah aalkoejielieminie barkin, jih låhkoe jollebe ööhpehtimmie lij vueliehkåbpoe goh laanten gaskemedtie.

Joekedamme dehtie ovmesse dajvine Nöörjen sisnjelen Saltfjellet noerhtelen, dellie vuajna stoorre jeeredh lin dehtie ovmesse variabelinie, jih SDJ-bieliedajvh eah seamma aktelaaketje tendensh vueseht.

Dán guolbmát artihkkalis bohtá ovdan ealáhusekonomalaš govva Norgga boazodoalus ja čatná dán sihke luonddugeografijai ja riektehistorjjálaš dilálašvuodaide. Dát čájeha hui mánggabealat gova lullin gitta nuortasdavás. Boazoservviin guovddáš Lulli-Norggas lea guhkes historjá ja leat báinnahallan lullisámi guođoheddjiide, go sii leat leamaš oahpaheaddjin sidjiide. Dáin boazobargin lea eanemus buvttadeapmi olles Norgga boazodoalus, go sii njuvvet ollu, lea alla buvttadeapmi ja stabiila ja buorre ekonomiija.

Lullisámi boazodoallu lullelis Stjørdala lea hui váttis historjá go politihkalaš hedjoneapmi čuozai hui garrasit dáppe. Trollheimen boazodoallu massii buot sin rivttiid. Dat duodaštuvvui Alimusrievttis nu maŋŋit go 1981. Eanandoalodepartemeanta ja Stuoradiggi sihkkaraste dán boazodoalu boahhteáiggi odđa lága bokte 1984. Boazosámiide Plassje-guovllus lea leamaš stuora noadđi go boandaservodat ja eiseválddit leat garrasit lassánan ja viidon. Lei buot vearrámus birrasiid ovddit jahkečuottemolsuma áigge, go dalle šadde mearehis stuora buhtadusaid máksit čuoččuuvvon vahágiid ovddas eanandollui, mii nohkkohii ollu boazosápmelaččaid. Maŋŋel soađi ja earenoamážiid 1970-logus leat boazosápmelaččat dán guovllus olahan odđa ja eambo buvttadeaddji boazodoalu, muhto leat ain ferten rahčat sihke boanddaid ja riekteiseválddiid vuostá, geat leat boares guottuide báinnahallan. Boazodoallit vuite viimmat ollislaš ipmárdusain iežaset rivttiid ektui Alimusrievttis 2001. Sii leat goitge ferten gillát njiedjama dan alla buvttadeamis, go boraspiret leat nu ollu lassánan.

Boazodoallu Davvi-Trøndelagas lei maid mielde dan alla buvttadanrevolušuvnnas 1980-logus, muhto leat álggu geahčen 1990-logu rájes dađistaga šaddan dovdat odđa boraspirepolitihka váikkuhusaid. Massinproseanta lea veahážiid mielde lassánan ja sihke njuovvanbohccot ja buvttadeapmi lea njiedjan alla dásis gaska dássái. Nordlándda ja Tromssa boazodoalloguovlluide lea goappašagaide čuohcan, go Norgga ja Ruoŋa rádjesoahpamuš 1751 mielddisbuvttii ahte Norga oačču badjelmeare geasseorohagaid ja Ruoŋa ges badjelmeare dálveorohagaid. Go našunalisma ideologiija doaibmagođii gaskamutto gitta loahpageahčái 1800-logu, de mielddisbuvttii dat garra bearráigeahču boazodollui. Sii galge ovddidit eanandoallo viidáneami ja maiddái olgguštit Ruoŋa boazosápmelaččaid, earenoamážiid Tromssa sulluin. Norga-Ruoŋa leaba dál dohkkehuvvon konvenšuvnna haga ja sáhtta jearrat leago Norgga sierranas guhkideapmi 1972-konvenšuvdna doallelaš, mii dahkkui 2005.

Stuora oassi Finnmárkku boazodoalus lea eahpedássedis dilis. Earret Buolbmát/Várjjat mii lea čadahan buvttadanrevolušuvnna ja doaibmá buriin badjelbáhčagiin. Boazolohku Kárášjogas ja 10 siskkit orohaga Guovdageainnus leat dan maŋemus 30 jagis lihkan gaskal historjjálaš buoremus ja heajumus dási, ja mii ain lea alit go dat boares dásit. Finnmárkku duoddara guohtonávkkástallan lea danne arvat eambo garrasit go ovdal. Eiseválddiid gozihanprográmma duodašta ahte jeagelšaddu Finnmárkku duoddaris lea arvat buoret go lei vurdojuvvon. Boazologu lassáneapmi 2000-logus mielddisbuktá goitge ahte guohtondilálašvuolta fas lea jođánit hedjoneame.

Maŋŋil NBRa gáibádusa, guorahallama ja ságastallama oaččuimet odđa boazodoallolága 2007. Earret ceavzilvuoda, de čalmmustahtta dát lánka boazodoalu iežas ášahusaid ja proseassaid, muhto leat spiehkastatmearrádušat mat addet guovddáseiseválddiide

vejolašvuoda mearridit badjel boazodoalloorgánaid. Eiseválddit leat dál geavahan dan ja leat álggahan bággonjuovvanproseassaid, vai unnidivčče boazologu. Lea ballu ahte diet doaimmat bohtet botnjat ja baicca goazadit, go dan ahte ovddidit ealáhusa iežas dárbašlaš proseassaid.

Oktasašresursadutkama bohtosat leat čielgasat: Leat resursageavaheaddjit ieža geat fertejit váldit ovddasvástádusa čoavdit iežaset váttisvuodaid. Eiseválddiid rolla ferte leat doarjut proseassaid mat huksejit ásašusaid ja čovdet váttisvuodaid.

Dát njealját artihkkalis čájehuvvo ahte Finnmárkku ja Davvi-Romssa dáfus, go geahččá daid oktan joavkun, lea čielga njieddji trenda logus guollefatnasiin vuollel 11 mehtera ja guolásteddjiidlogus (sihke joavku I:s ja joavku II:s) eanaš riddosuohkaniin. Njiedjan vuhtto erenoamážit áigodagas maŋnel jagi 2000. Spiehkastagat oppalaš govassat leat guolástusat «gonagasreabbáguovllus»; vuotnasuohkanat nuorttabealde Davvinjárgga. Doppe lea lohku fatnasiin, vuollel 11 mehtera, guolásteddjiidlohku ja bivdosálašárvu, sihke gonagasreabbá- ja dorsebivddus, lassánan áiggi maŋnel 2008. Ovdáneapmi Nuorta-Finnmárkkus čájeha ahte vuotnaguolásteapmi ain sáhtta leat geasuheaddji fidnoválljen ja elešis ealáhus jus rámmaeavttut leat sajis. Seammás čájehit logut, go geahččá Finnmárkku ja Davvi-Romssa oktan joavkun, ahte smávvasvaskáláguolásteapmi lea ovdáneapmi leamaš balddihahti negatiiva jo guhkit áiggi. Čoavddus ii leat bidjat struktureriid smávimus fatnasiidda, mii vel lasi dáidá unnidit dán fanasjoavkku ja jávkadit guolástanvuoigatvuodaid vuonaid báikegottiin. Stuorámuš hástalus, go jurdda lea nannet ássama vuodu mearrasámi vuotnaguovlluin, lea baicca čoavdit vuostáiváldinváttisvuodaid, vai smávvasvaskáláguolásteddjiin leat sihkkaris ja diehttevaš vuovdinvejolašvuodát lagasguovlluineaset.



# Rávvagat

SED-guovllus lea álbmot boarásnuvvan maŋemus 20-jagi. Ahkejoavku 20-39 jagi lea kritihkalaš fáktor boahtteáiggi lassáneapmái. Dát joavku lea njiedjan, ja erenoamážit nissonoassi joavkkus lea njiedjan. Riegádahttojit unnit mánát, maiddá suohkaniin main ovdal lea leamaš relatiivvalaš ollu riegádahttinbadjebáza. Boahtteáiggis lea olmmošlogu lassáneapmi SED-guovlluid olmmošlogus gitta sisafárremis, ja suohkanat maidda unnán fárrejit olbmot vedjet vásihit olmmošlogu njiedjama jagiin ovddos guvlui. Dat sáhttá addit eará gova olmmošlohkorievdamis go maid dássázii leat oaidnán, ja suohkanat main lea leamaš unnán olmmošlohkonjieddju buohtastahhton eará suohkaniiguin fylkkas dahje riikkaoasis sáhttet šaddat suohkanat main šaddá stuorimus njieddju.

Almmolaš sektor lea stuorimus barggaheaddji buot suohkaniin SED-guovllus. Gaskal 40 ja lagabui 52 proseanta dain geat leat barggus guovllus barget almmolaš sektoris. Orru vuhttome ahte gos leat ollu almmolaš bargosajit ja sámi institušuvnnat orrot váikkuheame olmmošlogu njiedjama vuostá sámi guovlluin. Dat bargosajit eaige leat nu gitta gilvvus ja ekonomalaš konjunktuvrrain go dábalaš eksportaealáhusat guolástus ja mátkeealáhusa leat. Telemarksforskning (Vareide ja Nygaard 2013) čujuha ahte dávjá lea eanemus beroštupmi bargosajiide priváhta sektoris, muhto dan mađe ollu almmolaš bargosajit go leat SED-guovlluin leat, de lea ágga ahte dat suohkanat maiddái barget váikkuhan dihte ja vejolaččat lasihit daid. **Dat soaitá erenoamáš dehálaš boahttevaš jagiid suohkanrájiid vejolaš rievddadan proseassa dáfus.**

SED-suohkaniin leat stuora hástalusat áiggis ovddos guvlui. Suohkaniin šaddá dárbu bargofápmui maid eai sáhte ieža háhkat. Dáláš bargoveahka dain 22 suohkaniin boarásnuvvá, nuorat fárrejit eret, ja álbmot bargoagis unnu. Jagi 2030 dárbbášit suohkanat gaskal 2200 ja 4100 eanet olbmo bargoagis go maid sáhttet ieža háhkat(Angell ja earát 2014).

Geasuheaddjivođa lea dehálaš. Geasuheaddjivođa ii berre mihtidit loguiguin ja almmuhit listtuin – main ollu davvinorgga suohkanat ja SED-suohkanat gártet vuolemusaid gaskii-muhto dan ferte geahččat searválagaid dainna dieđuin mii lea suohkaniid ovdáneami birra, ja dasa mii lea dehálaš go olbmot välljejit dákkáriid, ovdamearka dihte galget go fárret dahje orrut. Ja dan ferte geahččat dan ektui lea go čatnašupmi, ja makkár gaskat leat, ja kultuvrra ja geografija ektui- mat maiddái leat mielde ráhkadeame báikegotti, ássanmárkana ja bargomárkana. Dás dárbbuhuvvu odđa dieđut.

Maŋemus jagiid sisafárremat Davvi-Norgii leat dahkan guvlui barggolašvuodalassáneami vejolažžan. Eanet bargosisafárren Nuorta-Eurohpás, mas lea oassin oanehisáigge bargosisafárren, lea leamaš dehálaš barggolašvuodalassáneapmái. Muhto lassáneapmái lea maiddái váikkuhan dat go eanet sisafárrejeaddjit leat álgán bargat. Sisafárrejeaddji rolla ferte guorahallat buoret go dán rádji lea dahkkojuvvon.



Jielemen sjiekenisnie SDJ-dajvesne lea gellie gyhtjelassh mejtie byöroe guhkiebasse tjjelkestidh;

### **Analyjsh sjiere jieliemijstie**

Jielemh gäävnesieh mejgumie hijven gåarede SDJ-dajvesne? Gusnie dah? Mah jielemh mah gaarveneminie? Gåabph fasseldamme almetjh haajpanieh?

### **Sjiere jielemh /dajvh mah leah ráajvarimmiedajve**

Mah jielemh/dajvh mah sjiere däärjoem/däärjoehtimmiem áádtjeme? Guktie dejgumie gáaradamme? Fasseldimmie læssene? Vuartesjh evtiedimmiem fasseldimmesne sjierejeliemisnie tijje doekoe, joekedamme dejnie ovnessie geografeles dajvine.

### **Fasseldimmie byögkeles suerkien sisnjelen**

Man stöerre byögkeles sektovre? Låhkoe jarkesamme? Gieh desnie berkieh?

### **Fasseldimmie jih ööhpehtimmie**

Ööhpehtimmiedaltese ovnessie jelieminie. Aaltere gosse ööhpehtimmiem tjirrehtamme, - lähkoe mah jáarhkeööhpehtimmie vaeltieh goh geerve almetje? Ektiedimmie ööhpehtimmien jih barkoen gaskem, fasseldimmielåhkoeh joekedamme ööhpehtimmien mietie:

### **Staatuse dejtie mah eah leah fasseldamme**

Gieh dah? Ööhpehtimmesne? Jaepieboelhkebakijh (dah áajvahkommes eah meatan báetieh statistihkesne)? Barkohts? Svihtjemeheaptoes?

### **Almetjh barkosne mah juhtieh, gåabph haajpanieh, gieh dah?**

Jeatjah SDJ-dajvide juhtieh? Staaride noerhtene juhtieh? Jallh áarjene? Nyjsenæjjah juhtieh? Kaarrh juhtieh? Dah juhtieh mej jolle/vuelege ööhpehtimmie?

### **Fasseldamme almetjh SDJ-dajvesne, gubpede báetieh?**

Gusnie áarroejin gosse noereskuvlem veedtsin. Mah säemies jielemh mah jolle lähkoem fasseldamme almetjijstie utnieh, mah voengeste báetieh? Joekehts ööhpehtimmiedaltese jearohke byjjenimmiesijjeste?

### **Almetjh mah áenehks tijjen laantesne áarroeh**

Låhkoe læssene SDJ-dajvesne? Joekehts lähkoeh ovnessie SDJ-dajvine? Mejn timerie jelieminie dah leah fasseldamme?

### **Jienebh barkoeh, bielietijjenbarkoe?**

Destie vielie SDJ-dajvesne goh jeatjah dajvine?

Boazoealáhusas ceavzilvuodáváttisvuodat, leat dilálašvuodat, nugo sisabahkkemat guohtoneatnamiidda, ja boraspirepolitihkka mii ii váldde vuhtii luonddu ealáhusaid. Stuora oassi Guovdageainnu ja Kárášjoga boazodoalus ii leat ekologalaš ja ekonomalaš balánsas. Boazologu heiveheapmi gal ii sáhte dáhpáhuvvat ávdđalaš ja beaktilis vugiin, nu guhká go eiseválddiid eai doahttal boazosápmelaččaid kultuvrra ja iešmearrideami, nugo Norga lea riikkaidgaskaččat geatnegahtton. Guovllustivrraid heaittiheapmi dáhpáhuvai goitge, vaikko sihke NBR ja Sámediggi garrasit vuosttaldedje.

Dát evttohusat sáhttet nannet boazodoalu:

- 1) Eiseválddit fertejit boahhte Stuoradiggediedáhusas boazodoalu ceavzilvuoda birra ovddidit politihka, mii čielgaseappot gáhtte boazodoalu doaibmaguovlluid. Eiseválddit fertejit maid deattuhit man positiivvalaš lea go boazodoallu doalaha rabas eanadagaid ja biodiversitehta.
- 2) Konsultašuvdnaortnet mii álggahuvvui 2005, ferte eambo aktiivvalaččat geavahuvvot, vai ovddida geatnegahtton gulahallama boazosápmelaččaiguin, NBR ja Sámedikkiin. Dat livčče eambo nugo eiseválddit leat gaskariikkalaččat geatnegahtton.
- 3) Eiseválddit fertejit Finnmárkku boazodollui ja boazodoallo orgánaide addit ráfi mearridit doaibmanjuolggadusaid ja nu maid unnidit boazologu. Gulahallan ovddida guovttebealat luohhtámuša.
- 4) Sámi bargogoavku, maid Norgga Sámediggi jodihii, árvalii boazoguohtonkonvenšuvnna Ruotain. Dan ferte ohcat ratifiserejuvvot ja doibmii bidjat jodáneamos lági mielde.
- 5) Eiseválddit fertejit hábmet boraspirepolitihka, mii čielgaseabbo vuhtiiváldá boazoealáhusa ja eará guohtoneana geavaheddjiid.

Dát lea gaskavuodaid gaskal statistihkalaš trendaid ja mañemus jagiid smávvaskáluolásteami rámmaeavttuid nuppástuhttimiid mearrasámi guovlluin, erenoamážit das mii gusto guolástuspolitihkkii ja regulerendoaibmabijuide. Ákkastallamat doaibmabijuide leat leamaš iešgudetlágánat, muhtimiid leat čadahan vai nannejit mearrasámiguovlluin ássama, muhtima ákkastallet resurssasuodjalemiin, earáin fas ulbmil lasihit buvttadanmuni ja gánáhahttivuoda riddofatnasiin. Hilgunortnegis, mii gullá dán mañimus šláddjái, lea leamaš čielga beaktu dan dáfus ahte lea unnidan logu fatnasiin vuollel 11 mehtera, muhto sáhtta goitge duššo čilget oasáža dan garra njedjamis mii dán joavkkus lea leamašan. Nuppástuhttimat gonagasreappá hálddašanráđdemis jagi 2008:s lea dat doaibmabidju mii čielgasepmosit vuhtto statistihkas, lassánan doaimmaiguin ja vuotnaguolásteami laskamiin guovllus nuorttabealde Davvisiidda. Doaibmabijuin, maid bidje johtui Riddoguolástuslávdegotti čielggadeami čuovvoleapmin, erenoamážit lasihuvvon dorskebidvovuoigatvuodain fatnasiidda vuollel 11 mehtera sámi guovlluin, lea eahpitkeahttá leamaš positiivvalaš beaktu, muhto dát beaktu orru vuosttilduvvome eará rámmaeavttuiguin mat leat negatiivvalaččat ovdánan, erenoamážit guoská dát vuostáiváldindilálašvuhtii vuotnasuohkaniin. Dássázii eai leat dát doaibmabijut buktán mearkkašahti bohtosiid statistihkkii.

Ovdáneapmi Nuorta-Finnmárkkus čájeha ahte vuotnaguolásteapmi ain sáhtta leat geasuheaddjin fidnoválljemis, ja elešis ealáhus, jus rámmaeavttut leat sajis. Seammás čájehit logut, go geahččá Finnmárkku ja Davvi-Romssa oktan joavkun, ahte ovdáneapmi smávvaskáluolásteamis lea leamaš balddihahti negatiiva jo guhkit áiggi. Čoavddus ii leat sisafievrridit strukturortnegiid smávimus fatnasiid váste, mii dáidá vel lasi unnidit dán fanasjoavkku ja jávkadit guolástusvuogitvuodaid vuonaid báikegottiin. Stuorámuš hástalus, go jurddaša nannet mearrasámi vuotnaguovlluid ássama vuodu, lea baicca čoavdit **vuostáiváldinváttisvuodaid**, vai smávvaskáluolásteddjiide leat sihkkaris ja diehttevaš vuovdinvejolašvuodat lagasguovlluineaset.

## Sisdoallu

1	Mandáhtta ja vuodus .....	12
1.1	Ladastallanjoavkku mandáhtta .....	12
1.2	Ráddádallamat gaskal stáhta eiseválddiid ja Sámedikki .....	13
1.3	Máhttovuodu dárbun .....	14
1.4	Guorahallanjoavku .....	14
2	SED-guovllu ealáhusovdáneapmi 2000-logus .....	15
2.1	Álggahus.....	15
2.2	Gáldut .....	18
2.3	Sámi suohkanat ja SED-guovlu.....	19
2.3.1	SED-guovllu olmmošlohkoovdáneapmi.....	21
2.4	Ealáhusovdáneapmi davvin.....	23
2.4.1	Geasuheaddjivuohta, identitehta ja ovdáneapmi .....	24
2.4.2	Ealáhusovdáneapmi SED-guovllus .....	25
2.5	Rievdan ja ovdáneami mihtilmasvuodat 2003-2012 .....	27
2.5.1	Rievdamat iešgudet sajiin SED-guovllus .....	30
2.5.1.1	Guokte guovllu eanemus ovdánemiin .....	31
2.5.1.2	Guokte guovllu unnán lassánemiin .....	32
2.5.1.3	Guokte guovllu gos lea njieddju.....	33
2.6	Iešgudetge SED-guovlluid ovdáneami dovdomearkkat .....	34
2.7	Hástalusat ovddosguvlui.....	36
3	Fasseldimmie SDJ-dajvesne .....	42
3.1	SDJ-dajve .....	42
3.2	Fasseldimmie.....	43
3.3	Fasseldimmie – joekedimmie jielemi mietie jih gaskemedtien aaltere .....	45
3.4	Fasseldimmie jih ööhpehtimmie.....	48
3.5	Statistihkevåaromen bijre .....	50
3.6	Jienebh fãantoeh mah våaromem utnieh fasseldimmiestatistihkesne.....	51
4	Ceavzilis boazoealáhus? .....	53
4.1	Álgu.....	55
4.2	Ceavzilvuoda eavttut .....	57
4.2.1	Ceavzilvuodaguorahallan .....	58
4.2.2	Ceavzilvuoda guorahallan .....	59

4.2.2.1 Hábménprinsihpat .....	61
4.2.2.2 Ceavzilvuoda dovdomearkkat .....	62
4.3 Dálá dilálašvuhta .....	63
4.3.1 Luonddugeografija .....	63
4.3.2. Ealáhusekonomalaš oppalašgovva .....	64
4.3.2.1 Boazosearvvit Lulli-Norggas .....	65
4.3.2.2 Lulli-Trøndelaga/ Hedemárkku boazodoalloguovlu .....	68
4.3.2.3 Davvi-Trøndelaga boazodoalloguovlu .....	70
4.3.2.4 Nordlánda boazodoalloguovlu .....	72
4.3.2.5 Tromssa boazodoalloguovlu .....	75
4.3.2.6 Oarje-Finnmárkku boazodoalloguovlu .....	78
4.3.2.7 Nuorta-Finnmárkku boazodoalloguovlu .....	84
4.3.2.8 Čoahkkáigeassu Finnmarkkus .....	88
4.3.2.9 Obbalaš čoahkkáigeassu.....	90
4.4 Analysa ja guorahallan .....	92
4.4.1 Guovllut lullelis Finnmarkku .....	92
4.4.2 Finnmarkku .....	95
4.5. Čoahkkáigeassu ja konklusuvdna.....	98
4.5.1 Ceavzilvuhta máŋgga dimenšuvnas.....	99
4.5.2 Árvvoštallan .....	99
4.5.3 Čoahkkáigeassu ja ávžžuhusat .....	101
5 Mii dáhpáhuvvá mearrasámi vuonaid guolástusaiguin?.....	104
5.1 Álggahus.....	104
5.2 Porsáŋgu ja Várjjat .....	105
5.3 Ekologalaš nuppástuvvat .....	106
5.4 Rievdamat guolástushálldašeamis ja politihkas.....	107
5.4.1 Fanasearreortnet .....	108
5.4.2. Hilgunortnet 2002-2009 .....	110
5.4.3 Gonagasreabbá hálldašanrádden.....	116
5.4.4 Eará hálldašandoaimbajut maid vuodustussan lea mearrasámi guolástusa ja sámi báikegottiid vuhtiiváldin.....	120
5.5 Loahppaárvalus .....	121
6 Sámi logut .....	124
6.1 Álggahus .....	124
6.2 Muhtin mearkkašumit tabeallaide .....	124

# 1 Mandáhtta ja vuodus

Sámi statistihka fágalaš lađastallanjoavkku njuolggadusat leat čakčamánu 12.b. 2011 mearriduvvon Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeanttas, miessemánu 11.b. 2005 Stáhta eiseválddiid ja Sámedikki gaskasaš konsultašuvnnaid prosedyrat - lága olis, mii mearriduvvui gon.res. suoidnemánu 1.b. 2005.

Mearrádusa ulbmilin lei nannet stáhta eiseválddiid ja Sámedikki gaskasaš konsultašuvnnaid árvvoštallamiid ja mearrádusaid faktavuđđosa.

## 1.1 Lađastallanjoavkku mandáhtta

Fágalaš lađastallanjoavku galgá juohke jagi ovdal golggotmánu 1.b. buktit raportta Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartementii ja Sámediggái. Raporta galgá, nu guhkas go vejolaš, addit bajiidgeahčastaga ja árvvoštallama Norgga sámi servvodaga dilis ja ovdáneami sárgosiin. Raporta šaddá vuodđun jahkásaš bušeahhtabargui ja konsultašuvnnaide gaskal stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki.

Lađastallanjoavku galgá ságaškuššat ja gaskkustit gávdnosiiddis fágalaš artihkkaliid ja kronihkaid bokte, ja joavku sáhtta bovdet ja oassálastit fágalaš konferánsain, seminárain ja eará sullásaš lágidemiin. Lađastallanjoavkkus lea ovddasvástádus ovddidit ja dađistaga buoridit jahkásaš raporttaid oppalašgeahčastagaid ja analysaid ovdanbuktinvuogiid. Raporttaid galgá nu bures go vejolaš sáhttit álkit buohtastahttit áigodagaid gaskkas. Raportta galget ráhkadit čuožžovaš statistihkaid ja/dahje eará áššáigullelaš dataid ja árvvoštallan-, guorahallan- ja dutkanbargguid dieđuid vuodul. Lađastallanjoavkkus lea ovddasvástádus háhkat čuožžovaš statistihkaid ja dárbbaslaš dataid ja dieđuid raportta ráhkadeapmái. Lađastallanjoavku mearrida ieš makkár fáttáid meannuda jahkásaš raporttain. Fáttát maid sáhtta leat áigeovuodil meannudit leat:

- Giea
- Bajásšaddan, oahpahusa ja dutkama
- Dásseárvvu
- Dearvvašvuoda ja sosiála, dákko bakte olmmošlogu rievdan, demografija, dienas
- Ealáhusat, dákko bakte barggahus, ealáhusstruktuvra, árbevirolaš ealáhusat
- Biras- ja resursahálldašeapmi, ávnnaslaš kulturvuodu rievdadusat, searvan ja váikkuheapmi
- Kulturbargu ja dábálaš kultuvra, dákko bakte dáiddašlájja, media
- Siviila sámi servodat, dás organisašuvdna- ja ásahusovdáneapmi

Lađastallanjoavku sáhtta cuiggodit váilevaš gáldu- ja máhttovuđđosa ja dárbbu ovddidit statistihka fáttáid siskkobealde maid joavku atná relevántan. Lađastallanjoavkku sáhttet bivdit buktit ollislaš árvvoštallamiid ja vaikko vel čiekŋudit osiid materiálas daid sierra dárbbuid ektui mat Ráđdehusas dahje Sámedikkis sáhttet leat.

## 1.2 Ráđđádallamat gaskal stáhta eiseválddiid ja Sámedikki

Sápmelaččain lea álgoálbmogiin dat vuoigatvuohta ahte singuin galgá ráđđádallojuvvot buot áššiin mat njuolga váikkuhit sin dillái. Dát vuoigatvuohta lea sis *ILO-konvenšuvnna nr. 169 álgoálbmogiid ja olmmoščearddaid birra iešheanalis stáhtain* 6. artihkkala mielde.

Bargovugiid ulbmiliin lea:

- Váikkuheames stáhta geatnegasvuođa ollášuhttimis das ahte ráđđádallat álgoálbmogiiguin.
- Oččodit ovttamielalašvuođa gaskal stáhta eiseválddiid ja Sámedikki go árvvoštallojuvvo ásaheames lágaid dahje doaimmaid mat sáhttet váikkuhit sámiid beroštumiide.
- Láhčēt vejolašvuođa ovdánahttit guimmešduođa gaskal stáhta eiseválddiid ja Sámedikki man váikkuhus lea ahte sámiid kultuvra ja servodagat nannejuvvojit.
- Ovdánahttit oktasaš ipmárdusa sámi servodaga dili ja ovdánahttindárbbuid birra.

Ráđđádallanbargovugiin gaskal stáhta eiseválddiid ja Sámedikki čállojuvvo ná 5. paragrafas bistevaš čoahkkimiid birra:

- Ahte galget lágiduvvot jahkebeallasaš politihkalaš čoahkkimat gaskal sámi áššiid stáhtaráđi ja Sámediggepresideanta. Fágastáhtaráđdi searvá čoahkkimiidda dárbbu mielde. Bistevaš jahkebeallasaš čoahkkimiin galget ságastallat servodaga dili ja ovddidandárbbuid, dehálaš prinsihpalaš áššiid ja doaibmi proseassaid.
- Ahte galget lágiduvvot jahkebeallasaš čoahkkimat gaskal Sámedikki ja departemeanttaid gaskasaš sámi áššiid ovttastahttinlávdegotti. Čoahkkimiin galget earret eará boahhtevaš áigodaga áigeguovdilis sáme politihkalaš áššiid.

## 1.3 Máhttovuodu dárbbun

Stáhta eiseválddiid ja Sámedikki gaskasaš ráđđádallanvuogádaga 8.paragrafa prosedyrat meannudit čielggadan ja máhttovuodu dárbbuid. Máhttovuodu birra čuožžu ná:

- Gielda- ja guovlodepartemeanta ja Sámediggi nammadit ovttas fágalaš guorahallanjoavkku mii earret eará sámi statistihka vuodul jahkásaččat ovddida raporta sámi servodaga dili ja ovddidandovdomearkkaid birra. Raporta geavahuvvo vuodđun go dihto áššiid birra leat ráđđádallamat ja ráđđádallamiin sámi servodaga ovddidandárbbuid birra ovttas dain jahkebeallásaš čoahkkimiin gaskal sámi áššiid stáhtačálliid ja Sámediggepresideanta.
- Go stáhta eiseválddit dahje Sámediggi oaivvildit ahte čielggadeapmi dárbbasuvvo vai nanne árvoštallama ja mearrideami fáktavuodu dahje formálalaš vuodu de dan berrejit dieđihit nu fargga go vejolaš, ja bealit galget ovddidit gažaldagaid mat gusket vejolaš čielggadeami fápmudussii ráđđádallamiid oktavuodas. Stáhta ja Sámediggi galget bargat olaheames ovttamielalašvuoda ovddas sihke fápmudusa ektui ja das geat galget čađahit vejolaš čielggadanbarggu. Stáhta ja Sámediggi geatnegahttojuvvojit fuolahit dieđuid ja ávdnasiid mat dárbbasuvvojit čielggadeami čađaheames.

Dán oktavuodas nammaduvvo sierra guorahallanjoavku man bargun lea ovddidit jahkásaš raportta.

## 1.4 Guorahallanjoavku

Bargo- ja searvidahttindepartemeanta ja Sámediggi leaba soahpan ahte ovttas nammadit jodiheaddji, nubbinjodiheaddji ja golbma lahttu guorahallanjoavkui, man doaibmaáigodahkan lea njealji jagi. Sii geat leat nammaduvvon leat:

Jon Todal, jodiheaddji (Sámi allaskuvla-Samisk høgskole)

Magritt Brustad, nubbinjodiheaddji (Institutt for samfunnsmedisin, UiT Norgga árkatalaš universitehta- UiT Norges arktiske universitet)

Else Grete Broderstad (Sámi dearvvašvuodadutkama guovddáš, UiT Norgga árkatalaš universitehta- UiT Norges arktiske universitet)

Paul Inge Severeide (Statistalaš guovddášdoaimmahat-Statistisk sentralbyrå)

Kevin Johansen (Nordlánda Universitehta-Universitetet i Nordland)

Prošeaktajodiheaddjin lea Yngve Johansen, guhte bargá beallevirggis.



## 2 SED-guovllu ealáhusovdáneapmi 2000-logus

Sigrid Skålnes, seniordutki, Norsk institutt for by- og regionforskning

### **Čoahkkáigeassu:**

*Dán artihkkala temá lea mo SED-guovllu suohkanat davábealde Sáltoduoddara ovdánit barggolašvuoda ja olmmošlogu hárrái. Dás deattuhit jagiid 2003-2013. Olles guovllus lea olmmošlohku njiedjan dieid jagiid. Vuotna- ja riddosuohkaniin lea olmmošlohku njiedjan eanet go siseatnansuohkaniin. Seamma áigodagas lea goitge barggolašvuolta lassánan mángga sajis guovllus. Bargujohttin olggos suohkaniin lea rievddadan, muhto lea leamaš eanemus suohkaniin mat leat lahka stuorit gávpogiid. Váile bealli sis geat leat bargguin SED-guovllus barget almmolaš sektoris, ja leat ge lassánan bargit eanet almmolaš go priváhta sektoris 2003-2012 áigodaga. Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalus lea stuorimus suorgi almmolaš bargobáikkiin, ja lea suorgi mas bargguiduhttin lassána jagis jahkái. Dat guoská buot guđa guvlui SED-guovllus. Eará almmolaš surggiid hárrái, nugo oahpahussii ja almmolaš hálddahussii, leat dát logut njiedjan čielgasit mañemus logijagi, belohahkii dan dihte go suohkansektora leat unnidan unnon olmmošlogu dihte, belohahkii maiddái suodjalusa unnideami dihte. Stáhta hálddahusaid oppalaš unnideapmi orru eanet go almmolaš hálddahusaid bajáshuksen, ja dát guoská vuosttažettiin sámi hálddahusaide. Priváhta sektoris oaidnit rievdamiid mat ollislaččat addet negatiiva loguid sihke guolásteapmái, industriijai, eanadollui ja boazodollui, vaikko lea leamaš ovdáneapmi moatti SED-guovllus. Olmmošlohkoovdáneapmi lea leamaš negatiiva olles áigodaga, ja lassáneapmi lea sorjavaš sisafárremis. Suohkanat maida lea eanemus sisafárren ja main lea oaneheamos gaska stuorit ja mánggabealat bargomárkaniidda, leat jáhku mielde suohkanat mat birgejit buoremusat jagiid ovddos guvlui.*

### **2.1 Álggahus**

Norgga guovllupolitihkas lea leamaš mañemus golbmalogi jagi okta váldoulbmilin bisuhit riikka orrunministariid, dahje nugo dađistaga lea gártan; “orrunministariid váldohámi” (St.meld. 13 (2012-2013)). Measta čađat dan áigodaga lea olmmošlohku doaresbealde guovlluin njiedjan. Olmmošlogu geahččalit bisuhit earret eará doaimmaiguin mat galggaše hehttet *eréfárrema* doaresbealde suohkaniin, ja doaimmaiguin mat movttiidahttit *sisafárret*

daidda seamma doaresbealsuohkaniidda. Ollu iešguđetlágan doaimmat ja doaibmabijut leat váldon atnui dien barggus, geahččalan dihte aktiivvalaččat lasihit fárrema doaresbealguovlluide iešguđetlágan fárrehankampánjaiguin sidjiide geat orrot gávpotguovlluin, dahje maŋemus jagiid –olbmuid olgoriikkas. Muhto doaimmat eai leat biddjon dušše olbmuid ja sin *fárrenválljejamiide*, dat leat maiddá biddjon doaresbealsuohkaniidda. Dakkár doaimmat guoskkahit mánggalágan *servodatovddideapmái*, vuosttažettiin ealáhusovddideapmái nannet ealáhusaid nu ahte dat šaddet bivnnuhat bargiide. Doaimmat leat maiddá *gulustuvvama* ektui, ja ráhkadit – dahje goit ovddidit báikkiid geasuheaddji ássanbáikin, bargobáikin ja sadjin gosa sáhtta fárret, iige gos fárre eret.

Davvi-Norgga doaresbealsuohkaniin leat oktiibuot ollu iešguđetlágan doaibmabijut ja prošeavttat, leamaš dahje ain jođus, ealáhusa ovddideapmái, suohkaniid ovddideapmái, bargat buoret gulustuvvama ovddas, oažžut olbmuid fárret suohkaniidda iige fárret eret, ja beaggit geasuheaddji suohkanin. Suohkaniid ássit leat maiddá beassan oassálastit diein doaibmabijuin, sihke prošeaktaoasseváldin ollu ja iešguđetlágan prošeavttain, muhto maiddá dan bokte ahte hukset dahje ovddidit gelbbolašvuoda ealáhusbargin iežaset suohkaniin.

1970- ja-80 logus gohčodedje daid doaimmaid *doaibmabidjobargun*, ja ollu suohkanat álggahedje dan heahtereakšuvdnan (Bukve 2001). Dalle, nugo dál, de ledje doaresbealde suohkanat main lei váilevaš ealáhusmárkan ja alla bargguhisvuolta, mat eanemus doaimmahedje ja doaimmahit doaibmabidjobargguid, dahje nugo dán áiggi dadjet; ealáhusovddideami. Doaimmat ledje heahtedili ektui, eará sániiguin daddjon ealáhusmárkana ovddideami ektui, ja suohkana vejolašvuoda ektui doaimmahit *nuppástusdoaimmaid*. Dien maŋemus ášši várás čađahuvvui ovdamearka dihte prošeakta nannet suohkana ealáhusbarggu, ja suohkanat davvin, earret eará Hápmir ledje geahččalansuohkanat<sup>1</sup>. Ealáhusovddidanbarggut leat maŋemus golbmalogi jagi leamaš ollu ja iešguđetlágan hámis, ja leat leamaš sihke olbmuid ja suohkaniid várás, juogo álggahanprošeaktan dahje ovddidanprošeaktan báikkiide, suohkan osiide, suohkaniidda dahje guovlluide. Maiddá sámi guovlluin leat čađahuvvon iešguđetlágan álggahanprošeavttat, nuppástuhttinprográmmat ja ovddidandoaibmabijut. Muhtun muddui leat dat doaimmat maiddá leamaš sierra joavkkuid várás, nugo nissonolbmuid dahje nuoraid várás.

Dál ii leat unnit dárbu heahtereakšuvdnii ja nuppástuhttinmáhtolašvuhtii, ja leat ge ráhkadan ođđa doaimmaid, eaige leat doaibmabijut šat dušše ealáhusa váste, muhto maiddá servodaga váste mas ealáhus lea. Daiguin rievdademiiguin eai leat dušše doaibmabidjobarggut šaddan ealáhusovddideapmin ja servodatovddideapmin, muhto leat maiddá ráhkadan *ođđa lágan doaibmabijuid* ja *ođđa ulbmiljoavkkuid* doaimmaide. Beagginbargu, sisafárrehankampánjat, movttiidahttinkampánjat ja geasuheaddjivuoda huksen leat sihke ođđa sánit ja doaibmabijut, ja dán áiggi prošeavttain lea áinnas bajilčálan Fárre deike/Fárre davás dahje *Ođđa buoret*

---

<sup>1</sup> Gielda- ja bargodepartemeanta (dál: Gielda- ja odasmahttindepartemeanta) čađahii jagiid 1985-87 *Næringsetatprosjektet* guđa suohkanis Nordlánddas. Ulbmil lei geahččalit suohkanlaš ealáhusbarggus sierra etáhtas, ja dát lei geahččalanprošeakta. Prošeakta lihkostuvai hui bures, ja álgu dan ásaheamis mii maŋgil šattai suohkanlaš ealáhusbargu sierra etáhta dahje hálddahusa bokte. Geahča muđui Bukve ja Skålnes (1987).

*áigumuš ... suohkanis.* Daid vuoruhuvvon bargguid gohčodit ássanhálloprošeaktan<sup>2</sup> dahje smávvasuohkanprográmmán<sup>3</sup> main mihttun lea ovdamearka dihte “oččodit ássanhálu ja geasuheaddji báikkiid”, mat galggaše mielde nanusmahttit smávvasuohkaniid ovdánankapasitehta, dahje “oččodit oktasaš guovlludentitehta ja seammás hukset posiitiiva beaggima olggos guvlui.”<sup>4</sup> Lea maiddái guhkes áigi go doaimmaiguin fokuserejedje dušše ealáhusa, dávjá leat sisafárrejeaddjit ja ruovttoluottafárrejeaddjit ulbmiljoavkun, suohkaniin ii leat šat dárbu dušše bargobáikkiide, muhto maiddái dárbu deavdit guoros bargobáikkiid, ovdamearka dihte dearvvašvuoda- ja fuolahussektoris.

Ássanhállodoaimmat sisdollet áinnas maiddái vuoruhemiid nuoraid ektui geat leat fárren eret báikkiin, ja dan ahte oččodit áinnas oahppan nuoraid ruoktot fas, nu ahte guoros bargosajiid devdet.

Norggas lea mañemus jagiid lassánan olmmošlohku ollu. Olmmošlohku ii leat lassánan seamma ládje miehtá riikka, muhto lea lassánan nu ahte dat báikkid mat leat leamaš stuorrát leat sturron eanet. Dál lea nettosisafárren deháleabbo olmmošlohkolassáneapmái go riegádahttinbadjebáza. Statistihkalaš doaimmahaga logut čájehit stuorimus gávpogiid sturron eanemus, unnimus suohkanat miehtá leat unnon. Stuorrumis ja unnumis, sisafárremis ja eretfárremis, geasuheaddji ja unnit geasuheaddji báikkiin, lea govva mas lea maiddái geográfalaš čujuhus, ja nugo dávjá ovdal čujuhus mii ii leat amas; sturrun nanne gova mii lea vuhtton ollu jagiid – dađistaga eanet sentraliseren ja doaresbealsuohkaniin guorranit olbmot. Statistihkain ja raporttain muitalit logut olmmošfárrema guovddáš gávpogiidda ja čoahkkebáikkiide, ja sturruna birrasiin mat leat gilkoraston *geasuheaddjin*.

Dán artihkkalis lea fokus ovdáneapmái mii lea muhtun sámi guovlluin Norggas. *Sámi guovlu* lea dás ráddjejuvvon dasa mii gohčoduvvo *SED-guovllun*, ja *ovdáneapmi* lea ráddjejuvvon *ealáhus- ja barggolašvuodaovdáneapmái*. Sámi guovllu ealáhus- ja bargguiduhttinovddideami fokuseren gáibida maiddái fokuserema *álbmothivvodatovdáneapmái* dahje álbmothivvodatrievdamii seamma guovllus. Muhtun muddui geahččat rievdadusaid eará guovlluid rievdamiid ja ovdánemiid ektui, áinnas eará guovlluid ektui seamma riikkaosis.

---

<sup>2</sup> *Ássanhállodoaimma/Bulystsatsinga* ovddida gažaldaga mo sáhtta šaddat eanet geasuheaddji ásaiduvvat doaresbealsuohkaniidda. **Dan vuoruheamis lea Gielda- ja odasmahttindepartemeanta (KMD) leamaš mielde bidjame johtui mánga pilohtaprošeavtta miehtá riikka. Prošeavttaid temát leat erenoamážit guoskkahan sisafárren, integreren, nuorat, kultuvrralaš báiki- ja ealáhusovddideapmi ja beaggin. Ulbmil vuoruhemiin lea láhčit dili nu ahte doaresbealsuohkanat šaddet eanet geasuheaddjin bistevaš ássanbáikin, ja čohkket máhtu das mii váikkuha olbmuid ássanbáikki välljemii. Ássanhállodoaimma álggii 2010 ja bistá 2015 rádjái.**

<sup>3</sup> Smávvasuohkanvuoruheapmi galgá unnimus suohkaniidda addit eanet kapasitehta ovddidit geasuheaddji báikkálašservodagaid ássiide ja ealáhussii.

<sup>4</sup> Prošeakta *Omdømmebygging i Nord-Troms*, duohken lea Davvi-Romssa Guovlluráddi. Prošeakta oáččui Ássanhálloruhtadeami jagi 2011.

## 2.2 Gáldut

Ealáhusovdáneapmi sámi guovlluin lea leamaš fáddán mánjga almmolaš čielggadeamis, analysain ja dutkanprošeavttain mañemus jagiid. Dán artihkkalii leat gáldun buot stuorebuš dieđalaš čielggadeamit mat guoskkahit ealáhusovdáneami SED-guovllus 2000-logus. Datmateriálan eai leat goitge dušše välljejuvvon oasis mánjggain čielggademiin ja dutkanraporttain, muhto dat lea dat mii lea čohkkejuvvon dain surggiin mañnil duhátjagimolsuma. Materiála guoskkaha buot ovdáneami, erenoamážit lea deaddu ealáhus- ja barggolašvuodaovdáneamis sámi guovlluin. Ovdáneapmái gullá dás maiddái olmmošlohkoovdáneapmi. Raporttain geavahit iešgudet mađe máhtolašvuoda ja dovdamuša sámi guovlluid birra go galget čilget rievdadusaid ja ovdáneami. Gáldut leat iešgudetlágánat, vuosttažettiin nu ahte muhtumat ovdanbuktet datmateriála loguid tabeallaid ja grafihkaid hámis eaige báljo dieđuid guovllu ovdáneami ovdánanvuogi birra, eaige dárkilit analysaid rievdamiin ja almma čilgehusaid haga (Telemarksforskning). Eará gáldut geavahit máhtuid eará sámi dilálašvuodain ja Davvi-Norgga birra go analyserejit rievdamiid (Norut-Alta). Gálduid almmuhan vuollelis.

Bargu maid Norut ja Telemarksforskning leat dahkan lea váldooassi dán artihkkala guorahallanvuodus. Guovddáš gáldun leat Telemarksforskningas njeallje raportta main lea fokus ealáhusovdáneapmi, innovašuvdna ja geasuheaddjivohta. Dat raporttat leat ráhkaduvvon Sámedikki diñgojumi mielde jagiid 2010 gitta 2013. Dat raporttat leat muhtun muddui ovdalaš ealáhusanalysaid joatkkabarggut, ja muhtun muddui analysametoda ovddideami bokte maiguin mihtidit iešgudetge báikki geasuheaddjifámu. Bargu SED-guovlluid ovddas lea oassin stuorit barggus mas maiddái ollu eará suohkanat Norggas leat mielde. Raporttat sisdollet mánjggaid kártemiid ja mihtidemiid, maid lea váttis dulkot jus ii hui bures dovdda suohkaniid mat guorahallojuvvojit. Rievdadusaid ovdanbuktet vuosttažettiin loguid bokte, ja muhtun muddui leat guorahallamat oanehis áigeperspektiivvas. Dat eai leat analysat main lea vuodđun guhkit áiggi ovdáneapmi, ja váilu eanas háve máhttu báikkálaš ja guovllu dilálašvuodain mat sáhtaše čilget ovdáneami ja rievdamiid.

Norut Alta– Álttás leat guokte raportta, nubbi ráhkaduvvui stáhta prográmma “Máhttočohkken – árvoháhkana davvin” olis. Ealáhus- ja gávpedepartemeanta, Guolástus- ja riddodepartemeanta, Gielda- ja guovlludepartemeanta ja Birasgáhttendepartemeanta (dál: Gielda- ja ođasmahttindepartemeanta, Ealáhus- ja guolástusdepartementet ja Dálkkádat- ja birasdepartemeanta) čadahedje jagi 2013 máhtolašvuoda háhkama čalmmustahttit vejolašvuodaid mat leat lasihit ođasmahtti árvoháhkama resursarikkis guovllus ja govvidan dihte boahhteáigge gova Davvi-norggas 2030 ja 2050 guvlui mas máhtolašvuoda lea vuodđun. Erenoamážit deattuhedje guolásteami, áhpealáhusa, ođđa mariidna ealáhusaid, mátkealáhusa, ođasmáhtti energiija ja minerálaid. Máhtolašvuoda háhkan galgá mielde váikkuheame vai šaddá buoret vuodđu dahkat mearrádusaid ja välljejumiid ovddos guvlui, ja dat galgá čájehit makkár gaskaoamit ja doaibmajijut sáhttet váikkuhit ovdáneapmái ja leat mielde luvveme árvoháhkana potensála boahhtevas jagiid. Ráhkadedje maiddái vihtta rasttildeaddji čielggadusa mat iske fáttáid mat ledje oktasaččat guovtti dahje eanet ealáhusaide. Makkár hástalusat ja vejolašvuodát deaividit ealáhusaid, ja mo sáhtá daid

hástalusaidd dustet ja nu dahkagoahtit duohtan boahhteáiggi árvoháhkama? Mihttun máhtolašvuodáhákamiin lea oččodit oidnosii eavttuid mat leat lasihit bistilis árvoháhkama guvlui mas leat valjit resurssat, ja ráhkadit Davvi-Norggas boahhteáiggi gova 2030 ja 2050 guvlui mas máhtolašvuolta lea vuodđun. Lassin raportii ”Næringsutvikling i samiske samfunn” leat maiddáí oasis ovttá dain raporttain Máhttočohkkemis gáldun dán artihkkalii; dat guoská raportii ”Attraktive lokalsamfunn og arbeidsmarkedsregioner i Nord-Norge”.<sup>5</sup> Nubbi raporta – sámi guovlluid kulturealáhusaid birra – lea ráhkaduvvon Sámedikki diŋgojumi mielde. Dat ráhkaduvvui Sámedikki kulturdiedáhus barggu olis ja ilmmái jagi 2012.

Dasa lassin lea raporta Davviriikkaid ministerrádis –*Artic Social Indicators follow-up to the Artic Human Development Report*. Raporta ilmmái jagi 2010 ja lea nugo bajilčállagis boahdá ovdan čuovvoleapmi čielggadeamis *Artic Human Development Report (AHDR)*. Dalle go AHDR<sup>6</sup> ilmmái 2004:s atne dan Árktalaš ráddái (Artic Council) ja earáide jorggáldahkan (láddamin), danne go bargu ovddastii Árktalaš rádi vuosttaš servodatdiedalaš barggu. Dat ipmirduvvui dainna lágiin ahte olmmošlaš dimenšuvdna ceavzilis ovdáneami ektui viimmat adnojuvvui dehálažžan árktalaš guvlui ja ássiide. Seammás raporta čalmmustahtii ođđa oktasašvuoda ovdáneami eiseválddiid ja dutkanbirrasiid gaskkas, juoga mii oidnui čielgasit barggus gitta dan raportta válmmosteapmái. AHS-raporta oaččui ollu beroštumi, sihke danne go dálkkádatgáždát bijai ollu fokusa árktalaš guovlluide, ja maiddáí go riikkaidgaskasaš polárajahki bođii dakka maŋis. Raporta *Artic Social Indicators* fokusere sosiála indikáhtoriid ovdáneamis mat sáhttet leat áigejuovdilát árktalaš guvlui. Indikáhtorat čatnasit guđa suorgái; dearvvašvuolta, buresbirgejupmi, oahpahuš, kultuvra, luondu ja vejolašvuolta mearridit iežas boahhteáiggi badjel. Raporta ministerrádis geahččá buot árktalaš servodagaid, ja viidábut ja eanet bajitdási perspektiivvas go eará raporttat dás.

Lassin dáidda leat maiddáí eará raporttat guovllus geavahuvvon, ovdamearka dihte Sámedikki ealáhusdiedáhus (2012), lassin Statistihkalaš guovddášdoaimmahaga (SSB)<sup>7</sup> statistihkaide, earret eará SSB statistihkat sámi dilálašvuodain.

## 2.3 Sámi suohkanat ja SED-guovlu

Jagi 2014 leat Norggas 428 suohkana. Dát artihkal lea muhtun daid suohkaniid birra; suohkanat leat davvin, ja buohkat SED-guovllus<sup>8</sup>. Ii leat datavuodđu ráhkadit indiviidaid mielde statistihka olbmui geain lea sámi-etnisitehta gullelašvuolta. Ii leat álbmotregisttar

---

<sup>5</sup> Norut Alta-Áltá Rapport 2013-7.

<sup>6</sup> AHDR čađahuvvui Artic Council’s Sustainable Development Working Group (SDWG) jodihemiin.

<sup>7</sup> Statistisk sentralbyrå (SSB) ilmmuha juohke nuppi jagi *Sámi statistihkka*, maŋemus almmuhuvvon 2014.

<sup>8</sup> Sámedikki doarjjaortnegat ealáhusovddideapmái (SED) lea joatka Ovddidanfoanddas guovddáš sámi ássanguovlluide. Dat foanda ásahuvvui Stuoradikkis jagi 1975. Foanda gulai dalle viđa suohkanii siskkit Finnmárkkus. Dan geográfalaš doaimmaguovlu lea maŋŋil viiddiduvvon máŋgii, maŋemus 2009. Foanda lea maiddáí molson nama, ja dan leat hálddašan máŋga institušuvnna. 1989 rájes lea Sámedikkis leamaš ovddasvástáduš daidda doarjagiidda. 2009 rájes mearrida Sámediggi dan geográfalaš doaimmaguovllu jahkásaš bušeahtamearrádušas.

eaige eará registarat lohkan geat leat sápmelaččat (Pettersen 2012). SSB<sup>9</sup> sámi statistihkas lea geográfalaš vuodđu, dat mearkkaša ahte dán statistihkas leat sámi ássanguovllut geográfalaččat vuodđun ja *ráddjejuvvon Sámedikki* ealáhusovddidandoarjagiid doaibmaguovllus (SED). Olles dát guovlu lea davábealde Sáltoduoddara, iige danne leat das mielde olles árbevirolaš sámi ássanguovlu. Guovllus lea birrasiid 50 proseanta Norgga areálas davábealde Sáltoduoddara, muhto dušše 10 proseanta olbmui geat áset davábealde Sáltoduoddara áset SED-guovllus. Njeallje proseanta SED-guovllu álbmogis orru čoahkkebáikkiin. Nu leat doaresbealbáikkid davábealde Sáltoduoddara mat leat definerejuvvon sámi ássanguovlun. Buot gávpogat ja stuořit čoahkkebáikkid leat olggobealde SED-guovllu, ja nu lea garra guovddáš-doaresbealde-dimenšuvdna oassin sámi statistihkas.

SED-guovllus leat jagi 2014 26 suohkana, 16 olles ja 10 suohkana main oasit leat mielde. Buot suohkanat leat golmma davimus fylkkas Finnmárkkus, Romssas ja Nordlánddas, davábealde Sáltoduoddara. Gávpotsuohkanat – Áltá, Máttá-Várjjat, Romsa ja Narviika leat suohkanat main leat oasit mielde SED-guovllus. Dat guovllut leat doaresbealde- ja gilleguovllut oalle guhkin eret suohkaniid guovddázis. Dát njeallje suohkana eai leat váldon mielde analysain, go eanas oassi datain raporttain mat leat dán artihkkala vuodđun leat suohkaniid dásis.<sup>10</sup> Dasa lassin leat guhtha suohkana main dušše oasit suohkaniin leat mielde SED-guovllus. Dat suohkanat leat merkejuvvon násttiin (\*). Buot dain suohkaniin dahká olmmošlohku dan guovllus mii lea oassin SED-guovllus unnimus oasi, muhto dat leat eanas smávva suohkanat, nu ahte daid siskkildahttin materiálahi ii váikkut seamma ládje go gávpotsuohkanat livčče.

**Tabealla 2.1 SED-guovlu. Suohkaniin mat leat merkejuvvon \* lea dušše oassi mielde SED-guovllus.**

<b>Finnmárku</b>	<b>Romsa</b>	<b>Nordlándá</b>
<b>Máttá-Várjjat-Sør-Varanger*</b> Unjárga-Nesseby Deatnu-Tana Gáŋgaviika-Gamvik Davvesiida-Lebesby* Karášjohka-Karasjok Guovdageaidnu-Kautokeino <b>Áltá-Alta*</b> Porsáŋgu-Porsanger Nordkapp* Muosát-Måsøy* Fálesnuorri-Kvalsund Láhpi-Loppa	<b>Romsa-Tromsø*</b> Návuotna-Kvænangen Gáivuotna-Kåfjord Storfjord-Omasvuotna Ivgu-Lyngen Ráisavuotna-Sørreisa* Rivtták-Gratangen Skánit-Skånland Ráisa-Nordreisa Evenášši-Evenes*	<b>Narviika*</b> Divtasvuodna-Tysfjord Hábmer-Hamarøy*

Go sámi guovlluid buohtastahtta eará guovlluiguin, de ii buohtastahte dušše sápmelaččaid ja ii-sápmelaččaid, muhto maiddá doaresbeale ja guovddáš guovlluid. SSB oaivvilda ahte dat

<sup>9</sup> Statistisk sentralbyrå Statistihkalaš guovddášdoaimmahat

<sup>10</sup> Norut-Alta- Áltá raporta 2014:4 digaštallá ráddjemis ahte ii leat áibbas váttisvuodaid haga guoddit gávpotsuohkaniid, go de earret eará massá dieđuid sápmelaččaid gávpot fárrema birra, nugo Sørle ja Broderstad čájeheigga raporttasteaska 201.

sáhtta addit sámi statistihkkii ovttagardánvuoda, muhto ákkastallá ahte lea duohtavuohta ahte “vaikko ollu sápmelaččat ássat gávpogiin ja stuorit čoahkkebáikkiin, de lea doaresbealde davvin gos sámi kultuvrras lea relatiivvaččat stuorimus mearkkašupmi. Ja boaittoealproblematihkka lea danne dehálaš hástalus sápmelaččaide álbmogin” (SSB<sup>11</sup>)

Válđoágga válljet guovllu lea ahte dát leat báikkálašservodatmat gehččojuvvojit alla árvosažžan sámi kultuvrra ja ealáhusa seailuheami ja ovddideami ektui, seammás go Sámediggi hálddaša erenoamáš doaimmaruđaid juste dasa. 26 SED-suohkanis leat 13 Finnmárkkus, ovcci Romssas ja njeallje Nordlánddas. (Slaastad 2014). Statistihkalaš guovddášdoaimmahaga neahttasiiddus lea bajilgeahčustat suohkaniin mat leat mielde SED-guovllus<sup>12</sup>.

### 2.3.1 SED-guovllu olmmošlohkoovdáneapmi

Olmmošlohkoovdáneapmi lea dehálaš fáktor iešguđetge SED-guovllu servodatovdáneapmái. 1997 rájes 2010 rádjái lassánii olmmošlohku olles riikkas, muhto ii 22 suohkanis mat gullet SED-guvlui. Dan guovllus njiejai olmmošlohku, ja sivvan njiedjamii lei negatiiva riegeahttinbadjebáza ja eretfárren. Sámi guovlluin lea olmmošlohku njiedjan maiddái mihá eanet go buot dain golmma davimus fylkkain. Romssas lea lassánan 1997 rájes, Nordlánddas ja Finnmárkkus lea mañemus jagiid njiedjan jorggihan lassáneapmái. Sámeaguovllus lea njiedjan joatkán, earret jagi 2012. Lassáneapmi ii lean ollu, muhto lei goitge vuosttaš lassáneapmi 1990 rájes goassáža rájes lei njiedjan 15 proseanta. Jagi 2011 ja 2012 fárrejedje eanegat SED-guovlluide go eret doppe, ja 2012 lassánii doppe olmmošlohku veaháš.

Ođđajagimánu 1. beaivvi 2013 ásse 55 652 olbmo SED-guovllus. Dat lei 14,6 proseanta njiedjan 1990 rájes (Sámi statistihkka 2014). Eretfárren ja váilevaš ruovttoluottafárren lea váldosivva njiedjamii ja dasa go olmmošlohku lea njiedjan jahkásaččat 1990 rájes 2012 rádjái, njiedjan mii dahká oktiibuot 15 proseanta. Eanas leat nuorra rávisolbmot geat fárrejit, mii lea daguhan ahte jagiid čađa lea guvlui gártan boarrásit álbmot go muđui riikkas, stuora joavkkuin agis 55 jagi ja boarráseappot. Álbmotjoavku ahkejoavkkus 25-39 jagi lea maiddái SED-guovllus ollu unnit go muđui riikkas, sihke dievddut ja nissonat. Seamma guoská maiddái mánáide ahkejoavkkus 0-9 jagi SED-guovllus muđui riikka ektui. Jagi 2011 ja 2012 lei ovdáneapmi ieža lágan go ovddit jagiid, eanegat johte SED-guvlui, go eret doppe, ja 2012:s lei vuohččan veaháš olmmošlohkolassáneapmi.

---

<sup>11</sup> <http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/urbefolkningen-i-tall-samisk-statistikk>

<sup>12</sup> Raporta Sámi statistihkka 2014 sisdoallá statistihka mii lea áššáigullevaš sámi servodatdilálašvuodaide Norggas.

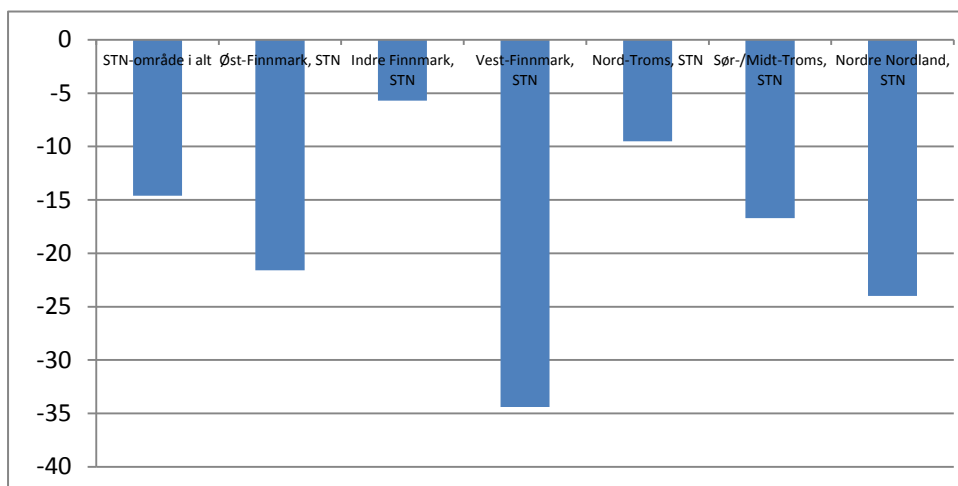


**Tabella 2.2 Olmmošlohku ođđajagimánu 1.b. 2013, Norga davábealde Sáltoduoddara. Gáldu: SSB, Sámi statistihkka.**

	Rievdamat proseanttain		
	2013	2012-2013	1990-2013
Norga davábealde Sáltoduoddara oktiibuot	396 532	0,9	4,2
<b>SED-guovlu oktiibuot</b>	<b>55 652</b>	<b>0,0</b>	<b>-14,6</b>
Eará guovllut oktiibuot	340 880	1,0	8,1
<b>Nuorta-Finnmárku</b>	24 730	1,0	-6,8
<b>Nuorta-Finnmárku, SED</b>	<b>3 789</b>	<b>-0,1</b>	<b>-21,6</b>
Nuorta-Finnmárku, eará guovllut	20 941	1,2	-3,6
Siskkit Finnmarku	12 512	-0,2	-5,7
<b>Siskkit Finnmarku, SED</b>	<b>12 512</b>	<b>-0,2</b>	<b>-5,7</b>
Oarje-Finnmárku	37 292	1,4	8,6
<b>Oarje-Finnmárku, SED</b>	<b>3 843</b>	<b>-0,3</b>	<b>-34,4</b>
Oarje-Finnmárku, eará guovllut	33 449	1,5	17,5
Davvi-Romsa	18 480	0,0	-9,5
<b>Davvi-Romsa, SED</b>	<b>18 480</b>	<b>0,0</b>	<b>-9,5</b>
Davvi-Romsa, eará guovllut	0	.	.
Lulli-/Gaska-Romsa	141 938	1,3	12,5
<b>Lulli-/Gaska-Romsa, SED</b>	<b>14 270</b>	<b>0,2</b>	<b>-16,7</b>
Lulli-/Gaska-Romsa, eará guovllut	127 668	1,4	17,1
Davit Nordlándá	161 580	0,6	1,1
<b>Davit Nordlándá, SED</b>	<b>2 758</b>	<b>0,6</b>	<b>-24,0</b>
Davit Nordlándá, eará guovllut	158 822	0,6	1,7

Olmmošlohku njiedjá sámi ássanguovlluin, muhto leat stuora erohusat iešguđet guovlluin. Siskkit Finnmarkkus lea unnimus njieddju, vuollelaš 6 proseanta. SED-guovllus Davvi-Romssas lea maiddái leamaš unnit njieddju olmmošlogus go eará guovlluin, 14 proseanta (vrd figuvra 2.1).

**Figuvra 2.1 Olmmošlohkonjiedjan 1990-2013 SED-guovllus (Gáldu: SSB)**



Nuorta-Finnmárkkus ja Lulli- ja Gaska-Romssas lea leamaš 21 proseanta njiedjan, Davit Nordlánddas 23 proseanta. Oarje-Finnmárkkus lei eanemus njiedjan, 34 proseanta.

## 2.4 Ealáhusovdáneapmi davvin

Jagiid 2003-2011 lei Davvi-Norggas 7 proseanta lassáneapmi barggolašvuodas, mii lea ollu unnit go olles riikkas. Norggas lea leamaš seamma áigodagas lassáneapmi 13 proseanta. Dan áigodagas lea leamaš veaháš njiedjan bargosajiin sámeguovlluin sihke almmolaš ja priváhta sektoris. Bargosajit njidje vuosttaš vihtta jagi 2000-logus, dan rájes lea bargosajiid lohku leamaš dásset. Angell ja earát leat cealkán dilálašvuoda birra ná “Dat lassáneapmi mii lea boahtán riikkaoassái ja riikii muđui buorrin, ii leat ollen sámi guovlluide.” (2014: 31). Almmatge leat stuora erohusat sámi suohkaniid *gaskkas*, vaikko bargosajiid lohku lea guhkit áiggi unnán rievdan. Vaikko lea lassáneapmi oppalaččat miehtá, de vuohitit goitge ealáhusstruktuvrra rievdan, vuoddoealáhusat leat njiedjan, earret áhpeeláhus mas lea leamaš lassáneapmi. Sihke Davvi-Norggas ja sámi suohkaniin lea stuora oassi álbmogis barggus almmolaš sektoris.

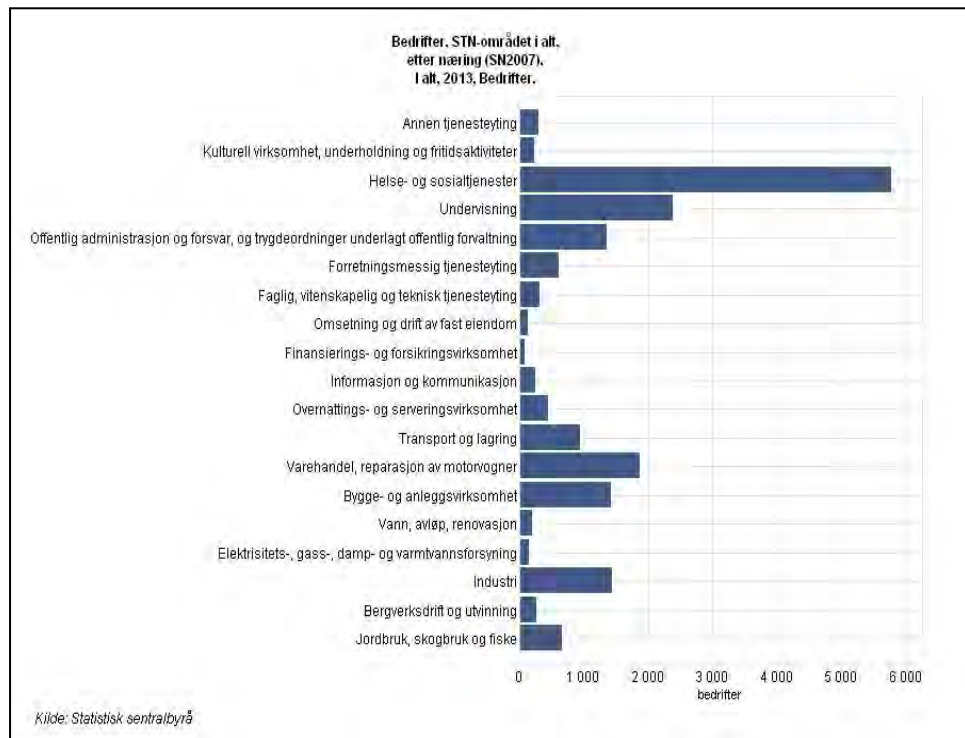
Bargosadjeovdáneapmi lea dehálaš indikáhtor regionála ovdáneapmái, ja soaitá leat eanemus diehttelas čilgehusfáktor fárrenrávnnjiide. Bargosajit leat sihke almmolaš ja priváhta sektoris, muhto nu go Vareide ja Nygaard (2013) leaba čilge de lea dávjá eanemus beroštupmi priváhta sektora bargosajiide, ja daid áinnas geahččalit váikkuhit ealáhusovdáneami bokte.

Barggolašvuodaovdáneapmi rievddada ollu dán riikkaoasis. Oarje-Finnmárkkus, Nuorta-Finnmárkkus, Lofuohtas, Romssas, Siskkit-Helgelánddas ja Bådádjos lea leamaš eanemus lassáneapmi (8-12 proseanta) maŋŋil jagi 2003. Ufuohtas, Sálttus ja muđui Olggut-Helgelánddas lea leamaš veaháš lassáneapmi (5 proseanta), ja Sis-Finnmárkkus, Davvi-Romssas, Gaska-Romssas, Lulli-Romssas ja Viestterállasis lea leamaš jur veaháš lassáneapmi (2-3 proseanta). Ollu lassáneapmi muhtun sajiin Finnmárkkus vuolgá petroleumealáhusas Hámmárfeasttas ja Máttá-Várjjagis ruvkedoaimma ođđasis álgaheamis.

Stuorimus barggolašvuodalassáneapmi go mihtida absoluhtta loguiguin, lea leamaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusas, huksen ja rusttet doaimmas, gávppašeamis, fágalaš, dieđalaš ja tehnikkalaš bálvalusfáluin ja oahpahusas. Mariidna ealáhusat nugo guolásteapmi, guolleindustriija, šaddadeapmi ja ođđa šlájat, lea ain sektor mii relatiivvalaččat lea nannosepmosit ovddastuvvon Davvi-Norggas, go buohtastahtá riikkagaskameriin, vaikko dain guovlluin lea barggolašvuoha njiedjan 11 proseanta 2003 rájes. Minerálaroggan lea maiddái oalle ollu riikkaoasis. Almmolaš hálddahuš, suodjalus jna., oahpahus ja dearvvašvuoda ja sosiálabálvalusat leat stuoribut Davvi-Norggas go muđui riikkas (Angell ja earát 2014).

65 proseanta SED-guovllu álbmogis agis 15-74 jagi ledje bargguin 4. kvartálas jagi 2012 (SSB). Lohku lea veaháš vuollelis go muđui guovllus davábealde Sáltoduoddara. Olles riikkas lei 69 proseanta álbmogis dán ahkejoavkkus bargguin. SED-guovllus lea dievdduid oassi eanadoalu, vuovdedoalu ja guolástan ealáhusain stuorit go eará guovlluin ja olles riikkas. Muđui leat maiddái oalle ollu dievddut SED-guovllus barggus nugo gávppašeamis, hotealla- ja restoránja doaimmas ja huksen ja rusttet doaimmas, ja dearvvašvuohta- ja sosiálabálvalus lea ges nissoniidda deháleamos ealáhus, mii ii leat eará ládje go muđui riikkas.

**Figuvra 2.2 Fitnodagat, SED-guovllus oktiibuot, ealáhusaid mielde. 2013**



Figuvra 2.2 čájeha ahte SED-guovllu stuorimus barggolašvuodasuorgi lea *dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalus*. Eanemusat leat almmolaš bargosajit. Guokte eará almmolaš suorggi leat maiddái suorrát; *almmolaš hálddahus, suodjalus ja eará ja oahpahus*.

### 2.4.1 Geasuheaddjivuohta, identitehta ja ovdáneapmi

Sámediggi lea mánggaid jagiid doaimmahan analysaid sámi guovlluin ealáhusovdáneamis, innovašuvnnas ja geasuheaddjivuođas (Vareide ja Nyborg Storm 2010, 2011, 2012, Vareide ja Nygaard 2013). Raporttat almmuhit *geasuheaddjivuođapyramiidaid ja baromehteriid*, main *geasuheaddjivuođabaromehter* váldá vuolggasaji oktavuodas mii lea nettofárrema ja bargosadjelassáneami gaskkas. Jurdda pyramidain lea ahte “báikkít ovdánit iežaset geasuheaddjivuođa ektui golmma dimenšuvnna mielde; Guossástallan, ássan ja fitnodagat” (Vareide og Nyborg Storm 2010:34). Davvi-Norgga guovllut gártet vuolágeahčai dan baromehteris, ja čeahkkáigeassun gártá ahte “ Eretfárren lea ollu eanet go bargosadjeovdáneamis vuohtá, ja guovllut oidnojit danne unnán geasuheaddji ássansadjin” (op. Cit side 29). Dákkár davvinorgalaš baromehteris leat vuolemussii gártan guovllut mat leat SED-guovllus. Suohkaniin leat Ráisavuotna, Loabát, Ivgu ja Unjárga mat leat leamaš

“badjel gaskamearálaš geasuheaddji mañemus ovcci jagi”,<sup>13</sup> seammás go Guovdageaidnu ja Gáŋgaviika ledje unnimus geasuheaddjit seamma áigodagas.

Telemarksforskning geavaha geasuheaddjidoahpaga vuosttažettiin ovttas fárremiin ja bargosadjelassánemiin, ja geahččá oanehisáigái geasuheaddjivuodaovdáneami, rievddademiiguin jagis jahká. Sámedikki iežas ealáhusovdáneami čielggadeamis (Sámediggi 2013)<sup>14</sup> digaštallet geasuheaddjivuoda ovttas mihtuiguin nannet ja doalahit ássama sámi guovlluin. Sámediggi čujuha ahte “vuos ii leat oktage guorahallan mii čájeha makkár mearkkašupmi sámi kultuvrras sáhtta leat ássamii sámi guovlluin.” Sámi kultuvra ii leat ge mielde Telemarksforskninga guorahallamis.

Sámediggi geavaha geasuheaddjidoahpaga viiddis mearkkašumis, ja čállá *“Ássanbáikegeasuheaddjivuolta lea dávjá juoga luondduvuđot, gitta dálkkádagas, rittus, friddja luonddus ja lagasvuolta gávpotguovddážiidda, muhto sáhttet leat erohusat fylkkaid siskkobealde. Lahka girdišillju ja buorre kommunikašuvdna sáhttet maiddá mearkkašit ollu ovttaskas olbmo ássanbáikki válljemii. Luonddu geavaheapmi ja dat resurssat mat leat guovllus sáhttet mearkkašit ollu daidda geat eai leat fárren. Man mávssolaš lea sámi identitehta, giella ja gullevašvuolta guvlui ja sámi ealáhussii, leat momeanttat mat sáhttet čilget manne olbmot ain válljejit ássat árbevirolaš sámi guovlluin.”*

Sámediggi čujuha dasa ahte go galgá láhčit dili geasuheaddji báikkálašservodagaide ja ássansajiide, de lea stuora oassi ovddasvástádusas suohkan ja fylkkasuohkan eiseválddiin. Dan govvideamis leat skuvllat, mánáidgárddit, aktivitehtafálaldagat, boarrásiidfuolahus, infrastruktuorra ja nu ain dehálaččat.

## 2.4.2 Ealáhusovdáneapmi SED-guovllus

Seammás go Davvi-Norggas lea leamaš barggolašvuodalassáneapmi mañnil 2005, de ráddjejuvvui lassáneapmi SED-suohkaniin ja eará doaresbealsuohkaniin davvin áigodahkii 2005-07. Dan mañnil lea leamaš measta dássedis barggolašvuolta. Vareide ja Nygaard (2013) čoačkkáigeassiba nu ahte bargosadjeovddideapmi sámi guovlluin ii leat háhkan lassáneami, nu mo muđui riikkas lea.” Go buohtastahtta muđui riikkain, de lea nappo bargosadjeovdáneapmi sámi guovlluin leamaš ollu heajut.” Ealáhusstruktuorra lea goitge rievdan vuodđoealáhusaid njiedjamiin, earret áhpeeláhusas mas lea leamaš lassáneapmi. Muđui lea leamaš veaháš lassáneapmi minerálaroggamis, industriijas, ođasmahtti ealáhusas ja huksen ja rusttetdoaimmas, ja medias, kulturealáhusain ja gávppálaš bálvalusain. Stuurimus rievdan mihtiduvvon loguiguin lea goitge leamaš almmolaš sektoris, mas almmolaš hálddahušas ja oahpahušas lea leamaš čielga njiedjan, seammás go lassáneapmi dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusain lea bohtán eará almmolaš sektoriid njiedjama sadjái.

SED-suohkaniin leat goitge ollu ealáhusstruktuorra mii lea dábálaš doaresbealguovlluin, gos vuodđoealáhusat ain leat dehálaččat. Dat leat eanadoallu, ja erenoamážit boazodoallu mii lea sierra sámi ealáhus. Ja dat lea maiddá guolástusealáhus, mas sihke bivdoassi,

---

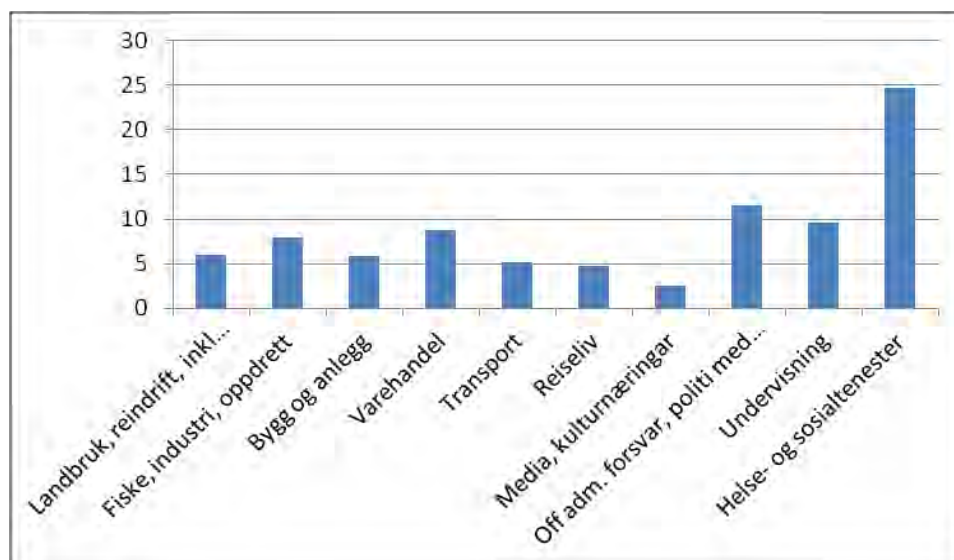
<sup>13</sup> Gitta 2010

<sup>14</sup> Sámediggediedáhus ealáhusovddideami birra 2013: Geasuhananalyse ja sámi ealáhusat ja kultuvra

guolástanindustriija ja stuorru áhpeeláhus leat dehálaččat SED-guovllu riddo- ja vuotnaguovlluin. Minerálaroggan lea ain unna ealáhusaš, ja industriija earret vuoddoealáhusindustriija (meierija, njuovahat ja guollereiden) leat unnán SED-suohkaniin. Bálvalsealáhusat leat maiddái measta áibbas unnán, earret fievrridan ja mátkkoštanealáhusa. SED-suohkaniin lea baicca oalle stuora almmolaš sektor, sihke almmolaš hálddahas, oahpahas ja dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalus. Dát lea veaháš dan dihte go leat sierra sámi ásašusat almmolaš hálddahas, oahpahas ja dearvvašvuodabálvalusas.

Jus geahččat barggolašvuodarievdama maŋemus jagiid, de leat vuotnasuohkanat Nuorta-Finnmárkkus ja guokte siseatnan suohkana Guovdageaidnu ja Kárášjohka main lea leamaš lassáneapmi. Muđui SED-guovllu barggolašvuodas ii leat leamaš ollu lassáneapmi. Dat guoská vuotnasuohkaniidda Oarje-Finnmárkkus, suohkaniidda Davvi-Romssas ja julevsámi suohkaniidda Divttasvutnii ja Hábmereii, seammás go márkosámi suohkaniin Lulli-Romssas ja Ofuohtas lea leamaš barggolašvuoda njiedjan.

**Figuvra 2.3 Barggolaččat sámi suohkaniin 2012 (4. kvartálas), stuorimus barggolašvuodajoavkkut (Gáldu: Angell ja earát 2014:31 ja SSB)**



SED-guovllu ealáhusstruktuvra lea rievdan vuoddoealáhusaid njiedjamiin (earret áhpeeláhusa mii lea lassánan). Viidásit lea leamaš veaháš lassáneapmi minerálabuvttadeamis, industriijas, ođasmahti energiijas ja huksen ja rusttetoaimmas, ja medias, kulturealáhusas ja gávppálaš bálvalusain. Stuorimus rievdan loguid mielde lea goitge leamaš almmolaš sektoris, go almmolaš hálddahas ja oahpahas lea leamaš čielga njiedjan, seammás go lassáneapmi dearvvašvuoda- ja sosiálasektoris measta ollislaččat boahtá eará almmolaš sektoriid njiedjama sadjái. Almmolaš sektor lea hui dehálaš bargosajiide ja barggolašvuhtii sámi guovlluin, ja barggaha lagabui beali bargoveagas go geahččá buot ovttas. SED-suohkaniin lea goitge ollu dego dábálaš doaresbealguovlluid ealáhusstruktuvra, gos vuoddoealáhusat ain leat dehálaččat. Dat leat eanadoallu, muhto erenoamážit boazodoallu mii lea erenoamáš sámi ealáhus. Dat guoská maiddái guolástusealáhussii, mas sihke bivdin, guolleindustriija ja stuorru áhpeeláhus lea dehálaš SED-suohkaniid riddo- ja

vuotnaguovlluide. Minerálabuvttadeapmi lea ain unna ealáhusaš, ja industriija olggobealde vuodđoealáhusindustriija (meieriija, njuovahat, ja guollereiden) leat unnán SED-suohkaniin.

Deháleamos *priváhta ealáhusat* sámi guovlluin leat gálvogávppašeapmi (9 proseanta), mariidna ealáhusat (guolásteapmi, šaddadeapmi ja guolleindustriija) (7 proseanta), eanadoallu, boazodoallu ja dasa gulli industriija (njuovahagat ja meieriija) (6 proseanta), huksen- ja rusttet (6 proseanta). Mátkealáhus barggaha 5 proseanta. Media- ja kulturealáhusat dahket 3 proseanta, ja das lea NRK Sápmi stuora oassi.

Bálvalusealáhusat leat go viidát geahččá unnán riikka gaskameari ektui, earret fievroealáhusa ja mátkealáhusa. Baicca lea SED-suohkaniin sturrit oassi almmolaš sektoriin, sihke almmolaš hálddahuš, oahpahus ja dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalus. Dan čájehit badjelis figuvra 4 golbma alimus stoalppu olgešbealde. Sámi guovlluin leat almmolaš sektoriin oktiibuot váile bealli barggolaččain. Dasa lea oktan čilgehussan sierra sámi institušuvnnat mat leat almmolašhálddahušas, oahpahušas ja dearvvašvuodabálvalusas. Dat leat erenoamážit dehálaččat siskkit Finnmárkkus, ja suohkaniin Kárašjogas ja Guovdageainnus dahket dat birrasiid 30 proseanta ja 20 proseanta barggolašvuodas, eará sániiguin stuora oasi bargomárkanis.

*Stuorimus barggolašvuodasuorgi* lea dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalus. Sámi guovllus, dan sektoris, 4. kvartálas jagi 2012, barge 4595 bargi 18505 bargis –dahje juohke njealját bargi (25 proseanta). Almmolaš hálddahuš, suodjalus, politiija jna. barggahit 12 proseanta ja oahpahus 10 proseanta. Sámi guovlluin dahket dat golbma kategoriija almmolaš sektora, dain doaimmain lea hui unnán priváhta oassi. Ovddasvástádus dain juohkása goitge stáhta ja suohkana gaskkas. Sámi našunála ásašusat leat maiddái dan joavkkus, nugo Sámediggi, Sámi allaskuvla, NRK Sápmi ja eará (Angell ja earát 2014). Jus geahččá sierra guhtege guovllu SED-guovllus, de oaidnit ahte almmolaš sektor barggaha measta beali bargoveagas guovllus.

## **2.5 Rievdan ja ovdáneami mihtilmasvuodát 2003-2012**

Sámi guovlluid bargoeallima rievdan lea logijagiáigodagas 2003-2012 daguhan ahte almmolaš sektor lea sturron eanet go priváhta sektor. Váile bealli dain geat leat barggus SED-guovllus leat barggus almmolaš bargosajiin, main dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat dahket stuora oasi. Dat suorgi lea maiddái sturron áigodagas. Priváhta ealáhusat leat ovdánan hui iešguđet ládje, muhtumat njiedjan ollu ja muhtumat lassánan ollu. Bargiid logut iešguđetge ealáhusain sáhttet leat smávvát, danne lea ágga geahččat proseanttaid mielde lassáneami vuolggasaji ektui ja loguid mielde galle barggolaččas lea sáhka go geahččat lassáneami ja njiedjama guhtege ealáhusjoavkkuin sierra. Priváhta sektoris lea váldoáššálaččat vuodđoealáhus –guolástus, boazodoallu, eanadoallu ja gálvogávppašeapmi, huksen ja rusttet ja fievrrideapmi mat barget báikkálašmárkana ektui.

Ealáhussuorgi mii lea sturron eanemus bargiiguin áigodagas 2003-2012 lea dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalus. Dan suorggis leat eanas almmolaš bargit, ja suorgi lea lassánan 352 bargiin. Proseanttaiguin dahká dat lassáneapmi 8 proseanta, ja ollu eará surggiin leat proseanttaid mielde lassánan mihá eanet. Dat guoská goit ovttá priváhta ealáhussii, mekanihkalaš industriijai, mii lea sturron 93 proseanttain ja media- ja kulturealáhusat mat leat sturron 30 proseanttain. Media- ja kulturealáhusat siskkildit bargiid sihke priváhta fitnodagain ja almmolaš organisašuvnnain. Loguiguin dahká dat 132 bargi mekanihkalaš industriijas ja 111 bargi media- ja kulturealáhusain.

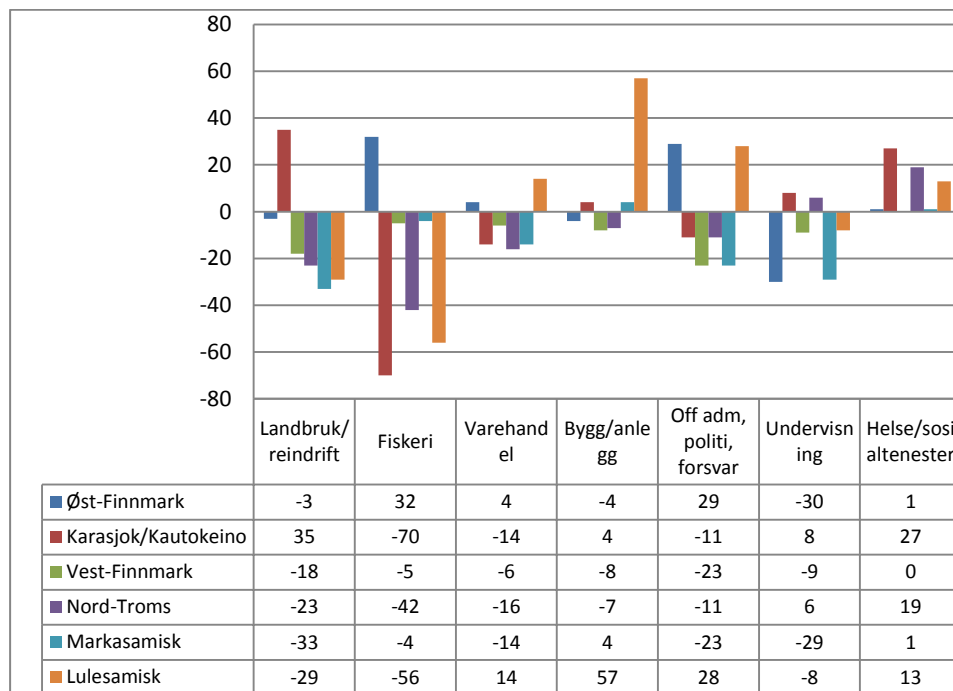
Almmolaš hálddahus, suodjalus ja eará leat nannosit ovddastuvvon SED-suohkaniin. Dain lea leamaš čielga unnideapmi maŋemus logijagi, belohahkii čatnasa dat suohkan sektora unnideapmái go olmmošlohku lea njiedjan. Oppalaš unnideapmi stáhta hálddahusas oktan suodjalusa unnidemiin orru stuorit go dat maid leat huksen bajás almmolaš hálddahusas, ja de vuosttažettiin sámi hálddahusa ektui. Stuorimus unnideapmi lea leamaš almmolaš hálddahusas, suodjalusas, politiijas ja eará (-243 bargi dahje 10 proseanta) ja oahpahasas (-215 bargi dahje 11 proseanta).

Priváhta sektoris lea lassáneapmi unnit, ja dat lea vuosttažettiin huksen ja rusttet doaimmas mas proseanttaid mielde lea eanemus lassáneapmi, ja erenoamážit julevsámi guovllus, muhto maiddái Kárášjogas ja márkosámi guovllus lea leamaš lassáneapmi huksen ja rusttet doaimmas. Maiddái vuodđoealáhusat leat vásihan njiedjama áigodagas, sihke eanadoallu ja guolástus lea vásihan njieddji barggolašvuoda. *Guolásteapmi, industriija ja šaddadeapmi* lea njiedjan 13 proseanta (-180 bargi) ja *eanadoalus ja boazodoalus* lea njieddju 9 proseanta (-105 bargi). Njiedjan lea iešguđetlágan iešguđet osiin SED-guovllus. Vuodđoealáhusain lea lassáneapmi leamaš eanadoalus/boazodoalus, ja dušše Guovdageainnus/Kárášjogas, ja guolástusas dušše Nuorta-Finnmárkku suohkaniin. Davvi-Romssas ja márkosámis ja julevsámis lei sullii liika ollu njiedjan proseanttaid mielde eanadoalus/boazodoalus go Kárášjogas/Guovdageainnus lei lassáneapmi.

Figuvra 2.5 čájeha rievdamiid áigodagas 2003-2012 muhtun ealáhussurggiin. Erenoamážit dearvvašvuoda -ja sosiálabálvalus lassána, ja dat buot guovlluin. Kárášjogas/Guovdageainnus lassána erenoamáš ollu, ja maiddái Davvi-Romssas ja julevsámi guovllus. Dan guovtti iežá almmolaš ealáhussuorggis dás –almmolaš hálddahusas, politiija, suodjalus ja eará ja oahpahasas, lea eará ovdáneapmi. Nuorta-Finnmárkku ja julevsámi guovllus lea lassáneapmi hálddahusas, muhto Kárášjogas/Guovdageainnus ja Davvi-Romssas lea lassáneapmi oahpahasas.



**Figuvra 2.4 Rievdamat muhtun ealáhusjoavkkuin SED-guovllus 2003-2012. Proseanta. (Gáldu: Angell ja earát, 2014)**



Mineráalealáhus lea ealáhus mas leat stuora rievdamat áigodagas mas lea sáhka, ovdamearka dihte lea ealáhus sturron 800 proseanttain Davvi-Romssas, 125 proseanta Guovdageainnus ja Kárásjogas ja 82 proseanta julevsámi guovllus. Dat lea goitge ealáhus mii oktiibuot barggahii unnán olbmuid áigodagas 2003-2013, ja eatnasat dain ledje julevsámi suohkaniin.

Ealáhusat nugo gálvogávppašepmi, huksen ja rusttet leat njiedjan eanas SED-guovlluin áigodagas, dat ealáhusat gullet suorgái maid Telemarksforskning gohčodat *regionála ealáhusat* (huksen ja rusttet, engrosgávppašepmi, fievrrideapmi ja gávppálaš bálvalusat). Guovlulaš ealáhusat orrot čoahkkaneame guovlluid guovddážiidda, ja ealáhusaid ovdáneapmái váikkuha ealáhusmárkana lassáneapmi muđui ja almmolaš doibmii, lassin olmmošlohkorievdamii. Guovlulaš ealáhusain sámi guovllus lea leamaš veaháš ovdáneapmi, maiddái fitnuid mielde, buhtastahtton muđui riikkain (Vareide og Nygaard 2013).

Seamma guoská maiddái dasa maid Telemarksforskning (2010, 2011 ja 2012 ja Vareide ja Nygaard 2014 ) gohčoda «basis»ealáhusat. Dat leat industriija, vuodđoealáhusat ja teknologalaš bálvalusat. Básalašealáhusain lea leamaš veaháš lassáneapmi sámi guovlluin mañemus logi jagi ja čilgehus lea Telemarksforskning mielde básalašealáhusaid fidnosuorgestruktuorra: *Sámi guovlluin lea básalašealáhusain váldodeaddu fidnosurggiin mat leat njiedjame dahje nohkame Norggas. Leat unnán bargosajit stuorru fidnosurggiin nugo teknologalaš bálvalusain dahje oljo- ja gássaháhkamis oktan vuolledágeddjiiguin. Go mii divodit fidnosuorgestruktuorra, de lea ovdáneapmi básalašealáhusain rievtti mielde leamaš buoret go vurdojuvvon*” (Vareide ja Nygaard 2013).

Vuoddoealáhusat leat ain dehálaš ealáhusat sámi guovlluin. Sihke mariidna ealáhusat main leat 1469 barggolačča, ja eanadoallu ja boazodoallu mas leat 1220 barggolačča, vaikko goappaš ealáhusuorggis lea leamaš njiedjan mañemus logijagi. Eanadoallu/boazodoallu leat mihá nannoseappot sámi guovlluin go muđui riikkas ja riikkaosis, ja lea maiddái relatiivvalaččat stuorit, vaikko goappaš surggiin lea 10 proseanta njiedjan áigodagas 2003-2012. Mariidna sektoris lea leamaš sullii seamma olu njiedjan dán guovllus go riikkaosis ja riikkas. Minerálaealáhus lea sturron mañimus logijagi. Dat čatnasa eañkilfitnodagaide mat leat muhtun suohkaniin guovllus.

*Guosseealáhusat* (Vareide og Nygaard 2013) mat siskkildit gávpegávppašeami, idjadeami, dárjjodeami ja aktivitehtaealáhusaid, leat maiddái veaháš ovdánan. Guosseealáhusat leat fitnodagat main kundarat fertejit persovnnalaččat fitnat. Guosseealáhusaid ovdáneapmái váikkuhit ollu olmmošlohkorievdamat. Guovllu iežas álbmot lea dávjjimusat stuorimus kunddarjoavku guosseealáhusain. Go olmmošlohku unnán ovdána, de dat maiddái váikkuha negatiivvalaččat guosseealáhusaide. Muhto go lea váldán vuhtii olmmošlogu ovdáneami, de leat goitge guosseealáhusat ovdánan buorebut go vurdojuvvon (Vareide ja Nygaard 2013). Ivar Lie (2012) lea dahkan sierra analysa sámi guovlluid kulturealáhusaid barggolašvuodaovdáneamis ja fitnodatstruktuvrras, dahje dain maid Telemarksforskning lea gohčodan aktivitehtaealáhusain. Son gávnahii ahte kulturealáhusat dahke 4,5 proseanta guovllu barggolašvuodas.<sup>15</sup> Dat lea veaháš eanet go Davvi-Norggas muđui, muhto vuollelis go olles riikkas. Eanet nissonat go dievddut leat bargguin kulturealáhusain, fitnodatstruktuvra ealáhusas lea dávjá smávvadoaibma. Earret kulturealáhusain mat leat hálddašuvvon almmolaččat dahje almmolaš eaiggáduvvon institušuvnnain. Kárášjoga suohkan mas lea eanemus barggolašvuolta kulturealáhusas, das lea 17 proseanta kultur bargguin (Lie 2012).

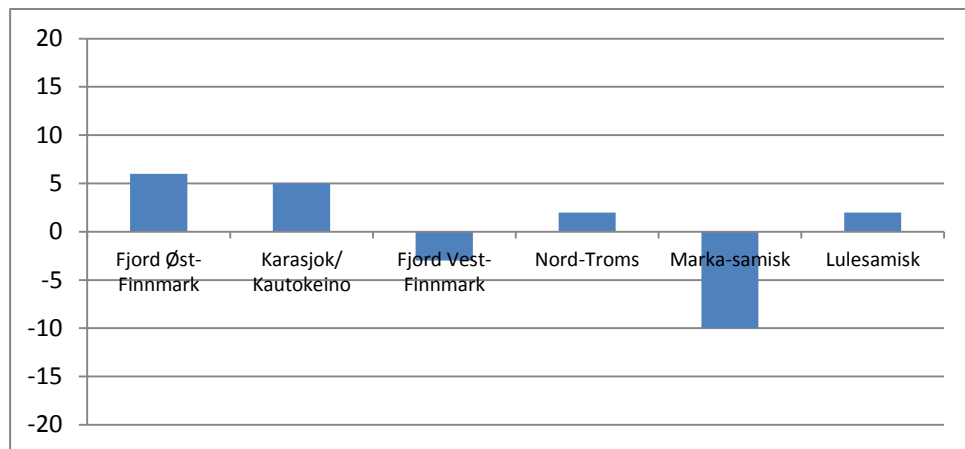
### **2.5.1 Rievdamat iešgudet sajiin SED-guovllus**

Guhtta SED-guovllu leat juhkkon váldoáššálaččat geografijja mielde. Dat leat golbma guovllu Finnmárkkus; Nuorta-Finmmárku, Sis-Finmmárku ja Oarje-Finmmárku, okta guovlu Davvi-Romssas ja okta Nordlánddas. Olmmošlogu mielde lea unnimus guovlu -julevsámi guovlu Nordlánddas- ollu unnit go stuorimus guovlu, dat mii gohčoduvvo *Vuotna Oarje-Finmmárku*. Geografijja lea maiddái čuohean guovlluid ealáhusaide, nugo ahte lea go sáhka vuotna- ja riddosuohkaniin vai sisetnansuohkaniin. Guovlluid juohku váldá vuhtii dan, ja dat čuovvu maiddái hálddahuslaš rájiid nugo suohkan-/fylkkarájiid. Muhto guovlluid lea maiddái váikkuhan man stuora gaska lea stuorit guovddážiidda, leat go suohkanat govttolaš láhkosis bargojohtimiid ektui stuorit bargomárkaniidda. Olmmošlohkoovdáneapmi ii leat iešalddis vuolggasadjii guđa guovllu juohkimii. Juohkin ii váldde dan vuhtii, vaikko sihke gaska ja olmmošlohkoovdáneapmi váldojuvvojit mielde raporttain mat leat SED-guovllu ovdáneami birra.

---

<sup>15</sup> 24 suohkana, seamma go Telemarksforskningas.

**Figuvra 2.5 SED-guovllu barggolašvuoda rievdan 2003-2012. Proseanta.**  
(Gáldu:SSB)



Barggolašvuodalassáneapmi SED-guovllus lei vuolles go riikkas muđui 2000-logus, ja maiddái vuolles go muđui Davvi-Norggas. SED-guovllus leat doaresbealsuohkanat ja dat leat unna suohkanaččat unnán ássiiguin.

Čuovvovaččat geahččat mii mat leat dán guđa guovllu ovdáneami dovdomearkkat sihke barggolašvuoda ja álbmoga ektui 2000-logus.

### **2.5.1.1 Guokte guovllu eanemus ovdánemiin**

Guovtti SED-guovllu lea eanemus barggolašvuodalassáneapmi ja dat leat goappašagat Finnmárkkus, nuorta ja siskkit Finnmárkkus. SED-guovllu **Nuorta Vuotna** guovllus lea *guolástusealáhusas* stuorimus lassáneapmi, 32 proseanta lassánemiin áigodagas. Guolástusealáhus barggaha 15 proseanta dán guovllus, ja lea dainna lágiin stuora ealáhus. *Gálvogávppašeapmi* lassánii maiddái veaháš, muhto eanadoalus/boazodoalus lei 3 proseanta njieddju. Maiddái almmolaš hálddahusa barggolašvuodta lassána guovllus namuhuvvon áigodagas, muhto dat ii guoskan guovllu stuorimus barggolašvuoda suorgái –*dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat*, mat lassánedje dušše 1 proseanttain. Baicca lassánedje almmolaš hálddahus, suodjalus ja politiija ja eará 29 proseanttain, ja *oahpahus* njiejai 30 proseanta.

Karášjogas/Guovdageainnus ledje 2761 barggolačča jagi 2012, dat lea 5 proseanta lassáneapmi jagi 2003 rájes. Dán guovllus stuorru priváhta sektor eanemusat, eanadoallu/boazodoallu lea lassánan 35 proseanttain áigodagas, dat lea ovdáneapmi nuppi guvlui go muđui riikkas, riikkaosis ja eará doaresbealsuohkaniin maiguin sáhttá buohtastahttit. Boazodoallu dat lasiha barggolašvuoda. Eanadoallu, boazodoallu ja industriija leat stuorimus priváhta ealáhusat, mas lea 16 proseanta bargiin. Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat lassánit maiddái, 27 proseanttain. Karášjogas/Guovdageainnus leat 49,5 proseanta barggus almmolaš sektoriin, mas stuorimus joavku lea dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat. Oahpahus barggaha 14 proseanta, ja lea lassánan 8 proseanttain áigodagas. Guovllus lea maid stuora oassi barggus *medias ja kultuvrras*, mas lei lassáneapmi 31 proseantta áigodagas. Dasa lea ágga vuosttažettiin NRK Sápmi mas lea váldokantuvra

Karášjogas ja báikkálaškantuvra Guovdageainnus, muhto maiddái sámi áviissat ja muhtun kulturealáhusat barggahit (Lie 2012). Gávppašeapmi ovddasta 6 proseanta barggolašvuodas, ja lea njiedjan 14 proseanttain 2003 rájes 2012 rádjái.

Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalus lea stuorimus mas lea 23 proseanta bargiin ja lea lassánan 27 proseantta jagi 2003 rájes. Oahpahas lea 14 proseanta bargiin ja lea ovdánan nuppi guvlui go eará sámi guovlluin go barggolašvuodta lea lassánan 8 proseanttain 2003 rájes. Doppe leat guokte joatkkaskuvlla ja Sámi allaskuvla, lassin dábalaš vuodđoskuvllaide. Almmolaš hálldahus ja earát barggahit 13 proseantta, dasa lea maiddái rehkenaston Sámediggi hálldahusain ja eará almmolaš institušuvnnat. Almmolaš hálldahus lea goitge unnon 11 proseanttain jagiid 2003-2012, mii čilgejuvvo suohkan sektora unnidemiin ja Suodjalusa unnidemiin Guovdageainnus (Angell ja earát 2014).

### ***2.5.1.2 Guokte guovllu unnán lassánemiin***

Guokte guovllu main lea lassáneapmi; **Davvi-Romsa** gos leat 3282 barggolačča ja mii lea unnimus guovlluin, **julevsámi guovlu** gos leat 1646 barggolačča, čájehit maiddái gova gos lassáneapmi lei sihke dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusas (19 proseanta Davvi-Romssas, 13 proseanta julevsámi guovllus) ja priváhtaealáhusas. Sihke Davvi-Romssas ja julevsámi guovllus lea dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalus stuorimus barggolašvuodasuorgi. Davvi-Romssas dahká dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalus 30 proseanta barggolašvuodas, ja doppe lea leamaš áigodagas 19 proseanta lassáneapmi. Eanemusat leat suohkana dearvvašvuoda ja sosiálabálvalusat sturron. Julevsámi guovllus lea dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid barggolašvuodta 25 proseanta, ja lea lassánan 13 proseanttain mañemus logijagi. Lassáneapmi lea leamaš eanemusat vuodđodearvvašvuodabálvalusain. Almmolaš hálldahus jna. ja oahpahas dahká 9 proseanta dan loahppa barggolašvuodas Davvi-Romssas. Muhto surggiin lea leamaš goabbatlágan rievdan; oahpahas lea lassánan 6 proseanttain jagi 2003 rájes, almmolaš hálldahus jna. lea njiedjan 11 proseanttain. Áigodagas lea dáhpáhuvon sámi gelbbolašvuoda ovddideapmi Árran julevsámi<sup>16</sup> 16 guovddázis Ájluovttas, mas lea Sámedikkis báikkálaš kontuvra, NRK Sápmi bargit, oktan giellaoahpahasain ja sámi mánáidgárddiin.

Julevsámi guovlu lea earálágan go eará SED-guovllut dainna lágiin go dat deháleamos priváhta ealáhusat leat proseassaindustriija ja minerálaroggan. Dat goabbáge barggaheaba 9 ja 5 proseanta. Industrijafitnodat Norcem AS Sementfabrikk Gásluovttas lea vásihan 11 proseanta njiedjama 2003 rájes, seammás go minerálafitnodat Norwegian Crystallites AS Ájluovttas lea sturron. Mátkkoštanealáhus ja gálvogávppašeapmi lea lihka dehálaš julevsámi guovllus, mat barggahit goabbáge 8 proseanta. Seammás go mátkkoštanealáhus lea njiedjan 26 proseanttain, de lea gálvogávppašeapmi lassánan 14 proseanttain 2003 rájes 2012 rádjái. Huksen ja rusttet barggaha 7 proseanta ja lea lassánan 57 proseanttain 2003 rájes. Minerálaroggan dahká 5 proseanta ja lea lassánan 82 proseanttain 2003 rájes. Guolástus dahká 4 proseanta ja lea njiedjan 42 proseanttain 2003 rájes.

---

<sup>16</sup> Divttasvuona suohkan lea leamaš sámi giellalága hálldašanguovllus 2006 rájes.

**Davvi-Romssas** lassánii gálvogávppašeapmi áigodagas 25 proseanta. Gálvogávppašeapmi lea unna ealáhusaš guovllus, vuollil 8 proseanta dain geat leat barggus. Eará ealáhussurggiin nugo huksen ja rusttet doaimmas, guolástus ja eanadoallu lea buohkain leamaš njiedjan áigodagas. Huksen ja rusttet lea guovllus lassánan 57 proseanta áigodagas, minerálaroggan 82 proseanta. Minerálaealáhus barggaha 5 proseanta ja huksen ja rusttet bures 8 proseanta.

### **2.5.1.3 Guokte guovllu gos lea njieddju**

**Vuotna Oarje-Finnmárku**, ja vuosttažettiin **márkosámi** guovllus njiejai barggolašvuolta áigodagas. Márkosámi guovllus njiejai proseanttaid mielde eanemus. Go váldá vuodu barggolašvuodalogus, de lea Vuotna Oarje-Finnmárku stuorimus guovlu SED-guovllus. Guovllus leat 4811 barggolačča, lagabui golmma gearddi nu ollu go julevsámi guovllus. Áigodagas 2003 rájes 2012 rádjái njiejai barggolašvuolta guovllus 3 proseanttain. Rievdamat golmma stuora almmolaš barggolašvuodajoavkkuin – almmolaš hálldahus/politiija/suodjalus jna., oahpahuš, dearvvašvuolta ja sosiálabálvalus ledje sивvan barggolašvuoda njiedjamii. Vuosttaš namuhuvvon ealáhus njiejai 23 proseanttain, oahpahuš 9 proseanttain, seammás go dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusas, stuorimus barggaheaddji guovllus, ii lean njieddju.

Dearvvašvuoda ja sosiálabálvalusat – 21 proseanta barggolaččain, lea guovllus stuorimus barggolašvuodasuorgi. Dán guovllus barggolašvuolta lea leamaš bissovaš mañemus logijagi. Almmolaš hálldahus, suodjalus jna. barggahit 10 proseanta, njieddju das lea 23 proseanta. Dat lea vuosttažettiin suodjalusa unnideami dihte Porsággus, ja muđui suohkan doaimmaid unnideapmi, mii lea heiveheapmi dan ektui go olmmošlohku lea njiedjan. Oahpahuš barggaha 9 proseanta ja lea njiedjan 9 proseanta 2003 rájes (Angell ja earát 2014).

Guolástus lea stuorimus priváhta ealáhus, mas lea 14 proseanta barggolašvuolta. Ealáhus lea njiedjan 5 proseanttain 2003 rájes. Gálvogávppašeapmi dahká 12 proseanta ja lea njiedjan 6 proseanttain. Fievrrideapmi ovddasta 6 proseanta barggolašvuodas ja lea áigodagas lassánan 16 proseanttain. Mátkealáhus barggaha maiddái 6 proseanta ja lea lassánan 8 proseanttain mañemus logijagi<sup>17</sup>.

**Márkosámi** guovllus lea leamaš 10 proseanta barggolašvuodanjieddju áigodagas. Rievdan golmma almmolaš barggolašvuodasurggiin čilge ollu manne nu lea. Badjelaš bealli barggolaččain dán guovllus – 51,7% - leat bargguin dain surggiin. Guovtti almmolaš barggolašvuodasuorggis lei stuora njieddju, almmolaš hálldahus jna. njiejai 23 proseanta, oahpahuš 29 proseanta. Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat lassánedje dušše 1 proseanttain.

Vuoddoealáhusat guolásteapmi ja eanadoallu njidje, seamma dahke gálvogávppašeapmi ja fievrrideapmi. Huksen ja rusttet baicca lassánii 4 proseanttain.

---

<sup>17</sup> Nordkapp lea mielde dán suohkanjoavkkus. Angell ja earáid (2014) mielde sáhtta dákko leat juoga mii ii leat registrerejuvvon, go lea ollu áigodatbargu ja dát statistihkka mihtiduvvo čakčat, mañnil go válđoáigodat geassi lea nohkan.

**Tabell 2.3 Muhtun SED-guovlluid barggolašvuodarievdan. Proseanta.**  
(Gáldu:SSB)

	Suohkanat	Barggol ačča	Barggola šv.lassán capmi 2003- 2012. %	Barggolašvuodaovdáneapmi	
				Priváhta	Almmolaš
<b>Vuotna Nuorta- Finnmárku</b>	Unjárga, Deatnu, Gáŋgaviika, Davvesiida	2813	6	Guolast.: +32% Gálvogávp: + 4% Eanad./boazod.: -3%	Almm háldd. jna: + 29%. Oahpahas: -30 %. Dearvvašv./sosiála: + 1%
<b>Karášjohka/ Guovdageaidnu</b>	Karášjohka, Guovda- geaidnu	2761	5	Eanad./boazod.: + 35%	Oahpahas: +8% i Dearvvašv./sosiála: + 27% Media/kultuvra: +10%
<b>Vuotna Oarje- Finnmárku</b>	Porsáŋgu, Nordkapp, Muosát, Fálesnuorri, Láhpi	4811	-3	Guolas. jna:+ 5% Gálvogávp : - 14%	Almm. háldd, jna: - 23% Oahpahas: -9%
<b>Davvi-Romsa</b>	Návuotna Gáivuotna, Omasvuotna, Ivgu	3282	2	Huksen/rusttet: +25% Gálvogávp: - 8% Guolás jna: -42% Eand/boazod: -23%	Off adm: - 11% Oahpah.: + 6 Dearvv./so: + 19%
<b>Marko-sámi</b>	Ráisavuotna, Loabát, Gratangen, Skánit, Evenášši	3292	-10	Eanad/boazod: -33% Guolás: - 4 Huksen/rusttet: + 4% Gálvogávp: -14% Fievrrid: -21%	Almm háldd jna: -23% Oahpahas: - 29% Dearvv./sos: +1%
<b>Julevsápmi</b>	Divttasvuotna, Hapmir	1646	2	Proseassindustri: - 11% Huksen/rusttet: +57% Mátk.ealáh: -26% Minerálrogg+82%	Almm háldd jna: +28% Oahpahas: -8% Dearvv./sos:+13%

## 2.6 Iešguđetge SED-guovlluid ovdáneami dovdomearkkat

Barggolašvuodalassáneapmi SED-guovlluin lea unnit go riikkaosis ja riikkas muđui maŋemus logijagi áigodaga, ja dat rievddada guovllu siskkobealde. Njealji guovllus guđa guovllus dahje oasseguovllus lei barggolašvuodalassáneapmi, ja guovtti guovllus lei njiedjan. Njiedjan juohkása máŋgga ealáhusa gaskkas, eaige leat seamma ealáhusat mat sturrot dahje unnon iešguđetge guovlluin.

Álbmothivvodaga rievdan logijagiáigodagas lea baicca eanet oktasaš buot osiide guovllus; buot guovlluin lea olmmošlohku njiedjan. Muhto maiddái das leat erohusat, iige juohke guovllus leat seamma ollu njiedjan. Tabealla 4 čájeha rievdamiid barggolašvuodas ja álbmothivvodagas oktanaga, das earuhit guovlluid main lea leamaš barggolašvuodalassáneapmi áigodagas ja juogo unnit olmmošlohkonjiedjan (“unnán” olmmošlohkonjiedjan), dahje unnit go 10 proseanta, dahje eanet go 10 proseanta (“ollu” olmmošlohkonjiedjan) ja guovlluid main lea leamaš barggolašvuodanjiedjan ja seammás ollu dahje unnán olmmošlohkonjiedjan.

**Tabell 2.4 Barggolašvuoda rievdan SED-guovllu oasseguovlluin 2002-2012 ja olmmošlohku 2000-2013<sup>18</sup> (Gáldu: SSB, Sámi statistihkka 2014)**

OLMMOŠLOHKORIE VDAN	ENDRING I SYSSELSETTING		
		Lassáneapmi	Njieddju
	-9,9<	Davvi Romsa Siskkit Finnmárku Vuotna/riddo Nuorta- Finnmárku	Márkosámi guovlu
-10>	Julevsámi guovlu	Vuotna/riddo Oarje-Finnmárku	

#### Barggolašvuodanjieddju ja ollu olmmošlohkonjieddju

**Vuotna/riddo Oarje-Finnmárku** lea áidna guovlu mii lea joavkkus mas lea stuorimus olmmošlogu njieddju seammás go lea barggolašvuodanjieddju. Nu dahket dát suohkanat Oarje-Finnmárkkus oasseguovllu SED-guovllus gos lea eanemus negatiiva ovdáneapmi logijagiáigodagas 2002-2012. Olmmošlohkonjiedjan lea 18 proseanta áigodagas, ja guovlu lea vásihan 3 proseanta barggolašvuodanjiedjama. Guokte bargi viđa bargis barget almmolaš sektoris, ja guolástus lea stuorimus priváhta ealáhus. Guolástusealáhus lea njiedjan áigodagas, nu lea maiddái “almmolaš hálddahus”, mas erenoamážit suodjalusa unnideapmi Porsáנגgus lea váikkuhan negatiiva ovdáneapmái.

#### Barggolašvuodanjieddju ja unnán olmmošlohkonjieddju

Maiddái dán joavkkus lea dušše okta guovlu: **márkosámi guovlu**. Dáin suohkaniin lea proseanta mielde eanet njiedjan barggolašvuodas (-10%) go olmmošlogus (-6,5%). Márkosámi guovllus lea leamaš unnimus olmmošlogu njiedjan olles SED-guovllus logijagiáigodagas. Barggolašvuodas lea leamaš njiedjan almmolaš sektoris mii oidno bures barggolašvuodastatistihkas. Almmolaš sektor lea válde barggaheaddji guovllus, 51,7 proseanta barget almmolaš sektoris. Guokte joavkku dan sektoris –oahpahus ja almmolaš hálddahus- njidje áigodagas, dasa lassin njidje vuoddoealáhusat 33 proseanttain.

#### Lassáneapmi ja ollu olmmošlohkonjieddju

**Julevsámi guovllus** vásihedje 2 proseanta barggolašvuoda njiedjama áigodagas, seammás go olmmošlohku njiejai 14 proseanttain. Almmolaš sektor dahká 45 proseanta barggolašvuodas, earret dearvvašvuoda ja sosiálabálvalusaid, main lei veaháš lassáneapmi áigodagas. Eará almmolaš sektorat leat njiedjan sakka. Maiddái priváhta sektoris lea leamaš barggolašvuodanjieddju, ja juohke goalmát bargosadji vuoddoealáhusain lea jávkan áigodagas.

<sup>18</sup> SED-guvlui eai gávdno olmmošlohkologut jagiide 2001, 2002, 2003 ja 2004, ja danne lea áigodat 2000-2013 válljejuvvon olmmošlohkoovdáneapmái.

## Lassáneapmi ja unnán olmmošlohkonjieddju

Golbma oasseguovllus SED-guovllus lea barggolašvuodlassáneapmi ja unnán olmmošlohkonjieddju. **Vuotna/riddo Nuorta-Finnmárkkus** lea leamaš stuorimus barggolašvuodassáneapmi, 6 proseanttain áigodagas. Lassáneapmi lea priváhta sektoris, vuosttažettiin guolástusealáhusas, muhto maiddá almmolaš hálldahusas. Logijagiáigodagas lea guovllus leamaš olmmošlogu njiedjan vuollelaš 9 proseanta.

**Karášjogas/Guovdageainnus** lea barggolašvuolta lassánan 5 proseanttain jagiid 2003-2012. Dat lea nubbin eanemus lassáneapmi buot guovlluin mat leat SED-guovllus. Dain suohkaniin Sis-Finnmárkkus lea seammás njiedjan olmmošlohku 7,3 proseanttain. Barggolašvuoda lassáneapmi lea sihke priváhta sektoris –mii dáppe lea boazoealáhus- ja almmolaš sektoris, erenoamážit dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusas, muhto maiddá media/kulturealáhusas ja oahpahusas.

**Davvi-Romssas** lea maiddá leamaš unnimus barggolašvuodlassáneapmi dan golmma guovllus dán joavkkus, 2 proseanta. Seammás lea **Davvi-Romsa** vásihan unnimus olmmošlohkonjiedjama áigodagas buot guovlluin SED-guovllus; 3,5 proseanta. Barggolašvuodlassáneapmi lea leamaš almmolaš sektoris, erenoamážit dearvvašvuoda/sosiálabálvalusain, mat dahke 30 proseanta barggolašvuodas. Priváhta sektoris lea leamaš barggolašvuodanjieddju buot ealáhussurggiin, ja erenoamážit vuoddoealáhusain guolástusas ja eanadoalus.

## **2.7 Hástalusat ovddosguvlui**

Ássanrávnjit Davvi-Norggas leat oppalaččat eanet biedgguid ja juohkásan unnit báikkiide go Lulli-Norggas. Stuorimus gávvpogat davvin leat ollu unnibut go stuoragávvpogat muđui riikkas. Davvi-Norggas leat dál 475 000 ássi (9,4 proseanta riikka olmmošlogus). Olmmošlohkorievdan lea leamaš positiiva 2007 rájes, 0,6 proseanta lassánemiin jahkásaččat, dat lea bealli lassánanlehtus riikkagaskameari ektui. Lassáneapmi dáhpáhuvvo eanet sisafárreimiin. Gaskaahkásaččaid ja boarrásiid lohku Davvi-Norggas lassána, ja olmmošlohkopyramidas lea “losit bajágeahči” go Lulli-Norggas.

SED-guovllus lea álbmot boarásnuvvan maŋemus 20-jagi, ja lea ágga vuorridit guovlluid ieš-stuorruma dihte. Ahkejoavku 20-39 jagi lea kritihkalaš fáktor boahhteáiggi lassáneapmái. Dát joavku lea njiedjan, ja erenoamážit nissonoassi joavkkus lea njiedjan. Riegádahttojit unnit mánát, maiddá suohkaniin main ovdal lea leamaš relatiivlaš ollu riegádahttinbadjebáza. Boahhteáiggis lea olmmošlogu lassáneapmi SED-guovlluid olmmošlogus gitta sisafárremis, ja suohkanat madda unnán fárrejit olbmot vedjet vásihit olmmošlogu njiedjama jagiin ovddos guvlui. Dat sáhtta addit eará gova olmmošlohkorievdamis go maid dássáži leat oaidnán, ja suohkanat main lea leamaš unnán olmmošlohkonjieddju buohtastahnton eará suohkaniiguin fylkkas dahje riikkaosis sáhttet šaddat suohkanat main šaddá stuorimus njieddju.

Dássáži lea barggolašvuodlassáneapmi sámi guovlluin leamaš vejolaš eanas dan dihte go sisafárren guovlluide lea lassánan. Áigodagas leat bohtán eanet sisafárreaddjit, ja

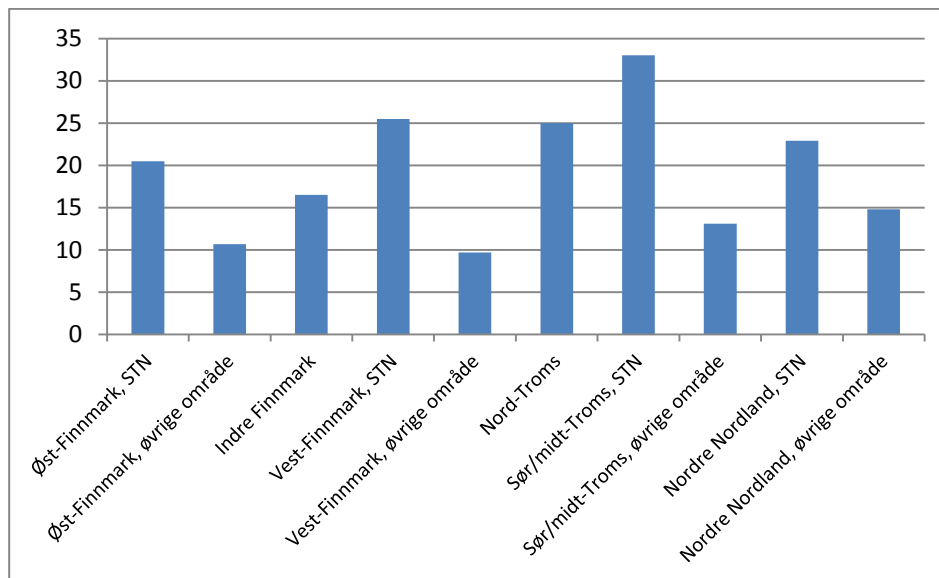


sisafárreaddjit leat eanet bargagoahtán. Dás lea sáhka eanas bargosisafárremis, ja erenoamážit bargosisafárreaddjiin Nuorta-Eurohpás. Angell ja earát (2014) čujuhit maiddáid dasa ahte lea leamaš čielga lassáneapmi oanehisáiggi ássi olgoriikkalaččain, geain eatnasat barget huksen ja rusttet doaimmas, mariidna ealáhusas (erenoamážit guolástusealáhusas), eará gávppálaš bálvalusain ja dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusain.

Almmolaš sektor lea stuorimus barggaheaddji buot suohkaniin SED-guovllus. Gaskal 40 ja lagabui 52 proseanta dain geat leat barggus guovllus barget almmolaš sektoris. Orru vuhttome ahte suohkaniin main leat ollu almmolaš bargosajit ja sámi institušuvnnat orrot váikkuheame olmmošlogu njiedjama vuostá sámi guovlluin. Dat bargosajit eaige leat nu gitta gilvvus ja ekonomalaš konjunktuvrrain go dábálaš eksportaealáhusat guolástus ja mátkeealáhusa leat. Telemarksforskning (Vareide ja Nygaard 2013) čujuha ahte dájvja lea eanemus beroštupmi bargosajiide priváhta sektoris, muhto dan mađe ollu almmolaš bargosajit go leat SED-guovlluin leat, de lea ágga ahte dat suohkanat maiddáid barget váikkuhan dihte ja vejolaččat lasihit daid. Dat soaitá erenoamáš dehálaš boahhtevaš jagiid suohkanrájiid vejolaš rievdadan proseassa dáfus.

Angell ja earát (2014) gávnnahedje ahte bargguhisvuolta davvin lea njiedjame riikkagaskameari dássái. Dievdduid gaskkas leat goitge ain eanet go muđui riikkas, muhto bargguhisvuolta ja bargooassálastin nissoniid gaskkas lea lahka riikkagaskadási. Bargujohttin lea oassin Davvi-Norgga bargoeallimis, ja eanet johtet eret davvinorgga suohkaniin go sisa (Angell ja earát 2013). Bargujohttin lea lassánan 2000-logus, ja erenoamážit guovlluin main lea oanehis gaska bargomárkanguovddážiidda. Siskkáldas bargujohttin riikkaosis lea vuosttažettiin lassánan guovlluin main lea oanehis gaska guovddážiidda main lea alla bargomárkanintegrašuvdna. Eanet dievddut go nissonat johtet barggu geažil, dat guoská buot guovlluide SED-guovllus. Figuvra 2.6 čájeha bargujohttiid olggos guovllus, lohku lea stuorimus guovlluin mat leat lahka stuorit bargomárkana, nugo gávppogiid Tromssa, Hámárfeasta, Áltá dahje Čáhcesullo. Bargomátkkošteapmi olggos lea stuorimus Davvi-Romssas, eatnasat Romsii. Muhto lea stuora bargujohttin Hámárfestii ja Davvesiidii, Áltái sihke Návuonas ja Guovdageainnus, ja Čáhcesullui Unjárggas. Erenoamážit Davvi-Romssas sáhtta bargujohttin olggos mielde čilgeme barggolašvuodalassáneami ja ahte olmmošlohku ii leat njiedjan eanet go lea guovllus. Analysa das makkár barggolašvuodajoavkkut sihke bargguid, agi ja sohabeale ektui leat mat johtet bargguide sáhttet addit dieđuid mo bargoeallin SED-guovllus rievdá ja vejolašvuoda hehttet vel eanet olmmošlohkonjiedjama suohkaniin.

**Figuvra 2.6 Barggolaččat agis 15-74 geain bargobáiki lea olggobealde ássansuohkana. 2012, 4. kvartála. (Gáldu: SSB)**



SED-suohkaniin leat stuora hástalusat áiggis ovddos guvlui. Suohkaniin šaddá dárbu bargofápmui maid eai sáhte ieža háhkat. Dáláš bargoveahka dain 22 suohkaniin boarásnuvvá, nuorat fárrejit eret, ja álbmot bargoagis unnu. Jagi 2030 (Angell ja earát 2014) dárbbasit suohkanat gaskal 2200 ja 4100 eanet olbmo bargoagis go maid sáhttet ieža háhkat.

Jagi 1990 riegádedje 650 máná SED-guovllus, ja 2010 lei lohku 330. Dat lea lagabui 50 proseanta njiedjan. Šattolašvuodalohku sámi guovlluin lei 2,08 jagi 1990, de lei seamma lohku 1,73 guoktelogi jagi maŋŋil. Šattolašvuolta SED-guovllus lei gitta vel jagi 2002 alit go muđui riikkas, muhto lea maŋŋil leamaš vuollelis guhtta jagi gávccii jagis (SSB:Sámi statistihkka).

Olmmošlohkorievdan jagi 2030 rádjái orru čájeheame ahte jus SED-suohkaniin galgá lassánit olmmošlohku de lea eaktun sisafarren. Gaskamađe sisafárremiin, mii lea váldomolssaeaktu SSB olmmošloguid ovddosguvluiárvoštallamis, dáidá olmmošlohku SED-suohkaniin dađistaga unnut (Angell, Gaski, Lie og Nygaard 2014). Dáin suohkaniin lea álbmogis unnán potensiála “iešlassáneapmái”. Guhkes áiggi badjel leat nuorra rávisolbmot eanet fárren eret go fárren suohkaniidda, ja de maiddá leat unnit olbmot dan ahkejoavkkus geat riegádahttet mánáid. Dat ii leat goitge áidna olmmošlogu hástalus SED-suohkaniin jagiin ovddos guvlui. Nugo Angell ja earát (op cit, s 7) čállet: ”Vel sturrit hástalus lea boarásnuvvi álbmot mii SED-guovllus lea, ja dat bohtá vaikko makkár eavttut doaimmahuvvet olmmošlohkoovdáneami ektui.”

Demográfalaččat Davvi-Norga ii leat gearggus dustet bohtte 20-30 jagi, jus eai rievdagoađe dáláš dábit. Álbmot mii boarásnuvvá, unnán nuorat daid gaskkas, ja dušše moadde guovllu gos lea riegádahttinbadjebáza lea hástaleaddji vuolggasadi. Ovddos guvlui gitta 2030 rádjái rehkenastit šaddat stuora gaska das man stuora bargofápmodarbbu vurdet leat ja das man stuora bargofámu vurdet leat olámuttus. Maŋemus jagiid sisafárremat Davvi-Norgii leat dahkan guvlui barggolašvuodalassáneami vejolažžan. Eanet bargosisafarren Nuorta-Eurohpás,

mas lea oassin oanehisáigge bargosisafárren, lea leamaš dehálaš barggolašvuodálássáneapmái. Muhto lassáneapmái lea maiddáái váikkuhan dat go eanet sisafárrejeaddjit leat álgán bargat.

Vaikko SED-guovllu suohkanat nugo máŋga eará doaresbealsuohkana dárbbasit sisfárremiid bokte deavdit guoros bargosajiid, de ii leat goitge bargosisafárren álo positiivvalaš báikkálašservodahkii. Angell ja earát (2014) čállet báikkálašservodagain mat sáhttet šaddat servodahkan main bargosisafárrejeaddji –dávjá dievddut- leat vuorroortnegiin dahje oanehisáigái orrume ja geat eai vuorut oassálastit báikkálašservodagas, muhto ellet iežaset bargobirrasis. Dakkár “johtti bargiiguin” ii boađe giliide dahje báikkálašservodagaide mihkkege buorrin kulturealáhussii, dahje dasa ahte báiki šattašii eanet “geasuheaddji” orrunsadjin.

SED-guovllus lea leamaš eanet lassáneapmi almmolaš sektora barggolašvuodas go priváhta sektoris áigodagas 2003-2012. Vuollelaš bealli dain geat leat barggus SED-guovllus leat barggus almmolaš sektoris. Almmolaš sektoris leat guokte goabbatlágan ovdáneami: suorgi dahje sektorat mat sturrot ja mat barggahit eanegiid ahte eanegiid, ja suorgi mii unnu ja mii ii atte šat bargosajiid nu ollu olbmuide. Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalus lea dat stuorimus suorgi almmolaš bargosajiin, ja lea suorgi mii barggaha eanet ahte eanet bargiid jagis jahkái. Dat guoská buot guđa guvlui SED-guovllus. Seammas go dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalus lea sektor mii stuorru almmolaš barggolašvuodas, de njidjet logut eará sektoriin. Dat guoská ovdamearka dihte almmolaš hálddahussii, suodjalussii, politiija ja eará ja oahpahussii. Diein lea leamaš čielga unnideapmi maŋemus logijagi, belohahkii oassin suohkansektora unnideamis unnit olmmošlogu dihte. Stáhta hálddahusa oppalaš unnideapmi oktan suodjalusa unnidemiin orru stuorit go almmolaš hálddahusa stuorideapmi, ja de vuosttažettiin sámi hálddahusa dáfus. Goitge lea riektá dadjat ahte lasiheapmi sámi ásašusain lea ráhkadan bargosajiid maid livčče váttis dahkat almma daid ásašusaid sámi čatnašumiin. Ásašusat addet maiddáái vejolašvuoda oahppan nuoraide orrut ja bargat sámi guovlluin ja geavahit sin gelbbolašvuoda doppe. Molssaeaktu livčče fárret stuorit báikkiide gos dakkár gelbbolašvuoda dárbbasit. Go analysere olmmošlohkoovdáneami statistihka ja dan ahte sámi institušuvnnat leat báikkálašservodagain, de oaidnit ahte lea govtolaš jáhkkit ahte diekkár ásašusat sáhttet oktan čilgehussan olmmošlohkoovdáneapmái. Áidna čilgehus dat ii goitge leat. Sisafárren, riegádahttinbadjebáza suohkaniin ja maiddáái man guhki lea stuorit bargomárkaniidda dahje gávpotguovlluide, váikkuhit maiddáái go galgá čilget SED-guovlluid ovdáneami. Dasa bohtá maiddáái digaštallan geasuheaddjivuodas. Geasuheaddjivuoda ii berre mihtidit loguiguin ja almmuhit listtuin – main ollu davvinorgga suohkanat ja SED-suohkanat gártet vuolemusaid gaskii- muhto dan ferte geahččat searvágaid dainna dieđuin mii lea suohkaniid ovdáneami birra, ja dasa mii lea dehálaš go olbmot válljejit dákkáriid, ovdamearka dihte galget go fárret dahje orrut. Ja dan ferte geahččat dan ektui lea go čatnašupmi, ja makkár gaskat leat, ja kultuvrra ja geografija ektui- mat maiddáái leat mielde ráhkadeame báikegotti, ássanmárkana ja bargomárkana.

## Girjjálašvuhta:

Angell, Elisabeth, Aure, Marit, Lie Ivar, Nygaard, Vigdis og Ringholm, Toril: *Attraktive lokalsamfunn og arbeidsmarkedsregioner i Nord-Norge*, Norut Alta-Áltá Rapport 2013:7

Angell, Elisabeth, Gaski, Margrete, Lie, Ivar og Nygaard, Vigdis: *Næringsutvikling i samiske samfunn. En studie av sysselsetting og verdiskaping i nord*, Norut Alta-Áltá Rapport 2014:4/*Kunnskapsinnhenting – verdiskaping i nord*, Kommunal- og moderniseringsdepartementet, Nærings- og fiskeridepartementet, Klima- og miljødepartementet.

Bukve, Oddbjørn(2001): *Lokale utviklingsnettverk. Ein komparativ analyse av næringsutvikling i åtte kommunar*, UiB/HAF, Rapport nr 5/2001

Bukve, Oddbjørn og Skålnes, Sigrud (1987): *Veg utan vardar. Om næringspolitikk, organisering og økonomiforvaltning i seks prøvekommunar*. Alta/Sogndal, NIBR-rapport 1987:9, SFDH-skrifter 1987:3.

*Indicators Relevant for Indigenous People: A Resource Book*, Indigenous Peoples' International centre for Policy Research and Education TEBTEBBA Foundation, 2008

Lie, Ivar: *Kulturnæringer i samiske områder – sysselsettingutvikling og bedriftsstruktur*, Norut Alta-Áltá Rapport 2012:12

Meld. St. 10 (2010–2011)Melding til Stortinget Oppdatering av forvaltningsplanen for det marine miljø i Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten

Nordisk ministerråd: *Artic Social Indicators. Follow-up to the Artic Human Report*, Nordisk ministerråd 2010

Pettersen, Torunn (2012): “Samene I Norge – 40 000 I 40 år?” I *Samiske tall forteller 5*, s 18-21

Rustad, Øivind (2010): “Befolkningsutvikling I STN-området 1990-2010” I *Samiske tall forteller 3*, s 121-142.

Sámediggi/Sametinget: Sametingsmelding om næringsutvikling, Sámediggi 2012

Slaastad, Tove Irene: Samisk statistikk 2014/Sámi statistihkka 2014, Statistisk sentralbyrå, Rapporter 2014/1

Statistisk sentralbyrå (SSB): *Samisk statistikk*, 2012.

[www.ssb.no](http://www.ssb.no)

[www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/urbefolkningen-i-tall-samisk-statistikk](http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/urbefolkningen-i-tall-samisk-statistikk)

St.meld. nr. 8 (2005-2006) Helhetlig forvaltning av det marine miljø i Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten (forvaltningsplan)

St. meld. nr 13 (2012-2013) Ta heile Noreg i bruk. Distrikts- og regionalpolitikken. Kommunal- og regionaldepartementet.

Sørli, Kjetil og Broderstad, Ann Ragnhild: Flytting til byer fra distriktsområder med samisk bosetting, Samarbeidsrapport NIBR/UiT- Senter for samisk helseforskning, 2011

Vareide, Knut og Nyborg Storm, Hanna: Næringsutvikling, innovasjon og attraktivitet. Samiske område, TF-notat nr 55/2010

Vareide, Knut og Nyborg Storm, Hanna: Næringsutvikling, innovasjon og attraktivitet. Samiske område, TF-notat 35/2011

Vareide, Knut og Nyborg Storm, Hanna: Regional analyse av det samiske området, TF-notat nr 71/2012

Vareide, Knut og Nygaard, Marit : Regional analyse. Samiske område 2012, næringsutvikling og attraktivitet. TF-notat nr. 45/2013

# 3 Fasseldimmie SDJ-dajvesne

Gunnar Claus, Barkoemaarkedestatistihken seksjovne, Statistisk sentralbyrå, Oslo

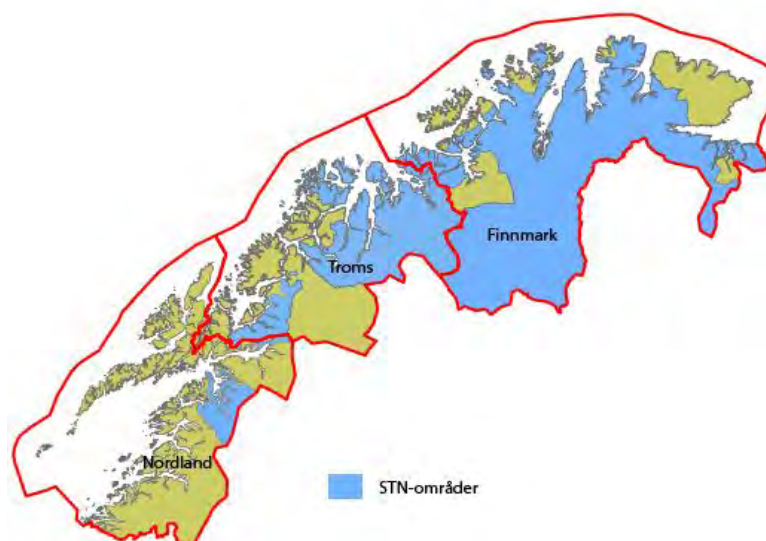
## Åeniedasse

Fasseldimmiestatistihke maam registerijstie átna 4.njealjehsjaepeste 2012 vuesehte fasseldimmie SDJ-dajvesne joekehtslaakan juakasávva goh dihte siejhme fasseldimmie laantesne. Daesnie libie pryöveme sjiere væhtah SDJ-dajvesne vuesiehtidh viehkine fasseldimmiem joekedidh jielemen, kaarri jih nyjsenæjjaj, aalteren, ööhpehtimmien jih jeatjah ovmesse væhtaj mietie. Åejvievæhtah vuesiehtieh fasseldimmieproshente SDJ-dajvesne lea vueliehkåbpoe goh laanten gaskemedtie, men jeerehte. Dihte lij laanten gaskemedtien bijjelen báarasåbpoe almetjidie SDJ-dajvesne, jih sagki vueliehkåbpoe dejtie nuerebe årrojedaehkide. Jienebh almetjh SDJ-dajvesne mah aalkoejelieminie barkin, jih låhkoe jollebe ööhpehtimmine lij vueliehkåbpoe goh laanten gaskemedtie. Låhkoe fasseldamme almetijstie jollebe ööhpehtimmine, lij medtie guektiengierth dan stoerre nyjsenæjjaj luvnie goh kaarri luvnie SDJ-dajvesne.

Joekedamme dejnie ovmesse dajvine Nöörjen sisnjelen Saltfjellet noerhtelen, dellie vuajna stoerre jeeredh lin dejnie ovmesse variabelinie, jih SDJ-bieliedajvh eah seamma aktelaaketje tendensh vueseht.

## 3.1 SDJ-dajve

Daate artihkele lea ánneti dan váaromen bijre mij fasseldimmiestatistihken bijre gáávnesse dejtie ovmesse geografeles dajvide. Árojeh jih fasseldamme almetjh aaltarisnie 15-74 jaepieh giehtelimsdajvesne Saemiedigkien dáarjoeöörnegidie jeliemasse (SDJ) (daaroen STN) lea dihte geografeles dajve maam mijjieh edtjebe veelebe vuartasjidh.



SDJ-dajve voenges siebriedahkh feerhmie mejtie vuarjesjeminie goh joekoen vihkeles juktie saemien kultuvrem j'ih jiellemassem vuarjelidh j'ih vijriesåbpoe evtiedidh, j'ih Saemiedigkie sjiere viehkiedirregh åtna daejtie dajvide. 1/1-2012 raejeste 21 ellies tjielth j'ih bielieh 10 tjieiltijste Saltfjellet noerhtelen leah dajvesne. SDJ-dajve lea mahte 60 prosent Nöörjen dajveste Saltfjellet noerhtelen, j'ih ånnetji vielie goh 14 prosent årroeijistie leah seamma dajvesne. Akte vijries åehpiedehteme SDJ-dajveste kaarthigujmie, tabelligujmie, jarkelimmiejgujmie t'ijje doekoe, mah tjielth j'ih dajvh mah leah meatan j'ih j'ijnje jeatjah leah SSB-bæjhkoehthimmesne 2014/1 "Samisk statistikk 2014".

Tabelline j'ih figuvrine SDJ-dajve viertiestamme sjædta göökte jeatjah dajvigujmie. D'ihthe akte lea akte dajve mij edtja goh akte plearoh årromedajve årrodh. D'ihthe gaajhkide dajvide feerhmie Saltfjellet noerhtelen, bieleden SDJ-dajve, j'ih ij darhkh doh njieljie tjielth j'ijnjh årrojigujmie, g'itjth Tromsø, Bådåddjo, Harstad j'ih Alta. D'ihthe mubpie viertiestimmiedajve lea "abpe laante". Daate dajve dovne SDJ-dajvem j'ih "Saltfjellet noerhtelen"-dajvem meatan åtna. Nöörje Saltfjellet noerhtelen 10 geografales dajvine juakasåvva, joekedamme dejnie golme noerhtemes fylhkine. Govhte dejstie leah SDJ-dajvh. Joekedamme fylhki mietie dle vijhte dajvh Finnmaarkhesne (golme SDJ-dajvh), golme Tromsesne (göökte SDJ-dajvh) j'ih göökte Nordlaantesne (akte SDJ-dajve).

## 3.2 Fasseldimmie

Table 3.1. säemies s'iejhme væhtah fasseldimmesne vuesehte dejnie ovnessie dajvine. Ånehkslaakan maahta jiehtedh SDJ-dajve ektesne aktem vueliehkåbpoe fasseldimmie-prosentem utni, ånnetji vueliehkåbpoe fasseldimmie nyjsenæjjaj luvnie, jienebh fasseldamme almetjh aalkoejielemi sisnjeli, vaenebh universiteetine/jilleskuvline, vaenebh pendlerh, vaenebh sis-juhtijh j'ih dah mah lin fasseldamme lin ånnetji båarasåbpoe viertiestamme abpe laantine. Abpe SDJ-dajve, viertiestamme jeatjah dajvigujmie Saltfjellet noerhtelen, doh seamma tendensh vuesiehti, bieleden pendlerelåhkoeh.

**Table 3.1 Man gellie årroj j'ih fasseldamme almetjh 15 -74 jaepieh, dajvi mietie j'ih ovnessie væhtaj mietie. 4. njealjehtsjaepien 2012**

	Man gellie årroj	Man gellie fasseldamme almetjh	Man gellie nyjsenæjjah dej fasseldamme almetji luvnie	Man gellie fasseldamme almetjh aalkoejielemi sisnjeli	Man gellie fasseldamme almetjh universiteetine /jolleskuvleööh pehtimmine	Låhkoeh dejstie fasseldamme almetjijstie mah leah peenderh	Låhkoeh dejstie fasseldamme almetjijstie mah leah sisjuhtijh	Gaskemedtien aaltere dejstie fasseldamme almetjidie
Nöörje	3 768 005	68,7 %	46,9 %	2,5 %	35,9 %	33,8 %	12,9 %	42
SDJ-dajvh	41 856	64,5 %	45,7 %	9,5 %	25,3 %	24,6 %	7,8 %	42
SDJ, Finnmaarkhe jillie	2 911	66,4 %	41,0 %	17,0 %	21,6 %	25,5 %	11,5 %	45
SDJ, Finnmaarkhe luvlie	2 947	62,0 %	44,5 %	16,3 %	23,2 %	20,5 %	15,0 %	43
SDJ, Finnmaarkhe Sisnjelds	9 519	70,3 %	48,1 %	9,5 %	30,9 %	16,5 %	8,1 %	44
SDJ, Noerhte-Tromse	13 773	65,3 %	45,7 %	8,7 %	24,1 %	25,0 %	6,3 %	43
SDJ, Åarjel-/Gaske-Tromse	10 593	67,8 %	45,5 %	7,6 %	23,7 %	33,0 %	6,5 %	43
SDJ, Noerhte Nordlaante	2 113	67,0 %	43,5 %	4,7 %	23,4 %	22,9 %	7,1 %	44
Jeatjah dajvh Saltfjellet noerhtelen	133 030	64,6 %	46,4 %	5,8 %	27,1 %	17,8 %	9,1 %	43
Finnmaarkhe jillie, ij SDJ	11 236	63,3 %	45,9 %	6,0 %	29,4 %	10,9 %	15,6 %	41
Finnmark luvlie, ij SDJ	15 906	67,2 %	47,5 %	4,8 %	30,3 %	10,7 %	14,3 %	41
Åarjel-/Gaske-Tromse, ij SDJ	24 855	59,8 %	45,8 %	5,3 %	26,9 %	24,4 %	6,6 %	42
Noerhte Nordlaante, ij SDJ	81 033	65,4 %	46,5 %	6,2 %	26,2 %	18,1 %	7,8 %	43

Gaaltije: SSBn registerbaseradamme fasseldimmie-statistihke.

<sup>1</sup> Bieleden almetjh mah årroeh staarine Alta, Tromsø, Harstad j'ih Bådåddjo.

Tabelle 3.2 fasseldimmiestatistihkem abpe Nöörjese vuesehte, jñh dejtie ovnessie bieliedajvide Nöörjesne Saltfjellet noerhtelen. Låhkoe fasseldamme almetjijstie aaltarisnie 15 – 74 jaepieh SDJ-dajvesne lij mahte 27 000 almetjh, mij lij 1,0 prosente dejstie ållesth fasseldamme almetjijstie Nöörjesne daennie aalteredåehkesne jaepien 2012.

**Tabelle 3.2 Årroj, fasseldamme almetjh 15-74 jaepieh jñh fasseldimmieproseth 2012**

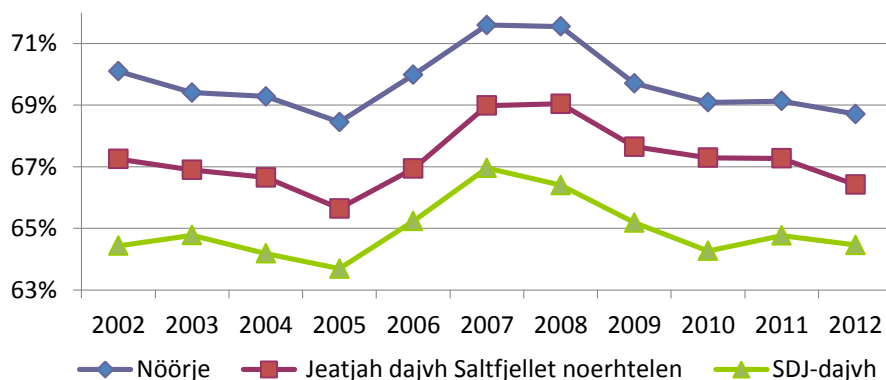
	Man gellie årroj			Man gellie fasseldamme almetjh			Fasseldimmieproseth		
	Tjåanghkan	Kaarrh	Nyjsenæjjah	Tjåanghkan	Kaarrh	Nyjsenæjjah	Tjåanghkan	Kaarrh	Nyjsenæjjah
Nöörje	3 768 005	1 920 165	1 847 840	2 589 000	1 375 190	1 213 810	68,7 %	71,6 %	65,7 %
SDJ-dajvh	41 856	22 288	19 568	26 980	14 643	12 337	64,5 %	65,7 %	63,0 %
SDJ, Finnmaarkhe jillie	2 911	1 626	1 285	1 805	1 065	740	62,0 %	65,5 %	57,6 %
SDJ, Finnmaarkhe luvlie	2 947	1 594	1 353	1 925	1 069	856	65,3 %	67,1 %	63,3 %
SDJ, Finnmaarkhe Sisnjelds	9 519	4 982	4 537	6 374	3 308	3 066	67,0 %	66,4 %	67,6 %
SDJ, Noerhte-Tromse	13 773	7 329	6 444	8 903	4 831	4 072	64,6 %	65,9 %	63,2 %
SDJ, Åarjel-/Gaske-Tromse	10 593	5 597	4 996	6 709	3 656	3 053	63,3 %	65,3 %	61,1 %
SDJ, Noerhte Nordlaante	2 113	1 160	953	1 264	714	550	59,8 %	61,6 %	57,7 %
Jeatjah dajvh Saltfjellet noerhtelen <sup>1</sup>	133 030	68 719	64 311	88 360	47 320	41 040	66,4 %	68,9 %	63,8 %
Finnmaarkhe jillie, ij SDJ	11 236	5 903	5 333	7 901	4 276	3 625	70,3 %	72,4 %	68,0 %
Finnmaarkhe luvlie, ij SDJ	15 906	8 279	7 627	10 780	5 657	5 123	67,8 %	68,3 %	67,2 %
Åarjel-/Gaske-Tromse, ij SDJ	24 855	12 865	11 990	16 708	9 059	7 649	67,2 %	70,4 %	63,8 %
Noerhte Nordlaante ij SDJ	81 033	41 672	39 361	52 971	28 328	24 643	65,4 %	68,0 %	62,6 %

Gaaltije: SSBn registerbaseradamme fasseldimmiestatistihke.

<sup>1</sup> Bielelen almetjh mah årroeh staarine Alta, Tromsø, Harstad jñh Bådåddjo.

Låhkoe dejstie fasseldamme almetjijstie SDJ-dajvesne lea vueliehkåbpoe goh abpe Nöörjesne, jñh aaj vueliehkåbpoe goh viertiestimmiedajve Saltfjellet noerhtelen jaepien 2012. Naemhtie aaj gosse mijjeh nyjsenæjjah jñh kaarrh fiereguhtene haeresne viertiestibie. Jis mijjeh dejtie sjñere bieliedajvide vuartasjbie SDJ-dajven sisnjelen, dellie dñhte naa jñjnem jeerehti. Vuesiehtimmi gaavhtan lij fasseldimmieprosete nyjsenæjjaj luvnie SDJ-dajvesne noerhte Nordlaantesne 57,7 prosent, mij lij gaektsie prosentepoengh vueliehkåbpoe goh fasseldimmieprosete abpe Nöörjese. Nyjsenæjjah SDJ-dajvesne sisnjelds Finnmaarkhesne vuestelen, aktem fasseldimmieprosetem 67,6 prosentine utnin. Daate lij mahte göökte prosentepoengh jollebe goh laanten taale. Sisnjelds Finnmaarkhe lij aaj dñhte aajnehke dejstie vuesiehtamme dajvijste gusnie nyjsenæjjah aktem jollebe fasseldimmieprosetem utnin goh kaarrh jaepien 2012.

**Figvre 3.1 Fasseldimmieproseth <sup>1</sup> årroejidie 15-74 jaepieh 2002 - 2012<sup>2</sup>**



Gaaltije: SSBn registerbaseradamme fasseldimmiestatistihke.

<sup>1</sup> Jeatjah dajvh Saltfjellet noerhtelen eah almetjh feerhnh mah årroeh staarine Alta, Tromsø, Harstad jñh Bådåddjo. <sup>2</sup> Jaepien 2006 raejeste dellie aaltereraaste, jis edtji ryöknesovvedh goh fasseldamme, vueliedamme sjñditi 16 jaepien bæeries raejeste 15 jaepien bæeries raajan, gaskenasjovnaale juvnehtimmielij mietie. Seamma tijjen aalteretjñelkestimmie jorkesi aaltaristie jaepien minngiegietjesne aaltarasse referansiemierien minngiegietjesne.



Doh joekehtsh fasseldimmieprosentine dej golme dajvi gaskem lin naa tjáadtjoen boelhken 2002 raejeste 2012 raajan. Aarvoe abpe SDJ-dajvese lea medtie vijhte prosentepoengh vueliehkábpoe orreme goh laanten taale daan lukhiejaepieboelhken. Maahta vääjnedh goh heannadimmieh mah dam nasjovnaale fasseldimmiem tsevtsieh aaj SDJ-dajvem seammalaakan tsevtsieh.

### **3.3 Fasseldimmie – joekehdimmie jielemi mietie jñh gaskemedtien aaltere**

Fasseldimmie Nöörjesne lea golme prosentigujmie læssanamme 2008 raejeste 2012 raajan. Seamma boelhken Nöörjen árrøjh leah vielie læssanamme. SDJ-dajvese dle árrøjelåhkoe ij leah dan jijnjem jorkesamme seamma boelhken, men låhkoe fasseldamme almetjijstie lea vaananamme göökte prosentigujmie.

#### ***Aalkoejielemh***

Fasseldimmie jáartaburresne jñh göölemisnie lij medtie 10 prosentth dejstie fasseldamme almetjijstie SDJ-dajvesne jaepien 2012, jñh abpe laantese doh jielemh lin áñnetji vielie goh göökte prosentth. Aalkoejielemi låhkoe lea vaananamme 2008 raejeste 2012 raajan, dovne SDJ-dajvese jñh abpe laantese.

**Tabelle 3.3 Låhkoe fasseldamme almetjijstie jielemi mietie 2008 jñh 2012**

		2008	Låhkoe 2008	2012	Låhkoe 2012	Jarkelimie låhkoste prosenten mietie 2008 - 2012
SDJ-dajve	Tjåanghkan	27 595	1730 %	26 980	1999 %	-2 %
	01 Jåartaburrie, vijreme jñh vijrebarkoe	1 595	100,0 %	1 350	100,0 %	-15 %
	03 Gööleme, lidteme jñh gueliebïepmet	1 438	90,2 %	1 180	87,4 %	-18 %
	10 - 33 Industrije	1 596	100,1 %	1 862	137,9 %	17 %
	41 - 43 Bigkeme jñh tseegkeldahkebarkoe	2 523	158,2 %	2 387	176,8 %	-5 %
	47 Detaljeåsesiestimmie	2 197	137,7 %	2 018	149,5 %	-8 %
	49 - 53 Skovhte jñh vöörhkeme	1 818	114,0 %	1 731	128,2 %	-5 %
	84 Byögkeles reereme jñh vaarjelimmie	2 036	127,6 %	2 157	159,8 %	6 %
	85 Ööhpehtimmie	2 617	164,1 %	2 612	193,5 %	0 %
	86-88 Healsoe- jñh hoksediensjñh	6 385	400,3 %	6 372	472,0 %	0 %
	Jeatjah jielemh	5 390	337,9 %	5 311	393,4 %	-1 %
Nöörje	Tjåanghkan	2 525 000	4659 %	2 589 000	5973 %	3 %
	01 Jåartaburrie, vijreme jñh vijrebarkoe	54 192	100,0 %	43 345	100,0 %	-20 %
	03 Gööleme, lidteme jñh gueliebïepmet	15 969	29,5 %	15 291	35,3 %	-4 %
	10 - 33 Industrije	255 949	472,3 %	229 192	528,8 %	-10 %
	41 - 43 Bigkeme jñh tseegkeldahkebarkoe	191 158	352,7 %	201 904	465,8 %	6 %
	47 Detaljeåsesiestimmie	218 230	402,7 %	208 963	482,1 %	-4 %
	49 - 53 Skovhte jñh vöörhkeme	145 935	269,3 %	142 406	328,5 %	-2 %
	84 Byögkeles reereme jñh vaarjelimmie	141 292	260,7 %	158 032	364,6 %	12 %
	85 Ööhpehtimmie	194 587	359,1 %	203 142	468,7 %	4 %
	86-88 Healsoe- jñh hoksediensjñh	477 683	881,5 %	510 773	1178,4 %	7 %
	Jeatjah jielemh	830 005	1531,6 %	875 952	2020,9 %	6 %

Gaaltije: SSBn registerbaseradamme fasseldimmiestatistihke.

### ***Byögkeles reereme***

Prosentelåhkoe dejstie fasseldamme almetjijstie mah byögkeles reeremen sisnjelen barkin jaepien 2012 lij jollebe SDJ-dajvesne goh abpe laantesne. 2008 raejeste 2012 raajan dihte låhkoe fasseldamme almetjijstie byögkeles reeremen sisnjelen lea læssanamme dovne SDJ-dajvesne (6 prosentñh) jñh abpe laantesne (12 prosentñh).

Seammalaakan lea göökte jeatjah jielemigujmie gusnie byögkelesvoete lea akte stöerre barkoevedtije, ööhpehtimmie jñh healsoe/hokse. Jollebe prosentelåhkoe dejstie fasseldamme almetjijstie SDJ-dajvesne, jñh vueliehkåbpoe lissiehtimmie fasseldamme almetjijstie SDJ-dajvesne goh abpe laantesne.

### ***Industrije jñh gööleme/lidteme/gueliebïepmehtimmie***

Tabelle 3.3 vuesehte SDJ-dajve aktem lissiehtimmiem utni fasseldimmesne industrijesne. Daate lissiehtimmie lij hævvi vientñh dan åvteste doh barkijñh ”guelieleekedimmien” sisnjelen aktem jeatjah diejvesen nualan böötin. Jaepien 2012 åvtelen dah lin biejesovveme ”Gööleme, lidteme jñh gueliebïepmehtimmien” nualan (jallh veelebe tjærttestimmie ”dorjemasse

beapmoegueleste, myövheskreekh, krepsekreekh jñh naaloeskinnh mearoe- jñh mearogaedtien akvakultuvresne”, jielemekode 03.211). 2012 raejeste fasseldamme almetjñh ”guelieleekedimmien” sisnjelen leah industrijese sertiestamme, vueliedåehkien nualan man nomme ”leekedimmie, gñetedimmie jñh konserveradimmie gueleste jñh jeatjahsårhts gueliebeapmoeh” (jielemekode 10.209). Daan diejvesejarkelimmien gaavhtan lea geerve jarkelimmietaalide toelhkestidh.

**Tabelle 3.4 Gaskemedtien aaltere fasseldamme almetjidie 15-74 jaepieh jielemen mietie 2008 jñh 2012**

	SDJ-dajvh		noerhtelen <sup>1</sup>		Nöörje	
	2008	2012	2008	2012	2008	2012
Tjåanghkan	42,6	43,4	41,7	42,3	41,0	41,7
01 Jåartaburrie, vijreme jñh vijrebarkoe	44,9	46,2	46,9	48,9	46,0	47,8
03 Gööleme, lidteme jñh gueliebepmehti	46,6	46,5	45,1	44,8	43,4	43,1
10-33 Industrije	41,4	41,5	39,8	41,2	41,8	42,7
41-43 Bigkeme jñh tseegkeldahkebarkoe	41,0	41,7	40,7	41,1	39,4	40,0
47 Detaljeåesiestimmie	35,3	35,8	34,5	34,7	33,3	33,9
49-53 Skovhte jñh vöörhkeme	44,5	45,8	44,6	45,2	43,0	44,0
84 Byögkeles reereme jñh vaarjelimmie	45,1	45,7	43,6	43,4	44,0	43,6
85 Ööhpehtimmie	45,1	46,2	45,5	45,8	45,1	45,1
86-88 Healsoe- jñh hoksediensjh	43,4	44,0	42,7	43,3	42,2	42,6
Jeatjah jielemh	41,1	42,5	40,5	41,5	40,3	41,2

Gaaltije: SSBn registerbaseradamme fasseldimmiestatistihke.

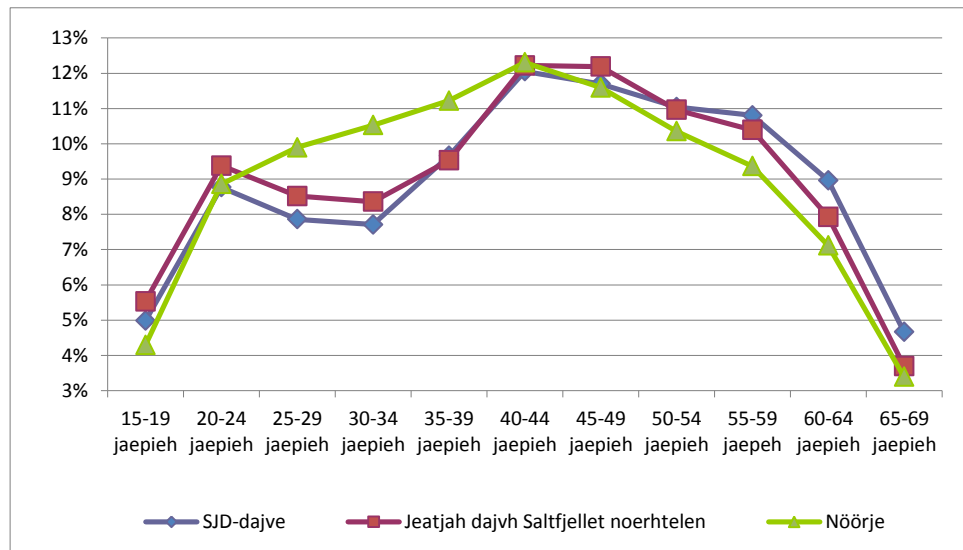
<sup>1</sup> Bielelen almetjñh mah årroeh staarine Alta, Tromsø, Harstad jñh Bådådjo.

### ***Fasseldamme almetji aaltere***

Gaskemedtien aaltere dejtie mah leah fasseldamme SDJ-dajvesne jaepien 2012 lij 43.4 jaepieh. Daate mahte göökte jaepieh jollebe goh laanten gaskemedtie. Gaskemedtien aaltere SDJ-dajvesne lij jollemes göölemen, lidtemen jñh gueliebepmehtimmien sisnjeli, jñh vueliehkommes detaljeåesiestimmien sisnjelen. Daejnie göökte jieliemie gaskemedtien aaltere lij fiereguhte 46,5 jñh 35,8 jaepieh. Jåartaburrien sisnjelen gaskemedtien aaltere lij vueliehkåbpoe -dajvesne goh dejne göökte jeatjah geografefes dajvine. Daennie jieliemisnie gaskemedtien aaltere lij 46,2 jaepieh, mij lij 1,6 jaepieh vueliehkåbpoe goh laanten gaskemedtie.

Mahte gaajhkide jieliemidie dle gaskemedtien aaltere lea læssanamme 2008 raejeste 2012 raajan. Seammlaakan gaajhkide dejtie golme geografefes dajvide. Bielelen gööleme, lidteme jñh gueliebepmehtimmie jñh ånnetji dehtie byögkeles reeremistie jñh vaarjelimmeste, gusnie gaskemedtien aaltere lea ånnanamme naan askigujmie. Pensjovnerreformie mij eelki juhtedh tsjengelen i.b. 2011 raejeste, gaskem jeatjah åssjalommesinie åtna almetjidie skreejredh guhkebem barkosne årrodh, jñh maahta akte vihkeles fåantoe årrodh. Buerebe healsoe, jollebe ööhpehtimmie, læssanamme nyjsenæjjalåhkoeh leah aaj dam gaskemedtien aalterem joekehtslaakan tsevtseme dej fasseldamme almetji luvnie.

**Figuvre 3.2 Fasseldamme almetjh aalteren mietie, fasseldimmielåhkoe seamma aalteredåehkesne jìh dajvesne. 4. njealjehtsjaepien 2012**



Gaaltije: SSBn registerbaseradamme fasseldimmiestatistihke.

<sup>1</sup> Jeatjah dajvh Saltfjellet noerhtelen eah almetjh feerhmh mah årroeh staarine Alta, Tromsø, Harstad jìh Bådåddjo.

Figuvre 3.2 fasseldimmielåhkoem vuesehte joekedamme vijhtenjaepien aalteredaltesidie dejtie golme geografefes dajvide jaepien 2012. Vuesiehtimmien gaavhtan dihte vuesehte 7,7 prosentth dejstie fasseldamme almetjijstie SDJ-dajvesne lin aaltarisnie 30-34 jaepieh. Abpe laantese dle 10,5 prosentth dejstie fasseldamme almetjijstie lin 30-34 jaepieh. Åejvievæhtah figuvresne vuesiehtieh SDJ/Nöörje Saltfjellet noerhtelen aktem jollebe låhkoem dejstie fasseldamme almetjijstie utnin dennie nööremes aalteredåehkesne (15-19 jaepieh) jìh dejnie båarasommes aalteredåehkine (bijjelen 45 jaepieh). Aalteredåehkesne 20-44 jaepieh doh låhkoeh lin åajvahkommes seamma låhkoeh nuaesne abpe Nöörjese. SDJ-dajve lea joekehts, dan åvteste dah dam vueliehkomes låhkoem dejstie fasseldamme almetjijstie utni dejnie göökte aalteredåehkine aaltarisnie 25-34 jaepieh, jìh jollemes fasseldimmielåhkoem utni dejnie golme aalteredåehkine bijjelen 55 jaepieh, viertiestamme dej göökte jeatjah dajvigumie.

### 3.4 Fasseldimmie jìh ööhpehtimmie

Ööhpehtimmiedaltese fasseldamme almetji luvnie jeerehte dejnie golme geografefes dajvine. Fasseldimmielåhkoe Nöörjesne mij universiteete/jilleskuvleööhpehtimmiem utni lij 36 prosentth njealjeden njealjehtsjaapan 2012. SDJ-dajvesne seamma låhkoe lij 25 prosentth. Låhkoe mij jaarhkeskuvlem utni goh jollemes ööhpehtimmie lij naa seamma dejnie golme dajvine, jìh lij gaskem 42 jìh 45 prosentth, gusnie jeatjah dajvh Saltfjellet noerhtelen dam jollemes låhkoem utnin.

**Tabelle 3.5 Fasseldamme almetjh 15-74 jaepieh joekedamme ööhpehtimmien, nyjsenæjjaj jïh kaarri mietie, 4. njealjehsjaepien 2012.**

	Tjåanghkan	Maadthskuvle	Jåarhkeskuvle	Universiteete/ jolleskuvle, vueliehkåbpoe daltese	Universiteete/ jolleskuvle, jollebe daltese
Kaarrh, SDJ-dajvh	14 643	5 323	6 811	2 016	493
Kaarrh, jeatjah dajvh Saltfjellet noerhtelen <sup>1</sup>	47 320	14 404	22 995	7 650	2 271
Kaarrh, Nöörje	1 375 190	325 676	628 214	277 042	144 258
Nyjsenæjjah, SDJ-dajvh	12 337	3 332	4 678	3 797	530
Nyjsenæjjah, jeatjah dajvh Saltfjellet noerhte	41 040	10 458	16 540	12 172	1 870
Nyjsenæjjah, Nöörje	1 213 810	240 625	464 676	398 448	110 061
Låhkoeh					
Kaarrh, SDJ-dajvh	100 %	36 %	47 %	14 %	3 %
Kaarrh, jeatjah dajvh Saltfjellet noerhtelen <sup>1</sup>	100 %	30 %	49 %	16 %	5 %
Kaarrh, Nöörje	100 %	24 %	46 %	20 %	10 %
Nyjsenæjjah, SDJ-dajvh	100 %	27 %	38 %	31 %	4 %
Nyjsenæjjah, jeatjah dajvh Saltfjellet noerhte	100 %	25 %	40 %	30 %	5 %
Nyjsenæjjah, Nöörje	100 %	20 %	38 %	33 %	9 %

Gaaltije: SSBn registerbaseradamme fasseldimmiestatistihke.

<sup>1</sup> Bielelen almetjh mah årroeh staarine Alta, Tromsø, Harstad jïh Bådåddjosne.

Vaenebh fasseldamme nyjsenæjjah goh kaarrh SDJ-dajvesne jaepien 2012. Læjhkan lij jienebh fasseldamme nyjsenæjjah goh fasseldamme kaarrh SDJ-dajvesne mah jollebe ööhpehtimmiem utnin. Naemhtie lij gaajhkine dejnie golme dajvine, men lin vielie vääjnoes SDJ-dajvesne.

Låhkoe jollebe ööhpehtimmine SDJ-dajvesne lij 35 prosentth nyjsenæjjaj luvnie, jïh 17 prosentth kaarri luvnie. Seamma låhkoe abpe Nöörjesne lij 42 jïh 31 prosentth.

**Tabelle 3.6 Gaskemedtien aaltere fasseldamme almetjidie jollebe ööhpehtimmine. 4. njealjehsjaepien 2012.**

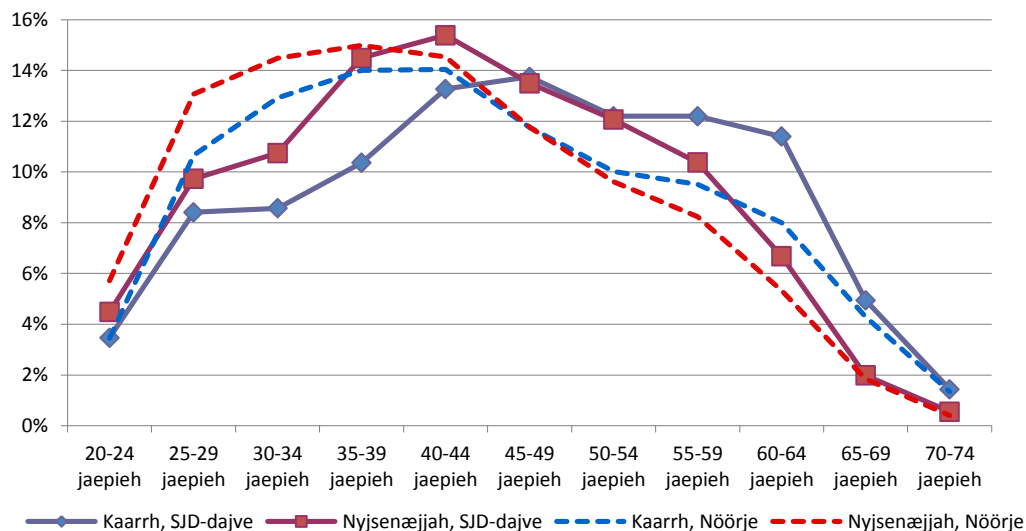
	SDJ-dajvh	Jeatjah dajvh Saltfjellet Noerhtelen <sup>1</sup>	Nöörje
Dovne kaarrh jïh nyjsenæjjah	44,4	43,5	42,4
Kaarrh	46,4	45,3	43,8
Nyjsenæjjah	43,3	42,3	41,1

Gaaltije: SSBn registerbaseradamme fasseldimmiestatistihke.

<sup>1</sup> Bielelen almetjh mah årroeh staarine Alta, Tromsø, Harstad jïh Bådåddjo.

SDJ-dajvesne fasseldamme almetjh jollebe ööhpehtimmine aktem jollebe gaskemedtien aalterem utnin goh fasseldamme almetjh seamma ööhpehtimmine abpe laantesne. Joekedamme nyjsenæjjaj jïh kaarri gaskem dihte gaskemedtien aaltere lij jollebe kaarride goh nyjsenæjjide.

**Figuvre 3.3 Aalterejoekedimmie fasseldamme nyjsenæjjide/kaarride aaltarisnie 15-74 jaepieh SDJ-dajvesne jñh Nöörjesne jollebe ööhpehtimmine. 4. njealjehsjaepien 2012.**



Gaaltije: SSBn registerbaseradamme fasseldimmiestatistihke.

Figuvre 3.3. vuesehte dam allesth lähkoem nyjsenæjjijste jñh kaarijste jollebe ööhpehtimmine, jñh guktie dah aalteredæhkij mietie juakasuvvieh. Dñhte rööpses ellies sieve vuesehte guktie doh 4 327 nyjsenæjjah SDJ-dajvesne jollebe ööhpehtimmine tabellesne 3.5, aalteren mietie juakasuvvieh. Figvuren mietie maehete vuejnedh ånnetji bijjelen 14 prosent h nyjsenæjjijste jollebe ööhpehtimmine SDJ-dajvesne lin aaltarisnie 35-39 jaepieh. Seammalaakan dle ajve ånnetji 10 prosent h dejstie kaarijste jollebe ööhpehtimmine mah lin seamma aalteredæhkesne. Figvresne aaj vuejnebe dejnie båarasåbpoe aalteredæhkine dellie joekedimmie båastolen. Mahte 12 prosent h dejstie kaarijste SDJ-dajvesne jollebe ööhpehtimmine lin aaltarisnie 60-64 jaepieh. Seamma lähkoe nyjsenæjjide lij ånnetji bijjelen govhte prosent h. Sñejhmelaakan vuejnebe nyjsenæjjah jollebe ööhpehtimmine jollebe lähkoeh noere aalteredæhkine utnin, goh seamma lähkoeh kaarride. Abpe laantese lij plearoh tendens h, men joekehtse kaarri jñh nyjsenæjjaj gaskem lij unnebe.

### 3.5 Statistihkevåaromen bijre

Dñhte våarome tabellide jñh figuvride lea Statistisk sentralbyråen registerebaseradamme fasseldimmiestatistihke 4. njealjehsjaapan fiereguhten jaepien. Årrojelhåhkoeh lea almetj h mah dajvesne årroeh aaltarisnie 15-74 jaepieh, mah unnemes aktem tøjmoem barkeme referansevåhkoeh, jall h mah lin bårhte dagkaristie barkoste akten vihties tñjjen. Daate statistihke våaromem åtna jieniebistie registerijstie joekehts presisjovnine. Doh taalh maehet h ånnetji ov-veele årrod h dejtie almetjidie smaave barkojne, frijjebarkijidie, tñjelten åejvide, såemies jielemebarkijidie jñh naan jeatj h dæhkide. Ij leah goerehtamme mejtie jñh guktie daate våajnoes sjædta tabelline jñh figuvrine daennie artihkelisnie. Vielie statistihke fasseldamme almetji bijre, jñh vielie datavåaromen bijre gååvnese daesnie, [ssb.no/regsyst](http://ssb.no/regsyst).

Bievnesh SDJ-dajven bijre jñh jeatjah bievnesh mah eah leah veedtjeme fasseldimmie-statistihkeste leah åajvahkommes veedtjeme daehtie sijjeste: [ssb.no/befolkning/statistikker/samisk](http://ssb.no/befolkning/statistikker/samisk).

### ***Tjïelkestimmie jollebe ööhpehtimmeste***

*Universiteete/jïlleskuvleööhpehtimmie, vuelebe daltese*

- Gaajhkesh mah aktem universiteete- jñh jïlleskuvleööhpehtimmie tjïrrehtamme, mij raajan njieljie jaepieh ryöhkoe jaepien 1997/1998 raajan.

- Gaajhkesh mah 120 studijepoengh tjïrrehtamme jallh vielie universiteete- jñh jïlleskuvlesystemesne 1998/99 raejeste, men eah leah aktem jollebe graadeööhpehtimmiem tjïrrehtamme.

*Universiteete/jïlleskuvleööhpehtimmie, jollebe daltese*

- Gaajhkesh mah aktem universiteete- jñh jïlleskuvleööhpehtimmiem tjïrrehtamme mij vielie goh 4 jaepieh ryöhkoe.

- Gaajhkesh mah aktem dotkijeööhpehtimmiem tjïrrehtamme saah man boelhken.

Vielie ööhpehtimmiestatistihke jñh tjïelkestimmieh ektiedamme ööhpehtimmiestatistihken bijre gååvnese daesnie: [www.ssb.no/utdanning/statistikker/utniv/aar/](http://www.ssb.no/utdanning/statistikker/utniv/aar/).

## **3.6 Jienebh fåantoeh mah våaromem utnieh fasseldimmiestatistihkesne**

Daennie artihkelisnie goerh jñh tabellh leah veeljesovveme juktie tjoevkesem biejedh naan gille vaeljehke teemide viehkine SSB:n fasseldimmiestatistihkeste. Mearan daejnie barkeme jijnjh åssjalommesh leah svïegkesasse biejesovveme. Maahta daejtie ållermaahteme teemide veelebe buerkiestidh jis jienebh biehkieh meatan vaaltasuvvieh, goh barkoe, barkoetijje, ööhpehtimmiesåarhte, barkijelåhkoe barkoevedtijen luvnie, sivijle statuse jnv. Juktie aktem elliesåbpoe guvviem åadtjodh guktie fasseldimmie evtiesovveme SDJ-dajvesne, maahta aaj såemies dejstie suerkijste gukkiebasse vuartasjidh mah leah neebneme vuelielisnie.

### **Analyjsh sjïere jïeliemijstie**

Jielemh gååvnesieh mejgumie hijven gåarede SDJ-dajvesne? Gusnie dah? Mah jielemh mah gaarveneminie? Gåabph fasseldamme almetjh haajpanieh?

### **Sjïere jielemh /dajvh mah leah råajvarimmiedajve**

Mah jielemh/dajvh mah sjïere dåarjoem/dåarjoehtimmiem åadtjeme? Guktie dejgumie gåaradamme? Fasseldimmie læssene? Vuartesjh evtiedimmiem fasseldimmiesne sjïerejïeliemisnie tijje doekoe, joekedamme dejnie ovnessie geografes dajvine.

### **Fasseldimmie byögkeles suerkien sisnjelen**

Man storerre byögkeles sektovre? Låhkoe jarkesamme? Giëh desnie berkieh?

### **Guktie evtiedimmie barkoesijjelåhkosne SDJ-dajvesne?**

Daate artihkele vuesehte man gellie almetjh mah SDJ-dajvesne årroeminie. Men ij maamkh jiehtieh gusnie berkieh. Gåarede gaajhkh barkoeh joekedidh (aaj lijkiebarkoe jñh almetjh åenebe barkojne) barkoesijjien mietie. jñh pendeldimmiem vuartasjidh SDJ-dajvese jñh dajveste.

### **Fasseldimmie jñh ööhpehtimmie**

Ööhpehtimmiedaltese ovnessie jielieminie. Aaltere gosse ööhpehtimmiem tjirrehtamme, - låhkoe mah jaarhkeööhpehtimmie vaeltieh goh geerve almetje? Ektiedimmie ööhpehtimmien jñh barkoen gaskem, fasseldimmielåhkoeh joekedamme ööhpehtimmien mietie:

### **Staatuse dejtie mah eah leah fasseldamme**

Gñeh dah? Ööhpehtimmesne? Jaepieboelhkebarkijh (dah åajvahkomes eah meatan båetieh statistihkesne)? Barkohts? Svihtjemeheaptoes?

### **Almetjh barkosne mah juhtieh, gåabph haajpanieh, gñeh dah?**

Jeatjah SDJ-dajvide juhtieh? Staaride noerhtene juhtieh? Jallh åarjene? Nyjsenæjjah juhtieh? Kaarrh juhtieh? Dah juhtieh mej jolle/vuelege ööhpehtimmie?

### **Fasseldamme almetjh SDJ-dajvesne, gubpede båetieh?**

Gusnie årroejin gosse noereskuvlem veedtsin. Mah såemies jielemh mah jolle låhkoem fasseldamme almetjijstie utnieh, mah voengeste båetieh? Joekehts ööhpehtimmiedaltese jearohke byjjenimmiesijjeste?

### **Almetjh mah åenehks tñjjen laantesne årroeh**

Låhkoe læssene SDJ-dajvesne? Joekehts låhkoeh ovnessie SDJ-dajvine? Mejnìe jielieminie dah leah fasseldamme?

### **Jienebh barkoeh, bielietñjjenbarkoe?**

Destie vielie SDJ-dajvesne goh jeatjah dajvine?



## 4 Ceavzilis boazoealáhus?

Jan Åge Riseth, Dutki I, dr. scient., Norut Tromsa

### Čoahkkáigeassu

*Ceavzilvuohhta boazoealáhusas lea hui relevánta ja áigeguovdilis áššečuolbma leamaš gaskariikkalaš politihkas ja boazodoallopolitihkas dan maŋemus logi jagis. Guoskevaš boazodoalloláhka dadjá ahte boazoealáhusas galgá leat sihke ekologalaš, ekonomalaš ja kultuvrralaš ceavzilvuohhta. Dat konkrehtalaš mearkkašupmi dás lea dássáži dušše meroštallon ekologalaš ceavzilvuodas Eanandoallo- ja biebmodepartemeanta bagadusas, mii ráhkaduvvui 2008. Dan oktavuoda ektui guoskkaha gaskariikkalaš oktasašresursadutkan.*

*Kapihttalis boahtá ovdan ealáhusekonomalaš govva Norgga boazodoalus ja čatná dán sihke luonddugeografijai ja riektehistorjjálaš dilálašvuodaide. Dát čájeha hui mánggabealat gova lullin gitta nuortasdavás. Boazoservviin guovddáš Lulli-Norggas lea guhkes historjá ja leat báinnahallan lullisámi guođoheddjiide, go sii leat leamaš oahpaheaddjin sidjiide. Dáin boazobargin lea eanemus buvttadeapmi olles Norgga boazodoalus, go sii njuvvet ollu, lea alla buvttadeapmi ja stabiila ja buorre ekonomija.*

*Lullisámi boazodoallu lullelis Stjørdala lea hui váttis historjá go politihkalaš hedjoneapmi čuožai hui garrasit dáppe. Trollheimen boazodoallu massii buot sin rivttiid. Dat duođastuvvui Alimusrievttis nu maŋjit go 1981. Eanandoallodepartemeanta ja Stuoradiggi sihkkaraste dán boazodoalu boahtteáiggi ođđa lága bokte 1984. Boazosámiide Plassje-guovllus lea leamaš stuora noađđi go boandaservodat ja eiseválddit leat garrasit lassánan ja viidon. Lei buot vearrámus birrasiid ovddit jahkečuohtemolsuma áigge, go dalle šadde mearehis stuora buhtadusaid máksit čuoččuuvvon vahágiid ovddas eanandollui, mii nohkkohii ollu boazosápmelaččaid. Maŋjel soađi ja earenoamážiid 1970-logus leat boazosápmelaččat dán guovllus olahan ođđa ja eambo buvttadeaddji boazodoalu, muhto leat ain ferten rahčat sihke boanddaid ja riekteeiseválddiid vuostá, geat leat boares guottuide báinnahallan. Boazodoallit vuite viimmat ollislaš ipmárdusain iežaset rivttiid ektui Alimusrievttis 2001. Sii leat goitge ferten gillát njiedjama dan alla buvttadeamis, go boraspiret leat nu ollu lassánan.*

*Boazodoallu Davvi-Trøndelagas lei maid mielde dan alla buvttadanrevolušuvnnas 1980-logus, muhto leat álggu geahčen 1990-logu rájes dađistaga šaddan dovdat ođđa boraspirepolitihka váikkuhusaid. Massinproseanta lea veahážiid mielde lassánan ja sihke njuovvanbohccot ja buvttadeapmi lea njiedjan alla dásis gaska dássái. Nordlándda ja Tromssa boazodoalloguovlluide lea goappašagaide čuohtan, go Norgga ja Ruota rádjesoahpamuš 1751 mielddisbuvttii ahte Norga oaččui badjelmeare geasseorohagaid ja Ruotta ges badjelmeare dálveorohagaid. Go našunalisma ideologiija doaibmagodii*

*gaskamutto gitta loahpageahčái 1800-logu, de mielddisbuvttii dat garra bearráigeahču boazodollui. Sii galge ovddidit eanandoallo viidáneami ja maiddái olgguštit Ruota boazosápmelaččaid, earenoamážiid Tromssa sulluin. Norga-Ruotta leaba dál dohkkehuvvon konvenšuvnna haga ja sáhtta jearrat leago Norgga sierranas guhkideapmi 1972-konvenšuvdna doallelaš, mii dahkkui 2005. Dat mañemus konvenšuvdnašiehtadallamat leat leamaš hui váddásat, muhto okta sámi bargujoavku lea aiddo báliid almmuhan árvalusa ođđa konvenšuvdnatekstii.*

*Stuora oassi Finnmárkku boazodoalus lea eahpedássedis dilis. Earret Buolbmát/Várjjat mii lea čadahan buvttadanrevolušuvnna ja doaibmá buriin badjelbáhcagiin. Boazolohku Kárášjogas ja 10 siskkit orohaga Guovdageainnus leat dan mañemus 30 jagis lihkadan gaskal historjjálaš buoremus ja heajumus dási, ja mii ain lea alit go dat boares dásit. Finnmárkku duoddara guohtonávkástallan lea danne arvat eambbo garrasit go ovdal. Eiseválddiid gozihanprográmma duodašta ahte jeagelšaddu Finnmárkku duoddaris lea arvat buoret go lei vurdojuvvon. Boazologu lassáneapmi 2000-logus mielddisbuktá goitge ahte guohtondilálašvuohta fas lea jođánit hedjoneame.*

*Mañjil NBRa gáibádusa, guorahallama ja ságastallama oaččuimet ođđa boazodoallolága 2007. Earret ceavzilvuođa, de čalmmustahtta dát láhka boazodoalu iežas ásašusaid ja proseassaid, muhto leat spiehkastatmearrádusat mat addet guovddášeiseválddiide vejolašvuođa mearridit badjel boazodoalloorgánaid. Eiseválddit leat dál geavahan dan ja leat álggahan bággonjuovvanproseassaid, vai unnidivčče boazologu. Balan ahte diet doaimmat bohtet botnjat ja baicca gozadit, go dan ahte ovddidit ealáhusa iežas dárbbášlaš proseassaid.*

*Oktasašresursadutkama bohtosat leat čielgasat: Leat resursageavaheaddjit ieža geat fertejit váldit ovddasvástádusa čoavdit iežaset váttisvuođaid. Eiseválddiid rolla ferte leat doarjut proseassaid mat huksejit ásašusaid ja čovdet váttisvuođaid.*

*Rávven ahte:*

- (1) Eiseválddit ovddidit politihka, mii gáhtte boazodoalu doaibmaguovlluid ja deattuhit man man positiivvalaš lea go boazodoallu doalaha rabas eanadagaid ja biodiversitehta.*
- (2) Konsultašuvdnaortnet adno eambbo aktiivvalaččat vai ovddida dan geatnegahtton gulahallama boazosápmelaččaiguin, NBRain ja Sámedikkiin.*
- (3) Eiseválddit fertejit Finnmárkku boazodollui ja boazodoalloorgánaide addit ráfi mearridit doaibmanjuolggadusaid ja dasto unnidit boazologu.*
- (4) Sámi bargujoavkku, maid Norgga Sámediggi lea jođihan, árvalii ođđa boazoguohtonkonvenšuvnna Ruotain. Dan ferte ohcat ratifiserejuvnot, vai doaibmagoahhá jođáneamos lági mielde.*
- (5) Eiseválddit fertejit hábmet boraspirepolitihka mii čielgaseappot vuhtiiváldá boazodoalu ja eará guohtoneana geavaheddjiid.*

## 4.1 Álgu

Sámi statistihka guorahallanjoavku lea mu dáhtton čállit kapihttala boazodoallopolitihka birra. Hástalus lei dasto gávdat fáttá mii vuosttažettiin lea mávssolaš ja beroštahti sihke ealáhussii, sámi organisašuvnnaide ja sámi ja dáčča eiseválddiide. Dasto ferte maid leat fáddá man birra leat doarvái dieđut čállit. Čoavddus šattai čállit ceavzilvuoda birra, sihke go lea dat almmolaš mihttu boazodoalu ektui, nugo 2007 boazodoallogágas bohtá ovdan, muhto maidái go lea mihttu mii lea guovddáš rolla gaskariikkalaš biras- ja ovdánahttinpolitihka birra, nugo dat lea ovdánan dan mañemus kvárta jahkečuodis. Fáddá lea earenoamáš beroštahti go ráddehusjulggastus 2013 geažuhii ahte áigot addit olggos stuoradiggedieđáhusa boazodoalu ceavzilvuoda birra. Ealáhusstatistihka mii bohtá ovdan Resursarehketdoalus ja Obbalašrehketdoalus, maid Boazodoallohálddahus<sup>19</sup> olggosaddá jahkásačcat, addá buori vuodu guorahallat mánga beali dálá boazodoalu ceavzilvuoda hárrái.

Oaivvildan lea dárbbalaš čujuhit ahte boazodoalu ceavzilvuoha, nugo politihkalaš ulbmilin, ii lean almmotge nu diehtelas. Daid mañemus jahkečuodiid leat boazosápmelačcat vásihan oalle dramáhtalaš molsašumiid našunálastáhta sámi- ja boazodoallopolitihkas. Celkojuvnon ulbmil Lappekodicillen (1751) lei dat «Lappiske Nations Conservation», ja ráddenvuohki mii ášahuvvui lei nugo oaivvilduvvon dovddus sámi iešhálddašeapmi našunálastáhtaid rámmaid siskkobealde. Dan mañemus oasis 1800-logus jorggihii diet oalát. Politihkalaš bargu sisttisdoalai rádjegiddemiid<sup>20</sup>, orohatjuohkimiid, masa šattai oktasašovddasvástádus ja guođohangeatnegasvuoha eanandoalu ektui<sup>21</sup>, boazodoallogielddus<sup>22</sup>, dárkkisteaddji sámefálddiid<sup>23</sup> ja dakkár buhtadustyránna, mii muhtin orohagain sáddii boazoeaiggádiid gefiidkássii (Fjellheim 2012). Dat vuosttaš Norgga-Ruota boazoguohtonkonvenšuvdna álggahuvvui 1919 ja mielddisbuvttii earenoamáš ollu gáržžideami Ruota boazosápmelaččaid guohtonriektái Norggas, earret eará Tromssa fylkka sulluin. Dat politihkalaš ulbmil boazodoalu ektui sáhtta gehčot dego *heaittihanulbmilin* ja celkui dáinna lágiin boazodoallogága mearrádusevttohusas:

*Saalenge Flytlappernes Næring nyder Lovgivningens Beskyttelse, har den Følgelig Krav paa at bydes saadanne Vilkaar, at den kan bestaa. Men i og med dens Stilling som en historisk Overlevering, der ikke i ringe Grad virker som en Hemsko paa Udviklingen af bedre og formaalstjeneligere Samfundsinteresser, er Grænserne for dens Krav givne. Og disse Grænser maa etter Forholdets Natur blive vikende* (Indredepartementet 1904).

Diet ulbmil, mii vuodđuduvvui dan nammii ahte boazodoallu lea dušše gillájeaddji/ gierdevaš ealáhus ja mii ferte addit saji eará beroštumiide, earenoamáziid eanandollui. Diet lei vuodđun dan vuosttaš riikaviidosaš boazodoallogáhkii mii mearriduvvui 1933 ja mii doaimmai gitta 1978 rádjái. Dat ovddit láchka, 1883 oktasašsámeláhka ja dat vuosttaš Norgga-Ruota boazoguohtonkonvenšuvdna duvdilii Lappekodicillena eret ja álggahii oktasačcat ođđa “vuodđolága”, mii guoskkahii boazosápmelaččaid ja stáhtaeseválddiid oktavuodáid, ja nu

<sup>19</sup>1980 rájes gohčoduvvui Boazodoallohálddahussan, mañemus jahkemolsašumi rájes ges Stáhta Boazodoallohálddahus, gitta 1.7.2014 rádjái go de rievddai namma Eanandoalldirektoráhtta, Boazodoalloossodat.

<sup>20</sup>Norga-Ruošša 1826, Norga- Suopma 1852 ja Ruotta-Suopma 1889

<sup>21</sup>1883 Oktasašsámiláhka mii gustui Ruttii ja Norgii lulleis Finnmárkku

<sup>22</sup>Suohkaniin Lulli-Norggas mat eai lean mielde dain orohatjuohkimin

<sup>23</sup>1890-logus lulleis Finnmárkku, ja Finnmárkkus ges 1935 rájes.

maiddái gaskal boazosápmelaččaid ja sin birrasiid, earenoamážiid boanddaid. Mañit politihkalaš historjá boazosápmelaččain lea ollu dan birra movt leat rahčan beassat eret baskkes ja vealaheaddji ášahusain, mat ášahuvvojedje birrasiid ovddit jahkečuodimolsuma. Lea čájehuvvon ahte dát lei hui gáibideaddji. Sihke dat geográfalaš rámmat boazodoalus ja dat vuodđoprinsihpat lágas eai leat vel dál ge ollinge rievdaduvvon. Lea maiddái čájehuvvon ahte ollu dain ovdánemiin, maid leat vuoitán, leat maid áitojuvvon biddjot ruovttoluotta.

Go boazosápmelaččat nu garrasit vuortnuhuvvojedje ja báhkkehuvvojedje eanandoalu viidáneami dihte ja eiseválddiid reguleremiid dihte, de sii organiseregohte. Sii dolle vuosttaš riikkačoahkkima Troandimis 1917, muhto manai vel 30 jagi ovdal go ášahedje bastevaš riikaviidosaš organisašuvnna; Norgga Boazosápmelaččaid Riikasearvvi (NBR). Dat vuosttaš praktihkalaš bohtosat boazosápmelaččaid organisašuvdnarahčamis bohte easka loahpas 1960-logu, go de dohkkehuvvui boazodoallu eanandoalloealáhussan. Oktanaga dainna go stáhta ášahii fágaskuvlla, dutkanstašuvnna ja bagadallanbálvalusa, de mearridii Alimusriekti 1968 ahte boazodoalus lea guhkit áigge eanangeavaheami vuodul bággonistanvuoigatvuodalaš suodjalus, seamma ládje go eananeaiggáduššamis lea. Viidásit gulahallan vuodđuduvvui dan ala ahte NBR ja Eanandoalodepartemeanta vuolláičálle válđošiehtadusa boazodollui 1976. Diet reformma nannejuvvui odđa boazodoallolágain 1978. Mávssoleamos politihkalaš ulbmiliin dain dokumeanttain lei ekonomalaš mihttu, mas galggai olahit buoremus lági mielde dietnasa ja eanemus lági mielde buvttadit bierggu. Seammas galggai luondduvuođu fuolahit ja kultuvrralaš ulbmilin ges lei gáhttet boazodoalu mávssolaš oassin sámi kultuvrras. Diet duppalreformma odđa lágain ja válđošiehtadusain besse viimmat eret dan heaittihanmihtus.

Belohakkii oktanaga dainna, de šaddagođii viidát etnopolitihkalaš lihkadus, go Norgga Sámiid Riikasearvi ášahuvvui 1968. Birrasiid 1980 álge viiddis miellačájeheamit ja ákšuvnmat Alta-Guovdageainnu eanu buodđudeami vuostá, mii rievddai birasáššis álgoálbmotáššin, dan vuodul go ledje guokte nealgudeami nuorra sápmelaččain Stuoradikki olggobealde. Diet šattai vuodđun odđa sámedikihkkii, mii maid dagahii vuodđolágarievdadeami(1988), Sámedikki ásaheami (1989) ja ahte Norga dohkkehii sápmelaččaid álgoálbmogiin (1990). Proseassa dassá go Finnmárkkuláhka mearriduvvui, de mielddisbuvttii dat 2005 šiehtadusa gaskal eiseválddiid ja Sámedikki, mii earret eará attii boazodollui konsultašuvdnarivttiid sihke politihkalaš rievdadusaid ja luonddu sisabahkkemiid ektui. Dat váikkuhii boazodoalloláhkii. Láhkalávdegottis ledje eanas oassi boazosápmelaččat, mas jodiheaddji lei luohitevaš olmmoš boazosápmelaččaid gaskas. Odđa láhka mii mearriduvvui 2007, čalmmustahtta boazodoalu iežas reguleren dárbbuide ja dan árbevirolaš siidaášahusa, juoga mii lea guovddáš oassin lágas, ja mii lei duššindahkkon 1978 lágas. Orohagaide ges lea addon ovddasvástádus ieža muddet boazologu ja guohtoneanangeavaheami. Dieinna lea boazodoallu bohtán ovtta lávkki viidásit ja leat olahan válddi boazodoallolágas.

Dán kapihttalas áiggun vuosttažettiin geahččat ceavzilvuoda doahpaga ja guorahallat movt dat meroštallo ja ipmirduvvo, ja viidásit ovdanbuktit eavttuid movt daid sáhtta árvvoštallat. Áiggun dasto dan atnit vuodđun, daid lohkomateriálaid vuodul mat leat gávdnomis, ja de guorahallat makkár dilis Norgga boazodoallu lea. Loahpas áiggun čoahkkáigeassit dán ja veardádallat boahhteáiggi vejolašvuodaid ja áitagiid.

## 4.2 Ceavzilvuoda eavttut

Ceavzilvuoda doaba šattai álbmogii dovddusin maŋŋil go Máilmmikommišuvdna biras ja ovdánahttima birra (Brundtlankommišuvdna) váldui atnui. Kommišuvdna ásahii ON go galge árvalit ovdánahttinstrategiijaid, mat sáhtte veahkehit čoavdit biras- ja geaivvuodaváttisvuodaid máilmmis. Loahpparaporta “Min oktasaš boahtteáigi” olggosaddui 1987 ja mas geavahuvvui doaba ceavzilis ovdáneapmi. Dat válddáhala movt biras, ekonomii ja sosiála ovdáneapmi ledje čavgadi čadnon oktii. Váldosáhka raporttas lei ahte máilmmiservodat ferte heivehit iežas ja dahkat dan mii gáibiduvvo, vai sihkkarastá ceavzilis ovdáneami. Dat mearkkaša ahte *sihkkarastá vai dálá olbmuid dárbbut gokčojuvvot, nu ahte ii goarit boahttevaš buolvvaid, nu ahte eai oaččo gokčojuvvot iežaset dárbbuid.*

Diet doaba doahttaluvvui jođánit biraslihkadusas ja gaskariikkalaš ja sisriikkalaš politihkas. Dat stuora gaskariikkalaš biraskonferánsa, maid ON lágidi 1992 Rio de Janeiro Brasilas, lei stuora ávkin dasa. Dán konferánsas, gos eanas stáhtaovddasteaddjit oasálaste, mearriduvvojedje máŋga dehálaš konvenšuvdna (Dálkkádatkonvenšuvdna, Biologalaš máŋggabealatvuoda konvenšuvdna ja Agenda 21). Norggas bođii ceavzilvuodadoaba boazodoallopoltiikkii juo 1992 Stuoradiggedieđáhusas “Ceavzilis boazodoallu”. Stuoradiggedieđáhusa vuolggasaji ulbmil lei ahte ealáhusa sáhtii ovdanbuktit golmma mihtuin:

- (1) Buvttadanmihttu, celko ahte guohtonressursat galget ávkkástallot eanemus lági mielde biebmobuvttadeapmái, almma heajudahttimis luondduvuođu.
- (2) Dienasmihttu, celko ahte boazobargit galget sihkkarastit dietnasa ja birgejumi seamma ládje go eará fidnojoavkkut, ja ahte sisabođu galget juhkkot nu ahte addá ekonomalaš ceavzilis doaibmanovttadagaid. Dás lea eahpenjuolga beaktivuodagáibádus boazoealáhussii.
- (3) Kultuvrralašmihttu, celko ahte boazodoalus lea mearrideaddji mearkkašupmi sámi kultuvrra ovdáneamis. Dát lea dulkojuvvon dainna lágiin ahte sealluhit sámi kultuvrra sáhtta buoremusat olahit go stuorimus lági mielde lea boazobargiálbmot, mii mearkkaša ahte eanemus lági mielde boazobargiin lea sámi duogáš.

Diet golbma mihtu jorgaluvvojedje ceavzilvuodadiskurssas ja gohčoduvvo ekologalaš, ekonomalaš ja kultuvrralaš ceavzilvuohan. Diet leat maid doahpagat maid gávndat dálá boazodoallogágas. 2007 boazodoallogágas § 1 (Lága ulbmil) daddjo earret eará.:

*”Sámi boazoguohtonguovllus galgá lánka heivehit ekologalaš, ekonomalaš ja kultuvrralaš ceavzilis boazodoalu, man vuođđu lea sámi kultuvra, árbevierru ja vierut galget leat ávkin alcces boazodoalloálbmogii ja muđui servodahkii. Go dieid mihtuid galgá olahit, de galgá lánka addit vuođu ulmillaš organiseremii ja hálddašeapmái boazodoalus. Boazodoallu galgá sealluhuvvot mávssolaš vuođđun sámi kultuvrii ja servodateallimii. ....*

*Olggobealde daid sámi boazoguohtonguovlluin galgá lánka lánhit dili vai ávkkástallat ekologalaččat ja ekonomalaččat boazoguohtonressursaid báikkálaš kultuvrra ja árbevieru vuođu mielde dain guovlluin gosa lea addon lohpi doaimmahit boazodoalu njuolggadusaid mielde § 8.”*

Áigumušat leat čielgasat. Boazodoalus galgá leat sihke ekologalaš, ekonomalaš ja kultuvrralaš ceavzilvuohan. Go galgá áigumušain olahit praktihkalaš politiikkii, de ferte vástidit muhtin gažaldagaid nugo:

- (1) *Makkár fáktorat váikkuhit ceavzilvuhtii, ja movt dat doibmet ovttas?*

(2) *Movt mii sáhttit veardidit dahje mihtidit, dahje man ceavzil lea boazodoallu, dahje man guvlui ceavzilvuohhta ovdána?*

Diet leat gažaldagat fasihttavástádusa haga, muhto lean gávdnan guokte vuolggasaji. Bajit dásis gávdnojit ávkkálaš lahkoneamit gaskariikkalaš oktasašresursadutkama siskkobealde (Ostrom 1990, Ostrom et al. 1994). Eambo konkrehta dásis lea Eanandoallo- ja biebmodepartemeanta (EBD) (2008) ráhkadan sierra indikátoriid/dovdomearkkaid, mat addet buori vuolggasaji go galgá veardidit ekologalaš ceavzilvuoda. Daid eará ceavzilvuodadimenšuvnna eavttuide eai leat sierra eavttut, nu ahte dás fertet veardidit árvvu mielde.

## 4.2.1 Ceavzilvuodaguorahallan

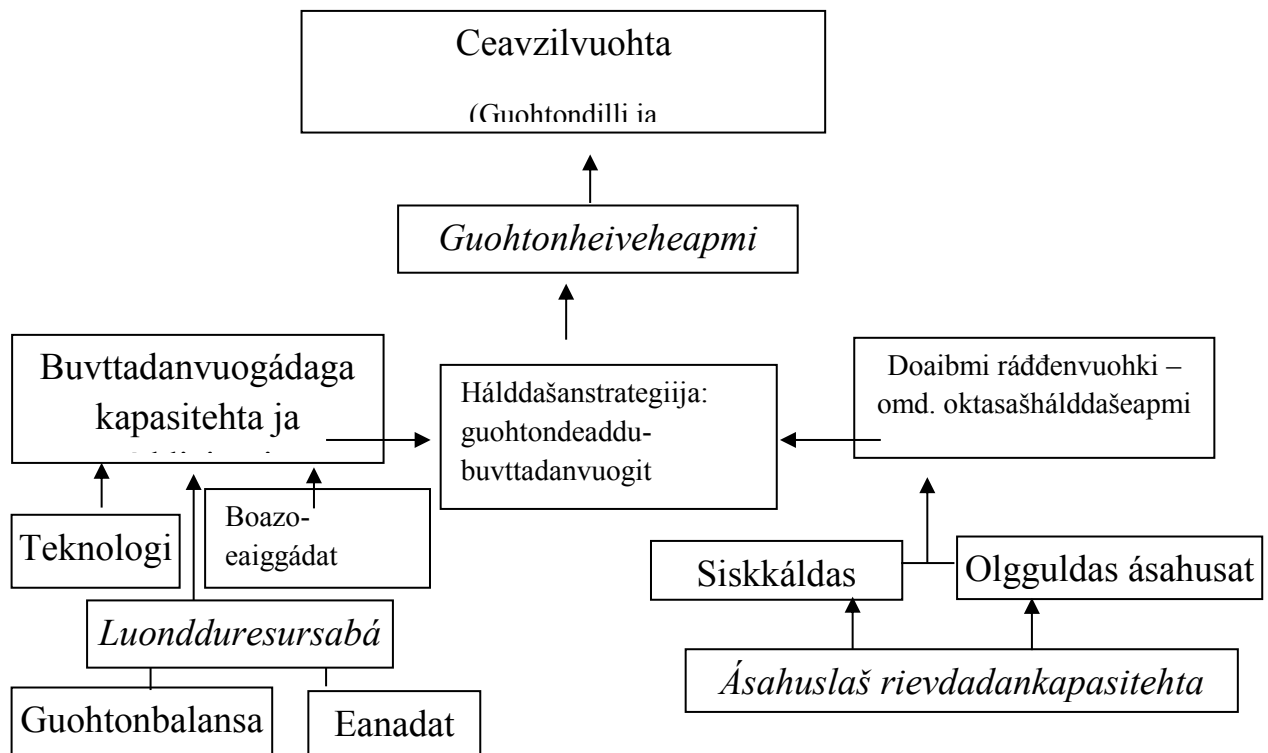
Lahkoneamit mat leat vižžon oktasašresursadutkamis, leaba Riseth ja Vatn (2009) ráhkadan rámmavuogádaga mainna guorahallá boazodoalu ceavzilvuoda, geahča govus 4.1. Diet rámmavuogádat geavahuvvui guorahallat manne Oarje-Finnmárkku ja Trøndelag-guovlluid boazodoallu, vaikko lei ge oktasaš sisriikkalaš boazodoallopoltiikka, 1980-logus ovdánii hui goabbat ládje (Riseth, 2009). Danielsen ja Riseth (2010) leaba maid geavahan seamma rámmavuogádaga guorahallat eavttuid Trollheimen boazodoalus.

Rámmavuogádat lea huksejuvvon dan ektui *man ceavzil eanangeavaheapmi lea, bohtá das man bures buvttadanvuogádagat ja ásahus vuogádagat heivejit oktii*. Hálldahusstrategiijat ovttaskas boazodoallái ja siidii ovddiduvvo dásedit gaskal *stivrendárbbu*, maid buvttadanvuogádat lea hábmen, ja *stivrenkapasitehta* dan duohta<sup>24</sup> ráđđenvuogi ektui. Nugo ipmirduvvon, de eahpeceavzilis heiveheamit bohtet jáhkkimis šaddat, jus lea unnán stivrenkapasitehta dárbbu ektui mii lea. Mávssoleamos oasis buvttadanvuogádagas leat luondduriggodagat, boazoeaiggádat ja teknologiiija, ja dat váldooasit stivrenráđđenvuogis ges leat siskkáldas (sámi) ásahusat ja stuora servodaga ásahusat (politiikka, láhkaásahusat ja márkanat). Dat mávssoleamos hálldašanstrategiijat gustojit buvttadanvuogádagaide (teknologiiija ja eallostruktuorra), eanangeavaheapmái ja guohtoneddui (boazolohku areálaovttadaga ektui). Makkár hálldašanstrategiija boazoeaiggát vällje, mielddisbuktá guohtonheiveheami. Man ceavzil lea heiveheapmi, dan sáhtá árvvoštallat daid eavttuid vuodul makkár iešguđet lágan aspeavttat/oainnut leat dan heiveheamis; ekologalaš, ekonomalaš ja kultuvrralaš.

---

<sup>24</sup>Geavahan sáni *duohtavuodas*, vai deattuhan mávssolašvuoda das ahte leat diet oasis ráđđenvuogádagas (mearráduvuogádagas) mat duohtavuodas doibmet, dahje leat dat mearráduusat maid mielde dábálaččat barget. Čállojuvvon njuolggadusat maid mielde eai bargga, das lea ráđdjuvvon mearkkašupmi.

## Govus 4.1 Buvttadan- ja ášahuslašvuogádat (Riseth ja Vatn čállosa mielde, 2009:91)



Buvttadanvuogádat: *Stivrendárbu*

Ášahuslaš vuogádat: *Stivrenkapasitehta*

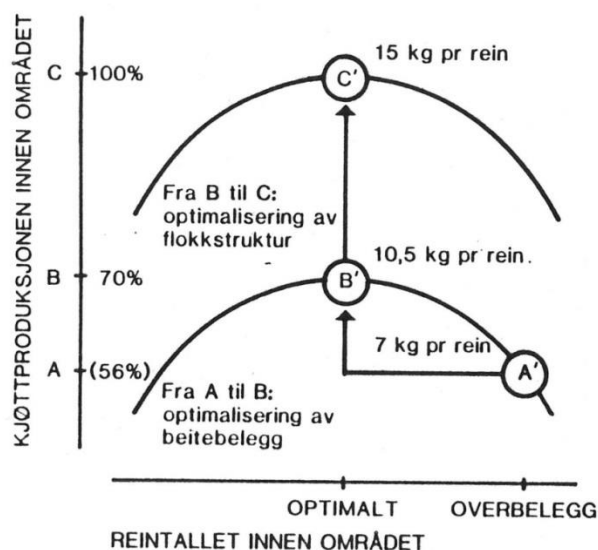
Okta rámmavuogádat ii leat bienasta bitnii málle. Livčče rievttabut dadjat ahte dat lea dakkár guorahallanskovvi, mii muitala movt dehálaš fáktorat sohpet oktii dahje váikkuhit nubbi nubái. Okta ovdamearka sáhtá čájehit movt rámmavuogádaga sáhtá atnit ovttá guorahallamis.

Loahpageahčen 1960-logu álggii teknihkalaš revolušuvdna boazodoalus. Álggos lei oahpásmuvvan ja dasto leavvagohte muohtaskohterat, eambo biilavuodjin, ATV ja veaháš vel helikopter nai. Moatti logi jagis rievddai dilli olbmuid ja elliid deahkkefámuin dasa ahte dárbbášišgohte mohtorfámuin ja fossiila energiija. Seammás go diet rievdadii birra gaskavuodaid ja eambo vejolašvuotta šattai stivret ealu unnit olmmošlaš návccaiguin, de dat maid mielddisbuvttii dramáhtalaš gollolassáneami. Movt daid ges galggai gokčat? Eambo bohccuid? Eambo buvttadanmunni juohke bohcco nammii? Eará sisaboadut? Iešgudetlágan vástádušat addet vuodu iešgudetlágan hálddašanstrategiijai. Dien namuhuvvon guorahallamis adnui rámmavuogádat identifiseret oktasaš čilgehusaid mat fátmastit sihke luondduresursafáktoriid ja historjjálaš fáktoriid ášahuslaš olis (Riseth ja Vatn, 2009).

### 4.2.2 Ceavzilvuoda guorahallan

Go ceavzilvuoda galgá guorahallat, de leat sohppojuvvon eavttut ekologalaš ceavzilvuhtii (geahča teakstaboksa 2). Jus galgá ipmirdit logihka dain eavttuin, de lea dárbbášlaš dovdat dan teorehtalaš duogáza daidda eavttuide.

## Govus 4.2 Buvttadeapmi ja boazolohku (Kosmo ja Lenvik 1985:24)



Teoriija lea šaddan dovddusin Plassjemálle namahusain (Lenvik 1989) ja mii prinsihpalaččat galgá duppaliid optimaliseret (geahča govus 2). Álggos optimalisere guohtondeattu, dasto optimalisere eallostruktuorra alla njiñnelas loguin ja miessevuovdimiin. Dien vuogi mielde sáhtá duppalastit buvttadeami dan ektui go galgá heivehit alla guohtondeattu. Árbevirolaš eallostruktuorra leat varrásat dahje varihat<sup>25</sup> vuovdinboazun.

Ekonomalaš ja kultuvrralaš ceavzilvuhtii eai gávdno diekkár sullásaš eavttut. Riikarevišuvdna (2012) lea cuiggodan EBD (Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta) go eai leat mearridan diekkár eavttuid daid eará oassemihhtomeriide ja oidnet danne ahte departemeantas “*váilot dehálaš eavttut go galgá oažžut dieđuid movt joksat mihtuid ja mii maid lea relevánta stivreninformašuvdnan*” (Riikarevišuvdna 2012:10). Go diekkár eavttut eai gávdno daid eará oassemihhtomeriide de mu vuolggasadji šaddá eambo lahkoneapmin; rámmavuogádat govus 1 ja hábmenprinsihpat maid čájehan teakstaboksa 1.

Luondduvuođduduvvon doaimmas bohtá ekologalaš ceavzilvuhta leat guovddážis. Go galgá leat ekonomalaš ceavzilvuhta boazodoalus, de ferte maid leat ekologalaš ceavzilvuhta. Dasa lassin bohtet buvttadeapmi, vahátdássi, gollodássi, juohkin ja doarjjadássi leat deháleamos fáktorat ekonomalaš ceavzilvuhtii. Áiggun guoskkahit dieid čuoggáid, muhto váldofokus bohtá leat ekologalaš ceavzilvuhta ja maid stuora oassin min digaštallamis čatnasa ekonomalaš dilálašvuodaide go galgá guorahallat ekologalaš ceavzilvuoda.

<sup>25</sup> Beannotjakhkásaš varis boazu



## Teakstaboksa 1. Hábmenprinsihpat

- (1) *Resursa ferte čielgasit ráddjejuvvon*
- (2) *Doaibmanjuolggadusat fertejit bures heivehuvvon báikkálaš dárbbuide ja eavttuide.*
- (3) *Persovnnat geaidda njuolggadusat gusket, sáhttet dábálaččat leat mielde rievdadeamis daid.*
- (4) *Eiseválddit fertejit dohkkehit ahte báikkálašservodaga miellahtuin (resursageavaheddjiin) lea riekti ráhkadit alcceseaset njuolggadusaid.*
- (5) *Ferte ráhkaduvvot vuogádat mii bearráigeahččá miellahtuid láhttema (nugo resursageavaheaddjin).*
- (6) *Ferte gávdnot vuogádat mas leat ráddjejuvvon ránggáštusat (jus rihkku njuolggadusaid).*
- (7) *Servodatmiellahtuin galgá leat dakkár mekanisma mainna lea vejolašvuohta čoavdit riidduid.*
- (8) *Mánggadásatvuogádagain – gos lea resursaváldin ja –váráiduhttin, bearráigeahčču ja ránggásteamit, riidočoavdin ja eará stivrenaktivitehtat leat organiserejuvvon mángga dásis, dain fertejit leat njuolggadusat juohke dásis (Ostrom 1990:90–92, mu jorgalepmi leat dat mat leat ruođuid sisa čállon).*

Dat kultuvrralaš ceavzilvuohta soaitá leat dat dimenšuvdna maid lea váddáseamos doaimmahit, muhto áiggun namuhit ahte diet ipmárdus goit čatnasa báikkálaš sámi árbevrrui, árvvusatnit ja gudnejahttit boazosápmelaččaid árbejuvvon čehppodaga ja váttisvuođačoavdinstrategiijaid, ja maiddái movt doalahit boazodoalu dan viidodagas mii addá vuođu ealli sámi báikkálašservodahkii. Dan ektui oainnán ahte eambo iešstivrejupmi, mii eaktuduvvo 2007 boazodoallolágas, lea hui dehálaš oassi go galgá vuhtiiváldit dien dimenšuvnna/ipmárdusa.

Earret dien de áiggun namuhit ahte diet golbma namuhuvvon ceavzilvuođa dimenšuvnna maiddái eaktudit dássedisvuođa ja vuorddehahttivuođa stivrenvuogádagas, dain ásašlaš ortnegiin. Dan ferte dahkat vai vuhtiiváldá dan namuhuvvon iešstivrenoainnu. Danne áiggun ovdanbuktit daid nu gohčoduvvon nanu oktasašresursaásahusaid hábmenprinsihpaid, ja geavahit daid vuolggasadjin.

### 4.2.2.1 Hábmenprinsihpat

Okta guovddáš fuomášupmi oktasašresursa-dutkamis lea movt dovdat oktasašresursaásahusaid nanu ja guhkilmas hábmenprinsihpaid. Diet prinsihpat leat namuhuvvon teakstaboksa 1. Prinsihpat almmustuvvo vaikko man ollu empiralaš dutkosiid bokte viidát máilmmis, ahte movt stivret oktasašresurssaid. Dutkosiin bohtá ovdán guohtonvuogádagat, čáhccenrusttegat, vuovddit, báikkálaš guolásteamit jna. Oktasaš diein dutkosiin lei ahte dat guoskkahedje hui ollu geavaheddjiid, ja ahte vuogádagaid stivrejedje ieža. Dutkan čájehii ahte leat hui stuora erohusat makkár konkrehtalaš njuolggadusaid geavahuvvojit vuogádagain, mat leat čájehuvvon ceavzilin guhkit áigge badjel. Nuppe dáfus ii lean makkárga earenoamáš njuolggadusaid mainna lihkostuvvama sáhtii čatnat oktii. Dušše maŋŋil go lea geahčadan dan viiddis mánggabealátvuođa nanu vuogádagain, lei vejolaš identifiseret obbalaš prinsihpaid, mat orro gullame daid nanu ásašusaid vuollái.

## Teakstaboksa 2

### Ceavzilvuoda dovdomearkkat

- *Areála dain iešguđet jagi áigodaga guohtoneatnamiin.*
- *Válddahallan guohtoneatnamiid dilis ja makkár doaibman dilli lea.*
- *Gaskamearálaš njuovvandeattut daid iešguđet agi- ja sohkaallekategorijain. Ealli bohccuid deattuid sáhtta geavahit go dárbbáša.*
- *Biergobuvttadeapmi, galle kilo biergu lea buvttaduvvon juohke bohcco nammii giđđa ealu ektui.*
- *Miesseproseanta dássedisvuohhta, man ollu miesit leat čakčat.*
- *Ovdalaš vásáhusat boazologus, mii lea čájehuvvon ahte šaddet buorit deattut, buorre biergobuvttadeapmi ja buorre miessešaddu. Daid sáhtta atnit jus dárbbáša.*
- *Eará boazodoallofágalaš árvvoštallamat vurdojuvvon ealu vuoimmi ja dili ektui.*

*Čájehuvvo maid ahte čuovvovaš norpmaid ferte joksat ekologalaš ceavzilis boazologus:*

*Gaskamearálaš njuovvandeattut*

- *Miessi: 17 – 19 kg*
- *Varit: 25 – 27 kg*
- *Njiŋnelasat: 27 – 29 kg*
- *Gaskamearálaš biergobuvttadeapmi: 8 -9 kg juohke bohcco nammii giđđaealu ektui*
- *Miesseproseanta variašuvdna juohke jagis čakčat: 10 – 15 %*

*Dat gávccii identifiserejuvvon prinsihpa (fáktora) ledje dat mat gávndojedje dain eanas nanu ásahusain, muhto dain váilo vuogádagat, maiguin de manai hejot. Prinsihpat leat oalgguhan*

*geahččat viidasit dutkamiid, ja lea oidnojuvvon hui heivvolažžan dutkamiidda unnit ja homogena vuogádagaide. Áiggun čujuhit earenoamáziid (3), (4), (5) ja (7), go dat buohkat barget dan badjeli ahte konkretiseret iešstivrendimenšuvnna báikkálaš resursahálddašemis, juoga mii maid lea okta dain dehálemos áššiin dan ođđa 2007 Boazodoallolágas.*

*Dasto áiggun ovdanbuktit daid ekologalaš ceavzilvuoda eavttuid.*

#### **4.2.2.2 Ceavzilvuoda dovdomearkkat**

*Go ođđa boazodoalloláhka doaibmagodii geassemánu 15. beaivvi 2007, de válljii Eanandoallo- ja biebmodepartemeanta (EBD) bargojoavkku ođđajagimánus 2008. Bargojoavkkus ledje mielde áirasat boazodoalus, dutkamis ja hálddahasas. Sii árvaledje eavttuid mat adnojit prosessii mearridit ekologalaš ceavzilis boazologu. Bargojoavkkus lei čuovvovaš mandáhtta:*

*”Ođđa lága mielde addo boazodollui alcces ovddasvástáduš mearridit alimus boazologu dan olis go galget hábmet ieža orohakkii doaibmanjuolggadusaid. Doaibmanjuolggadusat galget sihkarastit vai ekologalaš ceavzilvuodain ávkkástallá guohtonressusaid. Orohatstivrras galget iešheanálaččat čielggadit doaibman ja guohtun árvvoštallamiid, mat galget leat vuodđun dan mearriduvvon boazolohkui. Orohatstivrra mearráduš sáddejuvvo de loahpalaš dohkkeheapmái Boazodoallostivrii. Bargojoavku galgá árvalit eavttuid/indikáhtoriid, mat galget doaibmat bagadeaddji momeantalistun ja doarjjan orohatstivrraide ja eiseválddiide go galget mearridit alimus boazologu. Ferte deattuhuvvot ahte eavttut/indikáhtorat eai galgga leat ođđa vuohki movt mearridit boazologu eiseválddiid bealis.”*

Bargojoavkku váldokonklusuvdna lei ahte *bohcco vuoibmi lea dat buoremus indikáhtor dasa jus boazolohku lea heivehuvvon resursavuđđui*. Danne árvaledje eavttuid mat čatnasedje bohcco vuoibmái go galgá mearridit mii lea ekologalaš heivehuvvon boazolohku orohagaide ja maiddái ahte boazodoalu eambo kvalitatiiva árvvoštallamat bohcco vuoimmi ektui galget geavahuvvot veahkkin indikáhtoriidda. Maŋŋil gulaskuddanáigodaga ráhkaduvvui ráva ealáhussii ja eiseválddiide, go galge mearridit boazologu juohke orohahkii. Bargojoavkku rapportta vuodul ráhkaduvvui “Ráva go galgá mearridit ekologalaš ceavzilis boazologu”, mii olggosaddui juovlamánus 2008 (EBD, 2008). Dat mii rávvaga vuodul galgá leat mielde árvvoštallamis, go mearrida ekologalaš ceavzilis boazologu, lea čállon teakstaboksa 2.

Boazologu ákkastallamis ja stivrenorgánaid boazologu árvvoštallamis galgá viidasit geahččat makkár deattut ja buvttadeapmi lea leamaš 5 jagi áigodagas, ja movt vuordá ovdánit dainna boazologuin maid árvalit boazologu eavttuid mielde positiivvalaš dahje negatiivvalaš guvlu. Maŋŋil go boazolohku lea mearriduvvon, de galgá norpmaid ovdáneami čuovvut golmma jagi badjel ja jahkásaš rievddadeapmi galgá almmuhuvvot orohagaid jahkediedáhusain. Stivrenorgánat galget sáhttit čuovvut mielde movt orohagat barget dan badjelii ahte doalahit dahje olahit ekologalaš ceavzilis resursahálddašeami, dainna boazologuin mii lea mearriduvvon.

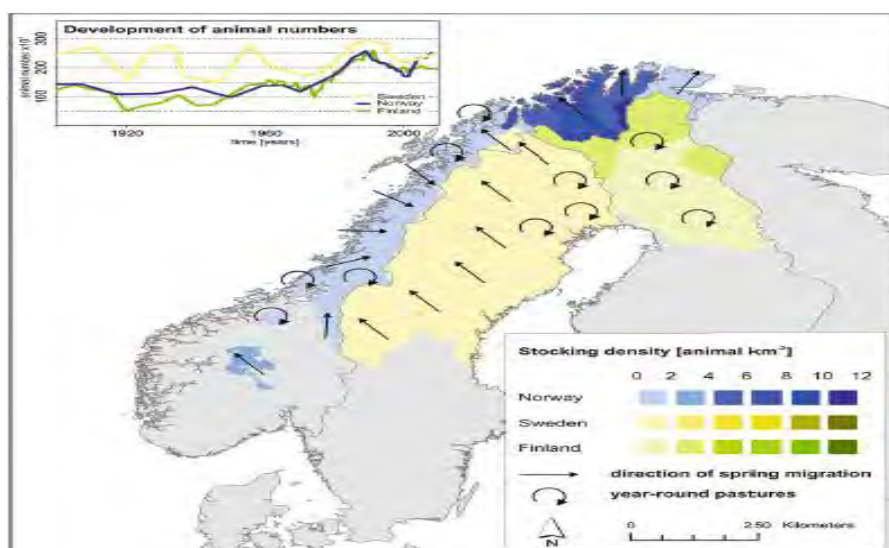
## 4.3 Dálá dilálašvuohta

Go galgá ipmirdit boazodoalu heivehaneavttuid, de dárbbasit čielga dieđuid boazodoalu luonddugeografijjas. Maŋŋil dan čielggadeami áiggun mitalit guovlluid mielde ealáhusekonomalaš dieđuid, mii galgá leat vuolggasadjin ceavzilvuodaguorahallamis.

### 4.3.1 Luonddugeografija

Dálkkádat ja geologiija oktii leat luonddugeográfalaš vuodđun bohcco dilis eanadaga ektui ja dan maŋŋil ges boazodoalu doaibmanmálla go guoská daid jahkásaš johtalemiid gaskal áigodaga guohtoneatnamiin, earenoamážiid dálve- ja geasseorohagain.

### Govus 4.3 Doaibmanmálla, boazolohku ja guohtondeaddu Fennoskandias (Pape & Löffler 2012)



Go galgá ipmirdit dan logihka Norgga doaimmanmálla, de ferte geahččat obbalaš sámi ja fennoskandialaš geahčastagas. Historjjálaččat ja guohtonekologalaččat leat dat lunddolaš geasseorohagat dain guovlluin, maiddá Ruota ja Suoma geasseorohagat, Tromssa ja Finnmárkku rittu guvlui, go daid álgo málliid leat sihke rádjegiddemat ja boazoguohtonkonvenšuvnnat ráddjen. Guovllut mat dál geavahuvvojit geasseorohahkan leat ovdamearka dihte ovdalaš čakčaorohagat.

Váldoasit ja logihka dálá doaimmanmálla Fennoskandias bohtá ovdan govus 3. Nugo govus čájeha, de lea Norgga boazodoallu vuodđuduvvon guhkit áigodat johtalemiide ja oalle bures sajáiduvvan birrajagi guohtumiidda. Sáhttit mearkašit ahte visot njuolat mat govvidit gidđajohtima guovllu čujuhit váriide. Eanas dain váriin leat Skandiat (maiddá gohčoduvvon Kjølén), hárijit mat vuodđudit ráji gaskal Norgga ja Ruota ja mas Skandinavia namma lea bohtán. Gaskal Tromssa ja Finnmárkku manná várreráidu eambo meara bealde. Johtalemit várreráiddu guvlui manná sihke nuorttabealde ja oarjjabealde. Fosenis gitta Tromsii lea mis riddoguvllo boazodoallu, mii lea vuodđuduvvon dan ektui ahte dálveorohagain ii leat bastevaš muohta dahje jiekŋun. Sáhttit maid mearkašit ahte boazodoallu Finnmárkkus, nugo lea eanas Ruotas ja Hedemárkkus/Lulli-Trøndelagas maid, de lea dain guovlluin ollesáigge johtáleaddji boazodoallu, gos leat guhkit johtolagat ja kontinentála<sup>26</sup> dálveguohtumat. Eanas birrajagi boazodoallu Norggas lea vuodđuduvvon lagasvuhtii merrii, guovlluide gos iešguđetlágan dálkkádatguovllut molsašuvvet, go de leat iešguđetlágan dálveguohtumat. Lulimus boazodoallu Hedemárkkus sulastahtá ges vuovdeboazodoalu Ruotas ja Suomas.

### **4.3.2. Ealáhusekonomalaš oppalašgovva**

Dat oppalašgovva vuodustuvvo dan guokte jahkasaš almmuheami Boazodoallohálddahas; Resursarehketdoallu boazoealáhusas ja Obbalašrehketdoallu boazoealáhusas. Resursarehketdoallu lea jahkasaš raporta ealáhusa resursadili birra ja stuora oassi lea huksejuvvon boazoeaiggádiid iežaset dieđihuvvon dieđuid vuodul. Obbalaš rehketdoallu lea jahkasaš raporta ekonomalaš dili birra ealáhusas ja olggosaddo seagáš áššáiosolaččain Ekonomalaš lánveggottis, mii lea vuodđomateriála boazodoallošiehtadallamiidda. Dát ealáhusekonomalaš ovdanbuktin lea čállon guovddáš dieđuid vuodul, mat eanas čájehuvvojit tabeallaid mielde. Statistihka mii almmuhuvvo ii leat áibbas ollislaš. Veaháš danne go dieđut eai leat registrerejuvvon ja veaháš danne go logut mat gávdnojit, daid ii sáhte buhtastahttit. Čuovun dan almmolaš guovlojuogu ja lean välljen álgit lulde.

---

26 Goike ja galbma dálvvit

## Govus 4.4 Boazodoallu Lulli-Norggas ja Trøndelagas (Ekonomalaš lávdegoddi 2013:151)<sup>27</sup>



### 4.3.2.1 Boazosearvvit Lulli-Norggas

Boazosearvvit doaimmahit boazodoalu lulli-Norgga várregiliin. Boazoservviin lea guhkes historjá, duodaštuvvon gitta 1780-jagiide maŋos (Bitustøyl 2013). Dál leat dušše njeallje vel báhcán Jotunheimenii, mii lea dat váldogovlu. Ovdal gal doaimmahedje ealáhusa viiddis govulluin dain govoddáš lulli-Norgga váriin.

«Den langt viktigaste perioden for tamreindrifta var perioden etter 1880, og i mange område, t.d. Hardangervidda, fram til midten av 1950-talet, i Setesdal så seint som til 1979 og Hol i Hallingdal til 1982» (op. cit.:60).

« Dat deháleamos áigodat boazodollui lei áigodagas maŋŋil 1880, ja mángga govullus, oassi Hardangerduoddaris, gitta gaskamuddui 1950-lohkui, Setesdalen nu maŋŋit go 1979 ja Holas Hallingdalen gitta 1982 rádjái» (op. cit.:60).

Ealáhus doaimmahuvvo stáhta oktasašmeahcis, muhtimat maiddáí searveopmodagain ja priváhta eatnamiin. Formálalaččat doaimmahuvvo ealáhus EBD konsešuvnnain boazodoallolága vuodul

<sup>27</sup> Čálii gihta ahte lea ožžon lobi Eanadoaludirektoráhtas geavahit govvosii “Ressursregnskapet og Totalregnskapet”

**Tabealla 4.1 Boazolohku, eallostruktuorra ja vaháat. Boazosearvvit.**  
(Boazodoallohálddahus 1981-1991, Boazodoallohálddahus 2001-2014)

	1981	1991	2001	2005	2010	2013
Boazolohku	9129	9736	12269	12159	10465	10856
Njiŋnelaslohku(%)	70	71	72	74	74	77
Miessešaddu (%) <sup>1</sup>	-	91	86	88	81	90
Vahát%-rávis bohccot	-	-	-	2	4	1
Vahát%-miesit <sup>2</sup>	-	-	4	-	10	5

<sup>1</sup>miesit čakčat (maŋŋil vahága), <sup>2</sup>riegáduvvon misiin

Tabealla 4.1 čájeha boazoservviin leat hui dássedis boazologut ja alla njiŋnelaslohku. Go eaktuda ahte njiŋnelasat leat doarvái lossadat<sup>28</sup>, de mearkkaša dat ahte eallostruktuorra lea hui buvttadeaddji. Go leat nu ollu njiŋnelasat, de mearkkaša ahte riegádit ollu miesit. Miessevaháat leat maid unnán, mii mearkkaša ahte njiŋnelasain leat ollu miesit ain čakčat.

**Tabealla 4.2 Njuovvanbohccot, buvttadanmunni ja njuovvandeattut.**  
**Boazosearvvit.** (Boazodoallohálddahus 1981-1991, Boazodoallohálddahus 2001-2014)

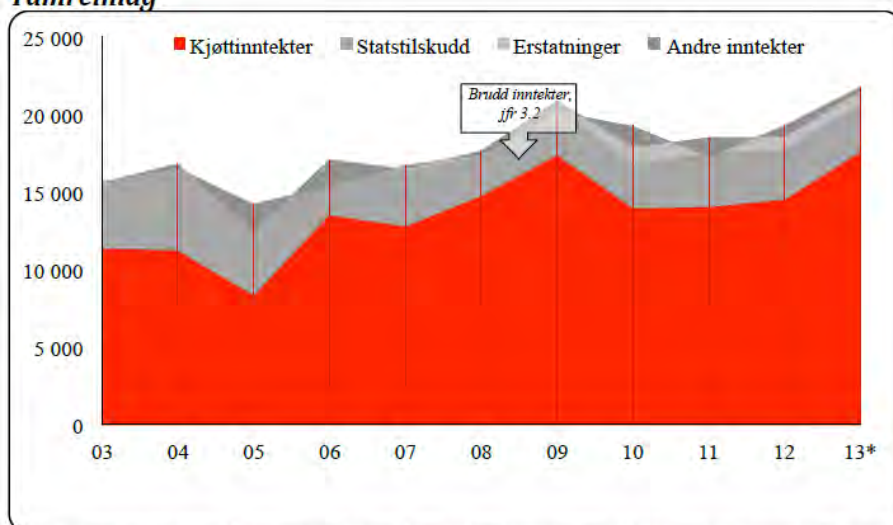
	1981	1991	2001	2005	2010	2013
Njuovvanproseanta	50	63	61	62	58	58
Njuovvanbohccot juohke ealihanbohcco nammii	-	-	17,0	17,1	16,3	18,0
Buvttadeapmi juohke ealihanbohcco nammii	-	-	-	17,1	15,7	18,6
<b>Gaskamearálaš njuovvandeaddu, kg</b>						
-njiŋnelas (>2 jagi)	-	-	37,7	37,0	37,0	40,0
-varis 1-2 jahkášaš	-	-	39,5	37,0	37,0	43,4
-miessi	-	20	23,4	24,4	24,4	26,1

Boazosearvvit lea dan guovlu Norggas, gos buot eanemus buvttadit. Njuovvanproseanta lea hui allat ja njuovvandeattut leat maid ollu eambo go eavttut mat leat bájuhuvvon teakstaboksa 2. Oaidnit maid ahte vaháat leat unnán. Govus 4.5 ja 4.6 čájehit daid sisaboáđuid dan maŋemus logi jagis.

<sup>28</sup> Eaktuda ealibohcco deaddu lea 70 kg (njuovvandeaddu 35 kg), de dábálaččat lea juohke njiŋnelasas miessi (Lenvik 1989)

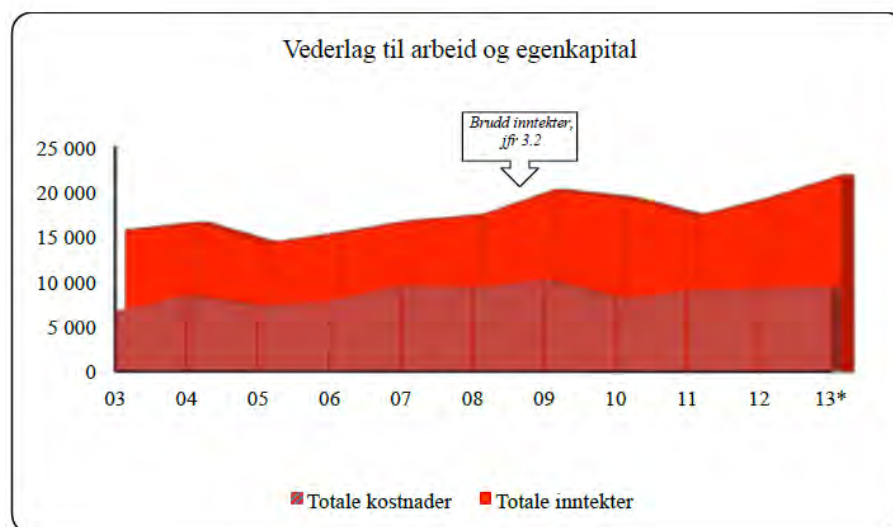
## Govus 4.5 Sisaboadut boazoservviin 2003-13 (Ekonomalaš lávdegoddi 2013:135)<sup>29</sup>

Tamreinlag



Govus 4.5 čájeha ahte biergosisaboadut leat eanemus, muhto ahte stáhtadoarjagat maid leat dásseidis ja stuora oassin sisaboaduin.

## Govus 4.6 Sisaboadut, golut ja badjelbáza boazoservviin 2003-13 (Ekonomalaš lávdegoddi 2013:136)



Govus 4.6 čájeha stuora ja veahá badjelbáza lassáneami olles áigodagas.

<sup>29</sup> Govvosat mas lea boksa gos čuočču “brudd inntekter” ja daid govvosat mat bohtet maŋŋil dás lea vižžon Totalregnskapet, siiva dása lea go čájehuvvo Økonomisk utvalg (2013:8-9) mii čilge ahte lei boasttuvuođat rapporteremis njuovaheaddjis áigodagas 2006-09 lea sisaboahu biergus de ii sáhte dán áigodagas áibbas dohtastaddit daid, daid jagit das maŋŋelis.

### 4.3.2.2 Lulli-Trøndelaga/ Hedemárkku boazodoalloguovlu

Lulli-Trøndelaga/Hedemárkku boazodoalloguovlui gullet golbma boazoorohaga dán ásahuvvon boazodoalloguovllus, mas guoktásis lea oktasaš dálveorohat, guovllus lahka Femundena gitta Stjørdalii oktan Trollheimeniin, gos doaimmahuvvo ealáhus earenoamáš riektevuoduin, eambo oarjelis.

**Tabealla 4.3 Olbmot, boazolohku, eallostruktuvra ja vahágat. Lulli-Trøndelaga/Hedemárkku. (Boazodoallohálddahus 1981-1991, Boazodoallohálddahus 2001-2014)**

	Eará	1981	1991	2001	2005	2010	2013
Siidaosit	-	28	33	30	30	30	30
Olbmot	-	97	125	150	151	154	150
Boazolohku	<b>13600</b>	13345	14616	13015	13429	13805	12977
Njiŋnelaslohku (%)	-	69	74	78			77
Miesešaddu (%)	-	-	79	80	76	76	75
Vahát%-rávis bohccot	-	-	-	5	7	6	5
Vahát%-miesit	-	-	-	14	-	21	20

Tabealla 4.3 čájeha guovllus lea dássedis boazolohku, alla njiŋnelaslohku ja alla miesešaddu, mii lea veahá njiedjan guhkit áigge badjel. Diet čatnasa dasa go miessevahágat maid lassánit. Vahátdássi guovllus lea mihá eambo go boazoservviin.

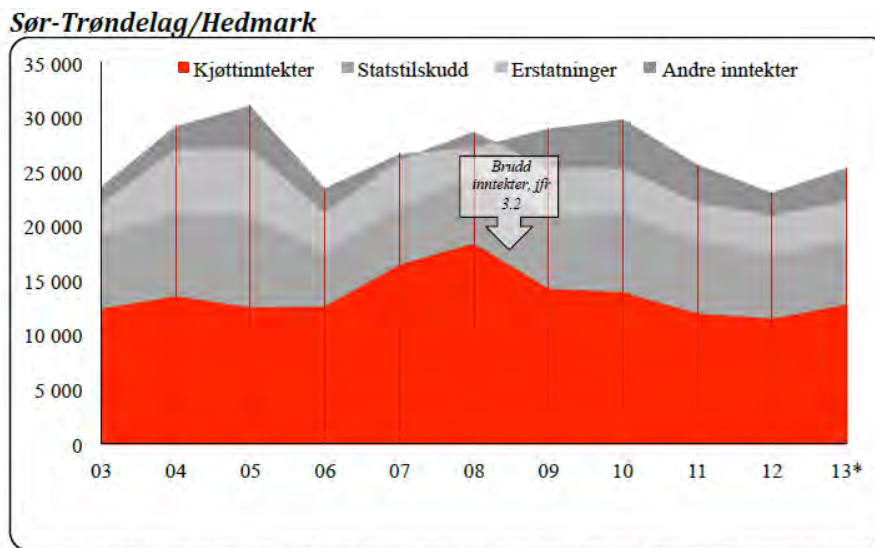
**Tabealla 4.4 Njuovvanbohccot, buvttadanmunni ja njuovvandeattut. Lulli-Trøndelaga/ Hedemárkku (Boazodoallohálddahus 1981-1991, Boazodoallohálddahus 2001-2014)**

	1981	1991	2001	2005	2010	2013
Njuovvanproseanta	53	63	58	53	45	52
Njuovvanbohccot, kg juohke eallibohcco nammii	-	-	15,0	12,7	11,7	13,5
Buvttadeapmi, kg juohke eallibohcco nammii	-	13,6	14,3	12,9	11,9	12,0
<b>Gaskamearálaš njuovvandeaddu, kg</b>						
-njiŋnelas (>2 jagi)	-	-	33,6	31,8	34,8	33,0
-varis 1-2 jagi	-	-	33,6	32,0	34,2	33,9
-miessi	-	20,2	22,1	21,5	22,1	21,2

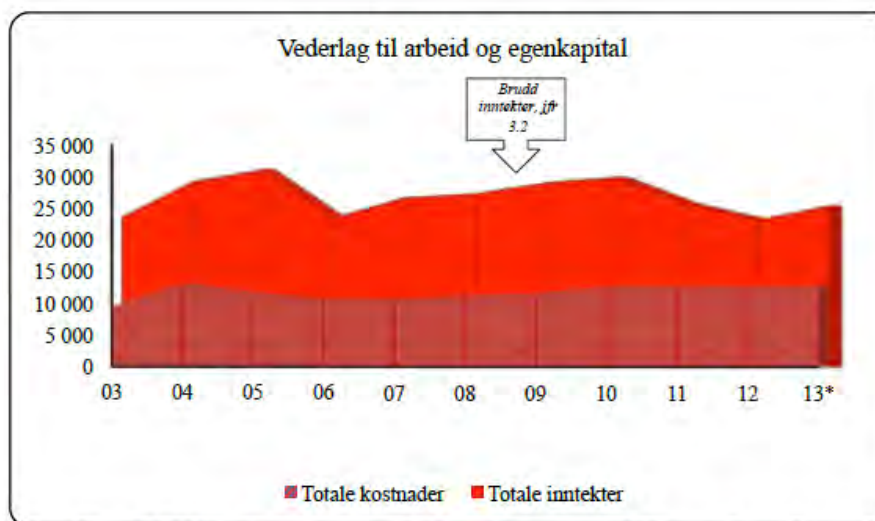
Lulli-Trøndelagas/Hedemárkkus buvttadit ollu, muhto unnit go boazosearvvit dahket, ja buvttadeapmi njiedjá guhkit áigge badjel, sivas go miessevahágat lassánit. Njuovvanproseanta lea maiddái allat. Njuovvandeattut leat maid ollu eambo go teakstaboksa 2 lea bájuhuvvon. Govus 7 ja 8 čájehit sisaboaiduid dan maŋemus logi jagis.



**Govus 4.7 Sisaboáđut Lulli-Trøndelagas/Hedemárkkus 2003-13**  
(Ekonomalaš lávdegoddi 2013:132).



**Govus 4.8 Sisaboáđut, golut ja badjelbáza Lulli-Trøndelagas/Hedemárkkus 2003-13**  
(Ekonomalaš lávdegoddi 2013:133)



Govvosat 4.7 ja 4.8 čájehit ahte sisaboáđut guovllus leat alladat, muhto stáhtadoarjagat ja vahátmávssut leat eambo go boazoservviin. Badjelbáza lea allat ja dásset.

### 4.3.2.3 Davvi-Trøndelaga boazodoalloguovlu

Davvi-Trøndelaga boazodoalloguovllus leat guhitta boazoguohtonorohaga, njealjis dain leat lahka riikaráji, gaskal Stjørdala ja Nordlándda ráji, ja manná gitta Troandinvutnii, Namsenii, ja dat guokte eará leaba lahka rittu Fosenis ja olggumusas Namdalas.

**Tabealla 4.5 Davvi-Trøndelaga. Olbmot, boazolohku, eallostruktuvra ja vahágat (Boazodoallohálddahus 1981-1991, Boazodoallohálddahus 2001-2014)**

	Eará	1981	1991	2001	2005	2010	2013
Siidaosait	-	42	38	38	37	39	39
Olbmot	-	131	169	181	174	190	177
Boazolohku	<b>15900</b>	10170	12475	13060	11976	13281	14074
Njiñnelaslohku (%)		62	75	79	77	75	76
Miessešaddu (%)	-	-	93	61	60	52	46
Vahát%-rávis bohccot	-	-	-	12	13	10	10
Vahát%-miesit <sup>1</sup>	-	-	-	35	-	44	50

<sup>1</sup>)váilot muhtin ráje logut go daid ii sáhtán buohtastahhtit

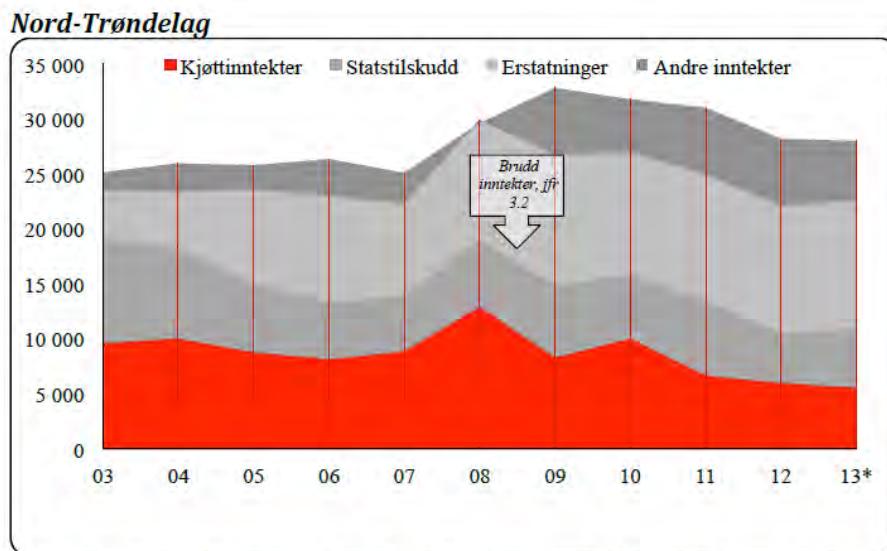
Nugo boahá ovdán tabealla 4.5, de lea guovlu ollu stuorit go Lulli-Trøndelaga/Hedemárku olbmuid ektui. Eallostruktuvra lea hui buvttadeaddji, muhto guovllus lea dan guokte mañemus logi jagis miessešaddu dramáhtalaččat njiedjan, go vahágat leat sakka lassánan. Ekonomalaš lávdegoddi (2014) ovdanbuktá ahte dán guovllus ožžot eanemus buhtaduvvot dan oasi vahágiin maid boraspiret leat goddán. Eará sániiguin dadjat, Davvi-Trøndelagas buoremusat duodaštit boraspirevahágiid riikkas.

**Tabealla 4.6 Njuovvanbohccot, buvttadanmunni ja njuovvandeattut. Davvi Trøndelaga (Boazodoallohálddahus 1981-1991, Boazodoallohálddahus 2001-2014).**

	1981	1991	2001	2005	2010	2013
Njuovvanproseanta	45	60	42	40	31	25
Njuovvanbohccot, kg juohke eallibohcco nammii	-	-	10,4	9,5	7,5	7,2
Buvttadeapmi, kg juohke eallibohcco nammii	-	15,8	9,6	7,9	7,9	7,7
<b>Gaskamearálaš njuovvandeattu, kg</b>						
-njiñnelas (>2 jagi)	-	-	32,5	31,9	33,7	32,1
-varis 1-2 jagi	-	-	30,2	30,3	31,2	29,4
-miessi	21,4	21,8	20,3	20,0	20,7	19,2

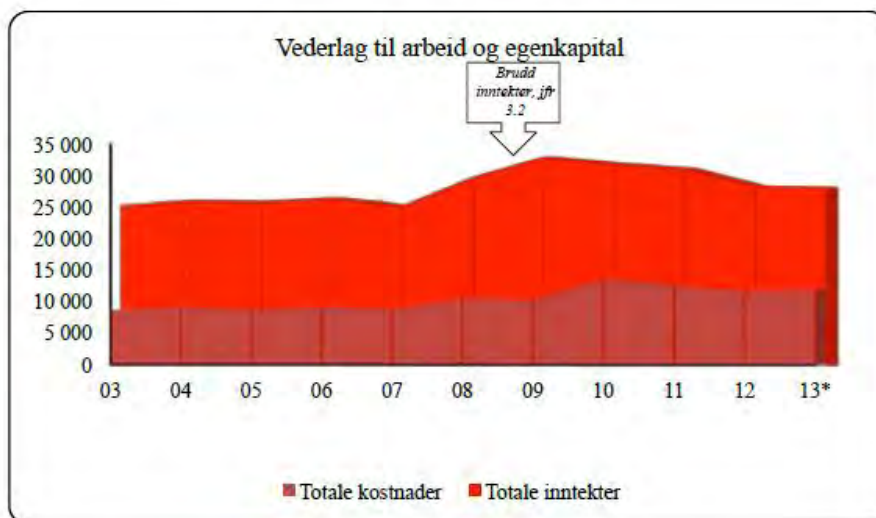
Tabealla 4.6 mielde lea Davvi-Trøndelagas hui alla njuovvandeattut, mihá eambo go indikáhtordeattut teakstaboksa 2, ja njuovvanbohccot ja buvttadeapmi, leat mañnil go leat leamaš alla dásis, njiedjan gaskageardán dássái. Dies lea čielgasit čatnasit daidda vahágiidda mat leat sakka lassanan.

**Govus 4.9 Sisaboadut Davvi-Trøndelagas 2003-13** (Ekonomalaš lávdegoddi 2013:129).



Govus 4.9 bohtá ovdán ahte buhtadusat leat stuora oassin sisaboaduin Davvi-Trøndelagas, seammás go biergosisaboadut leat njiedjagoahtán. Dan maŋemus viđa jagis leat buhtadusat leamaš dat stuorimus oassin sisaboahtoboastas. Buhtadusat buhtadit stuora oasi sisaboaduin, mat leat unnon go leat unnit vuovdán bohccuid.

**Govus 4.10 Sisaboadut, golut ja badjebáza Davvi-Trøndelagas 2003-13** (Ekonomalaš lávdegoddi 2013:130)

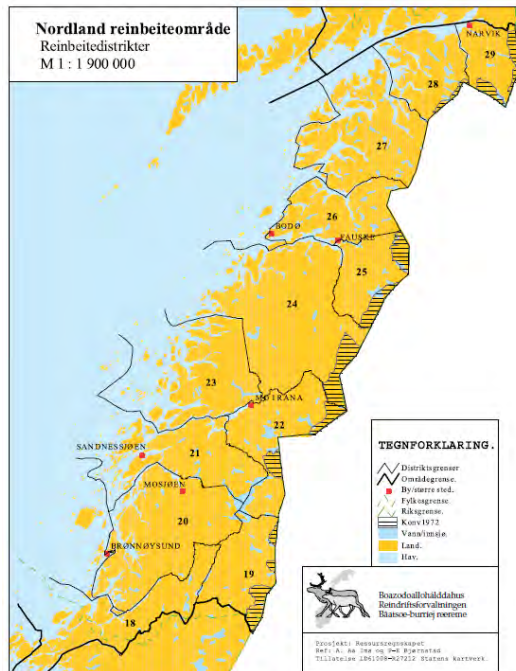


Govus 4.10 bohtá ovdán ahte sisaboadut leat alladat ja guovllus lea ollu badjebáza.

#### 4.3.2.4 Nordlándda boazodoalloguovlu

Nordlándda boazodoalloguovllus leat 12 orohaga, mat fátmastit olles fylkka davvin gitta Vestasjeggái (Vestfjorden) ja Ofuhttii, geahča govus 11.

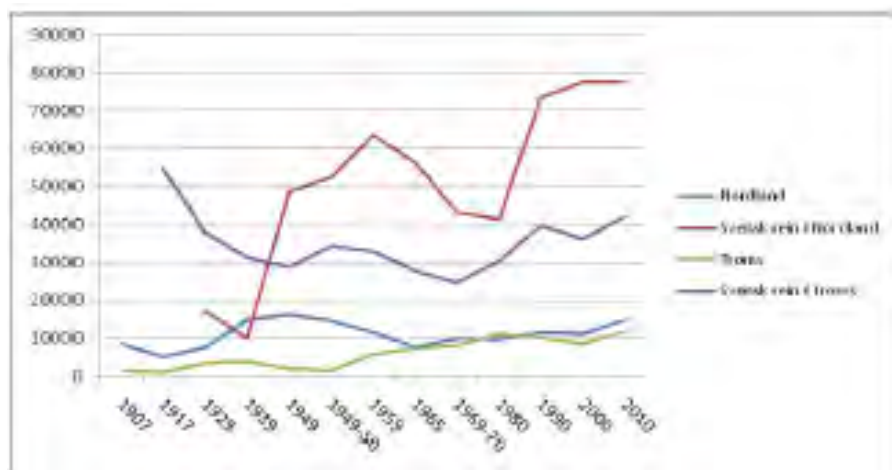
#### Govus 4.11 Nordlándda boazodoalloguovlu. Boazoguohtonorohagat ja konvenšuvdnaguovllut (Stáhta boazodoallohálddahus 2014:ii paginerejuvvon mielddus)



Nugo kommenterejuvvon dasa mii čatnasa govus 4.3, de johtalit várreráidduid guvlui geasseorohahkan goappeš bealde ráji (Norgga ja Ruota). Historjjálaččat lea rádjasttildeaddji boazodoallu leamaš hui viiddis. Loahpas 1800-logu rájes lea Norgga olgoriikapolitihkka leamaš ráddjet Ruota boazoeaiggádiid boazodoalu Norggas eanemus lági mielde, vuosttažettiin Norgga-Ruota boazoguohtonkonvenšuvnnaid bokte 1919 ja 1972. Govus 4.11 lea dála Ruota sámiid konvenšuvdnaguovllut ránisin merkejuvvon.

Vaikko leatge ráddjen, de lea dan boazodoalus leamaš miehtá 1900-logu ain ollu gerddiid eambo bohccot go Norgga sápmelaččain ledje birrajagi boazodoalus, geahča govus 4.12.

**Govus 4.12 Fylkkaid mielde boazolohku Nordlánddas ja Tromssas. Ruota bohccuid lohku Nordlánddas lea dat lohku čearuin main leat guođohanrievttit Norgga bealde ráji (konvenšuvdnaguovllut) (Tømmervik ja Riseth 2011:17)**



Čuovvovaččat čájeha statistihka Norgga sápmelaččaid boazodoalu guovllus. Nordlándda boazoguohtonguovllus leat 12<sup>30</sup> boazoguohtonorohaga.

**Tabealla 4.7 Nordlándda. Olbmot, boazolohku, eallostruktuorra ja vahágat**  
(Boazodoallohálddahus 1981-1991, Boazodoallohálddahus 2001-2014)

	Eará	1981	1991	2001	2005	2010	2013
Siidaosit	-	46	44	43	43	44	39
Olbmot	-	133	164	199	215	227	234
Boazolohku	<b>18200</b>	8925	11580	11433	13774	15667	14318
Njiŋnelaslohku (%)	-	53	66	69	63	67	70
Miessešaddu (%)	-	-	66	49	60	46	40
Vahát%-Rávis bohccot	-	-	-	12	12	13	15
Vahát%-miesit <sup>1</sup>	-	-	-	46	-	47	59

Tabealla 4.7 čájeha ahte guovllus leat seamma ollu siidaosit go Davvi-Trøndelagas, muhto guovllus leat goitge eambo olbmot. Boazolohku lea dásset. Eallostruktuorra ii buvttat nu ollu go Davvi-Trøndelaga, ja miessešaddu lea vuollin ja lea ain njiedjame, go leat ollu vahágat, mat ain leat lassáneame.

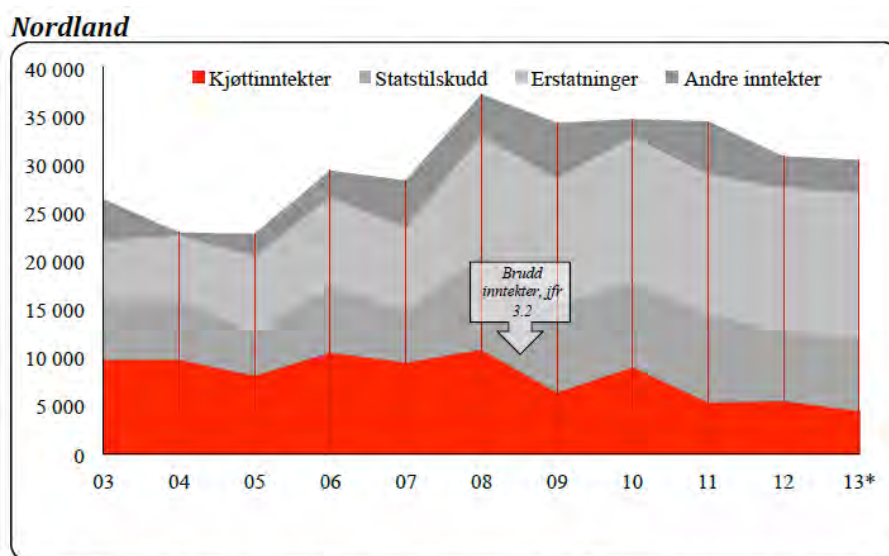
<sup>30</sup>Okta oassi dain leat formálalaččat máŋga orohaga, muhto mat doibmet oktan orohahkan/siidan.

**Tabealla 4.8 Njuovvanbohccot, buvttadanmunni ja njuovvandeattut.**  
**Nordlánda** (Boazodoallohálddahus 1981-1991, Boazodoallohálddahus 2001-2014)

	1981	1991	2001	2005	2010	2013
Njuovvanproseanta	14	34	21	19	14	13
Njuovvanbohccot kg juohke ealli bohcco nammii	-	-	6,3	8,5	3,6	4,1
Buvttadeapmi, kg juohke ealli bohcco nammii	-	10,2	6,9	7,2	4,3	3,0
<b>Gaskamearálaš njuovvandeaddu, kg</b>						
-njinngelas (>2 jagi)	-	-	36,6	34,4	35,7	35,1
-varis 1-2 jagi	-	-	36,3	32,2	32,9	33,0
-miessi	-	-	22,4	21,1	21,6	21,1

Tabealla 4.8 čájeha ahte njuovvanproseanta lea njiedjame ja lea juo oalle vuollin. Buvttadeapmi njiedjá ja lea dál hui vuollin. Sivvan dasa leat ollu vaháгат, earenoamáš miessevaháгат. Johtalusas vuojáhallojit ollu bohccot (earenoamážiid Nordlandsbanenis), mii lea hui stuora oassin vahágiin. Njuovvandeattut leat buorit, ollu eambo go teakstaboksa 2 norpmain. Diet vástida dasa ahte bohccuin dán guovllus šaddet stuorrát ja buorebut nákkejit goavvi dálvviid. (Tveraa et al. 2007).

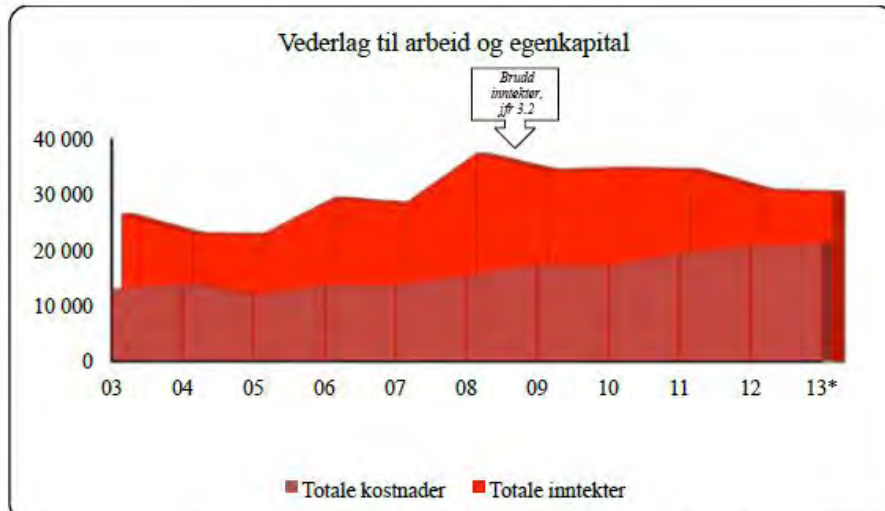
**Govus 4.13 Sisaboađut Nordlánddas 2003-13** (Ekonomalaš lávdegoddi 2013:126)



Govus 4.13 čájeha seamma minstara go Davvi-Trøndelagas; biergošisaboađut leat njiedjan ja buhtadusmávssut leat lassánan. Daid mañemus jagiid leat buhtadussisaboađut arvat eambo go biergošisaboađut.



**Govus 4.14 Sisaboadut, golut ja badjelbáza Nordlánddas 2003-13 (Ekonomalaš lávdegoddi 2013:127)**

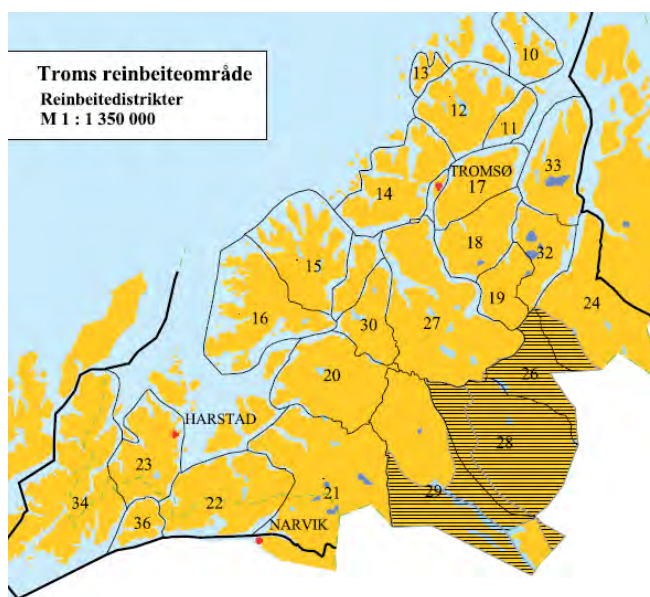


Govus 4.14 čájeha ahte guovllus leat alla olggosgolut, mat leat ain lassáneame. Ekonomalaš lávdegoddi (2014) cuiggoda go golut leat arvat eambbo go biergosisaboadut. Go olggosgolut lassánit, de mielddisbuktá ahte badjelbáza njiedjá.

**4.3.2.5 Tromssa boazodoalloguovlu**

Tromssa boazodoalloguovllus lea eanas Tromssa fylka gitta Ivgui ja Nordlándda fylkkas davábealde Vestasjiekki (Vestfjorden) gitta Iinnasullui, geahča govus 4.15.

**Govus 4.15 Tromssa boazodoalloguovlu. Boazoguohtonorohagat ja konvenšuvdnaguovllut (Stáhta boazodoallohálldahus 2014:eahpelinerejuvvon mielddus (upaginert vedlegg))**



Ruota boazosápmelaččaid konvenšuvdnaguovlu lea Sis-Tromssas, gos váldoguovlu lea Beardu ja Mátatvuopmi. Geográfalaččat ja historjjálaččat lea guovllus máŋga seammalárganvuoda go Nordlándda boazoguohton guovllus. Goappaš guovlluin leat hui ollu geasseguohton resurssat ja nugo govus 12 čájeha, de lea dáppe ain Ruota beale bohccuin geasseorohat. Ovdal go dat vuosttaš Norgga-Ruota boazoguohtonkonvenšuvdna doaibmagođii 1923, de ledje Ruota boazosápmelaččain bohccot eanas sulluin dáppe.

Tromssa boazoguohton guovllus leat 14<sup>31</sup> orohaga Norgga sápmelaččaid boazodoalus. Golbma orohaga leat konvenšuvdnaguovlu Ruota sápmelaččaide ja okta orohat ii geavahuvvo. Golmma orohagas lea dálveorohat Oarje-Finnmárkkus ja leat statistihka mielde rehkenaston dan guvlu.

**Tabealla 4.9 Tromsa. Olbmot, boazolohku, eallostruktuva ja vahágat**  
(Boazodoallohálddahus 1981-1991, Boazodoallohálddahus 2001-2014)

	1981	1991	2001	2005	2010	2013
Siidaosit	66	44	48	50	47	48
Olbmot	192	164	183	160	166	170
Boazolohku	15421	11267	7939	11260	12820	12955
Njiŋnelaslohku (%)	-	75	66	63	68	68
Miessešaddu (%)	-	59	39	53	42	38
Vahát%-Rávis bohccot	-	-	22	12	13	15
Vahát%-miesit	-	-	51	-	52	56

Tabealla 4.9 čájeha njiŋnelaslohku lea vuollelis go Nordlánddas, seammás go miessešaddu lea vuollin ja lea dakkár mii rievddada.

**Tabealla 4.10 Njuovvanbohccot, buvttadanmunni ja njuovvandeattut.**  
**Tromsa** (Boazodoallohálddahus 1981-1991, Boazodoallohálddahus 2001-2014)

	1981	1991	2001	2005	2010	2013
Njuovvanproseanta	14	19	8	15	14	12
Njuovvanbohccot kg juohke ealli bohcco nammii	-	-	2,4	4,7	3,8	3,1
Buvttadeapmi, kg juohke ealli bohcco nammii	-	5,4	0,0	6,9	3,9	2,7
<b>Gaskamearálaš njuovvandeattut, kg</b>						
-njiŋnelas (>2 jagi)	-	-	41,4	35,2	34,6	36,4
-varis 1-2 jagi	-	-	35,3	33,3	30,1	35,9
-miessi	-	22,1	22,9	22,4	21,7	22,1

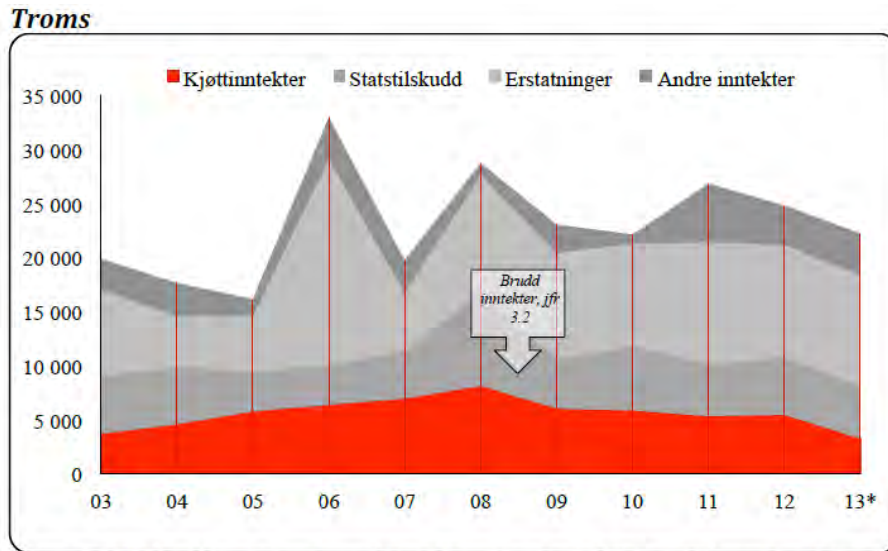
Njuovvanproseanta lea hui vuollin. Resursarehketdoallu čilge dan dáinna lágiin: « Diesa lea hástaleaddji dálveorohagaid dilálašvuodat sivvan ja go leat ollu boraspirevahágat» (Stáhta

<sup>31</sup>Oassi dain leat formálalaččat máŋga orohaga, muhto mat doibmet ovttas.



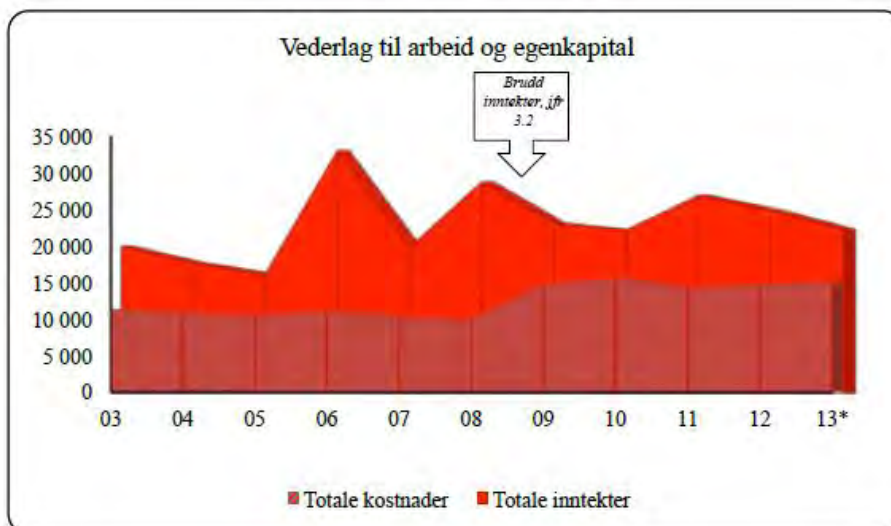
boazodoallohálldahus 2014:28). Buvttadeapmi lea vuollin ja hui rievddadeaddji, muhto leat lossa gaskamearálaš njuovvandeattut.

**Govus 4.16 Sisaboadut Tromssas 2003-13 (Ekonomalaš lávdegoddi 2013:123)**



Govus 4.16 mearkkašit ahte buhtadussisaboadut leat arvat eambo go biergosisaboadut, ja leat oalle rievddadeaddji.

**Govus 4.17 Sisaboadut, golut ja badjelbáza Tromssas 2003-13 (Ekonomalaš lávdegoddi 2013:124)**

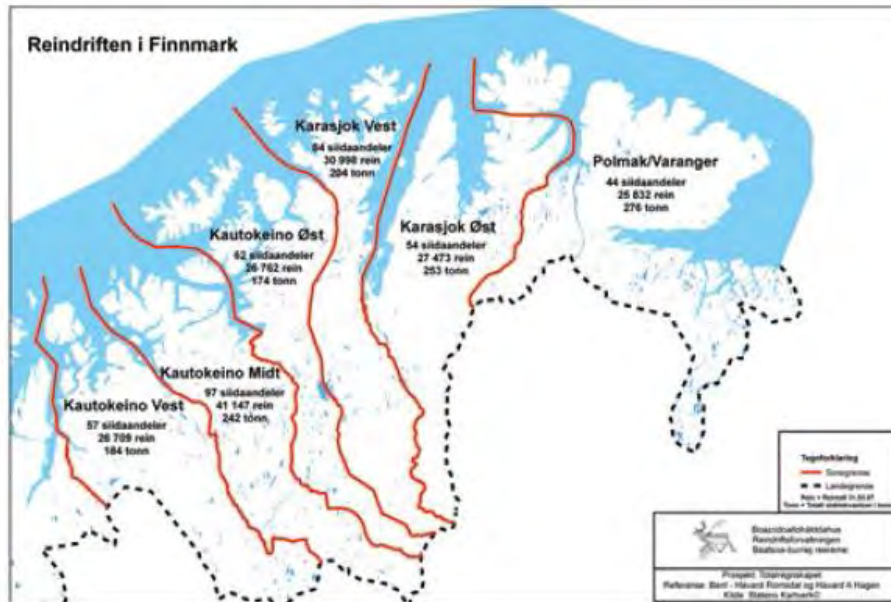


Govus 4.16 ja 4.17 oaidnit nugo Nordlánddas ge, de leat golut Tromssas arvat eambo biergosisaboadut.

#### 4.3.2.6 Oarje-Finnmárkku boazodoalloguovlu

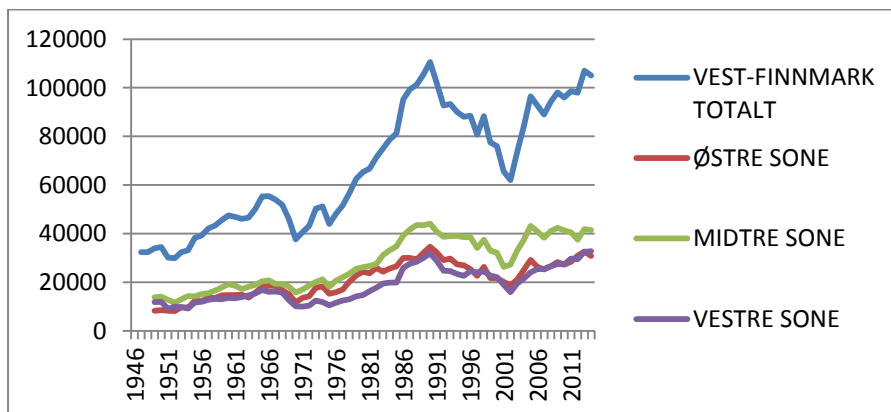
Sturrodaga ja viidodaga dihte leat dađistaga álgán Finnemárkku guovlluid juohkit unnit osiide. Dakkár juohkin lea dušše geavahuvvon daid mañemus jagiid, nu ahte boarrásiid statistihkat eai čilge nu bures.

**Govus 4.18 Govva Finnemárkku oasseguovlluin** (Ekonomalaš lávdegoddi 2013:151)



Govus 4.18 čájeha ahte dat unnit oasis sierra leat mihá stuoribut go juohke ovttaskas guovlu lullelis. Oarje-Finnemárkku boazoguohtonguovllus leat 25 geasseorohaga, mat leat juhkkjuvvon golmma guvlui, 7 (Nuorta-), 12 (Guovda-) ja 6 (Oarje-) johtolagat. Juohke johtolagas lea oktasaš gidđa-/čakča- ja dálveorohagat. Govus 4.19 čájeha movt guđege johtolagas lea boazolohku ovdánan Oarje-Finnemárkkus.

**Govus 4.19 Boazolohku. Johtolagat Oarje-Finnemárkkus**

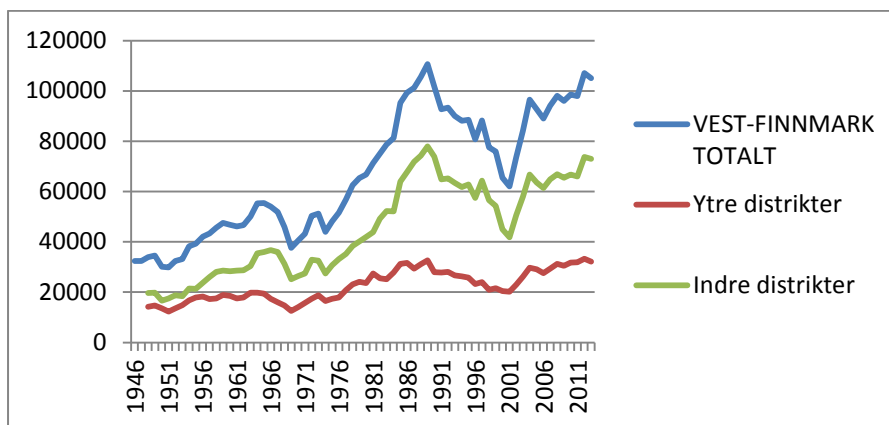


Govus 4.19 čájeha ahte boazolohku lea leamaš sullii seamma dásis buot johtolagain.

Govus 4.20 čájeha eará juohkáseami. Dat 10 siskkimus orohaga, leat dat orohagat mat leat lagamus čakčaorohagaid, ja danne lea sis vejolašvuotta áigá johtit dohko, go leat vuosttažiin

johtinráiddus. Hálddahus raporttat duodaštit maid movt muhtin siiddat leat atnán ávkki dan sajjadagas. (Riseth 2000, 2009). Dat 15 olggut orohagat<sup>32</sup>, johtet sulluide ja njárggaide ja leat danne mañemusas ráiddus.

### Govus 4.20 Boazolohku siskkit ja olggut orohagain Oarje-Finnmárkkus (Iežan čeahkkáigeassu resursarehketdoalu dieđuid vuodul)



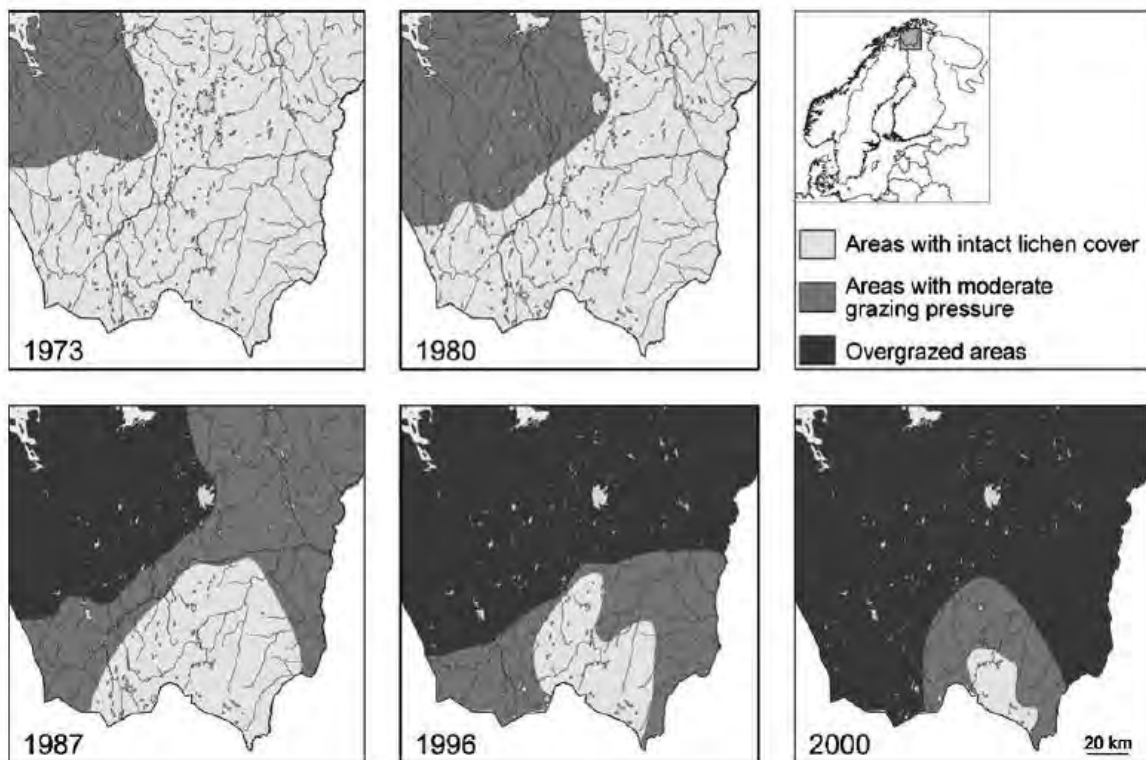
Govus 4.20 čájeha ahte dat olggut orohagat leat vuoittahallit dan siskkáldas gilvvus Oarje-Finnmárkku boazodoalus. Nugo oaidnit govvošis, de lea dan guovtti joavkkus erohus 5000 bohcco 1948. 65 jagis lea boazolohku bures beliin lassánan dain olggut orohagain, muhto ii leat rievddadan nu ollu, ja dain siskkit orohagain ges lea boazolohku njealjegeardániid lassánan. Leatge maid dát orohagat mat leat álggahan dan dramáhtalaš variašuvnna Oarje-Finnmárkku boazologus.

Movt dat lea dáhpáhuvvan eanadaga ektui boahdá ovdan govus 4.21.

<sup>32</sup> Sállan, Fála, Gearretnjárga, Fiettar, Oarje-Sievju, Nuorta-Sievju, Stierdná, Cuokcavuotna, Seakkesnjárga ja Silda, Silvvetnjárga, Ráidna, Ittunjárga, Ivgoláhku, Skárfvaggi ja Árdni/Gávvir.

## Govus 4.21 Dadistaga guorban gidđa-/čakča- ja dálveorohagat

Guovdageainnus ja Kárášjogas (Riseth ja Vatn 2009:99 maŋŋil Johansen ja Karlsen 2002)



Govus čájeha ahte guorban álggii oarjja-davábeale osiin gidđa- ja čakčaorohagain ja jotkkii gitta dálveeatnamiidda. Lei seamma ládje Kárášjogas, muhto doppe álggii maŋŋil. Nugo bohtá ovdan govus 4.20, de lei boazolohku vuolemusas 2001, muhto mii 2000-logu mielde gitta 2010 rádjái lassánii seamma dássái go 1990. Vuosttáš áigodagas 2000-logus, go boazolohku lei ain vuollin, de šaddagođii jeagil mearkkašahti johtilit:

*“The investigations in 2005 showed that lichen cover had had a significant and rapid increase (up to 8.6-fold per year). ..... Mean relative growth rate of lichen biomass was 0.083 \_ 0.011 per year in open plots, which is considered very rapid recovery compared to previous studies. Lichen recovery was significantly faster on leeward ridges than on exposed ridges, and fencing alone did not have any significant effects on lichen recovery, but in interaction with time, fencing contributed to increasing recovery rates. The lichen heath recovery was reciprocally correlated with reindeer density. In addition, lichen recovery was probably facilitated by recent climate changes, viz. shallower snow depths which made leeward tundra and forest floor vegetation accessible for reindeer, and increased summer precipitation rates which improved growth rates. The results from this study show that in a very short time there was a transition from an overexploited depauperate vegetation and barren ground state to a flourishing lichen-dominated vegetation state, suggesting that the injuries were repairable. The vegetation transitions which have taken place in the study area are considered to be reversible with fewer persistent effects” (Tømmervik ja earát 2012:3).*

Jeagelšaddu lea leamaš ollu eambo go dat mii lei vurdojuvvon. Sihke almmolaš ja politihkalaš digaštallamis leat jeavddalaččat bohtán dramáhtalaš cealkámušat roassodili birra Finnmárkku duoddaris. Fágaolbmot leat maid bidjan vuodu oalle ovttagardánis mediabeaggimii:

«Sámi boazodoallu billista biologalaš mánggabealátvuoda Finnmárkku duoddaris. Váttisvuotta lea ealuid sturrodad. Dálveguohtoneatnamat miehtá Sis-Finnmárkku leat measta oalát billohuvvan. Áidna vuohki gáhttet Finnmárkku duoddara lea bissehit boazodoalu viđalot gitta čuođi jahkái. Muhto dat ii dáidde politihkalaččat vejolaš. »<sup>33</sup>

Diet namuhuvvui Odeldiggedigaštallamis boazodoallolága birra miessemánu 31. beaivvi 2007. Ovdádusbellodaga politihkar jearai sárdnestuolus leago stáhta doarvái garas váldit atnui daid váikkuhangaskaomiid, masa láhka addá vejolašvuoda, go galgá unnidit boazologu. Dan son jearai cealkámuša ektui (dás badjelis) maid “muhtin riikka čeahpimus ekspearta”<sup>34</sup> lea dadjan”, vaikko guorahallamat čájehedje áibbas eará. Nugo eará artihkalčállit maid leat čujuhan, de ii rehkenasto dát buoráneapmi bistevázžan, ja dutkamát maŋŋil leat maid duodaštan ahte seammás go boazolohku lea lassánan fas ođđasit, de leat maid jeageleatnamat guorban (Hans Tømmervik, pers. med.). Diet dutkamát eai leat vuos almmuhuvvon. Áiggun maŋŋil válddáhallas eará osiid dan ovdánanminstaris go čeahkkáigeasán olles Finnmárkku maŋŋil, muhto álggos áiggun ovdanbuktit ealáhusstatistihka.

**Tabealla 4.11 Oarje-Finnmárku. Olbmot, boazolohku, eallostruktuvra ja vahágat. (Boazodoallohálddahus 1981-1991, Boazodoallohálddahus 2001-2014)**

	Eará	1981	1991	2001	2005	2010	2013
Siidaosit	-	243	288	236	227	209	209
Olbmot	-	1207	1402	1310	1297	1410	1467
Boazolohku	<b>78150</b>	<b>71333</b>	<b>91178</b>	<b>57318</b>	<b>90983</b>	<b>97013</b>	<b>105092</b>
<b>Eallostruktuvra- njiŋgelasproseanta</b>							
Nuortajohtolat	-	-	-	-	-	72	76
Guovdajohtolat	-	-	-	-	-	74	74
Oarjjabealli	-	-	-	-	-	75	73
<b>Oarje-Finnmárku</b>	-	-	<b>68</b>	<b>72</b>	<b>66</b>	<b>74</b>	<b>74</b>
<b>Miessešaddu (%)</b>							
Nuortajohtolat	-	-	-	-	-	60	36
Guovdajohtolat	-	-	-	-	-	48	45
Oarjjabealli	-	-	-	-	-	56	39
<b>Oarje-Finnmárku</b>	-	-	<b>75</b>	<b>28</b>	<b>64</b>	<b>54</b>	<b>40</b>
<b>Vahát%-rávis bohccot</b>							
Nuortajohtolat	-	-	-	-	-	8	10
Guovdajohtolat	-	-	-	-	-	8	8
Oarjjabealli	-	-	-	-	-	8	9
<b>Oarje-Finnmárku</b>	-	-	-	<b>18</b>	<b>10</b>	<b>8</b>	<b>9</b>
<b>Vahát%-miesit</b>							
Nuortajohtolat	-	-	-	-	-	33	55
Guovdajohtolat	-	-	-	-	-	44	48
Oarjjabealli	-	-	-	-	-	48	54
<b>Vest-Finnmark</b>	-	<b>19</b>	-	<b>66</b>	-	<b>39</b>	<b>52</b>

<sup>33</sup> <http://www.apollon.uio.no/artikler/2007/reindrift.html>

<sup>34</sup> Nugo diedán de ii leat guoskevaš professora bargan ieš boazoguohton áššiiguin.

Tabella 4.11 čájeha ahte Oarje-Finmmárkkus lea njiŋnelasproseanta dađistaga lassánan, muhto miessešaddu lea ollu rievddadan, seamma ládje go boazolohku lea dahkan ja lea dál hui heittot.

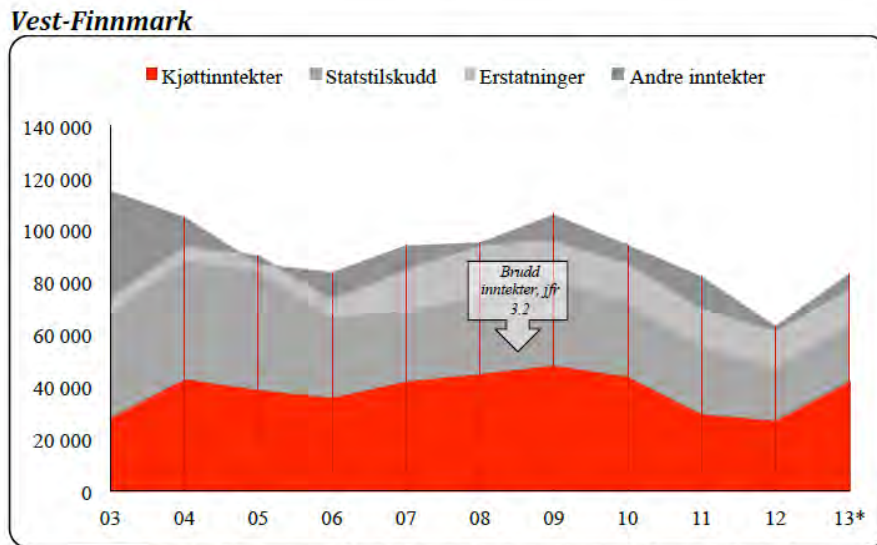
### Tabella 4.12 Njuovvanbohccot, buvttadanmunni ja njuovvandeattut.

**Oarje-Finmmárku** (Boazodoallohálddahus 1981-1991, Boazodoallohálddahus 2001-2014)

	1981	1991	2001	2005	2010	2013
<b>Njuovvanproseanta</b>						
Nuortajohtolat	-	-	-	-	33	21
Guovdajohtolat	-	-	-	-	30	26
Oarjjabealli	-	-	-	-	34	18
<b>Oarje-Finmmárku</b>	<b>24</b>	<b>29</b>	<b>15</b>	<b>35</b>	<b>32</b>	<b>22</b>
<b>Njuovvanbohccot, kg juohke ealli bohcco nammii</b>						
Nuortajohtolat	-	-	-	-	7,2	4,4
Guovdajohtolat	-	-	-	-	6,6	5,3
Oarjjabealli	-	-	-	-	7,1	3,9
<b>Oarje-Finmmárku</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>4,2</b>	<b>8,0</b>	<b>6,9</b>	<b>4,6</b>
<b>Buvttadeapmi, kg juohke ealli bohcco nammii</b>						
Nuortajohtolat	-	-	-	-	7,7	3,2
Guovdajohtolat	-	-	-	-	6,9	5,1
Oarjjabealli	-	-	-	-	7,4	4,3
<b>Oarje-Finmmárku</b>	<b>-</b>	<b>6,7</b>	<b>1,2</b>	<b>8,0</b>	<b>7,3</b>	<b>4,2</b>
<b>Gaskamearálaš njuovvandeattut, kg</b>						
<b>-njiŋnelas (&gt;2 jagi)</b>						
Nuortajohtolat	-	-	-	-	28,3	27,4
Guovdajohtolat	-	-	-	-	26,2	24,1
Oarjjabealli	-	-	-	-	27,6	26,5
<b>Oarje-Finmmárku</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>29,1</b>	<b>25,8</b>	<b>27,0</b>	<b>25,6</b>
<b>-varis 1-2 jagi (varit)</b>						
Nuortajohtolat	-	-	-	-	26,0	22,7
Guovdajohtolat	-	-	-	-	23,6	23,3
Oarjjabealli	-	-	-	-	25,5	22,7
<b>Oarje-Finmmárku</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>24,7</b>	<b>25,0</b>	<b>24,7</b>	<b>22,9</b>
<b>-miessi</b>						
Nuortajohtolat	-	-	-	-	18,1	17,1
Guovdajohtolat	-	-	-	-	16,8	15,7
Oarjjabealli	-	-	-	-	16,9	16,5
<b>Oarje-Finmmárku</b>	<b>-</b>	<b>17,8</b>	<b>17,7</b>	<b>16,5</b>	<b>17,3</b>	<b>16,3</b>

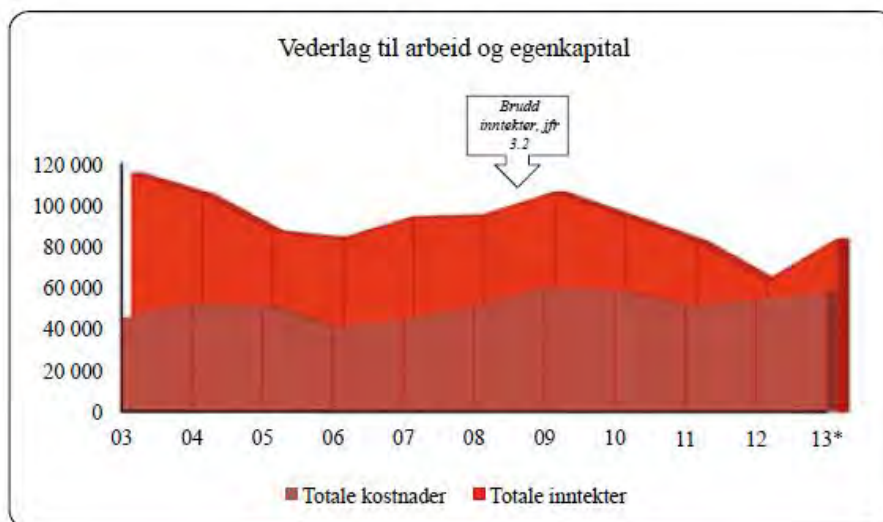
Tabella 4.12 čájeha vaikko njuovvanproseanta rievddada ja lea hui vuollin, ja buvttadeapmi maid lea njiedjan maŋemus jagiid, de lea goitge dat vuollelis go buvttadeapmi. Diet čatnasa dasa go eatnamat leat vel eambo guorban daid maŋemus jagiid. Dan duodaštit njuovvandeattut (veaháš gal spiehkasta) mat leat arvat vuollelis go norbmalogut ja maid vuollelis go buot guovllut lulábealde Finmmárkku.

**Govus 4.22 Sisaboadut Oarje-Finnmárkkus 2003-13**  
(Ekonomalaš lávdegoddi 2013:120)



Govus 4.22 čájeha sisaboadut eai leat dássedat veaháge ja leat maid njiedjan áiggi mielde. Stáhtadoarjagat leat maid njiedjan dan áigodagas, sivas go leat eambo gáibádusat šaddan jus galgá olahit doarjaga.

**Govus 4.23 Sisaboadut, golut ja badjebáza Oarje-Finnmárkkus 2003-13**  
(Ekonomalaš lávdegoddi 2013:121)



Govus 4.23 čájeha ahte badjebáza lea unnán ja njiedjá áiggi mielde. Govus 4.21 ja 4.22 oaidnit ahte golut leat eambo go biergo sisaboadut.

#### 4.3.2.7 Nuorta-Finnmárkku boazodoalloguovlu

Tabealla 4.13 lea Nuorta-Finnmárku juhkkon golmma oassái, nu ahte Kárašjohka juohkása guovtti oassái Porsánjgguvuonas, geahča maiddái govus 4.18.

**Tabealla 4.13 Nuorta-Finnmárku. Olbmot, boazolohku, eallostruktuvra ja vahágat (Boazodoallohállddahus 1981-1991, Boazodoallohállddahus 2001-2014)**

	1981	1991	2001	2005	2010	2013
Siidaosit	203	213	219	188	179	168
Olbmot	777	739	749	858	955	903
Boazolohku	56064	68797	46014	77616	87067	74454
<b>Eallostruktuvra- njiŋnelasproseanta</b>						
Buolbmát/Várjjat	-	-	74	76	79	84
Kárašjoga nuortajohtolat	-	-	71	63	76	84
Kárašjoga oarjjabealli	-	-			70	72
<b>Nuorta-Finnmárku</b>	<b>57</b>	<b>72</b>	<b>72</b>	<b>67</b>	<b>75</b>	<b>79</b>
<b>Miessesáddu (%)</b>						
Buolbmát/Várjjat	-	-	52	74	56	75
Kárašjoga nuortajohtolat	-	-	34	72	56	30
Kárašjoga oarjjabealli	-	-			49	39
<b>Nuorta-Finnmárku</b>	<b>.</b>	<b>78</b>	<b>41</b>	<b>72</b>	<b>54</b>	<b>49</b>
<b>Vahát%-rávis bohccot</b>						
Buolbmát/Várjjat	-	-	8	7	8	10
Kárašjoga nuortajohtolat	-	-	14	7	8	20
Kárašjoga oarjjabealli	-	-			8	9
<b>Nuorta-Finnmárku</b>			<b>12</b>	<b>7</b>	<b>8</b>	<b>12</b>
<b>Vahát%-miesit</b>						
Buolbmát/Várjjat	-	-	38	-	20	17
Kárašjoga nuortajohtolat	-	-	60	-	30	58
Kárašjoga oarjjabealli	-	-		-	43	52
<b>Nuorta-Finnmárku</b>	<b>-</b>		<b>51</b>	<b>-</b>	<b>31</b>	<b>40</b>

Buolbmát/Várjjat lea earenoamáš dan ektui go doppe lea hui buvttadeaddji eallostruktuvra ja unnán vahágat. Kárašjogas lea alla njiŋnelasproseanta, muhto oaidnit dáppe lea maid nugo Guovdageainnus, ahte vahágat ja miessesáddu rievddadit boazologu ektui, ja daid manjemus jagiid leat leamaš vuollegis logut.



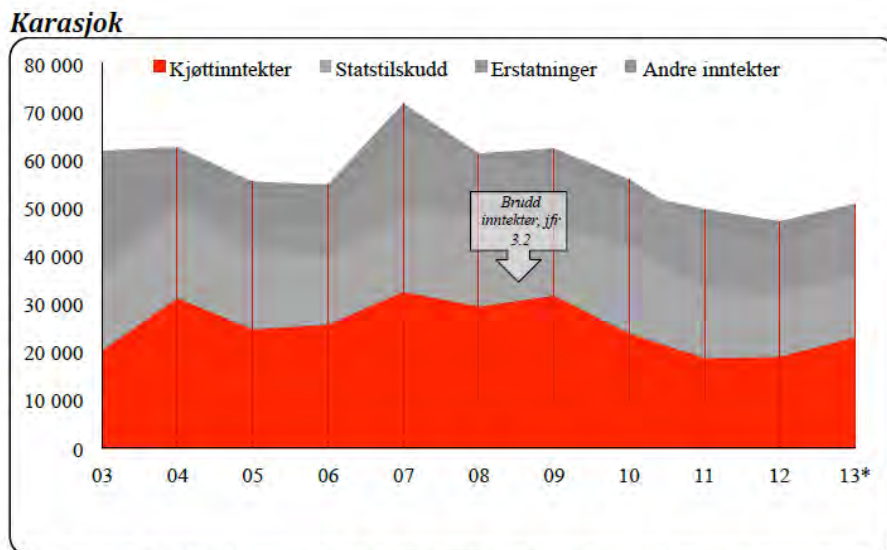
**Tabealla 4.14 Njuovvanproseanta, buvttadanmunni ja njuovvandeattut  
Nuorta-Finmmárku (Boazodoallohálddahus 1981-91, Boazodoallohálddahus  
2001-14)**

	1981	1991	2001	2005	2010	2013
<b>Njuovvanproseanta</b>						
Buolbmát/Várjjat	-	-	34	55	49	<b>65</b>
Kárášjoga nuortajohtolat	-	-	13	30	36	<b>27</b>
Kárášjoga oarjjabealli	-	-			24	<b>20</b>
<b>Nuorta-Finmmárku</b>	<b>22</b>	<b>44</b>	<b>21</b>	<b>39</b>	<b>35</b>	<b>37</b>
<b>Njuovvanbohccot, kg juohke ealli bohcco nammii</b>						
Buolbmát/Várjjat	-	-	8,4	12,1	10,6	<b>13,1</b>
Kárášjoga nuortajohtolat	-	-	3,7	7,6	7,5	<b>5,9</b>
Kárášjoga oarjjabealli	-	-			5,5	<b>4,5</b>
<b>Nuorta-Finmmárku</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>5,5</b>	<b>9,1</b>	<b>7,7</b>	<b>7,7</b>
<b>Buvttadeapmi, kg juohke ealli bohcco nammii</b>						
Buolbmát/Várjjat	-	-	7,2	12,4	9,3	<b>8,8</b>
Kárášjoga nuortajohtolat	-	-	2,8	9,7	7,2	<b>-0,3</b>
Kárášjoga oarjjabealli	-	-			5,2	<b>4,5</b>
<b>Nuorta-Finmmárku</b>	<b>-</b>	<b>9,8</b>	<b>4,5</b>	<b>9,1</b>	<b>7,1</b>	<b>4,4</b>
<b>Gaskamearálaš njuovvandeattut, kg</b>						
njinñelas (>2 jagi)						
Buolbmát/Várjjat	-	-	31,2	29,8	30,5	28,3
Kárášjoga nuortajohtolat	-	-	30,5	27,2	29,0	29,8
Kárášjoga oarjjabealli	-	-			25,8	26,2
<b>Nuorta-Finmmárku</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>31,2</b>	<b>28,0</b>	<b>28,1</b>	<b>28,1</b>
-varis 1-2 jagi (varit)						
Buolbmát/Várjjat	-	-	28,2	32,1	30,9	26,2
Kárášjoga nuortajohtolat	-	-	27,7	29,5	27,3	26,1
Kárášjoga oarjjabealli	-	-			25,4	23,5
<b>Nuorta-Finmmárku</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>28,2</b>	<b>30,0</b>	<b>26,9</b>	<b>25,1</b>
-miessi						
Buolbmát/Várjjat	-	-	18,9	19,4	19,6	17,8
Kárášjoga nuortajohtolat	-	-	17,8	18,4	17,6	16,9
Kárášjoga oarjjabealli	-	-			16,3	15,7
<b>Nuorta-Finmmárku</b>	<b>-</b>	<b>18,0</b>	<b>18,9</b>	<b>19,0</b>	<b>18,4</b>	<b>17,4</b>

Tabealla 4.14 lea Buolbmát/Várjjat čuoldása eret go njuovvet ollu ja go sis leat ollu njuovvanbohccot juohke ealli bohcco nammii ja buvttadeapmi ja njuovvandeattut leat norpmaid ektui. Kárášjogas lea vuollegis njuovvanproseanta ja lea buvttadeapmi mii rievddada boazologu ektui. Galgat mearkkašit ahte logut ledje dohkkehahti 2005, maññil go mañña jagi lei ráddjejuvvon boazolohku. Njuovvandeattut leat maid eanas vuollelis norpmaid vuolábealde.

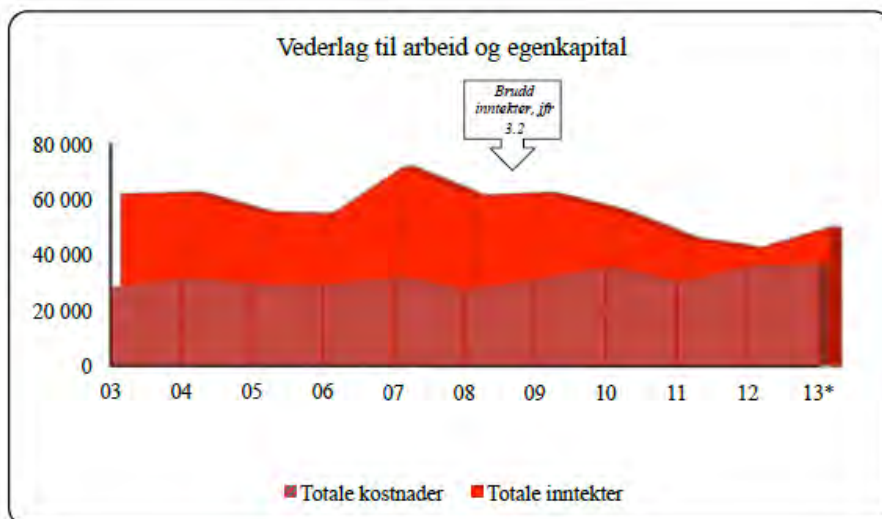
Guokte boahhte govvosa čájeha Kárášjoga ekonomiija.

### Govus 4.25 Sisaboadut Kárášjogas 2003-13 (Ekonomalaš lávdegoddi 2013:117)



Biergosisaboadut leat Kárášjogas rievddadan ja leat maid njiedjan go njuovvandeattuid leat hedjonan. Dat maid mielddisbukta unnit stáhtadoarjagiid.

### Govus 4.26 Sisaboadut, golut ja badjelbáza Kárášjogas 2003-13 (Ekonomalaš lávdegoddi 2013:118)

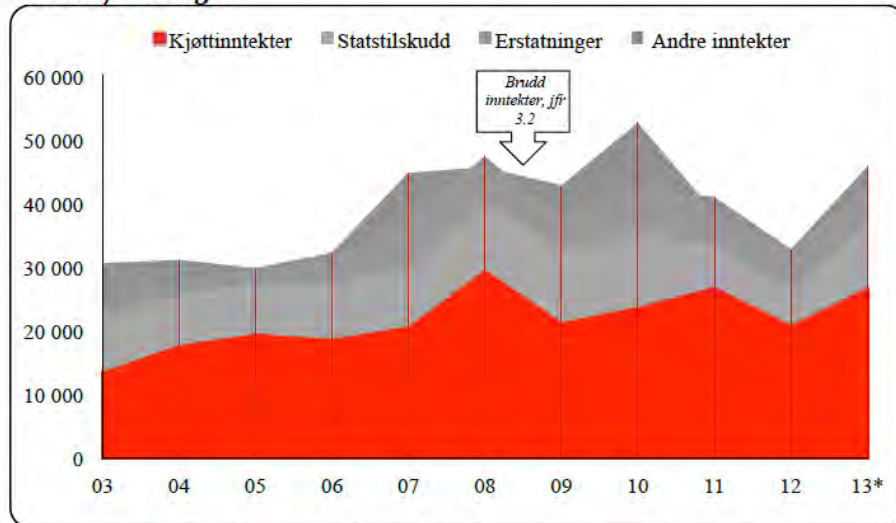


Go sisaboadut unnit ja golut dadistaga lassánit, de mielddisbukta dat unnit badjelbáhcaga.

Dat guokte boahte govvosa čájehit Várjjaga/Buolbmága ekonomiija.

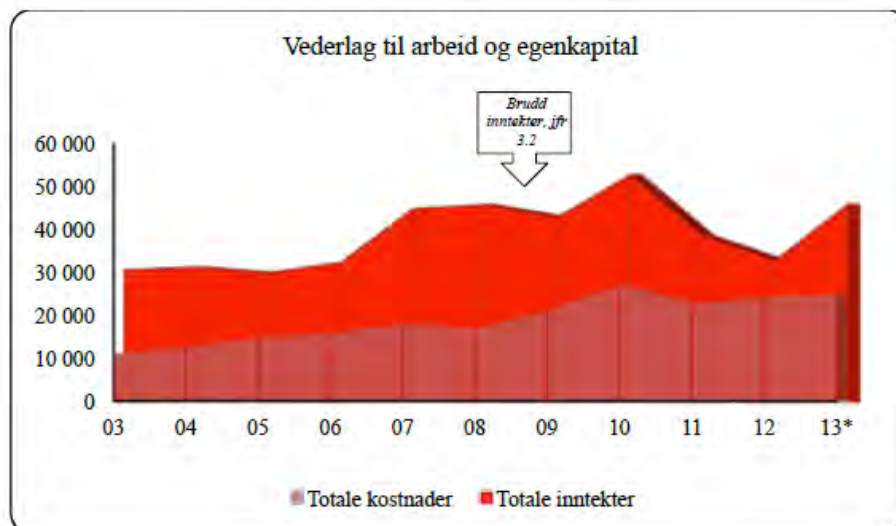
### Govus 4.27 Sisaboadut Buolbmágis/Várjjagis 2003-13 (Ekonomalaš lávdegoddi 2013:114)

#### Polmak/Varanger



Govus 4.27 čájeha ahte biergosisaboadut leat oalle dássedit lassánan Buolbmágis/Várjjagis.

### Govus 4.28 Sisaboadut, golut ja badjelbáza Buolbmágis/Várjjagis 2003-13 (Ekonomalaš lávdegoddi 2013:115)



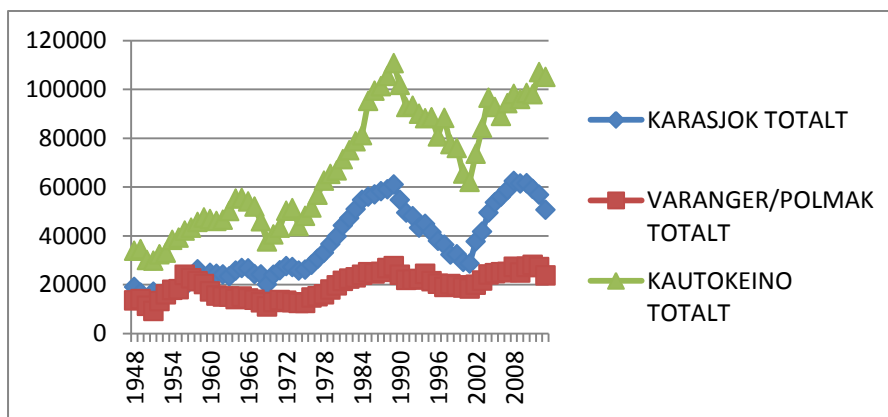
Go buohtastahtá govus 4.27 ja 4.28, de čájeha ahte Buolbmágis/Várjjagis leat mihá buoret ekonomiija go eará guovlluin Finnmárkkus.

### 4.3.2.8 Čeahkkáigeassu Finnmárkkus

Finnmárkkus lea, nugo namuhuvvon, dat buoremus lunddolaš eavttut boazodollui siskkobealde Norgga rájiid. Doppe lea asehis álbmás eananvuodđu, gos leat buorit jeageleatnamat ja galbma dálvvit unnán muohttagiin, mii dagaha dásseidis ja sihkkaris dálveguohtumiid siseatnamis, seammás go sulluin ja njárggain leat rássás šattolaš ja álbmás eananvuodut váriin, gos leat ruonas geasseguohtumat. Paradoksa dás lea ahte dan mañemus njealjelot jagis lea čájehuvvon ahte lea addán vuolggasaji mealgat stuorit váttisvuhtii. 1960-logus lei ollu eambo dálveguohtoneana go dárbbasuvvui Finnmárkku duoddaris. Viiddis guovllut lahka Suoma ráji eai geavahuvvon ja lei buorre sadji dálvesiiddaid gaskkas. Geahča maiddái govus 4.21 ja movt dat rievddai gitta jahkeduhátmolsumii.

Govus 4.29 čájeha Finnmárkku boazologu guovlluid mielde čađa gaska mañjel soadi. Oaidnit ahte vaikko boazologut Buolbmágis/Várjjagis lea rievddadan ollu, de lea Guovdageainnus ja Kárášjogas eambo dramáhtalaččat rievddadan. Goappaš guovlluin lassánii boazolohku beliin 25 jagi áigodagas ja bođii historjjálaččat eanemus dásái birrasiid 1990. Dasto njidje logut jođánit ja ealut unno beliin 10-12 jagi áigodagas. Dan rájes leat ealut fas lassánan jođánit ja lahkonan fas dan eanemus dási rádjái.

#### Govus 4.29 Boazolohku gidđaealus 1946-2012. Várjjat/Buolbmát, Kárášjohka ja Guovdageaidnu (Ieš guorahallan resursarehketdoalu dieđuid)



Mearkkašanveara dán rievddadanminstaris Kárášjogas ja Guovdageainnus, ja nu maid Finnmárkku duoddaris, lea ahte boazologut eai lassán ja njejea guhkes áigodagaid, muhto (1) dat eahpedábalaš stuora rievddadeapmi, ja (2) dat vuolemus dásái 2001<sup>35</sup> leat baicca ollu eambo go dat ovdalaš stuorimus árvvut<sup>36</sup>. *Dát čájeha ahte boazolohku rievddada dál birrasiid beali stuorit dásis go ovdal.* Go buohtastahtá Buolbmáigiin/Várjjagiin<sup>37</sup> de eai leat doppe dat alimus boazologut ollu eambo go alimus lohku, mii lei 1950-logus<sup>38</sup> (Tømmervik et al. 2009). *Lea historjjálaš rievdan dáhpáhuvvan, mii mielddisbuktá ahte Finnmárkku duoddara guohtonvuodđu ávkkástallo eambo garraseabbo go ovdal.* Oinnolaš čilgehus dása lea go teknologalaš revolušuvdna álggii 1960-logus, mas olbmuid ja bohccuid fámuid sadjái bođii mohtorfápmu muohtaskohteriin, biillain, meahcevuojániiguin ja helikopteriin.

<sup>35</sup> Kárášjohka 28600, Guovdageaidnu 62061

<sup>36</sup> 1972Kárášjogas 27596 , 1965Guovdageainnus 55455

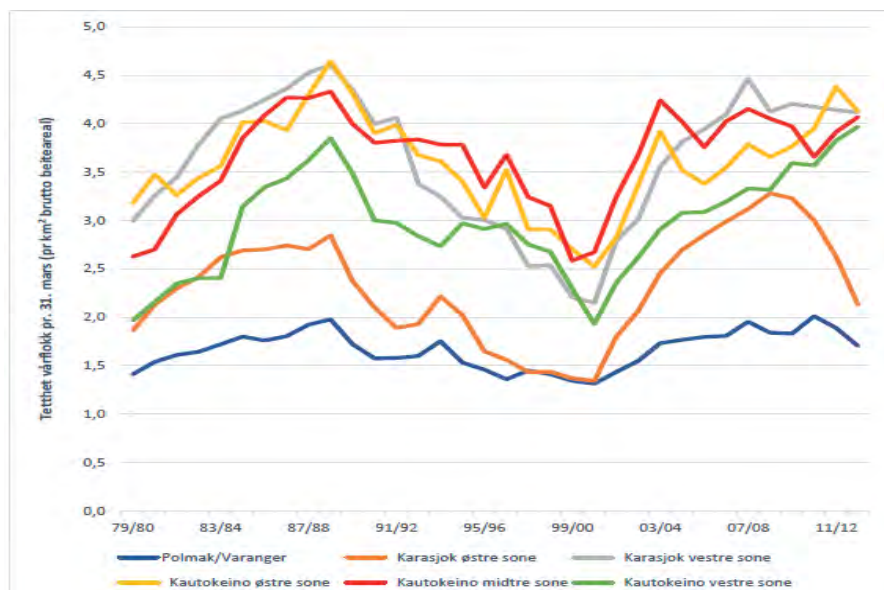
<sup>37</sup> 28078 2011, 27608 1989

<sup>38</sup> 24000 1956

Seammás go mohtorfievrrut adde eambo vejolašvuoda vánddardit ja lihkadit ja eambo bearráigeahččat ealuid, de maid golut sakka lassánedje (Tømmervik et al. 2009, Riseth 2000, 2009).

Seamma revolušuvdna báinnii olles boazodoalu moatti logi jagis, muhto lea mearkašahti ahte ii leat dat dagahan sullásaš váikkuhusaid guohtonheiveheapmái eará sajiin Norggas. Buolbmát/Várjjat ovddastit ovttaš lullisámi guovlluid daid čielgaseamos kontrásttaid Kárášjohkii ja Guovdageidnui. Doppe lea boazolohku ráddjejuvvon ja eallostruktuorra lea rievdaduvvon, mat leat vuodđun dássedis ja buori ekonomijai, vaikko lea ge hedjonan boraspirevahágiid dihte 1990-logu rájes. Lea čielggas ahte boazoeaiggádat dain guovlluin leat heivehan eará strategiijaid, vai nagodit dustet daid ođđa goluid. Kontrástat leat, nugo ovdalis leat oaidnán, sihke guohtondilálašvuodain, njuovvandeattuin, buvttadeamis, vahágiin ja ekonomijas. Seammás go boazolohku lea lassánan, de leat maid njuovvandeattut njiedjan sihke Guovdageainnus ja Kárášjogas, ja leat daid mañemus jagiid leamaš vuolábealde daid mearriduvvon norpmaid ceavzilvuoda dási ektui. Vaháгат, earenoamážiid miessevaháгат, leat leamaš alladat daid mañemus jagiid. Man ollu bohccot leat eatnama ektui guđege guovllus Finnmárkkus lea čájehuvvon govus 30.

### Govus 4.30 Man ollu bohccot eatnama ektui Finnmárkkus (Stáhta boazodoallohálddahus 2014:18)



Govus 4.30 duodašta dan ahte boazolohku eatnama ektui Buolbmágis/Várjjagis lea eambo dásset go dain eará guovlluin Finnmárkkus.

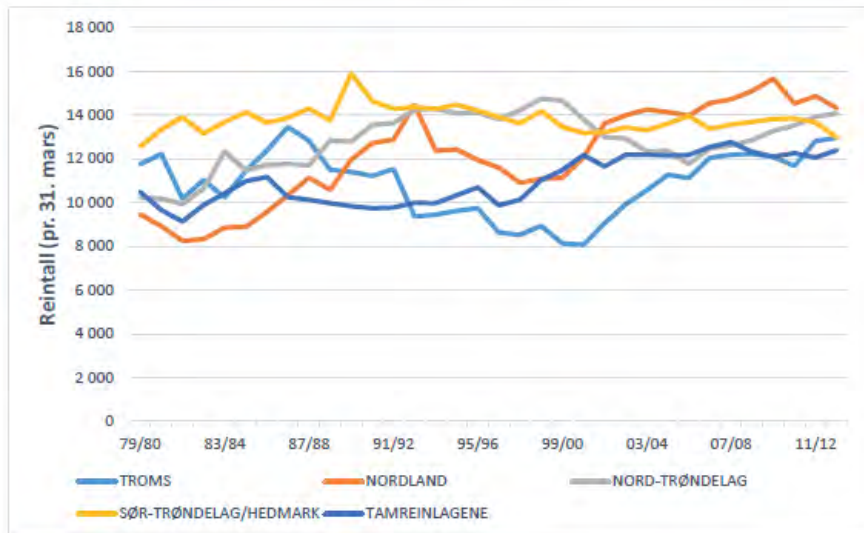
Dat obbalaš guohtondeaddu Finnmárkku duoddaris lea stuoris, earenoamážiid guovlluin gos máŋga orohaga johtet gaskal dálve- ja geasseorohagaid. Govus 4.20 lean čájehan ahte Oarje-Finnmárkkus leat dat siskkimus orohagat (naniorohagat), mat leat dálveorohagaid lagamusas, gos leat eanemus bohccot eatnamiid ektui ja gos leat dat geahppaseamos njuovvandeattut, seammás go riddoorohagain leat unnit bohccot eatnamiid ektui ja losit njuovvandeattut. Ii leat leamaš vejolaš oaidnit sullásaš minstara Kárášjogas.

Várjjagis/Buolbmágis ges čájehit ahte njuovvandeattut leat bisson norpmaid siskkobeaalde, seammás go buvttadeapmi lea doalahuvvon alla dásis.

### 4.3.2.9 Obbalaš čoahkkáigeassu

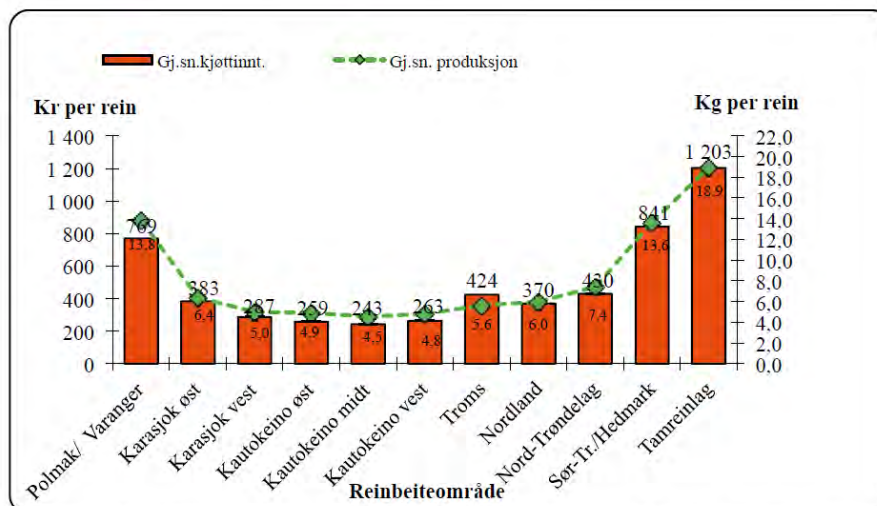
Dán oasis čoahkkáigeasán muhtin daid deháleamos čuoggáid maid lean dás ovdalis čađahan guovlluid mielde.

**Govus 4.31 Boazologu ovdáneapmi – guovlluin lulleis Finnmárkkku**  
(Stáhta boazodoallohálddahus 2014:20)



Govus 4.31 čájeha ahte boazolohku Lulli-Trøndelagas/Hedemárkkus lea oalle dásset, seammás go boazolohku eambo rievddada Davvi-Trøndelagas ja oalle ollu Tromssas ja Nordlánddas.

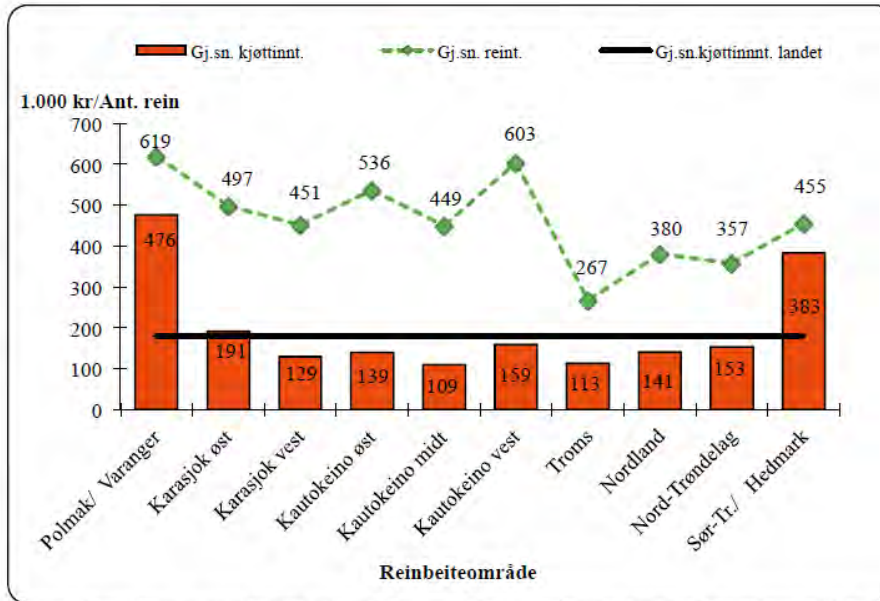
**Govus 4.32 Gaskamearálaš biergosisaboadut juohke bohcco nammii.**  
**Buvttadeapmi juohke bohcco nammii** (Ekonomalaš lávdegoddi 2013:22)



Govus 4.32 čájeha ahte Norggas leat stuora erohusat buvttadeami ja biergosisaboaduid ektui juohke bohcco nammii. Boazosearvvit leat positiivvalaččat earenoamáš dilis. Buolbmágis/Várjjagis ja Lulli-Trøndelagas/Hedemárkkus lea maid alla dássi. Davvi-Trøndelaga lea maid boahtán norpma vuolábeallái. Tromsa, Nordlándas ja Kárášjohka leat ain vuollelis dásis, ja dat eará johtolat Finnmárkkus leat hui vuollin.

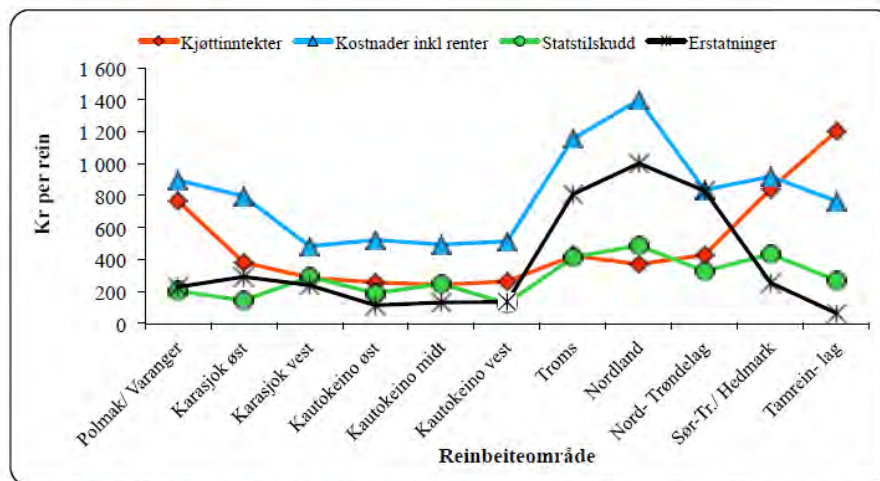


**Govus 4.33 Gaskamearálaš biergosisaboadut juohke siidaosi nammii.**  
**Gaskamearálaš boazolohku juohke siidaosi nammii.** (Ekonomalaš lávdegoddi 2013:21)



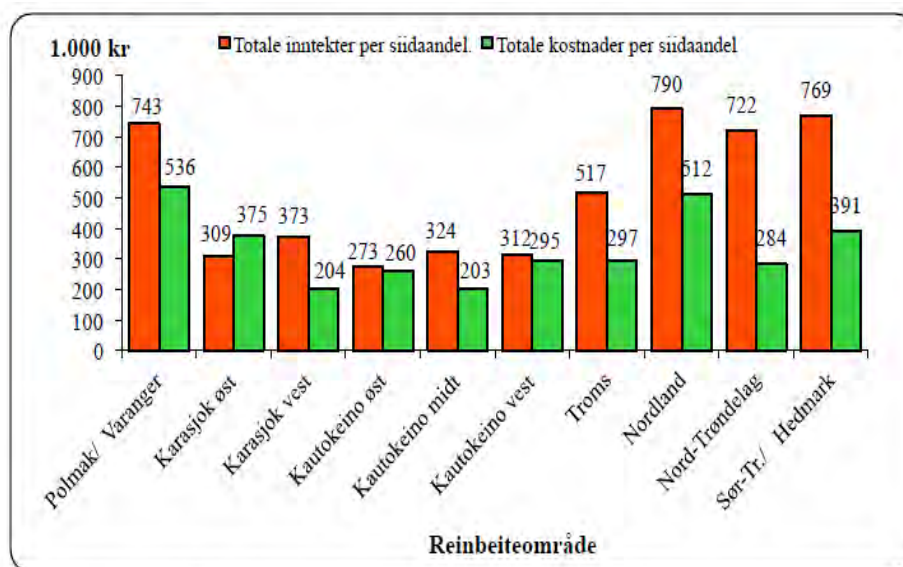
Govus 4.33 čájeha ahte biergosisaboadut juhke siidaosi ektui leat dušše Buolbmágis/Várjjagis ja Lulli-Trøndelagas/Hedemárkkus. Oaidnit maid ahte muhtin johtolagat Finnmárkkus bohtet riikadássái, sivas go siidaosis leat ollu bohccot.

**Govus 4.34 Sisaboadut ja golut juohke bohcco nammii** (Ekonomalaš lávdegoddi 2013:54)



Govus 4.34 čájeha ahte leat dušše boazosearvvit, Buolbmát/Várjjat ja Lulli-Trøndelaga/Hedemárku mat gokčet, dahje measta nagodit gokčat, goluid biergosisaboaduiguin. Davvi-Trøndelagas, Nordlánddas ja Tromssas ges leat buhtadusat stuora ávkin ealáhussii.

### Govus 4.35 Obbalaš sisaboadut ja golut juohke siidaoasi ektui (Ekonomalaš lávdegoddi 2013:56)



Govus 4.35 čájeha ahte eanas Finnmárkku guovlluin lea unnán badjelbáza dahje vel negatiivvalaš boadus ge juohke siidaoasi ektui, seammás go Buolbmágis/Várjjagis ja guovlluin lullelis Finnmárkku leat gaskageardán dásis dahje lea stuora badjelbáza.

Maŋŋil go lean dáid čađa mannan, de áiggun geahččalit buhtastahttit eambo daid teorehtalaš lahkoniid ja geassit sisa daid ekologalaš ja historjjálaš fáktoriid dan čilgehussii maid gávnahan.

## 4.4 Analysa ja guorahallan

Nugo govus 1 čájeha, de dárbbáša boazodoalu ceavzilvuhta sihke kritihkalaš ovttaskas fáktoriid ja balánssa gaskal buvttadanvuogádaga ja dan ásašuslaš vuogádaga. Buvttadanvuogádaga bealde leat luondduresurssat guovddázis, vuosttažettiin guohtonkapasitehta. Ásašuslaš bealis dárbbáša sihke siskkáldas ja olgguldas ásašusaid. Balánssa dán guovtti gaskkas sáhtá šaddat mearrideaddjin.

### 4.4.1 Guovllut lullelis Finnmárkku

Boazoservviin ja Lulli-Trøndelaga boazodoalus leat oalle sihkkaris dálveguhtoneatnamat, ja Davvi-Trøndelagas ges lea eambo riddodálkkádat. Nugo logut čájehit, de lea boazodoallu dain lulimus guovlluin, gos lea buoremus vuoddu ja gos lea bures heivehuvvon buvttadanvuoddu optimaliserejuvvon boazologuin ja eallostruktuurain, geahča govus 2. Boazoservviin leat guhkes árbevierut Lulli-Norgga várregilážiin. Maŋŋga searvvis leat sápmelaš guodoheadjit leamaš oahpaheadjin ja nu leat ožžon mávssolaš máhtu sámi kultuvrras. (Bitustøyl 2013). Boazodoallolága § 8 addá buriid vejolašvuodaid boazoservviide bargat bohccuiguin, nu guhká go ii čuoza goddealuide guovllus. Boazoservviin lea alla buvttadeapmi ja unnán vahádat.



Sámi boazodoalus ges lea Trollheimen gos lea buoremus dássi. Doppe buvttadit hui ollu ja leat lossa njuovvandeattut. Sámi boazodoalloguovlluin lei Lulli-Trøndelagas/Hedemárkkus, Ríast/Hylling, geat álggahedje buvttadanrevolušuvnna Norgga boazodoalus birrasiid 1980 (Riseth 2000, 2009). Dien guovllus leat ain dál buorit bohtosat, nugo leat maid oaidnán, muhto buvttadit dál veahá unnit go ovdal, go leat massigoahtán boraspiriide.

Lullisámi boazodoalus lulábealde Stjördala lea hui suivadis historjá. Politihkaš hejoheami dihte loahpageahčen 1800-logu čuzii garrasit guvlui. Muhtin guovlluin dáppe ii sáhtán šat joatkit boazodoaluin nugo eará guovlluin, sivas go boandaservodat lei lassáneame váriid guvlui. 1800-logus lei hirmat našunalisttalaš áigodat, goas boanddain lei hui stuora dadjamuš politihkalaččat.

Sápmelaččaide Trollheimenis čuzii hui garrasit go Trollheimen ii šaddan boazoorohahkan oktasašsámelágas, ja doppe šattai gielddus bargat bohccuiguin birrasiid ovddit jahkečuodimolsuma. Trollheimen sápmelaččain lei danne guhká eahpesihkkaris dilálašvuoha. 1970-logus manne godde berošteaddji eananeaiggádat diggái boazodoalu vuostá guohtonrivttiid dihte. Alimus riekti celkkii duomus 1981 ahte Trollheimen boazodolliin ii lean iešheanálaš riekti bargat bohccuiguin vieris eatnamiin. 1984 ovddidii Ráđdehus sierra lága (Trollheimen-lága), maid Stuuradiggi ja Eanandoalodepartemeanta mearrideigga juolludit boazodollui konsešuvnna bargat bohccuiguin. Vaikko diet čovddii váttisvuodaid lobálašvuoda dáfus, de leat dat formálalaš rámmat dán boazodoalus fágalaš árvoštallama ektui ain hui gáržžit, eai ge leat doarvásihkkarat. Boazodoallu Trollheimenis doaimmahuvvo bures ja berrešii oazžut vejolašvuoda viidánit ja lasihit boazologu, go dat maid leat sáhtán dahkat dan maŋemus 30 jagis (Danielsen og Riseth 2010).

Oktasašsámelága ja guorahallamiin dan nu gohčoduvvon «Boazosápmelaččaid lávdegottis» («Fjeldfinnkommisjon») (Berg 1990), maid “dieđalaš” teorijat dorjo, dagahedje sápmelaččaid sisafárrejeaddjin, geat maŋŋil leat boahtán daidda guovlluide (Junge 2005). Diet maid dagahii váttisvuodaid orohagaide cakkadit iežaset beroštumiid boanddaid vuostá, geat lassánedje guvlui ja ásahedje geassesajiid boazodoalu eanemus adnon geasseguohtumiidda (livvasajiide). Diet mielddisbuvttii ahte diet boazodoallu manai ollu maŋos birrasiid ovddit jahkečuodimolsuma (Fjellheim 2012). Go odđasit organiserejedje ja odđa čuvgejupmi šattai boazodoalus Plassje guovlluin maŋŋel soadi gitta 1980-lohkui, de ovdánedje ollu 1980-logu rájes buvttadeami ektui ja ekonomalaččat. Ledje ge lullisápmelaččat geat ovddas manne NBRas dan áigodagas go galge vuodđudit dan odđa boazodoallopoltihka, go álggahedje boazodoallo válđošiehtadusa (1976) ja go odđa boazodoallopoltihka (1978) bođii. Dat dagahii ahte ožžo boazodoallopoltihka mii heivii sin doaimmanmálli (Riseth 2000, 2009).

Earenoamážiid 1990-logus čájehuvvui ahte vaikko boazodoallopoltihkka, suorgepolitihkkan, lei bures mannan lullisámi guovlluin, de gáhttejuvvojedje boazoguohtoneatnamat ain hui hejot. Plassje guovllus manne ollu eananeaiggádat diggái 1980- ja 1990-logus boazodoalu vuostá. Boazodoallu vuoittahalai máŋgga áššis ja ožžo Alimusriekteduomuid iežaset vuostá dainna ákkain mii goaridii boazodoalu rivttiid, maiddái siskkobealde iežaset orohagaid. Rievdadeami mii bođii boazodoallopoltihkka 1996 nannii boazodoalu sajádaga veahá, muhto Alimusrievtti plenumduopmu (Selbu-duopmu) lei buoret, mii celkkii ahte boazodoallo rievttit galge veardiduvvot iežaset eavttuid vuodul. Lea garra sisabakkken ja lea juoga mii ain lassána gávpgiidd lahka servodaga lustadoaimmaid dihte (Lie et al.2006).

Davvi-Trøndelaga boazoguohtonguovllus ledje, gitta álggu geahčái 1990-logu, hui buorit buvttadanlogut. Sivas go boraspiret leat lassánan, de leat orohagain dál oalle ollu vahágat. Dat lea mielddisbuktán ahte buvttadeapmi lea njiedjan alla dásis gaskageardán dássái.

Go Norga bijai johtui Bernkonvenšuvnna vilda elliid ja šattuid birra, de ii beassan boazodoallu dasa maidege váikkuhit. Boraspiriid lassáneapmi lea dagahan ahte masset ollu bohccuid ráfáidahtton boraspiriide. Eanemus dovdo dat Davvi-Trøndelagas ja lea mielddisbuktán čalbmáičuohcci unnit buvttadeami dan mañemus moaddelogi jagis. Boraspirestatistihkkii ii leat nu álki váikkuhit ja duodašteapmi maid ii leat álki. Boazodoallofágalaš árvoštallamat ges lohket ahte muhtin orohagat sáhttet šaddat heaitit, go sii masset nu ollu njinnelasaid (buvttadanbohccuid) (Danell 2010).

Nordlándá ja Tromsa leat dat guovllut gos ii leat nu buorre dálvedálkkádat (Tveraa m.fl.2007), ja njuovvandeaddomateriála ealáhuslistus maid duodašta daid čálliid čoahkkáigeasu, go bohccot dain guovlluin leat mihá stuoribut ja de cevzet maid buorebut goavvi dálvviid. Guorahallamat mat čájehit ahte goappaš guovlluin šaddet unnán miesit ja buvttadit unnán, sivas go masset nu ollu boraspiriide.

Goappaš guovlluin lea liiggás guohtoneanakapasitehta (Boazoguohtonkommišuvdna 1967, Boazoguohtonkommišuvdna 2001). Ealáhuslistu čájeha maid ahte unnimus okta orohat ii adno boazodoalus. Dálá dilli dan rádjerasttildeaddji boazodoalus gaskal Norgga ja Ruota lea leamaš eahpečielggas juo mánga jagi. Dat Norgga-Ruota boazoguohtonkonvenšuvdna, maid soabadalle 1972, nogai 2002. Vihtta jagi jotke ain doaimmaid nugo ovdal ge dahke, dan botta go vurde šiehtadallamiid. Okta fágálávdegoddi celkkii 2001 ahte dat ođđa konvenšuvdna galgá láchit dili vai dat rádjerasttildeaddji boazodoallu šaddá ekologalaš, ekonomalaš ja kultuvrralaš ceavzil. Lávdegoddi oaivvildii ahte go goappašagain leat beroštumiid goabbat bealde ráji, de fertejit boazosápmelaččat ieža šiehtadit báikkálaš šiehtadusaid, ja stáhta ges ferte ráhkadit njuolgadusaid vai dat šaddá vejolažžan (Pavall 2007). Mañnil dán lea leamaš gulaskuddanáigodagat ja stáhtat leat šiehtadallan guktii, mañemus loahpahuuvui 2009. Konvenšuvdna vuolláičállui goappaš stáhtain 2009, muhto ii ratifiserejuvvon. Konvenšuvdnaárvalusa proseassa lea leamaš hui váttis.

Dan botta go vurde dan ođđa konvenšuvnna mearridii Norga 2005 ovttabealláasaš lága mii guhkidii 1972 konvenšuvnna, seammás go Ruotta ges lea dan oaivilis ahte go ii leat konvenšuvdna, de lea Lappekodicilla mii doaibmá. Go ii leat dohkkehuvvon konvenšuvdna doaimmas, de lea dat dagahan goabbat lágan váikkuhusaid sihke Norgga beale ja Ruota beale boazosápmelaččaide. Ruota boazosápmelaččat eahpidit rievttalašvuoda dan 2005 Norgga lágas ja leat joatkán johtit Tromsii lobi haga, dan lága ektui. Norgga eiseválddiid ges leat bákkuin vuojehan ealuid eret, vel dakkár guovlluin nai maid Norgga boazosápmelaččat eai ane (Ávgolatnjárga). Orru dego nu ahte Ruota eiseválddit dorjo iežaset sápmelaččaid dás go oaivvildit ahte lea Lappekodicilla mii gusto, muhto Ruota šiehtadallan ovddasteaddji Lars Norberg lea geažuhan ahte dat ii leat nu ovdamunni. 2004 jerrojuvui Ruota boazodolliin vuosttaš geardde maid sii oaivvildedje konvenšuvdnašiehtadallamiid birra. Jearaldat lei áigo go viidásit dohkkehit guhkiduvvot 1972-konvenšuvnna. Vástádus lei ovttajienalaččat ii.

Mañnil go Ruotta logai ahte eai áiggo guhkidit konvenšuvnna, ovdanbuvttii Norberg strategiija Ruttii, mas Ruota boazosápmelaččat galge gáibidišgoahtit ruovttoluotta guovlluid maid ledje massán 1972 konvenšuvnnas. Dakka mañnil dien, de šattai dat hárvánan diplomáhtta heaitit ámmáhis (Norberg 2007). Čakčamánu 2012 oaččuiga Norgga ja Ruota Sámedikkít ovttas Ruota Sámiid Riikabellodagain ja Norgga Boazosápmelaččaid

Riikkaserviin ovddasvástádusa Norgga ja Ruota ráđdehusain bargat viidasit oážžut fas Norgga-Ruota boazoguohtonkonvenšuvnna, mii vuhtii váldá buohkaid rivvtiid ja beroštumiid buori vuogi mielde. Riikarasttildeaddji sámi bargajoavku, maid Norgga Sámediggi jodihii, buvtii ovdan árvalusa ođđa konvenšuvdnatekstii<sup>39</sup> njukčamánu 2014. Dál lea dan guovtti stáhta duohken fuolahit ahte 42 boazoorohaga ja čearu viimmat ožžot fas ortnet dilálašvuodaid riikarájiid rastá.

## 4.4.2 Finnmárku

Finnmárkkus ledje 2013 73 % buot bohccuin Norggas mat gullet Norgga stáhtaborgáriidda, ja lea maid eanas ožžon dan almmolaš fuomášumi maid boazodoallu oážžu, maiddá eiseváldiid bealis.

Nugo maid boahťa ovdán dan ovddit oassekápihttalis, de ii leat stáhta lihkestuvvan iežas politihkain oážžut boazologu unnut Kárášjogas ja Guovdageainnus. Dasa leat mánnga siva. Okta vuđolaš váttisvuhta lea ahte ii lean ollislaš guorahallan dán boazodoalu heivehandilálašvuhtii, go ođastumiid loahpageahčen 1970-logu álggahuvvojedje. Praksisas álggahedje doaimmaid mat ledje ráhkaduvvon ovttas lullisámi boazodoaluin, gos lea ollu unnit hivvodat ja lea áibbas eará politihkalaš historjá (Riseth 2000, 2009). Dilli Várjjagis/Buolbmágis sulastahtá eambo dan lullisámi málle, go doppe leat unnit boazoeaiggádat ja go sii áigá ráhkadedje strategijaid mas barget dan ala ahte njuvvet eambo misiid ja vai šaddá ekonomalaš badjelbáza.

Ásahuslaš guorahallan deattuha ahte rievdamat 1960- ja 1970-logus, sihke teknologalaš revolušuvdna ja eambo ovttaiduhhtimin stuora servodagain, dagahedje eambo stivrendárbbu, juoga maid boazodoalu iežas ásahusat eai nákcen dahkat. Geassesiidarájiid ja rabas viiddis eatnamat, gos leat unnán lunddolaš rájit, ja ollu boazodoallobearraša ja siidda, dahke maid daid guovlluid hui raššin viidáneapmái (Riseth & Vatn 2009).

Kárášjogas ja Guovdageainnus ledje boazodoallošiehtadusa doarjjaortnegat veahkkin praksisas lasihit boazologu (Riseth 2000, 2009, Hausner et al. 2012). Mielhálddašanorgánat (Guovllustivra ja Boazodoallostivra) – main ledje eanas boazosápmelaččat, mearridedje nu alla alimus boazologuid Finnmárku duoddarii 1980-logus, ahte boazodoaloláhka ii veahkehan ráddjet daid. Okta oassi dán govvas lea maid ahte mánnga bozolaš boazoeaiggáda ja siidda eai háliidan gáržžidemiid (Karlstad 1998). Go boazolohku goitge njiejai 1990-logus, dáhpuhuvai dat dan dihte go ledje moadde goavvi dálvvi.

Stuoradiggedieđáhus “Ceavzilis boazodoallu” (St. meld 28 (1991-92)) guorahalai boazodoallopoltihka ja adde eambo iešstivrema ealáhussii. Loahpas 1990-logu gáibidii NBR čielggadit ođđa boazodoalolága, boazodoalu dárbbuid ektui. Dien doahhtaledje eiseválddit. Ođđa boazodoalolága lálkálávdegottis ledje eanas boazosápmelaččat ja jodiheaddji lei geasa lei nanu luohttámuš boazosápmelaččaid gaskkas. Čielggadeamis (NAČ 2001:35) adde siidadilálašvuhtii guovddáš saji, juoga maid 1978 boazodoaloláhka ii vuhtii váldán. Orohagat ožžo ovddasvástádusa mearridit alcceseaset boazologu go ráhkadit *doaibmanjuolggadusaid*. Dat heive bures oktii dainna ođđaáigasaš oktasašresursadutkamiin (geahča teakstaboksa 1), mas eanemus lági mielde lea iešstivren ja mas ráddje eiseváldiid

---

<sup>39</sup> <http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/aktuelt/nyheter/2014/mars-14/Norsk-svensk-reinbeitekonvensjon.html?id=753732>

seaguheamis. Dasto lei ollu oktavuoha ja gulahallan departemeanttain, Sámedikkiin ja NBR dan áigodagas go barge guorahallamiin dasságo odđa láhka mearriduvvui 2007, ja orru leamaš oalle ovttajienalašvuoha dasa ahte dál ožžo dohkálaš boazodoallolága (Gundersen & Riseth, 2013).

Go odđasit boazolohku lassánišgodii, de lei guovddáš eiseválddiide, earenoamáziid Stuoradikki fágalávdegoddái, cuogga ovdalaš fuolastumiid fas boltut bajás. Finnmárkku boazolohku lea ovddiduvvon guovddáš boazodoallopoltiikalaš gažaldahkan mángii Stuoradiggedigaštallamiin 1980-logu rájes. Guokte stáhtaráđi, Sponheim (2005) ja Brekk (2011), celkkiiga media bokte ahte bággonjuovvandoaimmaiguin ferte unnidit boazologu. Jáhkkin lei sudnos dárbu gáhttet iežaska Stuoradikki kritihka vuostá. Lei goitge Riikarevišuvnna raporteran mii dagahii ahte guovddáš eiseválddit praktihkalaččat rievdededje politiikalaš linnjá gulahallamis konfrontašuvdnii. Riikarevišuvdna lea olggosaddán guokte raporta mas fáddán lea ceavzilis boazodoallu Finnmárkkus. Vuosttázis (2003) bođii ovdán go galge meannudit odđa boazodoallolága, ja dat (Riikarevišuvdna 2012) bođii maŋŋil go odđa boazodoalloláhka lei doaimbagoahtán ja boazolohku lei jođánit lassáneame miehtá 2000-logu, seammás go ledje váilevaš mearrádusat bajimus boazologu ektui. Go Stuoradiggi meannudii Riikarevišuvnna raportta odđajagimánu 2013, de gáibidedje ahte departemeantas galggai leat ovddasvástádus gáibidit ahte Boazodoallostivra mearrida *heivvolaččat unniduvvon boazologu* muhtin orohagaide ja siiddaide, mat eai lean ráhkadan lánkamearriduvvon unnidanplánaid. Dan leaba departemeanta ja Stáhta boazodoallohálddahuš oskkáldasat dahkan.

Dás áiggun geahčadit Riikarevišuvnna guokte raportta. Váldogávdnosat dán raporttas leat čuovvovaččat:

- (1) «Mihttu oazžut ekologalaš ceavzilis boazodoalu ii leat vel olahuvvon. Stuora oassi Finnmárkku duoddaris lea guorban, sivas go leat badjelmeare ollu bohccot. »
- (2) «Leat ain oinnolaš headjuvuodát Eanandoallo- ja biebmodepartemeantas stivremis, dan ektui movt joksat ceavzilis boazodoalu, vaikko stivren lea šaddan buoret. Oassemihttu oazžut ekologalaš ceavzilis boazodoalu gal lea doaimmahuvvon, muhto ekonomalaš ja kultuvrralaš ceavzilvuoda mihtuid eai leat doarvái doaimmahan. »
- (3) «Lea čájehuvvon ahte boazodoalloláhka ja boazodoallošiehtadus leat báneheamit go galgá sihkkarastit ceavzilis boazodoalu» (Riikarevišuvnna 2012:9).

Revišuvnna mearkkašumiin cuiggodit man ollu lea eanan guorban ja čujuhit maid ahte gaskamearalaš njuovvandeattut ja biergobuvttadeamit eai olát ekologalaš ceavzilvuoda eavttuid ráđeárvvuid, ja mearkkašahttet ahte boazolohku ferte 20 proseanttain unniduvvot. Revišuvdna oaidná maid Stuoradikki mihttu ii leat čadahuvvon ja čujuhit ahte Finnmárkku boazoeaiggádiid ekonomalaš dilli lea vearáskan ja dadjet maid ahte *«ii leat vejolaš veardádallat leago boazodoallu ekonomalaš ja kultuvrralaččat ceavzil, go mihtuid eai leat doarvái bures doaimmahan»*.

Stivrema váilivuodaid mearkkašupmái čujuha revišuvdna ahte sihke váilevaš čielggadeapmi movt álbmotrievttalaš geatnegasvuodaid galget vuhtiiváldit ja movt konsultašuvdnašiehtadusa sáhttá buorebut geavahit. Čujuhuvvo maid ahte ii leat nu buorre go departemeanta ii leat fuolahán ahte Boazodoallostivrra mearrádus alimus boazologu ektui ii leat čadahuvvon.

Go guoská boazodoallošiehtadussii, de cuiggoda revišuvdna váilevaš diehtujuohkima doarjjaortnegiid váikkuhusaid ektui, go guoská dasa movt olahit ceavzilis boazodoalu mihtuid. Riikarevišuvdna oaivvilda ahte proseassa oazžut dohkkehuvvot

doaibmanjuolggadusaid, mat galget čielggadit guohtongeavaheami ja mearridit alimus boazologu, lea váldán beare guhkes áiggi. Sii deattuhit maid man dárbašlaš lea ahte dálveorohagaide mearridit doaibmanjuolggadusaid main lea alimus mearriduvvon boazolohku. Dasa lassin čujuhit ahte departemeanta ferte eambo ovddasvástádusa váldit ráhkadit unnidanplánaid ja čadahit boazologu unnideami.

Riikarevišuvnna ávžžuhusat ledje mearkkašumiid mielde ja nugo namuhuvvon, de leaba departemeanta ja Stuoradiggi čuovvolan ášši nugo revišuvdna lea ávžžuhan.

Mu kommentárat Riikarevišuvnna árvoštallamii ja eiseválddiid čuovvoleapmái lea mánggabealat. Ii leat gal oba eahpádus ge revišuvnna duohta čilgehus guohtondilálašvuoda ja doaibmaekonomiija birra lea duohta. Diehttelas ii leat veahá ge buorre go eiseválddit eai leat nagodan čuovvolit iežaset mearrádusaid, ja eaige leat mearridan alimus boazologu daidda eanemus hearckimus guovlluide, dálveorohagaide. Dasa bisána ge mu ovttaoaivilvuolta.

Viidásit oaivvildan ahte sihke (1) Riikarevišuvnna árvoštallamat ja ávžžuhusat eai leat logihkalaččat ákkastallon ja (2) ahte sihke revišuvnna ávžžuhusat ja guovddáseiseválddiid čuovvoleapmi lea čielgasit *báinnahallon instrumeantalaš mihtuin – gaskageardán jurddašemiin*. Dán áiggun lagabui čilget.

Vuosttažettiin ii leat Riikarevišuvdna logihkalaččat ákkastallan go (a) cuiggoda eiseválddiid go eai leat doaimmahan oassemihtuid ekonomalaš ja kultuvrralaš ceavzilvuoda ektui ja nu maid váilot dárbašlaš stivrejumi dieđut seammás go (b) ávžžuha eambo beaktilis stivrema ja deattuha buorebut čadahit mearrádusaid. Movt dán galgá ipmirdit? Jus ekologalaš ceavzilvuolta boahtá ovdalii go ekonomalaš ja kultuvrralaš ceavzilvuolta, manne de lea nu dehálaš stivrejumi dieđuin daid eavttuid ektui?

Nubbi lea áibbas čielggas ahte Riikarevišuvdna, ja nu maid departemeanta ja Stuoradiggi, alma makkárge vuodustusa, rievdadit stivrema ovttabeallásaš stivremin, mas geahččá badjin vulos (command and control):

*«Boazodoallolága ektui galget orohagat doaibmanjuolggadusaid boktet čielggadit guođoheami ja mearridit alimus boazologu. Doaibmanjuolggadus lea eaktu mainna olaha ekologalaš ceavzilis boazodoalu mihtu. Vaikko lea ge leamaš hoahppu oažžut mearriduvvot doaibmanjuolggadusaid, main lea alimus boazolohku mearriduvvon, de lea proseassa ádjánan njeallje ja bealle jagi. Riikarevišuvnna árvoštallama mielde lea dat beare guhkes áigi»* (Riikarevišuvdna 2012:9).

Eiseválddiid eai leat gierdevaččat go proseassat gaskal boazodoalu ja boazodoalloeiseválddiid manná nu njozet. Diet ii leat ođas. Diet lea čađa gaska leamaš fáddán Stuoradiggedigaštallamiin boazodoallolága ektui, ja juoga mii geardduhuvvo ovdalaš Stuoradiggedigaštallamiin 1980-logu rájes (Gundersen og Riseth 2013). Orru dego dál lea eambo jáhkku daidda bággoláhkavuoduide dan ođđa lágas go 1978-lágas, go dál mearridit ná.

Go viidábut geahččá, de ii leat nu imaš go guovddáseiseválddit leat báinnahallan stivrenvuohkái mas badjin geahččá vulos, muhto lea mearkkašahtti go leat dat seamma guovddáseiseválddit mat eai leat lihkostuvvan 1980-logu rájes mearridit ja čadahit stivrema badjin vulos, ja go de 2007 leat mearridan ođđa lága, mii addá boazodollui alcces eambo fámu orohagaid ja siiddaid bokte, de ii leat eiseválddiin gierdevašvuolta diktit daid ođđa ášahusaid bures boahtit johtui, ovdal go de báhkegohtet sisa ja stivregohitet olles proseassa.

Retoralaččat sáhtta jearrat: Mii lea njeallje ja bealle jagi positiivlaš bohtosiid haga 30 jagi ektui?

Vaikko leage ovttajienalaš Stuoradiggi duogábealde dán, de fuolastuvan dasa movt eiseválddiid stivregeahččaleapmi váikkuha váttisvuodaid čoavdimii. Sáhtta vel váikkuhit dasa ahte moive ja mañida dan. Dan doaivvun go heivehuvvon unnideapmi (bákkuin čađahuvvo, jus lea dárbu) čielgasit čuohcá nuoraide (geain leat unnán bohccot) ja earáide geat juo leat unnidan ealuideaset, seammás go “stuorámusaide” bohtá leat buorrin. Eará sániiguin dadjat, de orru čielggas ahte doaibmabijuin lea unnán legitimitehta ealáhussii, ja dat baicca čuohcá siskkáldas riidduide, iige čoavdde daid. Mávssoleamos lea várra dat *ahte ii ávkkut unnidit boazologu dakkaviide, jus eai nagot ásahtit stargadis čovdosiid, mii hehtte boazologu lassánit fas ođđasit. Dat eaktudivčče unnimusat siskkáldas ovttaoavilvuoda daidda guoski boazoeaiggádiidda.*

Muđui jahkán sáhtta vuordit juo dainna guohtondeattuinn mii dál lea, ahte luondu ieš stivregeahtá, muhtumin goit, ja unnidišgoahtá ealuid, nugo dáhpáhuvai 1990-logus. Sihke elliidsuodjaleami ja ekonomalačča hárrái, de berrejit dieđusge dat guoskevaš boazoeaiggádat ieža váldit ovddasvástádusa njuovvat ovdal go nu dáhpáhuvvá.

Sáhttit goitge maid dadjat ahte dássáži eai leat boazoeaiggádat Guovdageainnus ja Kárášjogas, dahje eai leat doarvái sis, geat leat nagodan ja háliidan ovttasbargat, vai doalahit ealáhusa ceavzilvuoda. Vaikko dat alla boazolohku lea čielga váttisvuoda, de áiggun cuiggodit eiseválddiid go eai beroš dain mávssoleamos oahpuin oktasašresursadutkamis: *Lihkostuvvan resursahálldašeapmi eaktuda ahte resursageavaheaddjit ieža, dán oktavuodas boazodoallit, ožžot ovddasvástádusa čoavdit iežaset váttisvuodaid. Nugo maid namuhuvvon, de lei dát maid okta válđoáigumušain dan ođđa lágas.*

Oktasašresursadutkamis (geahča teakstaboksa 1) bohtá ovdán ahte ferte huksejuvvot ásahtalaš vuogádagat, gos resursageavaheaddjit ieža stivrejit njuolggadusaid ja gos ieža sáhttet čoavdit riidduid. Dat leat dakkár vuogádagat mat šaddet stargadat ja sáhttet doaibmat mánggaid buolvvaid (Ostrom 1990). Lea čielggas ahte leaba Guovdageaidnu ja Kárášjohka gos ii leat balansa ovttasbarggus gaskal buvttadanvuogádaga ja dan ásahtalašvuogádaga (geahča govus 1). Lea dárbu nannet dan ásahtalaš rievdadankapasitehta. Oainnán 2007 boazodoallolága bargu lei hui vuđolaš dan ektui.

## 4.5. Čoahkkáigeassu ja konklusuvdna

Álggus čujuhin ahte ceavzilvuolta lea hui áigeovdilis fáddá sihke gaskariikkalaš biraspolitihkas ja ahte das lea leamaš hui dehálaš rolla boazodoallopolitihka digaštallamiin juo badjel 20 jagi. Deattuhin maid ahte historjjálaččat ii leat ceavzilvuoda mihttu leamaš diehttelassan boazodoallopolitihkas.

2007 Boazodoalloláhka vuodustuvvo dan ala ahte boazodoallo galgá leat sihke ekologalaš, ekonomalaš ja kultuvrralaš ceavzil. Lean čujuhan ahte jus galgá sáhttit veardidit jus dát áigumušat duodas duohtandahkkojit, de ferte sáhttit vástidit makkár fáktorat váikkuhit ceavzilvuhtii ja movt dat doibmet ovttas. Mii fertet maid sáhttit veardidit ja mihtidit man buorre ceavzilvuolta lea, dahje movt dat ovdána.

Bajit plána ektui lea mu vuolggasadji iežan ráhkaduvvon rámmavuogádat, mii lea heivehuvvon oktasašresursadatkama lahkoneapmin. Dat lea vuodđun oktavuhtii gaskal buvttadanvuogádaga ja ásašuslašvuogádaga, mii bohtá leat ceavzilvuoda mearrideaddjin. Dasto lean váldán mielde daid nu gohčoduvvon nanu oktasašresursaásahusaid hábmenprinsihpaid ja lohkan ahte dat berrejit leat ráđdeaddin dasa movt ceavzilvuoda vugiin sáhtá hálldašit sosiálaekologalaš vuogádagaid, mat leat heivehuvvon oktasašresurssaide.

### **4.5.1 Ceavzilvuoha mángga dimenšuvnnas**

2007 Boazodoalloláhka ii čilge dađi eambo maid dat iešguđetlágan ceavzilvuoda doahpagat mearkkašit ja makkár oktavuoha dain lea. Nugo namuhuvvon, de ferte ekologalaš ceavzilvuoha leat vuodđun luondduresursa ealáhusas. Ekologalaš ceavzilvuoha lea danne dakkár movt buoremus lági mielde váldá vára luondduvuođus. Ekonomijja meroštallo dávjá báikedollui mas leat vátna resurssat. Dat kultuvrralaš ceavzilvuoha čujuhuvvo lassin boazodoalloláhkii, maiddái §110a vuodđoláhkii, álbmotriektái ja Norgga geatnegasvuhtii sápmelaččaid ektui nugo eamiálbmogiin.

Dássázii lea dušše ekologalaš ceavzilvuoha maid EBD lea doaimmahan, go lea ásahan indikáhtoriid ekologalaš ceavzilis boazolohkui (2008). Sáhtá leat ágga cuiggodit daid eavttuid, movt dat váikkuhit ceavzilvuhtii, go dat eai fátmmas boazodoalu iežas oasi biologalaš mánggabealatvuhtii dahje olgguldas áitagiid, mat bohtet boazodoalu vuostá, nugo guohtoneatnamiid massin. Movt seailuhit luondduvuođu viidáseabbo eará go guohtuma ektui, dan birra ii leat mihkkege eavttuin.

Boazodoalu buvttadanteoriija (Lenvik 1989, Kosmo ja Lenvik 1985) ráhkada gaskavuoda gaskal ekologijja ja ekonomijja. Dat ásašuvvon ceavzilvuodaevttut huksejit vuosttaš oasi dán teoriijas; optimaliseret guohtuma. Nubbi oassi lea optimaliseret eallostruktuvrra, mii lea oassi dan ekonomalaš ceavzilvuodas, buvttadeami dáfus. Eará mávssolaš oasis ekonomalaš ceavzilvuodas fertejit leat vahát- ja gollodásit, muhto ferte maid vuhtii váldit eará ekonomalaš fáktoriid.

Kultuvrralaš ceavzilvuoha lea boazodoalu árvvuin eará go dat ahte buvttadit bohcco buktagiid iežaset atnui ja gálvvuid maid sáhtá vuovdit ja dinet márkaniin. Dat fertejit leat, nugo namuhuvvon, čatnasit sámi árbevieruide ja báikkálaš várregiliárbevieruide. De berre gudnejahttit ja árvvus atnit boazosápmelaččaid árbedieđuid ja strategiijaid movt čoavdit váttisvuodaid, seammás go doalaha boazodoalu dakkár dásis, mas lea vuoddu ealli sámi báikkálašservodahkii.

Dássázii ii leat politihkalaččat guorahallon makkár balánsa galgá leat gaskal daid ipmárdusaid. Boazoealáhus sáhtá ovdamearkka dihte leat ekologalaš ceavzil, mas leat unnán ovttadagat mat leat ekonomalaš ceavzil, seammás go kultuvrralaš ceavzilvuoha sáhtá leat rašši, danne go ii vuhtiváldde árbejuvvon árbevieruid, dahje ahte boazodoalloálbmot lea nu unni dahje leat heajos čanastagat sámi servodahkii.

### **4.5.2 Árvvoštallan**

Go geahččá stuorit oktavuodaide, de áitet luonddu sisabahkkemat boazodoalu luondduvuođu, mii fas biđe sihke guohtoneatnamiid ja doaibmaguovlluid, ja muosehuhtá sihke bohccuid guođudettiin ja doaimmahettiin ealáhusa. Earret eará davviguovlluidpolitihkain ja eiseválddiid ánggiruššan ruvkedoaimmaide lea ágga vuordit ahte boazodoalu guohtoneatnamiidda lassánit

sisabahkkemat. Diet čuohcá olles boazoealáhussii Norggas. Dien oktavuodas fuolastuvan go eiseválddit leat heaittihan guovllustivrraid. Ealáhusas váilu dál guovllu politihkalaš sektororgána. Oktavuolta sihke fylkkasuohkanii ja Sámediggái lea čielgasit hedjonan (Riseth 2014).

Klimárieveđamat, mat dál dáhpáhuvet, dagahit hástalusaid boazoealáhussii (Riseth ja earát 2009), earret eará sáhtta guovlluid vuovdiluvvan, nugo Finnmárkku duoddaris, dagahit ahte guohtoneanakapasitehta unnu (Karlsen ja earát 2012). Bievlaeatnamiin lea boazodoallu ieš mii veahkeha ollu, vai ii vuovdiluva nu bahul, go doalaha doarvái guohtondeattu. Den Herder ja earát (2004) duođáštedje ahte doppe gos leat eambo go 3-4 bohcco juohke km<sup>2</sup>, doppe ii vuovdiluvvan nu bahul Davvi-Suomas. Diet dutkan čađahuvvui guovlluin gos lei unnán šaddogardi, nugo čearuin. Doppe gos lea buoret šaddogardi, doppe sáhttet leat arvat eambo bohccot (Olofsson & Oksanen 2005, Riseth & Oksanen 2007, Tømmervik ja earát. 2010) ovdal go biologalaš valljivuohta njiedjá. Seammás go boazoguohtun vissis mearis lea mávssolaš, vai ollu hearckes duottaršattut cevzet (Olofsson & Oksanen 2005).

Daid bajit áitagiid ektui, nugo lean čilgen ovdalis, de lea jeageleatnamiid guorban ráddjejuvvon váttisvuohta boazodoalus Kárášjogas ja Guovdageainnus. Lea maid dehálaš muitit daid vuordemeahttumis positiivvalaš bohtosiid maid gozihanprográmma dagai dain jeageleatnamiin: *Oddasit šaddan dáhpáhuvai mihá jođáneabbo go ovdalaš dutkamát dadje* (Tømmervik ja earát 2012). Goitge lea ágga deattuhit ahte *stuora oassi Kárášjoga ja Guovdageainnu boazodoalus ii leat ekologalaš dahje ekonomalaš ceavzil*. Guorban jeageleatnamat dagahit (nugo Suomas) ahte lassibiebman lea lassánan earret eará suinniiguin, mii media bokte lea beaggán ahte lea šaddagohtán birasváttisvuohtan. Diet ja lassigollu mii dainna šaddá, mielddisbuktá ahte boazodoalus ii leat šat dat ovdamunni ahte lea heivehuvvon birget dušše dainna lunddolaš guohtumiin.

Lean maid fuolastuvvan dainna go eiseválddiid stivrenáŋgirvuohta sáhtta mielddisbuktit botnjat eret dain dárbbalaš proseassain, main mearrida bajimus boazologuid ja unnideapmái. Berrešii baicca bargat dan guvlui ahte gávnnahtit luottehahti vugiid mas buohkaide lea ávki. Fertet maid eambo fokus leat dálveguohtoneatnamiid ektui.

Nordlánddas ja Tromssas lea golbma stuora váttisvuođa. Vuosttáš lea váttis dálvvit. Dan oasis mainna sáhtta juoidá dahkat lea oččodit sihkkarit dálveguohtoneatnamiid Ruoŋa Norgga-Ruoŋa boazoguohtonkonvenšuvnna bokte. Nubbi ges lea ahte áibbas unnán ávkin atnet geasseguohtonressurssain. Dien sáhtášii čoavdit go Ruoŋa boazosápmelaččat beasašii guođohit dain eatnamiin. Dien ferte maid Norgga-Ruoŋa boazoguohtonkonvenšuvnna bokte čoavdit. Danne lea hui dárbu ahte eiseválddit čuovvolit sámi bargajoavkku barggu, maid Norgga Sámediggi lea jođihan, vai oažžu ratifiseret konvenšuvnna nugo sámi oasálaččat leat soahpan.

Goalmát váttisvuohta lea boraspire lassáneapmi. Davvi-Trøndelagas lea dát váttisvuohta ain stuořit go Nordlánddas ja Tromssas, ja lea maid hui stuora váttisvuohta vel Lulli-Trøndelagas/Hedemárkkus maid. Lea hui čielgasit dárbu ollu unnidit boraspiriid, vai fas olahit ceavzilvuođa dan dássái go lea vejolaš dain guovlluin.

Trollheimen boazodoallu dárbbáša viidát rámmaid (Danielsen og Riseth 2010). Boazoservviid boazodoalus ii leat materiálain sáhtán oaidnit ceavzilvuodaváttisvuođaid.



### 4.5.3 Čoahkkáigeassu ja ávžžuhusat

Oainnán dat deháleamos ceavzilvuodáváttisvuodat, mat boazoealáhusas leat, leat olggaldas dilálašvuodat, nugo sisabahkkemat guohtoneatnamiidda, ja boraspirepolitihkka mii ii váldde vuhtii luonddu ealáhusaid. Stuora oassi Guovdageainnu ja Kárášjoga boazodoalus ii leat ekologalaš ja ekonomalaš balánsas. Boazologu heiveheapmi gal ii sáhte dáhpuhuvvat ávdđalaš ja beaktilis vugiin, nu guhká go eiseválddiid eai doahttal boazosápmelaččaid kultuvrra ja iešmearrideami, nugo Norga lea riikkaidgaskasaččat geatnegahtton. Guovllustivrraid heaittiheapmi dáhpuhvai goitge, vaikko sihke NBR ja Sámediggi garrasit vuosttaldedje.

Vai boazodoalu lea ceavzilvuolta, de ávžžuhan čuovvovaččat:

Eiseválddit fertejit boahhte Stuoradiggediedáhusas boazodoalu ceavzilvuoda birra ovddidit politihka, mii čielgaseappot gáhtte boazodoalu doaibmaguovlluid. Eiseválddit fertejit maid deattuhit man positiiivalaš lea go boazodoallu doalaha rabas eanadagaid ja biodiversitehta.

Konsultašuvdnaortnet mii álggahuvvui 2005, ferte eambo aktiivvalaččat geavahuvvot, vai ovddida geatnegahtton gulahallama boazosápmelaččaiguin, NBR ja Sámedikkiin. Dat livčče eambo nugo eiseválddit leat gaskariikkalaččat geatnegahtton.

Eiseválddit fertejit Finnmárkku boazodollui ja boazodoallo orgánaide addit ráfi mearridit doaibmanjuolggadusaid ja nu maid unnidit boazologu. Gulahallan ovddida guovttebealat luohtámuša ja ovddida buriid miellaguottuid.

Sámi bargujoavku, maid Norgga Sámediggi jodihii, árvalii boazoguohtonkonvenšuvnna Ruotain. Dan ferte ohcat ratifiserejuvvot ja doibmii bidjat jodáneamos lági mielde.

Eiseválddit fertejit hábmet boraspirepolitihka, mii čielgaseabbo vuhtiiváldá boazoealáhusa ja eará guohtoneana geavaheddjiid.

#### Referánsat

**Berg, Bård A. 1990.** Myndighetenes behandling av konflikten mellom reindriftssamer og bønder i Nordland, Trøndelag og det søndenfjeldske på 1880 og 1890-tallet. En undersøkelse med utgangspunkt i forarbeider og innstillinger fra Lappekommissjonene av 1889 og 1892. *Hovedoppgave i historie*. Institutt for samfunnsvitenskap. Universitetet i Tromsø. Våren 1990.

**Bitustøyl, Kjell (2013)** Sørsamiske kulturimpulsar i sør- ei underkjent historie. I : Fossum, Birgitta (red) *Áarjel –saemieh. Samer i sør*. Árbok nr. 11. Saemien Sijte 50 ár. Saemien Sijte. Snåsa:59-71.

**Danell, Öje (2010).** ”Renskötseln och rovdjuren.” *Rangifer Report 14: 78-79*.

**Danielsen, Inge Even & Riseth, Jan Åge (2010):** Sikring av en bærekraftig reindrift i Trollheimen. Gjennomgang og vurdering av den driftsmessige situasjonen. Utredningsoppdrag for Landbruks- og Matdepartementet. Rapport 11/2010. Norut Tromsø. Tromsø.

**den Herder, M., Virtanen, R., & Roininen, H., 2004.** Effects of reindeer browsing on tundra willow and its associated insect herbivores. *Journal of Applied Ecology*, 41, 870–879.

**Fjellheim, Sverre. 2012.** Gæbrien Sijte- en sameby i Rørostraktene. Røros.

**Gundersen, F. og J.Å. Riseth (2013):** Diskurser om utviklingen av reindriften, samiske

- rettigheter og reindrifftsforvaltningen i Norge og Sverige. Delrapport nr. 1 [Foreløpig utgave] fra prosjektet "Reindrifftsforvaltning, rettigheter og arealkonflikter". UMB, Ås.
- Hausner, Vera H., Per Fauchald, Johnny-Leo Jernsletten (2012) Community- Based Management: Under What Conditions Do Sámi Pastoralists Manage Pastures Sustainably? PLoS ONE 7(12): e51187.
- Indredepartementet, 1904. *Indstilling fra den ved Stortingets Beslutning at 27nde juli 1897 og kongelig Resolution af 9nde September samme år nedsatte Kommission, der har havd at tage under overveielse, hvilke lovregler m.v. vedkommende Lappevæsenet der bliver at istandbringe, efterat Lov om Lapperne i de forenede Kongeriger Norge og Sverige af 2de juni 1883 er traadt ut af kraft.* Kristiania.
- Johansen, Bernt E. & Karlsen, Stein Rune, 2002. Finnmarksvidda changes in lichen cover 1987-2000. Poster presentation at the 12<sup>th</sup> Nordic Conference on Reindeer Research, Extended abstract. *Rangifer Report* No. 6:65-66.
- Jünge, Åke. 2005. Paradigm shifts in South Sámi research. The invasion hypothesis under scrutiny. Chapter 4 in: Cant, G., J. Inns & A. Goodall. *Discourses and Silences: Indigenous Peoples, Risks and Resistance.* Department of Geography, University of Canterbury, Christchurch, New Zealand, 57-70.
- Karlsen, Stein Rune, Hans Tømmervik, Bernt Johansen og Jan Åge Riseth (2012). Fremtidig skogsutbredelse på Finnmarksvidda som en følge av klimaendring og dens konsekvenser for reindrifften. *Reindrifftsnytt* 2/2012:11-13.
- Karlstad, Stig, 1998. Institutional theory, Co-management and Sustainable development in Saami reindeer commons - Critical factors for a robust system of local management. In S. Jentoft (ed.) *Commons in A Cold Climate: Coastal Fisheries and Reindeer Pastoralism in North Norway: The Co-Management Approach*, 247-268. Paris and New York: UNESCO and Partheneon Publishers.
- Kosmo, Ansgar J. and Dag Lenvik, 1985. Ressurstilpasningen i reindrifften. *Landbruksøkonomisk Forum*, 2/85:23-27.
- Lenvik, Dag, 1989. Utvalgsstrategi i reinflokken. *Norsk Landbruksforskning/ Norwegian Agricultural Research* Supplement no. 4, 11-25. Ås: Statens fagtjeneste for landbruket /Norwegian Agricultural Advisory Centre.
- Lie, Ivar, Ingunn Vistnes og Christian Nellemann. 2006. Hyttebygging i reindrifftsområder. Omfang av hyttebygging, konsekvenser for reindrifft og plan- og saksbehandling i områder med samisk reindrifft. Rapport 2006:5. Alta: Norut NIBR Finnmark.
- LMD (2008). "Veileder for fastsetting av økologisk bærekraftig reintall" Landbruks- og matdepartementet.
- Norberg, Lars [Udtja Lasse] (2007). *Begrav mitt hjärta vid Udtjajaure.* Stockholm: Emma.
- NOU 2001:35: Forslag til endringer i reindrifftsloven. Innstilling fra Reindrifftslovutvalget oppnevnt av Landbruksdepartementet 5. november 1998. Avgitt 15. mars 2001. Statens Forvaltnings-tjeneste.
- Olofsson, Johan & Lauri Oksanen. 2005. Effects of reindeer density on vascular plant diversity on North Scandinavian mountains. *Rangifer* 25, 5-18.
- Ostrom, Elinor, 1990. *Governing the Commons. The Evolution of Institutions for Collective Actions.* Cambridge, USA: Cambridge University Press.
- Ostrom, Elinor, Roy Gardner and James Walker, 1994. *Rules, Games & Common-Pool Resources.* The University of Michigan Press. Ann Arbor.
- Pavall, Ing-Lill (2007) Fra norsk-svensk reinbeietkommisjon av 1997 til dagens utfordringer for den grenseoverskridende reindrifft". I: E.G. Broderstad, E., Niemi, og I. Sommerseth: "Grenseoverskridende reindrifft før og etter 1905". Skriftserie, nr. 14. Senter for samiske studier. Universitetet i Tromsø, Tromsø, 123-130.
- Reinbeietkommisjon (1967) Norsk-svensk Reinbeietkommisjon av 1964. Innstilling avgitt februar 1967.
- Reinbeietkommisjon (2001) Norsk-svensk Reinbeietkommisjon av 1997. Innstilling avgitt mai 2001.
- Reindrifftsadministrasjonen (1981-1991): Melding om reindrifft (årlig utgivelse). Alta.

- Reindriftsforvaltningen (2001-2013) Ressursregnskap for reindriftsnæringen (årlig utgivelse). Alta.
- Riksrevisjonen (2012): Riksrevisjonens undersøkelse av bærekraftig reindrift i Finnmark Dokument 3:14 (2011-2012).
- Riseth, Jan Åge (2000): Sámi Reindeer Management Under Technological Change 1960-1990: Implications for Common-Pool Resource Use under Various Natural and Institutional Conditions. A Comparative Analysis of Regional Development Paths in West Finnmark, North Trøndelag, and South Trøndelag/Hedmark, Norway. *Dr. Scientarium Theses 2000:1. Dissertation*. Ås: Dept. of Economics and Social Sciences, Agr. Un. of Norway.
- Riseth, Jan Åge (2009): Modernization and pasture degradation. A comparative study of two Sámi reindeer pasture regions in Norway 1960-1990. VDM Verlag.
- Riseth, Jan Åge (2013): Reindrifta i Nord-Norge: Fra vikeplikt til bærekraft? I: Jentoft, Svein, Jens Ivar Nergård & Kjell Arne Røvik (red.). *Hvor går Nord-Norge? Politiske tidslinjer*. Orkana Akademisk, 401-416.
- Riseth, Jan Åge (2014) To skritt fram og ett tilbake? Samisk reindrift og kampen for Anerkjennelse. *Ottar* 3/2014, 28-34.
- Riseth, Jan Åge & Oksanen, Lauri 2007. Ressursøkonomiske og økologiske perspektiver på grenseoverskridende reindrift. I: E.G. Broderstad, E. Niemi, & I. Sommerseth: "Grenseoverskridende reindrift før og etter 1905". Skriftserie ,nr. 14. Senter for samiske studier. Universitetet i Tromsø, Tromsø, 93-113.
- Riseth, Jan Åge. & Arild Vatn (2009). Modernization and pasture degradation. A comparative study of two Sámi reindeer pasture regions in Norway. *Land Economics* 85 (1) February 2009: 87-106.
- Riseth, Jan Åge, Ivar Lie, Bernt Holst, Stein-Rune Karlsen, Hans Tømmervik (2009) Climate change and the Sámi reindeer industry in Norway. Probable needs of adaptation. *Climate Change: Global Risks, Challenges and Decisions IOP Publishing. IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science* 6 (2009) 34203.9 doi:10.1088/1755-1307/6/4/342039
- Statens reindriftsforvaltning (2014): Ressursregnskap for reindriftsnæringen. Alta.
- St. meld. 28 (1991-92) En bærekraftig reindrift. Landbruksdepartementet.
- Tømmervik, Hans, Jarle W. Bjerke, Eldar Gaare, Bernt Johansen, Dietbert Thannheiser (2012) Rapid recovery of recently overexploited winter grazing pastures for reindeer in northern Norway. *Fungal ecology* 5: 3-15.
- Tømmervik, Hans & Jan Åge Riseth (2011): Naturindeks. Historiske tamreintall i Norge fra 1800-tallet fram til i dag. NINA Rapport 672. NINA.
- Tømmervik, Hans, Dunfjeld, Sigbjørn, Olsson, Gunilla A. & Østby Nilsen, M. 2010. Detection of ancient reindeer pens, cultural remains and anthropogenic influenced vegetation in Byrkjje (Børgefjell) mountains, Fennoscandia. *Landscape and Urban Planning*, 98: 56-71.
- Tømmervik, Hans, Johansen, Bernt, Riseth, Jan Åge, Karlsen Stein Rune, Solberg, Birger & Høgda, Kjell-Arild (2009) Above ground biomass changes in the mountain birch forests and mountain heaths of Finnmarksvidda, Northern Norway, in the period 1957-2006. *Forest Ecology and Management* 257: 244-257.
- Tveraa, Torkild., Per Fauchald, Nigel Gi. Yoccoz, Rolf A. Ims, Ronny Aanes and Kjell-Arild Høgda (2007) What regulate and limit reindeer populations in Norway? *Oikos* 116, 706-715.
- Økonomisk utvalg (2013): Totalregnskapet for reindriftsnæringen. Alta.

# 5 Mii dáhpáhuvvá mearrasámi vuonaid guolástusaiguin?

**Else Grete Broderstad**, dr. polit. fágalaš jodiheaddji, Sámi dutkamiid guovddáš, UiT Norgga árktaš universitehta

**Einar Eythórsson**, dr. polit, seniordutki, Norgga Kulturमितodutkama Instituhtta

## **Čoahkkáigeassu:**

*Dán artihkkalis geahčadit riddo- ja vuotnaguolásteami ovdáneami Finnmárkku ja Davvi-Romssa suohkaniin main leat mearrasámi ássit, dan vuodul maid lohkat Guolástusdirektoráhta statistihkas sálažiid ja smávit guolástanfatnasiid birra ja SGD:a statistihkas suohkaniid guolásteddjiidloguin. Finnmárkku ja Davvi-Romssa dáfus, go geahččá daid oktan joavkun, lea čielga njieddji trenda logus guollefatnasiin vuollel 11 mehtera ja guolásteddjiidlogus (sihke joavku I:s ja joavku II:s) eanaš riddosuohkaniin. Njiedjan vuhtto erenoamážit áigodagas manjel jagi 2000. Spiehkastagat oppalaš govas leat guolástusat «gonagasreabbáguovllus»; vuotnasuohkanat nuorttabealde Davvinjárgga. Doppe lea lohku fatnasiin, vuollel 11 mehtera, guolásteddjiidlohku ja bivdosálašárvu, sihke gonagasreabbá- ja dorsebivddus, lassánan áiggis manjel 2008. Ovdáneapmi Nuorta-Finnmárkkus čájeha ahte vuotnaguolásteapmi ain sáhtta leat geasuheaddji fidnoválljen ja elešis ealáhus jus rámmaeavttut leat sajis. Seammas čájehit logut, go geahččá Finnmárkku ja Davvi-Romssa oktan joavkun, ahte smávvaskáláguolásteamis lea ovdáneapmi leamaš balddihahtti negatiiva jo guhkit áiggi. Čoavddus min oaivilis ii leat bidjat struktureriid smávimus fatnasiidda, mii vel lasi dáidá unnidit dán fanasjoavkku ja jávkadit guolástanvuoigatvuodaid vuonaid báikegottiin. Stuurámus hástalus, go jurdda lea nannet ássama vuođu mearrasámi vuotnaguovlluin, lea baicca čoavdit vuostáiváldinváttisvuodaid, vai smávvaskáláguolásteddjiin leat sihkaris ja diehttevaš vuovdinvejolašvuodat lagasguovlluineaset.*

## **5.1 Álggahus<sup>40</sup>**

Artihkal lea muhtin muddui huksejuvvon ovddeš dutkamiid vuodul das movt mearrasámi báikegottit Porsáנגgus ja Várjjagis (Unjárgga gielddas) leat responderen ekologalaš nuppástuvvamiidda ja molsašuvvamiidda vuotnaguolásteami hálddašeamis (Broderstad ja Eythórsson 2014). Responsan dán oktavuodas ipmirdit leat ovdáneapmi guolásteddjiidlogus joavku I:s ja joavku II:s áigodagas 1983-2013. Leat välljen guovdilastit unnimus fatnasiid – lohku fatnasiin vuollel 11 mehtera, mat gullet dáidda suohkaniidda, ja daid bivdosállašiid

---

<sup>40</sup> Giite Bjørn Hatteng veahki ovddas govvošiguin mat čájehit ovdáneami váldo- ja liigeámmátguolásteddjiid logus.

árvvuid. Materiála sisttisdoallá maiddá eará välljejuvvon suohkaniid Finnmárkkus ja Davvi-Romssas. Lohkomateriála maid dás čájehit, leat viežžan Guolástusdirektoráhtas. Go geahččá Finnmárkku ja Davvi-Romssa oktan joavkun, de oaidná ahte logus guollefatnasiin vuollel 11 mehtera ja guolásteddjiidlogus (sihke joavku I:s ja joavku II:s) lea leamaš čielga njieddji trenda eanaš riddosuohkaniin. Njiedjan lea erenoamáš čalbmáičuohcci áigodagas maŋnel 2000, muhtin suohkaniin lea njiedjan mearkkašahtti jagis 2002 gitta 2004 rádjái, mii sáhtta čadnon hilgunortnegii mii bidjui johtui 2002 rájes. Vássán viđa jagis oaidnit ahte smávit fatnasiid logu ja guolásteddjiidlogu njiedjan lea bisánan dahje jorggihan guovlluin nuorttabealde Davvisiidda, erenoamážit vuotnasuohkaniin Porsáŋggus, Deanus ja Unjárggas. Rahpaseappot lohpi gonagasreabbáivdui fatnasiidda vuollel 11 mehtera orru čilgehussan dasa, go jo eat oainne sullasaš trenda suohkaniin Oarje-Finnmárkkus ja Davvi-Romssas.

Guollefatnasat joavku I:s, beassanráddjejuvvon joavku mas fanaskvohtat, lea juhkkujuvvon njealji guhkkodatjovkui, 21-28 mehtera, 15-21 mehtera, 11-15 mehtera ja vuollel 11 mehtera. Golbma vuosttaš joavkku leat fátmastuvvon nu gohčoduvvon strukturearreortnegii, mii mielddisbuktá ahte guovtti fatnasa eriid sáhttet bidjat oktii go nuppi fatnasa bastevaččat heaittihit guolásteamis. Joavku vuollel 11 mehtera lea otná dilis váldon eret strukturearreortnegis, muhto Ráđđehus lea 2014 giđa evttohan ahte dán joavkku maiddá galgá fátmastit ortnegiin. Fatnasat joavku II:s, rabas joavku, guolástit joavkoeriin. Joavku II galgá dahkat vejolažžan guolástit eará ealáhusaiguin sparrolaga, mii lea leamaš dábálaš birgenláhki mearrasámi guovlluin. Mearrasámi vuotnaguovlluin lea dábálemos fanasmálla šárka vuollel 11 mehtera guhku, juogo joavku I:s (ollesáiggeguolásteaddjit) dahje joavku II:s (oasseáiggeguolásteaddjit). Guolástanlobi reguleremat mat gusket fatnasiidda vuollel 11 mehtera goappaš joavkkuin, erenoamážit joavku II:i, leat danin hui dehálaččat mearrasámiguovlluid guolásteapmái.<sup>41</sup>

## 5.2 Porsáŋgu ja Várjjat

Vuohki movt báikkálaš riddoservvodagat giedahallet nuppástuvvamiid, ja man muddui sii vedjet bisuhit báikkálaš guolásteami, muitala juoidá das makkár vejolašvuodát gávdnojit vuosttildit rievdamiid mat áitet dáid báikegottiid eksisteanssa. Ollu báikegottit riddoguovlluin leat vásihan hirbmat rievdamiid vássán 30 jagis. Muhtumiid dán rievdamiin orrot leamen veadjemeahttumat máhcahit, negatiiva ipmárdusas. Muhto muhtimin nagodit báikegottit heivehit iežaset, dahje vaikko ávkkástallat rievdamiin jus eavttut leat sajis.

Bajábealde namuhuvvon artihkkalis (Broderstad ja Eythórsson 2014) sirret gaskal birgenstrategiijaid mat gustojit oanehit áigodahkii (oaneheappo go 10 jagi) ja heivehanstrategiijaid main lea guhkit áiggegaskkadat. Oanehis áigegeahčasteamis giedahallet báikkálaččat nuppástuvvamiid dainna lágiin ahte gávdnet eará bargguid dan bottu go vurdet buoret áiggiid, vai oalle johtilit fas besset máhccat guolásteapmái. Seammás sáhttet eiseválddit bidjat johtui heahtedillegoahcci doaibmajuid. Jus rievdamat orrot bastevaččat, de gáibiduvvojit eanet bissovaš heiveheamit. Dakkár eanet bissovaš heiveheamit báikegodedásis gáibidit ovttasbarggu gaskal ollu oasálaččaid maiddá regionála ja našunála

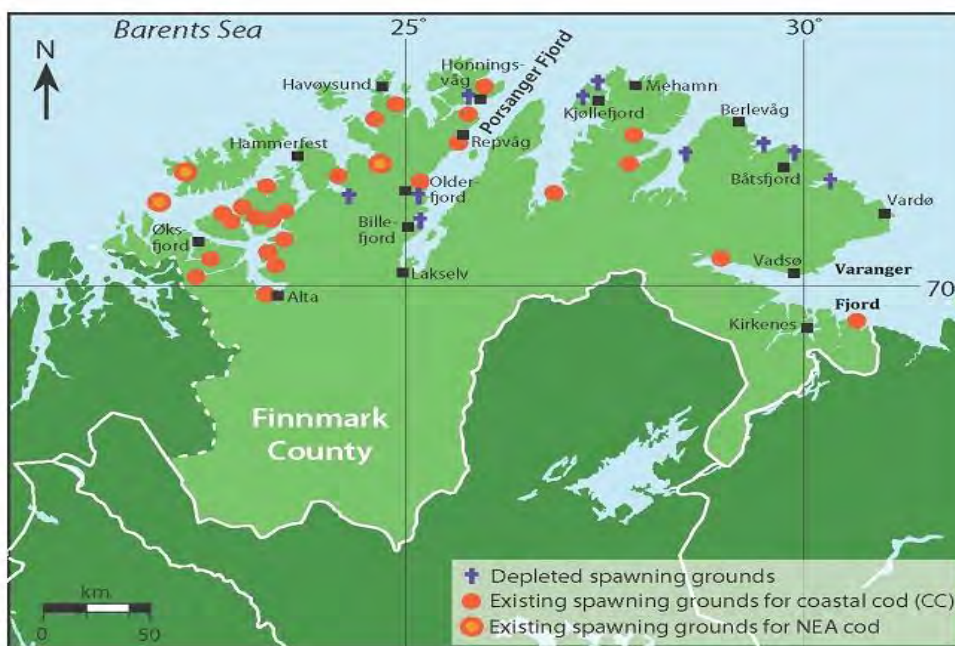
<sup>41</sup> Geahča maiddá Guolástus- ja riddodepartemeantta fáktáárkkaid C-7-2 og C-8-1.

dásis, vai mobiliserejit resurssaid olggobealde iežas dan báikegotti. Eiseválddiid doaimmat rievdadit rámmaeavttuid lea ollu dilálašvuodain ovdehussan heiveheapmái. Dás eat áiggo lagabui geahččat dán teorehtalaš rámmavuogádaga. Čiekŋaleappo guorahallan das movt dakkár strategijaid leat vuolggahan iešguđetlágán dásiin áiggiid čađa, gáibida eanet dutkama.

### 5.3 Ekologalaš nuppástuvvammat

Vuotnavuogádagat Porsáŋggus ja Várjjagis leat vásihan mihtilmas ekologalaš nuppástuvvamiid vássán golmma logijagis. Anita Maurstad ja Jan Sundet (1998) leaba ráhkadan kártta mii vuollelis oidno. Dan vuodđun leat jearahallamat guolásteddjiiguin 1996:s, ja muitala riddodorski ja godđadorski aktiiva godđosajiin gaskamuttus 1990-logu, ja guorranan dahje guolásteami dihte gurrujuvvon godđobáikkiin. Vaikko godđosajiid oppalašgovva árvideamis ii leat ollislaš, de aŋkke addá oppalašgeahčastaga vuonaid báikkálaš godđama lávdamis ja guolásteami dihte gurrujuvvon/guđđojuvvon godđobáikkiid mahtodagas.

#### Govus 5.1 Riddodorski ja godđadorski godđosajit Finnmárkku rittus (Maurstad ja Sundet 1998)



Goappaš vuonain leat leamaš sullasaš nuppástuvvammat, muhto eai aktanis. Jearahallamiid vehkiin, maid Fávllis prošeavttaid <sup>42</sup> dutkit dahke Porsáŋggus, ja analysa Johan Albert Kalstada jearahallanmateriálas Várjjagis (Kalstad, Bjørklund ja Eythórsson 2011), sáhttit juohkit dán guovtti vuona ekologalaš nuppástuvvamiid njealji šláddjii. Das lea sáhka : 1) dealjá leavvamis vuonaide, 2) riddodorski jávkamis ja godđosajiin mat eai šat leat, 3)

<sup>42</sup> Fávllis-prošeavttat/fierpmádat lea leamaš Sámi dutkamiid guovddázis, UiT Norgga árttalaš universitehtas. Dutkamat leat leamaš ovttasbarggut ovttas Norgga Kulturmuittodutkama Instituhtain ja Havforskningsinstituttiin, ja dutkiiiguin Norges fiskerihøgskoles. Sámi gelbbolašvuodaguovddázat leat leamaš guovddáš oasálaččat dutkanovttasbarggus, ja nu maiddái kanadalaš ja amerihká dutkit. Báikkálaš ekologalaš máhttu vuonain (váldodeaddu Porsáŋgguvuonas) lea leamaš okta dutkama váldofáttain.

stárravuovddi unnumis ja 4) gonagasreappá leavvamis. Njealját rievdamat orru veadjemeahttun máhcahit.

Tabealla vuollelis čájeha ahte ekologalaš rievdamat leat dáhpáhuvvon iešguđetge áiggis. Dealjá leavvan álggii álggos Várjjagis ja goasii 10 jagi maŋŋil Porsáŋggus, muhto dealjá jávkka aktanis dan guovtti vuonas. Riddodorski dáfus lea maiddái erohus, Várjjagis lei jávkosis birraiid 10 jagi. Aktanis go dorski máhcai Várjjagii, de jávkka Porsáŋggus. 25 jagis ii leat máhccan, ii Leaibevuonas, iige siskelis vuonas, vaikko olggumus vuonas soitet godđosajit orrumin ealáskeame. Stárravuovdi jávkka goappaš vuonain, ja lea muhtin muddui šaddan fas Várjjagis, muhto ii Porsáŋggus. Várjjagii bođii gonagasreabbá 1990-logu álggus ja ádjánii 10 jagi ovdal go reabbá joavddai Porsáŋgui. Gonagasreabbá navdet orron guvlui.

**Tabealla 5.1 Skoválaš oppalašgovva ekologalaš rievdamiin Várjjagis ja Porsáŋggus 1979 rájes**

	Várjjat		Porsáŋgu	
	Áigodat	Máhcaheaddji/ Ii máhcaheaddji	Áigodat	Máhcaheaddji/ Ii máhcaheaddji
Dealjá leavvan	1979-1989	Máhcaheaddji	1987-1989	Máhcaheaddji
Riddodorski ja godđosajiid jávkan	1979-1989	Máhcaheaddji	1987-	Ii máhcaheaddji?
Stárravuovddi unnun	1980-lohku	Máhcaheaddji	1980-lohku	
Gonagasreabbá leavvan	1990-	Ii máhcaheaddji	2000-	Ii máhcaheaddji

## 5.4 Rievdamat guolástushálldašeamis ja politihkas

Nuppástuvvamat guolástuspolitihkas ja hálldašeamis gusket sihke stuorát reforpmaide ja doaibmajuid guovdilaston šlájaide ja guovlluide. Vuodđun rievdamemiide maid leat bidjan johtui leat molsašuddi motiivvat, nugo responsa ekologalaš nuppástuvvamiidda, resursasuođjaleapmi ja ráfáidahttinjearaldagat, dáhttu bajidit ekonomalaš dinema ja resursajuogadanjearaldat. Mii leat válljen guovdilastit njealje hálldašanrievdama main lea leamaš mearkkašupmi báikkálaš guolástusaide dan guovtti vuonas.

- 1) Individuála fanasearreortnega ásaheapmi 1990:s, riddofatnasiid vástet.
- 2) Hilgunortnet 2002-2009.
- 3) Gonagasreappá hálldašanráđđema gárgedeapmi 2002-2008.
- 4) Konkrehta hálldašandoaibmajuid ásaheapmi, maid vuodđun lei mearrasámi guolástusa ja sámi báikegottiid vuhtiiváldin.

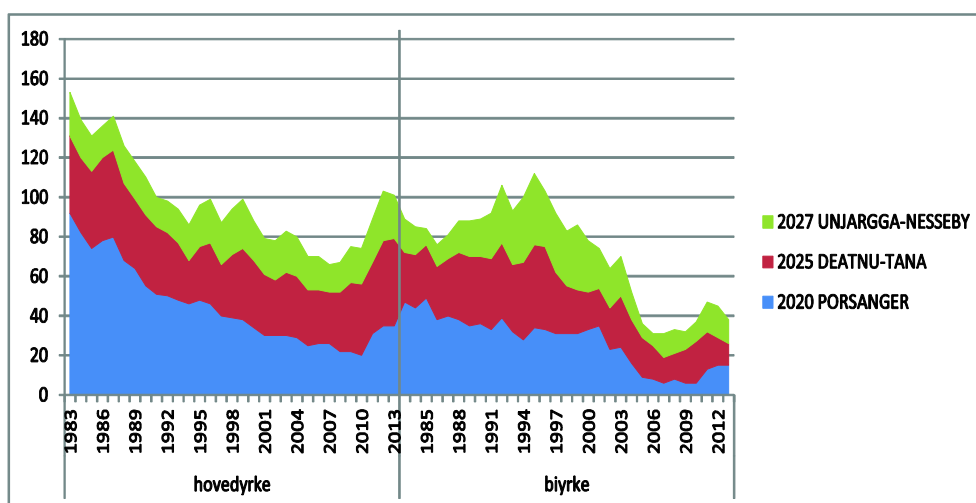
Danin go mii guovdilastit fanasjoavkku vuollel 11 mehtera, de eat leat geahččan dađi eanet strukturortnega (vejolašvuohta ovttaštahttit eriid), danin go dat ii leat leamaš áššáigullelaš dán fanasjovkui. Guolásteaddjit ja guolástusservodagat fertejit heivehit iežaset, ja responderet, nuppástuvvamiidda guolástuspolitihkas ja hálldašeamis, lassin ekologalaš nuppástuvvamiidda, guollemárkana rievdamiidda ja lagasguovllu guolleuoastáiváldindilálašvuhtii. Regionála resursaváili dahje guolleuoastáiváldimiid vátnun sáhtá danin čuohecat báikkálaš ovdáneapmái. Stuorát statistihkalaš materiálas lea vejolaš oaidnit guolástuspolitihka ja hálldašeamis nuppástuhttimiid váikkuhusaid. Buohtastahttimat gaskal Porsáŋgu, Deanu ja

Unjárgga ja eará välljejuvvon vuotnaguovlluid ja guollebivdohápmaniid Finnmárkkus ja Davvi-Romssas čájehit ovttalágánvuodaid ja erohusaid lohkomateriálas, ja sáhttet muiltit juoidá das movt iešguđetlágán birgehalla- ja heivehanstrategijat leat doaibman.

### 5.4.1 Fanasearreortnet

Fanasearreortnega álggahedje vástádussan nuortadavvi-atlánta dorskemáddodaga duodalaš njiedjami. Eaktun oažžut nu gohčoduvvon fanasari lei ahte fanas galggai bivdán dihto meari dorski vássán golmma jagis gitta 1989 rádjái. Finnmárkkus lei daid jagiid maiddái njuorjoleavvan, mii dagahii ahte dorseálvvut ledje unnit. Danin čujuhuvve eanaš smávvaskáluáguolásteaddjit maksimálearreortnegii (joavku II) mii mielddisbuvttii unnán bivdosálašvejolašvuodaid, erenoamážit vuosttaš jagiid maŋnel 1990. Dán dilálašvuoda olis livččii sáhttán vuordit fáhkka njiedjama guolásteddjiidlogus álggogeahčen 1990-logus. Goitge oaidnit Guolástusdirektoráhta lohkomateriálas ahte njiedjan guolásteddjiidlogus vatnasa guhkit áigodaga badjel, ja garraseappot njiedjan lei jagiin 2000:s 2005:a rádjái. Govvosis vuolábealde, mii čájeha ovdáneami guolásteddjiidlogus Unjárgga, Deanu ja Porsáŋgu suohkaniin 1983-2013, vuosihuvvo čielgasit ahte garraseamos njiedjan guolásteddjiidlogus joavku II:s bođii 2000-logus.

**Govus 5.2 Guolásteddjiidlohku joavku I:s ja joavku II:s Unjárggas, Deanus ja Porsáŋgus, 1983-2013 (Guolástusdirektoráhta)**



Porsáŋgu dáfus čájehit logut ahte guolásteddjiidlogus lei mearkkašahti njiedjan maiddái jagiin ovdal 1990. Das maŋnil njiejai dássedit. Njiedjan Porsáŋgus váldoámmát guolásteddjiid (joavku I) gaskkas lei gaskal 1988 ja 1995 30 %. Seamma áigodagas lassánii lohku dán joavkkus Várjjagis ovcciin proseanttain. Liigeámmát guolásteddjiin (joavku II) lohku lassánii Unjárggas 125 %:n; 16 rájes gitta 36 rádjái seamma áigodagas. Porsáŋgus njiejai joavku II guolásteddjiidlohku roahkka 10 %:n dán áigodagas, 38 guolásteaddjis 34 guolásteaddjái. Deanus váldoámmátguolásteddjiidlohku njiejai 39 rájes 27 rádjái (-31%) áigodagas 1988-1995. Lohku liigeámmátguolásteddjiin Deanus lassánii seammás 34 rájes gitta 42 rádjái (+34 %). Olles Finnmárkkus seamma áigodagas váldoámmátguolásteddjiidlohku unnui 2222 rájes gitta 1650 rádjái, njiedjan mii dahká 26 %, dan bottu go



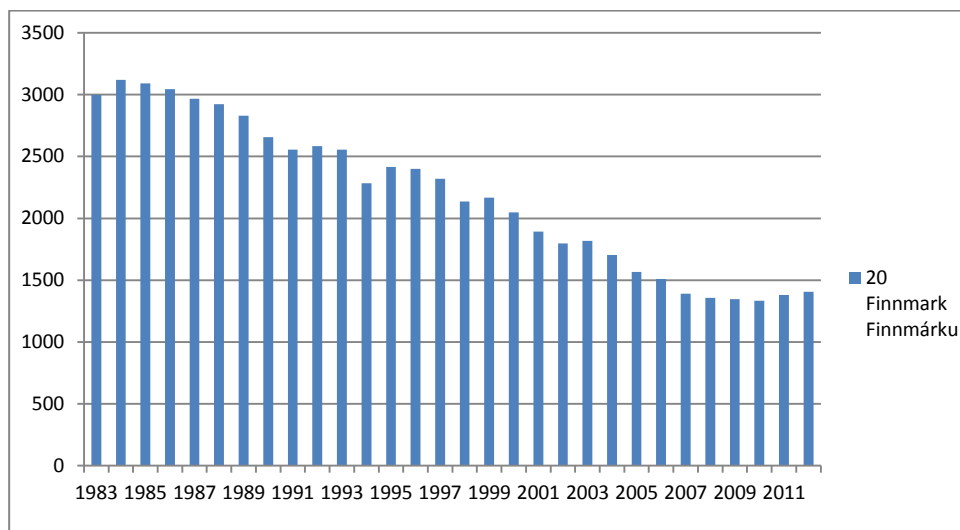
oasseáiggeguolásteddjiidlohku lassánii 9 %:n; 701 rájes 765 rádjái. Ovdáneapmi Unjárggas lei danin iešlágán muđui Finnmárkku ektui, dan bottu go Porsángu ja Deatnu bisso lagabus fylkagaskameari.

Jagi 1995 rájes gitta 2005 rádjái lei garra njiedjan joavku II:s sihke Porsáנגgus ja Várjjagis, namalassii 80 % ja 74 %. Dán áigodagas goasii beliin unnui válđoámmátguolásteddjiidlohku Porsáנגgus, Unjárggas njiejai dat joavku 20 %:n.

Govus 5.2 čájeha aŋkke ahte ovdáneapmi jorggihii jagiin 2010-2012, njiedjan jorggihii buot golmma suohkanis; gárte eanet guolásteaddjit sihke joavku I:i ja joavku II:i. Ákkaid dán molsašupmái geahččat maŋibus.

Govus 5.3 čájeha obbalaš ovdáneami guolásteddjiidlogus olles Finnmárkkus jagiin 1980 – 2011. Vuostálasvuodas dasa maid livččii vuordit, jus lei nu ahte stuora oassi guolásteddjiin fáhkkestaga «bálkestuvvo gáddái» 1990:s, de eat sáhte vuohttit fáhkka njiedjama dakkaviđe maŋnil fanasearrevuogádaga ásaheami. Baicca oaidnit oalle dássedis njiedjama 1980-logu rájes gitta 2008 rádjái. Njiedjan orru jođáneappot áigodagas gaskal 2000 ja 2008 go buohtastahtá jagiiguin maŋnil 1990. Okta ágga dasa sáhttet leat rievdamat fanasearrevuogádagas 2000-logus mat dagahedje vejolažžan ovtastit eriid (strukturortnet), mii álggos gustui fatnasiidda mat ledje nu unnit go 15 mehtera, ja maŋnil 11 mehtera. Dasa lassin čađahedje hilgunortnega jagiin 2002 gitta 2009 rádjái, fatnasiidda vuollel 15 mehtera. Sihke strukturortnet ja hilgunortnet dagahedje ahte ollu fatnasat luhpe guolásteamis. Go guolástusfatnasat vátno de dieđusge maiddái unnit guolásteddjiide lei dárbu. Ulbmil strukturortnega ásaheamiin ja smávit fatnasiid kondemneremiin lea maiddái leamašan lasihit buvttadanmuni guolástusa bargofámus. Liigeváikkuhus dakkár ortnegiin mat ovttageardánit guovdilastet guolástusa bevtolašvuoda, lea ahte muhtin guolástusservodagat nohkkojit eriin ja fatnasiin, nu ahte olles guolástusservodaga ekonomalaš vuodđu jávká. Jus čađahit ráđđehusa evttohusa viiddidit strukturearreortnega nu ahte maiddái gusto fatnasiidda vuollel 11 mehtera, de eahpitkeahttá nanne dán trenda, mii váillida diehttevašvuoda ja lasiha servodatekonomalaš vahága báikegottiin ja suohkaniin mat leat dasa sorran. Statistihka mii vuosihuvvo čuovvovaš oasis čájeha garra njiedjama guolásteddjiidlogus ja fatnasiin vuollel 11 mehtera riddo- ja vuotnasuohkaniin Finnmárkkus ja Davvi-Romssas. Erenoamážit áigodagas maŋnil jahkeduhátmolsašumi lea dat ovdáneapmi laskan, earet ovtta guovllus, «gonagasreabbáguovllus» nuorttabealde Davvinjárgga. Oassin njiedjama sivas leat aktiiva doaibmabijut unnidit logu fatnasiin vuollel 11 mehtera (hilgunortnet 2002-2009), muhto dakkár doaibmabijut čilgejit duššo oasi njiedjamis.

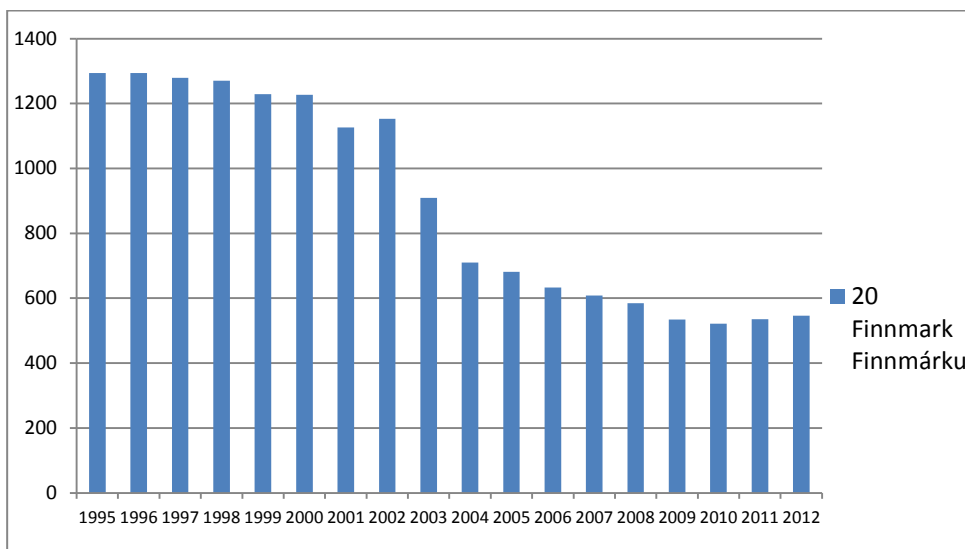
### Govus 5.3 Guolásteddjiidlohku obbalaččat Finnmarkku fylkkas (Statistihkalaš guovddášdoaimmahat)



#### 5.4.2. Hilgunortnet 2002-2009

Jovkui mas fatnasat vuollel 15 mehtera, ja erenoamážit jovkui vuollel 11 mehtera mat eai leat fátmastuvvon strukturortnegii, lei hilgunortnegis stuora váikkuhus. Foanda, maid stáhta njuolga ruhtadii ja guolásteapmi fas divvagiin, lonistii boares guollefatnasiid, ulbmiliin jávkadit daid doaimmevaš guolásteamis. Finnmarkkus lonistedje 98 fatnasa dáinna lágiin áigodagas gaskal 2002 ja 2009. Dat dahke 20 % dorsebivddu oassálastilobiin áššáigullelaš fanasjoavkkus. Kondemneremat Finnmarkkus mákse 52,8 miljovna, goasii okta njealjádasoassi hilgunortnega golus riikadásis. Govus 5.4 čájeha ovdáneami registrerejuvvon guolástusfatnasiid logus unnimus joavkkus, vuollel 10 mehter guhku fatnasiin, áigodagas gaskal 1995 ja 2011. Dat čájeha ahte lohku dán joavkkus eanet go beliin unnui 2002 rájes 2008 rádjái, njiedjan mii dahká birrasiid 600 fatnasa. Danin lea čielggas ahte vaikko hilgunortnega váikkuhusat leat oassin sivas, de eai daga kondemnerejuvvon fatnasat eanet go 10-15 % fatnasiin mat leat jávkan statistihkas dan namuhuvvon guđa jagis.

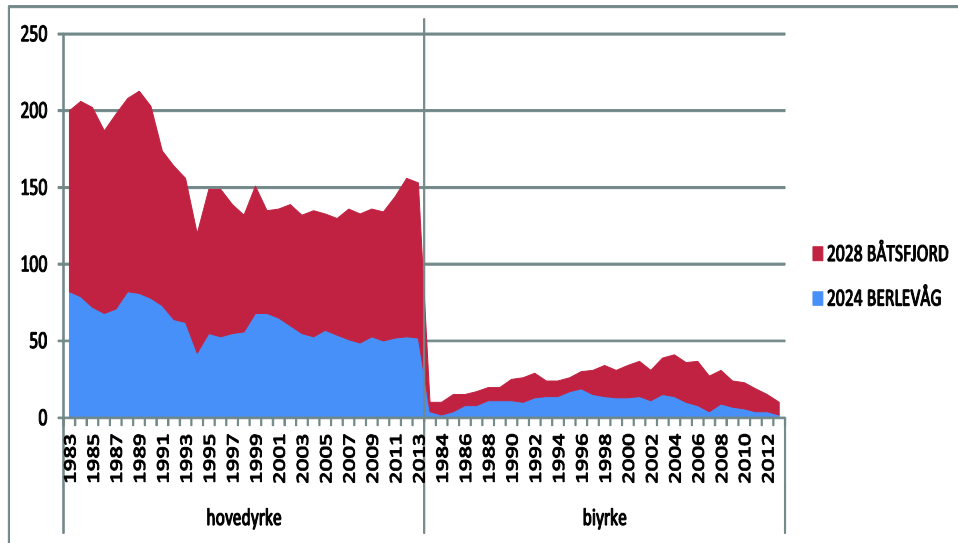
**Govus 5.4 Lohku registrerejuvvon guolástusfatnasiin vuollel 10 mehtera<sup>43</sup>, main lea mutovra, Finnmarkkus gaskal 1995-2011 (Statistihkalaš guovddášdoaimmahat)**



Go jurddaša dan hirbmat njiedjama Finnmarkku smávva fatnasiid logus 2000-logus, de lea gelddolaš jearrat movt njiedjan, sihke fanas- ja guolásteddjiidlogus, lea juohkásan mearrasámi vuotnaguovlluid ja rittu guollebivdohápmaniid gaskkas. Govus 5.5 čájeha ovdáneami guolásteddjiidlogus guovtti guollebivdohápmanis Nuorta-Finnmarkkus, Báhcavuonas ja Bearalvákkis, jagiin 1985-2011. Dán sáhtá buohtastahttit govus 2:n, mii čájeha vástideaddji loguid vuotnasuohkaniin Porsággus, Deanus ja Unjárggas. Vuostálasvuodas vuotnasuohkaniidda čájehit guollebivdohápmaniid logut fáhkka njiedjama váldoámmátguolásteddjiidlogus dakkaviđe maŋjel fanasearrevuogádaga ásaheami jagis 1990, muhto dasto oalle dássedis logu 1995 rájes 2011 rádjái, go geahččá joavkku I ja joavkku II oktan joavkun.

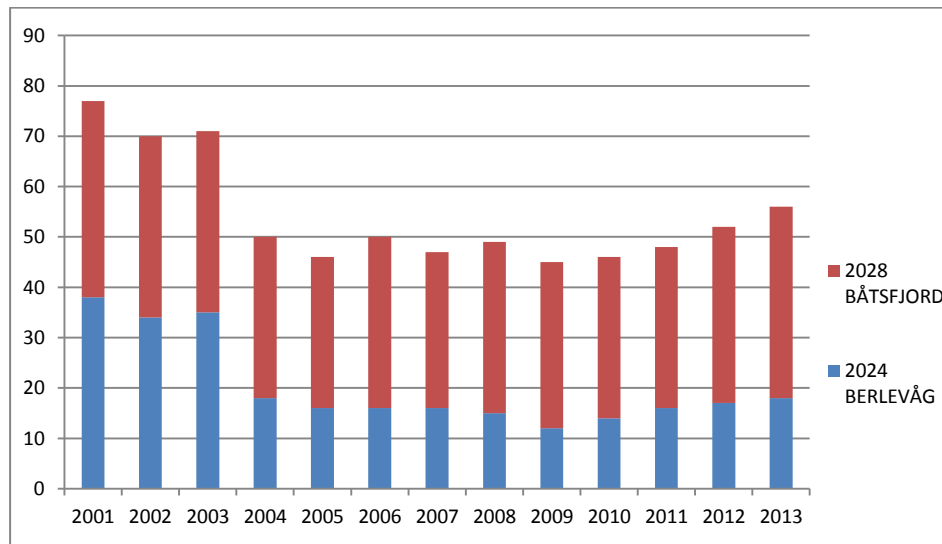
<sup>43</sup> Unnimus guhkkodatjoavku guolástushálddahusa doaimmas ledje ovdal fatnasat vuollel 10 mehtera, muhto dan rievdededje maŋnil vuollel 11 mehterii. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat atná ain joavkku mas leat fatnasat vuollel 10 mehtera.

**Govus 5.5 Guolásteddjiidlohku joavku I:s ja joavku II:s Bearalvákkis ja Báhcavuonas jagiin 1983-2013 (Guolástusdirektoráhtta)**



Govus 5.6 čájeha ahte lohku fatnasiin vuollel 11 m Báhcavuonas ja Bearalvákkis bissu muhtin muddui rievdameahhtumin ja orru veaháš lassáneame jagis 2009-10 ja dan rájes. Lagamus čilgehussan dasa lea gonagasreabbábivdu, maid guoskkahit mañhelaš. Ankke ii leat fanaslogu lassáneapmi lihka stuoris go fatnasiin vuollel 11 m Unjárggas, Deanus ja Porsáγγgus vrd govus 5.13.

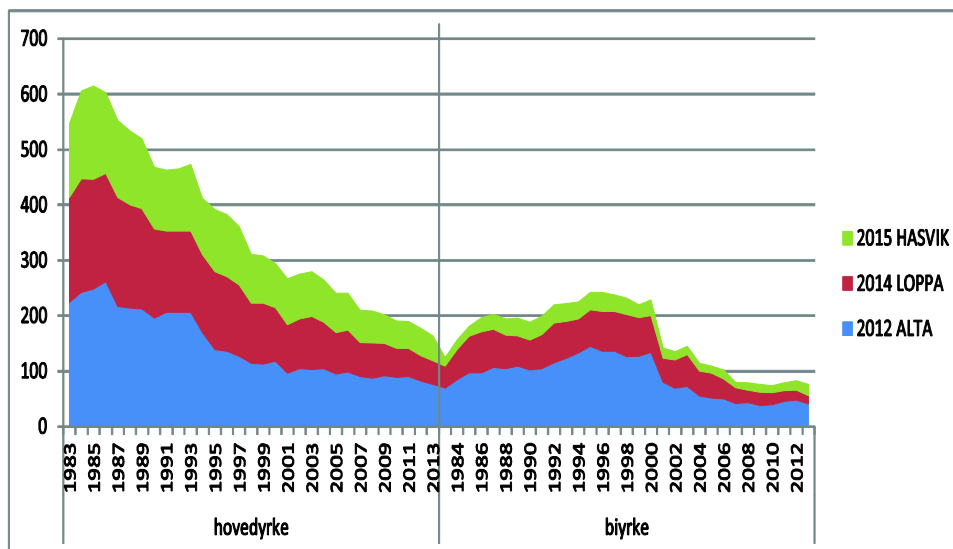
**Govus 5.6 Fatnasiid, vuollel 11 m, logu ovdáneapmi Báhcavuonas ja Bearalvákkis (Guolástusdirektoráhtta)**



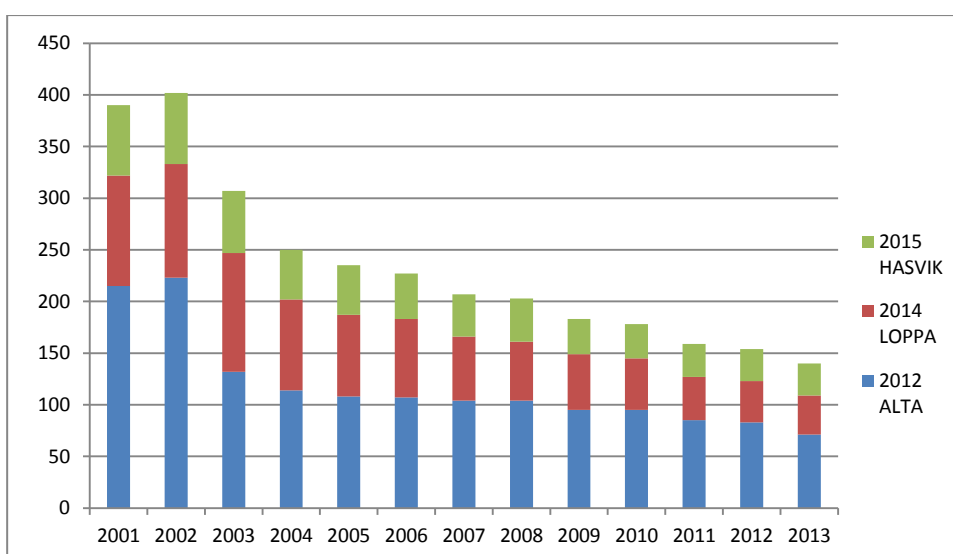
Vai sáhttit guorahallat gustojit go trendat maid oaidnit Porsáγγgus, Deanus ja Unjárggas (govus 5.2) maiddá eará riddo- ja vuotnasuohkaniidda Finnmákkus, de geahččat vástideaddji loguid golmma suohkanis Oarje-Finmmákkus; Ákñoluovttas, Láhpis ja Álttás (govus 5.7). Oktasaš dain suohkaniin (nugo maiddá Unjárggas, Deanus ja Porsáγγgus) lea ahte ii leat registrerejuvvon makkárge njiedjan registrerejuvvon guolásteddjiid logus golmma vuosttaš

jagis maŋŋel 1990. Jagi 1994 rájes 2000 rádjái njejai ollesáiggeguolásteddjiidlohku hirmadit buot golmma suohkanis, ja njiedjan lea Ákŋoluovttas ja Láhpis joatkán jagis jahkái gitta 2011 rádjái. Dán golmma suohkanis lassánii oasseáiggeguolásteddjiidlohku (joavku II) veaháš 1990-logus, muhto gahčai fas fáhkkestaga maŋŋel jagi 2000. Govus 5.8 čájeha ahte lohku lea dássedit njiedjan fatnasiin vuollel 11 m dan golmma suohkanis Oarje-Finnmárkkus. Dán govvošis leat fanasjoavkkut vuollel 10 m ja gaskal 10-10,99 bidjon oktii.

### Govus 5.7 Guolásteddjiidlohku joavku I:s ja joavku II:s Ákŋoluovttas, Láhpis ja Álttás jagiin 1983-2013



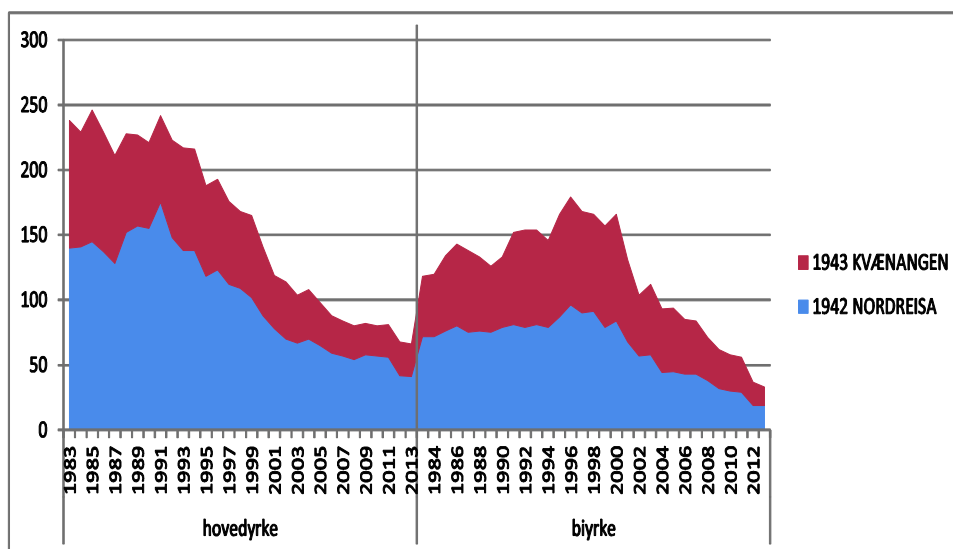
### Govus 5.8 Guollefatnasiid, vuollel 11 m, logu ovdáneapmi Ákŋoluovttas, Láhpis ja Álttás (Guolástusdirektoráhtta)



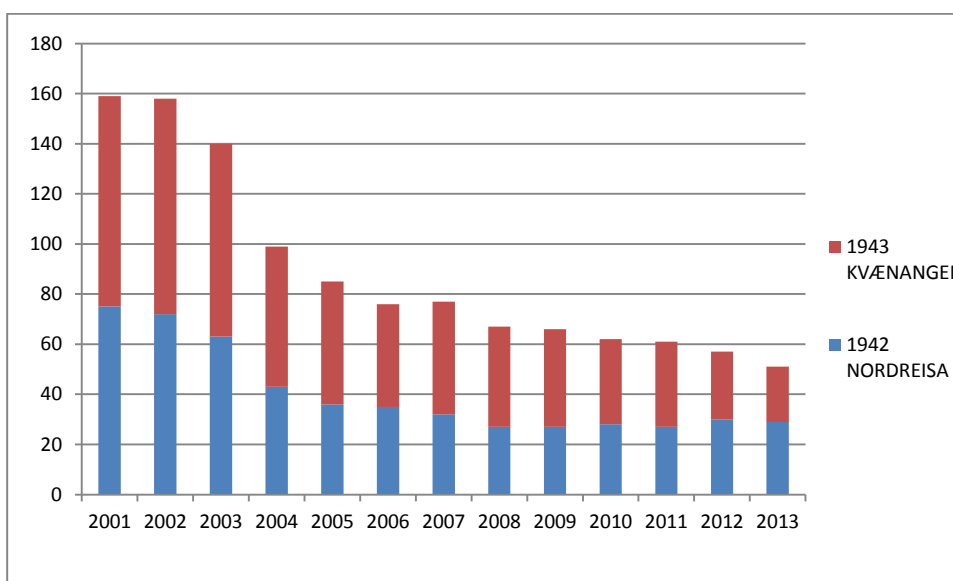
Mii leat vel lassin geahčadan viđa vuotnasuohkana loguid Davvi-Romssas: Návuonas, Ráissas, Gáivuonas, Ivguvuonas ja Omasvuonas. Dáin suohkaniin oaidnit veaháš

iešguđetlágán trendaid jagiin mañnel 1990, muhto buohkain lea čielga njiedjan goappaš guolásteaddjjoavkkus áiggis mañnel 2000, nugo maddái Porsáγγgus, Deanus ja Unjáγγgas. Návuonas ja Ráissas gahčai guolásteddjiidlohku joavku I:s johtilit 1991 rájes, ja njiedjan jotkkii 2000-logus. Joavku II:s lassánii lohku goappaš suohkaniin jagiin 1990 rájes 1995 rádjái, muhto dasto gahčai johtilit.

**Govus 5.9 Guolásteddjiidlohku joavku I:s ja joavku II:s Návuonas ja Ráissas, 1983-2013 (Guolástusdirektoráhhta)**

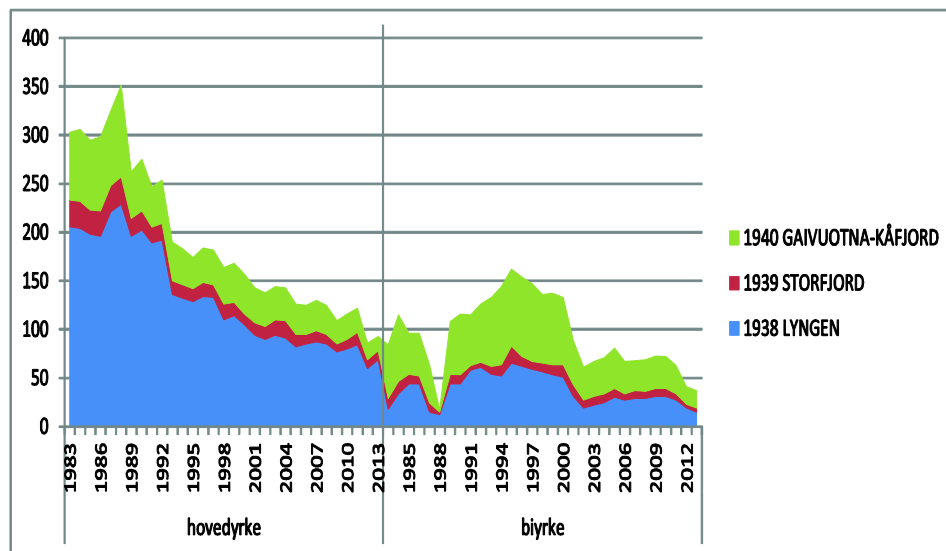


**Govus 5.10 Guolástusfatnasiid, vuollel 11 m, logu ovdáneapmi Návuonas ja Ráissas (Guolástusdirektoráhhta)**

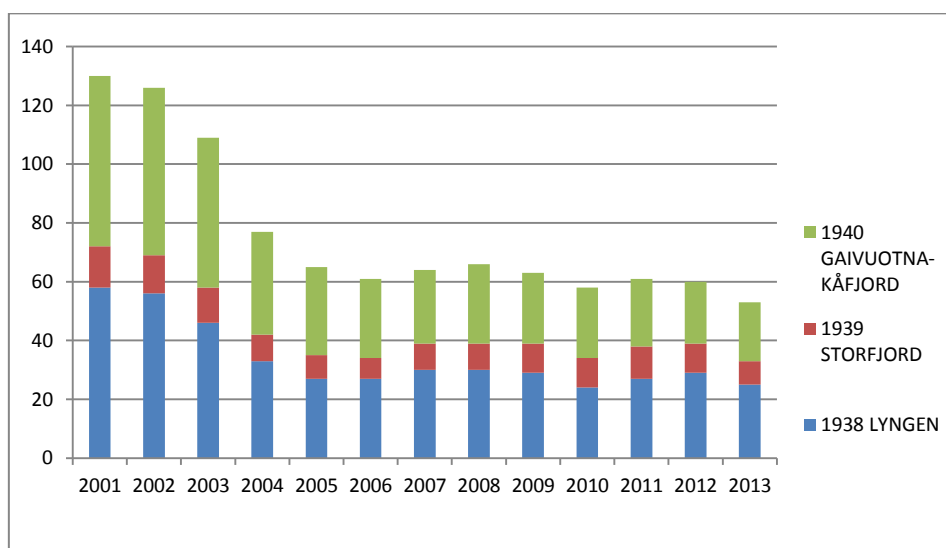


Gáivuonas gahčai guolásteddjiidlohku joavku I:s hirmadit jagiin ovdal 1990, muhto stáđásmuvai jagiin 1990 rájes gitta 2000 rádjái. Jagi 2000 rájes gitta 2012 rádjái lea fas leamaš garra njiedjan dán joavkkus. Gáivuonas lei mihtilmas lassáneapmi joavku II:s jagiin birrasiid 1990, muhto maŋnel 1994 lea maiddái joavku II:s leamaš hirmat geahppáneapmi. Omasvuonas ja Ivguvuonas lea leamaš sullasaš tendeansa, go dásedit lea lohku unnon goappaš joavkkuin.

**Govus 4.11 Guolásteddjiidlohku joavku I:s ja joavku II:s Gáivuonas, Omasvuonas ja Ivguvuonas (Guolástusdirektoráhtta)**



**Govus 4.12 Guolástusfatnasiid, vuollel 11 m, logu ovdáneapmi Gáivuonas, Omasvuonas ja Ivguvuonas (Guolástusdirektoráhtta)**



Vaikko leat báikkálaš molsašuvvamat, de leat goitge čielga sullasašvuodát guolásteddjiidlogu ja fatnasiid, vuollel 11 m, logu ovdáneamis buot vuotnasuohkaniin dán válljenmunis, earet Porsáŋggus, Deanus ja Unjárggas gos lea leamaš čielga lassáneapmi sihke guolásteddjiid- ja

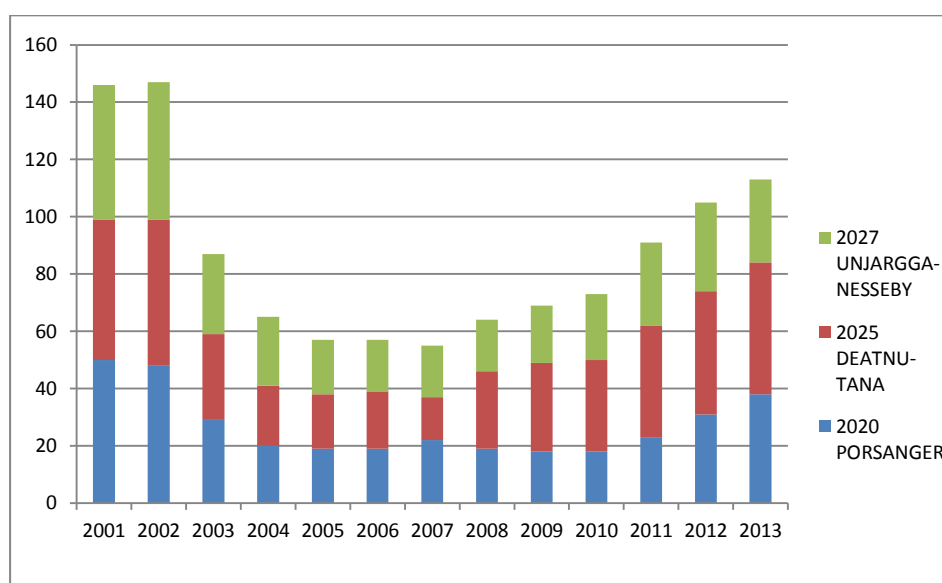
fanalogus. Dát suohkanat leat guovllus nuorttabealde Davvinjargga, guovlu gos lea kommersiála gonagasreabbábivdu.

### 5.4.3 Gonagasreabbá hálddašánráđđen

Govus 5.2:s oinniimet fáhkka lassáneami guolásteddjiidlogus Porsáŋggus ja Unjarggas jagiin 2010-2012, mii lea vuostálasvuotán trendii mii lei suohkaniin oarjeleappos Finnmárkkus ja Davvi-Romssas. Lagamus čilgehussan Porsáŋgu ja Unjargga guolásteddjiidlogu lassáneapmái lea gonagasreappá fidnen, ja erenoamážit dat ođđa regulerenráđđen gonagasreappá guovdu nuorttabealde Davvinjargga, maid ásahedje 2008:s.

Danin go Ruošša gáibidii oamastit gonagasreabbámáddodaga, de ii šaddan kommersiála bivdu lobálažžan Norggas ovdal jagis 2002. Jagi 1994 rájes gitta 2002 rádjái ožžo ankke muhtin Unjargga ja ránnjasuohkaniid guolásteaddjit vejolašvuoda searvat nu gohčoduvvon dutkanguolásteapmái. Porsáŋggus ii álgán gonagasreabbábivdu ovdal 2005:s. Odne lea kommersiála gonagasreabbábivdu lobálaš nuorttabealde Davvinjargga. Kommersiála bivdu rahpe 2008 rájes smávva fatnasiidda vuollel 11 mehtera, mat gulle suohkaniidda Davvinjarggas ja das nuorttas. Dasto heaittihedje ovddeš áiggi gáibádusa, ahte galggai duođaštit bivdán dihto meari dorsi Nuorta-Finnmárkkus kvalifiseret reabbábivdooassálastimii. Dát rievdadeapmi ilmmi gáibádusa dihte mii bođii smávvaskáluolásteddjiin, Sámedikkis, mii deattuhii lagašvuoda- ja sorjjasvuoda-prinsihpa, ja sámi guolástus- ja bivdoorganisašuvnnas Bivdis. Iešvuota dán ortnegis lea ahte dat oidá smávva fatnasiid dihto guovllus. Govus 13:s oaidnit movt lohku fatnasiin vuollel 11 m jagi 2008 rájes lea lassánan Unjarggas, Deanus ja Porsáŋggus. Fanasjoavkkut vuollel 10 m ja gaskal 10-10,99 leat dás bidjon oktii.

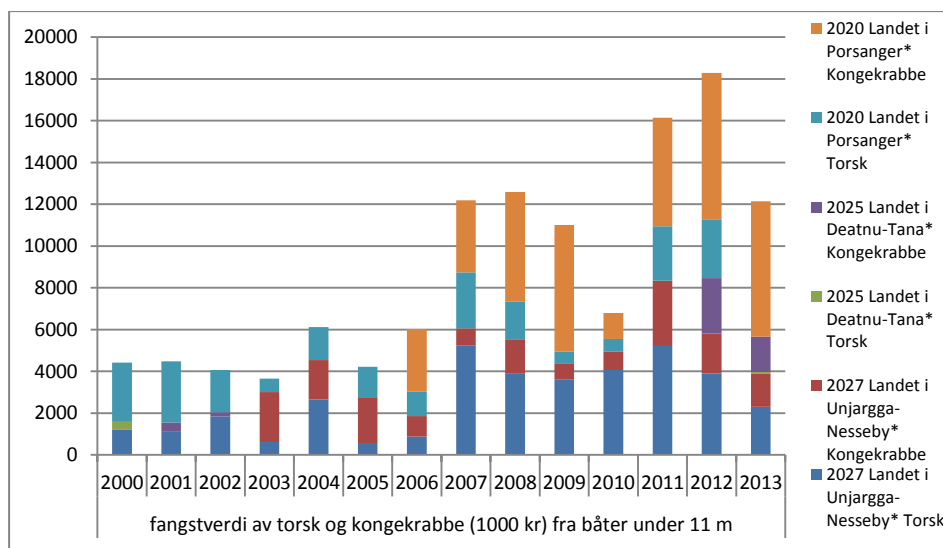
### Govus 5.13 Ovdáneapmi fatnasiidlogus, vuollel 11 m, mat gullet Unjarggii, Porsáŋgui ja Detnui (Guolástusdirektoráhtta)





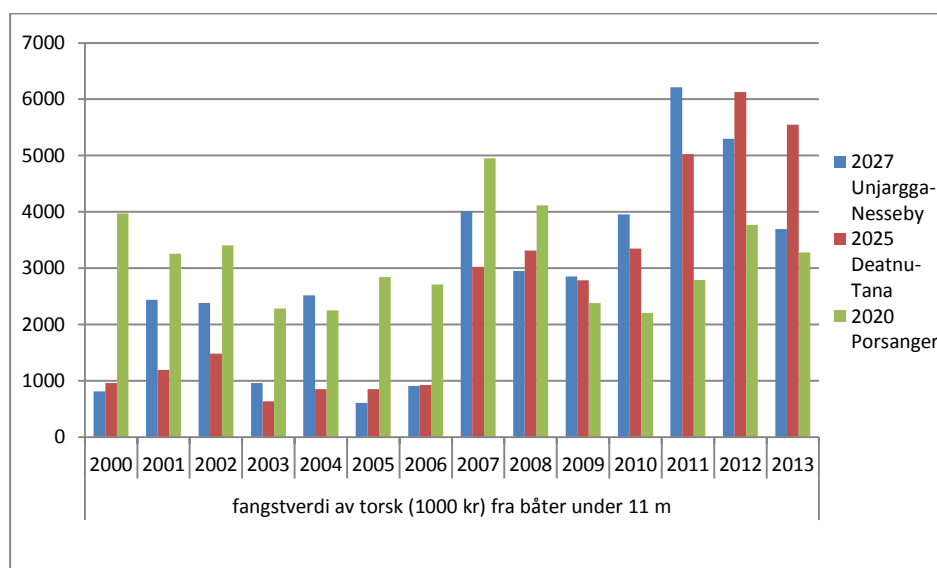
Gonagasreabbábivddu lea vejolaš ovttahttit dorsebivdduin, daningo dat guokte guolásteami leat goabbatge áiggis. Vejolašvuhta ovttahttit guovttelágán guolásteami mat addet sisaboada eanaš oasis jagis lea áibbas čielgasit ággan dasa manin guolásteddjiidlohku Nuorta-Finnmárkkus lea lassánan, nugo oaidnit govus 2:s. Govus 5.14 čájeha bivdosálašárvvu gonagasreabbá- ja dorsebivddus maid fatnasat vuollel 11 m leat háhkan ja buktán gáddái Porsáŋggus, Deanus ja Unjárggas. Das oaidnit čielgasit movt jagi 2008 regulerenrievdan lea váikkuhan jo vuosttaš jagi rájes Porsáŋggus. Jagiin 2012 ja 2013 lea gonagasreappáid gáddái buktimis čielgasit stuorát árvu Porsáŋggus ja Deanus go dorski gáddái buktimis. Obbalačat lea duššo Unjárggas gos dorski gáddái buktin lea stuorát dahje ovta dásis gonagasreabbábuktimiin, seammás go gonagasreappáid gáddái buktimat ledje stuorrát vuosttaš jagiid maŋjel go bivdu álggi.

**Govus 5.14 Bivdosálašárvu gonagasreappáin ja dorskiin maid fatnasat vuollel 11 m leat háhkan ja gáddái buktán Porsáŋggus, Deanus ja Unjárggas (Guolástusdirektoráhtta)**



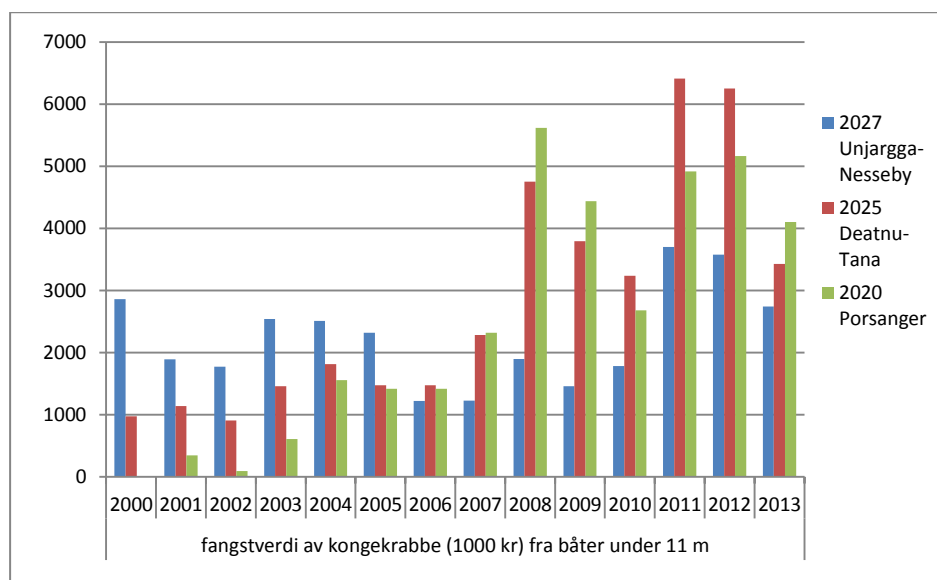
Govus 5.15 čájeha dorseguolásteami bivdosálašárvvu fatnasiin vuollel 11 m mat gullet dán seamma golmma suohkanii. Jagi 2013:s oaidnit govus 14:s ahte eai leat buktán dorskiid gáddái Porsáŋggus, ja goitge lea árvu dorski bivdosálašárvvus fatnasiin mat leat čálihuvvon Porsáŋgui badjelaš 3 miljovna. Earet hui unna oasis jagis 2013, de eai buktán dorskiid gáddái eai Deanus ge. Muhto govus 15 čájeha ahte bivdosálašárvu dorskiin lei badjelaš 6,1 miljovna 2012:s ja 5,5 miljovna 2013:s fatnasiin mat gulle Detnui.

**Govus 5.15 Dorski bivdosálašárvu fatnasiin vuollel 11 m, mat gullet Unjárggii, Deatnui ja Porsáŋgui (Guolástusdirektoráhtta)**



Govus 5.16 čájeha gonagasreabbábivddu bivdosálašárvvu Unjárgga, Deanu ja Porsáŋggu suohkaniin. Vaikko Unjárgga fatnasiin lei stuorámus bivdosálašárvu gonagasreabbábivddus vuosttaš jagiid maŋnel 2000, de lea bivdosálašárvu dál stuorámus fatnasiin Deanus ja Porsáŋggu.

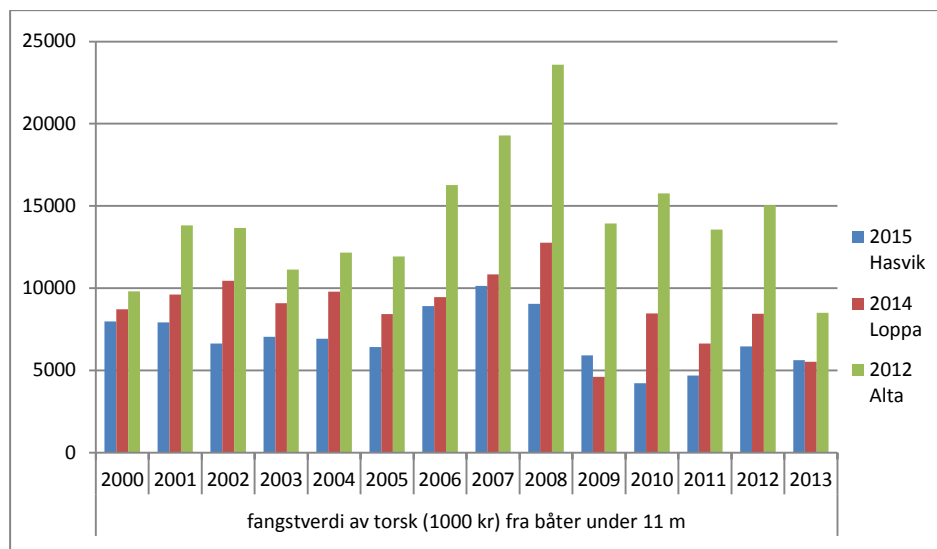
**Govus 5.16 Gonagasreabbá bivdosálašárvu fatnasiin vuollel 11 m mat gullet Unjárggii, Deatnui ja Porsáŋgui (Guolástusdirektoráhtta)**



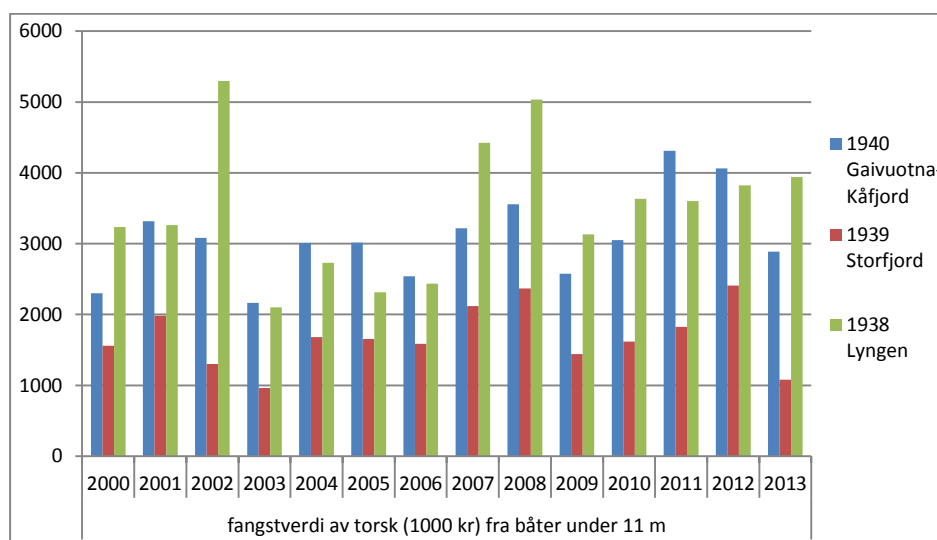
Jus buohtastahttit dorski bivdosálašárvvu fatnasiin vuollel 11 mehtera mat gullet välljejuvvon suohkaniidda Oarje-Finnmárkkus ja Davvi-Romssas, de oaidnit govus 4.15:s ahte dán árvvus lea laskama tendeansa 2007 rájes Unjárggas, Deanus ja Porsáŋggu, dan bottu go tendeansa njiedjá seamma áigodagas Álttás, Láhpis ja Ákŋoluovttas, vrd govus 5.17. Ivguvuona,

Omasvuona ja Gáivuona logut vuosihit veaháš rievddadeami jagis jahkái, muhto eai čájjet nu čielga tendeansa go geahččá áigodaga oppalohkái (vrd govus 5.17 ja 5.18).

### Govus 5.17 Dorske bivddu bivdosálašárvu fatnasiin vuollel 11 m mat gullet Ákñoluktii, Láhpíi ja Áltái



### Govus 5.18 Dorske bivddu bivdosálašárvu fatnasiin vuollel 11 m mat gullet Gáivuotnii, Omasvutnii ja Ivguvutnii

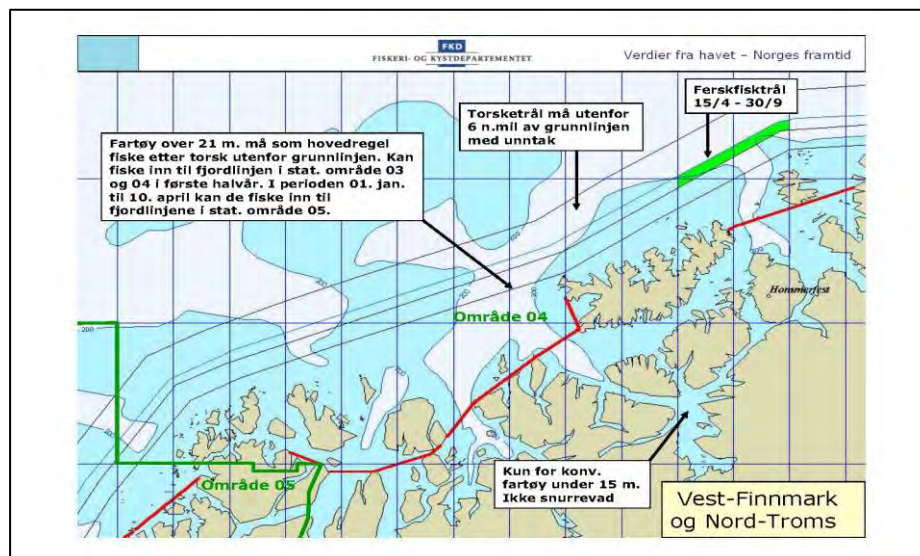
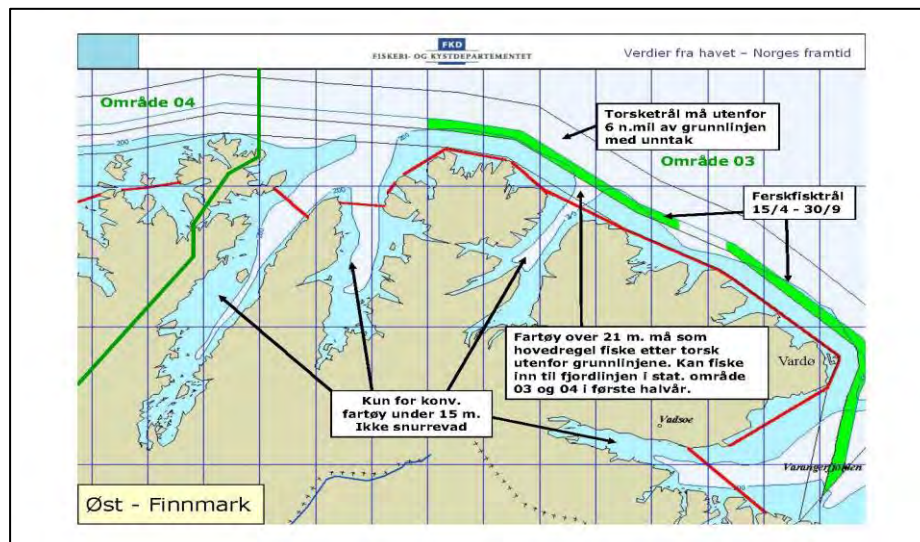


Dorske bivddu ovdáneami välljejuvvon suohkaniin «gonagasreabbáguovllus» sáhtta čujuhit dasa ahte lassánan doaibma maid gonagasreabbá lea addán guvlui nuorttabealde Davvinjárgga, eanet fatnasiiguin ja eanet doaibmi guolásteddjiiguin, lea maiddái buktán mihtilmas lassáneami dan guovllu dorske bivddus áigodagas 2007/2008 rájes. Dat lea vuostálasvuhtan dan golmma välljejuvvon suohkana ektui Oarje-Finmmárkkus, dan bottu go dan golmma välljejuvvon Davvi-Romssa suohkanis logut leat dásseappot.

## 5.4.4 Eará hálddašandoaimbajut maid vuodustussan lea mearrasámi guolástusa ja sámi báikegottiid vuhtiiváldin

Lassin gonagasreabbáreguleremiidda, maid ferte dadjat ahte leat ásahuvvon ea.ea. báikkálaš ja sámi vuotnabivddu vuhtiiváldima vuodustussain, ásahedje vuotnalinnjáid 2004:s ulbmiliin suddjet vuotnadorski, man máddodat lea rukseslisttus. Guollebivddu snoranuhtiin ja eará aktiiva bivdoneavvuiguin gilde álgovuorus vuotnalinnjáid siskkobealde, juoga mii maiddá lei ovdalašáiggi vuotnabivdogáibáduš. Guolástus- ja riddodepartemeantta 26.01.2013 lánkaásahusas dadjá ahte lea lobiheapme fatnasiidda, mat leat 15 m dahje badjel, bivdit siskkobealde vuotnalinnjáid mat leat namuhuvvon lánkaásahusas. Joatkevaččat lea lobiheapme bivdit snoranuhtiin riddodorski gođđo- ja šaddansajiin vuonain. Guolástus- ja riddodepartemeantta gárttat (2010) dás vuollelis čájehit vuotnalinnjáid Nuorta-Finnmárkkus ja Oarje-Finnmárkkus ja Davvi-Romssas.

### Govus 5.19 Vuotnalinját Finnmárkkus ja Davvi-Romssas



Jagi 2011:s fátmastuvvui vuotnalinnjáortnet oassin šiehtadussii gaskal Sámedikki ja Guolástus- Ja riddodepartemeanta. Vuotnalinját leat ankke gáržžohallan, 2013:s šadde ollu spiehkasteamit stuorát fatnasiid gildosis, ja lea evttohuvvon jávkadit vuotnalinnjái, earet guovlluin gos sápmelaččat ássat Davvi-Norggas.<sup>44</sup> Vuotnalinját ja vejolaš sierralobit stuorát fatnasiid ja aktiiva bivdoneavvuid gildosis linnjái siskkobealde lei vuosttaš stuora ášši maid meannudedje Vuotnaguolástuslávdegottis, mii lea ráđdeaddi orgána maid álggahedje 2013:s oassin Riddoguolástuslávdegotti čielggadeami (NÁČ 2008:5) čuovvuleamis. Vuotnaguolástuslávdegotti leat guhitta miellahtu, main golbmasa lea Sámediggi válljen ja earáid fas dat golbma davimus fylkasuohkanat.

Oassin ráđdehusa Riddoguolástuslávdegotti čielggadeami čuovvuleamis bidje maiddá sierran 3000 tonna dorski lassihivvodahkan, maid juogadedje fatnasiidda vuollel 11 mehtera Sámedikki ealáhusovddidandoarjaga doaibmaguovllus (STN-guovllus). Dat mearkaša albmailmmis ahte unnimus fatnasat STN-guovlluin leat mañemus jagiid ožžon lasihuvvon guolástusvuoigatvuođaid, gitta 12 tonna dorski juohke fatnasa nammii. Vuotnalinnját ja vejolašvuohta lassi dorskésállašiidda unnimus fanasjoavkkus sámi guovlluin leat eahpitkeahhtá addán positiivvalaš beavttu, muhto dát doaibmabijut eai leat addán oinnolaš váikkuhusa guolásteddjiid- ja guolástusfanaloguin statistihkas, nugo sáhttit oaidnit “gonagasreabbáguovllu” statistihkas. Ákkat manin dat eai vuhtto statistihkas, sáhttet leat olu, earet eará dorskehatti njiedjan, ja diedusge nai guollevuostáiváldimiid vátni ollu vuotnaguovlluin.

Mañemus guovtti logijagis lea vuostáiváldinšuvnnaid logu njiedjan eanet ahte eanet ráddjen vuotnaguolásteami ovdáneamis. Vai easttadit dan leat Norges Råfisklag, suohkanat ja Sámediggi dorjon báikkálaš vuostáiváldinrusttegiid huksemiid mearrasámi guovlluin. Dát bargu lea eahpitkeahhtá buktán bohtosiid soames guovlluin, muhto guolástusindustriija konsentrašuvnna ja álelassii eanet guolleindustriijafitnodagaid heaittiheami geažil lea ollu guovlluin leamaš stuora hástalus bisuhit báikkálaš vuostáiváldimiid, mat gáibidit vuovdinšiehtadusaid stuorát industriijafitnodagaiguin. Sámediggi ja ođđa Vuotnaguolástuslávdegoddi leat mañemuš áiggiid geahčadišgohtán vuostáiváldindilálašvuođa, mii dál neaktá stuorámuš hehttehussan vuotnaguolásteami positiivvalaš ovdáneamis sámi guovlluin.

## 5.5 Loahppaárvalus

Mii leat dán artihkkalis geahččan riddo- ja vuotnaguolástusa ovdáneami suohkaniin main mearrasápmelaččat ássat Finnmarkkus ja Davvi-Romssas, Guolástusdirektoráhta statistihka vuodul bivdosállašiin ja unnit guolástusfatnasiin, ja SGD:a statistihkas suohkaniid guolásteddjiidloguin. Go leat veaháš báikkálaš variašuvnnat, de logut addet dakkár gova ahte obbalaš njiedjan guolásteddjiidlogus vuosttaš jagiid mañnil go ásaheđje bivdoeriid riddofatnasiidda 1990:s lea leamaš unnit go maid livččii vuordán, muhto sirdašupmi guolásteamis váldoámmáhis (joavku I) lassiammáhii (joavku II) dán jagiin vuhtto bures ollu diein suohkaniin. Sárggus mii lea čađat leamašan lea ahte njiedjan lea joatkkán, ja johtileappo

<sup>44</sup> Guolástusministtar Aspakera sárdni Norges Fiskarlaga jahkečoahkkimis 2013:s.

vel mannán maŋŋil jagi 2000 goappaš guolásteaddji joavkkuin, erenoamážit joavku II:s. Spiehkasteamat obbalaš govvas leat guolástusat “gonagasreabbáguovllus”; vuotnasuohkaniin nuorttabealde Davvinjárgga. Doppe lea lohku fatnasiin, vuollel 11 mehtera, guolásteaddji lohku ja bivdosálašárvu, sihke gonagasreappá ja dorski dáfus, lassánan jagiin maŋŋil 2008.

Mii leat viggan gávdnat gaskavuodaid gaskal statistihkalaš trendaid ja maŋemus jagiid smávvaskálaguolásteami rámmaeavttuid nuppástuhttimiid mearrasámi guovlluin, erenoamážit das mii gusto guolástuspolitihkkii ja regulerendoaimbajuide. Ákkastallamat doaimbajuide leat leamaš iešguđetlágánat, muhtimiid leat čađahan vai nannejit mearrasámiguovlluin ássama, muhtima ákkastallet resurssasuodjalemiin, earáin fas ulbmil lasihit buvttadanmuni ja gánnáhahttivuoda riddofatnasiin. Hilgunortnegis, mii gullá dán maŋimus šláddjái, lea leamaš čielga beaktu dan dáfus ahte lea unnidan logu fatnasiin vuollel 11 mehtera, muhto sáhtta goitge duššo čilget oasáža dan garra njiedjamis mii dán joavkkus lea leamašan. Nuppástuhttimat gonagasreappá hálddašanráđdemis jagi 2008:s lea dat doaimbajut mii čielgasepmosit vuhtto statistihkas, lassánan doaimmaiguin ja vuotnaguolásteami laskamiin guovllus nuorttabealde Davvisiidda. Doaimbajuin, maid bidje johtui Riddoguolástuslávdegotti čielggadeami čuovvoleapmin, erenoamážit lasihuvvon dorskebivdovuoigatvuodain fatnasiidda vuollel 11 mehtera sámi guovlluin, lea eahpitkeahhtá leamaš positiivvalaš beaktu, muhto dat beaktu orru vuosttilduvvome eará rámmaeavttuiguin mat leat negatiivvalaččat ovdánan, erenoamážit guoská dat vuostáiváldindilálašvuhtii vuotnasuohkaniin. Dássáži eai leat dat doaimbajut buktán mearkkašahti bohtosiid statistihkkii.

Ovdáneapmi Nuorta-Finnmárkkus čájeha ahte vuotnaguolásteapmi ain sáhtta leat geasuheaddjin fidnoválljemis, ja elešis ealáhus, jus rámmaeavttut leat sajis. Seammás čájehit logut, go geahččá Finnmárkku ja Davvi-Romssa oktan joavkun, ahte ovdáneapmi smávvaskálaguolásteamis lea leamaš balddihahti negatiiva jo guhkit áiggi. Čoavddus min mielas ii leat sisafievrridit strukturortnegiid smávimus fatnasiid váste, mii dáidá vel lasi unnidit dán fanasjoavkku ja jávkadit guolástusvuoigatvuodaid vuonaid báikegottiin. Stuorámuš hástalus, go jurddaša nannet mearrasámi vuotnaguovlluid ássama vuodu, lea baicca čoavdit vuostáiváldinváttisvuodaid, vai smávvaskálaguolásteaddjiide leat sihkkaris ja diehttevaš vuovdinvejolašvuodat lagasguovlluineaset.

## Referánsat:

Broderstad, Else Grete og Eythórsson, Einar (2014): Resilient Communities? Collapse and Recovery of a Social-Ecological System in Arctic Norway. *Gávdno Ecology and Society* 19(3): 1: Special Feature: Rebuilding Fisheries and Threatened Communities: the Social-Ecology of a Particularly Wicked Problem

Kalstad, J. A., I. Bjørklund, E. Eythórsson (2011): Fiske, fangst og tradisjonell kunnskap i indre Varanger. *Tromsø Museums skrifter XXXII*. Romsa, Norga.

Maurstad, Anita ja Sundet, Jan (1998): Den usynlige torsken – forsker-og fiskerkunnskap om lokale fiskeressurser. Siiddut 9-25 *čállošis* B. K. Sagdahl, doaimmaheaddji. *Fjordressurser og reguleringspolitikk. En utfordring for kystkommuner?* Kommuneforlaget, Oslo, Norga.

NAČ 2008: 5 *Guolástanvuoigatvuohta ábis olggobealde Finnmárkku*. Čielggadeapmi lávdegottis mii nammaduvvui gonagaslaš resolušuvnnas geassemánu 30.b. 2006. Evttohuuvon Guolástus- ja riddodepartemeanta bokte guovvamánu 18.b. 2008, Oslo, Norga.

Sámediggi: Ášši/Sak SP 003/14: Sametingsrádets beretning om virksomheten iht. forretningsorden § 20

# 6 Sámi logut

## 6.1 Álggahus

Dán kapihttalis almmuhit muhtin guovddáš tabeallaid, mat govvidit dili muhtin mávssolaš osiin sámi duohtavuodas. Dat leat fásta tabeallat mat leat mielde juohke almmuhusas ja mat dainna lágiin čájehit movt áššit rievddadit áiggi mielde. Dán almmuhusa kapihttalis leat 16 tabealla ja vihtta govvosa 7 guovllus, mat buohkat čuvgejit mávssolaš fáttáid sámi servodagas. Vuosttáš fáddá lea álbmot, mas deattuhuvvo čájehit movt álbmothivvodat rievddada ja makkár dilálašvuodát váikkuhit olmmošlogu rievddadeapmái (Riegádan/jápmán/sisafárren/eretfárren). Čájehuvvo movt ahki ja sohka bealli gullet oktii ja dilli čájehuvvo iešguđet geográfalaš dásis.

Oahpahusas leat logut oahpahusdási ektui, mas SED-guovlu buohtastahtto eará guovlluiguin davábealde Sáltoduoddara ja Norggain. Dás čájehuvvo tabealla mii čájeha man oallugat heitet joatkkaskuvllas, ja leat golbma tabealla mat mitalit movt sámegealla ovdána, nugo mánáidgárddiin, vuoddoskuvllain ja joatkkaskuvllain.

Sisaboahu ja Barggahus čájehuvvo guovtti tabealla bokte, main boahká ovdán olbmuid gaskamearálaš sisaboahu ja vearru, ja barggahuvvon olbmuid sohka beali ja ealáhusa ektui. Dasto leat guokte ealáhustabealla, mas okta tabealla čájeha fitnodagaid ealáhusváldosurggiid mielde ja nubbi mii fas earenoamážiid geahčada boazoealáhusa.

Loahpas leat guokte válgatabealla, mat leat ráhkaduvvon 2013 Sámediggeválgga vuodul. Dain bohtet ovdán bellodagaid/válgalisttuid dohkkehuvvon jienat ja válljejuvvon áirasat Sámediggái.

## 6.2 Muhtin mearkašumit tabeallaide

Olmmošlohku SED-guovlluin lea daid mañemus jagiid šaddan dásseidin, ja bisánan birrasiid 55 600 olbmui. Olmmošlohku lea čađa áiggi njiedjan 1990 rájes, go dalle lei olmmošlohku 10 000 olbmui eambo. Goitge eat sáhte oaidnit olmmošlogu lassáneami SED-guovllus dan mañemus njealji jagis, vaikko olmmošlohku Norggas leage lassánan lagabui 190 000 olbmui dahje 3,8 proseanttain dain seamma jagiin.



SED-guovllus riegededje unnit mánát 2013, nugo lea leamaš 2000-logu álggu rájes. Mis lea positiivvalaš nettosisafárren, mii dásse dan go mánát riegeidit unnit, ja mii fas doalaha olmmošlogu muhtin muddui dásseidn. Dan golmma maŋemus jagis lea dat positiivvalaš nettosisafárren hui ođas. Juohke jagi 1990 rájes leat eambbogat fárren eret SED-guovllus, go sii geat leat sisafárren.

Sivvan dan positiivvalaš nettosisafárremii lea go olgoriikkas fárrejit guvlui. Go SED-guovlu vásihii 2013 ahte olbmot fárrejedje eará suohkaniidda Norggas, de lei nettosisafárren olgoriikkas eambbo go 500 olbmui.

Olmmošlohku lea buoremusat doalahuvvon suohkaniin nugo Ráissas ja Omasvuonas Tromssas ja Kárášjogas ja Guovdageainnus Finnmárkkus. Dien njealji suohkanis lea olmmošlohku unnán lassánan dahje lea bisson seamma dásis go 1990.

Ahkečoahkkádus SED-guovllus lea rievdan dan maŋemus 25 jagis. 29 proseanta ássiin lei 60 jagi ja boarrásit 2014, ja 1990 lei diet oassi 20 proseanta. Seammás lea oassi olbmui geat leat vuollel 40 jagi njiedjan 57 proseantas 1990 gitta 44 prosentii 2014. Ahkečoahkkádus lea maid muđui Norggas rievdan, muhto SED-guovllus lea diet rievdan arvat eambbo.

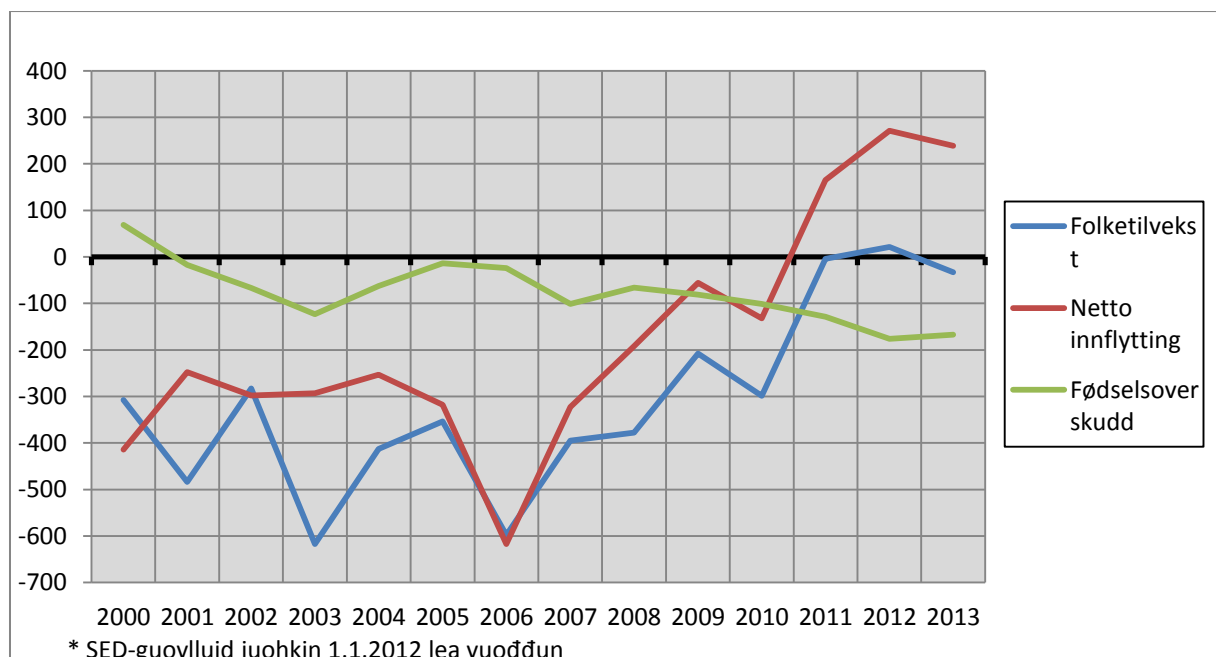
SED-guovllus heitet eanebut joatkkaskuvllas go muđui riikkas. Sis geat álge vuosttaš jagi joatkkaskuvlii 2008, sis ii lean 40 proseanta olahan lohkan- dahje fidnogelbbolašvuoda vihtta jagi maŋnil. Vástideaddji logut dain eará guovlluin davábealde Sáltođuoddara lei 37 proseanta ja 29 proseanta ges olles Norggas.

Ohppiidlohku geain lei davvisámegeiella vuosttašgiellan vuoddoskuvllas 2013 lei seamma dásis go 2012, muhto tendeansa čájeha ahte diet lea njiedjame. 2006 rájes lea diet lohku njiedjan sullii 100 ohppiin. Ohppiidlohku, geain lei davvisámegeiella nubbingiellan, lea njiedjan 1500 oahppis 2006 gitta 1070 oahppái 2013. Lei gal nu ahte nubbingiella ohppiidlohku lassánii veahá 2012 rájes (+16), muhto lea goitge arvat unnit go čieža gávccii jagi áigi lei.

**Tabealla 6.1 Álbmotloshku oddajagimánu 1. beivvi, riegádan, jápmán, ja fárremat. SED-guovlu\* oktiibuot**

	Álbmotloshku oddajagimánu 1. beivvi			Eallin-aga-riegádan**	Jápmán	Riegádanbajelbáza	Sisafárremat***	Eretfárremat***	Netto sisafárren	Álbmotlassáncapmit***	
	Oktiibuot	Dievdolbmot	Nissonolbmot							Oktiibuot	Prosentanta
1990	65 147	33 955	31 192	918	764	154	2 218	2 583	-365	-343	-0,5
1995	63 850	33 160	30 690	862	732	130	2 090	2 819	-729	-718	-1,1
2000	59 972	31 101	28 871	749	680	69	2 591	3 005	-414	-308	-0,5
2001	59 664	30 919	28 745	642	659	-17	2 493	2 741	-248	-484	-0,8
2002	59 180	30 665	28 515	625	692	-67	2 292	2 590	-298	-283	-0,5
2003	58 897	30 531	28 366	553	676	-123	2 129	2 422	-293	-617	-1,0
2004	58 280	30 188	28 092	575	638	-63	2 146	2 399	-253	-413	-0,7
2005	57 867	29 987	27 880	569	583	-14	2 109	2 427	-318	-354	-0,6
2006	57 513	29 771	27 742	603	627	-24	2 054	2 671	-617	-598	-1,0
2007	56 915	29 507	27 408	565	666	-101	2 236	2 559	-323	-395	-0,7
2008	56 520	29 284	27 236	527	593	-66	2 111	2 303	-192	-378	-0,7
2009	56 142	29 045	27 097	546	627	-81	2 225	2 281	-56	-208	-0,4
2010	55 934	28 951	26 983	507	608	-101	2 302	2 434	-132	-299	-0,5
2011	55 635	28 858	26 777	492	621	-129	2 532	2 367	165	-4	0,0
2012	55 631	28 862	26 769	444	620	-176	2 562	2 291	271	21	0,0
2013	55 652	28 921	26 731	472	639	-167	2 588	2 349	239	-33	-0,1
2014	55 619	28 904	26 715	...	...	...	...	...	...	...	...

**Govvus 6.2 Olmmošloshku ovdáneami SED-guovlluid \*, 2000 - 2013**

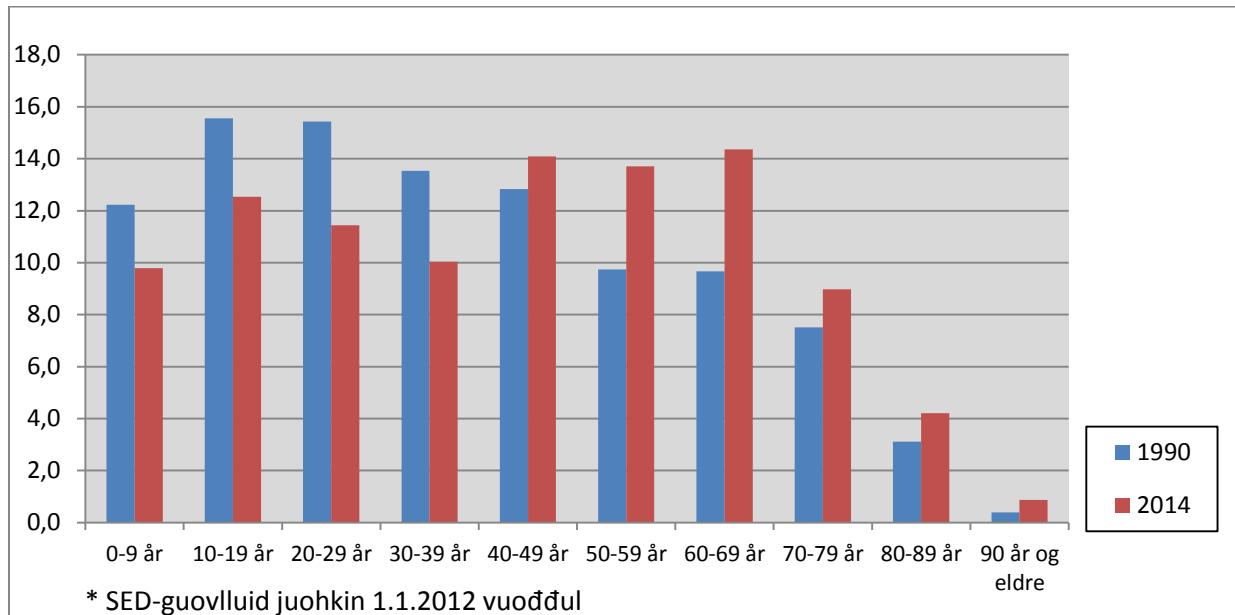


**Tabealla 6.2 Álbmotlohku SED-guovllus\*, sohkabeali ja agi mielde  
ođđajagimánu 1. beaivvi**

Sohkabealli Ahki	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2014 proseanta
<b>Oktiibuot</b>	<b>65 147</b>	<b>63 850</b>	<b>59 972</b>	<b>57 867</b>	<b>55 934</b>	<b>55 635</b>	<b>55 631</b>	<b>55 652</b>	<b>55 619</b>	<b>100,0</b>
0-9 jagi	7 969	8 255	7 706	6 756	5 852	5 602	5 583	5 496	5 444	9,8
10-19 jagi	10 133	8 178	7 573	7 688	7 594	7 507	7 334	7 180	6 973	12,5
20-29 jagi	10 055	10 356	7 821	6 375	5 810	5 929	6 092	6 187	6 360	11,4
30-39 jagi	8 814	8 268	7 964	7 735	6 273	6 034	5 786	5 693	5 580	10,0
40-49 jagi	8 357	8 938	8 120	7 617	7 715	7 723	7 803	7 828	7 834	14,1
50-59 jagi	6 343	6 729	7 898	8 447	7 841	7 694	7 651	7 659	7 625	13,7
60-69 jagi	6 299	5 796	5 709	6 198	7 486	7 706	7 884	7 915	7 983	14,4
70-79 jagi	4 894	4 838	4 573	4 358	4 593	4 645	4 657	4 850	4 995	9,0
80-89 jagi	2 027	2 203	2 273	2 305	2 342	2 351	2 379	2 384	2 343	4,2
90 jagi ja boarrásit	256	289	335	388	428	444	462	460	482	0,9
0-5 jagi	4 807	5 124	4 556	3 748	3 370	3 285	3 248	3 166	3 089	5,6
6-15 jagi	8 542	7 849	7 701	7 719	6 998	6 697	6 519	6 388	6 268	11,3
16-66 jagi	42 756	41 785	38 902	37 722	36 361	36 312	36 318	36 305	36 148	65,0
67 jagi ja boarrásit	9 042	9 092	8 813	8 678	9 205	9 341	9 546	9 793	10 114	18,2
<b>Dievdoolbmo t</b>	<b>33 955</b>	<b>33 160</b>	<b>31 101</b>	<b>29 987</b>	<b>28 951</b>	<b>28 858</b>	<b>28 862</b>	<b>28 921</b>	<b>28 904</b>	<b>100,0</b>
0-9 jagi	4 118	4 233	4 012	3 442	2 935	2 812	2 806	2 765	2 722	9,4
10-19 jagi	5 162	4 221	3 911	4 027	3 987	3 973	3 866	3 748	3 638	12,6
20-29 jagi	5 556	5 625	4 219	3 462	3 087	3 146	3 260	3 344	3 422	11,8
30-39 árjagi	4 781	4 442	4 311	4 130	3 325	3 178	3 036	2 986	2 957	10,2
40-49 jagi	4 609	4 918	4 383	4 031	4 100	4 093	4 163	4 180	4 164	14,4
50-59 jagi	3 429	3 618	4 271	4 592	4 214	4 134	4 098	4 110	4 079	14,1
60-69 jagi	3 179	3 017	2 994	3 259	3 982	4 117	4 200	4 202	4 249	14,7
70-79 jagi	2 208	2 156	2 088	2 102	2 278	2 324	2 330	2 447	2 547	8,8
80-89 jagi	822	820	828	838	932	964	989	1 011	988	3,4
90 jagi ja boarrásit	91	110	84	104	111	117	114	128	138	0,5
0-5 jagi	2 481	2 635	2 368	1 875	1 699	1 651	1 640	1 578	1 521	5,3
6-15 jagi	4 399	4 050	3 981	4 044	3 609	3 430	3 330	3 275	3 180	11,0
16-66 jagi	23 059	22 494	20 892	20 202	19 349	19 356	19 376	19 386	19 337	66,9
67 jagi ja boarrásit	4 016	3 981	3 860	3 866	4 294	4 421	4 516	4 682	4 866	16,8
<b>Nissonolbmo t</b>	<b>31 192</b>	<b>30 690</b>	<b>28 871</b>	<b>27 880</b>	<b>26 983</b>	<b>26 777</b>	<b>26 769</b>	<b>26 731</b>	<b>26 715</b>	<b>100,0</b>
0-9 jagi	3 851	4 022	3 694	3 314	2 917	2 790	2 777	2 731	2 722	10,2
10-19 jagi	4 971	3 957	3 662	3 661	3 607	3 534	3 468	3 432	3 335	12,5
20-29 jagi	4 499	4 731	3 602	2 913	2 723	2 783	2 832	2 843	2 938	11,0
30-39 jagi	4 033	3 826	3 653	3 605	2 948	2 856	2 750	2 707	2 623	9,8
40-49 jagi	3 748	4 020	3 737	3 586	3 615	3 630	3 640	3 648	3 670	13,7
50-59 jagi	2 914	3 111	3 627	3 855	3 627	3 560	3 553	3 549	3 546	13,3
60-69 jagi	3 120	2 779	2 715	2 939	3 504	3 589	3 684	3 713	3 734	14,0
70-79 jagi	2 686	2 682	2 485	2 256	2 315	2 321	2 327	2 403	2 448	9,2
80-89 jagi	1 205	1 383	1 445	1 467	1 410	1 387	1 390	1 373	1 355	5,1
90 jagi ja boarrásit	165	179	251	284	317	327	348	332	344	1,3
0-5 jagi	2 326	2 489	2 188	1 873	1 671	1 634	1 608	1 588	1 568	5,9
6-15 jagi	4 143	3 799	3 720	3 675	3 389	3 267	3 189	3 113	3 088	11,6
16-66 jagi	19 697	19 291	18 010	17 520	17 012	16 956	16 942	16 919	16 811	62,9
67 jagi ja boarrásit	5 026	5 111	4 953	4 812	4 911	4 920	5 030	5 111	5 248	19,6

\* Sámedikki ealáhusdoaimmaid doarjaortnegat. SED-guovlluid juohkin 1/1-2012 lea vuoddu dás.  
Gáldu: Álbmotstatistihkka, Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

## Govvus 6.2 Álbmotlohku SED-guovllus\*, sohka beali ja agi mielde oddajagimánu 1. beaivvi



## Tabealla 6.3 Álbmotlohkuoddajagimánu 1. beaivvi, suohkaniid mielde mat ollásii dahje belohahki leat meroštallon SED-guovllun\*

	1990	1995	2000	2005	2010	2012	2013	2014
SED-guovlu oktiibuot	65 147	63 850	59 972	57 867	55 934	55 631	55 652	55 619
2030 Máttá-Várjjat, SED	1 869	1 790	1 517	1 476	1 602	1 543	1 506	1 501
2030 Máttá-Várjjat eará guovllut	7 772	8 123	8 015	7 987	8 136	8 317	8 462	8 589
2027 Unjárga	1 037	1 048	965	901	884	901	882	919
2025 Deatnu	3 195	3 272	3 074	3 037	2 912	2 896	2 900	2 883
2023 Gáŋgaviika	1 424	1 455	1 288	1 114	1 009	1 008	1 063	1 098
2022 Davvesiida, SED	501	438	390	379	341	339	338	323
2022 Davvesiida, eará guovllut	1 253	1 140	1 073	1 051	1 001	1 017	1 001	1 018
2021 Kárašjohka	2 652	2 788	2 901	2 876	2 789	2 763	2 721	2 698
2020 Porsáŋgu	4 475	4 461	4 451	4 299	3 991	3 946	3 968	3 963
2019 Davvinjárga, SED	757	737	667	629	595	595	579	577
2019 Davvinjárga, eará guovllut	3 218	3 177	2 850	2 786	2 590	2 633	2 626	2 636
2018 Muosat, SED	399	334	248	194	170	165	183	171
2018 Muosat, eará guovllut	1 440	1 386	1 229	1 199	1 097	1 078	1 057	1 070
2017 Fálesnuorri	1 394	1 266	1 106	1 080	1 026	1 010	1 036	1 051
2014 Láhppi	1 687	1 552	1 426	1 266	1 087	1 087	1 070	1 027
2012 Áltá, SED	1 625	1 472	1 245	1 152	1 013	997	975	944
2012 Áltá, eará guovllut	13 232	14 866	15 592	16 476	17 667	18 285	18 671	18 878
2011 Guovdageaidnu	2 953	3 141	3 068	2 997	2 949	2 927	2 923	2 931

1943 Návuotna	1 615	1 602	1 435	1 401	1 316	1 284	1 245	1 234
1942 Ráisa	4 697	4 905	4 821	4 744	4 757	4 807	4 850	4 854
1941 Skiervá	3 082	3 081	2 934	3 003	2 881	2 880	2 905	2 881
1940 Gáivuotna	2 819	2 677	2 369	2 288	2 207	2 210	2 208	2 221
1939 Pmásvuotna	1 836	1 939	1 872	1 934	1 888	1 909	1 942	1 941
1938 Ivgu	3 595	3 479	3 225	3 158	3 152	3 028	3 013	2 992
1936 Gálsa	2 774	2 611	2 496	2 372	2 371	2 355	2 317	2 334
1933 Báhccevuotna	6 378	6 085	5 749	5 560	5 515	5 502	5 562	5 593
1925 Orjješ-Ráisa, SED	711	655	626	614	609	609	606	600
1925 Orjješ-Ráisa, eará guovllut	2 727	2 818	2 668	2 716	2 757	2 772	2 801	2 850
1923 Siellat	2 586	2 505	2 346	2 244	2 211	2 214	2 220	2 223
1920 Loabát	1 149	1 117	1 052	1 029	1 012	1 016	1 012	1 014
1919 Rivttát	1 483	1 416	1 345	1 268	1 150	1 136	1 119	1 135
1913 Skánit	3 409	3 303	3 109	2 954	2 855	2 972	2 940	2 951
1902 Tromsa, SED	1 416	1 209	1 039	920	845	791	811	798
1902 Tromsa, eará guovllut	49 132	54 467	58 106	61 638	66 460	68 325	69 547	70 792
1853 Evenášši, SED	236	328	295	274	256	258	254	250
1853 Evenášši, eará guovllut	1 494	1 293	1 228	1 143	1 101	1 101	1 122	1 141
1850 Divttasvuotna	2 622	2 465	2 302	2 150	2 007	1 956	1 978	2 000
1849 Hápmir, SED	317	296	277	230	219	221	226	226
1849 Hápmir, eará guovllut	1 995	1 919	1 731	1 606	1 533	1 562	1 565	1 594
1805 Narviika, SED	454	423	334	324	315	306	300	286
1805 Narviika, Eará guovllut	18 143	18 497	18 266	18 188	18 087	18 167	18 209	18 419

\* Sámedikki ealahusdoaimmaid doarjaortnegat. SED-guovlluid juohkin 1/1-2012 lea vuodđun dás.

Gáldu: Álbmotstatistihkka, Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

## Tabealla 6.4 Álbmotlohku oddajagimánu 1. beaivvi 2014 ja roevdamat 2013, Norggas davábealde Sáltoduoddara

	Álbmotlohku 1.1.2013	Eallinaga riegád.		Jápmi Riegádanbadjelbáz		Sisafáren**		Eretfáren		Netto sisafáren		Ibmotlassáneapn		Álbmotlohku
						Oktiibuot	Olgoriikkalaš sisafáre	Oktiibuot	Olgoriiki fáren			Oktiibu	Proseanta	
Oktiibuot Norggas davábealde Sált	396 532	4 250	3 510	740	21 820	6 200	19 198	1 580	2 622	3 358	0,8		399 890	
SED-guovlu**** oktiibuot	55 652	472	639	-167	2 955	700	2 716	177	239	-33	-0,1		55 619	
Eará guovllut**** oktiibuot	340 880	3 778	2 871	907	18 865	5 500	16 482	1 403	2 383	3 391	1,0		344 271	
Nuorta-Finnmárku	24 730	220	228	-8	1 682	709	1 350	123	332	324	1,3		25 054	
SED-guovlu	3 789	44	40	4	272	120	222	30	50	52	1,4		3 841	
Eará guovllut	20 941	176	188	-12	1 410	589	1 128	93	282	272	1,3		21 213	
Sis-Finnmárku	12 512	121	117	4	565	86	607	62	-42	-37	-0,3		12 475	
SED	12 512	121	117	4	565	86	607	62	-42	-37	-0,3		12 475	
Qarje-Finnmárku	37 292	481	297	184	2 195	585	1 990	192	205	386	1,0		37 678	
SED	3 843	26	45	-19	221	40	229	11	-8	-73	-1,9		3 770	
Eará guovllut	33 449	455	252	203	1 974	545	1 761	181	213	459	1,4		33 908	
Davvi Tromsa	18 480	157	225	-68	905	233	866	39	39	-23	-0,1		18 457	
SED	18 480	157	225	-68	905	233	866	39	39	-23	-0,1		18 457	
Lulli-/Gaska-Tromsa	141 938	1 612	1 054	558	8 335	2 273	7 238	699	1 097	1 655	1,2		143 593	
SED	14 270	105	177	-72	834	178	689	30	145	44	0,3		14 314	
Eará guovllut	127 668	1 507	877	630	7 501	2 095	6 549	669	952	1 611	1,3		129 279	
Davvi-Nordlánda	161 580	1 659	1 589	70	8 138	2 314	7 147	465	991	1 053	0,7		162 633	
SED	2 758	19	35	-16	158	43	103	5	55	4	0,1		2 762	
Eará guovllut	158 822	1 640	1 554	86	7 980	2 271	7 044	460	936	1 049	0,7		159 871	

\* Eallinaga riegiádan rehkenastto ohki, mii eallá go riegiáda.

\*\* Guoská eret-/ja sisafárremii Norggas/Norgii ja muđui eará guovlluide

\*\*\* Álbmotlassáneapmi rehkenastto dat gaska mii šaddá oddajagimánu 1. beaivvi rájes gitta oddajagimánu 1. beaivái jagi maŋgelis.

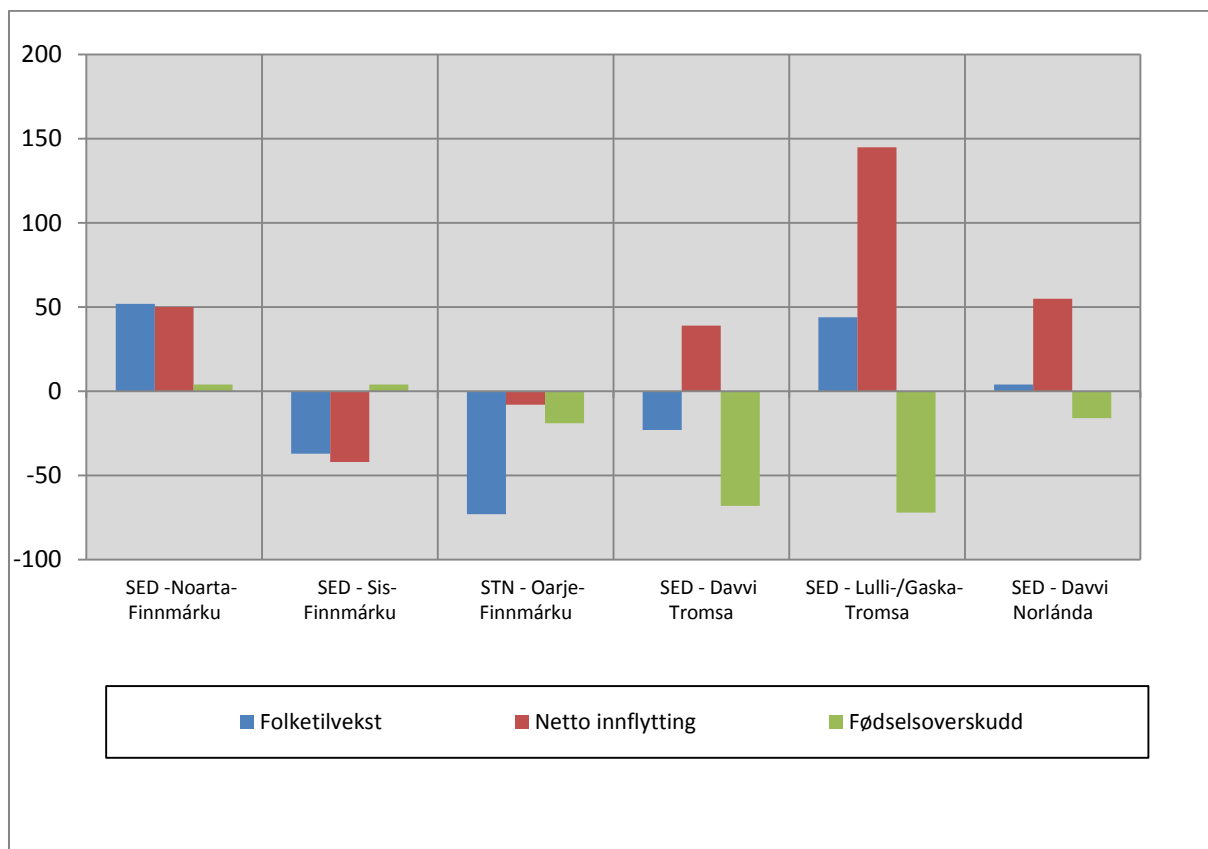
Registrerendábit ja go leat erohusat fárrendáhta kvaliteahtas vuoddobiiriin, de čájehit muhtin suohkaniin eará loguid ássiin geat leat riegiádan - jápmán + sisafárren - eretfárren. Suohkaniid dásis ii leat dain loguin nu stuora erohus.

\*\*\*\* Sámedikki ealáhusdoaimmaid doarjjaortnegat. SED-guovlu 1.1.2012 lea vuoddun.

\*\*\*\*\* Guovlu davábealde Sáltoduoddara mat eai gula Sámedikki doaibmaguovvluid doarjjaortnegiidda.

Gáldu: Álbmotstatistihkka, Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

## Govvus 6.3 Olmmošlohku ovdáneami SED - guovlus\*, 2013



**Tabella 6.5 Sisafarren ja ertfarren SED-Guvlui/guovllus\*,sohkabeali ja  
agi mielde 2013**

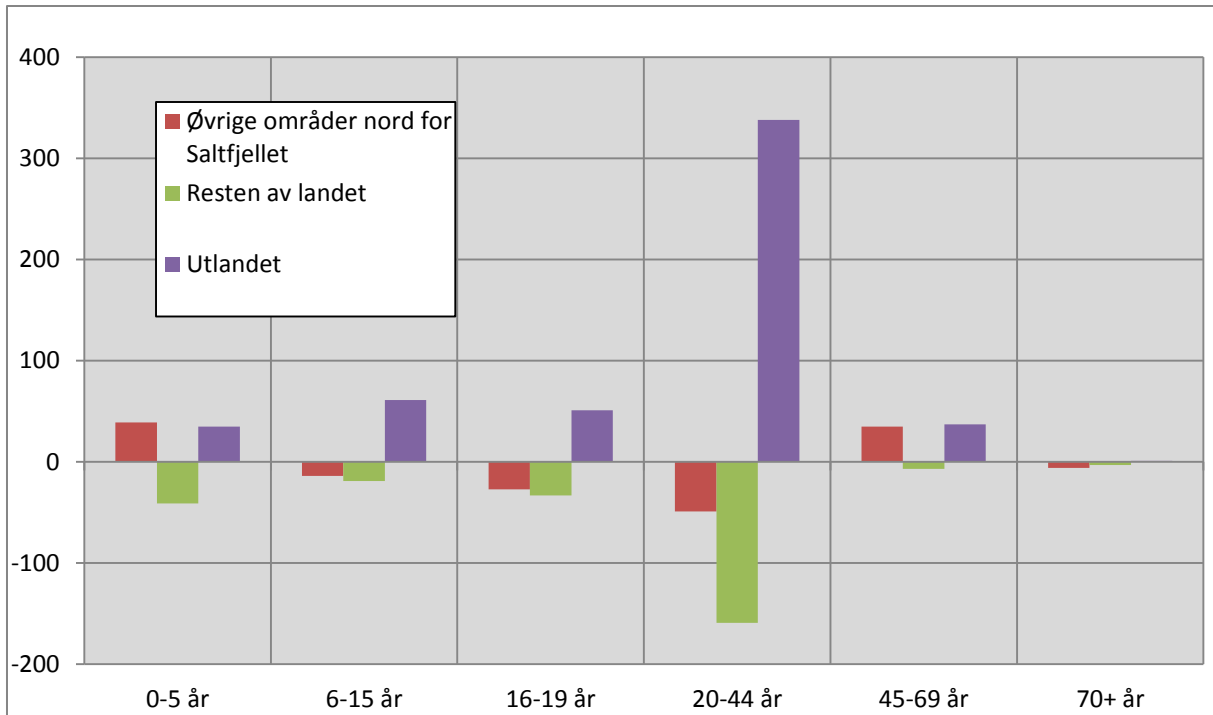
	Norggas oktiibuot 2013			Eará guovlluin davábealde Sáltoduoddara**			Muđui riikkas			Olgoriikkas		
	Oktiibu ot	Dievdd ut	Nisson at	Oktiibu ot	Dievdd ut	Nisson at	Oktii buot	Diev ddut	Nisson at	Oktii buot	Diev ddut	Nisson at
Sisafarren oktiibuot	1 888	951	937	1 306	646	660	582	305	277	700	391	309
0-5 jagi	197	94	103	165	80	85	32	14	18	52	28	24
6-15 jagi	181	98	83	132	71	61	49	27	22	68	40	28
16-19 jagi	146	68	78	91	41	50	55	27	28	66	46	20
20-44 jagi	986	490	496	677	328	349	309	162	147	432	236	196
45-69 jagi	346	183	163	222	114	108	124	69	55	78	40	38
70+ jagi	32	18	14	19	12	7	13	6	7	4	1	3
Ertfarren oktiibuot	2 172	1 084	1 088	1 328	656	672	844	428	416	177	88	89
0-5 jagi	199	108	91	126	71	55	73	37	36	17	6	11
6-15 jagi	214	110	104	146	76	70	68	34	34	7	2	5
16-19 jagi	206	100	106	118	54	64	88	46	42	15	9	6
20-44 jagi	1 194	595	599	726	355	371	468	240	228	94	51	43
45-69 jagi	318	153	165	187	92	95	131	61	70	41	19	22
70+ jagi	41	18	23	25	8	17	16	10	6	3	1	2
Nettosisafarren oktiibuot	-284	-133	-151	-22	-10	-12	-262	-123	-139	523	303	220
0-5 jagi	-2	-14	12	39	9	30	-41	-23	-18	35	22	13
6-15 jagi	-33	-12	-21	-14	-5	-9	-19	-7	-12	61	38	23
16-19 jagi	-60	-32	-28	-27	-13	-14	-33	-19	-14	51	37	14
20-44 jagi	-208	-105	-103	-49	-27	-22	-159	-78	-81	338	185	153
45-69 jagi	28	30	-2	35	22	13	-7	8	-15	37	21	16
70+ jagi	-9	0	-9	-6	4	-10	-3	-4	1	1	0	1

\* Sámedikki ealáhusdoaimmaid doarjjaortnegat. SED-guovlluid juohkin 1/1-2012 lea vuoddun dás.

\*\* Guovlu davábealde Sáltoduoddara mii ii leat Sámedikki ealáhusdoaimmaid doarjjaortnegiid siskkobealde.

Gáldu: Álbmotstatistihkka, Statistihkkalaš guovddášdoaimmahat

## Govvus 6.4 Nettosisafárren SED-guvlui/guovllus\*, 2013



\* Sámedikki ealáhusdoaimmaid doarjjaortnegat. SED-guovlluid juohkin 1/1-2012 lea vuoddun dás.

\*\* Guovlu davábealde Sáltoduoddara mii ii leat Sámedikki ealáhusdoaimmaid doarjjaortnegiid siskkobealde.

Gáldu: Álbmotstatistihkka, Statistihkkalaš guovddášdoaimmahat



**Tabella 6.6 Persovnnat 16 jagi ja eambo, maŋŋil eanemus oahpu maid leat čadahan. Suohkanat mat leat ollasii dahje belohahki meroštallon SED-guovlun\*, golgotmánu 1. beavvi 2012. Proseanta**

	Oktiibuot	Vuodđoskuvlla dássi	Joatkkaskuvlla dássi**	Universitehta ja allaskuvlla dássi, oanehis***	Universitehta ja allaskuvlla dáss, guhkes****
SED-guovlu oktiibuot	100	41,3	39,7	16,3	2,7
Eará guovllut***** oktiibuot	100	32,1	40,9	21,0	6,1
2030 Máttá-Várjjat, SED	100	41,4	39,5	15,3	3,8
2030 Máttá-Várjjat, eará guovllut	100	31,4	41,0	22,4	5,2
2027 Unjárga	100	39,7	40,1	16,1	4,1
2025 Deatnu	100	40,9	38,4	17,4	3,3
2023 Gáŋgaviika	100	47,3	37,1	13,9	1,7
2022 Davvesiida, SED	100	38,7	49,1	11,1	1,1
2022 Davvesiida, eará guovllut	100	45,6	34,7	16,9	2,7
2021 Káršjohka	100	39,5	31,9	24,1	4,5
2020 Porsáŋgu	100	35,2	42,7	19,0	3,1
2019 Davvinjárga, SED	100	57,6	29,7	10,8	2,0
2019 Davvinjárga, eará guovllut	100	39,7	41,1	16,1	3,0
2018 Muosát, SED	100	58,3	30,5	7,3	4,0
2018 Muosát, eará guovllut	100	45,7	38,7	13,4	2,2
2017 Fálesnuorri	100	52,7	33,0	13,1	1,2
2014 Láhppi	100	43,7	38,1	15,0	3,3
2012 Áltá, SED	100	44,6	38,8	14,5	2,0
2012 Áltá, eará guovllut	100	32,7	38,4	23,8	5,0
2011 Guovdageaidnu	100	43,7	29,8	22,1	4,4
1943 Návuotna	100	41,6	41,8	15,2	1,4
1942 Ráisa	100	37,6	41,4	17,8	3,1
1941 Skiervá	100	44,1	39,3	14,9	1,7
1940 Gáivuotna	100	45,8	37,3	14,8	2,1
1939 Omásvuotna	100	39,4	40,5	17,8	2,4
1938 Ivgu	100	43,2	39,4	15,0	2,4
1936 Gálsa	100	50,6	36,3	11,1	2,0
1933 Báhcavuotna	100	43,0	43,1	12,2	1,6
1925 Orjješ-Ráisa, SED	100	37,9	44,7	16,6	0,8
1925 Orjješ-Ráisa, eará guovllut	100	31,6	45,4	20,4	2,7
1923 Siellat	100	30,7	45,1	19,9	4,4
1920 Loabát	100	40,3	39,2	18,1	2,3
1919 Rivttát	100	39,0	42,2	16,6	2,3
1913 Skánit	100	34,2	43,9	19,3	2,7

1902 Tromsa, SED	100	52,2	37,5	9,5	0,8
1902 Tromsa, eará guovllut	100	26,2	36,6	24,7	12,5
1853 Evenássi, SED	100	35,3	49,1	13,3	2,3
1853 Evenášši, eará guovllut	100	31,2	50,1	15,4	3,3
1850 Divttasvuotna	100	41,0	42,2	14,4	2,4
1849 Hápmir, SED	100	42,2	43,2	14,1	0,5
1849 Hápmir, eará guovllut	100	32,2	44,0	19,3	4,5
1805 Narviika, SED	100	33,2	50,0	12,9	3,9
1805 Narviika, eará guovllut	100	27,9	45,8	21,1	5,2

\* Sámedikki ealáhusdoaimmaid doarjjaortnegat. SED-guovlluid juohkin 1/1-2012 lea vuodđun dás.

\*\* Oktan" joatkkaskuvlla lasáhusa" dási, mii lasiha joatkkaskuvlla dási, muhto ii lohko alit oahppun.

\*\*\* Sisttisdoallá alit oahpu gitta njealji jahkái.

\*\*\*\* Sisttisdoallá alit oahpu eambo go njeallje jagi, ja dutkanoahpu.

\*\*\*\*\* Guovlu davábealde Sáltoduoddara mii ii gula Sámedikki doaibmaguovlluid doarjjaortnegiid siskobeallái.

Gáldu: Oahppostatistihkka, Statistihkalaš guovddášdoaimmahat

**Tabella 6.7 Oahppit\* geat álge joatkkaskuvlii vuosstáš ceahkkái čakčat 2007, makkár stáhtusdási oláhedje maŋŋil vihtta jagi joatkkaskuvlaoahpu, studeantasuorgi ja sohka-bealli. Proseanta**

	Oahppit oktiibuot	Olahan lohkan- dahje fidnogelbbolašvuoda**		Ii olahan lohkan- dahje fidnogelbbolašvuoda		
		Čadahan dábálaš áiggis	Čadahan guhkit áiggis go dábálaččat	Ain joatkkaskuvlaoahpus 2012	Čadahan JKII dahje váodán fágageahč čaleami, ii ceavzán	Heait án beloh agas
Oahpahasprográmma joatkkaskuvlla ceahkki 1 ja sohka-bealli						
SED-guovlu*** oktiibuot	759	39,7	13,2	10,9	8,0	28,2
Earát guovllut davábealde Sáltoduoddara****oktiibuot	286	63,6	10,5	5,2	8,4	12,2
Lohkanráhkkanahttin oahpahasprográmma utdanningsprogram	110	59,1	11,8	5,5	11,8	11,8
Dievdoolbmot	176	66,5	9,7	5,1	6,3	12,5
Nissonolbmot	247	64,4	9,7	5,3	8,5	12,1
Oahppospecialiseren	24	66,7	16,7	4,2	4,2	8,3
Falástallanoahppu	15	46,7	13,3	6,7	13,3	20,0
Fidnofágalaš oahpposuorggit	473	25,2	14,8	14,4	7,8	37,8
Dievdoolbmot	290	22,8	13,1	14,8	7,2	42,1
Nissonolbmot	183	29,0	17,5	13,7	8,7	31,1
Huksen- ja ráhkadustekniikka	48	18,8	16,7	20,8	2,1	41,7
Hábmen- ja giehtaduodji	36	13,9	19,4	13,9	11,1	41,7
Elektrofága	59	20,3	13,6	18,6	15,3	32,2
Dearvašvuoda- ja sosiálahoahppu	74	37,8	9,5	13,5	9,5	29,7
Media- ja kommunikašuvdna	23	34,8	8,7	4,3	21,7	30,4
Luondduollosuorgi	33	21,2	36,4	12,1	3,0	27,3
Restauranta- ja biebmooahppu	43	11,6	7,0	18,6	-	62,8
Bálvalus ja johtalus	33	30,3	21,2	12,1	15,2	21,2
Tekniikka ja industriija buvttadeapmi	124	28,2	12,9	12,1	4,0	42,7

\* Oahppit molssaevttolaš oahpus leat maid mielde dás

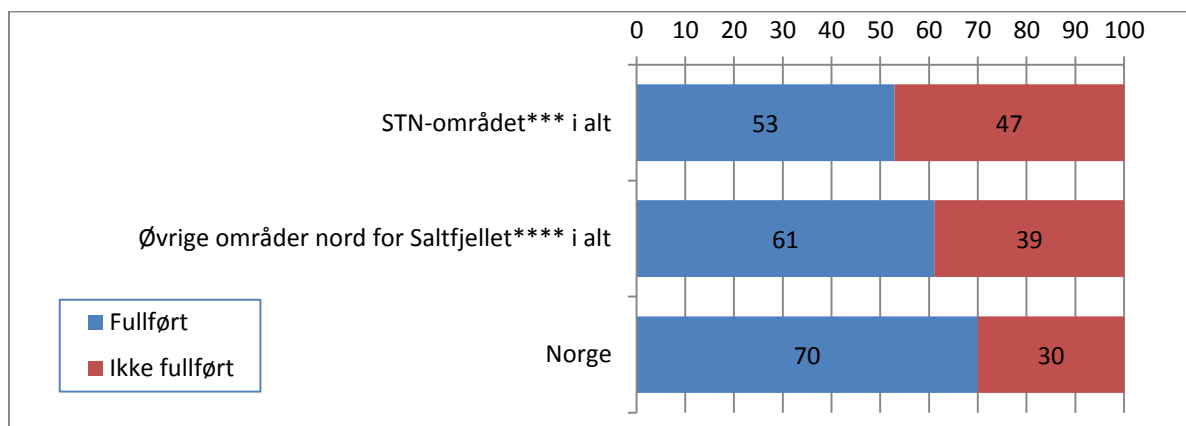
\*\* Čadahan oahpu mearkaša ahte oahppi/oahpahalli lea ceavzán buot jagiid joatkkaskuvllas, mainna oažžu duodaštusa dahje fága-/sváinnasreivve

\*\*\* Sámedikkiealáhusdoaimmaid doarjjaortnegat. SED-guovlluid juohkin 1.1 2012 lea vuodđun.

\*\*\*\* Guovlu davábealde Sáltoduoddara mii ii leat Sámedikki ealáhusdoaimmaid doarjjaortnegiid sisskobealde.

Gáldu: Oahpahasstatistikka, Statistihkkalaš guovddášdoaimmahat

**Govvus 6.5 Oahppilit\* geat lea álgán juktaskuvlii, álgu dássái čakčat 2007, ja mii lea bohtus vitta jagi maŋŋil, orrunbáikeektui. Proseantat**



**Tabealla 6.8 Mánáidgárddit main lea sámegielfálaldat ja mánáidlohku geat vuostáiválde fálaldaga 2005-2013**

Jahki	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Sámegielfálaldat mánáidgárddit oktiibuot	64	67	56	60	71	67	61	63	52
Mánáidlohku:	925	975	956	940	883	817	823	826	822
Sámi mánáidgárddit ja sámegiellossodagat dárogielat mánáidgárddiin	46	47	40	41	37	37	33	30	30
Mánáidlohku:	882	929	925	905	789	758	728	660	669
Dárogielat mánáidgárddit main lea eará sámegielfálaldat	18	20	16	19	34	30	28	33	22
Mánáidlohku	43	46	31	35	94	59	95	166	153

Gáldu: Sámediggi

**Tabealla 6.9 Galle oahppi geain sámegeiella lea 1. dahje 2. giellan.  
Vuoddoskuvla golggotmánu 1. beaivvi. Miehtá riikka. 2006-2013**

	2006*	2007*	2008*	2009*	2010*	2011*	2012*	2013*
Oahppi oktiibuot ***	619 038	616 388	614 033	613 928	614 020	614 413	614 894	615 327
Oahppit geain sámegeiella lea oahpahasgeiella** oktiibuot	991	938	940	924	893	855	873	822
Oahppit geain davvisámegeiella lea 1. giellan	971	984	997	964	928	895	879	877
Oahppit geain davvisámegeiella lea 2. giellan*	1 508	1 370	1 342	1 194	1 145	1 092	1 054	1 070
Oahppit geain julevsámegeiella lea 1. giellan	31	25	27	26	29	25	30	19
Oahppit geain julevsámegeiella lea 2. giellan*	46	54	50	55	68	47	68	74
Oahppit geain lullisámegeiella lea 1. giellan	18	16	19	20	18	20	21	20
Oahppit geain lullisámegeiella lea 2. giellan*	98	89	82	77	72	74	74	66

\* Sámegeiella nubbingiellan sisttisoallá ohppiid, geat čadahit dássi 1-4 ja dássi 1-7 sámi oahppoplána vuodul.

\*\* Oahppit, geain sámegeiella lea oahpahasgeiella, ožžot buot oahpahas sámegeiella. Dat guoská ohppiide geat leat sámi hálddásanguovllu siskkoaldea

\*\*\* 2011/2012 skuvlajagi rájes leat earenoamášskuvllat ja dábalašskuvllat časkkon oktii vuoddoskuvllastatistihkas.

Gáldu: Oahpahasstátihtikka, Statistihkalaš guovddášdoaimmahat

**Tabealla 6.10 Ohppiidlohku geain sámegeiella lea joatkkaskuvlla  
fágasuorggis, juhkkovuvvon fylkkaid mielde gos lea eambo  
go vihtta oahppi. 2009-2014**

	Skuvlajahki 2009/2010			Skuvlajahki 2010/2011			Skuvlajahki 2011/2012			Skuvlajahki 2012/2013			Skuvlajahki 2013/2014		
	1. gie llan	2. gie llan	Oktii buot	1. gie llan	2. gie llan	Oktii buot	1. gie llan	2. gie llan	Oktii buot	1. gie llan	2. gie llan	Oktii buot	1. gie llan	2. gie llan	Oktii buot
Miehtá riikka	215	154	369	248	185	433	267	206	473	236	180	416	243	209	452
Finnmárku	180	103	283	216	125	341	249	135	384	212	120	332	199	157	356
Tromsa	10	30	40	12	37	49	11	43	54	18	35	53	18	24	42
Nordlándá	21	7	28	18	9	27		16	16		15	18	21	16	37
Davvi-Trøndelaga		8	8		9	9		7	7			6		5	5
Mudui	4**	6	10		2**	5	7*	5	12	6***	10**	10	5***	7	12

\*Mudui riikkii gullet maid Nordlándá ja Davvi-Trøndelaga

\*\*Mudui riikkii gullá maid Davvi-Trøndelaga

\*\*\*Mudui riikkii gullá maid Nordlándá

Gáldu: Oahpahasdirektoráhtta

**Tabealla 6.11 Gaskamearálaš dienas ja vearru17 jahkásaš ja boarrásiid ássiin. Miehtá riikka ja Norggas davábealde Sáltođuoddara, 2012**

	Miehtá riikka	SED-guovlut*	Eará guovllut**
Bruttodienas	391 700	324 300	366 600
–Persovdnasisaboahu bálká	280 800	212 800	264 600
–Persovdnasisaboahu penšuvdna	68 500	81 700	71 200
–Ealáhussisaboahu	19 900	17 500	17 400
–Reanttut ruhtabidju	6 300	4 800	5 100
–Vuostáiváldán oasusvuotittu***	8 600	4 000	4 200
Sisaboadu geasus	105 000	96 000	103 700
–Unnimus geasus	62 700	61 100	63 600
–Reanttut vealggis	25 600	22 800	24 100
–Vuolláibáza ealáhusas, oktan ovddit jagiid	4 600	2 900	2 700
Allavearrovuoddu	367 300	313 500	351 700
Dábálaš sisaboahu maŋŋil earenoamáš gessosa	287 900	226 100	261 700
Supmi dásejuvvon vearru****	99 400	64 000	85 300
Dán oasis****:			
Allavearru	5 700	2 300	3 800
Oktasašvearru	33 600	25 100	29 900
Álbmotoaju miellahttomáksu	26 900	24 400	25 000
Ássiid lohku geat leat 17 jagi ja boarrásit	3 993 697	45 359	250 989

\* Sámedikki ealáhusdoaimmaid doarjjaortnegat. SED-guovlluid juohkin 1/1-2012 lea vuoddu dás.

\*\* Guovlu davábealde Sáltođuoddara mat eai gula Sámedikki ealáhusdoaimmaid doarjjaortnegiid siskkobeallái.

\*\*\* Sihke vearrogeatnegas ja vearohis oasusvuotitu

\*\*\*\* Supmi dásejuvvon vearus ( oktan opmodatvearuin) lea vuoliduvvon vearrogeatnegasiin, ja muhtin veartut ges leat ovdal go vearrogeasus lea gesson.

Gáldu: Persovnnaid vearrostatistihkka, Statistihkkalaš guovddášdoaimmahat

**Tabealla 6.12 Barggahuvvon olbmot 15-74 jagi\*, sohkabeali ja ealáhusaid vuodul. Norggas davábealde Sáltoduoddara. 4. kvartála**

		Oktiibuot	Dievddut	Nissonat		Oktiibuot	Dievddut	Nissonat
<b>SED-guovlu** oktiibuot</b>	27 595	26 920	14 725	12 195	100,0	100,0	100,0	100,0
01-03 Eanandoallu, vuovdedoallu ja guolásteapmi	3 079	2 554	2 138	416	11,2	9,5	14,5	3,4
05-09 Ruvkedoaima ja roggan	298	438	397	41	1,1	1,6	2,7	0,3
10-33 Industriija	1 596	1 917	1 477	440	5,8	7,1	10,0	3,6
35-39 Elekrisitehta, čáhci ja čorgen	402	405	358	47	1,5	1,5	2,4	0,4
41-43 Huksen- ráhkadusoaima	2 523	2 403	2 252	151	9,1	8,9	15,3	1,2
45-56 Gálvogávppašeapmi, hotealla ja restaurántadoaima	5 543	5 176	3 234	1 942	20,1	19,2	22,0	15,9
58-63 Diehtjuohkin ja kommunikašuvdna	330	344	211	133	1,2	1,3	1,4	1,1
64-66 Ruhtadeapmi ja dáhkádus	163	104	59	45	0,6	0,4	0,4	0,4
68-82 Fitnodatlaš bálvalusoaima, opmodatdoaima	1 673	1 523	884	639	6,1	5,7	6,0	5,2
84 Almmolaš hálddašeapmi, suodjalus ja sosiáladáhkádus	2 036	2 129	1 157	972	7,4	7,9	7,9	8,0
85 Oahpahas	2 617	2 559	847	1 712	9,5	9,5	5,8	14,0
86-88 Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat	6 385	6 324	1 221	5 103	23,1	23,5	8,3	41,8
90-99 Eará sosiála ja persovnnlaš bálvalusat	795	890	392	498	2,9	3,3	2,7	4,1
Ii diedihuvvon	155	154	98	56	0,6	0,6	0,7	0,5

\* 2005 rájes vuoliduvvui vuolimus ahkemearri 16 jagis 15 jahkái, go galgá sáhttit rehkenasttot barggahusas, gaskariikkalaččat ávžžuhusaid vuodul. Ahkedefinišuvdna maid rievdaduvvui seammás; ahki jagi loahpas rievddai ahki referánssaigodaga lohppii.

\*\* Virkeomrádet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.

\*\*\* Guovllut davábealde Sáltoduoddara mat eai leat Sámedikki ealáhusdoaimmaid doarjjaortnegiid siskkoabealde.

Gáldu: Registrerema vuodul barggahusstatistihkka, Statistihkkalaš guovddášdoaimmahat

**Tabealla 6.13 Barggahuvvon olbmot 15-74 jagi\*, sohkabeali ja ealáhusaid vuodul. Norggas davábealde Sáltoduoddara. 4. kvartála**

	Ealáhusguovlu	Galle				Proseanta			
		2008	2012			2008	2012		
			Oktiibuot	Dievddut	Nissonat		Oktiibuot	Dievddut	Nissonat
<b>SED-guovlu** oktiibuot</b>	27 595	26 980	14 643	12 337	100,0	100,0	100,0	100,0	
01-03 Eanandoallu, vuovdedoallu ja guolásteapmi	3 079	2 575	2 156	419	11,2	9,5	14,7	3,4	
05-09 Ruvkedoaima ja roggan	298	444	406	38	1,1	1,6	2,8	0,3	
10-33 Industriija	1 596	1 862	1 437	425	5,8	6,9	9,8	3,4	
35-39 Elekrisitehta, čáhci ja čorgen	402	413	356	57	1,5	1,5	2,4	0,5	
41-43 Huksen- ráhkadusoaima	2 523	2 387	2 245	142	9,1	8,8	15,3	1,2	
45-56 Gálvogávppašeapmi, hotealla ja restaurántadoaima	5 543	5 130	3 158	1 972	20,1	19,0	21,6	16,0	
58-63 Diehtjuohkin ja kommunikašuvdna	330	335	200	135	1,2	1,2	1,4	1,1	
64-66 Ruhtadeapmi ja dáhkádus	163	118	63	55	0,6	0,4	0,4	0,4	
68-82 Fitnodatlaš bálvalusoaima, opmodatdoaima	1 673	1 531	905	626	6,1	5,7	6,2	5,1	
84 Almmolaš hálddašeapmi, suodjalus ja sosiáladáhkádus	2 036	2 157	1 189	968	7,4	8,0	8,1	7,8	
85 Oahpahas	2 617	2 612	849	1 763	9,5	9,7	5,8	14,3	
86-88 Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat	6 385	6 372	1 188	5 184	23,1	23,6	8,1	42,0	
90-99 Eará sosiála ja persovnnlaš bálvalusat	795	855	365	490	2,9	3,2	2,5	4,0	
Ii diedihuvvon	155	189	126	63	0,6	0,7	0,9	0,5	

\* 2005 rájes vuoliduvvui vuolimus ahkemearri 16 jagis 15 jahkái, go galgá sáhttit rehkenasttot barggahusas, gaskariikkalaččat ávžžuhusaid vuodul. Ahkedefinišuvdna maid rievdaduvvui seammás; ahki jagi loahpas rievddai ahki referánssaigodaga lohppii.

\*\* Virkeomrádet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.

\*\*\* Guovllut davábealde Sáltoduoddara mat eai leat Sámedikki ealáhusdoaimmaid doarjjaortnegiid siskkoabealde.

Gáldu: Registrerema vuodul barggahusstatistihkka, Statistihkkalaš guovddášdoaimmahat

**Tabell 6.14 Olbmot geain lea gullelašvuohta boazoealáhussii njukčamánu 31. beaivvi 2011, sohkaheali ja siddaoasi gullelašvuođa vuodul. Válljejuvvon geográfalaš guovllut**

Geográfalaš guovlu	Oktiibuot	Sohkaheali		Stáhtus siiddoasis			Earát
		Dievdoolbmot	Nissonolbmot	Eaiggát/oktavu ođapersonna	Náittusguoibmi/ovttasássi	Eaiggáda/oktavu ođapersonna mánát	
Miehtá riikka	3 018	1 557	1 461	540	254	219	2 005
Finnmárku	2 205	1 147	1 058	379	169	126	1 531
-SED	2 015	1 048	967	365	160	115	1 375
-Eará guovllut	190	99	91	14	9	11	156
Tromsa	207	106	101	43	13	6	145
-SED	77	44	33	20	8	2	47
-Eará guovllut	130	62	68	23	5	4	98
Nordlánda oktiibuot	191	102	89	44	22	15	110
-SED	8	5	3	2	1	2	3
-Eará guovllut	98	53	45	24	11	6	57
-Guovllut davábealde Sáltoduoddara	85	44	41	18	10	7	50
Muæui riikkas	415	202	213	74	50	72	219
Proseanta miehtá riikkas	100,0	51,6	48,4	17,9	8,4	7,3	66,4

Gáldu: Boazodoallohálldáhhus

**Tabella 6.15 Boazologu gidđaealus 31.3\*, ealáhusgovlut. Guohtunjáhkki 2002/2003 – 2012/2013**

Reinbeite-område	2002/2003	2003/2004	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013**
Hele landet	210 075	232 838	234 608	233 160	243 251	253 721	248 522	254 384	251 071	258 360	246 262
Øst-Finnmark	63 389	73 664	78 332	81 126	83 982	89 740	86 315	88 868	87 283	83 957	74 454
-Polmak/Varanger	21 623	24 179	24 664	25 073	25 227	27 279	24 885	27 325	28 078	27 212	23 776
-Karasjok	41 766	49 485	53 668	56 053	58 755	62 461	61 430	61 543	59 205	56 745	50 678
Vest-Finnmark	84 214	96 536	92 714	89 030	94 262	98 106	96 009	98 548	97 957	107 055	105 092
Troms	9 922	10 556	11 272	11 123	12 046	12 188	12 226	12 094	11 674	12 820	12 955
Nordland	13 993	14 255	14 142	13 984	14 557	14 717	15 101	15 667	14 529	14 878	14 318
Nord-Trøndelag	12 936	12 330	12 377	11 757	12 483	12 627	12 856	13 281	13 529	13 930	14 074
Sør-Trøndelag/Hedmark	13 432	13 307	13 616	13 959	13 376	13 576	13 691	13 821	13 840	13 662	12 977
Tamreinlagene	12 189	12 190	12 155	12 181	12 545	12 767	12 324	12 105	12 259	12 058	12 392

\* 31. mars benyttes fordi 1. april er fristen for å gi melding om reindriften det siste driftsåret til distriktsstyret.

\*\* Ukorrigerede tall.

Kilde: Reindriftnforvaltningen



**Tabealla 6.16 Sámediggeválgá 2013. Dohkkehuvvon jienat, bellodaga/válgalistu ja válgabiire vuodul**

Bellodat/válgalistu	Miehtá riikka	Valgkrets						
		1. Nuorta	2. Ávjovári	3. Davvi	4. Gáisi	5. Viesttarmeara	6. Lullisámi	7. Lullinorga
Oktiibuot	9 919	1 640	2 676	1 444	1 414	912	593	1 240
NSR Norgga Sápmelaččaid Riikasearvi	2 397	-	580	231	526	460	176	424
Guovddášbellodat	471	107	65	78	123	45	53	-
Sámeálbmotbellodat	184	-	99	-	-	-	-	85
Bargiidbellodat	2 093	497	360	306	339	198	159	234
Árja	1 145	291	487	135	149	-	-	83
Ovddádusbellodat	888	137	151	263	167	78	-	92
Olgeš	696	143	112	121	110	131	-	79
Fdáloniid listu	264	-	264	-	-	-	-	-
Johttisápmelaččaid listu	331	-	331	-	-	-	-	-
Risttalaš Álbmotbellodat	45	-	45	-	-	-	-	-
Davvikalohttaálbmot	431	-	-	310	-	-	-	121
Áarjel-Saemiej Gielh (ÅaSG)	205	-	-	-	-	-	205	-
Gurut	50	-	50	-	-	-	-	-
NSR ja Sámeálbmot bellodaga oktasašlistu	465	465	-	-	-	-	-	-
Ealáhus ja luonddu / Næring og natur	132	-	132	-	-	-	-	-
Sámit lulde	122	-	-	-	-	-	-	122

Gáldu: Válgastatistihkka, Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

**Tabealla 6.15 Sámediggeválgá 2013. Válljejuvvon áirasat, bellodaga/válgalistu, sohkabeali ja válgabiire vuodul.**

Válgabiire	Oktiibuot		Bellodat/válgalistu										
	Oktiibuot	Nissonolbmot	Bb		NSR		ÁRJA		Ovddádusbellodat		Olgeš		
Miehtá riikka	39	20	10	4	11	6	4	2	2	1	2	1	
1. Nuorta	6	3	2	1	-	-	1	-	-	-	-	1	1
2. Ávjovári	8	5	2	1	2	1	2	2	-	-	-	-	-
3. Davvi	5	2	1	-	1	1	-	-	1	-	-	-	-
4. Gáisi	6	3	2	1	2	1	1	-	1	1	-	-	-
5. Viesttarmeara	4	2	1	1	2	1	-	-	-	-	-	1	-
6. Lullisámi	4	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
7. Lullinorga	6	4	1	-	3	2	-	-	-	-	-	-	-
	NSR/SaB OI		JOHT		DAVVIK		S		ÅSG		DÁLONID		
Miehtá riikka	2	1	1	-	3	2	1	1	2	1	1	1	1
1. Nuorta	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2. Ávjovári	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
3. Davvi	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-
4. Gáisi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5. Viesttarmeara	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6. Lullisámi	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-	-
7. Lullinorga	-	-	-	-	1	1	1	1	-	-	-	-	-

\* Bb (Bargiidbellodat), NSR (Norgga Sámiid Riikasearvi), O (Olgeš), NSR/SaB OI (Norgga Sámiid Riikasearvi ja Sámeálbmotbellodaga Oktasašlistu), JOHT (Johttisápmelaččaid listu), DAVVIK (Davvikalohttaálbmot), SL (Sámit lulde) og ÅSG (Áarjel-Saemiej Gielh (ÅaSG) DÁLONIID (Dáloniid listu).

Gáldu: Válgastatistihkka, Statistihkalaš guovddášdoaimmahat.

1/2014



Raporta/Rapport

# Samiske tall forteller 7

**Kommentert samisk statistikk 2014**



**Sámi allaskuvla**  
Sámi University College



**norden**

Raporta/Rapport 1/2014

# **Samiske tall forteller 7**

Kommentert samisk statistikk 2014



## Føreord

Denne utgåva av *Sámi logut muitalit – samiske tall forteller* er vigd samisk næringsliv. Sigrid Skålnes gjev ei oversikt over endringar i næringsstruktur innanfor det geografiske tilskotsområde for næringsstøtte frå Sametinget (STN-området) i tida etter 2000, og Gunnar Claus kommenterer nyare sysselsettingsstatistikk innanfor det same området. Skålnes byggjer på ulike forskingsrapportar, medan Claus analyserer Statistisk sentralbyrå sine tal.

Dei to artiklane om reindrift og fiske er ikkje knytte til STN-området slik dei to førstnemnde er. Jan Åge Riseth gjev eit breitt kvantitativt historisk oversyn over utviklinga for reindriften i heile landet ført fram til i dag. Else Grete Broderstad og Einar Eythórsson ser på utviklinga i fiskeria i sjøsamiske område i Troms og Finnmark frå rundt 1980 til no.

Paul Inge Severeide fører vidare tradisjonen med å ha eit kapittel der han presenterer årlege statistikkar for fleire viktige samfunnsområde. Slik skal det vera mogleg for den interesserte lesaren å studere endringar også på samfunnsområde som ikkje er handsama i egne artiklar i boka.

Guovdageaidnu, september 2014

Fagleg analysegruppe for samisk statistikk

Else Grete Broderstad

Magritt Brustad

Kevin Johansen

Paul Inge Severeide

Jon Todal

(leiar)

# Oppsummering

Korleis kommunane innanfor STN-området nord for Saltfjellet utviklar seg med tanke på sysselsetting og befolkning er tema for den første artikkelen. Åra som blir vektlagde er først og fremst frå 2003-2013. Heile dette området har opplevd befolkningsnedgang desse åra. Nedgangen har vore langt større i fjord- og kystkommunar enn i innlandskommunar. I same tidsrommet har store deler av området likevel opplevd sysselsettingsauke. Innslaget av arbeidspending ut frå kommunane er varierende, og høgt for kommunar nær større bysentra. I underkant av halvparten av dei sysselsette innanfor STN-området er sysselsette innanfor offentleg sektor, og det har vore større auke i sysselsetjing innan offentleg enn privat sektor i perioden. Helse- og sosialtenester utgjør først og fremst den store gruppa innanfor offentlege arbeidsplassar, og ei gruppe som sysselset eit aukande tal arbeidstakarar år for år. Dette gjeld for alle dei seks regionane innanfor STN-området. For andre deler av offentleg sektor, som undervisning og offentleg administrasjon har det vore ei klar nedbygging det siste tiåret, dels knytt til nedbygging av kommunal sektor på grunn av redusert folketal, og dels knytt til nedbygginga av forsvaret. Den generelle nedbygginga av statleg forvaltning verkar sterkare enn det som har vore av oppbygging av offentleg forvaltning, og då først og fremst av samisk forvaltning. Innan privat sektor viser utviklinga samla sett negative tal både for fiske, industri, landbruk og reindrift, sjølv om det har vore vekst i nokre få deler av STN-område. Befolkningsutviklinga har vore negativ i heile perioden, og vekst er framover avhengig av innvandring. Kommunar med størst innvandring og minst avstand til større og varierte arbeidsmarknader enn i sjølve kommunen er truleg dei som vil klara seg best i åra framover.

Den andre artikkelen viser at sysselsettingen i STN-områdene fordeler seg annerledes enn sysselsettingen ellers i landet. Vi har her forsøkt å vise særtrekk i STN-området ved å fordele sysselsetting etter næring, kjønn, alder, utdanning og ulike andre kriterier. Hovedtrekkene er at sysselsettingsprosenten i STN-området er lavere enn landsgjennomsnittet, men varierer. Den lå over landsgjennomsnittet for eldre personer i STN-området, og markant lavere for yngre grupper i befolkningen. Det var en høyere andel i STN-området som jobbet i primærnæringene, og andelen med høyere utdanning var lavere enn landsgjennomsnittet.

Fordelt på de ulike områdene innenfor Norge nord for Saltfjellet ser man at det var store variasjoner i de ulike variablene, og STN-delområdene viser ikke entydige tendenser.

Den tredje artikkelen gir en næringsøkonomisk oversikt over reindriften i Norge og knytter denne både til naturgeografi og rettshistoriske forhold. Den presenterer et meget mangfoldig bilde fra sør til nordøst. Tamreinlaga i det sentrale Sør-Norge har ei lang historie og er påvirket av å ha hatt sørsamiske gjetere som læremestre. Disse reindriftenene har den høyeste produktiviteten av all reindrift i Norge med høyt slakteuttak, høy produktivitet og stabil og god økonomi.

Sørsamisk reindrift sør for Stjørdalen har ei meget vanskelig historie da politiske tilbakeslag fikk spesielt sterke konsekvenser her. Reindriften i Trollheimen mistet alle rettigheter. Dette ble bekreftet av Høyesterett så sent som i 1981. Landbruksdepartementet og Stortinget sikra framtida for denne reindriften gjennom en ny lov i 1984. Reindriftssamene i Røros-området har vært utsatt for hardt press fra det ekspanderende bondesamfunnet og myndighetene. Det var verst omkring forrige århundreskifte, da urimelige erstatninger for påstått skade på jordbruket ruinerte mange reindriftssamer. I etterkrigstida og spesielt fra 1970-tallet av har reindriftssamene i dette området skapt ei ny og mer produktiv reindrift, men har fortsatt måttet slåss for sine rettigheter mot både bønder og rettsvesen som har vært påvirket av gamle holdninger. Reineierne vant endelig fram med full aksept for sine rettigheter i en høyesterettsdom fra 2001, men har spesielt det siste tiåret måttet tåle nedgang i den høye produktiviteten på grunn av økte rovdyrstammer.

Reindriften i Nord-Trøndelag var også med på produktivitsrevolusjonen på 1980-tallet, men har siden tidlig på 1990-tallet i stadig sterkere grad fått føle konsekvensene av den nye rovdyrpolitikken. Tapsprosenten har gradvis vært økende, og både slakteuttak og produktivitet har blitt redusert fra et høyt til et middels nivå. Nordland og Troms reindriftsområder er begge preget av at grenseoppgjøret mellom Norge og Sverige i 1751 førte til at Norge fikk overskudd på sommerbeiter, mens Sverige fikk overskudd på vinterbeiter. Da nasjonalistiske ideologier slo inn fra midten og slutten av 1800-tallet, førte dette til sterk kontroll av reindriften for å fremme jordbrukets ekspansjon og også til tiltakende utestenging av svenske reindriftssamer, fra og med 1923, blant annet fra øyene i Troms. Norge og Sverige er for tida uten en gyldig konvensjon, og det kan stilles spørsmål ved om Norges ensidige forlengelse av 1972-konvensjonen i 2005 er gyldig.

Store deler av reindriften i Finnmark er i ubalanse. Unntaket er Polmak/Varanger, som har gjennomført produktivitsrevolusjonen og går med godt overskudd. Reintallet i Karasjøk og de ti indre distriktene i Kautokeino har i løpet av de siste 30 årene beveget seg mellom historiske topper og bunner som fortsatt er høyere enn de gamle nivåene. Beiteutnyttinga på Finnmarksvidda er derfor langt mer intens enn tidligere. Myndighetenes overvåkingsprogram dokumenterer at gjenveksten av lav på Finnmarksvidda er langt bedre enn forventet. Ny vekst i reintallet på 2000-tallet medfører likevel at beitetilstanden igjen er under rask forverring.

Etter krav fra NRL, utredning og dialog fikk man en ny reindriftenlov i 2007. Foruten bærekraft fokuserer denne loven reindriften sine egne institusjoner og prosesser, men har unntaksbestemmelser som gir sentrale myndigheter muligheter til å overstyre reindriftenorganene. Myndighetene har nå brukt dette til å sette i gang tvangsprosesser for å få til reintallsreduksjon. Det er grunn til å frykte at disse tiltakene vil fungere som en avsporing og heller bremse enn fremme næringens egne nødvendige prosesser.

Fellesressursforskninga sine resultater er entydige: Det er ressursbrukerne selv som må ta ansvaret for å løse sine egne problemer. Myndighetenes rolle må være å støtte opp om prosesser som bygger institusjoner og løser problemer.

Den fjerde artikkelen viser at det for Finnmark og Nord-Troms sett under ett er en klar nedadgående trend i antall fiskebåter under 11 meter og antall fiskere (både gruppe I og gruppe II) i de fleste kystkommuner. Nedgangen er særlig tydelig i perioden etter 2000. Et unntak fra dette generelle bildet er fiskeriene i «kongekrabbeområdet»; fjordkommuner øst for Nordkapp. Der har antall båter under 11 meter, antall fiskere og fangstverdi, både når det gjelder kongekrabbe og torsk, økt i tiden etter 2008. Utviklingen i Øst-Finnmark viser at fjordfiske fortsatt kan framstå som et attraktivt yrkesvalg og en livskraftig næring hvis rammebetingelsene legges til rette. Samtidig viser tallene for Finnmark og Nord-Troms sett under ett at utviklingen i småskalafisket har vært urovekkende negativ over lengre tid. Løsningen er ikke å innføre strukturkvoter for de minste båtene, som ytterligere vil redusere denne flåtegruppen og fjerne fiskerettigheter fra lokalsamfunnene i fjordene. Den største utfordringen med tanke på å styrke grunnlaget for bosettingen i de sjøsamiske fjordområdene er derimot å løse mottaksproblemene, slik at småskalafiskerne har sikre og forutsigbare leveringsmuligheter i sine nærområder.



# Tilrådingar

Innafor STN-området er befolkninga blitt eldre dei siste 20 åra. Aldersgruppa 20-39 år er ein kritisk faktor for tilveksten i framtida. Denne gruppa har gått tilbake, og særleg kvinneinnslaget i aldersgruppa er redusert. Det blir født færre barn, også i kommunar som tidlegare har hatt relativt høgt fødselsoverskot. I framtida er befolkningsvekst i kommunane i STN-området avhengig av innvandring, og kommunar med lita innvandring vil oppleve befolkningsnedgang i åra framover. Dette kan gje eit anna bilete av befolkningsendring enn det me har sett til no, og kommunar som har hatt heller liten befolkningsnedgang samanlikna med andre kommunar i fylket eller landsdelen, kan bli dei med størst nedgang.

Offentleg sektor er største arbeidsgjevar i alle kommunane i STN-området. Mellom 40 og opp til nærare 52 prosent av dei sysselsette i området arbeider innanfor offentlig sektor. Det ser ut til å vera ein tendens til at høgt innslag av offentlege arbeidsplassar og samiske institusjonar motverkar sterk nedgang i folketalsutviklinga i samiske område. Desse arbeidsplassane er heller ikkje så utsette for konkurranse og økonomiske konjunkturar som dei typiske eksportnæringane fiske og reiseliv er. Telemarksforsking (Vareide og Nygaard 2013) peikar på at det ofte er sterkast interesse for arbeidsplassar innan privat sektor, men med såpass høgt innslag av offentlege arbeidsplassar som der er i STN-kommunane er det grunn for at desse kommunane også arbeider for å påverka utvikling og eventuell auke av desse. **Dette er spesielt viktig i åra framover i prosessen med eventuelle endringar av kommunegrenser.**

STN-kommunane står framføre store utfordringar i åra framover. Kommunane vil ha trong for arbeidskraft dei ikkje kan dekkja sjølve. Dagens arbeidsstyrke i dei 22 kommunane blir eldre, unge flyttar ut, og befolkninga i yrkesaktiv alder går ned. I 2030 vil kommunane ha bruk for mellom 2200 og 4100 fleire folk i arbeidsfør alder enn det dei kan skaffa sjølve. (Angell mfl 2014)

Attraktivitet er viktig. Attraktivitet bør ikkje berre målast i tal og presenterast på ei liste – der mange av dei nordnorske kommunane og STN-kommunane kjem langt nede – men må knytast til kunnskap om utviklinga i kommunen, og til det som er viktig når folk gjer vesentlege val, som avgjera om å bli eller flytta. Og det må vera knytt til tilknytning og avstand, og til kultur og geografi – som også er med på å danna ein stad, ein bustadmarknad og ein arbeidsmarknad. Her trongst det ny forskning.

I stor grad er det auka innvandring som har gjort sysselsetjingsvekst i Nord-Norge i dei siste åra moglege. Ikkje minst har auka arbeidsinnvandring frå Aust-Europa, herunder også arbeidsinnvandrarar på korttidsopphald, vore viktig for sysselsetjingsveksten. Men også vekst i yrkesdeltakinga blant innvandrarar har medverka til auken. Innvandrarne si rolle må kartleggast betre enn det som er gjort til no.

I forbindelse med næringslivet i STN-området er det en rekke spørsmål som bør belyses videre;

### **Analyser av enkelt næringer**

Finnes det næringer som går bra i STN-området? Hvor er disse? Er det næringer som forsvinner? Hvor blir det av de sysselsatte?

### **Enkelt næringer/områder som er satsningsområder**

Er det næringer/områder som har fått særskilt støtte/oppfølging? Hvordan har det gått med disse? Øker sysselsettingen? Man kan se på utviklingen i sysselsettingen i enkelt næringer over tid fordelt på ulike geografiske områder.

### **Sysselsetting innen offentlig sektor**

Hvor stor er offentlig sektor? Har andelen endret seg? Hvem jobber der?

### **Sysselsetting og utdanning**

Utdanningsnivå Man kan se på utdanningsnivå i ulike næringer. Hva er alder ved fullført utdanning, antall som tar videreutdanning som voksen? Sammenhengen mellom utdanning og jobb, sysselsettingsandeler fordelt etter utdanning er også interessant.

### **Status til de ikke-sysselsatte**

Hvem er de? Er de under utdanning? Er de sesongarbeidere (disse kommer stort sett ikke med i statistikken)? Arbeidsledige? Uføre?

### **Folk i jobb som flytter**

vor blir de av, hvem er de? Flytter de til andre STN-områder? Flytter de til byene i nord? Eller i sør? Flytter kvinnene? Flytter menn? Flytter de som har høy/lav utdanning?

### **Sysselsatte personer i STN-området, hvor kommer de fra?**

Hvor bodde de da de gikk på ungdomsskolen. Er det noen næringer som har høy andel sysselsatte som kommer fra nærområdet? Er det ulike utdanningsnivå avhengig av oppvekststed?

### **Personer på korttidsopphold i landet**

Øker andelen i STN-området? Er det ulike andeler i ulike STN-områder? I hvilke næringer er de sysselsatt?

### **Flere jobber, deltidsarbeid?**

Er dette mer utbredt i STN-området enn i andre områder?

Reindriftas bærekraftproblemer skyldes forhold som generelt og økende press på driftsarealene og en rovdyrpolitikk som ikke tar hensyn til naturbaserte næringer. Store deler av reindrifta i Kautokeino og Karasjok er i økologisk og økonomisk ubalanse, men tilpasningen av reintallet kan ikke skje på en anstendig og effektiv måte uten at myndighetene respekterer reindriftssamenes kultur og selvbestemmelse i samsvar med Norges internasjonale forpliktelser. Nedleggningen av områdestyrene skjedde på tross av tydelige protester fra både NRL og Sametinget.

Følgende forslag kan bidra til å styrke bærekrafta i reindrifta:

1. Myndighetene må benytte den kommende stortingsmeldinga om bærekraft i reindrifta til å utvikle en politikk for å styrke beskyttelsen av reindriftas driftsområder. Myndighetene må også vektlegge reindriftas positive bidrag til å opprettholde et åpent landskap og biodiversitet.
2. Konsultasjonsordningen som ble etablert i 2005, må brukes mer aktivt for å utvikle en forpliktende dialog med reindriftssamene, NRL og Sametinget. Det vil være mer i samsvar med myndighetenes internasjonale forpliktelser.
3. Myndighetene må gi reindrifta i Finnmark og reindriftas organer ro til å fastsette bruksregler og påfølgende reduksjon av reintall. Dialog fremmer gjensidig tillit.
4. Forslaget fra den samiske arbeidsgruppa ledet av Sametinget i Norge til ny reinbeitekonvensjon med Sverige må bli ratifisert og iverksatt snarest.
5. Myndighetene må utforme en rovdyrpolitikk som tar klarere hensyn til reindrifta og andre beitebrukere.

Det er sammenheng mellom statistiske trender og endringer i rammebetingelsene for småskalafisket i de sjøsamiske områdene i de senere årene, spesielt når det gjelder fiskeripolitikk og reguleringstiltak. Begrunnelsene for tiltakene har vært ulike, noen har vært gjennomført for å styrke bosettingen i de sjøsamiske områdene, noen er begrunnet med ressursvern, mens andre har til hensikt å øke produktivitet og lønnsomhet i fiskeflåten. Kondemneringsordningen, som hører til den siste kategorien, har hatt tydelig effekt i form av et redusert antall båter under 11 meter, men kan likevel bare forklare en mindre del av den sterke nedgangen i denne gruppen. Endringene i forvaltningsregimet for kongekrabbe i 2008 er det tiltaket som gir tydeligst utslag i statistikken, i form av økt aktivitet og vekst i fjordfisket i området øst for Nordkapp. Tiltakene som ble satt i verk som oppfølging av Kystfiskeutvalgets innstilling, spesielt økte torskerettigheter for flåten under 11 meter i samiske områder, har utvilsomt hatt en positiv effekt, men denne effekten ser ut til å motvirkes av at andre rammebetingelser har utviklet seg negativt, spesielt gjelder det mottakssituasjonen i fjordkommunene. Så langt har disse tiltakene ikke gitt noen synlige utslag på statistikken.

Utviklingen i Øst-Finnmark viser at fjordfiske fortsatt kan framstå som et attraktivt yrkesvalg, og en livskraftig næring hvis rammebetingelsene legges til rette. Samtidig viser tallene for Finnmark og Nord-Troms sett under ett at utviklingen i småskalafisket har vært urovekkende negativ over lengre tid. Løsningen er ikke å innføre strukturkvoter for de minste båtene – noe som vil redusere denne flåtegruppen ytterligere og fjerne fiskerettigheter fra lokalsamfunnene i fjordene. Den største utfordringen med tanke på å styrke grunnlaget for bosettingen i de sjøsamiske fjordområdene er derimot å løse **mottaksproblemene**, slik at småskalafiskerne har sikre og forutsigbare leveringsmuligheter i sitt nærrområde.

## Innhold

<b>1</b>	<b>Mandat og grunnlag.....</b>	<b>12</b>
1.1	Analysegruppas mandat.....	12
1.2	Konsultasjonene mellom statlige myndigheter og Sametinget.....	13
1.3	Behov for et kunnskapsgrunnlag .....	13
1.4	Analysegruppa .....	14
<b>2</b>	<b>Næringsutvikling innanfor STN-området på 2000-talet.....</b>	<b>15</b>
2.1	Innleiing.....	15
2.2	Kjelder .....	17
2.3	Dei samiske kommunane og STN-området.....	19
2.3.1	Folketalsutviklinga i STN-området .....	21
2.4	Næringsutvikling i nord .....	23
2.4.1	Attraktivitet, identitet og utvikling .....	24
2.4.2	Næringsutvikling i STN-området .....	25
2.5	Endring og utviklingstrekk 2003-2012 .....	27
2.5.1	Endringar innanfor dei ulike delene av STN-området .....	30
2.5.1.1	Dei to områda med størst vekst .....	31
2.5.1.2	To område med mindre vekst .....	32
2.5.1.3	To område med nedgang .....	33
2.6	Kjenneteikn ved utviklinga i dei ulike delene av STN-området.....	34
2.7	Utfordringar framover .....	36
<b>3</b>	<b>Sysselsetting i STN-området.....</b>	<b>42</b>
3.1	STN-området .....	42
3.2	Sysselsetting .....	43
3.3	Sysselsetting – næringsfordeling og gjennomsnittsalder.....	45
3.4	Sysselsetting og utdanning .....	47
3.5	Om statistikkgrunnlaget.....	49
3.6	Flere tilnærmingar basert på sysselsettingsstatistikken .....	50
<b>4</b>	<b>Ei bærekraftig reindrift? .....</b>	<b>52</b>
4.1	Innledning.....	54
4.2	Forutsetningar for bærekraft.....	55
4.2.1	Bærekraftanalyse .....	57
4.2.2	Evaluering av bærekraft .....	58
4.2.2.1	Designprinsipper .....	60
4.2.2.2	Bærekraftighetsindikatorer .....	60
4.3	Dagens situasjon .....	61

4.3.1	Naturgeografi .....	61
4.3.2.	Næringsøkonomisk oversikt .....	63
4.3.2.1	Tamreinlagene i Sør-Norge .....	64
4.3.2.2	Sør-Trøndelag/Hedmark reindriftsområde .....	66
4.3.2.3	Nord-Trøndelag reindriftsområde .....	68
4.3.2.4	Nordland reindriftsområde .....	70
4.3.2.5	Troms reindriftsområde .....	73
4.3.2.6	Vest-Finnmark reindriftsområde .....	75
4.3.2.7	Øst- Finnmark reindriftsområde .....	81
4.3.2.8	Oppsummering Finnmark .....	85
4.3.2.9	Helhetlig oppsummering .....	87
4.4	Analyse og vurdering .....	89
4.4.1	Områdene sør for Finnmark .....	89
4.4.2	Finnmark .....	92
4.5.	Oppsummering og konklusjon .....	95
4.5.1	Bærekraft i flere dimensjoner .....	96
4.5.2	Vurdering .....	96
4.5.3	Konklusjon og anbefalinger .....	97
<b>5</b>	<b>Hva skjer med fiskeriene i de sjøsamiske fjordene? .....</b>	<b>101</b>
5.1	Innledning .....	101
5.2	Porsanger og Varanger .....	102
5.3	Økologiske endringer .....	103
5.4	Endringer i fiskeriforvaltning og politikk .....	104
5.4.1	Fartøykvoteordningen .....	105
5.4.2.	Kondemneringsordningen 2002–2009 .....	107
5.4.3	Forvaltningsregimet for kongekrabben .....	111
5.4.4	Andre forvaltningstiltak begrunnet ut fra hensyn til sjøsamisk fiske og samiske lokalsamfunn .....	115
5.5	Konklusjon .....	117
<b>6</b>	<b>Samiske tall .....</b>	<b>119</b>
6.1	Innledning .....	119
6.2	Noen kommentarer til tabellene .....	119

# 1 Mandat og grunnlag

Retningslinjer for Faglig analysegruppe for samisk statistikk er fastsatt av Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet 12. september 2011 i medhold av Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget av 11. mai 2005, fastsatt ved kgl. res. 1. juli 2005

Formålet med vedtaket var å styrke faktagrunnlaget for vurderinger og beslutninger i konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget.

## 1.1 Analysegruppas mandat

Faglig analysegruppe skal innen 1. oktober hvert år legge fram en rapport til Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet og Sametinget. Rapporten skal, så langt mulig, gi oversikt over og analyse av situasjon og utviklingstrekk i det samiske samfunnet i Norge. Rapporten legges til grunn for det årlige budsjettarbeidet og for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget.

Analysegruppen kan drøfte og formidle sine funn gjennom faglige artikler og kronikker, og gruppen kan invitere til og delta i faglige konferanser, seminarer og lignende.

Analysegruppen har ansvaret for å utvikle og jevnlig forbedre metoder for presentasjon av oversikter og analyser i de årlige rapportene. Rapporten bør i størst mulig grad være sammenlignbar fra en periode til en annen.

Utarbeidelsen av rapporten skal ta utgangspunkt i foreliggende statistikk og/eller annen relevant data og informasjon fra evaluerings-, utrednings- og forskningsarbeid.

Analysegruppen har ansvaret for å fremskaffe foreliggende statistikk og nødvendig data og informasjon for utarbeidelse av rapporten.

Analysegruppen bestemmer selv hvilke temaer som behandles i de årlige rapportene. Blant temaer som kan være aktuelle å behandle er:

Av mandatet framgår det at følgende samfunnsområder er særlig aktuelle å behandle:

- Språk
- Oppvekst, utdanning og forskning
- Likestilling
- Helse og sosial, herunder befolkningsutvikling, demografi, inntekt
- Næringer, herunder sysselsetting, næringsstruktur, tradisjonelle næringer
- Miljø- og ressursforvaltning, endringer i det materielle kulturgrunnlaget, deltakelse og innflytelse
- Kulturarbeid og allmennkultur, herunder kunstuttrykk, media
- Sivile samiske samfunn, herunder organisasjons- og institusjonsutvikling

Analysegruppen kan påpeke mangel på kilde- og kunnskapsgrunnlag og behov for utvikling av statistikk innen temaer gruppen anser for relevante.

Analysegruppen kan bli bedt om utfyllende vurderinger og eventuelt nærmere bearbeidelse av deler av materialet i forhold til særlige behov som Regjeringen og Sametinget måtte ha.

## **1.2 Konsultasjonene mellom statlige myndigheter og Sametinget**

Som urfolk har samene rett til å bli konsultert i saker som kan få direkte betydning for dem. Denne retten er nedfelt i *ILO-konvensjonen nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater* artikkel 6.

Formålet med prosedyrene er å:

- Bidra til en praktisk gjennomføring av statens forpliktelse til å konsultere med urfolk
- Søke å oppnå enighet mellom statlige myndigheter og Sametinget når det overveies å innføre lover eller tiltak som kan påvirke samiske interesser direkte
- Legge til rette for utvikling av et partnerskapsperspektiv mellom statlige myndigheter og Sametinget som virker til styrking av samisk kultur og samfunn
- Utvikle felles forståelse for situasjonen og utviklingsbehovet i samisk samfunn

I prosedyrer for konsultasjon mellom statlige myndigheter og Sametinget heter det videre i paragraf 5 om de faste møtene:

- Det skal avholdes faste halvårslige politiske møter mellom statsråden for samiske saker og Sametingspresidenten. Fagstatsråden deltar på disse møtene etter behov. I de faste halvårslige politiske møtene skal en ta opp situasjonen og utviklingsbehovene for samfunn, saker av grunnleggende prinsipiell karakter og pågående prosesser.
- Det skal avholdes faste halvårslige møter mellom Sametinget og det interdepartementale samordningsutvalget for samiske saker. I møtene skal det blant annet redegjøres for aktuelle samepolitiske saker i kommende periode.

## **1.3 Behov for et kunnskapsgrunnlag**

I prosedyrer for konsultasjon mellom statlige myndigheter og Sametinget behandler paragraf 8 behov for utredninger og kunnskapsgrunnlag. Den sier følgende om kunnskapsgrunnlaget:

- Kommunal- og regionaldepartementet og Sametinget nedsetter i fellesskap en faglig analysegruppe som blant annet på bakgrunn av samisk statistikk årlig avlegger en rapport om situasjon og utviklingstrekk i det samiske samfunn. Rapporten legges til grunn for konsultasjoner i konkrete saker og for konsultasjoner om utviklingsbehov for samiske samfunn i ett av de halvårslige møtene mellom statsrådene for samiske saker og Sametingspresidenten.
- Når statlige myndigheter eller Sametinget mener det er behov for utredninger for å styrke faktagrunnlaget eller det formelle grunnlaget for vurderinger og beslutninger skal dette tilkjennegis så tidlig som mulig, og partene skal bringe spørsmål knyttet til mandat for eventuelle utredninger inne i konsultasjonsprosessen. Staten og Sametinget

skal søke å oppnå enighet om både mandat, og hvem som skal stå for et eventuelt utredningsarbeid. Staten og Sametinget har plikt til å bistå med nødvendige opplysninger og materiale som det er behov for ved gjennomføringen av utredningsarbeidet.

Det nedsettes en analysegruppe til å komme med en årlig rapport.

## **1.4 Analysegruppa**

Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Sametinget er blitt enige om i fellesskap å oppnevne leder, nestleder og tre medlemmer til analysegruppa, dette med en funksjonstid på fire år. De oppnevnt er i perioden 2011- 2015:

Jon Todal, leder (Sámi allaskuvla-Samisk høgskole)

Magritt Brustad, nestleder (Institutt for samfunnsmedisin, UiT Norgga árkatalaš universitehta-UiT Norges arktiske universitet)

Else Grete Broderstad (Senter for samiske studier, UiT Norgga árkatalaš universitehta- UiT Norges arktiske universitet)

Paul Inge Severeide (Statistisk sentralbyrå)

Kevin Johansen (Nordlánda Universitehta-Universitetet i Nordland)

Prosjektleder er Yngve Johansen, som er ansatt i halv stilling.



## 2 Næringsutvikling innanfor STN-området på 2000-talet

Sigrid Skålnes, seniorforskar, Norsk institutt for by- og regionforskning

### **Samandrag:**

*Korleis kommunane innanfor STN-området nord for Saltfjellet utviklar seg med tanke på sysselsetting og befolkning er tema for denne artikkelen. Åra som blir vektlagde er først og fremst frå 2003-2013. heile dette området har opplevd befolkningsnedgang desse åra. Nedgangen har vore langt større i fjord- og kystkommunar enn i innlandskommunar. I same tidsrommet har store deler av området likevel opplevd sysselsettingsauke. Innslaget av arbeidspendling ut frå kommunane er varierende, og høgt for kommunar nær større bysentra. I underkant av halvparten av dei sysselsette innanfor STN-området er sysselsette innanfor offentleg sektor, og det har vore større auke i sysselsetjing innan offentleg enn privat sektor i perioden 2003-2012. Helse- og sosialtenester utgjør først og fremst den store gruppa innanfor offentlege arbeidsplassar, og ei gruppe som sysselset eit aukande tal arbeidstakarar år for år. Dette gjeld for alle dei seks regionane innanfor STN-området. For andre deler av offentleg sektor, som undervisning og offentleg administrasjon har det vore ei klar nedbygging det siste tiåret, dels knytt til nedbygging av kommunal sektor på grunn av redusert folketal, og dels knytt til nedbygginga av forsvaret. Den generelle nedbygginga av statleg forvaltning verkar sterkare enn det som har vore av oppbygging av offentleg forvaltning, og då først og fremst av samisk forvaltning. Innan privat sektor viser utviklinga samla sett negative tal både for fiske, industri og, og landbruk og reindrift, sjølv om det har vore vekst i nokre få deler av STN-område. Befolkningsutviklinga har vore negativ i heile perioden, og vekst er framover avhengig av innvandring. Kommunar med størst innvandring og minst avstand til større og varierte arbeidsmarknader enn i sjølve kommunen er truleg dei som vil klara seg best i åra framover.*

### **2.1 Innleiing**

Eit hovudmål i norsk distriktpolitikk i meir enn dei siste tretti åra har vore å oppretthalda busetnadsmønsteret i landet, eller som det etter kvart har vorte;” hovudtrekka i busetnadsmønsteret” (St.meld. 13 (2012-2013). I storparten av denne perioden har folketalet gått ned i distriktsområda. Arbeid for å nå målet med å oppretthalda folketalet har blant anna vorte gjort gjennom satsingar på å bremsa utflytting frå distriktskommunane, og på å oppmuntra til tilflytting til dei same distriktskommunane. Mange ulike innsatsar og tiltak har vorte tatt i bruk i dette arbeidet, retta mot både mot å aktivt auka tilflyttinga til distrikta

gjennom ulike tilflyttingskampanjar retta mot folk busette i sentrale strøk, eller – som i dei seinare åra – folk i utlandet. Men innsatsane har ikkje berre vore retta mot folk og deira *flytteval*, den har også vore retta mot sjølve distriktskommunane. Slike innsatsar dreiar seg om mange og ulike former for *samfunnsutvikling*, i første rekkje næringsutvikling for å utvikla og styrka næringslivet og gjera det attraktivt for arbeidstakarar. Innsatsane dreiar seg også om *omdømme*, og å skapa – eller i alle fall å presentera stadene som attraktive som bustad, som arbeidsstad og som stad å flytta til, ikkje frå.

Distriktskommunane i Nord-Norge kan samla visa til mange og ulike tiltak og prosjekt dei har tatt del i, eller deltek i i dag, for å utvikla næringslivet, utvikla kommunen, skapa seg eit betre omdømme, få folk til å flytta til og ikkje frå kommunen, og for å framstå som ein attraktiv kommune. Innbyargarane i kommunane har også kunna delta i slike tiltak, både som prosjektdeltakarar i mange og ulike prosjekt, men og gjennom å byggja opp eller utvikla kompetanse som næringsutøvar i eigen kommune.

På 1970- og-80 talet heitte innsatsen *tiltaksarbeid*, og mange kommunar sette i gang med dette som ein *krisereaksjon* (Bukve 2001). Den gongen, som no, var det spreiddbygde kommunar med svakt utbygd næringsliv og høg arbeidsløyse var dei som i størst grad dreiv og driv tiltaksarbeid, eller i dagens språkbruk; næringsutvikling. Innsatsen blei retta både mot *krisa*, det vil seia mot utvikling av næringslivet, og mot kommunen sine muligheter for å driva *omstillingsarbeid*. I tråd med det siste vart det til dømes gjennomført prosjekt for å byggja opp kommunane sitt næringsarbeid, og kommunar i nord, blant anna Hamarøy var forsøkskommunar her.<sup>1</sup> Næringsutviklingsarbeidet har dei siste tretti åra vist mange og ulike former, og vorte retta mot både personar og kommunar, anten i form av etableringsprosjekt eller utviklingsprosjekt retta mot stader, deler av kommunar, kommunar eller regionar. Dette gjeld også det samiske området, der ulike etableringsprosjekt, omstillingsprogram og utviklingstiltak har vorte gjennomført. Til ein viss grad har også innsatsane vorte retta mot spesifikke grupper, som kvinner eller ungdom.

Behovet for krisereaksjon og omstillingsevne er ikkje mindre i dag, og i dag er det skapt mange og nye innsatsar og tiltaka er ikkje lenger berre retta mot næringslivet, men også mot samfunnet rundt næringslivet. I takt med desse endringane er ikkje berre tiltaksarbeidet blitt til næringsutvikling og samfunnsutvikling, det er også skapt *nye typar tiltak* og nye *målgrupper* for innsatsane. Omdømmearbeid, tilflyttingskampanjar, motivasjonskampanjar og attraktivitetsbygging er både nye ord og nye tiltak, og prosjekta i dag har gjerne tittelen *Flytt hit/Flytt nordover* eller *Ny giv i ... kommune*. Satsingane heiter bulystprosjekt<sup>2</sup> eller

---

<sup>1</sup> Kommunal- og arbeidsdepartementet (no: Kommunal- og moderniseringsdepartementet) gjennomført i åra 1985-87 *Næringssetatprosjektet* i seks kommunar i Nordland. Målet var å prøva ut kommunalt næringsarbeid i eigen etat, og forsøket var eit prøveprosjekt. Prosjektet var svært vellukka, og starten på oppbygginga av det som seinare blei kommunalt næringsarbeid gjennom eigen etat eller administrasjon. Sjå elles Bukve og Skålnes (1987).

<sup>2</sup> Spørsmålet som *Bulystsatsinga* tek opp er korleis et kan bli **meir attraktivt å busette seg i distriktskommunar. I satsinga har** Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD) medverka til mange pilotprosjekt over heile landet. Tematisk har prosjekta særleg omhandla tilflytting, integrering, ungdom, kulturbasert stad- og næringsutvikling og omdømme. Måla for satsinga er å leggja til rette for at

småkommuneprogrammet<sup>3</sup> der målet for eksempel er å ”skape bolyst og attraktive steder”, medverka til at småkommunar kan styrka utviklingskapasiteten sin, eller å ”styrke en felles regional identitet innad og samtidig bygge et positivt omdømme utad.”<sup>4</sup> Samstundes er det lenge sidan næringslivet åleine var fokus for innsatsane, innflyttarar og tilbakeflyttarar er ofte målgruppa, kommunane har ikkje lenger berre behov for arbeidsplassar, men like gjerne behov for å fylla tomme arbeidsplassar, for eksempel innan helse- og omsorgssektoren. Bulystsatsinga inneheld også gjerne satsingar retta mot utflytta ungdom, og særleg det å få utdanna ungdom heim igjen, slik at ledige arbeidsplassar kan fyllast.

Norge har dei seinare åra opplevd ei sterk auke i folketalet. Folkeauken har ikkje kome jamnt fordelt over landet, men har medverka til at dei som var store frå før har blitt større. I dag er nettoinnvandringa viktigare for befolkningsveksten enn fødselsoverskotet. Tal frå Statistisk sentralbyrå viser at det er dei største byane som har vokse mest, dei minste kommunane har jamt over blitt mindre. Biletet av vekst og nedgang, tilflytting og fråflytting, attraktive og mindre attraktive stader har også ei geografisk adresse, og som ofte før er det ei adresse som ikkje er ny og ukjent; veksten forsterkar biletet som har vorte teikna gjennom fleire år – med ei stadig sterkare sentralisering og med utkantskommunar som i år for år blir tømde for folk. I statistikk og rapportar fortel tal ein historie om folkeflytting til sentrale byar og tettstader, og vekst som skjer i miljø og på stader som får merkelappen *attraktive*.

Denne artikkelen vil fokusera på utvikling innanfor deler av det samiske området i Norge. Det *samiske området* er her avgrensa til det som blir kalla *STN-området*, og *utvikling* er avgrensa til *nærings- og sysselsetjingsutvikling*. Fokusering på nærings- og sysselsetjingsutvikling i det samiske området krev også fokus på *befolkningsutvikling* eller befolkningsendring i det same området. Til ein viss grad blir endringane sett i høve til endring og utvikling innanfor andre område, ikkje minst andre område i landsdelen.

## 2.2 Kjelder

Næringsutvikling innanfor samiske område har vore tema for fleire offentlege utgreiingar, analysar og forskingsprosjekt dei seinare åra. Alle vitskapleg utgreiingar av eit visst omfang som omhandlar næringsutvikling innanfor STN-området på 2000-talet er kjelder for denne artikkelen. Slik sett utgjer ikkje datamaterialet eit utval blant mange utgreiingar og forskingsrapportar, utvalet vårt er det som er gjort på feltet etter tusenårsskiftet. Materialet omhandlar alle utvikling, med særleg vekt på nærings- og sysselsetjingsutvikling i samiske område. Utvikling omfattar her også befolkningsutvikling. I ulik grad blir kunnskap om og kjennskap til det samiske området brukt når rapportane skal forklara endring og utvikling.

---

distriktskommunar vert meir attraktive som varig bustad, og å samla kunnskap om kva som påverkar folk sine val når det gjeld bustad. Bulystsatsinga starta i 2010 og går fram til og med 2015.

<sup>3</sup> Småkommunesatsinga skal gje dei minste kommunane meir kapasitet til å utvikle attraktive lokalsamfunn for innbyggjarar og næringsliv.

<sup>4</sup> Prosjektet *Omdømmebygging i Nord-Troms*, initiert av Nord-Troms Regionråd. Prosjektet vart tildelt Bolystmidlar i 2011.

Kjeldene er til dels svært ulike, først og fremst ved at nokre presenterer datamaterialet i form av tal, tabellar og grafikk og heller lite informasjon om utvikling og utviklingstrekk i området, og utan nærare analyser og forklaringar på endringar (Telemarksforskning). Andre kjelder brukar kunnskap om samiske forhold og om Nord-Norge i analysen av endringar (Norut-Alta). Kjeldene er presenterte nedanfor.

Arbeid utført av Norut og av Telemarksforskning utgjer hovuddelen av grunnlaget for denne artikkelen. Fire rapportar frå Telemarksforskning som fokuserer på næringsutvikling, innovasjon og attraktivitet er ein vesentleg del av kjeldene her. Desse rapportane er utarbeidde på oppdrag av Sametinget i løpet av åra 2010 til 2013. Desse rapportane er dels ei vidareføring av tidlegare næringsanalyser, og dels gjennom utvikling av ein analysemetode for å måla ulike staders attraksjonskraft. Arbeidet for STN-kommunane er ein del av eit større arbeid der mange andre kommunar i Norge også er med. Rapportane inneheld mange kartleggingar og målingar, som er vanskelege å tolka utan omfattande kjennskap til kommunane som blir studerte. Endringar blir først og fremst presenterte som tal, og til dels studert i eit kort tidsperspektiv. Det er ikkje analyser som bygger på utvikling over lengre tid, og kunnskap om lokale og regionale forhold som kan vera med og forklara utvikling og endring manglar for det meste.

Frå Norut-Alta er det to rapportar, der den eine vart laga i samband med det statlege programmet ”Kunnskapsinnhenting – verdiskaping i nord”. Nærings- og handelsdepartementet, Fiskeri- og kystdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Miljøverndepartementet (i dag: Kommunal- og moderniseringsdepartementet, Nærings- og fiskeridepartementet og Klima- og miljødepartementet) gjennomførte i 2013 kunnskapsinnhenting for å synleggjera mulighetane for auka berekraftig verdiskaping i ein ressursrik region og for å teikna eit kunnskapsbasert framtidsbilete av Nord-Norge fram mot 2030 og 2050. Det vart særleg lagt vekt på fiskeri, havbruk, nye marine næringar, reiseliv, fornybar energi og mineralar. Kunnskapsinnhentinga skal medverka til å gje betre grunnlag for vedtak og vegval framover, og skal visa kva verkemidlar og tiltak som kan påverka utviklinga og medverka til å løysa ut verdiskapingspotensialet i åra framover. Det vart også laga fem tverrgåande utgreiingar som ser på tema som er felles for to eller fleire av næringane. Kva felles utfordringar og muligheter møter næringane, og korleis kan desse utfordringane møtast og slik gje opning for å realisera framtidig verdiskaping? Målet med kunnskapsinnhentinga er å synleggjera vilkår for auka berekraftig verdiskaping i ein region rik på ressursar, og å teikna eit kunnskapsbasert framtidsbilete av Nord-Norge fram mot 2030 og 2050. I tillegg til rapporten om ”Næringsutvikling i samiske samfunn” er også deler av ein av dei andre rapportane frå Kunnskapsinnhentinga kjelde for denne artikkelen; det gjeld rapporten ”Attraktive lokalsamfunn og arbeidsmarkedsregioner i Nord-Norge”.<sup>5</sup>

Den andre rapporten – om kultur næringar i samiske område – er utarbeidd på oppdrag av Sametinget. Denne vart laga i samband med Sametinget sitt arbeid med kulturmeldinga og kom i 2012.

---

<sup>5</sup> Norut Alta-Áltá Rapport 2013-7.

I tillegg er det ein rapport frå Nordisk ministerråd –*Artic Social Indicators follow-up to the Artic Human Development Report*. Rapporten kom i 2010 og er som tittelen seier ei oppfølging av *Artic Human Development Report (AHDR)*. Då AHDR<sup>6</sup> kom i 2004 vart den sett på som eit vendepunkt (ei modning) både for Arktisk råd (Arctic Council) og andre, fordi arbeidet representerte det første samfunnsvitskaplege arbeidet for Arktisk råd. Dette vart oppfatta som at den menneskelege dimensjonen i forhold til berekraftig utvikling endeleg blei forstått som viktig for dei arktiske områda og innbyggjarane der. Samstundes markerte rapporten utvikling av eit nytt fellesskap mellom styresmakter og forskingsmiljø, noko som synte seg klart i arbeidet fram mot slutføringa av den rapporten. AHS-rapporten fekk mykje oppmerksomhet, både fordi klimaspørsmålet førte til stor fokus på dei arktiske områda, og fordi det internasjonale polaråret kom like etterpå. Rapporten *Artic Social Indicators* fokusere på utvikling av sosiale indikatorar som kan vera relevante for arktiske område. Indikatorane er knytte til seks ulike område; helse, velferd, utdanning, kultur, natur og mulighet til å bestemma over eiga framtid. Rapporten frå ministerrådet ser på alle arktiske samfunn, og frå eit breiare og meir overordna perspektiv enn dei andre rapportane her.

I tillegg til dette er fleire andre rapportar frå området brukt, som til dømes Sametinget si melding om næringsutvikling (2012), i tillegg til statistikk frå Statistisk sentralbyrå (SSB)<sup>7</sup>, blant anna SSB sin statistikk om samiske forhold.

## 2.3 Dei samiske kommunane og STN-området

I 2014 har Noreg 428 kommunar. Denne artikkelen handlar om nokre av desse; alle saman i nord, og alle innanfor STN-området<sup>8</sup>. Det finst ikkje noko datagrunnlag for å laga individbasert statistikk om personar med samisk-etnisk tilhøyrrighet. Verken folkeregisteret eller andre register har registrering av kven som er samar (Pettersen 2012). SSB<sup>9</sup> sin samiske statistikk er geografisk basert, det vil seia at i denne statistikken er dei samiske busetjingsområda geografisk basert og *avgrensa til verkeområdet for Sametinget sine tilskotsordningar til næringsutvikling (STN)*. Heile dette området ligg nord for Saltfjellet, og dekkjer såleis ikkje alle område med tradisjonell samisk busetting. Området utgjer vel 50 prosent av arealet i Norge nord for Saltfjellet, men berre 10 prosent av befolkninga som er busett nord for Saltfjellet bur i STN-området. Fire prosent av befolkninga i STN-området bur i tettbygde strøk. Det er slik utkantstrøka nord for Saltfjellet som er definert som samisk

---

<sup>6</sup> AHDR vart gjennomført under leiding av Arctic Council's Sustainable Development Working Group (SDWG).

<sup>7</sup> Statistisk sentralbyrå (SSB) gjev annakvart år ut *Samisk statistikk*, sist publisert i 2014.

<sup>8</sup> Sametinget sine tilskotsordningar til næringsutvikling (STN) er ei vidareføring av Utviklingsfondet for dei sentrale samiske busetjingsområda. Dette fondet blei oppretta av Stortinget i 1975. Fondet omfatta då fem kommunar i indre Finnmark. Det geografiske verkeområdet har seinare blitt utvida fleire gonger, seinast i 2009. Fondet har óg skifta namn, og har blitt forvalta av ulike institusjonar. Frå 1989 er det Sametinget som har hatt ansvar for dei aktuelle tilskota. Frå og med 2009 blir det geografiske verkeområdet for STN fastsett i Sametinget sitt årlege budsjettvedtak.

<sup>9</sup> Statistisk sentralbyrå

busetjingsområde. Alle byar og større tettstader ligg utanfor STN-området, og slik ligg det ein sterk senter-periferi-dimensjon innbakt i den samiske statistikken.

STN-området omfattar i 2014 26 kommunar, 16 heile og 10 der deler av kommunane er med. Alle er i dei tre nordlegaste fylka Finnmark, Troms og Nordland, nord for Saltfjellet. Bykommunane – Alta, Sør-Varanger, Tromsø og Narvik er blant kommunane der utvalde deler av kommunen ligg innanfor STN-området. Desse områda er utkants- og bygdeområde i forholdsvis stor avstand frå sentrum i kommunen. Sidan mesteparten av data som er brukt i rapportane artikkelen tek utgangspunkt i føreligg på kommunenivå, er desse fire kommunane ikkje tatt med i analysane.<sup>10</sup> I tillegg er det seks kommunar der berre deler av kommunane er med i STN-området. Desse kommunane er merka med stjerne (\*). I alle desse kommunane utgjør STN-området befolkningsmessig den minste delen, men dette er stort sett små kommunaner, slik at effekten av å inkludera dei i materialet ikkje er den same som for bykommunane.

**Tabell 2.1 STN-området. Berre deler av kommunen i kommunar merkt med\* er med i STN-området**

<b>Finnmark</b>	<b>Troms</b>	<b>Nordland</b>
Sør-Varanger*	Tromsø*	Narvik*
Unjárga-Nesseby	Kvænangen	Divtasvuodna-Tysfjord
Deatnu-Tana	Gáivuotna-Kåfjord	Hábmer-Hamarøy*
Gamvik	Storfjord	
Lebesby*	Lyngen	
Kárásjohka-Karasjok	Sørreisa*	
Guovdageaidnu-Kautokeino	Gratangen	
Alta*	Skånland	
Porsanger	Nordreisa	
Nordkapp*	Evenes*	
Måsøy*		
Kvalsund		
Loppa		

Når samiske område blir samanlikna med andre område, er det ikke berre ei samanlikning av samar og ikkje-samar, men også ei samanlikning av utkant og sentrale strøk. SSB nemner at dette kanskje kan gje den samiske statistikken ei slagside, men argumenter for at det er eit faktum at ”selv om mange samer bor i byer og større tettsteder, er det i utkantene i nord den samiske kulturen har relativt størst betydning. Og utkantproblematikk er derfor en viktig utfordring for samene som folk” (SSB<sup>11</sup>)

Hovudargumentet for å velja området er at dette er lokalsamfunn som blir sett på som verdifulle for å ta vare på og vidareutvikla samisk kultur og næringsliv, samstundes som Sametinget disponerer særskilte verkemidlar for nettopp det. Av dei 26 STN-kommunane ligg

<sup>10</sup> Norut-Alta-rapport 2014:4 diskuterer i avgrensinga si at utelukking av bykommunane ikkje er uproblematisk, mellom anna misser ein då kunnskapen om samisk flytting til byar, slik Sørli og Broderstad viste i sin rapport frå 201. Avgrensinga er uheldig, fordi byane er viktige for dei samiske samfunna.

<sup>11</sup> <http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/urbefolkningen-i-tall-samisk-statistikk>

tretten i Finnmark, ni i Troms og fire i den nordlege delen av Nordland (Slaastad 2014). Ei oversikt over kommunane som er med i STN-området, finst på Statistisk sentralbyrå si nettside <sup>12</sup>.

### 2.3.1 Folketalsutviklinga i STN-området

Befolkningsutvikling er ein viktig indikator for samfunnsutviklinga i dei ulike STN-regionane. Frå 1997 til 2010 auka folketalet i heile landet, men ikkje i dei 22 kommunane som tilhøyrrer STN-området. I dette området var det nedgang i folketal, og årsakene til nedgangen var negativt fødselsoverskot og utflytting. Befolkningsnedgangen i det samiske området har vore også langt sterkare enn i alle dei tre nordlegaste fylka. Troms har auka sidan 1997, medan Nordland og Finnmark har snudd nedgang til vekst dei siste åra. I det samiske området har nedgangen halde fram, med unnatak av i 2012. Auken var liten, men det var likevel den første etter nedgang på 15 prosent sidan 1990. I 2011 og 2012 var det fleire som flytta til enn frå STN-området, og i 2012 var det ei lita auke i folketalet.

1. januar 2013 var 55 652 personar busette i STN-området. Det var ein nedgang på 14,6 prosent sidan 1990 (Samisk statistikk 2014. Utflytting og manglande tilbakeflytting er hovudårsak til nedgangen er hovudgrunnane til at folketalet har gått ned kvart år frå 1990 til 2012, ein nedgang på til saman 15 prosent. Det er mest er mest unge vaksne som flyttar, noko som har ført til at området med tida fått ein eldre befolkning enn landet elles, med ein større del på 55 år og eldre. Befolkningsdelen i aldersgruppa 25-39 år i STN-området er også vesentleg mindre enn i heile landet, både for kvinner og menn. Det same gjeld andel av barn i aldersgruppa 0-9 år i STN-området enn i landet elles. I 2011 og 2012 var utviklinga noko annleis enn tidlegare år, fleire flytta inn enn ut av STN-området, og i 2012 var det for første gang ein liten auke i folketalet.

---

<sup>12</sup> Rapporten Samisk statistikk 2014 inneheld statistikk med relevans for samiske samfunnsforhold i Norge.

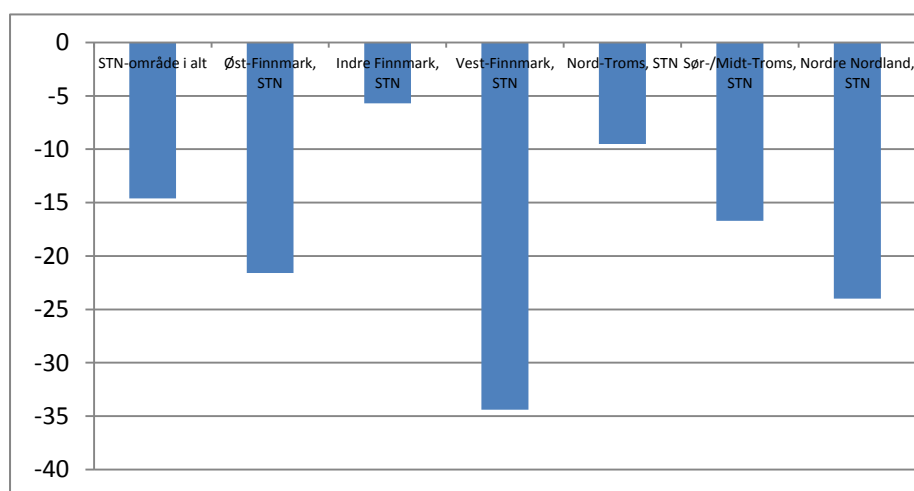
**Tabell 2.2 Folkemengde per 1. januar 2013, Norge nord for Saltfjellet.**

Kjelde: SSB, Samisk statistikk.

	2013	Endring i prosent	
		2012-2013	1990-2013
<b>Norge nord for Saltfjellet i alt</b>	<b>396 532</b>	<b>0,9</b>	<b>4,2</b>
<b>STN-området i alt</b>	<b>55 652</b>	<b>0,0</b>	<b>-14,6</b>
<b>Øvrige områder i alt</b>	<b>340 880</b>	<b>1,0</b>	<b>8,1</b>
<b>Øst-Finnmark</b>	<b>24 730</b>	<b>1,0</b>	<b>-6,8</b>
<b>Øst-Finnmark, STN</b>	<b>3 789</b>	<b>-0,1</b>	<b>-21,6</b>
<b>Øst-Finnmark, øvrige område</b>	<b>20 941</b>	<b>1,2</b>	<b>-3,6</b>
<b>Indre Finnmark</b>	<b>12 512</b>	<b>-0,2</b>	<b>-5,7</b>
<b>Indre Finnmark, STN</b>	<b>12 512</b>	<b>-0,2</b>	<b>-5,7</b>
<b>Vest-Finnmark</b>	<b>37 292</b>	<b>1,4</b>	<b>8,6</b>
<b>Vest-Finnmark, STN</b>	<b>3 843</b>	<b>-0,3</b>	<b>-34,4</b>
<b>Vest-Finnmark, øvrige område</b>	<b>33 449</b>	<b>1,5</b>	<b>17,5</b>
<b>Nord-Troms</b>	<b>18 480</b>	<b>0,0</b>	<b>-9,5</b>
<b>Nord-Troms, STN</b>	<b>18 480</b>	<b>0,0</b>	<b>-9,5</b>
<b>Nord-Troms, øvrige område</b>	<b>0</b>	<b>.</b>	<b>.</b>
<b>Sør-/Midt-Troms</b>	<b>141 938</b>	<b>1,3</b>	<b>12,5</b>
<b>Sør-/Midt-Troms, STN</b>	<b>14 270</b>	<b>0,2</b>	<b>-16,7</b>
<b>Sør-/Midt-Troms, øvrige område</b>	<b>127 668</b>	<b>1,4</b>	<b>17,1</b>
<b>Nordre Nordland</b>	<b>161 580</b>	<b>0,6</b>	<b>1,1</b>
<b>Nordre Nordland, STN</b>	<b>2 758</b>	<b>0,6</b>	<b>-24,0</b>
<b>Nordre Nordland, øvrige område</b>	<b>158 822</b>	<b>0,6</b>	<b>1,7</b>

Folketalet går ned i dei samiske busetjingsområda, men det er store ulikskapar mellom dei ulike områda. Indre Finnmark har minst tilbakegang, i underkant av 6 prosent. STN-området i Nord-Troms har også hatt mindre nedgang i folketalet enn dei andre områda, 14 prosent (jamfør figur 2.1).

**Figur 2.1 Folketalsnedgang 1990-2013 i STN-områda. Kjelde: SSB**





Øst-Finnmark og Sør- og Midt-Troms har hatt ein tilbakegang på 21 prosent, Nordre Nordland 23 prosent. Vest-Finnmark har den største nedgangen, med 34 prosent.

## 2.4 Næringsutvikling i nord

I åra 2003-2011 opplevde Nord-Norge vekst i sysselsettinga på 7 prosent, noko som er vesentleg lågare enn landet. Norge har hatt ein vekst på 13 prosent i samme tidsrommet. I denne perioden har det vore ein liten nedgang i arbeidsplassar innanfor dei samiske områda både i offentleg og privat sektor. Nedgangen skjedde dei fem første åra på 2000-talet, sidan har talet på arbeidsplassar vore heller stabilt. Angell m.fl. kommenterer situasjonen slik ” Så den veksten som har kommet landsdelen og landet til gode, har ikke nådd de samiske områdene.” (2014: 31). Det er likevel heller store forskjellar mellom dei samiske kommunane, sjølv om den langsiktige utviklinga i talet på arbeidsplassar i området er heller svak. Sjølv med vekst jamt over ser me like fullt ein endra næringsstruktur, med nedgang i primærnæringsane, med unnatak av havbruksnæringsane som har opplevd vekst. Både i Nord-Norge og i dei samiske kommunane er ein stor del av befolkninga sysselsett i offentleg sektor.

Arbeidsplassutviklinga er ein viktig indikator for regional utvikling, og er kanskje den mest sentrale forklaringsfaktoren for flyttemønstra. Arbeidsplassar finst i både offentleg og privat sektor, men i følgje Vareide og Nygaard (2013) er det ofte sterkast interesse for arbeidsplassane i privat sektor, og desse blir gjerne forsøkt påverka gjennom næringsutvikling.

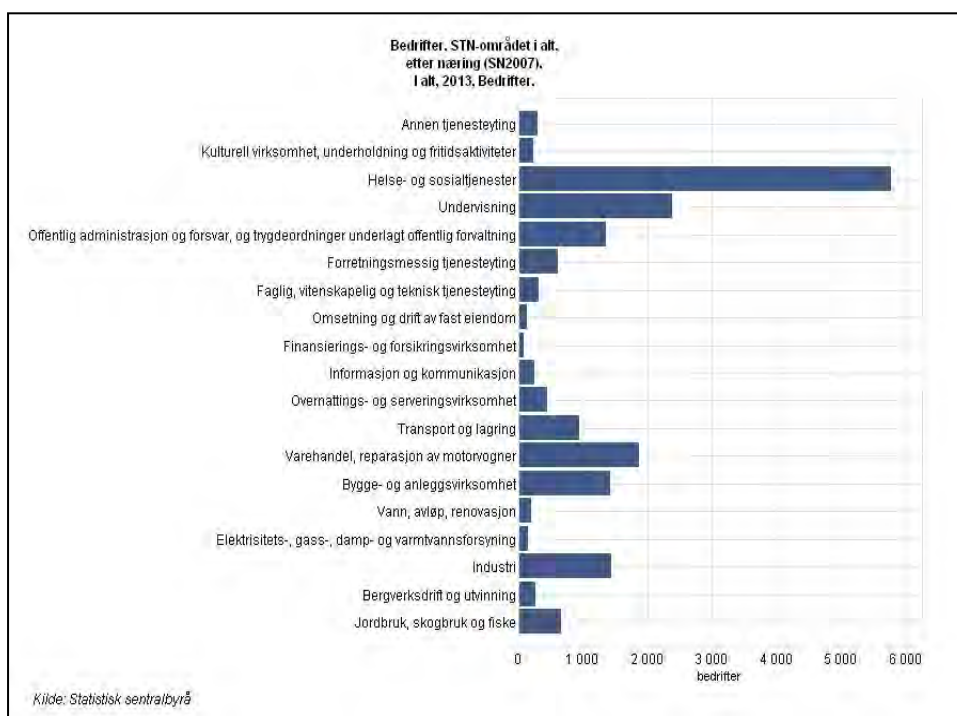
Sysselsettingsutviklinga varierer mykje i i landsdelen. Vest-Finnmark, Aust-Finnmark, Lofoten, Tromsø, Indre-Helgeland og Bodø har hatt størst vekst (8-12 prosent) etter 2003. Ofoten, Salten elles og Ytre Helgeland har hatt noko vekst (5 prosent), medan Indre-Finnmark, Nord-Troms, Midt-Troms, Sør-Troms og Vesterålen så vidt har hatt vekst (2-3 prosent). Det er særleg aktiviteten rundt petroleumsnæringsane i Hammerfest og ny start av gruvedrift i Sør-Varanger som har medverka til den sterke veksten i deler av Finnmark. Fiskeri og reiseliv er viktig for Lofoten. Industri er viktig på Indre Helgeland mens veksten i Tromsø og Bodø omfattar mange og ulike næringsar (Angell m. fl 2013).

Den største sysselsettingsveksten har vore innanfor helse- og sosialtenester, bygg og anlegg, varehandel, fagleg, vitskapeleg og teknisk tenesteyting og undervisning, målt i absolutte tal. Marine næringsar som fiske, fiskeindustri, oppdrett og nye arter, er framleis sektoren som relativt sett er sterkast representert i Nord-Norge, samanlikna med landsgjennomsnittet, sjølv om sysselsettjninga i desse næringsane er redusert med 11 prosent frå 2003. Mineralutvinning er også sterkt representert i landsdelen. Offentleg administrasjon, forsvar m.v, undervisning og helse- og sosialtenester er større i Nord-Norge enn landet elles (Angell m. fl 2014).

65 prosent av befolkninga i STN-området i alderen 15-74 år var sysselsett per 4. kvartal 2012 (SSB). Talet er noko lågare enn for resten av området nord for Saltfjellet. I heile landet var 69 prosent av befolkninga i denne aldersgruppa sysselsett. I STN-området er delen menn i

næringane jordbruk, skogbruk og fiske vesentleg høgare enn i dei andre områda i og i landet som heilskap. Elles er det heller mange menn i STN-området som arbeider innafør varehandel, hotell- og restaurantverksemd og bygge- og anleggsverksemd, medan helse- og sosialtenester er den viktigaste næringa for kvinnene, ikkje ulikt mønsteret i landet elles.

**Figur 2.2 Bedrifter, STN-området i alt, etter næring. 2013**



Figur 2.3 viser at det at den dominerande sysselsetjingsgruppa i STN-området er *helse- og sosialtenester*. For det meste er dette offentlege arbeidsplasser. To andre offentlege grupper er også store; *offentleg administrasjon, forsvar m. m* og *undervisning*.

## 2.4.1 Attraktivitet, identitet og utvikling

Sametinget har gjennom fleire år fått utført analysar av næringsutvikling, innovasjon og attraktivitet i samiske område (Vareide og Nyborg Storm 2010, 2011, 2012, Vareide og Nygaard 2013). Rapportane presenterer *attraktivitetspyramidar* og *-barometer*, der *attraktivitetsbarometeret* tek utgangspunkt i samanhengen mellom nettoflytting og arbeidsplassvekst). Ideen bak pyramiden er at ”steder utvikler seg i henhold til deres attraktivitet langs tre dimensjoner; Besøk, bosetting og bedrifter” (Vareide og Nyborg Storm 2010:34). Regionane i Nord-Norge kjem langt nede på dette barometeret, og konklusjonen blir at ”Utflyttingen er dermed langt større enn arbeidsplassutviklingen skulle tilsi, og regionene framtrer dermed som lite attraktive som bosted” (op. Cit side 29). Lengst nede på den nordnorske versjonen av dette barometeret finn me regionane innanfor STN-området. Av kommunane er det Sørreisa, Lavangen, Lyngen og Nesseby som har vore ”over middels

attraktive de ni siste årene”,<sup>13</sup> medan Guovdageaidnu-Kautokeino og Gamvik var minst attraktive i perioden.

Telemarksforsking sitt attraktivitetsomgrep er først og fremst knytt til flytting og arbeidsplassvekst, og ser på attraktivitetsutviklinga på kort sikt, med endring år for år. I Sametinget si eiga utgreiing om næringsutvikling (Sametinget 2013)<sup>14</sup> blir attraktivitet tatt opp i diskusjonen om målsetjinga med å styrka og oppretthalda busetjinga i samiske område. Sametinget påpeikar at det ”finnes imidlertid ingen undersøkelser som viser hvilken betydning samisk kultur kan ha for bosetting i samiske områder.” Samisk kultur blir då heller ikkje tatt med i Telemarksforsking sin studie.

Sametinget tek opp attraktivitetsomgrepet i vid betydning, og skriv at *”Bostedsattraktivitet henger ofte sammen med naturgitte faktorer som klima, kyst, fri natur og nærhet til større bykjerner, men det kan være variasjoner innad i de ulike fylkene. Nærhet til flyplasser og gode kommunikasjoner kan også ha stor betydning for enkelte ved valg av bosted. Bruken av naturen og de ressursene som er i området kan ha en stor betydning for de som ikke har valgt å flytte. Betydningen av den samiske identitet, språk og tilhørighet til området og til den samiske kulturen og samiske næringer er momenter som kan forklare hvorfor folk fortsatt vil bo i de tradisjonelle samiske områdene.”*

Sametinget påpeikar at å leggja til rette for attraktive lokalsamfunn og bustader i stor grad er ansvar for kommunale og fylkeskommunale styresmakter. I det biletet blir gode skular, barnehagar, aktivitetstilbod, eldreomsorg, infrastruktur og vidare viktig.

## 2.4.2 Næringsutvikling i STN-området

Medan Nord-Norge har hatt sysselsetningsvekst etter 2005, blei veksten i STN-kommunane som i andre distriktskommunar i nord avgrensa til perioden 2005-07. Etter det har det vore tilnærma stabil sysselsetting. Vareide og Nygaard (2013) oppsummerer med at arbeidsplassutviklinga i det samiske området ikkje har skapt noko vekst, i motsetning til resten av landet ”sammenliknet med resten av landet, har altså arbeidsplassutviklingen i det samiske området vært mye svakere”. Næringsstrukturen har likevel endra seg ved nedgang i primærnæringane, med unntak av havbruksnæringa som har hatt vekst. Vidare har det vore litt vekst i mineralutvinning, industri, fornybar energi og bygg og anlegg, og i media, kulturnæringar og forretningsmessig tenesteyting. Størst endring målt i tal har det likevel vore i offentleg sektor, der offentleg administrasjon og undervisning har hatt klar nedgang, medan vekst i helse- og sosialtenester i stor grad har kompensert for nedgangen i offentleg sektor elles.

STN-kommunene har likevel i stor grad ein typisk distriktsnæringsstruktur, der Primærnæringane enno er viktige. Det gjeld landbruk, og særleg reindrift som er ei spesifikk samisk næring. Og det gjeld fiskerinæringa, der både fangstleddet, fiskeindustrien og den veksande havbruksnæringa er viktige i kyst- og fjordområda i STN-kommunane. Mineralutvinning er framleis ei lita næring, og industri utanom primærnæringsindustri (meieri, slakteri og fiskeforedling) er underrepresentert i STN-kommunane. Tenestenæringane er også stort sett underrepresentert, med unntak av transport og reiselivsnæringa. STN-

---

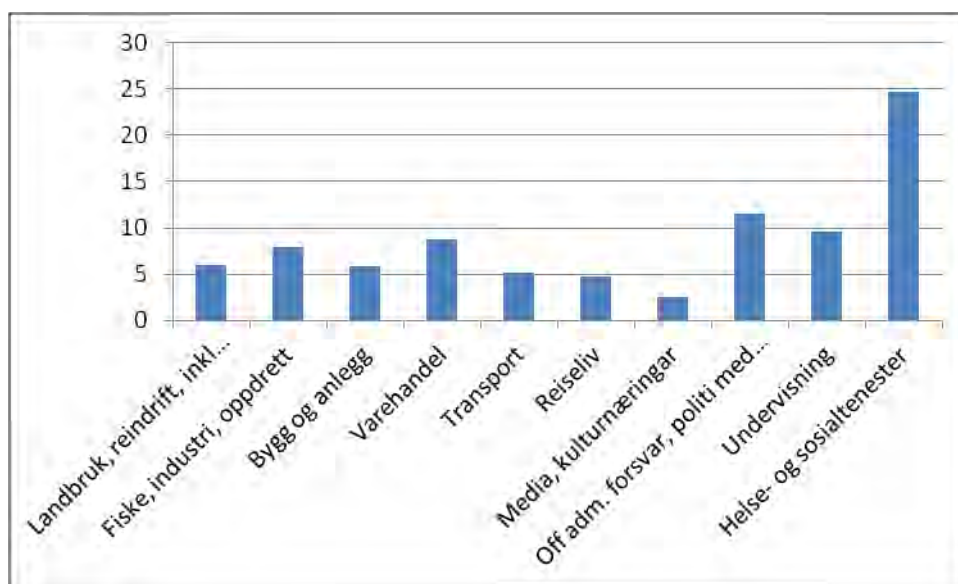
<sup>13</sup> Fram til 2010

<sup>14</sup> Sametingsmelding om næringsutvikling 2013: Attraktivitetsanalyse og samisk næringsliv og kultur

kommunane har derimot relativt større offentlig sektor, og det gjeld både offentlig administrasjon, undervisning og helse- og sosialtenester. Noko av dette er på grunn av spesifikke samiske institusjonar innafor offentlig administrasjon, undervisning og helsetenester.

Om me ser på sysselsettingsutviklinga dei siste ti åra, er det fjordkommunane i Aust-Finnmark og dei to innlandskommunane Guovdageaidnu-Kautokeino og Kárásjohka-Karasjok som har hatt vekst. I resten av STN-regionane har det ikkje vore vesentlig vekst i sysselsettinga. Det gjeld fjordkommunar i Vest-Finnmark, kommunar i Nord-Troms og dei lulesamiske kommunane Divtasvuodna-Tysfjord og Hábmer-Hamarøy, medan dei markasamiske kommunane i Sør-Troms og Ofoten har hatt klar sysselsettingsnedgang

**Figur 2.3 Sysselsette i samiske kommunar 2012 (4. kvartal), dei største sysselsetjingsgruppene.** Kjelde: Angell mfl 2014:31 og SSB.



Næringsstrukturen i STN-området har endra seg ved nedgang i primærnæringane, med unntak av havbruksnæringa som har hatt vekst. Vidare har det vore litt vekst i mineralutvinning, industri, fornybar energi og bygg og anlegg, og i media, kulturnæringar og forretningsmessig tenesteyting. Størst endringar målt i tal har det likevel vore i offentlig sektor, der offentlig administrasjon og undervisning har hatt klar nedgang, medan vekst i helse- og sosialtenester i stor grad har kompensert for nedgangen i annan offentlig sektor. Offentleg sektor er svært viktig for arbeidsplassar og sysselsetjing innanfor dei samiske områda, og sysselset nær halvparten av arbeidsstokken heile området sett under eitt.

STN - kommunane har likevel i stor grad ein typisk distriktnæringsstruktur, der primærnæringane framleis er viktige. Det gjeld landbruket, men særleg for reindrifta som ei spesifikk samisk næring. Og det gjeld fiskerinæringa, der både fangstleddet, fiskeindustrien og den veksande havbruksnæringa er viktige i kyst- og fjordområde i STN-kommunane. Mineralutvinning er framleis ei lita næring, og industri utenom

primærnæringsindustri (meieri, slakteri og fiskeforedling) er underrepresentert i STN-kommunane.

Dei viktigaste *private næringane* i dei samiske områda er varehandel (9 prosent), marine næringar (fiskeri, oppdrett og fiskeindustri) (7 prosent), landbruk, reindrift med tilhøyrande industri (slakteri og meieri) (6 prosent), bygg- og anlegg (6 prosent). Reiseliv sysselset 5 prosent. Media- og kulturnæringar står for 3 prosent, og der utgjer NRK Sápmi ein stor del.

Tenestenæringane er også stort sett underrepresentert i forhold til snittet i landet elles, med unntak av transport og reiselivsnæringa. Derimot har STN - kommunane ein heller større del av offentleg sektor, og det gjeld både offentleg administrasjon, undervisning og helse- og sosialtenester. Dei tre høgaste søylene til høgre i figur 4 ovanfor viser dette. Samla utgjer offentleg sektor i dei samiske områda i underkant av halvparten av sysselsette. Ein del av årsak til dette skuldast særskilde samiske institusjonar innanfor offentleg administrasjon, undervisning og helsetenester. Særleg er desse viktige i indre Finnmark, og i dei to kommunane Kárásjohka - Karasjok og Guovdageaidnu - Kautokeino utgjer dei høvesvis om laga 30 prosent og 20 prosent av sysselsettinga, det vil seia ein vesentleg del av arbeidslivet.

*Den største sysselsetjingsgruppa* er helse- og sosialsektoren. I 4. kvartal 2012 arbeidde 4595 av i alt 18505 – eller kvar fjerde sysselsett - i det samiske området arbeider innanfor denne sektoren (25 prosent). Offentleg administrasjon, forsvar, politi mv sysselset 12 prosent og undervisning 10 prosent. I dei samiske områda utgjer desse tre kategoriane *offentleg sektor*, det er minimalt med private innslag innanfor desse oppgåvene. Ansvar for dei er likevel delt mellom stat og kommune. Mange av dei samiske nasjonale institusjonane er óg med i denne gruppa, slik som Sametinget, Samisk Høgskole, NRK Sápmi og fleire (Angell m fl 2014). Om me ser på dei enkelte områda innanfor STN-området for seg, finn me at offentleg sektor sysselset opp mot halvparten av arbeidsstyrken i området.

## **2.5 Endring og utviklingstrekk 2003-2012**

Innanfor arbeidslivet i dei samiske områda har endringane i tiårsperioden 2003-2012 ført til at offentleg sektor har vokse meir enn privat sektor. I underkant av halvparten av dei sysselsette innanfor STN-området er sysselsette i offentlege arbeidsplassar, der helse- og sosialtenester utgjer ein stor del. Denne gruppa har då også vokse i perioden. Dei private næringane har utvikla seg til dels svært ulikt, med stor nedgang for nokre og stor vekst for andre. Tala på sysselsette innanfor dei ulike næringane kan vera små, så det er grunn for å sjå prosentvis auke i forhold til utgangspunktet og kor mange sysselsette i tal det er snakk om når me ser på vekst og nedgang innanfor ei enkelt næringsgruppe. Privat sektor består i hovudsak av primærnæringar – fiskeri, reindrift, jordbruk og av varehandel, bygg- og anlegg og transport retta mot lokalmarknaden.

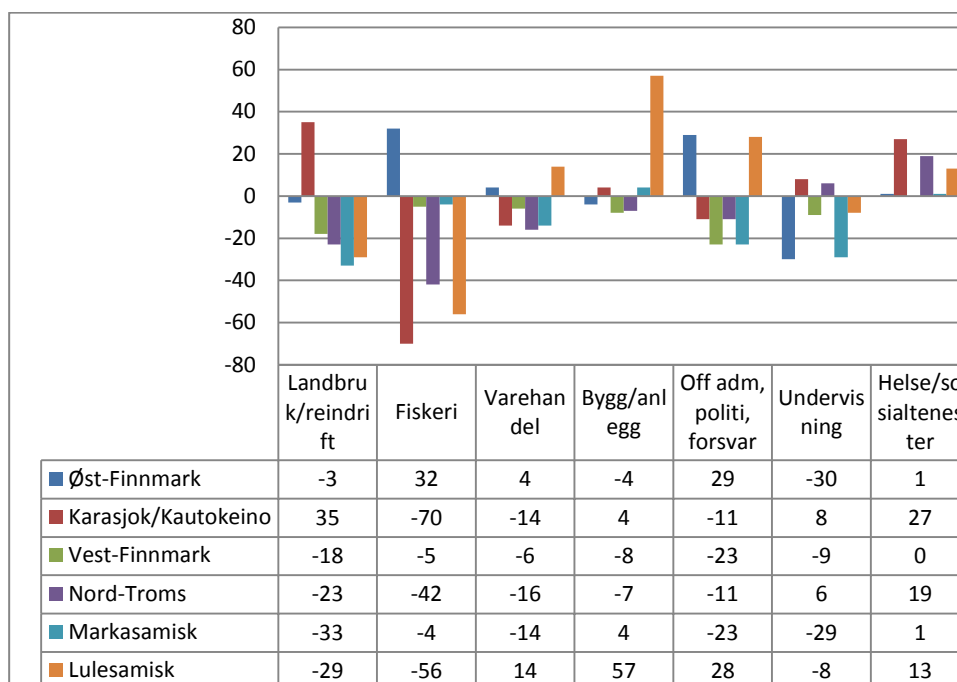
Næringsgruppa som har vokse med flest sysselsette i perioden 2003-2012 er helse- og sosialtenester. Denne gruppa er i det vesentlege offentleg tilsette, og gruppa har auka med 352 sysselsette. I prosent utgjer denne veksten 8 prosent, og fleire av dei andre gruppene har i prosent vokse langt meir. Ikkje minst gjeld dette ein av dei private næringane, mekanisk industri, som har vokse med 93 prosent og media- og kulturnæringane som har vokse med 30 prosent. Media- og kulturnæringane omfattar både sysselsette innanfor private bedrifter og innanfor offentlege organisasjonar. I tal utgjer dette 132 sysselsette for mekanisk industri og 111 sysselsette for media- og kulturnæringane.

Offentleg administrasjon, forsvar mm er sterkt representert STN- kommunane. Her har det vore ei klar nedbygging det siste tiåret, dels er dette knytt til nedbygging av kommunal sektor på grunn av redusert folketal. Den generelle nedbygginga av statleg forvaltning inkludert nedbygging av forsvaret verkar sterkare enn det som har vore av oppbygging av offentleg forvaltning, og då først og fremst av samisk forvaltning. Størst reduksjon har det vore i offentleg administrasjon, forsvar, politi mm (-243 sysselsette eller 10 prosent) og undervisning (-215 sysselsette eller 11 prosent).

Innanfor privat sektor er veksten mindre, og her er det i første rekkje bygg og anlegg som står for prosentvis høgast vekst, og særleg innanfor det lulesamiske området, men også Karasjok/Kautokeino og det markasamiske området har hatt vekst innan bygg og anlegg. Også primærnæringane har opplevd nedgang i perioden, både landbruk og fiske har opplevd minkande sysselsetjing. For *fiske, industri og oppdrett* er nedgangen på 13 prosent (-180 sysselsette ) og for *landbruk og reindrift* er nedgangen på 9 prosent (-105 sysselsett). Nedgangen er ulik i ulike delar av STN-området. Innan primærnæringane har veksten komme i landbruk/reindrift, og berre for Kautokeino/Karasjok, og innan fiskeri berre i kommunane i Øst-Finnmark. Nord-Troms og markasamisk og lulesamisk hadde omlag like stor prosentvis nedgang innan landbruk/reindrift som Karasjok/Kautokeino hadde vekst.

I figur 5 er endringar i perioden 2003-2012 innanfor eit utval av næringsgruppene presenterte. Det er særleg helse- og sosialtenester som veks, og det i alle områda. Særleg er veksten høg i Karasjok/Kautokeino, Nord-Troms og det lulesamiske området. Dei to andre offentleg næringsgruppene her – offentleg administrasjon, politi, forsvar og andre, og undervisning, har ei anna utvikling. Øst-Finnmark og det lulesamiske området har vekst innan offentleg administrasjon, medan Karasjok/Kautokeino og Nord-Troms har vekst innan undervisning.

**Figur 2.4 Endringar innanfor eit utval næringsgrupper i STN-områda 2003.2012. Prosent. Kjelde: Angell mfl (2014)**



Mineralnæringa er ei næring med store endringar i det aktuelle tidsrommet, til dømes vaks næringa med 800 prosent i Nord-Troms, 125 prosent i Kautokeino og Karasjok og med 82 prosent i det lulesamiske området. Det er likevel ei næring som samla sysselsette få i perioden 2003-2012, og dei fleste av desse var i dei lulesamiske kommunane.

Næringar som varehandel, og bygg og anlegg har hatt nedgang i dei fleste STN-områda i perioden, desse næringane høyrer til gruppa Telemarksforsking kallar *regionale næringar* (bygg og anlegg, engroshandel, transport og forretningsmessig tenesteyting). Dei regionale næringane har ein tendens til å konsentrera seg i regionale sentra, og utviklinga i næringane blir påverka av veksten i næringslivet elles og av offentleg verksemd, i tillegg til befolkningsutviklinga. Dei regionale næringane i det samiske området har hatt ei svak utvikling, også bransje for bransje, samanlikna med resten av landet (Vareide og Nygaard 2013).

Det same gjeld for det Telemarksforsking (Vareide og Nyborg Storm (2010, 2011 og 2012 og Vareide og Nygaard 2014) kallar *basisnæringane*. Dette er industri, primærnæringar og teknologiske tenester. Basisnæringane har hatt svak vekst i det samiske området dei siste ti åra og forklaringa er i følgje Telemarksforsking bransjestrukturen i basisnæringane : " I det samiske området har basisnæringene sitt tyngdepunkt i bransjer med nedgang eller stagnasjon i Norge. Det er få arbeidsplasser i vekstbransjer som teknologiske tjenester eller olje- og gassutvinning med underleveranser. Når vi korrigerer for bransjestrukturen, har utviklingen i basisnæringene egentlig vært bedre enn forventet" (Vareide og Nygaard 2013).

Primærnæringane er framleis viktige næringar i samiske område. Det gjeld både marine næringar med 1469 sysselsette, og landbruk og reindrift med 1120 sysselsette., sjølv om begge næringsgruppene er reduserte det siste tiåret. Landbruk/reindrift står langt sterkare i samiske område enn i resten av landet og landsdelen, og er også relativt sett større, sjølv med sjølv med nedgang på rundt 10 prosent for begge gruppene i tidsrommet 2003-2012. Marin sektor har hatt om lag samme reduksjon her som i landsdelen og på landsplan. Mineralnæringa har vokse siste tiåret. Denne er knytt til enkeltbedrifter lokaliserte til enkelte kommunar i området.

*Besøksnæringane* (Vareide og Nygaard 2013) som omfattar butikkhandel, overnatting, servering og aktivitetsnæringar, har også hatt ei svak utvikling. Besøksnæringane består av bedrifter der kundane må vera personleg til stades. Utviklinga av besøksnæringane blir sterkt prega av befolkningsutviklinga. Eigen befolkning er i de fleste tilfelle den største kundegruppa for besøksnæringane. Sidan befolkningsutviklinga i det samiske området er svak, vil dette også påverka besøksnæringane negativt. Men korrigert for befolkningsutviklinga, har utviklinga i besøksnæringane utvikla seg betre enn forventa (Vareide og Nygaard 2013). Ivar Lie (2012) har gjort ein eigen analyse av sysselsetjingsutvikling og bedriftsstruktur innanfor kulturnæringane i samiske strøk, eller det som blir kalla *aktivitetsnæringar* av Telemarksforskning. Han finn at kulturnæringane stod for 4,5% av sysselsetjinga innanfor området.<sup>15</sup> Det er litt høgare enn Nord-Norge elles, men lågare enn på landsbasis. Fleire kvinner enn menn er sysselsette innanfor kulturnæringane, bedriftsstrukturen innanfor næringa er i stor grad basert på småskalaverksemd. Unnataket er kulturnæringane som er dominerte av offentlege eller offentlege eigde institusjonar. Kárásjohka-Karasjok er kommunen er kulturnæringane utgjør høgaste del av sysselsetjinga, med 17 prosent kultursysselsette (Lie 2012).

### **2.5.1 Endringar innanfor dei ulike delene av STN-området**

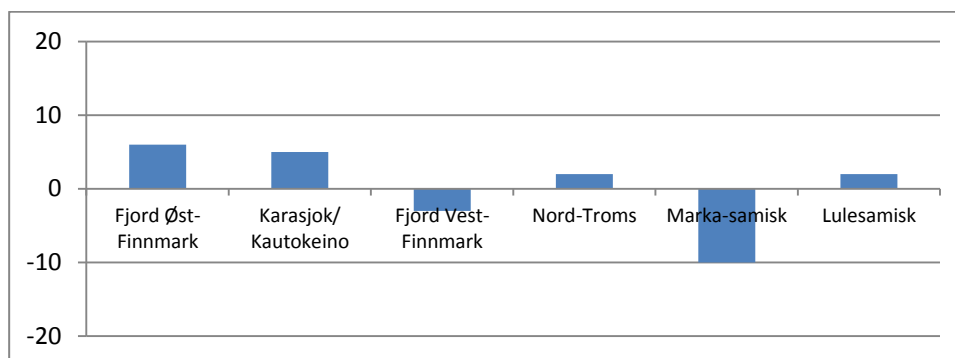
Dei seks ulike STN-områda er delt inn hovudsakleg etter geografi. Det er tre område i Finnmark; Aust-Finnmark, indre Finnmark og Vest-Finnmark, eit i Nord-Troms og eit i nordre Nordland. I folketal er det minste området – det lulesamiske i Nordland – langt mindre enn det største området, det som blir kalla *Fjord Vest-Finnmark*. Næringsmessig er områda prega av geografien, av om det er snakk om fjord- og kystkommunar eller av innlandskommunar. Inndelinga tek omsyn til dette, og den følgjer også administrative grenser som kommune-/fylkesgrenser. Men områda er også prega av avstand til større sentra, om kommunane ligg innafor rimeleg pendlingsavstand til ein større arbeidsmarknad. Befolkningsutviklinga i seg sjølv er heller ikkje utgangspunkt for inndeling i seks ulike grupper. Inndelinga tek ikkje omsyn til dette, sjølv om både avstand og befolkningsutvikling blir tatt opp i rapportane som omhandlar utvikling innanfor STN-området.

---

<sup>15</sup> 24 kommunar, det same som hos Telemarksforskning.



**Figur 2.5 Figur endring i sysselsetjing 2003-2012 i STN-områda. Prosent.**  
Kjelde:SSB



Sysselsetjingsveksten innanfor STN-området var lågare enn i landet på 2000-talet, og også lågare enn Nord-Norge elles. STN-området er utkantskommunar og det er heller små kommunar med få innbyggjarar

I det følgjande ser me på kva som karakteriserer utviklinga både med omsyn til sysselsetjing og befolkning i desse seks områda på 2000-talet.

### **2.5.1.1 Dei to områda med størst vekst**

Dei to STN-områda med høgast sysselsettingsvekst ligg begge i Finnmark, i aust og i indre Finnmark. I STN-området **Fjord Øst** er det *fiskerinæringa* som står for den største veksten, med ei auke på 32 prosent i perioden. Fiskerinæringa står for 15 prosent av sysselsetjinga i dette området, og er slik ei stor næring. *Varehandel* hadde også ei lita auke, medan landbruk/reindrift hadde ein nedgang på 3 prosent. Også offentleg sektor auka stort i sysselsetjing i området i den aktuelle perioden, men det gjaldt ikkje den største sysselsetjingsgruppa i området – *helse- og sosialtenester*, som berre auka med 1 prosent. Derimot auka offentleg administrasjon, forsvar, politi mv med 29 prosent, medan *undervisning* gjekk ned med 30 prosent.

I **Karasjok/Kautokeino** har 2761 sysselsette i 2012, det er ein auke på 5 prosent sidan 2003. I dette området voks privat sektor mest, *landbruk/reindrift* auka med 35 prosent i perioden, det er ei motsett utvikling enn kva som elles er i landet, landsdelen og andre samanliknbare distriktskommunar. Det er reindriften som står for sysselsetjingsauken. Landbruk, reindrift inkludert industri er den klart største private næringa, med 16 prosent av sysselsetjinga. Også helse- og sosialtenester auka, med 27 prosent. I Karasjok/Kautokeino er 49,5 av dei sysselsette innanfor offentleg sektor, der *helse- og sosialtenester* utgjer største gruppa. *Undervisning* står for 14 prosent av sysselsetjinga, og auka med 8 prosent i perioden. Området har også ein stor del, 9 prosent, av sysselsette innan *media og kultur*, og hadde ei auke på 31 prosent i perioden. Grunnen til dette er først og fremst NRK Sápmi med hovudkontor i Kárásjohka-Karasjok og lokalkontor i Guovdageaidnu-Kautokeino, men og samiske aviser og

noko innslag av kulturnæringar (Lie 2012). Varehandel står for 6 prosent, og er redusert med 14 prosent frå 2003-2012.

Helse- og sosialtenester er klart størst med 23 prosent av sysselsettinga og har auka med 27 prosent frå 2003. Undervisning står for 14 prosent av sysselsettinga og har hatt motsatt utvikling enn i dei andre samiske regionane fordi her er sysselsettinga auka med 8 prosent frå 2003. Det er to vidaregåande skular og Sami Allaskuvla/Samisk høgskule, i tillegg til ordinær grunnskule. Offentlig administrasjon m.v. sysselset 13 prosent, her medrekna Sametinget sin administrasjon og andre offentlege institusjonar. Offentlig administrasjon er likevel redusert med 11 prosent frå 2003-2012, noko som skuldast reduksjon i kommunal sektor og nedbygging av Forsvaret i Guovdageaidnu-Kautokeino (Angell m fl 2014).

### ***2.5.1.2 To område med mindre vekst***

Dei to andre områda med vekst; **Nord-Troms** med 3282 sysselsette og det minste av områda, **det lulesamiske området** med 1646 sysselsette viser også eit bilete der veksten både kom innan helse- og sosialtenester (19 prosent i Nord-Troms, 13 prosent i det lulesamiske området) og innan privatnæringsliv. Både i Nord-Troms og i det lulesamiske området er helse- og sosialtenester den største sysselsetjingsgruppa. I Nord-Troms utgjør helse- og sosialtenester 30 prosent av sysselsetjinga, og her har hatt ei auke på 19 prosent i perioden. Det er i hovudsak kommunal helse- og sosialtenester som har vokse. I det lulesamiske området står helse- og sosialtenester for 25 prosent av sysselsetjinga, og har auka med 13 prosent siste tiåret. Det er primærhelsetenesta som hovudsakleg står for auken. Offentleg administrasjon m.v og undervisning står for 9 prosent av sysselsettinga kvar i Nord-Troms. Men gruppene har hatt ulik utvikling; undervisning har auka med 6 prosent frå 2003, offentleg administrasjon mv. har gått ned med 11 prosent. I perioden har det skjedd ei oppbygging av samisk kompetanse knytt til Árran lulesamiske<sup>16</sup> senter på Drag, med lokalkontor for Sametinget, tilsette i NRK Sápmi, saman med språkundervisning og samisk barnehage.

Det lulesamiske området skil seg ut frå dei andre STN-områda ved at dei viktigaste private næringane er prosessindustri og mineralutvinning. Desse står for kvar for 9 og 5 prosent av sysselsettinga. Industribedrifta Norcem AS Sementfabrikk i Kjøpsvik har opplevd ein reduksjon på 11 prosent sidan 2003, medan mineralbedrifta Norwegian Crystallites AS på Drag har vokse. Reiseliv og varehandel er like viktig i det lulesamiske området, med 8 prosent av sysselsettinga kvar. Medan reiseliv er redusert med 26 prosent har varehandelen auka med 14 prosent frå 2003 til 2012. Bygg- og anlegg sysselset 7 prosent og har auka med 57 prosent etter 2003. Mineralutvinning utgjør 5 prosent og har auka med 82 prosent frå 2003. Fiskeri utgjør 4 prosent og er redusert med 42 prosent frå 2003.

---

<sup>16</sup> Divtasvuodna- Tysfjord kommune har vore med i forvaltningsområdet for samisk språklov sidan 2006.

Varehandel auka med 25 prosent i **Nord-Troms** i perioden. Varehandel er likevel ei lita næring i området, med i underkant av 8 prosent av dei sysselsette. Andre næringsgrupper som bygg og anlegg, fiske og landbruk hadde alle nedgang i perioden. Bygg og anlegg auka med 57 prosent i perioden i området, mineralutvinning på 82 prosent. Mineralnæringa sysselset 5 prosent og bygg og anlegg vel 8 prosent.

### **2.5.1.3 To område med nedgang**

**Fjord Vest-Finnmark**, og framfor alt det **markasamiske** området hadde sysselsetjingsnedgang i perioden. Det er størst prosentvis nedgang innanfor det markasamiske området. Med sysselsettingstalet som utgangspunkt er **Fjord Vest-Finnmark** det største området av STN-områda. Området sysselset 4811, nærare tre gonger så mange som i det lulesamiske området. I perioden frå 2003 til 2012 gjekk sysselsettinga i området ned med 3 prosent. Utviklinga innafor dei tre store offentlege sysselsetjingsgruppene – offentlig administrasjon/politi/forsvar mv, undervisning og helse- og sosialtenester var ein del av årsaka til sysselsetjingsnedgangen. Førstnemnde næringsgruppe gjekk ned med 23 prosent, undervisning med 9, medan helse- og sosialtenester, den største sysselsetjingsgruppa i området, ikkje hadde nedgang.

Helse og sosialtenester - med 21 prosent av dei sysselsette, er største sysselsetjingsgruppa også i dette området. Sysselsetjinga her har vore stabil det siste tiåret. Offentleg administrasjon, forsvar m.m sysselset 10 prosent, reduksjonen her er 23 prosent. Det skuldast i første rekkje nedbygging av forsvaret sin aktivitet i Porsanger, og elles nedgang i kommunal verksemd, som har måtta tilpassa seg eit redusert folketal. Undervisning står for 9 prosent og har hatt ein reduksjon på 9 prosent sidan 2003 (Angell mfl 2014).

Fiskeri er største private næringa, med 14 prosent av sysselsettinga. Næringa vart redusert med 5 prosent frå 2003. Varehandel utgjer 12 prosent og er redusert med 6 prosent. Transport står for 6 prosent av sysselsettinga og har auka med 16 i perioden. Reiseliv står også for 6 prosent av sysselsettinga og har auka med 8 prosent det siste tiåret<sup>17</sup>.

Det **markasamiske** området hadde ein sysselsettingsnedgang på 10 prosent i perioden. Utviklinga innanfor dei tre store offentlege sysselsetjingsgruppene forklarar mykje av dette. Over halvparten av dei sysselsette i dette området – 51,7% - er sysselsette innanfor desse gruppene. To av dei offentlege sysselsettingsgruppene hadde stor nedgang, offentlig administrasjon mv gjekk ned med 23 prosent, undervisning med 29. Helse- og sosialtenester auka berre med 1 prosent.

Primærnæringane fiske og landbruk gjekk ned, det same gjorde varehandel og transport. Derimot auka bygg og anlegg med 4 prosent.

---

<sup>17</sup> Nordkapp inngår i denne kommunegruppa. I følge Angell m fl (2014) kan det vera noko underregistrering der, fordi det er betydeleg sesongarbeid og måletidspunktet for denne statistikkjelda er på hausten, etter at høgsesongen om sommaren er avslutta.

**Tabell 2.3 Sysselsetjingsutvikling innan eit utval næringer i dei seks STN-områda. Prosent. Kjelde:SSB**

	Kommunar	Sysselsette	Auke i syssetj. 2003-2012. %	Sysselsetjingsutvikling	
				Privat	Offentleg
<b>Fjord Øst-Finnmark</b>	Nesseby, Tana, Gamvik, Lebesby	2813	6	Fiskeri: +32% Varehandel: + 4% Lbrk/reindrft: -3%	Off adm mv: + 29%. Undervisning: -30 %. Helse/sosial: + 1%
<b>Karasjok/Kautokeino</b>	Karasjok, Kautokeino	2761	5	Lbrk/reindrft: + 35%	Undervisning: +8% i Helse/sosial: + 27% Media/kultur: +10%
<b>Fjord Vest-Finnmark</b>	Porsanger, Nordkapp, Måsøy, Kvalsund, Loppa	4811	-3	Fiske mv:+ 5% Varehandel : - 14%	Off. adm, mv: -23% Undervisning: -9%
<b>Nord-Troms</b>	Kvænangen, Kåfjord, Storffjord, Lyngen	3282	2	Bygg/anlegg: +25% Varehandel: - 8% Fiske mv: -42% Lndb/reindrft: -23%	Off adm: - 11% Undervisning: + 6 Helse/so: + 19%
<b>Marka-samisk</b>	Sørreisa, Lavangen, Gratangen, Skånland, Evenes	3292	-10	Lndb/reindrft: - 33% Fiske: - 4 Bygg og anlegg: + 4% Varehandel: -14% Transport: -21%	Off adm mv: -23% Undervisning: - 29% Helse/sosial: +1%
<b>Lulesamisk</b>	Tysfjord, Hamarøy	1646	2	Prosessindustri: -11% Bygg/anlegg: +57% Reiseliv: -26% Mineralutv:+82%	Off adm mv: +28% Undervisning: - 8% Helse/sos:+13%

## 2.6 Kjenneteikn ved utviklinga i dei ulike delene av STN-området

Sysselsettingsveksten innanfor STN-områda er mindre enn landsdelen og landet elles i den siste tiårsperioden, og den varierer innafor området. Fire av seks regionar eller delområde kan visa til sysselsettingsvekst, dei andre to til nedgang. Nedgangen fordeler seg innanfor fleire ulike næringer, og det er ikkje same næringane som veks eller går ned i dei ulike områda.

Befolkningsutviklinga i tiårsperioden er derimot meir lik i alle delene av området; alle har opplevd nedgang i folketalet. Men også her er det forskjellar, ikkje alle har opplevd like stor nedgang. Tabell 4 syner endringane innan sysselsetting og befolkning samstundes, der me skil mellom område som har opplevd sysselsettingsvekst i perioden og enten ein befolkningsnedgang på mindre ("låg" befolkningsnedgang), eller meir enn 10 prosent ("høg" befolkningsnedgang) og på område med sysselsettingsnedgang og samstundes låg eller høg befolkningsnedgang.

**Tabell 5.4 Delområde i STN-området etter endring i sysselsetting 2002-2012 og folketal 2000-2013<sup>18</sup>. Kjelde: SSB, Samisk statistikk 2014.**

FOLKETALE ENDRING	ENDRING I SYSSELSETTING		
		Vekst	Nedgang
	-9,9<	Nord Troms Indre Finnmark Fjord/kyst Øst-Finnmark	Markasamisk område
-10>	Lulesamisk område	Fjord/kyst Vest-Finnmark	

#### Sysseleltingsnedgang og stor folketalsnedgang

**Fjord/kyst Vest-Finnmark** er einaste regionen som plasserer seg i gruppa med størst folketalsnedgang og samstundes sysseleltingsnedgang. Slik utgjer desse kommunane i Vest-Finnmark delområdet i STN-området som har mest negativ utvikling i tiårsperioden 2002-2012. Befolkningsnedgangen er på 18, prosent i perioden, og området har opplevd ein sysseleltingsnedgang på 3 prosent. To av fem sysselellette arbeider innanfor offentleg sektor, og fiskeri er største private næringa. Fiskerinæringa har opplevd nedgang i perioden, det same har "offentleg administrasjon", der særleg forsvaret sine nedskjeringar i Porsanger har medverka til den negative utviklinga.

#### Sysseleltingsnedgang og låg folketalsnedgang

Også i denne gruppa er det berre eit område: **det markasamiske området**. Desse kommunane har prosentvis hatt høgare nedgang i sysselelsetting (-10%) enn i folketalet (-6,5%). Det markasamiske området er det som har hatt lågast folketalsnedgang i heile STN-området i tiårsperioden. Innanfor sysselelsettinga er det nedgang innanfor offentleg sektor som gjer stort utslag på sysseleltingsstatistikken. Offentleg sektor er dominerande arbeidsgjevar i området, med 51,7 prosent av dei sysselellette innanfor offentleg sektor. To av gruppene i denne sektoren – undervisning og offentleg administrasjon – gjekk ned i perioden, i tillegg gjekk primærnærिंगane ned med 33 prosent.

#### Vekst og høg folketalsnedgang

**Det lulesamiske området** opplevde ein sysseleltingsvekst på 2 prosent i perioden, samstundes som folketalet gjekk ned med 14 prosent. Offentleg sektor står for nærare 45 prosent av sysselelsettinga, men utanom helse- og sosialtenester, som hadde ein liten auke i perioden, har andre deler av offentleg sektor gått vesentleg ned. Også innanfor privat sektor var det sysseleltingsnedgang, og kvar tredje arbeidsplass innanfor primærnærिंगane vart borte i perioden.

<sup>18</sup> Det finst ikkje befolkningsstal for STN-området for åra 2001, 2002, 2003 og 2004, difor er tidsrommet 2000-2013 vald for befolkningsutviklinga.

## Vekst og låg folketalsnedgang

Tre av delområda i STN-området er innanfor gruppa med sysselsettingsvekst og låg folketalsnedgang. **Fjord/kyst Øst-Finnmark** har hatt størst sysselsettingsvekst, med 6 prosent i perioden. Veksten har komme i privat sektor, først og fremst innan fiskerinæringa, men også innan offentleg administrasjon. I tiårperioden har området hatt ein folketalsnedgang på i underkant av 9 prosent.

**Karasjok/Kautokeino** har opplevd ein sysselsettingsvekst på 5 prosent 2003-2012. Det er nest høgast vekst av alle regionane i STN-området. Dei to kommunane i Indre Finnmark har samtidig opplevd ein folketalsnedgang på 7,3 prosent. Sysselsettingsveksten har komme både innan privat sektor – som her er reindriftsnæringa – og innan offentleg sektor, særleg helse- og sosialtenester, men også media/kulturnæringa og undervisning.

**Nord-Troms** har opplevd lågast sysselsettingsvekst av dei tre regionane i denne gruppa, 2 prosent. Samstundes har **Nord-Troms** opplevd lågast folketalsnedgang i perioden av alle regionane innanfor STN-området; 3,5 prosent. Sysselsettingsvekst har komme innan offentleg sektor, særleg helse/sosialtenester, som utgjør 30 prosent av sysselsettinga. Innan privat sektor har det vore sysselsettingsnedgang innanfor alle næringsgruppene, og særleg innanfor primærnæringane fiskeri og landbruk.

## **2.7 Utfordringar framover**

Busetjingsmønsteret i Nord-Norge er generelt meir spreidd og fordelt på mindre stader enn i Sør-Norge. Dei største byane i nord er langt mindre enn storbyane elles i landet. Nord-Norge har i dag 475 000 innbyggjarar (9,4 prosent av landets folketal). Folketalutviklinga har vore positiv frå 2007, med ein årleg vekst på 0,6 prosent, dette er halve veksttakten av landsgjennomsnittet. Hovudårsaka til denne veksten er auka innvandring. Talet på middelaldrande og eldre har auka i Nord-Norge, og befolkningspyramiden i nord er meir «topptung» enn i Sør-Norge.

Innafor STN-området er befolkninga blitt eldre dei siste 20 åra, og det er grunn til uro for eigenveksten. Aldersgruppa 20-39 år er ein kritisk faktor for tilveksten i framtida. Denne gruppa har gått tilbake, og særleg kvinneinnslaget i aldersgruppa er redusert. Det blir født færre barn, også i kommunar som tidlegare har hatt relativt høgt fødselsoverskot. I framtida er befolkningsvekst i kommunane i STN-området er avhengig av innvandring, og kommunar med liten innvandring vil oppleva befolkningsnedgang i åra framover. Dette kan gje eit anna bilete av befolkningsendring enn me har sett til no, og kommunar som har hatt heller liten befolkningsnedgang samanlikna med andre kommunar i fylket eller landsdelen kan bli dei med størst nedgang.

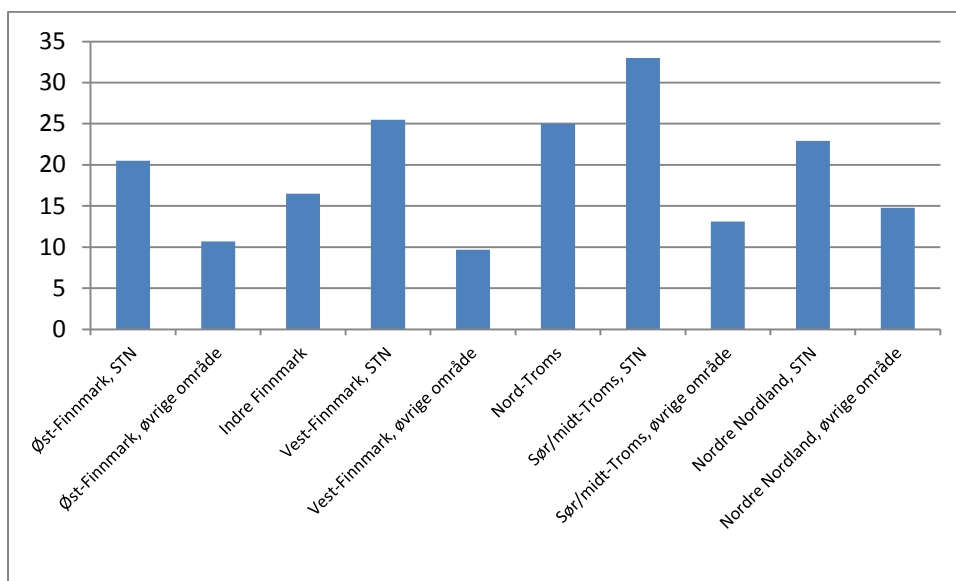
Fram til i dag har sysselsettingsveksten i dei samiske områda har i stor grad vore mogeleg på grunn av auka innvandring til området. I perioden har det komme fleire innvandrarakar, og innvandrarakane har auka yrkesdeltakinga si. Innvandringa det her er snakk om er i stor grad arbeidsinnvandring, og særleg arbeidsinnvandrarakar frå Aust-Europa. Angell m.fl (2014)

peikar også på at det har vore ei klar auke i talet på utlendingar på korttidsopphald, der størsteparten arbeider innanfor bygg og anlegg, marine næringar (særleg fiskeindustri), anna forretningsmessig tenesteyting og helse- og sosialtenester.

Offentleg sektor er største arbeidsgjevar for alle kommunane i STN-området. Mellom 40 og opp til nærare 52 prosent av dei sysselsette i området arbeider innanfor offentlig sektor. Det ser ut til å vera ein tendens til at kommunar med høgt innslag av offentlege arbeidsplassar og samiske institusjonar motverkar sterk nedgang i folketalsutviklinga i samiske område. Desse arbeidsplassane er heller ikkje så utsette for konkurranse og økonomiske konjunkturar som dei typiske eksportnæringane fiske og reiseliv er. Telemarksforsking (Vareide og Nygaard 2013) peikar på at det ofte er sterkast interesse for arbeidsplassar innan privat sektor, men med såpass høgt innslag av offentlege arbeidsplassar som der er i STN-kommunane er det grunn for at desse kommunane også arbeider for å påverka utvikling og eventuell auke av desse. Dette er kanskje spesielt viktig i åra framover i prosessen med eventuelle endringar av kommunegrensar.

Angell m. fl (2014) fann at arbeidsløysa i nord er på vei ned mot landsgjennomsnittet. Blant menn er den likevel framleis litt høgare enn elles i landet, medan arbeidsløysa og yrkesdeltakingen blant kvinnene er nær landsgjennomsnittet. Pendling er ein del arbeidslivet i Nord-Norge, og fleire pendlar ut frå nordnorske kommunar enn inn (Angell m fl 2013). Pendlinga har auka på 2000-talet, og særleg i område med kort avstand til arbeidsmarknadssentra. Intern pendling i landsdelen har først og fremst auka i område med forholdsvis kort avstand til sentra med høg arbeidsmarknadsintegrasjon. Fleire menn enn kvinner er arbeidspendlarar, det gjeld for alle regionane i STN-området. Figuren 7 viser oversikt over utpendlinga, talet er høgast for område som ligg nær ein større arbeidsmarknad, som byane Tromsø, Hammerfest, Alta eller Vadsø. Utpendling er størst i Nord-Troms, med storparten til Tromsø. Men det er og stor pendling til Hammerfest frå Lebesby, til Alta, frå både Kvænangen og Guovdageidnu-Kautokeino, og til Vadsø frå Unjárga-Nesseby. Særleg for Nord-Troms kan arbeidspendling ut vera med og forklara sysselsettingsvekst og at folketalet ikkje har gått ned meir enn det har gjort i perioden. Analyse av kva type sysselsettingsgrupper både når det gjeld yrke, alder og kjønn som pendlar kan gje kunnskap om utvikling av arbeidslivet i STN-området og muligheter for å hindra ytterlegare folketalsnedgang i kommunane.

**Figur 2.6 Sysselsette personar i alderen 15-74 med arbeidsstad utanfor bustadskommunen. 2012, 4. kvartal. Kjelde: SSB**



STN-kommunane står framføre store utfordringar i åra framover. Kommunane vil ha trong for arbeidskraft dei ikkje kan dekkja sjølve. Dagens arbeidsstyrke i dei 22 kommunane blir eldre, unge flyttar ut, og befolkninga i yrkesaktiv alder går ned. I 2030 (Angell mfl 2014) vil kommunane ha bruk for mellom 2200 og 4100 fleire folk i arbeidsfør alder enn det dei kan skaffa sjølve.

I 1990 blei det født 650 barn i STN-området, i 2010 var talet 330. Det er ein nedgang på nærare 50 prosent. Medan samla fruktbarhetstal i dei samiske områda var 2,08 i 1990, var same talet 1,73 tjuve år etter. Fruktbarheten i STN-området var fram til og med 2002 høgare enn i landet elles, men har seinare vore lågare i seks av åtte år (SSB:Samisk statistikk).

Befolkningsframskrivingar mot 2030 tyder på at STN-kommunane er avhengige av høg innvandring for å få befolkningsvekst. Med middels innvandring, som i hovudalternativet i SSB sine befolkningsframskrivingar, vil folketalet i STN-kommunane etter kvart gå tilbake (Angell, Gaski, Lie og Nygaard 2014). Potensialet for "eigenvekst" i befolkninga er i liten i desse kommunane. Over lang tid har det vore større utflytting enn innflytting av unge vaksne, og dermed færre som er i aldersgruppa som føder barn. Det er ikkje einaste befolkningsmessige utfordringa for STN-kommunane i åra framover. Som Angell m.fl (op cit, s 7) skriv: "En kanskje enda større utfordring er den aldringen som befolkningen i STN-kommunen står foran, og denne kommer uansett hvilke forutsetninger som gjøres om befolkningsutviklingen."

Demografisk er Nord-Norge dårleg rusta dei neste 20-30 åra, om det ikkje skjer klare trendskifte. Aldrande befolkning, få unge blant desse, og berre få regionar med fødselsoverskot er eit utfordrande utgangspunkt. I åra fram mot 2030 reknar ein med eit markert gap mellom forventa behov for arbeidskraft og forventa tilgjengeleg arbeidskraft. I stor grad er det auka innvandring som har gjort sysselsetjingsvekst i Nord-Norge i desse åra



mogeleg. Ikkje minst har auka arbeidsinnvandring frå Aust-Europa , herunder også arbeidsinnvandrarar på korttidsopphald, vore viktig for sysselsetjingsveksten. Men også vekst i yrkesdeltakinga blant innvandrarar har medverka til auken.

Sjølv om kommunane i STN-området så vel som mange andre distriktskommunar treng innvandring for å fylla ledige arbeidsplasser, så er likevel arbeidsinnvandring ikkje alltid like positivt for lokalsamfunnet som for arbeidsplassen. Angell mfl (2014) skriv om lokalsamfunn som kan bli samfunn er arbeidsinnvandrarane – ofte menn – er på turnusordningar eller korttidsopphald som ikkje prioriterer å delta i lokalsamfunnet, men lever i sitt arbeidsmiljø. Med slike ”reisande arbeidarar” får ikkje bygdene eller lokalsamfunna tilskot til lokalt kulturliv, eller til auka ”attraktivitet” som stad å bu.

I STN-området har det vore større auke i sysselsetjing innan offentleg enn privat sektor i perioden 2003-2012. I underkant av halvparten av dei sysselsette innanfor STN-området er sysselsette innanfor offentleg sektor. Innanfor offentleg sektor er det to ulike utviklingsløp: område eller sektorar som veks og sysselset stadig fleire, og område som minkar og gjev arbeid til færre. Helse- og sosialtenester utgjør først og fremst den store gruppa innanfor offentlege arbeidsplassar, og ei gruppe som sysselset eit aukande tal arbeidstakarar år for år. Dette gjeld for alle dei seks regionane innanfor STN-området. Medan helse- og sosialektoren utgjør ein veksande del av offentleg sysselsetjing, så er det nedgang innanfor nokre område. Det gjeld til dømes offentleg administrasjon, forsvar, politi m.m og innan undervisning. Her har det vore ei klar nedbygging det siste tiåret, dels knytt til nedbygging av kommunal sektor på grunn av redusert folketal. Den generelle nedbygginga av statleg forvaltning inkludert nedbygging av forsvaret verkar sterkare enn det som har vore av oppbygging av offentleg forvaltning, og då først og fremst av samisk forvaltning. Likevel er det rett å seia at oppbygging av samiske institusjonar har skapt arbeidsplassar som ville ha vore vanskeleg å etablerera utan den samiske tilknytninga institusjonane har. Samisk kultur har i dei fleste tilfelle vore avgjerande for etablering av desse. Institusjonane gjer det også mulig for unge med utdanning å bu og arbeida i samiske område og bruka kompetansen sin der. Alternativet hadde vore å flytta til større stader som etterspør slik kompetanse. Ved å analysere statistikk for befolkningsutvikling og det at samiske institusjonar finst i lokalsamfunnet ser me at det er rimeleg å anta at slike institusjonar kan vera ei forklaring på folketalsutviklinga. Men einaste forklaringa er det ikkje. Innvandring, fødselsoverskot i kommunane og ikkje minst avstand til større arbeidsmarknader eller byområde er også avgjerande når ein skal forklara utvikling i STN-området. Her kjem også diskusjonen om *attraktivitet* inn. Attraktivitet bør ikkje berre målast i tal og presenterast på ei liste – der mange av dei nordnorske kommunane og STN-kommunane kjem langt nede – men må knytast til kunnskap om utviklinga i kommunen, og til det som er viktig når folk gjer vesentlege val, som avgjera om å bli eller flytta. Og det må vera knytt til tilknytning og avstand, og til kultur og geografi – som også er med på å danna ein stad, ein bustadmarknad og ein arbeidsmarknad.

## Litteratur:

Angell , Elisabeth, Aure, Marit, Lie Ivar, Nygaard, Vigdis og Ringholm, Toril: *Attraktive lokalsamfunn og arbeidsmarkedsregioner i Nord-Norge*, Norut Alta-Áltá Rapport 2013:7

Angell, Elisabeth, Gaski, Margrete, Lie, Ivar og Nygaard, Vigdis: *Næringsutvikling i samiske samfunn. En studie av sysselsetting og verdiskaping i nord*, Norut Alta-Áltá Rapport 2014:4/*Kunnskapsinnhenting – verdiskaping i nord*, Kommunal- og moderniseringsdepartementet, Nærings- og fiskeridepartementet, Klima- og miljødepartementet.

Bukve, Oddbjørn(2001): *Lokale utviklingsnettverk. Ein komparativ analyse av næringsutvikling i åtte kommunar*, UiB/HAF, Rapport nr 5/2001

Bukve, Oddbjørn og Skålnes, Sigrid (1987): *Veg utan vardar. Om næringspolitikk, organisering og økonomiforvaltning i seks prøvekommunar*. Alta/Sogndal, NIBR-rapport 1987:9, SFDH-skrifter 1987:3.

*Indicators Relevant for Indigenous People: A Resource Book*, Indigenous Peoples' International centre for Policy Research and Education TEBTEBBA Foundation, 2008

Lie, Ivar: *Kulturnæringer i samiske områder – sysselsettingutvikling og bedriftsstruktur*, Norut Alta-Áltá Rapport 2012:12

Meld. St. 10 (2010–2011)Melding til Stortinget Oppdatering av forvaltningsplanen for det marine miljø i Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten

Nordisk ministerråd: *Artic Social Indicators. Follow-up to the Artic Human Report*, Nordisk ministerråd 2010

Pettersen, Torunn (2012): “Samene I Norge – 40 000 I 40 år?” I *Samiske tall forteller 5*, s 18-21

Rustad, Øivind (2010): “Befolkningsutvikling I STN-området 1990-2010” I *Samiske tall forteller 3*, s 121-142.

Sámediggi/Sametinget: Sametingsmelding om næringsutvikling, Sámediggi 2012

Slaastad, Tove Irene: Samisk statistikk 2014/Sámi statistihkka 2014, Statistisk sentralbyrå, Rapporter 2014/1

Statistisk sentralbyrå (SSB): *Samisk statistikk*, 2012.

[www.ssb.no](http://www.ssb.no)

[www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/urbefolkningen-i-tall-samisk-statistikk](http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/urbefolkningen-i-tall-samisk-statistikk)

St.meld. nr. 8 (2005-2006) Helhetlig forvaltning av det marine miljø i Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten (forvaltningsplan)

St. meld. nr 13 (2012-2013) Ta heile Noreg i bruk. Distrikts- og regionalpolitikken. Kommunal- og regionaldepartementet.

Sørli, Kjetil og Broderstad, Ann Ragnhild: Flytting til byer fra distriktsområder med samisk bosetting, Samarbeidsrapport NIBR/UiT- Senter for samisk helseforskning, 2011

Vareide, Knut og Nyborg Storm, Hanna: Næringsutvikling, innovasjon og attraktivitet. Samiske område, TF-notat nr 55/2010

Vareide, Knut og Nyborg Storm, Hanna: Næringsutvikling, innovasjon og attraktivitet. Samiske område, TF-notat 35/2011

Vareide, Knut og Nyborg Storm, Hanna: Regional analyse av det samiske området, TF-notat nr 71/2012

Vareide, Knut og Nygaard, Marit : Regional analyse. Samiske område 2012, næringsutvikling og attraktivitet. TF-notat nr. 45/2013

# 3 Sysselsetting i STN-området

Gunnar Claus, Seksjon for arbeidsmarkedsstatistikk, Statistisk sentralbyrå, Oslo

## Sammendrag

Den registerbaserte sysselsettingsstatistikken fra 4. kvartal 2012 viser at sysselsettingen i STN-områdene fordeler seg annerledes enn sysselsettingen ellers i landet. Vi har her forsøkt å vise særtrekk i STN-området ved å fordele sysselsetting etter næring, kjønn, alder, utdanning og ulike andre kriterier. Hovedtrekkene er at sysselsettingsprosenten i STN-området er lavere enn landsgjennomsnittet, men varierer. Den lå over landsgjennomsnittet for eldre personer i STN-området, og markant lavere for yngre grupper i befolkningen. Det var en høyere andel i STN-området som jobbet i primærnæringene, og andelen med høyere utdanning var lavere enn landsgjennomsnittet. I STN-området var andelen sysselsatte med høyere utdanning omtrent dobbelt så høy blant kvinner som blant menn.

Fordelt på de ulike områdene innenfor Norge nord for Saltfjellet ser man at det var store variasjoner i de ulike variablene, og STN-delområdene viser ikke like entydige tendenser.

## 3.1 STN-området

Denne artikkelen omhandler litt av grunnlaget som finnes av sysselsettingsstatistikk for ulike geografiske områder. Bosatte og sysselsatte personer i alderen 15–74 år i virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet (STN) er det geografiske området vi skal se nærmere på.



STN-området omfatter lokalsamfunn som vurderes som betydningsfulle for å bevare og videreutvikle samisk kultur og næringsliv, og Sametinget disponerer særskilte virkemidler for disse områdene. Området har fra og med 1.1.2012 omfattet 21 hele kommuner og deler av 10 kommuner nord for Saltfjellet. STN-området utgjør nesten 60 prosent av Norges areal nord for Saltfjellet og litt over 14 prosent av befolkningen i det samme området. En omfattende presentasjon av STN-området med kart, tabeller, endringer over tid, hvilke kommuner og områder som er med, og mye annet finnes i SSB-publikasjonen 2014/1 «Samisk statistikk 2014».

I tabeller og figurer vil STN-området bli sammenlignet med to andre områder. Det ene er et område som skal representere lignende bosetning. Det omfatter alle områder nord for Saltfjellet, men ikke STN-området, og heller ikke de fire folkerike kommunene Tromsø, Bodø, Harstad og Alta. Det andre sammenligningsområdet er «hele landet». Dette området inkluderer STN-området og «nord for Saltfjellet»-området.

Norge nord for Saltfjellet deles inn i ti geografiske områder fordelt på de tre nordligste fylkene. Seks av disse er STN-områder. Fordelt fylkesvis er det fem områder i Finnmark (tre STN-områder), tre i Troms (to STN-områder) og to i Nordland (ett STN-område).

## 3.2 Sysselsetting

Tabell 3.1 viser noen generelle trekk ved sysselsettingen i de ulike områdene. Kort kan man si at STN-området samlet hadde lavere sysselsettingsprosent, litt lavere sysselsetting blant kvinner, flere sysselsatte innen primærnæringene, færre med universitet/høyskole, færre pendlere, færre innvandrere, og at de sysselsatte var litt eldre sammenlignet med landet sett under ett. STN-området samlet målt mot øvrige områder nord for Saltfjellet viste de samme tendensene, med unntak av pendlerandelen.

**Tabell 3.1 Antall bosatte og sysselsatte 15–74 år, etter områder og ulike kjennemerker. 4. kvartal 2012.**

	Antall bosatte	Andel sysselsatte	Andel kvinner blant de sysselsatte	Andel sysselsatte innen primærnæring	Andel sysselsatte med universitet/høyskoleutdanning	Andel av de sysselsatte som er utpendlere	Andel av de sysselsatte som er innvandrere	Gjennomsnittsalder for de sysselsatte
Norge	3 768 005	68,7 %	46,9 %	2,5 %	35,9 %	33,8 %	12,9 %	42
STN-områder	41 856	64,5 %	45,7 %	9,5 %	25,3 %	24,6 %	7,8 %	42
STN, Finnmark vest	2 911	66,4 %	41,0 %	17,0 %	21,6 %	25,5 %	11,5 %	45
STN, Finnmark øst	2 947	62,0 %	44,5 %	16,3 %	23,2 %	20,5 %	15,0 %	43
STN, Finnmark Indre	9 519	70,3 %	48,1 %	9,5 %	30,9 %	16,5 %	8,1 %	44
STN, Nord-Troms	13 773	65,3 %	45,7 %	8,7 %	24,1 %	25,0 %	6,3 %	43
STN, Sør-/Midt-Troms	10 593	67,8 %	45,5 %	7,6 %	23,7 %	33,0 %	6,5 %	43
STN, Nordre Nordland	2 113	67,0 %	43,5 %	4,7 %	23,4 %	22,9 %	7,1 %	44
Øvrige områder nord for Saltfjellet <sup>1</sup>	133 030	64,6 %	46,4 %	5,8 %	27,1 %	17,8 %	9,1 %	43
Finnmark vest, ikke STN	11 236	63,3 %	45,9 %	6,0 %	29,4 %	10,9 %	15,6 %	41
Finnmark øst, ikke STN	15 906	67,2 %	47,5 %	4,8 %	30,3 %	10,7 %	14,3 %	41
Sør-/Midt-Troms, ikke STN	24 855	59,8 %	45,8 %	5,3 %	26,9 %	24,4 %	6,6 %	42
Nordre Nordland, ikke STN	81 033	65,4 %	46,5 %	6,2 %	26,2 %	18,1 %	7,8 %	43

Kilde: SSBs registerbaserte sysselsetningsstatistikk.

<sup>1</sup> Unntatt personer bosatt i Alta, Tromsø, Harstad og Bodø.

Tabell 3.2 viser sysselsetningsstatistikk for Norge samlet, og for ulike delområder i Norge nord for Saltfjellet. Antall sysselsatte i alderen 15–74 år i STN-området omfattet nesten

27 000 personer, noe som utgjorde 1,0 prosent av totalt antall sysselsatte i Norge i denne aldersgruppen i 2012.

**Tabell 3.2 Bosatte, sysselsatte 15–74 år og sysselsettingsprosjenter 2012**

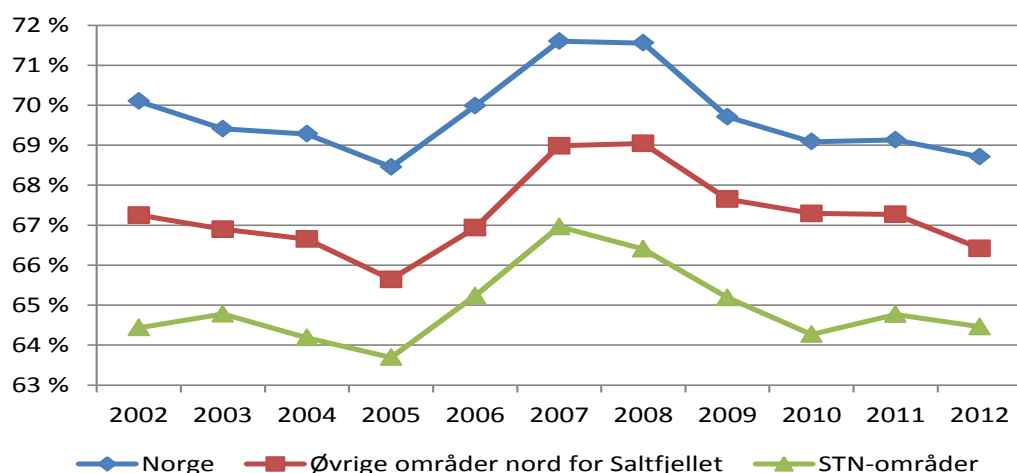
	Antall bosatte			Antall sysselsatte			Sysselsettingsprosjenter		
	Ialt	Menn	Kvinner	Ialt	Menn	Kvinner	Ialt	Menn	Kvinner
Norge	3 768 005	1 920 165	1 847 840	2 589 000	1 375 190	1 213 810	68,7 %	71,6 %	65,7 %
STN-områder	41 856	22 288	19 568	26 980	14 643	12 337	64,5 %	65,7 %	63,0 %
STN, Finnmark vest	2 911	1 626	1 285	1 805	1 065	740	62,0 %	65,5 %	57,6 %
STN, Finnmark øst	2 947	1 594	1 353	1 925	1 069	856	65,3 %	67,1 %	63,3 %
STN, Finnmark Indre	9 519	4 982	4 537	6 374	3 308	3 066	67,0 %	66,4 %	67,6 %
STN, Nord-Troms	13 773	7 329	6 444	8 903	4 831	4 072	64,6 %	65,9 %	63,2 %
STN, Sør-/Midt-Troms	10 593	5 597	4 996	6 709	3 656	3 053	63,3 %	65,3 %	61,1 %
STN, Nordre Nordland	2 113	1 160	953	1 264	714	550	59,8 %	61,6 %	57,7 %
Øvrige områder nord for Saltfjellet <sup>1</sup>	133 030	68 719	64 311	88 360	47 320	41 040	66,4 %	68,9 %	63,8 %
Finnmark vest, ikke STN	11 236	5 903	5 333	7 901	4 276	3 625	70,3 %	72,4 %	68,0 %
Finnmark øst, ikke STN	15 906	8 279	7 627	10 780	5 657	5 123	67,8 %	68,3 %	67,2 %
Sør-/Midt-Troms, ikke STN	24 855	12 865	11 990	16 708	9 059	7 649	67,2 %	70,4 %	63,8 %
Nordre Nordland ikke STN	81 033	41 672	39 361	52 971	28 328	24 643	65,4 %	68,0 %	62,6 %

Kilde: SSBs Registerbaserte sysselsettingsstatistikk.

<sup>1</sup> Unntatt personer bosatt i Alta, Tromsø, Harstad og Bodø.

Andelen som var sysselsatt i STN-området, er lavere enn i Norge sett under ett, og også lavere enn sammenligningsområdet nord for Saltfjellet i 2012. Dette gjelder også når vi sammenligner kvinner og menn hver for seg. Ser vi på de enkelte delområdene innenfor STN-området, varierte det ganske mye. For eksempel var sysselsettingsprosjenten blant kvinner i STN-området i nordre Nordland 57,7 prosent, noe som var åtte prosentpoeng lavere enn sysselsettingsprosjenten for Norge sett under ett. Kvinner i STN-området i indre Finnmark, derimot, hadde en sysselsettingsprosjent på 67,6. Dette var nesten to prosentpoeng høyere enn landstallet. Indre Finnmark var også det eneste av de viste områdene der kvinner hadde høyere sysselsettingsprosjent enn menn i 2012.

**Figur 3.1 Sysselsettingsprosjenter<sup>1</sup> for bosatte 15–74 år 2002–2012<sup>2</sup>**



Kilde: SSBs Registerbaserte sysselsettingsstatistikk.

<sup>1</sup> Øvrige områder nord for Saltfjellet omfatter ikke personer bosatt i Alta, Tromsø, Harstad og Bodø.

<sup>2</sup> Fra 2006 ble aldersgrensen for å bli regnet som sysselsatt senket fra 16 til 15 år, i tråd med internasjonale anbefalinger. Samtidig ble aldersdefinisjonen endret fra alder ved utgangen av året til alder ved utgangen av referansetidspunktet.

Differansene i sysselsettingsprosentene mellom de tre områdene var relativt stabile i perioden 2002 til 2012. Verdien for STN-området samlet har ligget cirka fem prosentpoeng under landstallet i denne tiårsperioden. Dette kan tyde på at hendelser som påvirker den nasjonale sysselsettingen, også ser ut til å slå ut tilsvarende i STN-området.

### 3.3 Sysselsetting – næringsfordeling og gjennomsnittsalder

Sysselsettingen i Norge har økt med tre prosent fra 2008 til 2012. I samme periode har Norges befolkning økt mer. For STN-området har ikke antall bosatte personer endret seg nevneverdig i samme periode, men antall sysselsatte personer har gått ned med to prosent.

#### *Primærnæringene*

Sysselsettingen i jordbruk og fiske utgjorde omkring 10 prosent av de sysselsatte i STN-området i 2012, og for landet samlet utgjorde disse næringene noe over to prosent. Primærnæringenes andel har sunket fra 2008 til 2012 både for STN-området og landet som helhet.

**Tabell 3.3 Antall sysselsatte etter næringer 2008 og 2012**

		2008	Andel 2008	2012	Andel 2012	Prosentvis endring av antall 2008 - 2012
STN-området	I alt	27 595	100 %	26 980	100 %	-2 %
	01 Jordbruk, jakt og viltstell	1 595	5,8 %	1 350	5,0 %	-15 %
	03 Fiske, fangst og fiskeoppdrett	1 438	5,2 %	1 180	4,4 %	-18 %
	10 - 33 Industri	1 596	5,8 %	1 862	6,9 %	17 %
	41 - 43 Bygge og anleggsvirksomhet	2 523	9,1 %	2 387	8,8 %	-5 %
	47 Detaljhandel	2 197	8,0 %	2 018	7,5 %	-8 %
	49 - 53 Transport og lagring	1 818	6,6 %	1 731	6,4 %	-5 %
	84 Offentlig administrasjon og forsvar	2 036	7,4 %	2 157	8,0 %	6 %
	85 Undervisning	2 617	9,5 %	2 612	9,7 %	0 %
	86-88 Helse- og omsorgstjenester	6 385	23,1 %	6 372	23,6 %	0 %
	Andre næringer	5 390	19,5 %	5 311	19,7 %	-1 %
Norge	I alt	2 525 000	100 %	2 589 000	100 %	3 %
	01 Jordbruk, jakt og viltstell	54 192	2,1 %	43 345	1,7 %	-20 %
	03 Fiske, fangst og fiskeoppdrett	15 969	0,6 %	15 291	0,6 %	-4 %
	10 - 33 Industri	255 949	10,1 %	229 192	8,9 %	-10 %
	41 - 43 Bygge og anleggsvirksomhet	191 158	7,6 %	201 904	7,8 %	6 %
	47 Detaljhandel	218 230	8,6 %	208 963	8,1 %	-4 %
	49 - 53 Transport og lagring	145 935	5,8 %	142 406	5,5 %	-2 %
	84 Offentlig administrasjon og forsvar	141 292	5,6 %	158 032	6,1 %	12 %
	85 Undervisning	194 587	7,7 %	203 142	7,8 %	4 %
	86-88 Helse- og omsorgstjenester	477 683	18,9 %	510 773	19,7 %	7 %
	Andre næringer	830 005	32,9 %	875 952	33,8 %	6 %

Kilde: SSBs Registerbaserte sysselsettingsstatistikk.

## Offentlig administrasjon

Prosentandelen av de sysselsatte som i 2012 jobbet innen offentlig administrasjon, var høyere i STN-området enn i landet som helhet. Fra 2008 til 2012 har antall sysselsatte innen offentlig administrasjon økt både i STN-området (6 prosent) og landet som helhet (12 prosent).

Det samme gjelder to andre næringer der det offentlige er en betydelig arbeidsgiver: undervisning og helse/omsorg. Offentlig ansatte utgjør en høyere prosentandel av de sysselsatte i STN-området, og det er lavere vekst i antall sysselsatte i STN-området enn for landet som helhet.

## Industri og fiske/fangst/fiskeoppdrett

Tabell 3.3 viser at STN-området hadde en oppgang i sysselsettingen i industrien. Denne oppgangen skyldes sannsynligvis endret definisjon av de ansatte innen «slakting av fisk». Før 2012 var disse plassert under «Fiske, fangst og fiskeoppdrett» (eller mer presist «produksjon av matfisk, bløtdyr, krepsdyr og pigghuder i hav- og kystbasert akvakultur», næringskode 03.211). Fra og med 2012 er sysselsatte innen «slakting av fisk» flyttet til industri, innenfor undergruppen «slakting, bearbeiding og konservering av fisk og fiskevarer ellers» (næringskode 10.209). Denne definisjonsendringen gjør det vanskelig å tolke endringstallene.

**Tabell 3.4 Gjennomsnittlig alder for sysselsatte 15–74 år etter næring 2008 og 2012**

	STN-områder		Øvrige områder nord for Saltfjellet <sup>1</sup>		Norge	
	2008	2012	2008	2012	2008	2012
I alt	42,6	43,4	41,7	42,3	41,0	41,7
01 Jordbruk, jakt og viltstell	44,9	46,2	46,9	48,9	46,0	47,8
03 Fiske, fangst og fiskeoppdrett	46,6	46,5	45,1	44,8	43,4	43,1
10-33 Industri	41,4	41,5	39,8	41,2	41,8	42,7
41-43 Bygge og anleggsvirksomhet	41,0	41,7	40,7	41,1	39,4	40,0
47 Detaljhandel	35,3	35,8	34,5	34,7	33,3	33,9
49-53 Transport og lagring	44,5	45,8	44,6	45,2	43,0	44,0
84 Offentlig administrasjon og forsvar	45,1	45,7	43,6	43,4	44,0	43,6
85 Undervisning	45,1	46,2	45,5	45,8	45,1	45,1
86-88 Helse- og omsorgstjenester	43,4	44,0	42,7	43,3	42,2	42,6
Andre næringer	41,1	42,5	40,5	41,5	40,3	41,2

Kilde: SSBs Registerbaserte sysselsettingsstatistikk.

<sup>1</sup> Unntatt personer bosatt i Alta, Tromsø, Harstad og Bodø.

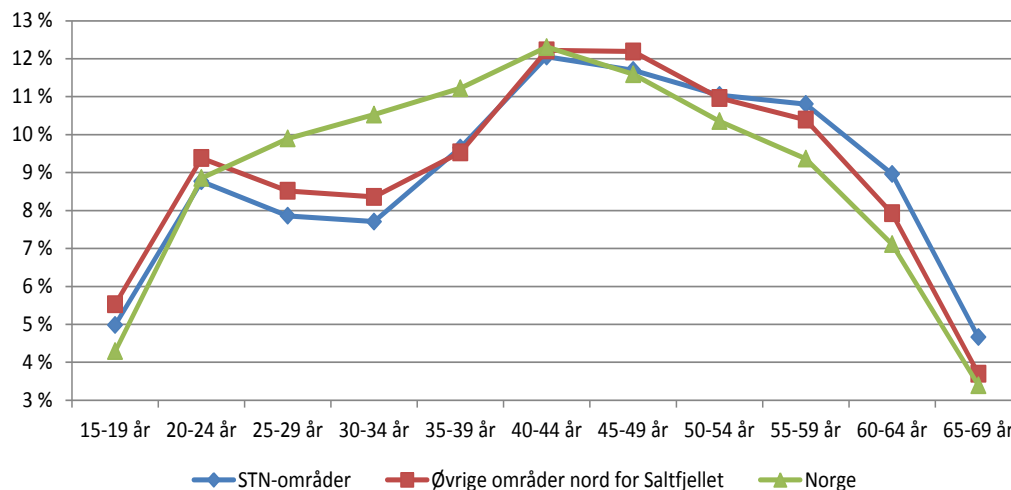
## Sysselsattes alder

Gjennomsnittsalderen for sysselsatte i STN-området i 2012 var 43,4 år. Det er nesten to år høyere enn landsgjennomsnittet. Gjennomsnittsalderen i STN-området var høyest for sysselsatte innen fiske, fangst og fiskeoppdrett, og lavest innen detaljhandelen. I disse to næringene var gjennomsnittsalderen henholdsvis 46,5 og 35,8 år. Innen jordbruk var gjennomsnittsalderen lavere i STN-området enn i de to andre geografiske områdene. I denne næringen var gjennomsnittsalderen 46,2 år, noe som var 1,6 år lavere enn landsgjennomsnittet. For nesten alle næringer har gjennomsnittsalderen økt fra 2008 til 2012. Dette gjelder for alle de tre geografiske områdene. Unntaket er fiske, fangst og fiskeoppdrett og delvis offentlig administrasjon og forsvar, der gjennomsnittsalderen har gått ned med noen måneder. Pensjonsreformen som ble innført fra 1. januar 2011, har blant annet som formål å



stimulere folk til å stå lenger i arbeid, og kan være en viktig årsak til at gjennomsnittsalderen har gått opp. Bedre helse, høyere utdanning og økt kvinneandel har også på ulike måter påvirket gjennomsnittsalderen blant de sysselsatte.

**Figur 3.2 Sysselsatte etter alder, andel av sysselsatte i samme aldersgruppe og område<sup>1</sup>. 4. kvartal 2012**



Kilde: SSBs Registerbaserte sysselsetningsstatistikk.

<sup>1</sup> Øvrige områder nord for Saltfjellet omfatter ikke personer bosatt i Alta, Tromsø, Harstad og Bodø.

Figur 3.2 viser andelen sysselsatte personer fordelt på femårige alderstrinn for de tre geografiske områdene i 2012. Den viser for eksempel at 7,7 prosent av de sysselsatte i STN-området var i alderen 30–34 år. For landet samlet sett var 10,5 prosent av de sysselsatte i alderen 30–34 år. Hovedtrekkene i figuren viser at STN/Norge nord for Saltfjellet hadde høyere andel av de sysselsatte i den yngste aldersgruppen (15–19 år) og de eldste aldersgruppene (over 45 år). I aldersgruppen 20–44 år lå andelen i hovedsak under tilsvarende andeler for Norge samlet sett. STN-området skiller seg ut med at de hadde lavest andel av de sysselsatte i de to aldersgruppene fra 25–34 år, og høyest andel sysselsatte i de tre aldersgruppene over 55 år, sammenlignet med de to andre områdene.

### 3.4 Sysselsetting og utdanning

Utdanningsnivået hos sysselsatte varierer i de tre geografiske områdene. Andelen av de sysselsatte i Norge som hadde universitets-/høyskoleutdanning, var 36 prosent for fjerde kvartal 2012. I STN-området var tilsvarende andel 25 prosent. Andelen som hadde videregående skole som høyeste utdanning, var relativt lik i de tre områdene, og lå på 42 til 45 prosent, der øvrige områder nord for Saltfjellet hadde den høyeste andelen.

**Tabell 3.5 Sysselsatte 15–74 år fordelt etter utdanning og kjønn, 4. kvartal 2012**

	I alt	Grunnskole	Videregående skole	Universitet/høyskole, lavere nivå	Universitet/høyskole, høyere nivå
Menn, STN-områder	14 643	5 323	6 811	2 016	493
Menn, øvrige områder nord for Saltfjellet <sup>1</sup>	47 320	14 404	22 995	7 650	2 271
Menn, Norge	1 375 190	325 676	628 214	277 042	144 258
Kvinner, STN-områder	12 337	3 332	4 678	3 797	530
Kvinner, øvrige områder nord for Saltfjellet <sup>1</sup>	41 040	10 458	16 540	12 172	1 870
Kvinner, Norge	1 213 810	240 625	464 676	398 448	110 061
Andeler					
Menn, STN-områder	100 %	36 %	47 %	14 %	3 %
Menn, øvrige områder nord for Saltfjellet <sup>1</sup>	100 %	30 %	49 %	16 %	5 %
Menn, Norge	100 %	24 %	46 %	20 %	10 %
Kvinner, STN-områder	100 %	27 %	38 %	31 %	4 %
Kvinner, øvrige områder nord for Saltfjellet <sup>1</sup>	100 %	25 %	40 %	30 %	5 %
Kvinner, Norge	100 %	20 %	38 %	33 %	9 %

Kilde: SSBs Registerbasert sysselsettingsstatistikk.

<sup>1</sup> Unntatt personer bosatt i Alta, Tromsø, Harstad og Bodø.

Det var færre sysselsatte kvinner enn menn i STN-området i 2012. Til tross for dette var det flere kvinner enn menn blant sysselsatte i STN-området som hadde høyere utdanning. Dette er sammenhenger som gjaldt alle de tre områdene, men det var mest markant i STN-området. Andelen med høyere utdanning i STN-området var 35 prosent blant kvinner, og 17 prosent blant menn. Tilsvarende for Norge sett under ett var 42 og 31 prosent.

**Tabell 3.6 Gjennomsnittsalder for sysselsatte personer med høyskole-/universitetsutdanning, 4. kvartal 2012.**

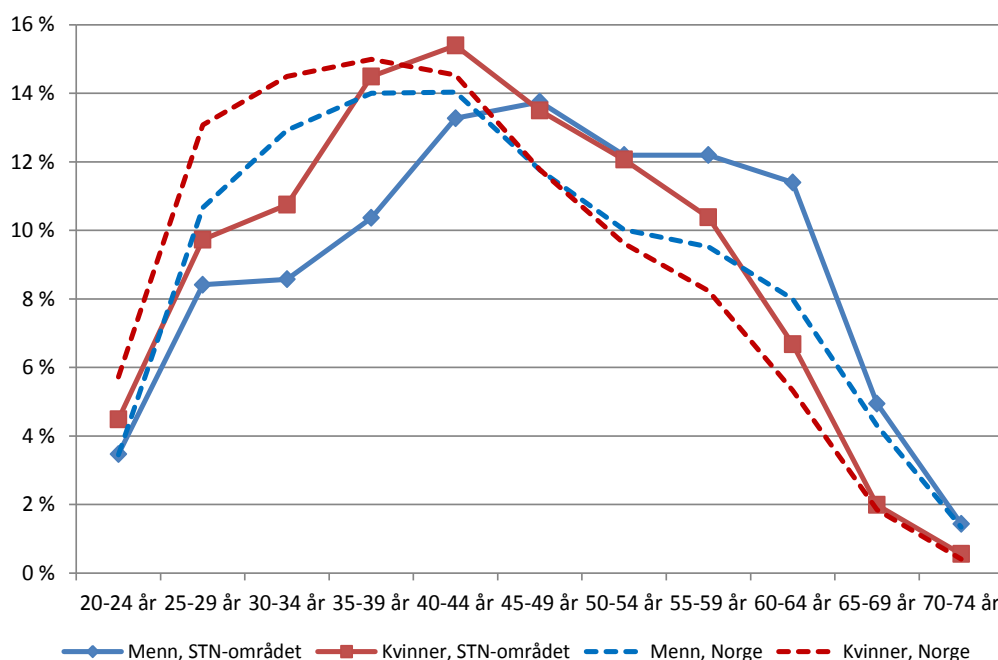
	STN-områder	Øvrige områder nord for Saltfjellet <sup>1</sup>	Norge
Begge kjønn	44,4	43,5	42,4
Menn	46,4	45,3	43,8
Kvinner	43,3	42,3	41,1

Kilde: SSBs Registerbaserte sysselsettingsstatistikk.

<sup>1</sup> Unntatt personer bosatt i Alta, Tromsø, Harstad og Bodø.

I STN-området hadde sysselsatte personer med høyere utdanning en høyere gjennomsnittsalder enn sysselsatte med tilsvarende utdanning i landet sett under ett. Fordelt på kjønn var gjennomsnittsalderen høyere for menn enn for kvinner.

**Figur 3.3 Aldersfordeling for sysselsatte kvinner/menn 15–74 år i STN-området og Norge med høyskole/universitetsutdanning. 4. kvartal 2012.**



Kilde: SSBs Registerbaserte sysselsettingsstatistikk.

Figur 3.3 viser samlet andel kvinner og menn med høyere utdanning, og hvordan disse fordeler seg etter aldersgrupper. Den røde heltrukne linjen viser hvordan de 4 327 kvinnene i STN-området med høyere utdanning i tabell 3.5 fordeler seg etter alder. Ut fra figuren kan vi se at litt over 14 prosent av kvinnene med høyere utdanning i STN-området var i alderen 35–39 år. Tilsvarende var det bare litt over 10 prosent av mennene med høyere utdanning som var i samme aldersgruppe. I figuren ser vi videre at i de eldre aldersgruppene er fordelingen motsatt. Nesten 12 prosent av mennene i STN-området med høyere utdanning var i alderen 60 til 64 år. Tilsvarende for kvinner var litt over seks prosent. Generelt ser vi at kvinner med høyere utdanning hadde høyere andeler i unge aldersgrupper enn tilsvarende for menn. For landet sett under ett var det tilsvarende tendenser, men forskjellen mellom kjønnene var mindre.

### 3.5 Om statistikkgrunnlaget

Grunnlaget for tabeller og figurer er Statistisk sentralbyrås registerbaserte sysselsettingsstatistikk for 4. kvartal det enkelte år. Populasjonen omfatter bosatte personer 15–74 år som har utført arbeid av minst én times varighet i referanseuken, eller som var midlertidig fraværende fra slikt arbeid. Denne statistikken er basert på flere ulike registre med ulik presisjon. For personer i små jobber, frilansere, ordførere, en del næringsdrivende og noen andre grupper kan tallene være litt upresise. Om og hvordan dette slår ut i forhold til tabeller og figurer i denne artikkelen, er ikke undersøkt. Mer statistikk om sysselsatte, og mer om datagrunnlaget finnes på [ssb.no/regsyst](http://ssb.no/regsyst).

Opplysninger om STN-området og annet som ikke er hentet fra sysselsettingsstatistikken, er i hovedsak hentet fra [ssb.no/befolkning/statistikker/samisk](http://ssb.no/befolkning/statistikker/samisk).

### **Definisjon av høyere utdanning**

*Universitets-/høyskoleutdanning, lavere nivå*

- -Alle som har fullført en universitets- og høyskoleutdanning av en varighet på inntil fire år fram til 1997/98.
- - Alle som har fullført 120 studiepoeng eller mer i universitets- og høyskolesystemet fra og med 1998/99, men som ikke har fullført en høyere gradsutdanning.

*Universitets-/høyskoleutdanning, høyere nivå*

- - Alle som har fullført en universitets- og høyskoleutdanning på mer enn fire år.
- - Alle som har fullført en forskerutdanning uansett periode.

Mer utdanningsstatistikk og definisjoner knyttet til utdanningsstatistikk finnes på [www.ssb.no/utdanning/statistikker/utniv/aar/](http://www.ssb.no/utdanning/statistikker/utniv/aar/).

## **3.6 Flere tilnæringer basert på sysselsettingsstatistikken**

I denne artikkelen er det valgt figurer og tabeller for å belyse noen få utvalgte temaer ved hjelp av SSBs sysselsettingsstatistikk. Underveis har mange ideer blitt lagt til side. De omtalte temaene kan beskrives grundigere ved å ta med flere dimensjoner, som yrke, arbeidstid, utdanningstype, antall ansatte hos arbeidsgiver, sivilstatus osv. For å danne seg et mer omfattende bilde av utviklingen av sysselsettingen i STN-området kan man også gå videre på noen av områdene nevnt nedenfor.

### **Analyser av enkelt næringer**

Finnes det næringer som går bra i STN-området? Hvor er disse? Er det næringer som forsvinner? Hvor blir det av de sysselsatte?

### **Enkelt næringer/områder som er satsningsområder**

Er det næringer/områder som har fått særskilt støtte/oppfølging? Hvordan har det gått med disse? Øker sysselsettingen? Man kan se på utviklingen i sysselsettingen i enkelt næringer over tid fordelt på ulike geografiske områder.

### **Sysselsetting innen offentlig sektor**

Hvor stor er offentlig sektor? Har andelen endret seg? Hvem jobber der?

### **Hvordan er utviklingen i antall arbeidsplasser i STN-området?**

Denne artikkelen viser sysselsatte personer som er bosatt i STN-området. Men det sier ikke noe om hvor de jobber. Det er mulig å fordele alle jobber (inkludert bijobb og personer på korttidsoppdrag) etter arbeidssted og å se på pendling til/fra STN-området.

### **Sysselsetting og utdanning**

Utdanningsnivå Man kan se på utdanningsnivå i ulike næringer. Hva er alder ved fullført utdanning, antall som tar videreutdanning som voksen? Sammenhengen mellom utdanning og jobb, sysselsettingsandeler fordelt etter utdanning er også interessant.

**Status til de ikke-sysselsatte**

Hvem er de? Er de under utdanning? Er de sesongarbeidere (disse kommer stort sett ikke med i statistikken)? Arbeidsledige? Uføre?

**Folk i jobb som flytter**

vor blir de av, hvem er de? Flytter de til andre STN-områder? Flytter de til byene i nord? Eller i sør? Flytter kvinnene? Flytter menn? Flytter de som har høy/lav utdanning?

**Sysselsatte personer i STN-området, hvor kommer de fra?**

Hvor bodde de da de gikk på ungdomsskolen. Er det noen næringer som har høy andel sysselsatte som kommer fra nærområdet? Er det ulike utdanningsnivå avhengig av oppvekststed?

**Personer på korttidsopphold i landet**

Øker andelen i STN-området? Er det ulike andeler i ulike STN-områder? I hvilke næringer er de sysselsatt?

**Flere jobber, deltidsarbeid?**

Er dette mer utbredt i STN-området enn i andre områder?

## 4 Ei bærekraftig reindrift?

Jan Åge Riseth, forsker I, dr.scient., Norut Tromsø

### **Sammendrag**

*Bærekraft i reindrifta er ei meget relevant og aktuell problemstilling både ut fra internasjonal politikk og reindriftspolitikken de siste to tiårene. Gjeldende reindriftslov sier at reindrifta skal være både økologisk, økonomisk og kulturelt bærekraftig. Den konkrete betydningen av dette er foreløpig bare definert for økologisk bærekraft – gjennom en veileder fra Landbruks- og matdepartementet fra 2008. For et mer overordnet utgangspunkt bruker jeg tilnærminger fra internasjonal fellesressursforskning.*

*Kapitlet gir en næringsøkonomisk oversikt over reindrifta i Norge og knytter denne både til naturgeografi og rettshistoriske forhold. Den presenterer et meget mangfoldig bilde fra sør til nordøst. Tamreinlaga i det sentrale Sør-Norge har ei lang historie og er påvirka av å ha hatt sørsamiske gjetere som læremestre. Disse reindriftene har den høyeste produktiviteten av all reindrift i Norge med høyt slakteuttak, høy produktivitet og stabil og god økonomi.*

*Sørsamisk reindrift sør for Stjørdalen har ei meget vanskelig historie da det politiske tilbakeslaget fikk spesielt sterke konsekvenser her. Reindrifta i Trollheimen mistet alle rettigheter. Dette ble bekreftet av Høyesterett så sent som i 1981. Landbruksdepartementet og Stortinget sikra framtida for denne reindrifta gjennom en ny lov i 1984. Reindriftssamene i Røros-området har vært utsatt for hardt press fra det ekspanderende bondesamfunnet og myndighetene. Det var verst omkring forrige århundreskifte, da urimelige erstatninger for påstått skade på jordbruket ruinerte mange reindriftssamer. I etterkrigstida og spesielt fra 1970-tallet av har reindriftssamene i dette området skapt ei ny og mer produktiv reindrift, men har fortsatt måttet slåss for sine rettigheter mot både bønder og rettsvesen som har vært påvirket av gamle holdninger. Reineierne vant endelig fram med full aksept for sine rettigheter i en høyesterettsdom fra 2001, men har spesielt det siste tiåret måttet tåle nedgang i den høye produktiviteten på grunn av økte rovdyrstammer.*

*Reindrifta i Nord-Trøndelag var også med på produktivitsrevolusjonen på 1980-tallet, men har siden tidlig på 1990-tallet i stadig sterkere grad fått føle konsekvensene av den nye rovdyrpolitikken. Tapsprosenten har gradvis vært økende, og både slakteuttak og produktivitet har blitt redusert fra et høyt til et middels nivå. Nordland og Troms reindriftsområder er begge preget av at grenseoppgjøret mellom Norge og Sverige i 1751 førte til at Norge fikk overskudd på sommerbeiter, mens Sverige fikk overskudd på vinterbeiter. Da nasjonalistiske ideologier slo inn fra midten og slutten av 1800-tallet, førte dette til sterk kontroll av reindrifta for å fremme jordbrukets ekspansjon og også til tiltakende utestenging av svenske reindriftssamer, iverksatt fra og med 1923, blant annet fra øyene i*

*Troms, Norge og Sverige er for tida uten en gyldig konvensjon, og det kan stilles spørsmål ved om Norges ensidige forlengelse av 1972-konvensjonen i 2005 er gyldig. De siste konvensjonsforhandlingene har vært meget vanskelige, men ei samisk arbeidsgruppe har nylig lagt fram forslag til en ny konvensjonstekst.*

*Store deler av reindrifta i Finnmark er i ubalanse. Unntaket er Polmak/Varanger, som har gjennomført produktivitetsrevolusjonen og går med godt overskudd. Reintallet i Karasjok og de ti indre distriktene i Kautokeino har i løpet av de siste 30 årene beveget seg mellom historiske topper og bunner som fortsatt er høyere enn de gamle nivåene. Beiteutnyttinga på Finnmarksvidda er derfor langt mer intens enn tidligere. Myndighetenes overvåkingsprogram dokumenterer at gjenvæksten av lav på Finnmarksvidda er langt bedre enn forventet. Ny vekst i reintallet på 2000-tallet medfører likevel at beitetilstanden igjen er under rask forverring.*

*Etter krav fra NRL, utredning og dialog fikk man en ny reindriftslov i 2007. Foruten bærekraft fokuserer denne loven reindriftas egne institusjoner og prosesser, men har unntaksbestemmelser som gir sentrale myndigheter muligheter til å overstyre reindriftsorganene. Myndighetene har nå brukt dette til å sette i gang tvangsprosesser for å få til reintallsreduksjon. Jeg frykter at disse tiltakene vil fungere som en avsporing og heller bremse enn fremme næringas egne nødvendige prosesser.*

*Fellesressursforskninga sine resultater er entydige: Det er ressursbrukerne selv som må ta ansvaret for å løse sine egne problemer. Myndighetenes rolle må være å støtte opp om prosesser som bygger institusjoner og løser problemer.*

*Jeg tilrår at:*

- myndighetene utvikler en politikk for å styrke beskyttelsen av reindriftas driftsområder og vektlegger reindriftas positive bidrag til å opprettholde et åpent landskap og biodiversitet*
- konsultasjonsordningen brukes mer aktivt for å utvikle en forpliktende dialog med reindriftsamene, NRL og Sametinget*
- myndighetene må gi reindrifta i Finnmark og reindrifts organer ro til å gjennomføre fastsetting av bruksregler og påfølgende reduksjon av reintall.*
- forslaget til ny reinbeitekonvensjon med Sverige fra den samiske arbeidsgruppa ledet av Sametinget i Norge må søkes ratifisert og iverksatt snarest*
- myndighetene må utforme en rovdyrpolitikk som tar mye klarere hensyn til reindrifta og andre beitebrukere*

## 4.1 Innledning

Analysegruppa for samisk statistikk har invitert meg til å skrive et kapittel om reindriftsstatistikk. Utfordringa ble da å finne et tema som for det første vil bli oppfattet som viktig og interessant av både næringa, samiske organisasjoner og samiske og norske myndigheter. For det andre må det være et tema som det finnes tilstrekkelig datagrunnlag til å skrive om. Løsninga er blitt å skrive om bærekraft, både fordi dette er den offisielle målsettinga for reindrifta slik den er formulert i reindriftsloven av 2007, men også fordi det er en målsetting som spiller en framtrødende rolle i internasjonal miljø- og utviklingspolitikk, slik den har utviklet seg det siste kvarte århundret. Temaet er ekstra interessant siden regjeringserkløringa 2013 signaliserte at man vil legge fram ei ny stortingsmelding om bærekraft i reindrifta. Foreliggende næringsstatistikk gjennom Ressursregnskapet og Totalregnskapet som utgis årlig av Reindriftsforvaltningen<sup>19</sup>, gir et godt grunnlag for å vurdere mange sider av bærekrafta i dagens reindrift.

Jeg synes at det er viktig å peke på at bærekraft som overordna politisk målsetting for reindrifta ikke er noen selvfølge. I løpet av de siste hundreårene har reindriftssamene opplevd til dels dramatiske skifter i nasjonalstatenes same- og reindriftspolitik. Den uttrykte målsettinga for Lappekodisillen (1751) var den «Lappiske Nations Conservation», og regimet den etablerte, innebar i tråd med dette en anerkjent samisk selvforvaltning innenfor nasjonalstatenes rammer. I løpet av siste halvdel av 1800-tallet snudde dette fullstendig. Den politiske praksisen omfattet grensestengninger<sup>20</sup>, distriktsinndeling med fellesansvarlighet og vokteplikt av hensyn til jordbruket<sup>21</sup>, tamreinforbud<sup>22</sup>, kontrollerende lappefogder<sup>23</sup> og et erstatningstyranni som i enkelte distrikter sendte de fleste reineierne på fattigkassa (Fjellheim 2012). Den første norsk-svenske reinbeitekonvensjonen ble inngått i 1919 og medførte en meget omfattende innskrenkning av svenske reindriftssamers beiterett i Norge, bl.a. ble de utestengt fra øyene i Troms. Den politiske målsettinga for reindrifta kan karakteriseres som en *avviklingsmålsetting* og ble formulert slik i en innstilling til reindriftslov:

Saalenge Flytlappernes Næring nyder Lovgivningens Beskyttelse, har den Følgelig Krav paa at bydes saadanne Vilkaar, at den kan bestaa. Men i og med dens Stilling som en historisk Overlevering, der ikke i ringe Grad virker som en Hemsko paa Udviklingen af bedre og formaalstjeneligere Samfundsinteresser, er Grænserne for dens Krav givne. Og disse Grænser maa etter Forholdets Natur blive vikende (Indredepartementet 1904).

Denne målsettinga slår altså fast at reindrifta kun omfattet *tålt bruk* og hadde *vikeplikt* overfor andre interesser, særlig jordbruket. Den lå til grunn for den første landsomfattende reindriftsloven, som ble endelig vedtatt i 1933 og var i kraft helt til 1978. Forgjengeren, felleslappeloven av 1883 og den første norsk-svenske reinbeitekonvensjonen satte i praksis Lappekodisillen til side og dannet til sammen en ny «grunnlov» for relasjonene mellom reindriftssamene og statsmyndighetene, og dermed også mellom reindriftssamene og omgivelsene, særlig bøndene. Mye av reindriftssamenes seinere politiske historie dreier seg om strevet for å komme ut av de trange og undertrykkende institusjonene som ble etablert

---

<sup>19</sup> Fra og med 1980 Reindriftsadministrasjonen, inntil siste årsskifte Reindriftsforvaltningen, etter årsskiftet Statens reindriftsforvaltning, siden 1.7.2014 Landbruksdirektoratet, Reindriftsavdelingen.

<sup>20</sup> Norge–Russland 1826, Norge–Finland 1852 og Sverige–Finland 1889.

<sup>21</sup> Felleslappeloven av 1883 som gjaldt for Sverige og Norge sør for Finnmark.

<sup>22</sup> I kommuner i Sør-Norge som ikke var kommet med i den etablerte distriktsinndelinga.

<sup>23</sup> Fra 1890-tallet sør for Finnmark, i Finnmark fra 1935.



omkring forrige århundreskifte. Dette har vist seg å bli meget krevende. Både de geografiske rammene for reindrifta og grunnprinsippene i lovverket er fortsatt langt på vei uendret. Det har også vist seg at flere av de framskrittene som er vunnet, er blitt truet av tilbakeslag.

Som en reaksjon på det sterke presset fra jordbrukets ekspansjon og myndighetenes reguleringer organiserte reindriftssamene seg. De holdt et første landsmøte i Trondheim i 1917, men det gikk enda 30 år før de fikk etablert en permanent landsomfattende organisasjon: Norske Reindriftssamers Landsforbund (NRL). De første praktiske resultatene av reindriftssamenes organisasjonsstrev kom på slutten av 1960-tallet og innebar at reindrifta ble akseptert som landbruksnæring. Parallelt med at staten etablerte fagskole, forskningsstasjon og veiledningstjeneste, slo Høyesterett i 1968 fast at reindrifta på grunnlag av alders tids bruk hadde ekspropriasjonsrettslig beskyttelse på linje med fast eiendom. Videre dialog la grunnlaget for at NRL og Landbruksdepartementet i 1976 signerte Hovedavtalen for reindriftsnæringen. Denne reformen ble styrket av en ny reindriftslov i 1978. De viktigste uttrykte politiske målsettingene i disse dokumentene var en økonomisk målsetting om å oppnå best mulig inntekt og høyest mulig kjøttproduksjon samtidig som naturgrunnlaget ble ivaretatt, samt en kulturell målsetting om å bevare reindrifta som en viktig faktor i samisk kultur. Denne dobbeltreformen med ny lov og hovedavtalen var det endelige bruddet med avviklingsmålsettinga.

Delvis parallelt med dette vokste det også fram en bredere etnopolitisk bevegelse omkring Norske Samers Riksforbund (stiftet 1968). Omkring 1980 utviklet omfattende demonstrasjoner og aksjoner mot utbygginga av Alta-Kautokeino-vassdraget seg fra miljøsak til urfolkssak, ikke minst som følge av to sultestreiker med unge samer foran Stortinget. Dette la grunnlaget for en ny samepolitikk som omfattet grunnlovsendring (1988), etablering av Sametinget (1989) og at Norge anerkjente samene som urfolk (1990). Prosessen fram til vedtak av finnmarksloven førte også til en avtale mellom myndighetene og Sametinget i 2005 – en avtale som bl.a. ga reindrifta konsultasjonsrettigheter både med tanke på politiske endringer og naturinngrep. Dette fikk også konsekvenser for reindriftslovgivningen. Lovkomiteen bestod av et flertall av reindriftssamer og hadde en leder som nøytt bred tillit blant reindriftssamene. Den nye loven som ble vedtatt i 2007, fokuserer reindriftas egne behov for regulering og den tradisjonelle siidainstitusjonen, som ble oversett i reindriftsloven av 1978, har fått en sentral plass i loven, mens reinbeitedistriktene i utgangspunktet har fått ansvaret for regulering av reintall og beitebruk. Med dette er reindrifta kommet et skritt videre og har oppnådd å få en bemyndigende reindriftslov.

I dette kapitlet skal jeg først gå inn på bærekraftbegrepet og analysere hvordan det defineres og forstås, og videre å legge fram kriterier for hvordan det kan evalueres. Jeg skal så bruke dette som et grunnlag for, ut fra tilgjengelig tallmateriale, å analysere hvordan situasjonen er i reindrifta i Norge. Til slutt skal jeg oppsummere dette og gi en vurdering av muligheter og trusler i framtida.

## 4.2 Forutsetninger for bærekraft

Bærekraftbegrepet ble allment kjent etter at det ble tatt i bruk av Verdenskommisjonen for miljø og utvikling (Brundtlandkommisjonen). Kommisjonen var opprettet av FN for å foreslå utviklingsstrategier som kunne bidra til å løse miljø- og fattigdomsproblemene i verden. Sluttrapporten *Vår felles framtid* kom i 1987 og brukte begrepet *bærekraftig utvikling*. Det skildret hvordan miljø, økonomi og sosial utvikling var tett knyttet sammen. Hovedbudskapet

i rapporten var at verdenssamfunnet må innrette seg og gjøre det som kreves for å sikre en bærekraftig utvikling. Det betyr *å sikre at behovene til dagens mennesker blir dekket, uten at dette svekker grunnlaget for framtidige generasjoner til å få dekket behovene sine.*

Dette begrepet fikk raskt gjennomslag både i miljøbevegelsen og i internasjonal og nasjonal politikk. Den store internasjonale miljøkonferansen som FN arrangerte i 1992 i Rio de Janeiro i Brasil, bidro vesentlig til dette. På denne konferansen, hvor de fleste av verdens statsledere deltok, ble flere viktige konvensjoner (Klimakonvensjonen, Konvensjonen om biologisk mangfold og Agenda 21) vedtatt. I Norge kom bærekraftbegrepet inn i reindriftspolitikken allerede med stortingsmeldinga *En bærekraftig reindrift*, som ble lagt så tidlig som i 1992. I stortingsmeldinga tok man utgangspunkt i at målsettinga for næringa kunne uttrykkes som tre mål:

- Et (1) *produksjonsmål*, uttrykt som at beiteressursene skal utnyttes til størst mulig matproduksjon uten at naturgrunnlaget forringes.
- Et (2) *inntektsmål*, uttrykt som at utøverne skal sikres inntekt og levekår på linje med andre yrkesgrupper, og at inntektene skal fordeles slik at det gir økonomisk bærekraftige bruksenheter. I dette ligger det et indirekte effektivitetskrav til reindriftsnæringen.
- Et (3) *kulturmål*, uttrykt som at reindriften har avgjørende betydning for utviklingen av samisk kultur. Dette har vært tolket som at en bevaring av samisk kultur best kan oppnås gjennom en størst mulig reindriftsbefolkning, dvs. at flest mulig med samisk bakgrunn får utøve reindrift.

Disse tre målene ble oversatt til begreper fra bærekraftdiskursen og betegnet som henholdsvis *økologisk*, *økonomisk* og *kulturell bærekraft*. Dette er også de begrepene vi finner igjen i dagens reindriftslov. I reindriftsloven av 2007 § 1 (Lovens formål) heter det bl.a.:

For det samiske reinbeiteområdet skal loven legge til rette for en økologisk, økonomisk og kulturelt bærekraftig reindrift med basis i samisk kultur, tradisjon og sedvane til gagn for reindriftsbefolkningen selv og samfunnet for øvrig. For å nå disse mål skal loven gi grunnlag for en hensiktsmessig organisering og forvaltning av reindriften. Reindriften skal bevares som et viktig grunnlag for samisk kultur og samfunnsliv. ...

Utenfor det samiske reinbeiteområdet skal loven legge forholdene til rette for en økologisk og økonomisk bærekraftig utnytting av reinbeiteressursene med basis i lokal kultur og tradisjon i de områder hvor det er gitt tillatelse til reindrift etter reglene i § 8.

Intensjonene er klare. Reindrifta skal være både *økologisk*, *økonomisk* og *kulturelt bærekraftig*. For å komme fra intensjoner til praktisk politikk må man svare spørsmål som:

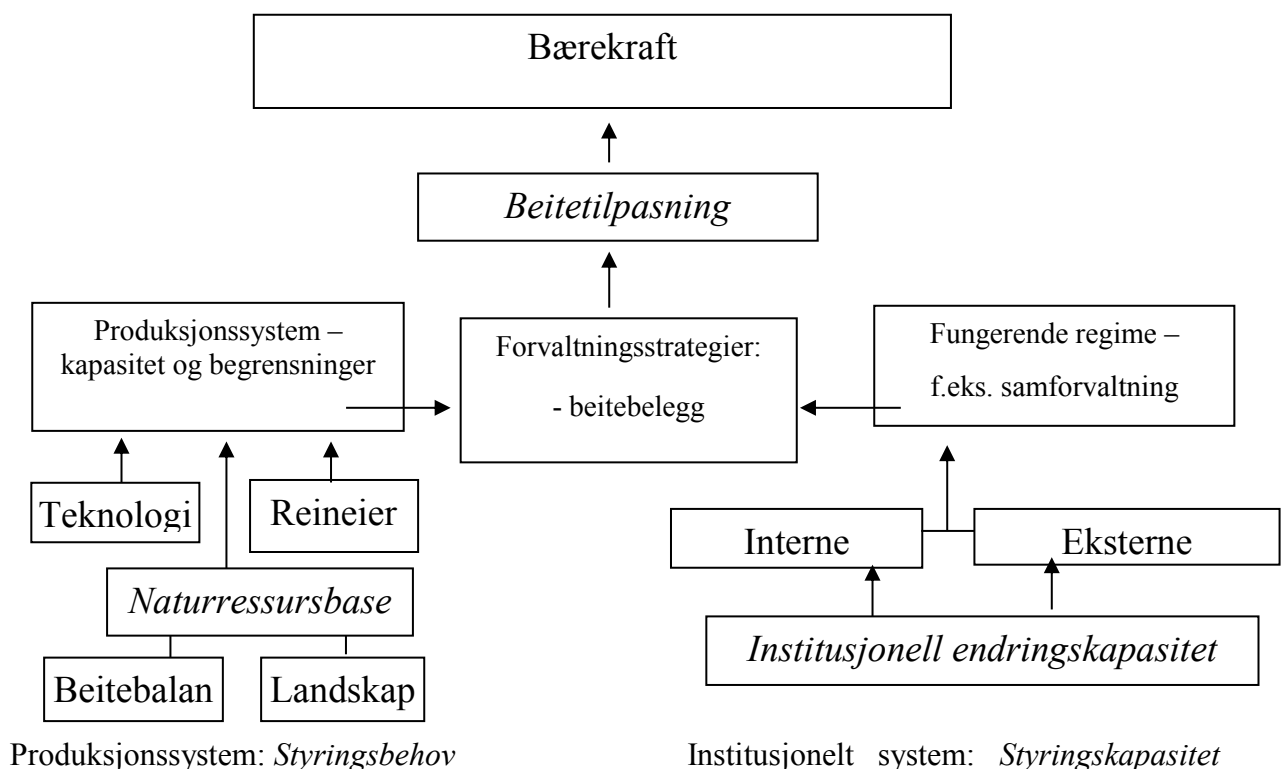
- Hvilke faktorer påvirker bærekrafta, og hvordan virker de sammen?
- Hvordan kan vi vurdere eller måle om, eller i hvilken grad, reindrifta er bærekraftig, ev. i hvilken retning bærekrafta utvikler seg?

Dette er spørsmål uten fasitsvar, men jeg har funnet to utgangspunkter. På et overordnet nivå finnes det nyttige tilnærminger innen internasjonal fellesressursforskning (Ostrom 1990, Ostrom et al. 1994). På et mer konkret nivå har LMD (2008) utviklet egne indikatorer som gir et godt utgangspunkt for å vurdere økologisk bærekraft. For de øvrige bærekraftdimensjonene foreligger det ikke egne kriterier, så her er vi henvist til å gjøre mer skjønnsmessige vurderinger.

## 4.2.1 Bærekraftanalyse

Ut fra tilnærminger hentet fra fellesressursforskninga har Riseth og Vatn (2009) utviklet et rammeverk for å analysere bærekraft i reindrifta, se figur 1. Dette rammeverket ble brukt til å analysere hvorfor reindrifta i Vest-Finnmark og Trøndelags-områdene, til tross for en ganske enhetlig nasjonal reindriftpolitikk, på 1980-tallet kom inn i meget ulike utviklingsforløp (Riseth, 2009). Danielsen og Riseth (2010) har også brukt det samme rammeverket for å analysere vilkårene for reindrifta i Trollheimen. Rammeverket bygger på følgende forutsetning: *Hvorvidt beitebruken blir bærekraftig, avhenger av hvor godt produksjonssystemet og det institusjonelle systemet passer sammen.* Forvaltningsstrategiene til den enkelte reineier og siida utvikles i balanse mellom, på den ene sida, *styringsbehovet* skapt av produksjonssystemet, og på den andre sida *styringskapasiteten* til det faktiske<sup>24</sup> regimet. Underforstått, ikke bærekraftige tilpasninger vil mest sannsynlig oppstå dersom styringskapasiteten er for liten i forhold til behovet. De viktigste elementene i produksjonssystemet er naturressurser, reineiere og teknologi, mens hovedelementene i styringsregimet er interne (samiske) institusjoner og storsamfunnets institusjoner (politikk, lovgivning og markeder). De viktigste forvaltningsstrategiene gjelder produksjonsmetoder (teknologi og flokkstruktur), beitebruk og beitebelegg (reintall pr. arealenhet). Reineiernes valg av forvaltningsstrategier fører til en beitetilpasning. Hvor bærekraftig denne tilpasningen er, kan evalueres ut fra kriterier for forskjellige aspekter av denne tilpasningen: økologisk, økonomisk og kulturelt.

**Figur 4.1 Produksjonssystem og institusjonelt system** (etter Riseth og Vatn, 2009:91)



<sup>24</sup> Jeg bruker ordet *faktisk* for å understreke at det er de delene av regimet (regelsystemet) som reelt er i kraft, dvs. de reglene som vanligvis etterleves, som er viktige. Skrevne regler som ikke praktiseres, har begrenset betydning.

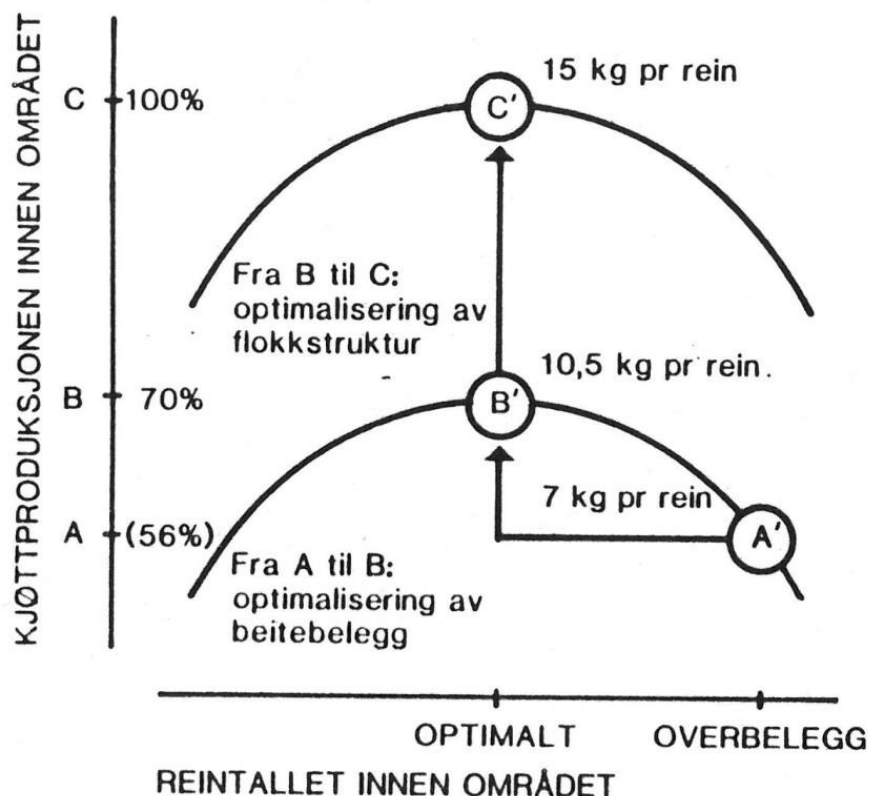
Et rammeverk er ikke en detaljert modell. Det vil være riktigere å si at det er et analyseskjema som angir hvordan viktige faktorer kan virke sammen / påvirker hverandre. Et eksempel kan illustrere hvordan rammeverket kan brukes i en analyse.

Fra slutten av 1960-tallet startet en teknologisk revolusjon i reindrifta. Den forløp med introduksjon og spredning av snøskuter, økende bruk av biler, ATV og til dels bruk av helikopter. I løpet av et par tiår gikk man fra omfattende avhengighet av menneskers og dyrs muskelkraft til omfattende avhengighet av motorkraft og fossil energi. Samtidig som dette endret relasjonene til omverdenen og økte mulighetene til å styre flokken med mindre menneskelige ressurser, innebar det en dramatisk kostnadsøkning. Hvordan skulle dette dekkes? Mer rein? Høyere produktivitet per rein? Andre inntekter? Ulike svar gir grunnlag for ulike forvaltningsstrategier. I den nevnte undersøkelsen ble rammeverket brukt til å identifisere sammensatte forklaringer som involverte både naturressursfaktorer og historiske faktorer på den institusjonelle siden (Riseth og Vatn, 2009).

## 4.2.2 Evaluering av bærekraft

For evaluering av bærekraft foreligger det nå omforente kriterier for *økoslogisk* bærekraft (se tekstboks 2). For å forstå logikken i disse kriteriene er det imidlertid nødvendig å kjenne den teoretiske bakgrunnen for disse kriteriene.

**Figur 4.2 Produktivitet og reintall** (Kosmo og Lenvik 1985:24)



Teorien er blitt kjent som Røros-modellen (Lenvik 1989) og går i prinsippet ut på en dobbelt optimalisering (se figur 4.2). Først optimaliserer man beitebelegget, og så optimaliserer man flokkstrukturen ved høy simleandel og kalveslakt. På denne måten kan man fordoble produktiviteten i forhold til en tilpasning med høyt beitebelegg og tradisjonell flokkstruktur basert på okserein eller varit<sup>25</sup> som slaktedyr.

For økonomisk og kulturell bærekraft fins det ikke tilsvarende kriterier. Riksrevisjonen (2012) har kritisert LMD for at det ikke er fastlagt slike kriterier for de andre delmålene, og anser derfor at departementet «mangler viktige forutsetninger for å få informasjon om måloppnåelse og dermed også relevant styringsinformasjon» (Riksrevisjonen 2012:10). Når slike kriterier ikke foreligger for de andre delmålene, vil jeg ta utgangspunkt i en mer overordna tilnærming; rammeverket i figur 1 samt designprinsippene som jeg presenterer i tekstboks 1.

For en naturbasert virksomhet vil den økologiske bærekrafta være grunnleggende. For å være *økonomisk* bærekraftig må reindrifta også være økologisk bærekraftig. I tillegg vil produktivitet, tapsnivå, kostnadsnivå, fordeling og tilskuddsnivå være de viktigste faktorene for økonomisk bærekraft. Jeg vil berøre disse punktene, men jeg vil rette søkelys mot den økologiske bærekrafta og også i stor grad knytte vår diskusjon av økonomiske forhold opp mot vurdering av den økologiske bærekrafta.

Den *kulturelle* bærekrafta er kanskje den dimensjonen som er vanskeligst å operasjonalisere, men jeg vil anføre at denne dimensjonen i det minste inkluderer tilknytning til lokal samisk tradisjon, respekt for og verdsetting av reindriftssamenes nedarvede kunnskaper og problemløsningsstrategier samt at man opprettholder reindrifta i et omfang som gir grunnlag for et levende samisk lokalsamfunn. I så måte anser jeg det økte selvstyret som forutsettes i reindrifftsloven av 2007, for å være et vesentlig element med tanke på å ivareta denne dimensjonen.

Foruten dette vil jeg legge til grunn at alle de tre nevnte dimensjonene av bærekraft også forutsetter et stabilt og forutsigbart styringssystem – de institusjonelle ordningene. Dette ikke minst for å ivareta det nevnte selvstyreaspektet. Jeg vil derfor presentere de såkalte designprinsippene for robuste fellesressursinstitusjoner (se tekstboks 1) og bruke dem som et utgangspunkt.

## Tekstboks 1.

### Designprinsipper

- *Ressursen må være klart avgrenset.*
- *Bruksreglene må være godt avstemt til lokale behov og betingelser.*
- *Personer som blir berørt av reglene, kan vanligvis delta i justering av dem.*
- *Myndighetene må respektere lokalsamfunnsmedlemmenes (ressursbrukernes) rett til å utvikle sine egne regler.*
- *Det må finnes et etablert system for egen overvåking av medlemmenes opptreden (som ressursbrukere).*
- *Det må finnes et system med graderte sanksjoner (for regelbrudd).*
- *Samfunnsmedlemmene må ha tilgang til rimelige konfliktløsningsmekanismer.*
- *For flernivåsystemer der ressursuttak og -forsyning, overvåking og sanksjoner, konfliktløsning og andre styringsaktiviteter er organisert på flere nivåer, må man ha regler for alle nivåene (Ostrom 1990:90–92, min oversettelse med utfyllinger i parentes).*

---

<sup>25</sup> Halvannet års okse.

#### **4.2.2.1 Designprinsipper**

Ett sentralt funn i fellesressurs-forskninga er identifisering av designprinsippene for robuste, langvarige fellesressursinstitusjoner. Disse prinsippene er gjengitt i tekstboks 1. Prinsippene ble avdekket gjennom et stort antall empiriske studier, gjennomført over store deler av verden, av styring av fellesressurser. Studiene omfattet beitesystemer, vanningsanlegg, skoger, lokale fiskerier osv. Felles for disse studiene var at hver av dem omfattet et betydelig antall brukere, og at systemene var selvregulert. Forskninga viste at det er ekstremt stor variasjon i hvilke konkrete regler som brukes i systemer som har vist seg bærekraftige over lang tid.

På den annen side var det heller ingen spesifikke regler som kunne sies å være mer vellykket enn andre. Bare etter å ha gitt seg i kast med dette store mangfoldet av robuste systemer var det mulig å identifisere generelle prinsipper som syntes å ligge under de robuste institusjonene.

*De åtte identifiserte prinsippene (faktorene) var de som ble funnet for de fleste robuste institusjoner, mens de manglet i systemer som det gikk dårlig med.* Prinsippene har inspirert et stort antall videre studier og er ansett som særlig velegnede for studier av mindre og homogene systemer. Jeg vil peke på at særlig prinsippene (3), (4), (5) og (7) alle bidrar til å konkretisere *selvstyredimensjonen* i lokal ressursforvaltning, som også er ett av de viktigste nye elementene i reindriftsloven av 2007.

Jeg skal så presentere de etablerte kriteriene for økologisk bærekraft.

#### **4.2.2.2 Bærekraftighetsindikatorer**

I forbindelse med iverksettinga av ny reindriftslov av 15. juni 2007 nedsatte Landbruks- og matdepartementet (LMD) en arbeidsgruppe i januar 2008. Den var satt sammen av representanter fra reindriftnæringa, forskning og forvaltning, og utviklet forslag til kriterier til bruk i prosessen med fastsetting av økologisk bærekraftig reintall. Arbeidsgruppa fikk følgende mandat:

I henhold til den nye loven gis reindriften nå selv et ansvar for fastsettelse av øvre reintall i forbindelse med utforming av distriktets bruksregler. Bruksreglene skal sikre en økologisk bærekraftig utnytting av beiteressursene. Distriktsstyret skal på selvstendig grunnlag gjøre rede for de drifts- og beitemessige vurderinger som ligger til grunn for det fastsatte reintallet. Distriktsstyrets vedtak sendes til endelig stadfesting og godkjenning i Reindriftsstyret. Arbeidsgruppen bes komme med forslag på kriterier/indikatorer som skal bidra til en god og effektiv ressursforvaltning. Kriteriene/indikatorerne skal fungere som en veiledende momentliste og et korrektiv for distriktsstyrene og myndighetene i forbindelse med fastsetting av reintall. Det må presiseres at kriteriene/indikatorerne ikke skal være en ny metode for fastsetting av reintall fra myndighetenes side.

Arbeidsgruppas hovedkonklusjon var at *reinens kondisjon er den beste indikator på om et reintall er tilpasset ressursgrunnlaget*. De foreslo derfor kriterier knyttet til reinens kondisjon for å angi hva som indikerer et økologisk tilpasset reintall for distriktene, og at også reindriften mer kvalitative vurderinger av reinens kondisjon skal brukes som supplerende indikatorer.

Etter en høringsrunde ble det utarbeidet en veileder til bruk for næringa og myndighetene i forbindelse med fastsetting av reintallet for det enkelte distrikt. På bakgrunn av arbeidsgruppas rapport ble det utarbeidet «Veileder for fastsetting av økologisk bærekraftig reintall» utgitt i desember 2008 (LMD, 2008). Det som ifølge veilederen skal inngå i vurderingen når man fastsetter et økologisk bærekraftig reintall, er angitt i tekstboks 2.

I argumentasjonen for reintallet og styringsorganenes vurdering av reintallet skal det videre skjeles til hvordan vekt og produksjon har vært i et femårsperspektiv, og hvilken utvikling man forventer med det reintall som foreslås i utviklingen av reintallskriteriene i «positiv eller negativ» retning. Etter at reintallet er fastsatt, skal utviklingen i normene følges i perioder på tre år, og årlig variasjon skal synliggjøres i distriktets årsmeldinger slik at styringsorganene kan følge med på hvordan distriktet bidrar til å opprettholde eller nå økologisk bærekraftig ressursforvaltning med det reintall som blir vedtatt.

## 4.3 Dagens situasjon

For å forstå reindriftas tilpasningsvilkår trenger vi grunnleggende oversikt over reindriftas naturgeografi. Etter denne introduksjonen skal jeg presentere regionvise næringsøkonomiske data som et utgangspunkt for bærekraftanalysen.

### 4.3.1 Naturgeografi

Klima og geologi legger til sammen det naturgeografiske grunnlaget for reinens forhold til landskapet og da i neste omgang driftsmønsteret i reindriften basert på de årlige flyttingene mellom sesongbeiter, særlig da vinter- og sommerbeite.

## Tekstboks 2

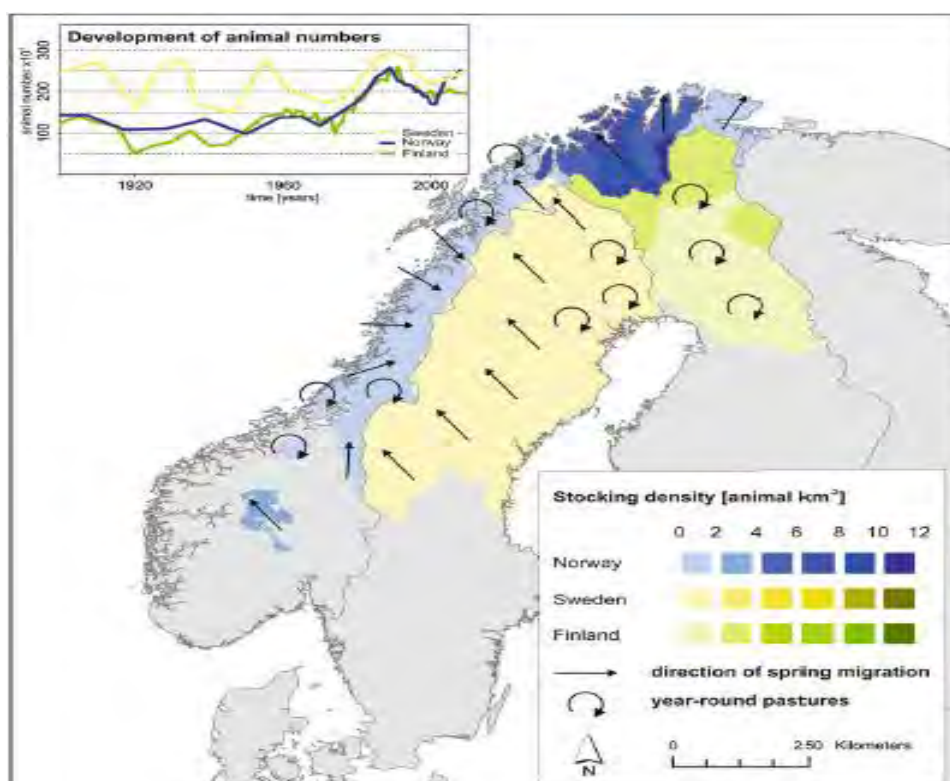
### Bærekraftighetsindikatorer

- *Arealet av de ulike årstidsbeitene.*
- *En redegjørelse av beitenes tilstand og de driftsmessige forholdene.*
- *Gjennomsnittlige slaktevekter for de ulike alders- og kjønnskategorier. Levende vekter kan brukes ved behov.*
- *Kjøttavkastning, kilo kjøtt produsert per rein i vårflokk.*
- *Stabilitet i kalveproducent, andel kalv ved fot på høsten.*
- *Tidligere erfaringer med reintall som har vist seg å gi gode vekter, god kjøttavkastning og god kalvetilgang, kan brukes ved behov.*
- *Andre reindriftsfaglige vurderinger av forventet kondisjon og tilstand i flokken.*

*Det vises også til at følgende normer bør oppnås ved et økologisk bærekraftig reintall:*

- *Gjennomsnittlige slaktevekter for kalv: 17–19 kg*
- *vårit/hortje: 25–27 kg*
- *simler: 27–29 kg*
- *Gjennomsnittlig kjøttavkastning: 8–9 kg per rein i vårflokk.*
- *Variasjon mellom år i kalveprosent om høsten: 10–15 %.*

**Figur 4.3 Driftsmønstre, reintall og beitebelegg i Fennoskandia**  
(Pape & Löffler 2012)



For å forstå den overordna logikken i driftsmønstret i Norge er det nødvendig å se det i et allsamisk og fennoskandisk perspektiv. Historisk og beiteøkologisk ligger de naturlige sommerbeitene for disse områdene, også de svenske og finske, ut mot kysten i Troms og Finnmark, da det opprinnelige mønstret er modifisert både av grensestengninger og reinbeite-konvensjoner. Områder som nå brukes som sommerbeiter, er for eksempel tidligere høstbeiter.

Hovedtrekkene og logikken i dagens driftsmønster i Fennoskandia går fram av figur 4.3. Som figuren viser, har vi i Norge både reindrif basert på lengre sesongmessige flyttinger og relativt stasjonær helårsreindrift. Vi kan merke oss at alle piler som illustrerer vårflyttingas retning, peker mot fjellet. Det meste av disse fjellene utgjøres av Skandene (også kalt Kjølén), fjellryggen som danner grunnlaget for grensen mellom Norge og Sverige og har gitt opphav til navnet Skandinavia. Gjennom Troms og i Finnmark går fjellkjeda lenger ut mot havet. Flyttingene mot fjellkjeda går både østfra og vestfra. Fra Fosen til Troms har vi ei kystvendt reindrif som er basert på vinterbeiter uten permanent snødekke eller tilfrysning. Vi kan også merke oss at reindrif i Finnmark, i likhet med det meste av Sverige og Hedmark/Sør-Trøndelag, er helnomadisk med lengre flyttinger og kontinentale<sup>26</sup> vinterbeiter. Det meste av helårsreindrif i Norge er basert på relativ nærhet til havet, i områder hvor veksling mellom ulike klimasoner gir tilgang til alternative vinterbeiter, mens den sørligste reindrif i Hedmark likner på skogsreindrif i Sverige og Finland.

<sup>26</sup> Med tørre og kalde vintre.



### 4.3.2. Næringsøkonomisk oversikt

Denne oversikten tar utgangspunkt i de to årlige publikasjonene fra Reindriftsforvaltningen; *Ressursregnskap for reindriftnæringen* og *Totalregnskap for reindriftnæringen*. Ressursregnskapet er en årlig rapport om ressurs situasjonen i næringa og bygger for en stor del på reieneernes egne innmeldte opplysninger. Totalregnskapet er en årlig rapport om den økonomiske situasjonen i næringa og utgis av det partssammensatte Økonomisk utvalg som grunnlagsmateriale for reindriftsforhandlingene. Presentasjonen av næringsøkonomien her er basert på sentrale data i hovedsak i tabellform. Statistikken som presenteres, er ikke helt fullstendig. Delvis skyldes dette at data ikke er registrert, og delvis skyldes det at de tallene som finnes, ikke er sammenliknbare. Jeg følger den offisielle regioninndelinga og har valgt å starte sørfra.

**Figur 4.4 Reindrifta i Sør-Norge og Trøndelag (Økonomisk utvalg 2013:151).<sup>27</sup>**



<sup>27</sup> Forfatteren takker for tillatelse fra Landbruksdirektoratet til å benytte figurer fra Ressursregnskapet og Totalregnskapet.

#### 4.3.2.1 Tamreinlagene i Sør-Norge

Tamreinlagene driver reindrift i sørnorske fjellbygder. Tamreinlagene har ei lang historie, dokumentert tilbake til 1780-åra (Bitustøyl 2013). Nå er det bare fire tilbake, med Jotunheimen som det sentrale området, men tidligere har drifta foregått over store deler av det sentrale sørnorske fjellmassivet.

«Den langt viktigaste perioden for tamreindriften var perioden etter 1880, og i mange område, t.d. Hardangervidda, fram til midten av 1950-talet, i Setesdal så seint som til 1979 og Hol i Hallingdal til 1982» (op. cit.:60).

Drifta utøves i hovedsak på statsallmenning, i noen områder også på sameier og privat grunn. Formelt er drifta basert på konsesjon fra LMD etter reindriftenloven.

#### Tabell 4.1 Reintall, flokkstruktur og tap. Tamreinlagene.

(Reindriftenadministrasjonen 1981–1991, Reindriftenforvaltningen 2001–2014)

	1981	1991	2001	2005	2010	2013
Reintall	9129	9736	12269	12159	10465	10856
Simleandel (%)	70	71	72	74	74	77
Kalvetilgang (%) <sup>1</sup>	-	91	86	88	81	90
Tapsprosent voksne	-	-	-	2	4	1
Tapsprosent kalv <sup>2</sup>	-	-	4	-	10	5

<sup>1</sup>kalv om høsten (etter tap), <sup>2</sup>av fødte kalver

Tabell 4.1 viser at tamreinlagene har meget stabile reintall og høy simleprosent. Forutsatt at simlene er tunge nok<sup>28</sup>, betyr dette at flokkstrukturen er meget produktiv. Relativt mange simler betyr at det fødes mange kalver. Kalvetapene er også svært lave, og det betyr at en svært høy andel av simlene har kalv ved foten om høsten.

#### Tabell 4.2 Slakteuttak, produktivitet og slaktevekter. Tamreinlagene.

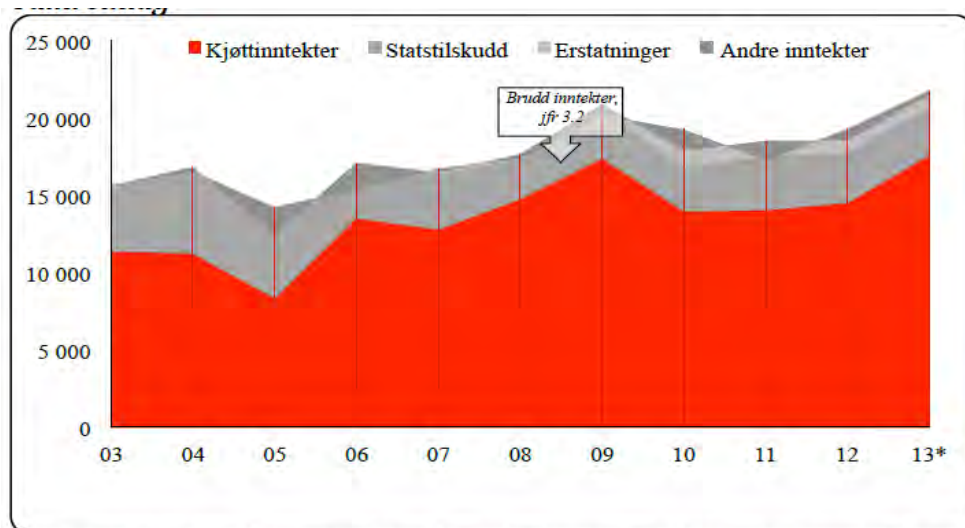
(Reindriftenadministrasjonen 1981–1991, Reindriftenforvaltningen 2001–2014)

	1981	1991	2001	2005	2010	2013
Slakteprosent	50	63	61	62	58	58
Slakteuttak pr. livrein	-	-	17,0	17,1	16,3	18,0
Produksjon pr. livrein	-	-	-	17,1	15,7	18,6
<b>Gjennomsnittlig slaktevekt, kg</b>						
– simle (> 2 år)	-	-	37,7	37,0	37,0	40,0
– okse 1–2 år	-	-	39,5	37,0	37,0	43,4
– kalv	-	20	23,4	24,4	24,4	26,1

<sup>28</sup> Forutsatt levende vekt over 70 kg (slaktevekt 35 kg) vil samtlige simler normalt ta kalv (Lenvik 1989).

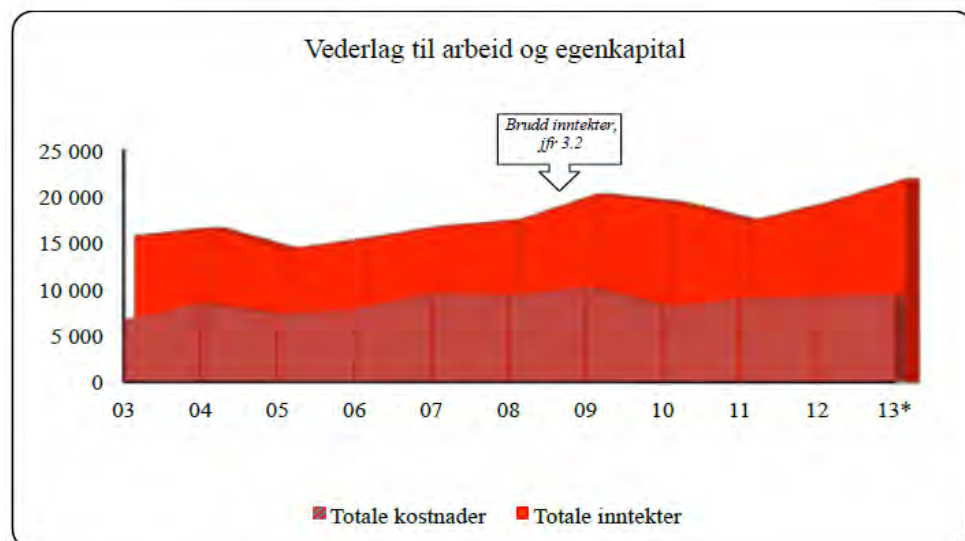
Tamreinlagene er det området i Norge som klart utpeker seg med den høyeste produktiviteten. Slakteprosenten er svært høy, og slaktevektene ligger også høyt over kriteriene gjengitt i tekstboks 2. Vi ser videre at tapene er svært lave. Figurene 4.5 og 4.6 gir en oversikt over inntektene det siste tiåret.

**Figur 4.5 Inntektene i tamreinlagene 2003–2013** (Økonomisk utvalg 2013:135)<sup>29</sup>



Figur 4.5 viser at kjøttinntektene dominerer, men at statstilskudd også utgjør en stabil og betydelig andel.

**Figur 4.6 Inntekter, kostnader og overskudd i tamreinlagene 2003–2013** (Økonomisk utvalg 2013:136)



Figur 4.6 viser et betydelig og noe økende overskudd gjennom hele perioden.

<sup>29</sup> Boksen med "Brudd inntekter" i denne figuren og en rekke påfølgende figurer hentet fra Totalregnskapet skyldes en henvisning til Økonomisk utvalg (2013:8-9) som forklarer at på grunn av feil i rapporteringene fra slakteriene i perioden 2006-09 er kjøttinntektene for denne perioden ikke fullt ut sammenliknbare med de påfølgende årene.

#### 4.3.2.2 Sør-Trøndelag/Hedmark reindriftsområde

Sør-Trøndelag/Hedmark reindriftsområde omfatter tre reinbeitedistrikter innenfor det etablerte reindriftsområdet, hvorav to har et felles vinterbeitedistrikt, i regionen langs riksgrensen fra Femunden til Stjørdalen samt Trollheimen, som drives på et spesielt rettsgrunnlag, lenger vest.

**Tabell 4.3 Personer, reintall, flokkstruktur og tap. Sør-Trøndelag/Hedmark.** (Reindriftsadministrasjonen 1981–1991, Reindriftsforvaltningen 2001–2014)

	Øvre	1981	1991	2001	2005	2010	2013
Siidaandeler	-	28	33	30	30	30	30
Personer	-	97	125	150	151	154	150
Reintall	<b>13600</b>	13345	14616	13015	13429	13805	12977
Simleandel (%)	-	69	74	78			77
Kalvetilgang (%)	-	-	79	80	76	76	75
Tapsprosent voksne	-	-	-	5	7	6	5
Tapsprosent kalv	-	-	-	14	-	21	20

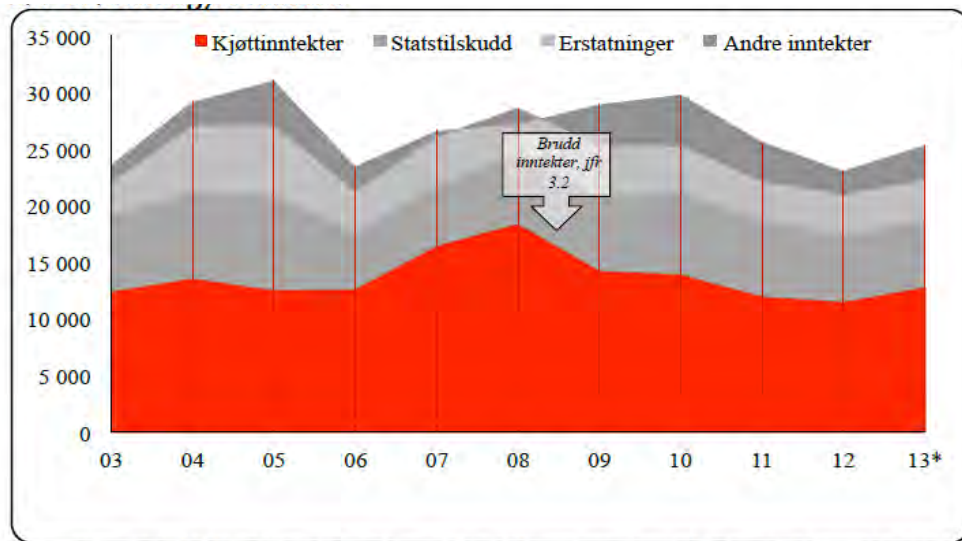
Tabell 4.3 viser at området har et stabilt reintall, en høy simleandel og en relativt høy kalvetilgang, men den er noe synkende over tid. Dette har sammenheng med at kalvetapene også øker. Tapsnivået i området er klart høyere enn i tamreinlagene.

**Tabell 4.4 Slakteuttak, produktivitet og slaktevekter. Sør-Trøndelag/Hedmark.** (Reindriftsadministrasjonen 1981–1991, Reindriftsforvaltningen 2001–2014)

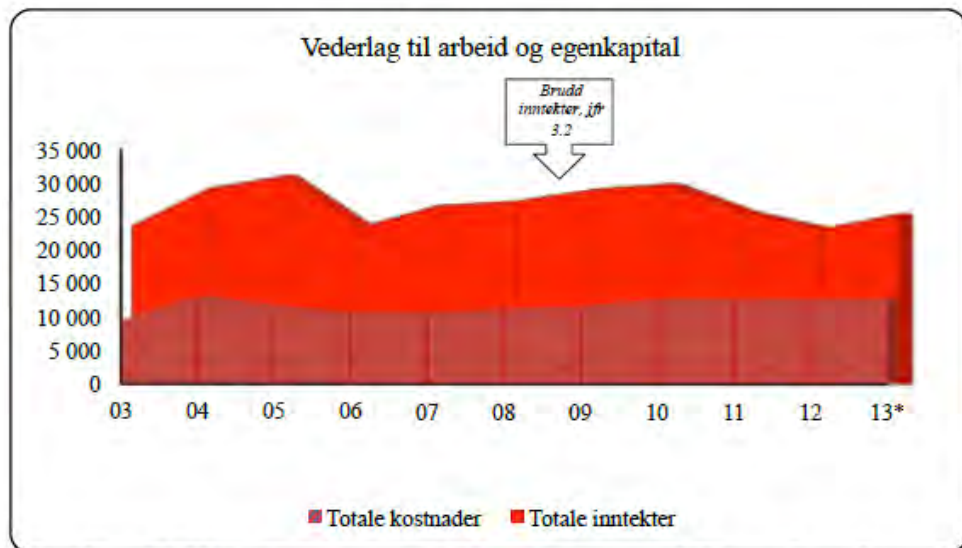
	1981	1991	2001	2005	2010	2013
Slakteprosent	53	63	58	53	45	52
Slakteuttak, kg pr. livrein	-	-	15,0	12,7	11,7	13,5
Produksjon, kg pr. livrein	-	13,6	14,3	12,9	11,9	12,0
<b>Gjennomsnittlig slaktevekt, kg</b>						
– simle (> 2 år)	-	-	33,6	31,8	34,8	33,0
– okse 1–2 år	-	-	33,6	32,0	34,2	33,9
– kalv	-	20,2	22,1	21,5	22,1	21,2

Sør-Trøndelag/Hedmark har høy produktivitet, men den er lavere enn i tamreinlagene, og den går noe ned over tid, som følge av økende kalvetap. Slakteprosenten er også høy. Slaktevektene ligger dessuten høyt over kriteriene gjengitt i tekstboks 2. Figurene 4.7 og 4.8 gir en oversikt over inntektene det siste tiåret.

**Figur 4.7 Inntektene i Sør-Trøndelag/Hedmark 2003–2013**  
(Økonomisk utvalg 2013:132).



**Figur 4.8 Inntekter, kostnader og overskudd i Sør-Trøndelag/Hedmark 2003–2013**  
(Økonomisk utvalg 2013:133)



Figurene 4.7 og 4.8 viser at inntektene i området er høye, men at statstilskudd og erstatninger utgjør en høyere andel enn i tamreinlagene. Overskuddet er høyt og stabilt.

### 4.3.2.3 Nord-Trøndelag reindriftsområde

Nord-Trøndelag reindriftsområde omfatter seks reinbeitedistrikter. Fire av disse ligger langs riksgrensen<sup>30</sup>, mellom Stjørdalen og Nordlands grense, og strekker seg mot Trondheimsfjorden og Namsen, mens de to siste ligger mot kysten på Fosen og ytterst i Namdalen.

**Tabell 4.5 Nord-Trøndelag. Personer, reintall, flokkstruktur og tap**  
(Reindriftsadministrasjonen 1981–1991, Reindriftsforvaltningen 2001–2014)

	Øvre	1981	1991	2001	2005	2010	2013
Siidaandeler	-	42	38	38	37	39	39
Personer	-	131	169	181	174	190	177
Reintall	<b>15900</b>	10170	12475	13060	11976	13281	14074
Simpleandel (%)		62	75	79	77	75	76
Kalvetilgang (%)	-	-	93	61	60	52	46
Tapsprosent voksne	-	-	-	12	13	10	10
Tapsprosent kalv <sup>1</sup>	-	-	-	35	-	44	50

<sup>1</sup>) Mangler en del tall da oppgavene ikke er sammenliknbare

Som det framgår av tabell 4.5, er området noe større enn Sør-Trøndelag/Hedmark i antall personer. Flokkstrukturen er meget produktiv, men området har de to siste tiårene vært utsatt for en nokså dramatisk nedgang i kalvetilgangen som følge av økte tap. Økonomisk utvalg (2014) anfører at dette området er det området som får erstattet den største andelen av sine tap som tatt av fredet rovvilt. Med andre ord har Nord-Trøndelag de best dokumenterte rovdyr tapene i landet.

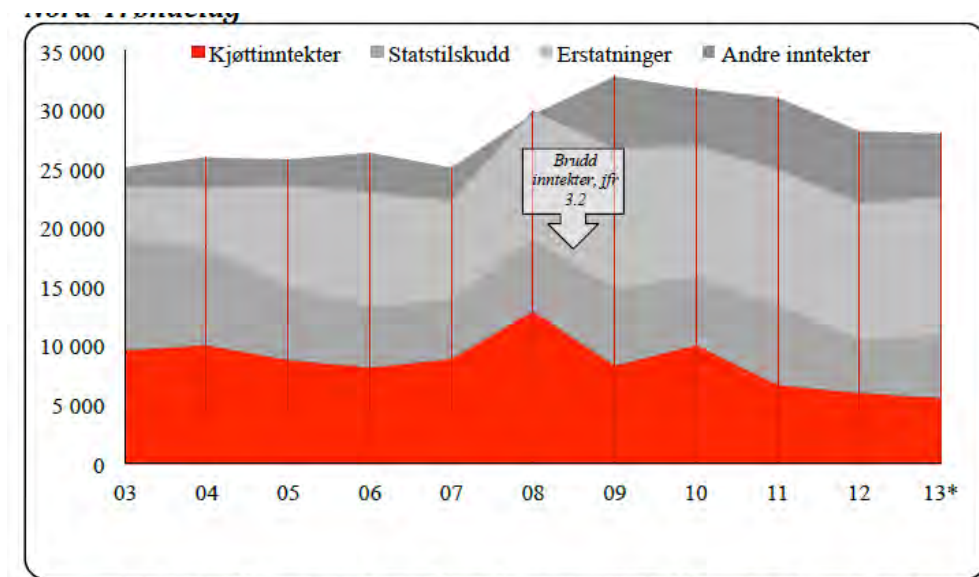
**Tabell 4.6 Slakteuttak, produktivitet og slaktevekter. Nord-Trøndelag**  
(Reindriftsadministrasjonen 1981–1991, Reindriftsforvaltningen 2001–2014).

	1981	1991	2001	2005	2010	2013
Slakteprosent	45	60	42	40	31	25
Slakteuttak, kg pr. livrein	-	-	10,4	9,5	7,5	7,2
Produksjon, kg pr. livrein	-	15,8	9,6	7,9	7,9	7,7
<b>Gjennomsnittlig slaktevekt, kg</b>						
– simple (> 2 år)	-	-	32,5	31,9	33,7	32,1
– okse 1–2 år	-	-	30,2	30,3	31,2	29,4
– kalv	21,4	21,8	20,3	20,0	20,7	19,2

Ifølge tabell 4.6 har Nord-Trøndelag meget høye til høye slaktevekter, stort sett klart over indikatorvektene i tekstmaks 2, mens slakteuttak og produksjon etter å ligget meget høyt tidligere er kommet ned på et middels nivå. Dette har klar sammenheng med de økende og store tapene.

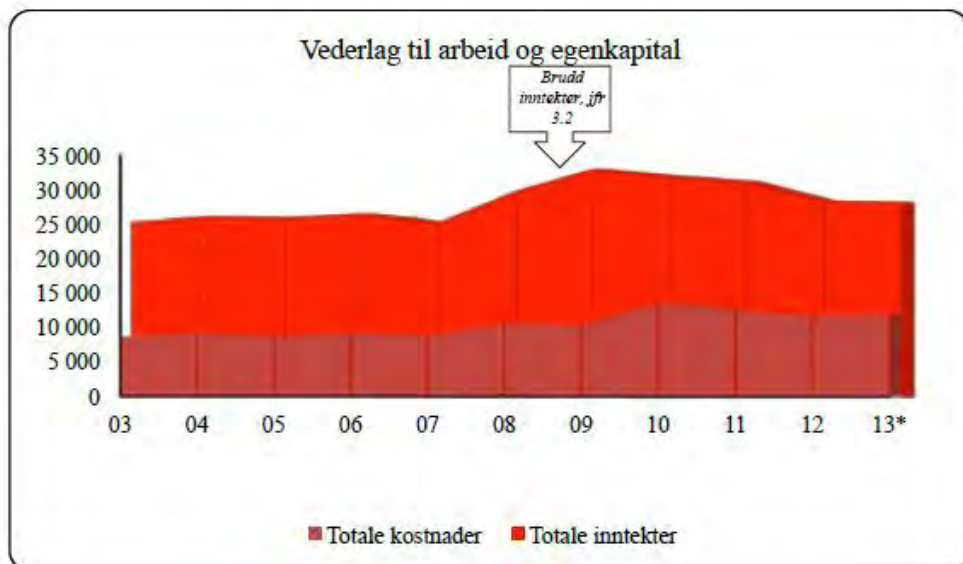
<sup>30</sup> Nord-Trøndelag har lave kystfjell slik at store deler av området har et relativt kystprega (suboseanisk) klima som kan bety regn eller mildvær om vinteren. Distriktene har alternative vinterbeiter i flere klimasoner slik at de normalt kan finne sikre beiter.

**Figur 4.9 Inntektene i Nord-Trøndelag 2003–2013** (Økonomisk utvalg 2013:129).



Av figur 4.9 går det fram at erstatninger utgjør en økende del av inntektene i Nord-Trøndelag, mens kjøttinntektene er synkende slik at erstatningene de siste fem årene har utgjort den største inntektsposten. Erstatningene kompenserer i betydelig grad for inntektsbortfallet ved redusert slakting.

**Figur 4.10 Inntekter, kostnader og overskudd i Nord-Trøndelag 2003–2013** (Økonomisk utvalg 2013:130)



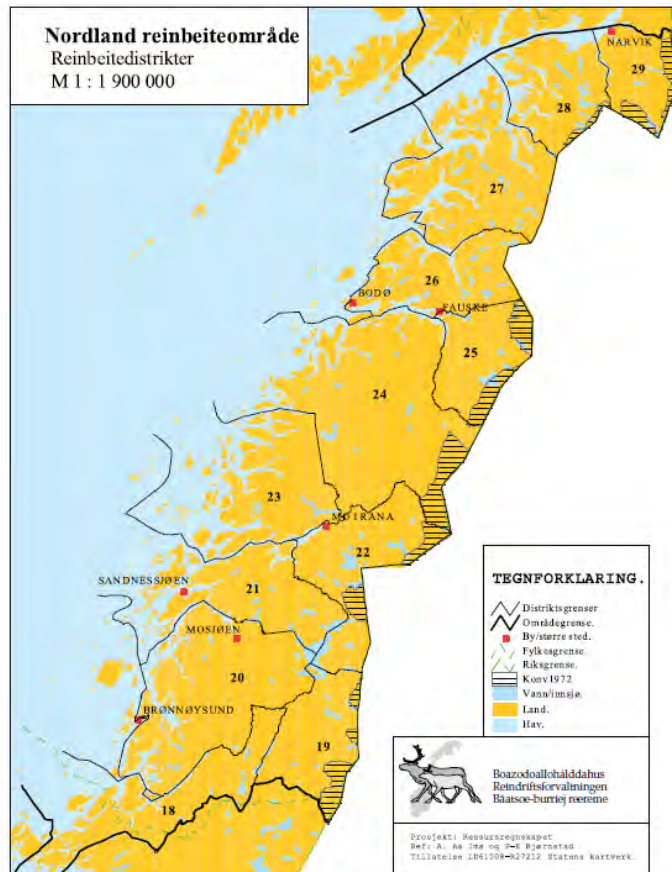
Av figur 4.10 går det fram at inntektene er høye, og at området har store overskudd.



#### 4.3.2.4 Nordland reindriftsområde

Nordland reindriftsområde har 12 reinbeitedistrikter som omfatter hele fylket nord til Vestfjorden og Ofoten, se figur 4.11.

**Figur 4.11 Nordland reindriftsområde. Reinbeitedistrikter og konvensjonsområder** (Statens reindriftsforvaltning 2014:upaginert vedlegg)

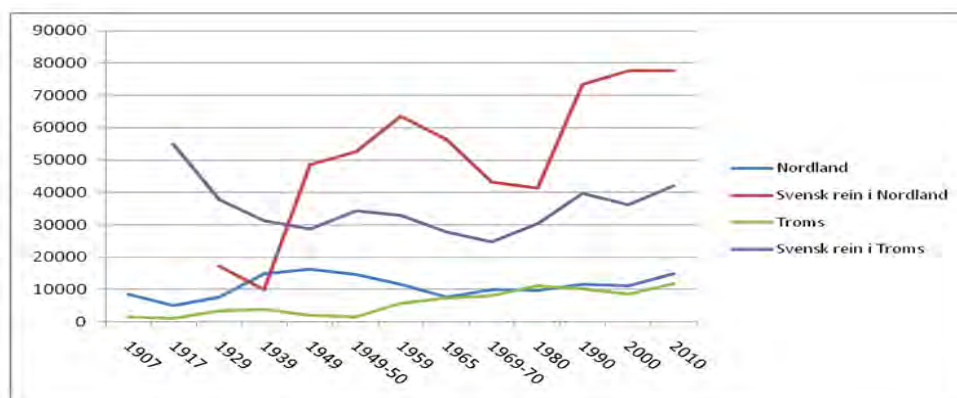


Som kommentert i tilknytning til figur 4.3 flyttes reinen mot fjellkjeda til sommerbeiter fra begge sider (Norge og Sverige). Historisk har den grenseoverskridende reindriften vært meget omfattende. Siden slutten av 1800-tallet har det vært norsk utenrikspolitikk å begrense svenske reindriftssamers reindrift i Norge mest mulig, først og fremst gjennom de norsk-svenske reinbeitekonvensjonene av 1919 og 1972. I figur 4.11 er nåværende konvensjonsområder for svenske samers reindrift markert med skravering.

Til tross for begrensningene gjennom hele 1900-tallet er denne reindriften fortsatt flere ganger større i antall rein enn norske reindriftssamers helårsreindrift, se figur 4.12.



**Figur 4.12 Fylkesvise reintall for Nordland og Troms. Svensk rein i Nordland angir reintallet til de samebyer som har beiterettigheter på norsk side av grensen (konvensjonsområder) (Tømmervik og Riseth 2011:17)**



I det følgende presenteres statistikken for norske samers reindrift i området. Nordland reinbeiteområde har tolv<sup>31</sup> reinbeitedistrikter.

**Tabell 4.7 Nordland. Personer, reintall, flokkstruktur og tap**  
(Reindriftsadministrasjonen 1981–1991, Reindriftsforvaltningen 2001–2014)

	Øvre	1981	1991	2001	2005	2010	2013
Siidaandeler	-	46	44	43	43	44	39
Personer	-	133	164	199	215	227	234
Reintall	<b>18200</b>	8925	11580	11433	13774	15667	14318
Simleandel (%)	-	53	66	69	63	67	70
Kalvetilgang (%)	-	-	66	49	60	46	40
Tapsprosent voksne	-	-	-	12	12	13	15
Tapsprosent kalv <sup>1</sup>	-	-	-	46	-	47	59

Tabell 4.7 viser at området er på samme nivå i antall siidaandeler som Nord-Trøndelag, men at området samtidig har et større antall personer. Reintallet er stabilt. Flokkstrukturen er noe mindre produktiv enn i Nord-Trøndelag, men kalvetilgangen er lav og synkende, fordi tapene er høye og tiltakende.

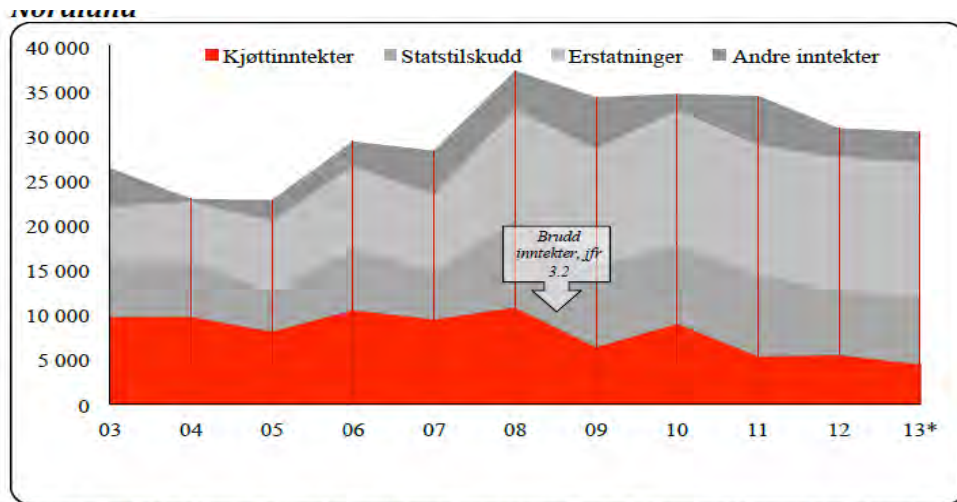
**Tabell 4.8 Slakteuttak, produktivitet og slaktevekter. Nordland**  
(Reindriftsadministrasjonen 1981–1991, Reindriftsforvaltningen 2001–2014)

	1981	1991	2001	2005	2010	2013
Slakteprosent	14	34	21	19	14	13
Slakteuttak, kg pr. livrein	-	-	6,3	8,5	3,6	4,1
Produksjon, kg pr. livrein	-	10,2	6,9	7,2	4,3	3,0
<b>Gjennomsnittlig slaktevekt, kg</b>						
– simle (> 2 år)	-	-	36,6	34,4	35,7	35,1
– okse 1–2 år	-	-	36,3	32,2	32,9	33,0
– kalv	-	-	22,4	21,1	21,6	21,1

<sup>31</sup> En del av disse består av formelt flere distrikter som drives sammen som en enhet.

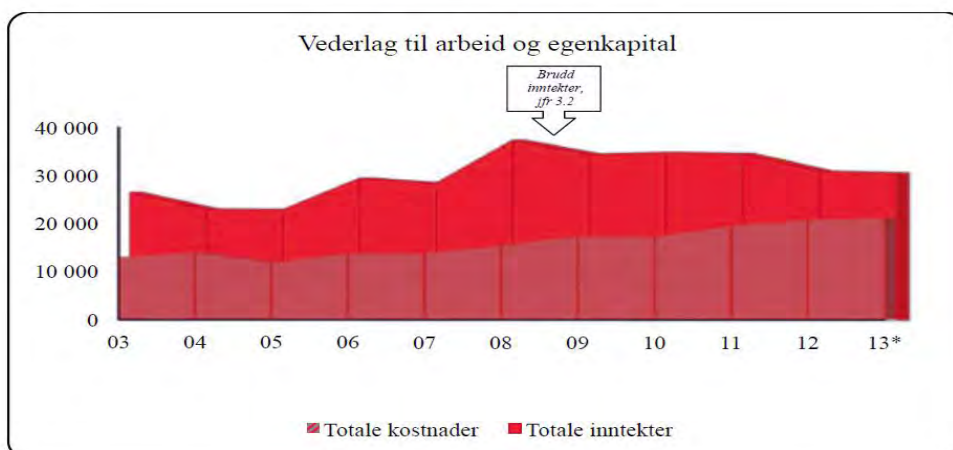
Tabell 4.8 viser at slakteprosenten er synkende og relativt lav. Produktiviteten går nedover og er nå blitt meget lav. Dette skyldes de høye tapene, særlig kalvetapene. Trafikkdrepte dyr (spesielt på Nordlandsbanen) utgjør en vesentlig del av tapene. Slaktevektene er imidlertid meget høye, klart over normene i tekstboks 2. Dette samsvarer med at reinsdyrene i disse områdene utvikler mer robust kroppsstørrelse og høyere toleranse mot vanskelige vintre (Tveraa et al. 2007).

**Figur 4.13 Inntektene i Nordland 2003–2013** (Økonomisk utvalg 2013:126)



Figur 4.13 viser samme mønster som i Nord-Trøndelag: reduserte kjøttinntekter og økte erstatningsutbetalinger. De siste årene har erstatningene blitt vesentlig høyere enn kjøttinntektene.

**Figur 4.14 Inntekter, kostnader og overskudd i Nordland 2003–2013** (Økonomisk utvalg 2013:127)

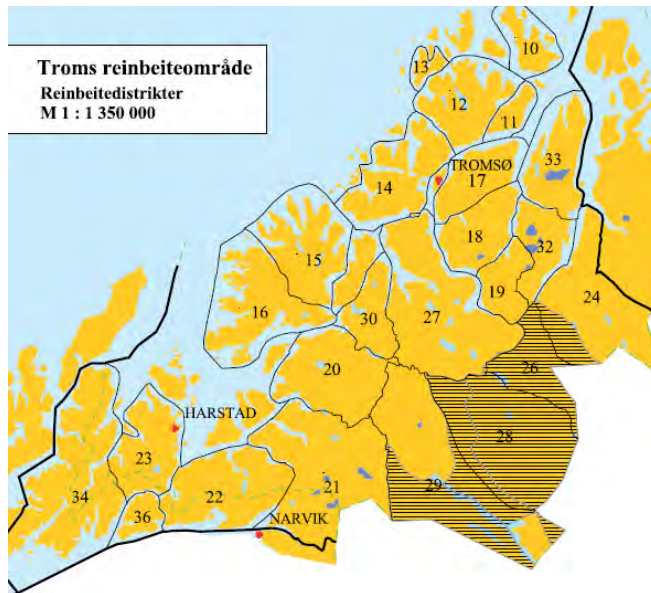


Figur 4.14 viser at området har høye og økende kostnader. Økonomisk utvalg (2014) påpeker at kostnadene ligger betydelig over kjøttinntektene. De økte kostnadene medfører at overskuddet er nedadgående.

#### 4.3.2.5 Troms reindriftsområde

Troms reindriftsområde omfatter det meste av Troms nord til Lyngen samt Nordland fylke nord for Vestfjorden vestover til og med Hinnøya, se figur 4.15.

**Figur 4.15 Troms reindriftsområde. Reinbeitedistrikter og konvensjonsområder** (Statens reindrifftsforvaltning 2014:upaginert vedlegg)



Svenske reindriftssamers konvensjonsområder ligger i indre Troms med tyngdepunktet i Bardu og Målselv. Geografisk og historisk er det mange likheter mellom dette området og Nordland reinbeiteområde. Begge områdene har stort overskudd på sommerbeiteressurser og har som figur 4.12 viser, fortsatt omfattende sommerbeiting av svenske samers rein. Før den første norsk-svenske reinbeitekonvensjonen trådte i kraft i 1923, hadde svenske samer reindrift på de fleste øyene.

Troms reinbeiteområde har 14<sup>32</sup> distrikter med norske samers reindrift. Tre distrikter er konvensjonsområde for svenske samer, og ett distrikt er ubenyttet. Tre av distriktene har vinterbeite i Vest-Finnmark og er regnet med i statistikken for det området.

**Tabell 4.9 Troms. Personer, reintall, flokkstruktur og tap**  
(Reindrifftsadministrasjonen 1981–1991, Reindrifftsforvaltningen 2001–2014)

	1981	1991	2001	2005	2010	2013
Siidaandeler	66	44	48	50	47	48
Personer	192	164	183	160	166	170
Reintall	15421	11267	7939	11260	12820	12955
Simpleandel (%)	-	75	66	63	68	68
Kalvetilgang (%)	-	59	39	53	42	38
Tapsprosent voksne	-	-	22	12	13	15
Tapsprosent kalv	-	-	51	-	52	56

<sup>32</sup> En del av disse består av formelt flere distrikter som drives sammen som en enhet.

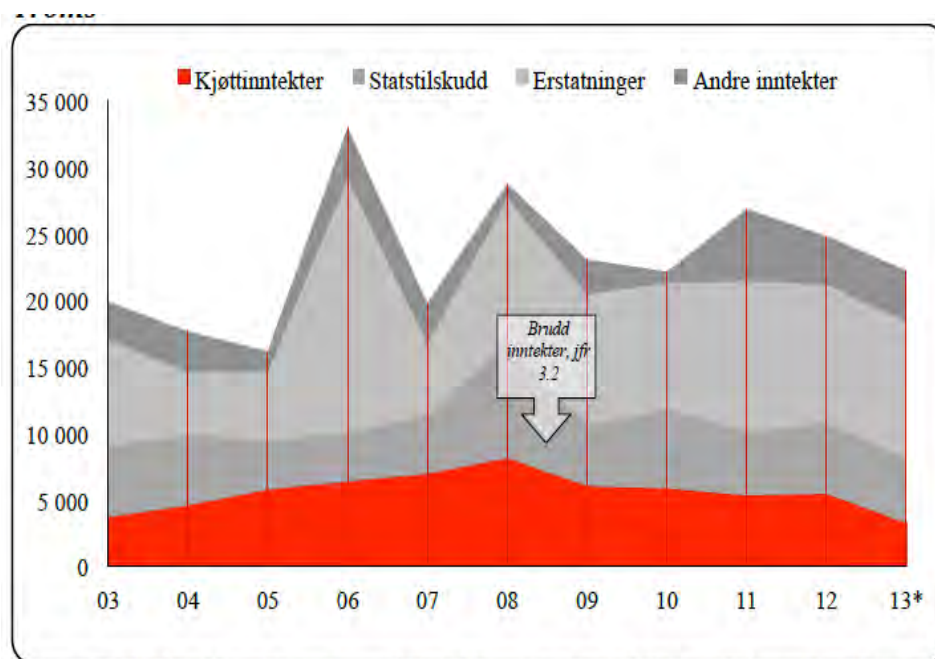
Tabell 4.9 viser at simleandelen er noe lavere enn i Nordland, mens kalvetilgangen er lav og varierende.

**Tabell 4.10 Slakteuttak, produktivitet og slakteveker. Nordland**  
(Reindriftsadministrasjonen 1981–1991, Reindriftsforvaltningen 2001–2014)

	1981	1991	2001	2005	2010	2013
Slakteprosent	14	19	8	15	14	12
Slakteuttak, kg pr. livrein	-	-	2,4	4,7	3,8	3,1
Produksjon, kg pr. livrein	-	5,4	0,0	6,9	3,9	2,7
<b>Gjennomsnittlig slaktevekt, kg</b>						
– simle (> 2 år)	-	-	41,4	35,2	34,6	36,4
– okse 1–2 år	-	-	35,3	33,3	30,1	35,9
– kalv	-	22,1	22,9	22,4	21,7	22,1

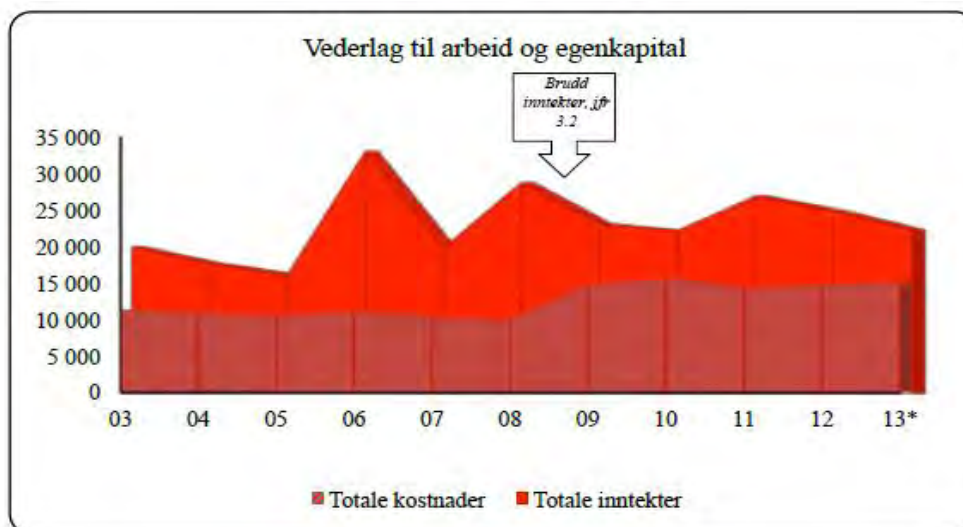
Slakteprosenten er meget lav. Ressursregnskapet forklarer dette slik: «Dette skyldes utfordrende vinterbeiteforhold og tap til rovdyr» (Statens reindriftsforvaltning 2014:28). Produksjonen er lav og variabel, men de gjennomsnittlige slaktevektene er høye.

**Figur 4.16 Inntektene i Troms 2003–2013** (Økonomisk utvalg 2013:123)



I figur 4.16 legger vi merke til at erstatningsinntektene er gjennomgående klart høyere enn kjøttinntektene, men ganske variable.

**Figur 4.17 Inntekter, kostnader og overskudd i Troms 2003–2013**  
(Økonomiskutvalg 2013:124)

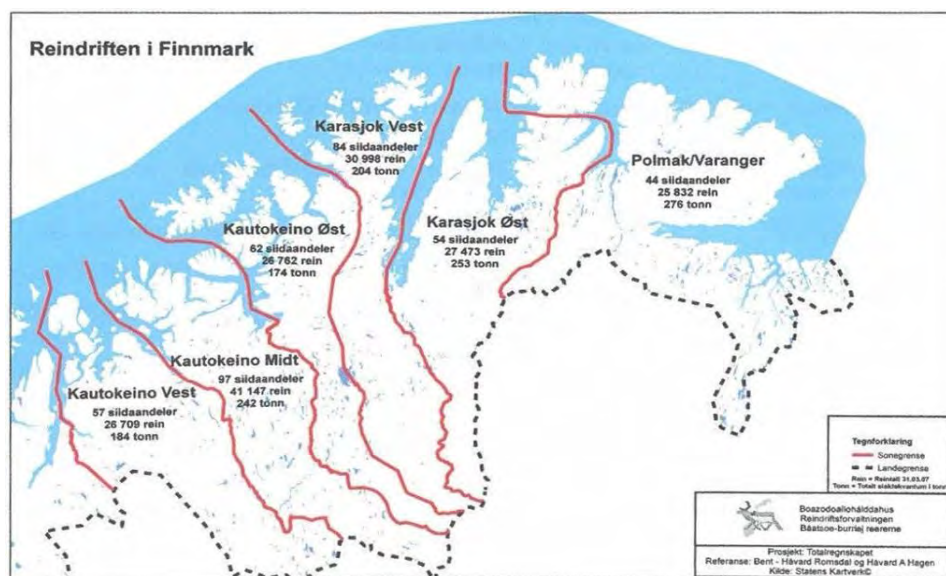


Av figur 4.16 og 4.17 ser vi at i likhet med Nordland er kostnadene i Troms betydelig høyere enn kjøttinntektene.

#### 4.3.2.6 Vest-Finnmark reindriftsområde

På grunn av størrelsen og omfanget har man etter hvert begynt å dele inn Finnmarksområdene i underområder. Slik inndeling er imidlertid bare brukt for de siste årene slik at eldre statistikk er mindre utfyllende.

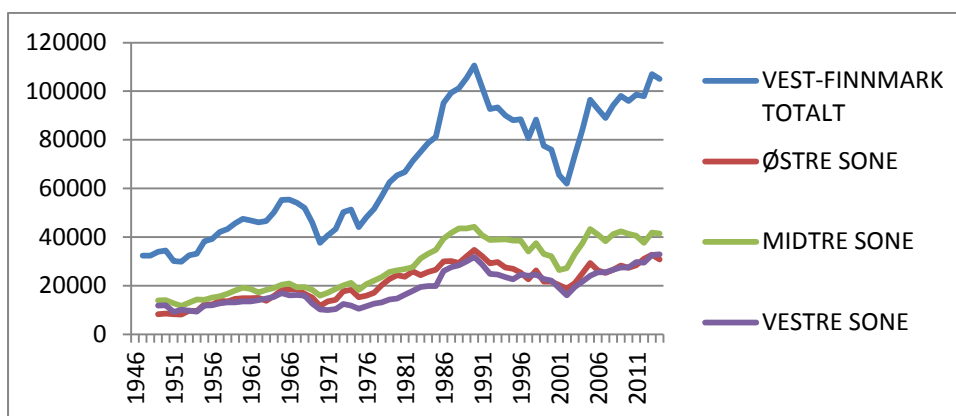
**Figur 4.18 Oversikt over delområder i Finnmark (Økonomisk utvalg 2013:151)**



Figur 4.18 viser at underområdene hver for seg er betydelig større enn hvert av områdene lenger sør. Vest-Finnmark reinbeiteområde har 25 sommerbeitedistrikter, som er fordelt på tre soner, med henholdsvis 7 (Øst), 12 (Midtre) og 6 (Vestre) distrikter. Hver av sonene har ett vår/høst- og vinterbeitedistrikt. Figur 4.19 viser reintallsutviklinga for hver av de tre sonene i Vest-Finnmark.



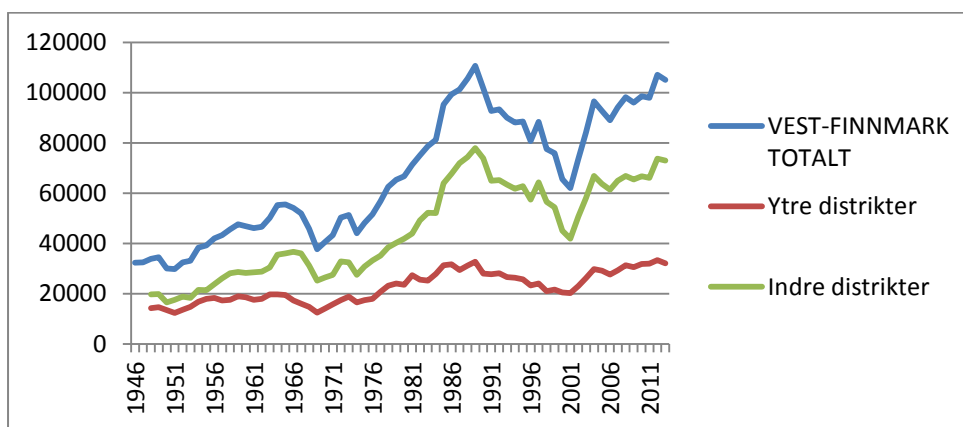
**Figur 4.19 Reintall. Soner i Vest-Finnmark**



Figur 4.19 viser at reintallsutviklinga er omtrent den samme for alle tre soner.

Figur 4.20 viser en annen inndeling. De ti indre distriktene<sup>33</sup> er de sommerbeitedistriktene som ligger i direkte kontakt med høstbeiteområdene, og som derfor har mulighet til å foreta en tidlig innflytting fordi de er først i flyttekøen. Rapportene fra administrasjonen bekrefter også hvordan en del siidaer har benyttet seg av denne posisjonen (Riseth 2000, 2009). De 15 ytre distriktene<sup>34</sup> ligger på øyer eller ytterst på halvøyer og er dermed sist i samme kø.

**Figur 4.20 Reintall indre og ytre distrikter i Vest-Finnmark (Egen sammenstilling basert på ressursregnskapsdata)**



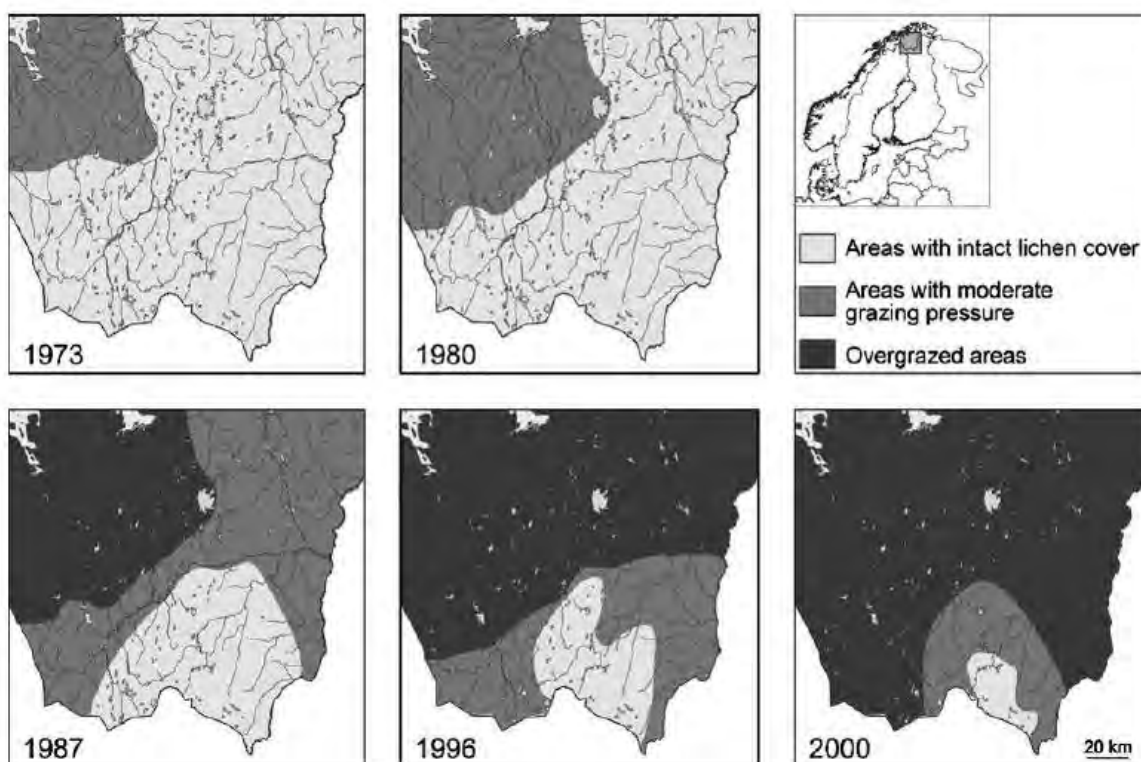
Figur 4.20 viser at de ytre distriktene er taperne i den interne konkurransen i reindriften i Vest-Finnmark. Som vi ser av figuren, var forskjellen på de to gruppene vel 5000 rein i 1948, men i løpet av 65 år er reintallet godt og vel fordoblet for de ytre distriktene, men uten store svingninger, mens det er nesten firedoblet for de indre. Det er også disse distriktene som gir opphav til den dramatiske variasjonen i reintallet i Vest-Finnmark.

Hvordan dette artet seg i terrenget, går fram av figur 4.21.

<sup>33</sup> Seainnus/ Návvgastat, Lákkonjårga, Joahkonjårga, Spalca, Orda, Beaskádas, Ábborašša, Fávrossorda, Cohkolat og Beahcegealli.

<sup>34</sup> Sállan, Fála, Gearretnjårga, Fiettar, Oarje-Sievju, Nuorta-Sievju, Stierdna, Cuokcavuotna, Seakkesnjårga ja Silda, Silvvetnjårga, Ráidna, Ittunjårga, Ivgoláhku, Skárfvaggi og Árdni/Gávvrir.

**Figur 4.21 Gradvis overbeiting av vår/høst- og vinterbeitene i Kautokeino og Karasjok (Riseth og Vatn 2009:99 etter Johansen og Karlsen 2002)**



Figuren viser at overbeitinga starta i nordvest på deler av vår- og høstbeitene og fortsatte innover vinterbeitene. Mønsteret var det samme i Karasjok, men startet seinere. Som det går fram av figur 4.20, nådde reintallet et bunnpunkt i 2001, mens det i løpet av 2000-tallet har vokst til samme nivå som i 1990, omkring 2010. I løpet av den første delen av 2000-tallet, mens reintallet fortsatt var lavt, skjedde det en bemerkelsesverdig rask gjenvekst av lavbeitene:

“The investigations in 2005 showed that lichen cover had had a significant and rapid increase (up to 8.6-fold per year). ..... Mean relative growth rate of lichen biomass was  $0.083 \pm 0.011$  per year in open plots, which is considered very rapid recovery compared to previous studies. Lichen recovery was significantly faster on leeward ridges than on exposed ridges, and fencing alone did not have any significant effects on lichen recovery, but in interaction with time, fencing contributed to increasing recovery rates. The lichen heath recovery was reciprocally correlated with reindeer density. In addition, lichen recovery was probably facilitated by recent climate changes, viz. shallower snow depths which made leeward tundra and forest floor vegetation accessible for reindeer, and increased summer precipitation rates which improved growth rates. The results from this study show that in a very short time there was a transition from an overexploited depauperate vegetation and barren ground state to a flourishing lichen-dominated vegetation state, suggesting that the injuries were repairable. The vegetation transitions which have taken place in the study area are considered to be reversible with fewer persistent effects” (Tømmervik mfl. 2012:3).

*Gjenveksten er altså langt sterkere enn det som har vært forventet. Både i den offentlige og den politiske debatten har det jevnlig forekommet dramatiske utsagn om katastrofetilstander*

på Finnmarksvidda. Fagpersoner har også lagt grunnlaget for ganske unyanserte medieoppslag:

Den samiske reindriften skader det biologiske mangfoldet på Finnmarksvidda. Problemet er størrelsen på reinsdyrflokkene. Vinterbeiteområdene i hele indre Finnmark er omtrent ødelagt. Den eneste muligheten for å redde Finnmarksvidda er å stoppe reindriften i femti til hundre år. Men det er nok ikke politisk mulig.<sup>35</sup>

Dette ble også brukt i odelstingsdebatten om reindriftsloven 31. mai 2007. En taler fra Fremskrittspartiet tok opp spørsmålet om staten er tøff nok til å ta i bruk de virkemidler som loven gir adgang til for å redusere reintallet til utsagnet over, med referanse til at dette ble sagt av «en av landets fremste eksperter»<sup>36</sup>. Undersøkelser viser altså noe helt annet. Men som artikkelforfatterne også peker på, regner man ikke med at denne forbedringen er varig, og senere studier har også bekreftet at samtidig som reintallet har økt på nytt, har også lavbeitene igjen blitt redusert (Hans Tømmervik, pers. med.). Disse studiene er imidlertid foreløpig ikke publisert. Jeg skal komme tilbake til andre sider ved dette utviklingsmønsteret under oppsummeringen for hele Finnmark seinere, men først skal jeg presentere næringsstatistikken.

**Tabell 4.11 Vest-Finnmark. Personer, reintall, flokkstruktur og tap**  
(Reindriftsadministrasjonen 1981–1991, Reindriftsforvaltningen 2001–2014)

	Øvre	1981	1991	2001	2005	2010	2013
Siidaandeler	-	243	288	236	227	209	209
Personer	-	1207	1402	1310	1297	1410	1467
Reintall	<b>78150</b>	<b>71333</b>	<b>91178</b>	<b>57318</b>	<b>90983</b>	<b>97013</b>	<b>105092</b>
<b>Flokkstruktur – simleprosent</b>							
Østre sone	-	-	-	-	-	72	76
Midtre sone	-	-	-	-	-	74	74
Vestre sone	-	-	-	-	-	75	73
<b>Vest-Finnmark</b>	-	-	<b>68</b>	<b>72</b>	<b>66</b>	<b>74</b>	<b>74</b>
<b>Kalvetilgang (%)</b>							
Østre sone	-	-	-	-	-	60	36
Midtre sone	-	-	-	-	-	48	45
Vestre sone	-	-	-	-	-	56	39
<b>Vest-Finnmark</b>	-	-	<b>75</b>	<b>28</b>	<b>64</b>	<b>54</b>	<b>40</b>
<b>Tapsprosent voksne</b>							
Østre sone	-	-	-	-	-	8	10
Midtre sone	-	-	-	-	-	8	8
Vestre sone	-	-	-	-	-	8	9
<b>Vest-Finnmark</b>	-	-	-	<b>18</b>	<b>10</b>	<b>8</b>	<b>9</b>
<b>Tapsprosent kalv</b>							
Østre sone	-	-	-	-	-	33	55
Midtre sone	-	-	-	-	-	44	48
Vestre sone	-	-	-	-	-	48	54
<b>Vest-Finnmark</b>	-	<b>19</b>	-	<b>66</b>	-	<b>39</b>	<b>52</b>

<sup>35</sup> <http://www.apollon.uio.no/artikler/2007/reindrift.html>

<sup>36</sup> Så vidt jeg vet, har ikke vedkommende professor arbeidet med reinbeitespørsmål selv.



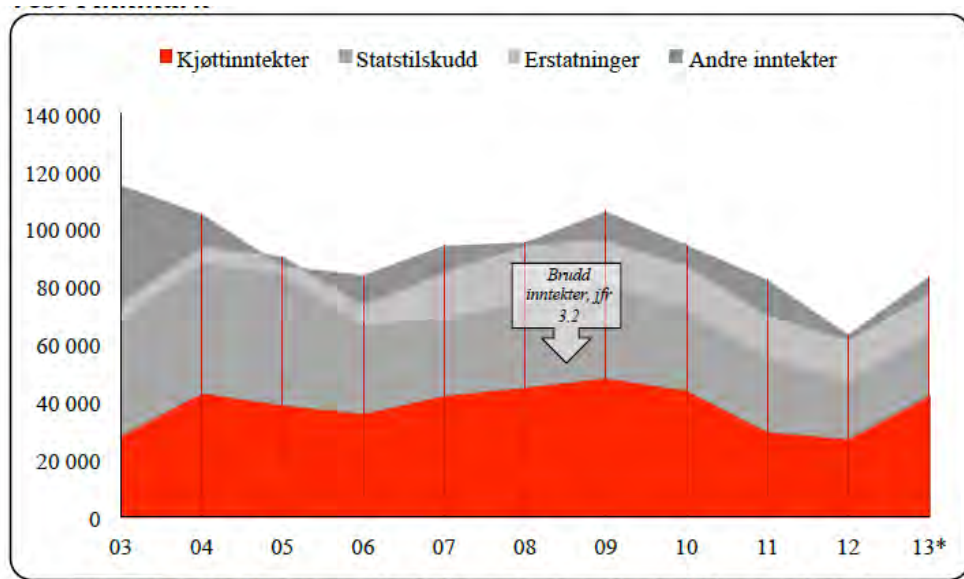
Tabell 4.11 viser at Vest-Finnmark etter hvert har fått en høy simleprosent, men at kalvetilgangen i store trekk har variert i samsvar med svingningene i reintallet og nå er meget dårlig.

**Tabell 4.12 Slakteuttak, produktivitet og slaktevekter. Vest-Finnmark**  
(Reindriftsadministrasjonen 1981–1991, Reindriftsforvaltningen 2001–2014)

	1981	1991	2001	2005	2010	2013
<b>Slakteprosent</b>						
Østre sone	-	-	-	-	33	21
Midtre sone	-	-	-	-	30	26
Vestre sone	-	-	-	-	34	18
<b>Vest-Finnmark</b>	<b>24</b>	<b>29</b>	<b>15</b>	<b>35</b>	<b>32</b>	<b>22</b>
<b>Slakteuttak, kg pr. livrein</b>						
Østre sone	-	-	-	-	7,2	4,4
Midtre sone	-	-	-	-	6,6	5,3
Vestre sone	-	-	-	-	7,1	3,9
<b>Vest-Finnmark</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>4,2</b>	<b>8,0</b>	<b>6,9</b>	<b>4,6</b>
<b>Produksjon, kg pr. livrein</b>						
Østre sone	-	-	-	-	7,7	3,2
Midtre sone	-	-	-	-	6,9	5,1
Vestre sone	-	-	-	-	7,4	4,3
<b>Vest-Finnmark</b>	<b>-</b>	<b>6,7</b>	<b>1,2</b>	<b>8,0</b>	<b>7,3</b>	<b>4,2</b>
<b>Gjennomsnittlig slaktevekt, kg</b>						
– simle (>2 år)						
Østre sone	-	-	-	-	28,3	27,4
Midtre sone	-	-	-	-	26,2	24,1
Vestre sone	-	-	-	-	27,6	26,5
<b>Vest-Finnmark</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>29,1</b>	<b>25,8</b>	<b>27,0</b>	<b>25,6</b>
– okse 1–2 år (varit)						
Østre sone	-	-	-	-	26,0	22,7
Midtre sone	-	-	-	-	23,6	23,3
Vestre sone	-	-	-	-	25,5	22,7
<b>Vest-Finnmark</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>24,7</b>	<b>25,0</b>	<b>24,7</b>	<b>22,9</b>
– kalv						
Østre sone	-	-	-	-	18,1	17,1
Midtre sone	-	-	-	-	16,8	15,7
Vestre sone	-	-	-	-	16,9	16,5
<b>Vest-Finnmark</b>	<b>-</b>	<b>17,8</b>	<b>17,7</b>	<b>16,5</b>	<b>17,3</b>	<b>16,3</b>

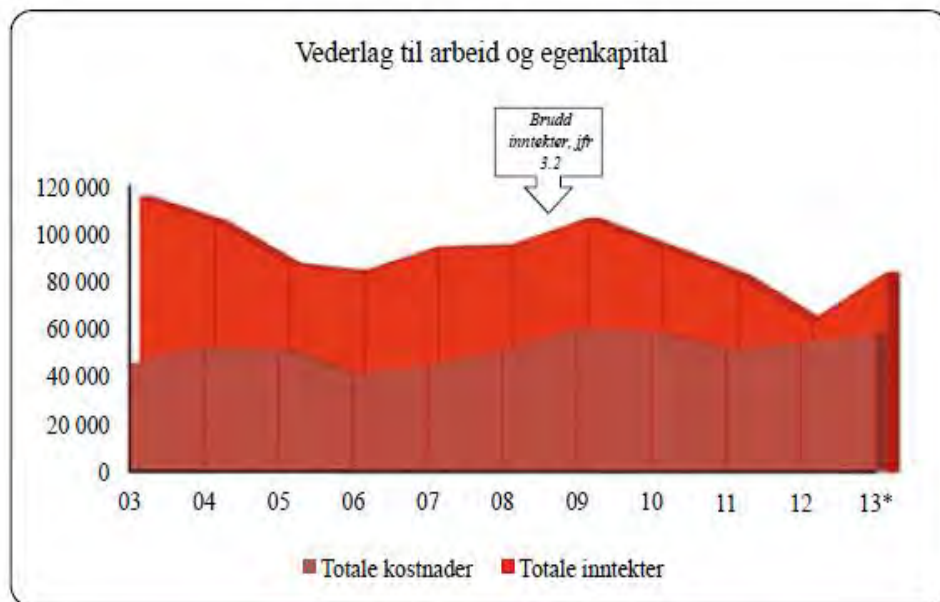
Tabell 4.12 viser at selv om slakteprosenten varierer, er den gjennomgående lav, og at produksjonen har gått nedover de siste årene likevel er lavere enn produksjonen. Dette har sammenheng med sterkt økende beitebelegg. Dette bekreftes av slaktevektene, som også går nedover og (med ett lite unntak) er klart under normtallene og lavere enn i alle områder sør for Finnmark.

**Figur 4.22 Inntektene i Vest-Finnmark 2003–2013** (Økonomisk utvalg 2013:120)



Figur 4.22 viser at inntektene er relativt ustabile og har gått en del ned over tid. Statstilskuddene har gått nedover i perioden på grunn av skjerpa krav til å oppnå tilskudd.

**Figur 4.23 Inntekter, kostnader og overskudd i Vest-Finnmark 2003–2013** (Økonomisk utvalg 2013:121)



Figur 4.23 viser at overskuddet er lite og synker over tid. Av figur 4. 21 og 4.22 ser vi at kostnadene er høyere enn kjøttinntektene.

#### 4.3.2.7 Øst- Finnmark reindriftsområde

I tabell 4.13 er Øst-Finnmark delt i tre slik at Karasjok deles i to soner av Porsangerfjorden, se også figur 4.18.

**Tabell 4.13 Øst-Finnmark. Personer, reintall, flokkstruktur og tap**  
(Reindriftsadministrasjonen 1981–1991, Reindriftsforvaltningen 2001–2014)

	1981	1991	2001	2005	2010	2013
Siidaandeler	203	213	219	188	179	168
Personer	777	739	749	858	955	903
Reintall	56064	68797	46014	77616	87067	74454
<b>Flokkstruktur-simleprosent</b>						
Polmak/Varanger	-	-	74	76	79	84
Karasjok østre sone	-	-			76	84
Karasjok vestre sone	-	-	71	63	70	72
<b>Øst-Finnmark</b>	<b>57</b>	<b>72</b>	<b>72</b>	<b>67</b>	<b>75</b>	<b>79</b>
<b>Kalvetilgang (%)</b>						
Polmak/Varanger	-	-	52	74	56	75
Karasjok østre sone	-	-			56	30
Karasjok vestre sone	-	-	34	72	49	39
<b>Øst-Finnmark</b>	<b>.</b>	<b>78</b>	<b>41</b>	<b>72</b>	<b>54</b>	<b>49</b>
<b>Tapsprosent voksne</b>						
Polmak/Varanger	-	-	8	7	8	10
Karasjok østre sone	-	-			8	20
Karasjok vestre sone	-	-	14	7	8	9
<b>Øst-Finnmark</b>			<b>12</b>	<b>7</b>	<b>8</b>	<b>12</b>
<b>Tapsprosent kalv</b>						
Polmak/Varanger	-	-	38	-	20	17
Karasjok østre sone	-	-		-	30	58
Karasjok vestre sone	-	-	60	-	43	52
<b>Øst-Finnmark</b>	<b>-</b>		<b>51</b>	<b>-</b>	<b>31</b>	<b>40</b>

Polmak/Varanger skiller seg ut med en svært produktiv flokkstruktur, bra kalvetilgang og begrensa tap. Karasjok har også relativt høy simleprosent, men som for Kautokeino ser vi også her at tap og kalvetilgang varierer med reintallet. Tallene for de siste årene er meget svake.

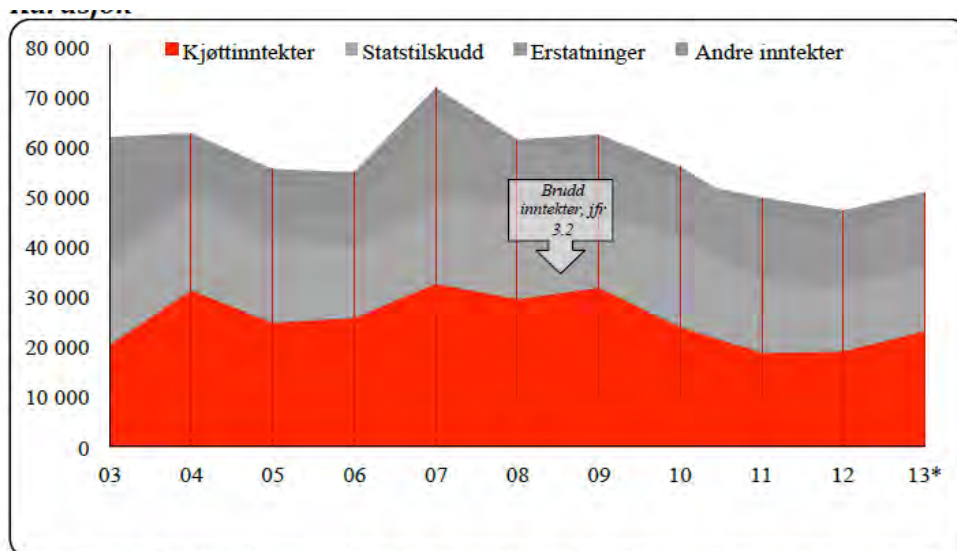
**Tabell 4.14 Slakteuttak, produktivitet og slaktevekter. Øst-Finnmark**  
(Reindriftsadministrasjonen 1981–1991, Reindriftsforvaltningen 2001–2014)

	1981	1991	2001	2005	2010	2013
<b>Slakteprosent</b>						
Polmak/Varanger	-	-	34	55	49	<b>65</b>
Karasjok østre sone	-	-			36	<b>27</b>
Karasjok vestre sone	-	-	13	30	24	<b>20</b>
<b>Øst-Finnmark</b>	<b>22</b>	<b>44</b>	<b>21</b>	<b>39</b>	<b>35</b>	<b>37</b>
<b>Slakteuttak, kg pr. livrein</b>						
Polmak/Varanger	-	-	8,4	12,1	10,6	<b>13,1</b>
Karasjok østre sone	-	-			7,5	<b>5,9</b>
Karasjok vestre sone	-	-	3,7	7,6	5,5	<b>4,5</b>
<b>Øst-Finnmark</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>5,5</b>	<b>9,1</b>	<b>7,7</b>	<b>7,7</b>
<b>Produksjon, kg pr. livrein</b>						
Polmak/Varanger	-	-	7,2	12,4	9,3	<b>8,8</b>
Karasjok østre sone	-	-			7,2	<b>-0,3</b>
Karasjok vestre sone	-	-	2,8	9,7	5,2	<b>4,5</b>
<b>Øst-Finnmark</b>	<b>-</b>	<b>9,8</b>	<b>4,5</b>	<b>9,1</b>	<b>7,1</b>	<b>4,4</b>
<b>Gjennomsnittlig slaktevekt, kg</b>						
– simle (>2 år)						
Polmak/Varanger	-	-	31,2	29,8	30,5	28,3
Karasjok østre sone	-	-			29,0	29,8
Karasjok vestre sone	-	-	30,5	27,2	25,8	26,2
<b>Øst-Finnmark</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>31,2</b>	<b>28,0</b>	<b>28,1</b>	<b>28,1</b>
– okse 1–2 år (varit)						
Polmak/Varanger	-	-	28,2	32,1	30,9	26,2
Karasjok østre sone	-	-			27,3	26,1
Karasjok vestre sone	-	-	27,7	29,5	25,4	23,5
<b>Øst-Finnmark</b>	<b>-</b>	<b>-</b>	<b>28,2</b>	<b>30,0</b>	<b>26,9</b>	<b>25,1</b>
-kalv						
Polmak/Varanger	-	-	18,9	19,4	19,6	17,8
Karasjok østre sone	-	-			17,6	16,9
Karasjok vestre sone	-	-	17,8	18,4	16,3	15,7
<b>Øst-Finnmark</b>	<b>-</b>	<b>18,0</b>	<b>18,9</b>	<b>19,0</b>	<b>18,4</b>	<b>17,4</b>

I tabell 4.14 skiller Polmak/Varanger seg ut med meget høyt slakteuttak og høyt slakteuttak pr. livrein og en produksjon og slaktevekter i samsvar med normene. Karasjok har lave slakteprosenter og en produksjon som varierer med reintallet. Vi skal merke oss at tallene var brukbare i 2005, etter flere år med et mer begrensa reintall. Slaktevektene er også i stor grad under normene.

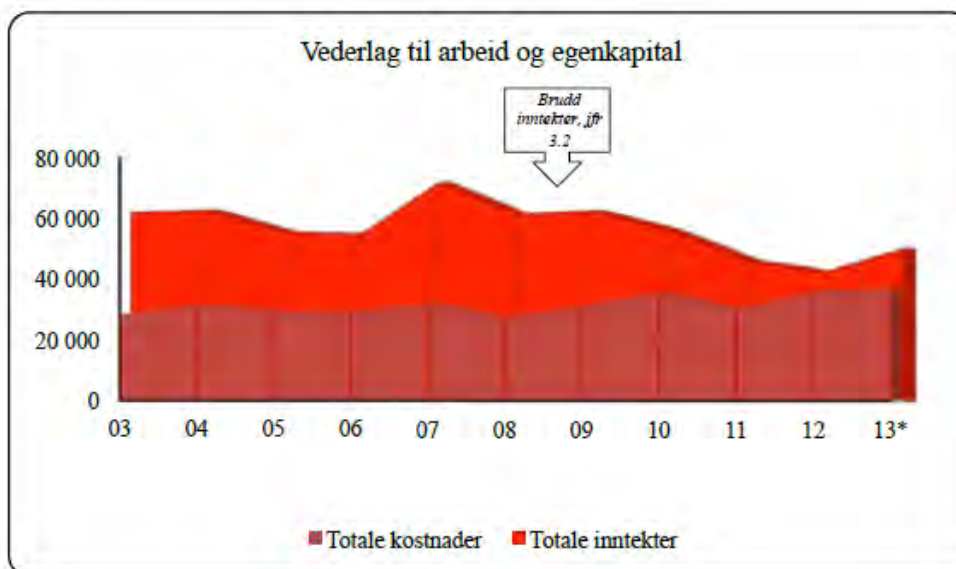
De to neste figurene presenterer økonomien for Karasjok.

**Figur 4.25 Inntektene i Karasjok 2003–2013** (Økonomisk utvalg 2013:117)



Kjøttinntektene i Karasjok har vært varierende og er også redusert på grunn av lavere slaktevekter. Dette fører til reduserte statstilskudd.

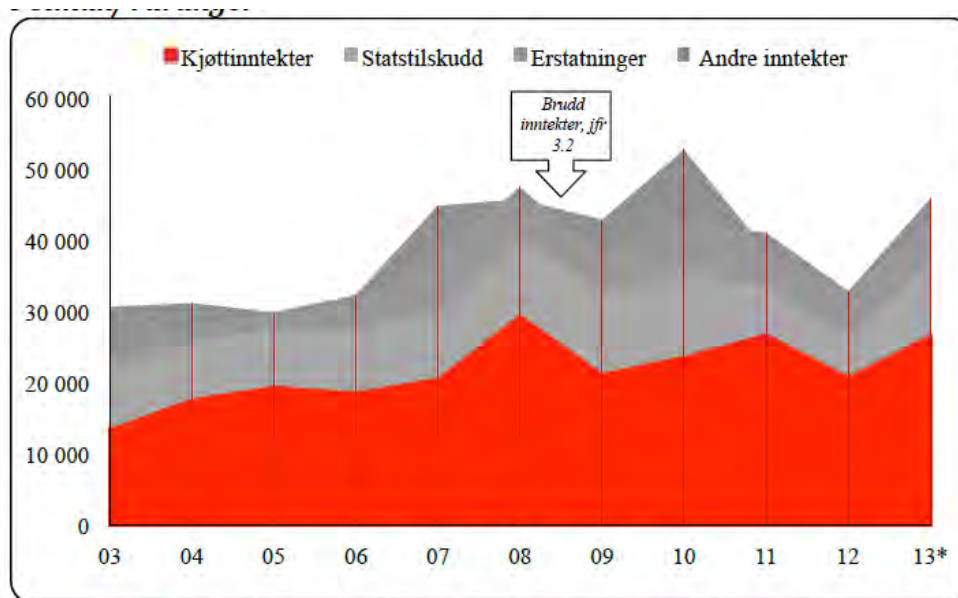
**Figur 4.26 Inntekter, kostnader og overskudd i Karasjok 2003-2013** (Økonomisk utvalg 2013:118)



Kombinasjonen av reduserte inntekter og gradvis økende kostnader fører til redusert overskudd.

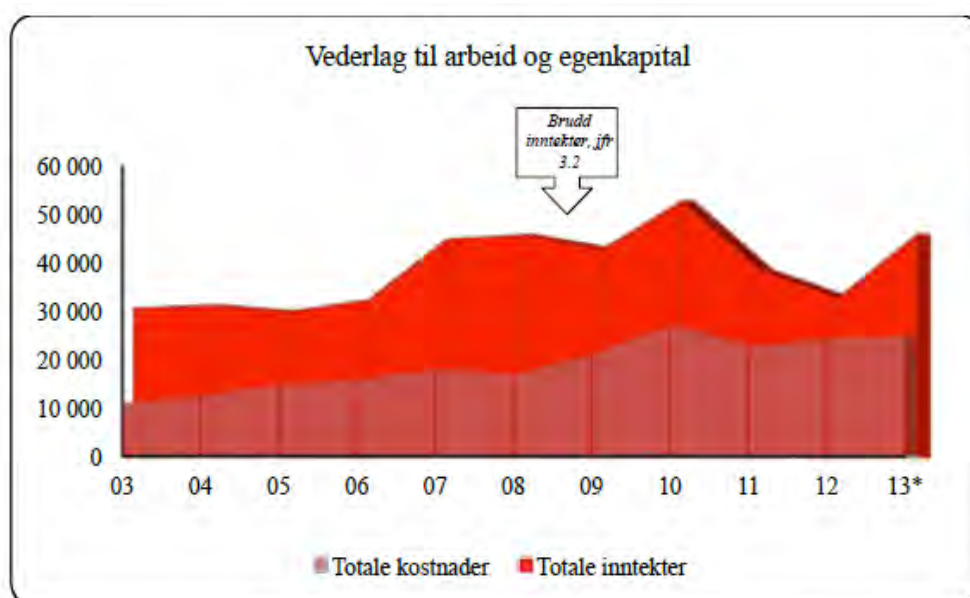
De to neste figurene presenterer økonomien for Varanger/Polmak.

**Figur 4.27 Inntektene i Polmak/Varanger 2003–2013** (Økonomisk utvalg 2013:114)



Figur 4.27 viser nokså jevnt stigende kjøttinntekter for Polmak/Varanger.

**Figur 4.28 Inntekter, kostnader og overskudd i Polmak/Varanger 2003–2013** (Økonomisk utvalg 2013:115)



En sammenlikning av figur 4.27 og figur 4.28 viser at Varanger/Polmak har en mye bedre økonomi enn de andre områdene i Finnmark.

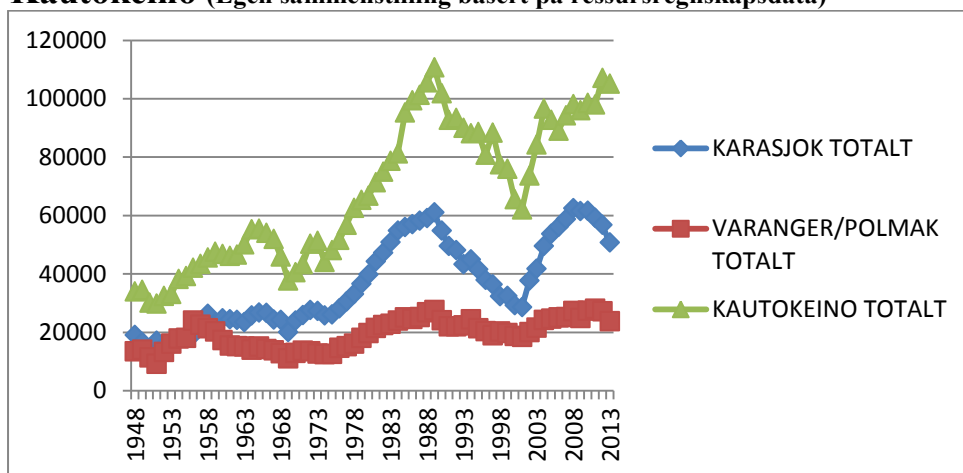
#### 4.3.2.8 Oppsummering Finnmark

Finnmark har som nevnt de klart beste naturgitte vilkårene for reindrift innenfor Norges grenser. Fattig berggrunn med gode lavbeiter og tørt og kaldt vinterklima med lite snø gir stabile og sikre vinterbeiter i innlandet, mens næringsrik berggrunn i fjellområdene på øyer og halvøyer gir frodige sommerbeiter.

Paradoksalt nok har dette i løpet av de siste førti årene vist seg å gi opphav til et betydelig problem. På 1960-tallet var det klart overskudd på vinterbeite på Finnmarksvidda. Store områder inn mot finskegrensen var ubenyttet, og det var godt rom mellom vintersidaene, se også figur 4.21 og den videre utviklinga fram mot årtusenskiftet.

Figur 4.29 viser regionaliserte reintall for Finnmark for hele etterkrigsperioden. Vi ser at selv om reintallene i Polmak/Varanger har variert betydelig, er svingningene mye mer dramatiske i både Karasjok og Kautokeino. For begge ble reintallet fordoblet i løpet av en 25-årsperiode og nådde historiske toppnivåer omkring 1990. Så avtok tallene raskt og ble halvert i løpet av en ti- til tolvårsperiode. Siden har reinflokkene igjen vokst raskt og nærmet seg de samme toppnivåene.

**Figur 4.29 Reintall i vårflokk 1946–2012. Varanger/Polmak, Karasjok og Kautokeino (Egen sammenstilling basert på ressursregnskapsdata)**



Det bemerkelsesverdige med utviklingsmønsteret i Karasjok og Kautokeino, og dermed på Finnmarksvidda, er derfor ikke at reintallene går opp og ned i lange sykluser, men (1) den uvanlig store variasjonen, og (2) at bunnpunktene i 2001<sup>37</sup> faktisk ligger høyere enn tidligere toppverdier.<sup>38</sup> Dette tyder på at reinbestanden på Finnmarksvidda nå varierer omkring dobbelt så høye nivåer som før. Til sammenlikning er ikke de høyeste reintallene i Polmak/Varanger<sup>39</sup> særlig mye høyere enn de høyeste på 1950-tallet<sup>40</sup> (Tømmervik et al. 2009). Det har altså skjedd en historisk endring som innebærer at beitegrunlaget på Finnmarksvidda utnyttes langt mer intenst enn tidligere. Den åpenbare forklaringa på dette er at den teknologiske revolusjonen som begynte på 1960-tallet, hvor muskelkraft – fra rein og mennesker – ble erstattet med motorkraft fra snøskuter, bil, terrengkjøretøyer og helikopter, gjorde det mulig. Samtidig som kjøretøyene ga muligheter for både økt mobilitet og økt

<sup>37</sup> Karasjok 28600, Kautokeino 62061

<sup>38</sup> Karasjok 27596 i 1972, Kautokeino 55455 i 1965

<sup>39</sup> 28078 i 2011, 27608 i 1989

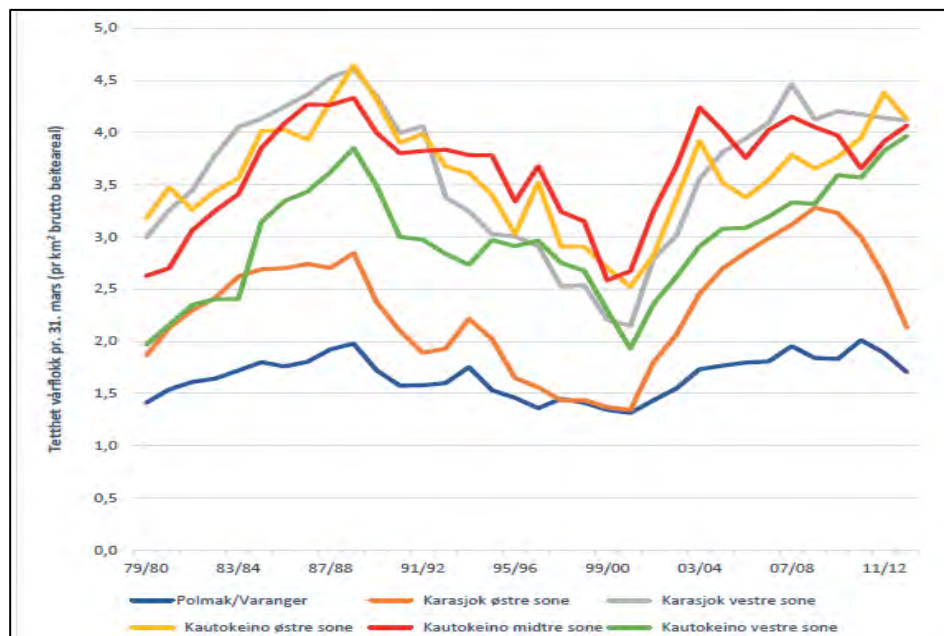
<sup>40</sup> 24000 i 1956



kontroll med reinflokkene, førte de samtidig til en kostnadseksplasjon (Tømmervik et al. 2009, Riseth 2000, 2009).

Den samme revolusjonen gjennomsyret hele reindrifta i løpet av et par tiår, men påfallende nok har den ikke fått tilsvarende konsekvenser for beitetilpasninga i andre deler av Norge. Polmak/Varanger representerer sammen med sørsamisk område de klareste kontrastene til Karasjok og Kautokeino. Der la begrensning i reintall og endret flokkstruktur grunnlaget for stabil og god økonomi, selv om denne til dels er svekket av rovdyrtap fra og med 1990-tallet. Det er åpenbart at reineierne i disse områdene har valgt andre tilpasningsstrategier for å møte det nye kostnadspresset. Kontrastene viser seg som vi har sett foran, både i beitetilstand, slaktevekter, produksjon, tap og økonomi. Samtidig som reintallene har økt, har slaktevektene gått ned både i Kautokeino og Karasjok, og har nå de siste årene ligget under de fastsatte normene for bærekraftig nivå. Tapene, særlig av kalv, har også vært høye de siste årene. Tetthetene av rein i forskjellige deler av Finnmark er presentert i figur 4.30.

**Figur 4.30 Tetthet av rein i Finnmark (Statens reindriftsforvaltning 2014:18)**



Figur 4.30 bekrefter at tettheten av rein i Polmak/Varanger er mer stabil enn i de andre underregionene.

Det totale beitepresset på Finnmarksvidda er stort, særlig i områder som brukes av flere reinbeitedistrikter under flytting mellom vinter- og sommerbeiter. I figur 4.20 har jeg vist at i Vest-Finnmark er det de indre distriktene, som ligger nærmest vinterbeiteområdene, som har størst reintetthet og de laveste slaktevektene, mens kystdistriktene gjennomgående har lavere reintetthet og høyere slaktevekter. Det har ikke vært mulig å avdekke et tilsvarende mønster for Karasjok.

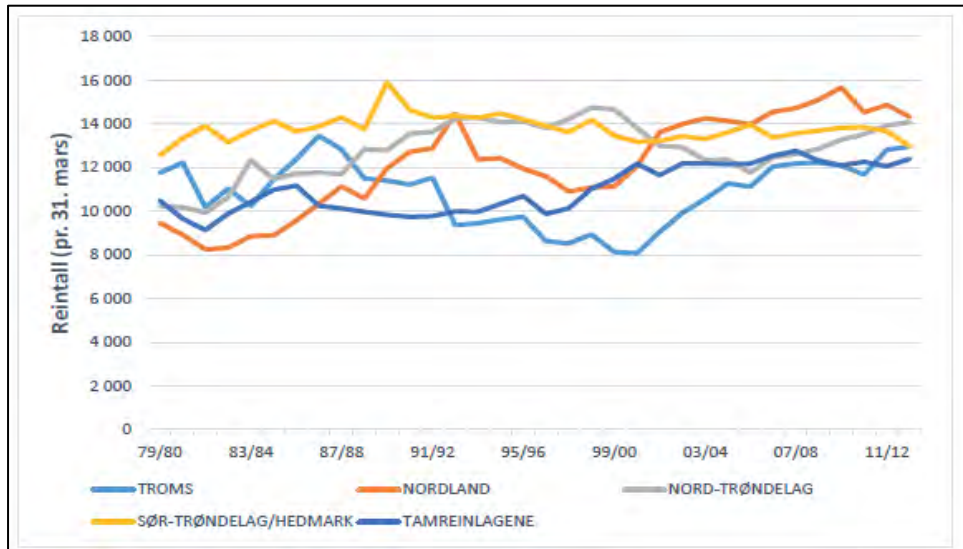
For Varanger/Polmak, derimot, viser gjennomgangen foran at slaktevektene har holdt seg innenfor normene, samtidig som produksjonen har holdt seg på et rimelig høyt nivå.



### 4.3.2.9 Helhetlig oppsummering

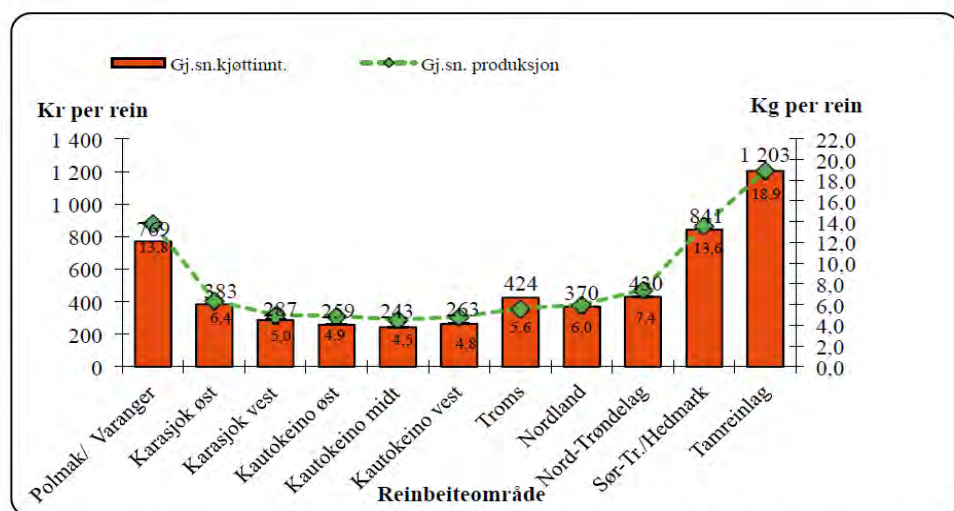
Dette avsnittet oppsummerer en del av de viktigste poengene i den regionale gjennomgangen foran.

**Figur 4.31 Reintallsutvikling – områdene sør for Finnmark**  
(Statens reindriftsforvaltning 2014:20)



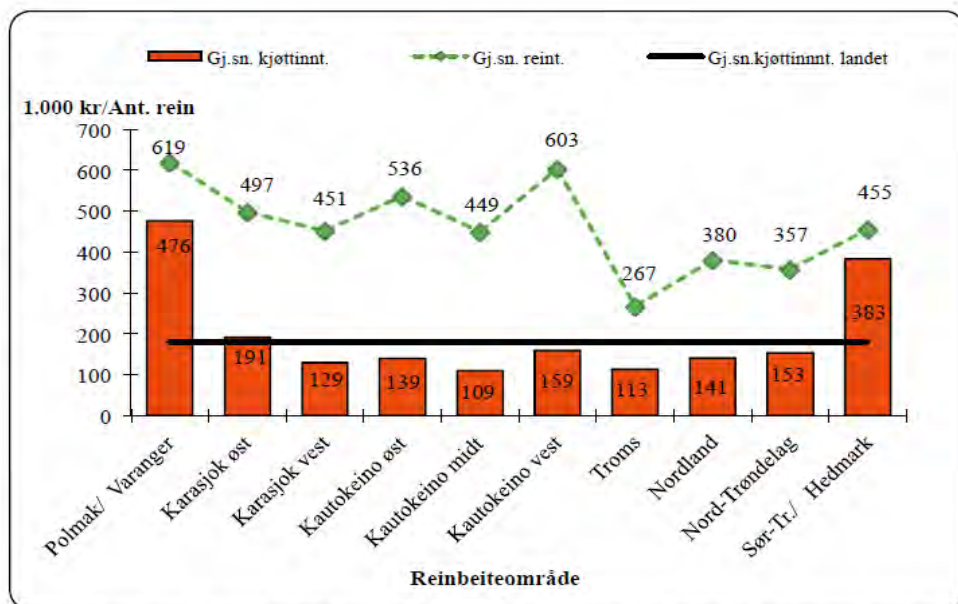
Figur 4.31 viser at reintallet i Sør-Trøndelag/Hedmark er nokså stabilt, mens det svinger en del i Nord-Trøndelag og nokså mye i Troms og Nordland.

**Figur 4.32 Gjennomsnittlige kjøttinntekter pr. rein. Produksjon pr. rein**  
(Økonomisk utvalg 2013:22)



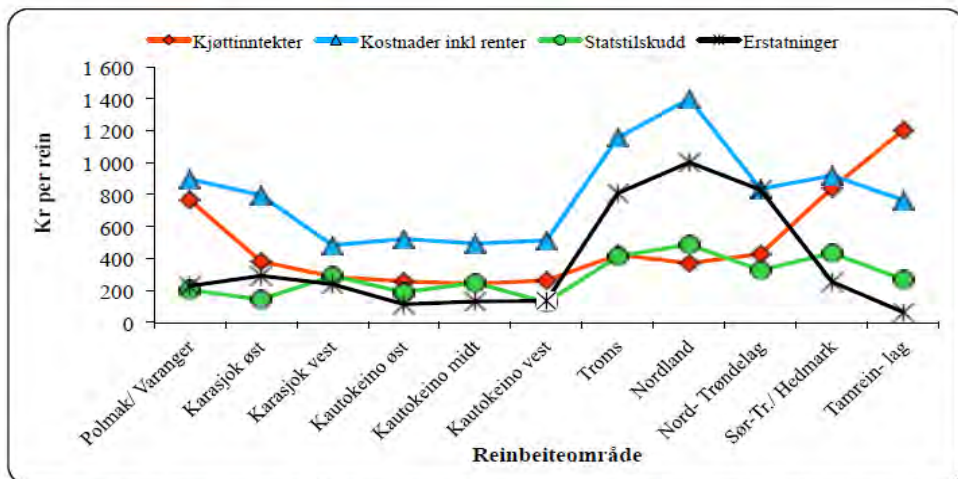
Figur 4.32 viser at det er store forskjeller i produktivitet og kjøttinntekter pr. rein i Norge. Tamreinlagene er i en positiv særstilling. Polmak/Varanger og Sør-Trøndelag/Hedmark er også på et høyt nivå. Videre har Nord-Trøndelag kommet under normen. Troms, Nordland og Karasjok er enda lavere, mens de øvrige Finnmarks-sonene er meget langt nede.

**Figur 4.33 Gjennomsnittlige kjøttinntekter pr. siidaandel. Gjennomsnittlig reintall pr. siidaandel (Økonomisk utvalg 2013:21)**



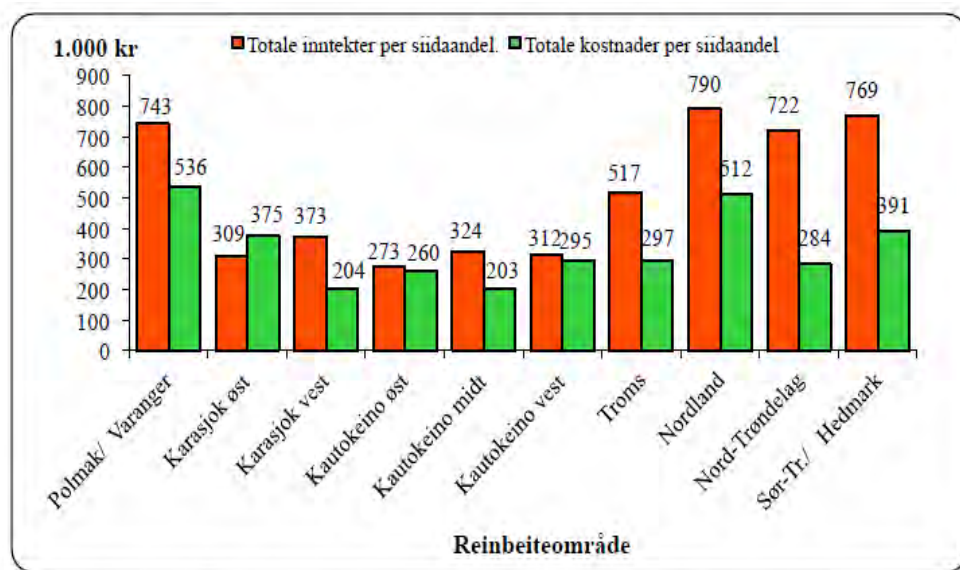
Figur 4.33 viser at kjøttinntektene pr. siidaandel er høye bare i Polmak/Varanger og Sør-Trøndelag/Hedmark. Vi ser at noen av Finnmarks-sonene kommer opp mot et landsgjennomsnitt på grunn av et relativt høyt reintall i siidaandelen.

**Figur 4.34 Inntekter og kostnader pr. rein (Økonomisk utvalg 2013:54)**



Figur 4.34 viser at det bare er tamreinlagene, Polmak/Varanger og Sør-Trøndelag/Hedmark som dekker, eller er i nærheten av å dekke kostnadene sine med kjøttinntekter, og at erstatninger spiller en meget viktig rolle i Nord-Trøndelag, Nordland og Troms.

**Figur 4.35 Totale inntekter og kostnader per siidaandel**  
(Økonomisk utvalg 2013:56)



Figur 4.35 viser at de fleste Finnmarks-sonene har lite overskudd eller til og med negativt resultat pr. siidaandel, mens Polmak/Varanger og områdene sør for Finnmark har et middels eller stort overskudd.

Etter denne gjennomgangen skal jeg søke å sammenholde resultatene mer med de teoretiske tilnærmingene og trekke inn økologiske og historiske faktorer i forklaringa av funnene.

## 4.4 Analyse og vurdering

Som figur 4.1 illustrerer, er bærekrafta i reindrifta avhengig av både kritiske enkeltfaktorer og balansen mellom produksjonssystemet og det institusjonelle systemet. På produksjonssystemsida står naturressursbasen, først og fremst beitekapasiteten, sentralt. På den institusjonelle sida er man avhengig av både interne og eksterne institusjoner. Ikke minst vil balansen imellom dem kunne bli avgjørende.

### 4.4.1 Områdene sør for Finnmark

Tamreinlagene og reindrifta i Sør-Trøndelag har relativt sikre vinterbeiteforhold, mens Nord-Trøndelag er mer preget av kystklima. Som tallmaterialet påviser, er reindrifta i de sørligste områdene i utgangspunktet godt tilpasset produksjonsgrunnlaget med både optimalisert reintall og en optimalisert flokkstruktur, jf. figur 4.2. Tamreinlagene representerer lange tradisjoner i sørnorske fjellbygder. Mange av lagene har i perioder hatt samiske gjetere som læremestre og fått viktige impulser fra samisk kultur (Bitustøyl 2013). Reindriftslovens § 8 gir gode muligheter for tamreinlag så lenge drifta ikke kommer i konflikt med villreinområder. Tamreinlagene kommer spesielt godt ut med høy produktivitet og lave tap.

Reindrifta i Trollheimen er på toppnivå innen samisk reindrift. Den er meget produktiv med meget høye slaktevekter. Innenfor det samiske reindriftsområdet var det reindrifta i Sør-Trøndelag/Hedmark, med Riast/Hylling som et førende distrikt, som gikk i spissen for produktivitsrevolusjonen i reindrifta i Norge omkring 1980 (Riseth 2000, 2009). Dette området har som vi ser i gjennomgangen, fortsatt gode resultater, men har nå noe redusert produktivitet i forhold til tidligere på grunn av økende tap til rovdyr.

Sørsamisk reindrift sør for Stjørdalen har ei spesielt vanskelig historie. Det politiske tilbakeslaget på slutten av 1800-tallet fikk særlig sterke virkninger her. For deler av denne regionen skyldtes det delvis at bruken av landområdene her nok ikke var like kontinuerlig som i mange andre områder. Men den viktigste årsaken var at bondesamfunnet var i ekspansjon opp mot fjellet, og at 1800-tallet var en meget nasjonalistisk epoke hvor bøndernes kår hadde stort politisk gjennomslag.

Samene i Trollheimen kom spesielt ille ut da Trollheimen ikke ble reinbeitedistrikt etter felleslappeloven og også ble rammet av tamreinforbud omkring forrige århundreskifte. Trollheim-samene hadde derfor lenge en høyst usikker tilværelse. På 1970-tallet fremmet villreininteresserte grunneiere sak mot reindrifta om beiteretten. Høyesterett avsa i 1981 dom for at reineierne i Trollheimen ikke hadde selvstendig rett til å utøve reindrift på fremmed grunn. I 1984 fremmet Regjeringa en egen lov (Trollheimen-loven) som ble vedtatt av Stortinget, og Landbruksdepartementet innvilget konsesjon for reindrift. Selv om dette løste lovlighetsproblemet, er de formelle rammene for denne reindrifta ut fra en faglig vurdering fortsatt altfor trange og heller ikke sikre nok. Reindrifta i Trollheimen er veldrevet og burde få mulighet til å ekspandere og drive med et høyere reintall enn den har hatt etter avtaleverket de siste 30 år (Danielsen og Riseth 2010).

Felleslappeloven og utredninger fra såkalte «Fjeldfinnkommissjoner» (Berg 1990), støttet av «vitenskapelige» teorier som gjorde samene til sene innvandrere i disse områdene (Jünge 2005), gjorde det også meget vanskelig for reindrifta innenfor reinbeitedistriktene å forsvare sine interesser mot bønder som ekspanderte og anla setervoller på reindriftras mest intensivt brukte sommerområder (melketrøer). Dette førte til sterk tilbakegang for denne reindrifta omkring forrige århundreskifte (Fjellheim 2012). Reorganisering og nyorientering av reindrifta i Røros-området i etterkrigstida og fram mot 1980-tallet førte til stor produksjonsmessig og økonomisk framgang fra omkring 1980. Sørsamene var også førende i NRL i den avgjørende epoken da grunnlaget for den nye reindriftpolitikken med både hovedavtalen for reindrifta (1976) og ny reindriftslov (1978) ble lagt. Dette gjorde at de fikk en reindriftpolitikk som passet med deres driftsopplegg (Riseth 2000, 2009).

Særlig utover 1990-tallet skulle det vise seg at selv om reindriftpolitikken, som sektorpolitikk, var vellykket i sørsamisk område, var vernet av reindriftsarealene fortsatt altfor svakt. I Røros-området reiste grunneiere en rekke rettsaker på 1980- og 1990-tallet. Reindrifta tapte flere av disse og fikk høyesterettsdommer mot seg med begrunnelser som undergrov reindriftras rettsstilling også innenfor reinbeitedistrikt. Ei endring av reindriftsloven i 1996 styrket reindriftras posisjon noe, men viktigere var en plenumsdom i Høyesterett (Selbu-dommen) som slo fast at reindriftras rettigheter skulle vurderes ut fra dens egne forutsetninger. Presset fra rekreasjonssamfunnet er betydelig og øker over tid i relativt bynære områder (Lie et al. 2006).

Nord-Trøndelag reinbeiteområde hadde fram til begynnelsen av 1990-tallet også meget gunstige produktivitetstall. Som følge av økende rovdyrstammer har distriktene nå høye, til dels meget høye, tap. Dette har ført til at produksjonen er redusert fra meget høy til middels.

Norges implementering av Bernkonvensjonen om ville dyr og planter skjedde også uten at reindrifta fikk innflytelse på dette. Økende rovdyrstammer har medført betydelig økning av tap til freda rovdyr. Dette har fått størst utslag i Nord-Trøndelag og ført til markert nedgang i produktiviteten de to siste årtiene. Rovdyrstatistikken er ikke så enkel å trenge inn i, og dokumentasjonskravene er også vanskelige å oppfylle, men reindriftsfaglige vurderinger tilsier at reindrifta i enkelte distrikter kan stå i fare for å kollapse fordi det tapes for mange produksjonsdyr (Danell 2010).

Nordland og Troms utgjør kjerneområder i regionen med ugunstig vinterklima (Tveraa mfl. 2007), og slaktevektmaterialet i næringsoversikten bekrefter oppsummeringen til Tveraa mfl. av at reinsdyrene i disse områdene utvikler mer robust kroppsstørrelse og høyere toleranse mot vanskelige vintre. Gjennomgangen viser også at begge områder har redusert kalvetilvekst og produktivitet som følge av økte rovdyrtap.

Begge områdene har også overskudd på barmarksbeitekapasitet (Reinbeitekommisjon 1967, Reinbeitekommisjon 2001). Næringsoversikten foran viser til og med at minst ett distrikt ikke benyttes til reindrift. Dagens situasjon for den grenseoverskridende reindrifta mellom Norge og Sverige har vært uavklart i flere år. Den norsk-svenske reinbeitekonvensjonen av 1972 utløp i 2002 og ble rutinemessig forlenget med fem år i påvente av forhandlinger. En fagkommisjon la i sin innstilling i 2001 til grunn at den nye konvensjonen skal legge til rette for en økologisk, økonomisk og kulturelt bærekraftig grenseoverskridende reindrift. Kommisjonen tok utgangspunkt i at når det er kryssende interesser på tvers av grensen, er det reindriftssamene selv som må inngå lokale avtaler, mens statene må bidra med et regelverk som gjør dette mulig (Pavall 2007). Etter dette har det vært gjennomført høringsrunder og forhandlinger mellom statene i to omganger; de siste ble sluttført i 2009. Konvensjonen ble undertegnet av begge statene i 2009, men ble ikke ratifisert. Prosessen omkring det nye konvensjonsforslaget har vært meget vanskelig.

I påvente av den nye konvensjonen vedtok Norge i 2005 en lov som innebar en ensidig forlengelse av 1972-konvensjonen, mens Sverige har holdt seg til at uten konvensjon er det Lappekodisillen som gjelder. Fraværet av en gyldig konvensjon har derfor fått ulike konsekvenser for norske og svenske reindriftssamer. Svenske reindriftssamer bestrider rettmessigheten av den norske loven av 2005 og har foretatt innflyttinger til Troms i strid med denne loven, mens norske myndigheter har foretatt tvangsutdriving, til og med fra områder som ikke er brukt av norske reindriftssamer (Lenvikhalvøya). Det kunne umiddelbart virke som om svenske myndigheter støttet «sine» samer gjennom sin henvisning til at Lappekodisillen gjelder, men Sveriges forhandlingsleder 2003–2005 Lars Norberg har avslørt et mindre flatterende bilde. I konvensjonsforhandlinger i 2004 ble svenske reindriftssamer for første gang spurt om hva de mente. Spørsmålet var om de ville akseptere videre forlenging av 1972-konvensjonen. Svaret ble et unisont nei.

Etter at Sverige sa nei til en forlenging, presenterte Norberg en strategi for at Sverige skulle kreve at svenske reindriftssamer fikk tilbake områder de hadde tapt i 1972. Kort tid etter dette ble den erfarne diplomaten løst fra sitt oppdrag (Norberg 2007). Sametingene i Norge og Sverige fikk i september 2012 sammen med Svenska Samernas Riksförbund og Norske Reindriftssamers Landsforbund som oppdrag fra norsk og svensk regjering å arbeide videre

med å få til en norsk-svensk reinbeitekonvensjon som ivaretar alle parters rettigheter og interesser på en god måte. En grenseoverskridende samisk arbeidsgruppe ledet av Sametinget i Norge la i mars 2014 fram forslag til en ny konvensjonstekst<sup>41</sup>. Nå er det opp til de to statene å sørge for at 42 reinbeitedistrikter og samebyer endelig får ordnede forhold på tvers av riksgrensen.

#### 4.4.2 Finnmark

Finnmark omfatter pr. 2013 så mye som 73 % av all tamrein tilhørende norske statsborgere og har også fått det vesentlige av den offentlige oppmerksomheten som reindrifta får, inkludert myndighetenes oppmerksomhet.

Som det også går fram av forrige delkapittel, har statens politikk med tanke på å regulere reintallet i Karasjok og Kautokeino vært fullstendig mislykket. Årsakene til dette er sammensatt. Et grunnleggende problem er at det ikke forelå en helhetlig analyse av tilpasningssituasjonen for denne reindrifta da reformene fra slutten av 1970-tallet ble iverksatt. I praksis innførte man tiltak som i hovedsak var utviklet i dialog med sørsamisk reindrift, som foregår i en langt mindre skala og har en annen politisk historie (Riseth 2000, 2009). Situasjonen i Varanger/Polmak likner mer på den sørsamiske både gjennom at det er færre reineiere, og at de tidlig utviklet strategier som fokuserte både kalveslakt og økonomisk overskudd.

En institusjonell analyse legger vekt på at endringene fra 1960- og 70-tallet, både den teknologiske revolusjonen og en større integrasjon i storsamfunnet, skapte et styringsbehov som reindriften egne institusjoner ikke var sterke nok til å ivareta. Sommerbeitegrensning og et åpent landskap med få naturlige grenser og et stort antall reindriftshushold og siidaer gjorde også disse områdene ekstra sårbare for ekspansjon (Riseth & Vatn 2009).

Når det gjelder Karasjok og Kautokeino, stimulerte tilskuddsordninger over reindriftsavtalen i praksis også til å investere i økt reintall (Riseth 2000, 2009, Hausner et al. 2012). Medforvaltningsorganene (områdestyrer og reindriftstyret), som alle hadde flertall av reineiere, fastsatte så vidt høye øvre reintall at reindriftsloven ikke bidro til å begrense reintallet på Finnmarksvidda på 1980-tallet. Det er også en del av bildet at mange store reineiere og siidaer ikke ønsket restriksjoner (Karlstad 1998). Når reintallet likevel ble halvert i løpet av 1990-tallet, skyldes dette i stor grad noen meget vanskelige vintre.

Stortingsmeldinga *En bærekraftig reindrift* (St. meld 28 (1991–1992)) evaluerte reindriftpolitikken og la opp til økt selvstyre i næringa. På slutten av 1990-tallet stilte NRL krav om å få utredet en ny reindriftslov, i pakt med næringas egne behov. Dette ble tatt til følge av myndighetene. Lovkomiteen for utredning av ny reindriftslov bestod av et flertall av reindriftssamer og hadde en leder som nøytralt bredt tillit blant reindriftssamene. Utredninga (NOU 2001:35) ga siidainstitusjonen, som ble oversatt i reindriftsloven av 1978, en sentral plass. Reinbeitedistriktene fikk i utgangspunktet ansvaret for å regulere reintallet gjennom å lage *bruksregler*. Dette rimer godt med moderne fellesressursforskning som (jf. tekstboks 1) tilrår mest mulig selvstyre og begrenset myndighetsinnblanding. Videre var det omfattende kontakt og dialog mellom departementet, Sametinget og NRL i perioden mellom utredning og

---

<sup>41</sup> <http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/aktuelt/nyheter/2014/mars-14/Norsk-svensk-reinbeitekonvensjon.html?id=753732>



lovvedtak i 2007, og det synes å ha vært en rimelig samstemmighet om at man nå fikk en tjenlig reindriftslov (Gundersen & Riseth, 2013).

Den nye reintallsveksten ga imidlertid ny næring til gammel frustrasjon for sentrale myndigheter, særlig fagkomiteen i Stortinget. Reintallet i Finnmark har blitt framhevet som det sentrale reindriftpolitiske spørsmålet i gjentatte stortingsdebatter helt siden 1980-tallet. To statsråder, Sponheim (i 2005) og Brekk (i 2011), kom begge med medieutspill om tvangstiltak for å redusere reintallet. Sannsynligvis hadde de behov for å verne seg mot kritikk fra Stortinget. Det skulle imidlertid bli Riksrevisjonens rapportering som førte til at sentralmyndighetene i praksis skiftet politisk linje fra dialog til konfrontasjon. Riksrevisjonen har avgitt to rapporter med temaet bærekraftig reindrift i Finnmark. Den første (fra 2003) inngikk i behandlingen av ny reindriftslov, mens den andre (Riksrevisjonen 2012) kom etter at den nye loven var iverksatt og etter rask stigning i reintallene gjennom hele 2000-tallet og mangelfull oppfølging av nye vedtak om øvre reintall. Ved Stortingets behandling i januar 2013 av Riksrevisjonens rapport stilte man departementet til ansvar med krav om å pålegge Reindriftsstyret å vedta *forholdsmessig reduksjon av reintallet* for en rekke distrikter og siidaer som ikke har utarbeidet lovbestemte reduksjonsplaner. Dette er blitt lojalt fulgt opp av departementet og Statens reindriftsforvaltning.

Jeg skal her ta utgangspunkt i den siste av Riksrevisjonens to rapporter. Hovedfunnene i denne rapporten var følgende:

Målet om en økologisk bærekraftig reindrift er fremdeles ikke realisert. Store deler av Finnmarksvidda er overbeitet, som følge av et for høyt reintall.

Det er fremdeles vesentlige svakheter i Landbruks- og matdepartementets styring for å nå målet om bærekraftig reindrift, selv om styringen er forbedret. Delmålet om økologisk bærekraft er operasjonalisert, mens delmålene om økonomisk og kulturell bærekraft ikke er tilstrekkelig operasjonalisert.

Det er avdekket svakheter ved bruken av reindriftsloven og reindriftsavtalen for å sikre en bærekraftig reindrift. (Riksrevisjonen 2012:9)

I sine merknader går revisjonen først igjennom omfanget av overbeiting. Videre viser man til at gjennomsnittlige slaktevekter og kjøttavkastning ikke er i samsvar med grenseverdiene i kriteriene for økologisk bærekraft, og påpeker at reintallet må reduseres med 20 prosent. Revisjonen anser også at Stortingets mål ikke er realisert, og påpeker at den økonomiske situasjonen for reineierne i Finnmark er forverret. Videre sier revisjonen at det ikke er «mulig å vurdere om reindriften er økonomisk og kulturelt bærekraftig fordi målene ikke er tilstrekkelig operasjonalisert».

I sine merknader til svakhetene i styringen peker revisjonen både på manglende avklaring av hvordan de folkerettslige forpliktelsene skal ivaretas, og hvordan konsultasjonsavtalen kan brukes bedre. Det pekes også på at det er uheldig at departementet ikke har sørget for å realisere Reindriftsstyrets vedtak om øvre reintall.

Når det gjelder reindriftsavtalen, peker revisjonen på manglende informasjon om tilskuddsordningenes effekter med hensyn til bidrag til å nå mål om bærekraftig reindrift. Riksrevisjonen mener prosessen med å få vedtatt bruksregler som skal avklare beitebruk og fastsette øvre reintall, har tatt for lang tid, og understreker også hvor viktig det er å fastsette bruksregler med øvre reintall for vinterbeitedistriktene. I tillegg peker man på at

departementet må ta et tydeligere ansvar for å utarbeide reduksjonsplaner og gjennomføre reduksjonen.

Riksrevisjonens anbefalinger var også i tråd med merknadene, og som nevnt har departement og Storting fulgt opp saken i tråd med det revisjonen har lagt opp til.

Mine kommentarer til Riksrevisjonens vurdering og myndighetenes oppfølging er flersidig. Det er ingen tvil om at revisjonens faktiske beskrivelse av beiteforhold og driftsøkonomi er korrekt. Det er selvsagt også meget uheldig at myndighetene ikke har klart å følge opp sine egne vedtak, og at man ikke har vedtatt øvre reintall for de mest sårbare områdene, vinterbeitene. Her stopper imidlertid også min enighet.

Jeg vil hevde både at (1) Riksrevisjonens vurderinger og tilrådinger er *inkonsistente*, og at (2) både revisjonens tilrådinger og oppfølgingen fra sentralmyndighetene er påfallende gjennomsyret av en *instrumentalistisk mål-middel-tenkning*. Jeg skal kommentere dette nærmere.

Riksrevisjonen er for det første inkonsistent når man (a) kritiserer myndighetene for ikke å ha operasjonalisert delmålene om økonomisk og kulturell bærekraft og dermed mangler nødvendig styringsinformasjon, samtidig som man (b) tilrår mer effektiv styring og legger mer styrke i gjennomføringen av vedtak. Hvordan skal dette forstås? Dersom målet om økologisk bærekraft er fullstendig overordnet målene om økonomisk og kulturell bærekraft, hvorfor er det da så viktig med styringsinformasjon i forhold til disse kriteriene?

For det andre er det påfallende at Riksrevisjonen legger opp til, og at departement og Storting uten videre legger til grunn, et skifte til ensidig ovenfra-og-ned-styring (command and control):

«I henhold til reindriftsloven skal reinbeitedistriktene gjennom bruksregler avklare beitebruk og fastsette øvre reintall. Bruksregler er en forutsetning for å nå målet om en økologisk bærekraftig reindrift. Til tross for at det har hastet med å få vedtatt bruksregler med øvre reintall for å kunne regulere reintallet til et økologisk bærekraftig nivå, har prosessen tatt fire og et halvt år. Etter Riksrevisjonens vurderinger er dette for lang tid» (Riksrevisjonen 2012:9).

Myndighetene er altså utålmodige fordi prosessene som går mellom reindriften og reindriftsmyndighetene, går for sakte. Dette er ikke nytt. Det var også et gjennomgående tema i stortingsdebatten om reindriftsloven, og en gjentakelse av tidligere stortingsdebatter helt fra 1980-tallet (Gundersen og Riseth 2013). Det kan virke som om grunnen til at man bestemmer seg nå, er at man har større tiltro til tvangshjemlene i den nye loven enn i 1978-loven.

Sett i et bredere perspektiv er det ikke utypisk at sentralmyndigheter er preget av styring ovenfra og ned, men det påfallende er at når de samme sentralmyndighetene siden 1980-tallet har mislyktes med å vedta og gjennomføre styring ovenfra og ned, og så, i 2007, har vedtatt en ny reindriftslov som gir økt myndighet til reindriften selv gjennom distrikter og siidaer, så har myndighetene ikke tålmodighet til å la de nye institusjonene komme ordentlig i virksomhet før de må gripe inn og overstyre hele prosessen. Retorisk kan man spørre: Hva er fire og et halvt år mot over 30 år uten positive resultater?



Selv om det står et samstemmig Storting bak dette, er jeg bekymret for hvordan myndighetenes nye styringsforsøk vil virke inn på problemløsningen. I verste fall kan det bidra til både å forkludre og utsette den. Dette fordi forholdsmessig reduksjon (med, om nødvendig, tvangsmessig gjennomføring) klart vil ramme unge (med lite rein) og andre som har tilpasset seg gjennom å redusere, mest, mens de store nok en gang kommer relativt best ut. Med andre ord, det er mye som tyder på at tiltakene vil ha liten legitimitet i næringa, og at de heller vil bidra til å skjerpe interne konflikter enn å løse dem. Det viktigste er kanskje at *det vil hjelpe lite å redusere reintallet umiddelbart dersom man ikke klarer å etablere stabile løsninger som hindrer reintallet i å vokse på nytt. Det vil forutsette et minimum av intern enighet mellom de berørte reineiere.*

For øvrig er det all grunn til å forvente at med det høye beitepresset som det er nå, så vil naturen selv, før eller siden, sørge for reduksjonen, slik det skjedde på 1990-tallet. Både av dyrevernmessige og økonomiske hensyn bør de aktuelle reineierne selvsagt ta ansvaret for å slakte før dette skjer.

Vi kan likevel konstatere at så langt har ikke reineierne i Kautokeino og Karasjok, eller tilstrekkelig mange av dem, klart, eller ønsket, å samarbeide slik at de vedlikeholder næringas bærekraft. Selv om det høye reintallet er et betydelig problem, vil jeg peke på at myndighetene ser bort fra en av de viktigste lærdommene fra fellesressursforskninga: *Vellykket ressursforvaltning avhenger av at ressursbrukerne selv, i dette tilfellet reindriftssamene, får ansvaret for å løse sine egne problemer. Som nevnt var dette også en hovedintensjon med den nye loven.*

Fellesressursforskninga (se tekstboks 1) slår altså fast at det må bygges opp institusjonelle systemer hvor ressursbrukerne selv har kontrollen over regler og konfliktløsningsmekanismer. Det er slike systemer som blir robuste og kan fungere over mange generasjoner (Ostrom 1990). Det er tydelig at det for Kautokeino og Karasjok er betydelig ubalanse i samspillet mellom produksjonssystemet og det institusjonelle systemet (se figur 1). Det er behov for å styrke den institusjonelle endringskapasiteten. Jeg oppfatter arbeidet med reindriftsloven av 2007 som grunnleggende i så måte.

## 4.5. Oppsummering og konklusjon

Innledningsvis pekte jeg på at bærekraft er et meget aktuelt tema ut fra både internasjonal miljøpolitikk og fordi begrepet har spilt en vesentlig rolle i debatten om reindriftspolitikken i over 20 år. Jeg understreket også at sett i historisk lys er det ingen selvfølge å ha bærekraft som målsetting i reindriftspolitikken.

Reindriftsloven av 2007 legger til grunn at reindrifta skal være både økologisk, økonomisk og kulturelt bærekraftig. Jeg har pekt på at for å kunne vurdere om disse intensjonene faktisk blir virkeliggjort, må man svare både på hvilke faktorer som påvirker bærekrafta, og hvordan de virker sammen. Vi må også være i stand til å vurdere eller måle hvor god bærekrafta er, eller hvordan den utvikler seg.

På et overordnet plan har jeg tatt utgangspunkt i et egenutviklet rammeverk basert på en tilnærming fra fellesressursforskninga. Dette legger til grunn at samspillet mellom produksjonssystemet og det institusjonelle systemet vil være avgjørende for bærekrafta. Jeg har videre trukket fram de såkalte designprinsippene for robuste fellesressursinstitusjoner og

sagt at de bør være retningsgivende for hvordan sosialøkologiske systemer som er basert på fellesressurser, kan forvaltes på en bærekraftig måte.

### **4.5.1 Bærekraft i flere dimensjoner**

Reindriftsloven av 2007 utdyper ikke nærmere hva man legger i de ulike bærekraftbegrepene, og hva som er sammenhengen mellom dem. Som nevnt foran må økologisk bærekraft være grunnleggende for ei naturressursbasert næring. Den økologiske bærekrafta dreier seg derfor om å ta best mulig vare på naturgrunnlaget. Økonomi defineres ofte som husholdning med knappe ressurser. Den kulturelle bærekrafta viser i tillegg til reindriftsloven også til grunnlovens § 110a, til folkeretten og til Norges forpliktelse overfor samene som urfolk.

Foreløpig er økologisk bærekraftig operasjonalisert bare gjennom at LMD har etablert indikatorer for økologisk bærekraftig reintall (2008). Det kan være grunn til å peke på at disse kriteriene ikke inkluderer verken reindriftas bidrag til biologisk mangfold eller hvordan ytre trusler mot reindrifta, som tap av beiteland, påvirker bærekrafta. Ivaretagelse av ressursgrunnlaget i en videre forstand enn gjennom beitebelegget omfattes med andre ord ikke av kriteriene.

Reindriftas produksjonsteori (Lenvik 1989, Kosmo og Lenvik 1985) etablerer en forbindelse mellom økologi og økonomi. De etablerte bærekraftkriteriene bygger på første trinn i denne teorien, optimalisering av beitebelegget. Det andre trinnet, optimalisering av flokkstrukturen, er et element i den økonomiske bærekrafta, i form av produktivitet. Andre viktige elementer i den økonomiske bærekrafta må være taps- og kostnadsnivå, men man må også ta hensyn til andre økonomiske faktorer.

Den kulturelle bærekrafta dreier seg om reindriftas verdi utover det at den produserer reinprodukter til eget forbruk og varer som kan omsettes med fortjeneste på et marked. Den må som nevnt omfatte tilknytning til samiske tradisjoner og lokale fjellbygdtradisjoner, respekt for, og verdsetting av, reindriftssamenes nedarvede kunnskaper og problemløsningsstrategier, samt opprettholdelse av reindrifta i et omfang som gir grunnlag for levende samiske lokalsamfunn.

Det er foreløpig heller ikke drøftet politisk hvilken balanse det skal være mellom disse dimensjonene. Reindrifta kan for eksempel være økologisk bærekraftig og ha et lite antall enheter som er økonomisk bærekraftige, mens den kulturelle bærekrafta kan være lav fordi man tar for lite hensyn til nedarvede tradisjoner, eller at reindriftsbefolkningen blir for liten eller tilknytningen til det samiske samfunnet blir for svak.

### **4.5.2 Vurdering**

Sett i større sammenheng er reindriftas naturgrunnlag truet av naturinngrep som representerer fragmentering av både beiteland og driftsområder, og forstyrrelse både under beiting og driftsoperasjoner. Ikke minst gjennom nordområdepolitikken og myndighetenes satsing på gruvedrift er det grunn til å forvente et tiltakende arealpress mot reindriftas naturgrunnlag framover. Dette rammer all reindrift i Norge. I denne forbindelsen anser jeg det som bekymringsfullt at myndighetene har avvirket områdestyrene. Næringa mangler nå et regionalt politisk sektororgan. Forbindelsen både til fylkeskommunen og Sametinget er dermed tydelig svekket (Riseth 2014).

De pågående klimaendringene skaper mange utfordringer for reindrifta (Riseth mfl. 2009), ikke minst kan skogsutbredelsen på områder som Finnmarksvidda bidra til betydelig reduksjon av vinterbeitekapasiteten (Karlsen mfl. 2012). På barmarksområdene vil reindrifta selv være en viktig bidragsyter til å holde tilgroinga i sjakk gjennom å opprettholde et tilstrekkelig beitepress. Den Herder mfl. (2004) viste at en reinitetthet høyere enn 3–4 rein/km<sup>2</sup> holder tilbake vierkratt i Nord-Finland. Denne studien var utført på områder med fattig vegetasjon. På rikere berggrunn vil en kunne ha betydelig større reintall (Olofsson & Oksanen 2005, Riseth & Oksanen 2007, Tømmervik mfl. 2010) før det biologiske mangfoldet reduseres. Samtidig er reinbeiting av et visst omfang viktig for at mange sårbare fjellplanter skal overleve (Olofsson & Oksanen 2005).

Med tanke på de overordnede truslene som jeg har skissert ovenfor, er reindriftas overbeiting av lavbeitene i Karasjok og Kautokeino et begrenset problem. Det er også grunn til å minne om det uventet positive resultatet fra overvåkingsprogrammet for disse lavbeitene: *Gjenveksten var langt raskere enn tidligere studier tilsa* (Tømmervik mfl. 2012). Likevel er det grunn til å understreke *at store deler av reindrifta i Karasjok og Kautokeino verken er økologisk eller økonomisk bærekraftig*. De sterkt reduserte lavbeitene fører også (som i Finland) til økende tilleggsføring, bl.a. med silo, som også har fått medieoppslag som et begynnende miljøproblem. I tillegg er det en stor ekstrakostnad, og det bringer reindrifta ut av den fordelaktige tilpasninga med kun å være avhengig av naturlig beite.

Jeg har også framført en bekymring for at myndighetenes styringsiver kan medføre en avsporing fra de nødvendige prosessene med reintallsfastsetting og reduksjon. Søkelyset burde i stedet rettes mot å finne tillitsskapende metoder for reduksjon hvor alle aktører kunne komme positivt ut. Dessuten bør man se nærmere på vinterbeiteområdene.

Nordland og Troms har tre store problemer. Det ene er vanskelige vintre. Den delen av det man i hvert fall kan gjøre noe med, er å få økt tilgang til sikrere vinterbeiter i Sverige gjennom den norsk-svenske reinbeitekonvensjonen. Det andre er en altfor liten utnytting av sommerbeiteressursene. Dette kan også løses gjennom å øke svenske reindriftssamers bruk av sommerområdene – også dette gjennom den norsk-svenske reinbeitekonvensjonen. Det er derfor svært viktig at myndighetene følger opp arbeidet til den samiske arbeidsgruppa ledet av Sametinget i Norge og får ratifisert konvensjonen slik de samiske partene er blitt enige om.

Det tredje problemet er veksten i rovdyrstammene. I Nord-Trøndelag er dette problemet enda større enn i Nordland og Troms, og det er også et klart problem i Sør-Trøndelag/Hedmark. Det er helt nødvendig med en betydelig reduksjon av rovdyrstammene for å gjenvinne bærekrafta på det nivået som er mulig i disse områdene.

Reindrifta i Trollheimen trenger romsligere rammer (Danielsen og Riseth 2010). Materialet har ikke kunnet bringe fram bærekraftproblemer i tamreinlagenes reindrift.

### **4.5.3 Konklusjon og anbefalinger**

Jeg anser at det vesentlige av reindriftas bærekraftproblemer skyldes ytre forhold som generelt og økende press på driftsarealene og en rovdyrpolitikk som ikke tar hensyn til naturbaserte næringer. Store deler av reindrifta i Kautokeino og Karasjok er i økologisk og økonomisk ubalanse, men tilpasningen av reintallet kan ikke skje på en anstendig og effektiv måte uten at myndighetene respekterer reindriftssamenes kultur og selvbestemmelse i samsvar

med Norges internasjonale forpliktelser. Nedleggningen av områdestyrene skjedde på tross av tydelige protester fra både NRL og Sametinget.

For å styrke bærekrafta i reindrifta vil jeg tilrå følgende:

Myndighetene må benytte den kommende stortingsmeldinga om bærekraft i reindrifta til å utvikle en politikk for å styrke beskyttelsen av reindriftas driftsområder. Myndighetene må også vektlegge reindriftas positive bidrag til å opprettholde et åpent landskap og biodiversitet.

Konsultasjonsordningen som ble etablert i 2005, må brukes mer aktivt for å utvikle en forpliktende dialog med reindriftssamene, NRL og Sametinget. Det vil være mer i samsvar med myndighetenes internasjonale forpliktelser.

Myndighetene må gi reindrifta i Finnmark og reindriftas organer ro til å fastsette bruksregler og påfølgende reduksjon av reintall. Dialog fremmer gjensidig tillit, og det utvikler gode holdninger.

Forslaget fra den samiske arbeidsgruppa ledet av Sametinget i Norge til ny reinbeitekonvensjon med Sverige må søkes ratifisert og iverksatt snarest.

Myndighetene må utforme en rovdyrpolitikk som tar mye klarere hensyn til reindrifta og andre beitebrukere.

## Referanser

- Berg, B.A. (1990). *Myndighetenes behandling av konflikten mellom reindriftssamer og bønder i Nordland, Trøndelag og det søndenfjeldske på 1880- og 1890-tallet. En undersøkelse med utgangspunkt i forarbeider og innstillinger fra Lappekommisjonene av 1889 og 1892*. Hovedoppgave i historie. Institutt for samfunnsvitenskap. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Bitustøyl, K. (2013). Sørsamiske kulturimpulsar i sør – ei underkjent historie. I: B. Fossum (red.) *Åarjel – saemieh. Samer i sør*. Årbok nr. 11. Saemien Sijte 50 år, s. 59–71. Snåsa: Saemien Sijte.
- Danell, Ö. (2010). Renskötseln och rovdjuren. *Rangifer Report* 14, s. 78–79.
- Danielsen, I.E., og Riseth, J.Å. (2010). *Sikring av en bærekraftig reindrift i Trollheimen. Gjennomgang og vurdering av den driftsmessige situasjonen*. Utredningsoppdrag for Landbruks- og matdepartementet. Rapport 11/2010. Tromsø: Norut Tromsø.
- den Herder, M., Virtanen, R., og Roininen, H. (2004). Effects of reindeer browsing on tundra willow and its associated insect herbivores. *Journal of Applied Ecology*, 41, s. 870–879.
- Fjellheim, S. (2012). Gåebrien Sijte – en sameby i Rørostraktene. Røros: Sametinget, Sør-Trøndelag fylke og Det faglitterære fond.
- Gundersen, F. og Riseth, J.Å. (2013). *Diskurser om utviklingen av reindriften, samiske rettigheter og reindriftsforvaltningen i Norge og Sverige*. Delrapport nr. 1 [Foreløpig utgave] fra prosjektet «Reindriftsforvaltning, rettigheter og arealkonflikter». Ås: UMB.
- Hausner, V.H., Fauchald, P., Jernsletten, J.L. (2012). Community-Based Management: Under What Conditions Do Sámi Pastoralists Manage Pastures Sustainably? *PLoS ONE* 7(12): e51187.
- Indredepartementet. (1904). Indstilling fra den ved Stortingets Beslutning at 27nde juli 1897 og kongelig Resolution af 9nde September samme år nedsatte Kommission, der har havd at tage under overveielse, hvilke lovregler m.v. vedkommende Lappevæsenet der bliver at

- istandbringe, etterat Lov om Lapperne i de forenede Kongeriger Norge og Sverige af 2de juni 1883 er traadt ut af kraft. Kristiania.
- Johansen, B.E. og Karlsen, S.R. (2002). Finnmarksvidda changes in lichen cover 1987–2000. Poster presentation at the 12<sup>th</sup> Nordic Conference on Reindeer Research, Extended abstract. *Rangifer Report* No. 6:65–66.
- Jünge, Å. (2005). Paradigm shifts in South Sámi research. The invasion hypothesis under scrutiny. Kap. 4 i: G. Cant, J. Inns og A. Goodall. *Discourses and Silences: Indigenous Peoples, Risks and Resistance*. Christchurch, New Zealand: Department of Geography, University of Canterbury.
- Karlsen, S.R., Tømmervik, H., Johansen, B. og Riseth, J.Å. (2012). Fremtidig skogsutbredelse på Finnmarksvidda som en følge av klimaendring og dens konsekvenser for reindriften. *Reindriftnytt* 2/2012:11–13.
- Karlstad, S. (1998). Institutional theory, Co-management and Sustainable development in Saami reindeer commons – Critical factors for a robust system of local management. I S. Jentoft (red.) *Commons in A Cold Climate: Coastal Fisheries and Reindeer Pastoralism in North Norway: The Co-Management Approach*, 247–268. Paris og New York: UNESCO og Partheneon Publishers.
- Kosmo, A.J., og Lenvik, D. (1985). Ressurstilpasningen i reindriften. *Landbruksøkonomisk Forum*, 2/85:23–27.
- Lenvik, D. (1989). Utvalgsstrategi i reinflokken. *Norsk Landbruksforskning / Norwegian Agricultural Research* Supplement no. 4, s. 11–25. Ås: Statens fagtjeneste for landbruket / Norwegian Agricultural Advisory Centre.
- Lie, I., Vistnes, I. og Nellemann, C. (2006). *Hyttebygging i reindriftsområder. Omfang av hyttebygging, konsekvenser for reindrift og plan- og saksbehandling i områder med samisk reindrift*. Rapport 2006:5. Alta: Norut NIBR Finnmark.
- LMD. (2008). Veileder for fastsetting av økologisk bærekraftig reintall. Landbruks- og matdepartementet.
- Norberg, L. [Udtja Lasse]. (2007). *Begrav mitt hjärta vid Udtjajaure*. Stockholm: Emma.
- NOU 2001:35: *Forslag til endringer i reindriftsloven*. Innstilling fra reindriftslovutvalget oppnevnt av Landbruksdepartementet 5. november 1998. Avgitt 15. mars 2001. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.
- Olofsson, J., og Oksanen, L. (2005). Effects of reindeer density on vascular plant diversity on North Scandinavian mountains. *Rangifer* 25, s. 5–18.
- Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons. The Evolution of Institutions for Collective Actions*. Cambridge, USA: Cambridge University Press.
- Ostrom, E., Gardner, R., og Walker, J. (1994). *Rules, Games & Common-Pool Resources*. Ann Arbor, USA: The University of Michigan Press.
- Pavall, I.-L. (2007). Fra norsk-svensk reinbeitekommissjon av 1997 til dagens utfordringer for den grenseoverskridende reindrift. I: E.G. Broderstad, E. Niemi og I. Sommerseth: *Grenseoverskridende reindrift før og etter 1905*. Skriftserien nr. 14, s. 123–130. Senter for samiske studier. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Reinbeitekommissjon. (1967). Norsk-svensk reinbeitekommissjon av 1964. Innstilling avgitt februar 1967.
- Reinbeitekommissjon. (2001). Norsk-svensk reinbeitekommissjon av 1997. Innstilling avgitt mai 2001.
- Reindriftsadministrasjonen. (1981–1991). *Melding om reindrift (årlig utgivelse)*. Alta: Reindriftsforvaltningen.
- Reindriftsforvaltningen. (2001–2013). *Ressursregnskap for reindriftnæringen (årlig utgivelse)*. Alta: Reindriftsforvaltningen.

- Riksrevisjonen. (2012). Riksrevisjonens undersøkelse av bærekraftig reindrift i Finnmark Dokument 3:14 (2011–2012).
- Riseth, J.Å. (2000). Sámi Reindeer Management Under Technological Change 1960–1990: Implications for Common-Pool Resource Use under Various Natural and Institutional Conditions. A Comparative Analysis of Regional Development Paths in West Finnmark, North Trøndelag, and South Trøndelag / Hedmark, Norway. *Dr. Scientarium Theses 2000:1. Dissertation*. Ås: Institutt for økonomi og samfunnsfag, Norges Landbrukshøgskole.
- Riseth, J.Å. (2009). Modernization and pasture degradation. A comparative study of two Sámi reindeer pasture regions in Norway 1960–1990. VDM Verlag.
- Riseth, J.Å. (2013). Reindriften i Nord-Norge: Fra vikeplikt til bærekraft? I: Jentoft, S., J.I. Nergård og K.A. Røvik (red.). *Hvor går Nord-Norge? Politiske tidslinjer*, s. 401–416. Orkana akademisk.
- Riseth, J.Å. (2014). To skritt fram og ett tilbake? Samisk reindrift og kampen for anerkjennelse. *Ottar* 3/2014, s. 28–34.
- Riseth, J.Å., og Oksanen, L. (2007). Ressursøkonomiske og økologiske perspektiver på grenseoverskridende reindrift. I: E.G. Broderstad, E. Niemi og I. Sommerseth: Grenseoverskridende reindrift før og etter 1905. Skriftserien nr. 14, s. 93–113. Senter for samiske studier. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Riseth, J.Å., og Vatn, A. (2009). Modernization and pasture degradation. A comparative study of two Sámi reindeer pasture regions in Norway. *Land Economics* 85 (1) February 2009: s. 87–106.
- Riseth, J.Å., Lie, I., Holst, B., Karlsen, S.R., Tømmervik, H. (2009). Climate change and the Sámi reindeer industry in Norway. Probable needs of adaptation. *Climate Change: Global Risks, Challenges and Decisions* IOP Publishing. *IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science* 6 (2009). 34203.9 doi:10.1088/1755-1307/6/4/342039
- Statens reindriftnæring. (2014). Ressursregnskap for reindriftnæringen. Alta: Statens reindriftnæring.
- St. meld. 28 (1991–92). *En bærekraftig reindrift*. Landbruksdepartementet.
- Tømmervik, H., Bjerke, J.W., Gaare, E., Johansen, B., og Thannheiser, D. (2012). Rapid recovery of recently overexploited winter grazing pastures for reindeer in northern Norway. *Fungal ecology* 5: 3–15.
- Tømmervik, H., og Riseth, J.Å. (2011). Naturindeks. Historiske tamreintall i Norge fra 1800-tallet fram til i dag. NINA Rapport 672. NINA.
- Tømmervik, H., Dunfjeld, S., Olsson, G.A., og Østby Nilsen, M. (2010). Detection of ancient reindeer pens, cultural remains and anthropogenic influenced vegetation in Byrkjje (Børgfjell) mountains, Fennoscandia. *Landscape and Urban Planning*, 98: 56–71.
- Tømmervik, H., Johansen, B., Riseth, J.Å., Karlsen S.-R., Solberg, B. og Høgda, K.-A. (2009). Above ground biomass changes in the mountain birch forests and mountain heaths of Finnmarksvidda, Northern Norway, in the period 1957–2006. *Forest Ecology and Management* 257: 244–257.
- Tveraa, T., Fauchald, P., Yoccoz, N.G., Ims, R.A., Aanes, R. og Høgda, K.-A. (2007). What regulate and limit reindeer populations in Norway? *Oikos* 116, s. 706–715.
- Økonomisk utvalg (2013): Totalregnskapet for reindriftnæringen. Alta: Statens reindriftnæring.

# 5 Hva skjer med fiskeriene i de sjøsamiske fjordene?

**Else Grete Broderstad**, dr.polit. faglig leder, Senter for samiske studier, UiT Norges arktiske universitet

**Einar Eythórsson**, dr.polit, seniorforsker, Norsk institutt for kulturminneforskning

## ***Sammendrag:***

*I denne artikkelen ser vi på utviklingen i kyst- og fjordfisket i kommuner med sjøsamisk befolkning i Finnmark og Nord-Troms ut ifra Fiskeridirektoratets statistikk over fangster og antall mindre fiskefartøyer og SSBs statistikk over antall fiskere etter kommune. For Finnmark og Nord-Troms sett under ett er det en klar nedadgående trend i antall fiskebåter under 11 meter og antall fiskere (både gruppe I og gruppe II) i de fleste kystkommuner. Nedgangen er særlig tydelig i perioden etter 2000. Et unntak fra dette generelle bildet er fiskeriene i «kongekrabbeområdet»; fjordkommuner øst for Nordkapp. Der har antall båter under 11 meter, antall fiskere og fangstverdi, både når det gjelder kongekrabbe og torsk, økt i tiden etter 2008. Utviklingen i Øst-Finnmark viser at fjordfiske fortsatt kan framstå som et attraktivt yrkesvalg og en livskraftig næring hvis rammebetingelsene legges til rette. Samtidig viser tallene for Finnmark og Nord-Troms sett under ett at utviklingen i småskalafisket har vært urovekkende negativ over lengre tid. Løsningen er etter vårt syn ikke å innføre strukturkvoter for de minste båtene, som ytterligere vil redusere denne flåtegruppen og fjerne fiskerettigheter fra lokalsamfunnene i fjordene. Den største utfordringen med tanke på å styrke grunnlaget for bosettingen i de sjøsamiske fjordområdene er derimot å løse mottaksproblemene, slik at småskalafiskerne har sikre og forutsigbare leveringsmuligheter i sine nærrområder.*

## **5.1 Innledning<sup>42</sup>**

Artikkelen bygger til dels på en tidligere studie av hvordan sjøsamiske lokalsamfunn i Porsanger og Varanger (Nesseby kommune) har respondert på økologiske endringer og endringer i forvaltningen av fisket i fjordene (Broderstad og Eythórsson 2014). Med respons forstår vi her utviklingen i antall fiskere i gruppe I og gruppe II i perioden 1983–2013. Vi har valgt å sette søkelys på de minste båtene – antall fartøyer under 11 meter tilhørende disse kommunene, samt verdien av deres leveranser. Materialet inkluderer også andre utvalgte kommuner i Finnmark og Nord-Troms. Tallmaterialet vi presenterer her, er hentet fra Fiskeridirektoratet. For Finnmark og Nord-Troms sett under ett er det en klar nedadgående

---

<sup>42</sup> Takk til Bjørn Hatteng for hjelp til figurene som viser utviklingen i antall hoved- og biyrkefiskere.

trend i antall fiskebåter under 11 meter og antall fiskere (både gruppe I og gruppe II) i de fleste kystkommuner. Nedgangen er særlig tydelig i perioden etter 2000. I noen kommuner er det en påfallende nedgang fra 2002 til 2004, som kan ha sammenheng med kondemneringsordningen som ble iverksatt fra 2002. For de siste fem årene ser vi at nedgangen i antall mindre fartøyer og fiskere har stoppet opp eller snudd i området øst for Nordkapp, spesielt i fjordkommunene Porsanger, Tana og Nesseby. Åpnere adgang til fiske etter kongekrabbe for fartøygruppen under 11 meter ser ut til å forklare dette, siden vi ikke ser tilsvarende trend i kommuner i Vest-Finnmark og Nord-Troms.

Fiskefartøyer i gruppe I, adgangsbegrenset gruppe med fartøykvoter, er delt opp i fire lengdegrupper, 21–28 meter, 15–21 meter, 11–15 meter og under 11 meter. De tre førstnevnte gruppene er inkludert i den såkalte strukturkvoteordningen, som betyr at kvoter fra to fartøyer kan slås sammen når ett av dem tas permanent ut av fisket. Gruppen under 11 meter er pr. i dag unntatt fra strukturkvoteordningen, men Regjeringen har våren 2014 foreslått at denne gruppen også skal inkluderes i ordningen. Fartøyer i gruppe II, åpen gruppe, fisker på en gruppekvote. Gruppe II skal gjøre det mulig å fiske i kombinasjon med andre næringer, noe som har vært en vanlig tilpasning i sjøsamiske områder. I de sjøsamiske fjordområdene er den vanligste fartøytypen en sjark under 11 meters lengde, enten i gruppe I (heltidsfiskere) eller gruppe II (deltidsfiskere). Reguleringer av adgangen til fiske for båter under 11 meter i begge grupper, men spesielt i gruppe II, er derfor svært viktige for fisket i de sjøsamiske områdene.<sup>43</sup>

## 5.2 Porsanger og Varanger

Måten lokale kystsamfunn håndterer endringer på, og hvorvidt de er i stand til å opprettholde et lokalt fiske, sier noe om hvilke muligheter som finnes for å stå imot endringer som truer eksistensen til disse lokalsamfunnene. Mange lokalsamfunn i fjordområder har gjennomgått dramatiske endringer de siste 30 årene. Noen av disse endringene ser ut til å være irreversible i en negativ forstand. Men i noen tilfeller kan lokalsamfunnene tilpasse seg, eller til og med dra nytte av disse endringene hvis forutsetningene for dette er til stede.

I ovennevnte artikkel (Broderstad og Eythórsson 2014) gjør vi et skille mellom mestringsstrategier som gjelder for en kortere periode (kortere enn ti år) og tilpasningsstrategier som har et lengre tidsspenn. På kort sikt håndteres endringene lokalt ved at folk finner andre jobber i påvente av bedre tider, slik at de relativt raskt kan returnere til fisket. Samtidig kan myndighetene gripe inn med krisehemmende tiltak. Hvis endringene framstår som varige, kreves det mer permanente tilpasninger. Slike mer permanente tilpasninger på lokalsamfunnsnivå krever samhandling med mange aktører også på regionalt og nasjonalt nivå. En forutsetning for tilpasning er i mange tilfeller at myndighetene griper inn for å endre i rammebetingelsene. Vi vil ikke gå nærmere inn på dette teoretiske rammeverket her. En dypere analyse av hvordan slike strategier er blitt initiert på ulike nivåer over tid, krever videre forskning.

---

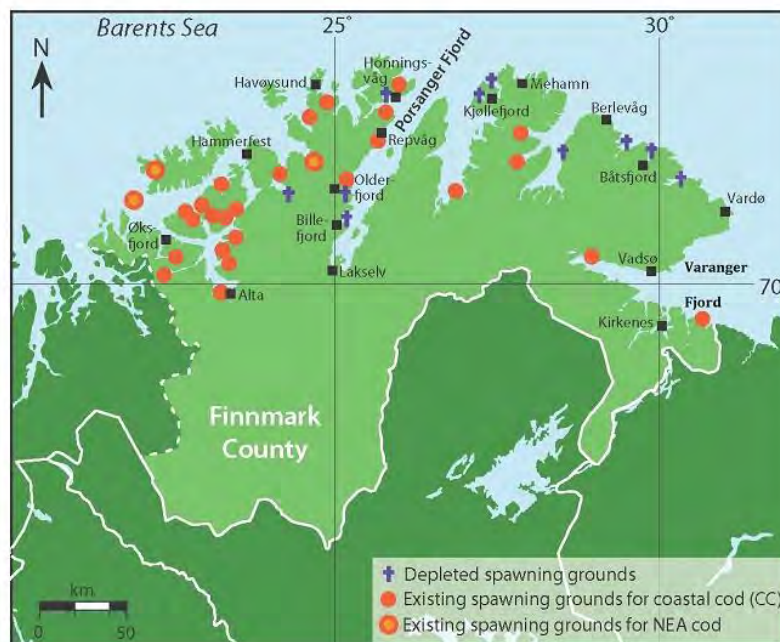
<sup>43</sup> Se for øvrig Fiskeri- og kystdepartementets faktaark C-7-2 og C-8-1.



## 5.3 Økologiske endringer

Fjordsystemene i Porsanger og Varanger har gjennomgått markante økologiske endringer gjennom de siste tre tiårene. Kartet under er laget av Anita Maurstad og Jan Sundet (1998). Det er basert på intervjuer med fiskere i 1996, og forteller om aktive gyteplasser for kysttorsk og skrei på midten av 1990-tallet, og om forlatte eller utfiskede gyteplasser. Selv om oversikten over gyteplasser trolig ikke er fullstendig, gir den et oversiktsbilde av utbredelsen av lokal gyting i fjordene og omfanget av utfiskede/forlatte gyteplasser.

**Figur 5.1 Gyteplasser for kysttorsk og skrei ved Finnmarkskysten**  
(Maurstad og Sundet 1998)



I begge fjordene har det skjedd lignende endringer, men ikke samtidig. Ved hjelp av intervjuer fra Porsanger, foretatt av forskere i Fávllis-prosjektene<sup>44</sup> og en analyse av et intervjumateriale fra Varanger etter Johan Albert Kalstad (Kalstad, Bjørklund og Eythórsson 2011), kan vi dele de økologiske endringene i disse to fjordene inn i fire kategorier. Det er snakk om: 1) invasjon av grønlandssel, 2) kysttorsk som er blitt borte, og gyteplasser som ikke er mer, 3) reduksjon i tareskog og 4) kongekrabbens inntog. Den sistnevnte endringen ser ut til å være irreversibel.

Tabellen under viser at de økologiske endringene har skjedd til ulike tider. Invasjonen av grønlandssel skjedde først i Varanger og nesten ti år senere i Porsanger, men grønlandsselen forsvant samtidig fra de to fjordene. Det er også forskjell når det gjelder kysttorsk; i Varanger

<sup>44</sup> Fávllis-prosjektene/-nettverket har vært lokalisert ved Senter for samiske studier, UiT Norges arktiske universitet. Forskningen har skjedd i samarbeid med Norsk institutt for kulturminneforskning og Havforskningsinstituttet, samt med forskere ved Norges fiskerihøgskole. Samiske kompetansesentra har vært sentrale aktører i forskningssamarbeidet så vel som kanadiske og amerikanske forskere. Lokal økologisk kunnskap i fjorder (med hovedvekt på Porsangerfjorden) har vært et hovedtema i forskningen.

var den borte i omtrent ti år. Samtidig som torsken kom tilbake i Varanger, ble den borte i Porsanger. Etter 25 år er den ikke kommet tilbake, hverken til Olderfjord eller de indre deler av fjorden, selv om det kan være tegn til liv på gytefelt i ytre del av fjorden. Tareskogen forsvant i begge fjordene og er delvis kommet tilbake i Varanger, men ikke i Porsanger. I Varanger kom kongekrabben på begynnelsen av 1990-tallet, og det tok ti år før krabben nådde Porsanger. Kongekrabben er antatt å være kommet for å bli.

**Tabell 5.1 En skjematisk oversikt over økologiske endringer i Varanger og Porsanger siden 1979**

	Varanger		Porsanger	
	<i>Tidsperiode</i>	<i>Reversibel/ Irreversibel</i>	<i>Tidsperiode</i>	<i>Reversibel/ irreversibel</i>
Invasjon av grønlandssel	1979–1989	Reversibel	1987–1989	Reversibel
Kysttorsk og gytefelt blitt borte	1979–1989	Reversibel	1987–	Irreversibel ?
Reduksjon i tareskog	1980-tallet	Reversibel	1980-tallet	
Invasjon av kongekrabbe	1990–	Irreversibel	2000–	Irreversibel

## 5.4 Endringer i fiskeriforvaltning og politikk

Endringer i fiskeripolitikk og forvaltning handler både om større reformer og om tiltak som er spisset mot arter og regioner. Endringene har vært iverksatt basert på varierende motiver som respons på økologiske endringer, ressursvern og fredningsspørsmål, ønske om økt økonomisk inntjening og ressursfordelingsspørsmål. Vi har valgt å legge vekt på fire forvaltningsendringer som har hatt betydning for lokale fiskerier i de to fjordene.

Innføring av den individuelle fartøykvoteordningen for kystflåten i 1990.

Kondemneringsordningen 2002–2009.

Utviklingen av forvaltningsregimet for kongekrabben 2002–2008.

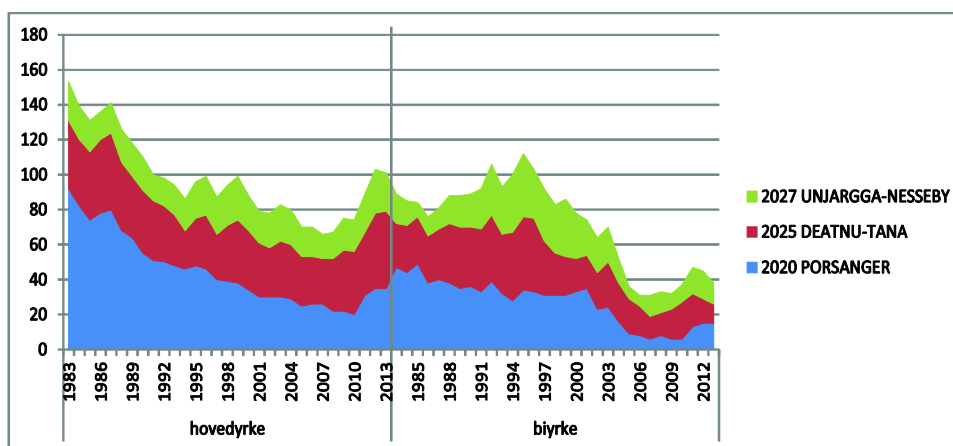
Etablering av konkrete forvaltningstiltak begrunnet ut fra hensyn til sjøsamisk fiske og samiske lokalsamfunn.

Siden vi setter søkelys på fartøygruppen under 11 meter, har vi ikke sett spesielt på virkningene av strukturordningen (muligheten til å slå sammen kvoter), i og med at den ikke har vært aktuell for denne fartøygruppen. Fiskere og fiskerisamfunn må forholde seg til og respondere på endringer i fiskeripolitikk og forvaltning i tillegg til økologiske endringer, endringer i markedet for fisk og mottakssituasjonen i nærområdet. Regional ressursvikt eller bortfall av fiskemottak kan derfor virke inn på utviklingen lokalt. I et større statistisk materiale er det mulig å se utslag av endringer i fiskeripolitikk og forvaltning. Sammenligningen mellom Porsanger, Tana og Nesseby og andre utvalgte fjordområder og fiskevær i Finnmark og Nord-Troms viser likheter og ulikheter i tallmaterialet, og kan si noe om hvordan de ulike mestrings- og tilpasningsstrategiene har virket.

## 5.4.1 Fartøykvoteordningen

Fartøykvoteordningen ble innført som en respons på en alvorlig nedgang i den nordøst-atlantiske torskebestanden. Vilkåret for å få en såkalt fartøykvote var at fartøyet hadde fisket et visst kvantum torsk i de tre foregående årene fram til 1989. I Finnmark var dette også år med selinvasjon, som førte til at torskefangstene ble små. Dermed ble de fleste småskalafiskerne i Finnmark henvist til en maksimalkvoteordning (gruppe II) som innebar små fangstmuligheter, spesielt i de første årene etter 1990. Gitt denne situasjonen kunne man forventet en brå nedgang i antall fiskere på begynnelsen av 1990-tallet. Imidlertid ser vi fra tallmaterialet til Fiskeridirektoratet at nedgangen i antall fiskere strekker seg over et lengre tidsrom, med en sterkere nedgang i årene 2000 til 2005. Fra figuren under, som viser utviklingen i antall fiskere i kommunene Nesseby, Tana og Porsanger fra 1983 til 2013, går det klart fram at den største nedgangen i antall fiskere i gruppe II kom på 2000-tallet.

**Figur 5.2 Antall fiskere i henholdsvis gruppe I og gruppe II i Nesseby, Tana og Porsanger, 1983–2013** (Fiskeridirektoratet)



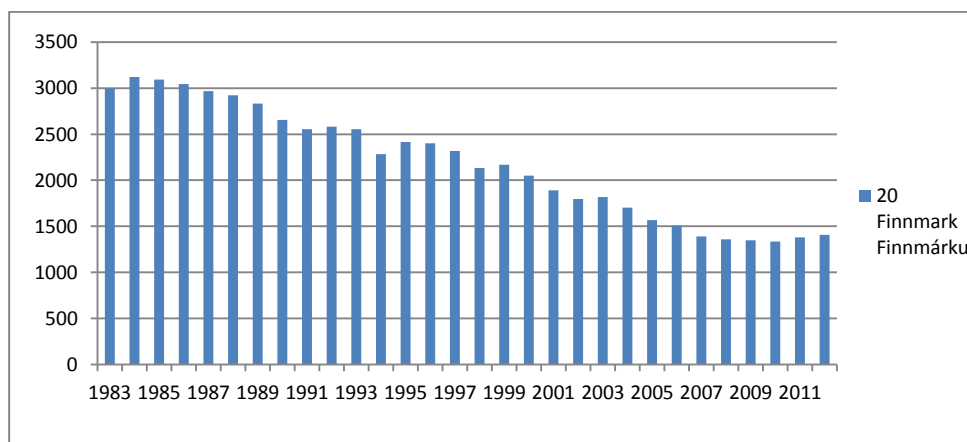
Når det gjelder Porsanger, viser tallene at det var en betydelig nedgang i antall fiskere også i årene før 1990. Senere skjedde det en jevn reduksjon. Nedgangen i Porsanger blant hovedyrkefiskere (gruppe I) mellom 1988 og 1995 var på 30 %. I samme tidsperiode økte antallet i denne gruppen i Varanger med 9 %. Antallet biyrkefiskere (gruppe II) i Nesseby økte med 125 %; fra 16 til 36 i samme periode. I Porsanger gikk antall gruppe II-fiskere ned med vel 10 %, i perioden, fra 38 til 34 fiskere. I Tana gikk antallet hovedyrkefiskere ned fra 39 til 27 (–31 %) i perioden 1988–1995. Antallet biyrkefiskere i Tana økte samtidig fra 34 til 42 (+34 %). I hele Finnmark ble antallet hovedyrkefiskere i samme periode redusert fra 2222 til 1650, en nedgang på 26 %, mens antall deltidsfiskere økte med 9 %, fra 701 til 765. Utviklingen i Nesseby var derfor utypisk sammenlignet med resten av Finnmark, mens Porsanger og Tana var nærmere fylkesgjennomsnittet.

Fra 1995 til 2005 var det stor nedgang i gruppe II både i Porsanger og Varanger, på henholdsvis 80 % og 74 %. I denne perioden ble antall hovedyrkefiskere i Porsanger nesten halvert. I Nesseby var det en reduksjon på 20 % i denne gruppen.

Figur 5.2 viser imidlertid at utviklingen tok en ny vending i årene 2010–2012. Nedgangen snudde i alle de tre kommunene; det ble flere fiskere i både gruppe I og gruppe II. Vi kommer tilbake til årsakene til dette.

Figur 5.3 viser utviklingen i antall fiskere totalt, for hele Finnmark fra 1980 til 2011. Hvis det var slik at et stort antall fiskere brått ble «kastet på land» i 1990, kunne man forvente en klar nedgang i antall fiskere like etter. Men man kan ikke lese en brå nedgang umiddelbart etter innføringen av fartøyskvotesystemet. Derimot ser vi en relativt jevn nedgang fra 1980-tallet og fram til 2008. Nedgangen ser ut til å gå raskere i perioden 2000 til 2008 sammenlignet med årene etter 1990. En årsak kan være endringer i fartøyskvotesystemet på 2000-tallet som gjorde det mulig å slå sammen kvoter (strukturordningen), som først gjaldt fartøyer ned til 15 meters lengde, og senere ned til 11 meter. I tillegg ble det gjennomført en kondemneringsordning i årene 2002 til 2009 for fartøyer under 15 meter. Både strukturordningen og kondemneringsordningen førte til at mange fartøyer ble tatt ut av fisket. Med færre fiskefartøyer blir det rimeligvis behov for færre fiskere. Hensikten med innføring av strukturkvoter og kondemnering av mindre fartøyer har også vært å øke produktiviteten for arbeidskraften i fiskeflåten. En bieffekt av slike ordninger som ensidig fokuserer på fiskeflåtens effektivitet, er at enkelte fiskerisamfunn blir tappet for kvoter og fartøyer, slik at det økonomiske grunnlaget for hele lokalsamfunn faller bort. Hvis regjeringens forslag om å utvide strukturvoteordningen til også å gjelde fartøygruppen under 11 meter blir gjennomført, vil denne trenden utvilsomt forsterkes. Det medfører større uforutsigbarhet og samfunnsøkonomiske tap for de involverte lokalsamfunn og kommuner. Statistikken som presenteres i følgende avsnitt, viser en drastisk nedgang i antall fiskere og fartøy under 11 meter i kyst- og fjordkommuner i Finnmark og Nord-Troms. Spesielt i tiden etter årtusenskiftet har denne utviklingen skutt fart, med unntak av ett område, «kongekrabbeområdet» øst for Nordkapp. Nedgangen skyldes til dels aktive tiltak for å redusere antall båter i gruppen under 11 meter (kondemneringsordningen 2002–2009), men slike tiltak forklarer bare en del av reduksjonen.

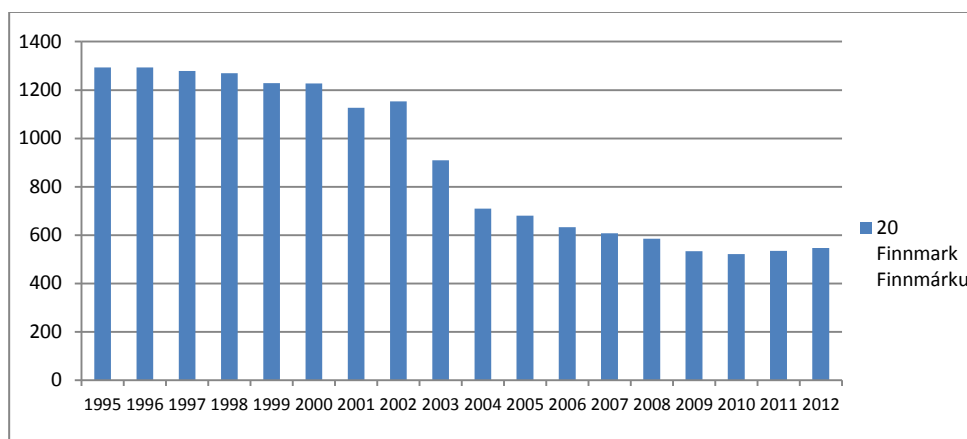
**Figur 5.3 Antall fiskere totalt i Finnmark fylke (Statistisk sentralbyrå)**



## 5.4.2. Kondemneringsordningen 2002–2009

For fartøygruppen under 15 meter, og spesielt gruppen under 11 meter som ikke er inkludert i strukturordningen, fikk kondemneringsordningen stor betydning. Et fond, finansiert både av staten direkte og en avgift på fiskeflåten, kjøpte ut eldre fiskebåter med den hensikt å fjerne dem fra aktivt fiske. I Finnmark ble 98 fartøyer kjøpt ut på denne måten i perioden 2002 til 2009. Disse utgjorde 20 % av deltakeradgangene i torskefisket i den aktuelle fartøygruppen. Kondemneringene i Finnmark kostet 52,8 millioner, nesten en fjerdedel av kostnaden ved kondemneringsordningen på landsbasis. Figur 5.4 viser utviklingen i antall registrerte fiskefartøyer i den minste gruppen, båter under 10 meters lengde, i perioden 1995 til 2011. Den viser at denne gruppen ble mer enn halvert i antall fra 2002 til 2008, en nedgang på ca. 600 båter. Det er derfor tydelig at selv om virkningene av kondemneringsordningen er en del av forklaringen, utgjør kondemnerte båter ikke mer enn 10–15 % av de båtene som er forsvunnet ut av statistikken i løpet av de ovennevnte seks årene.

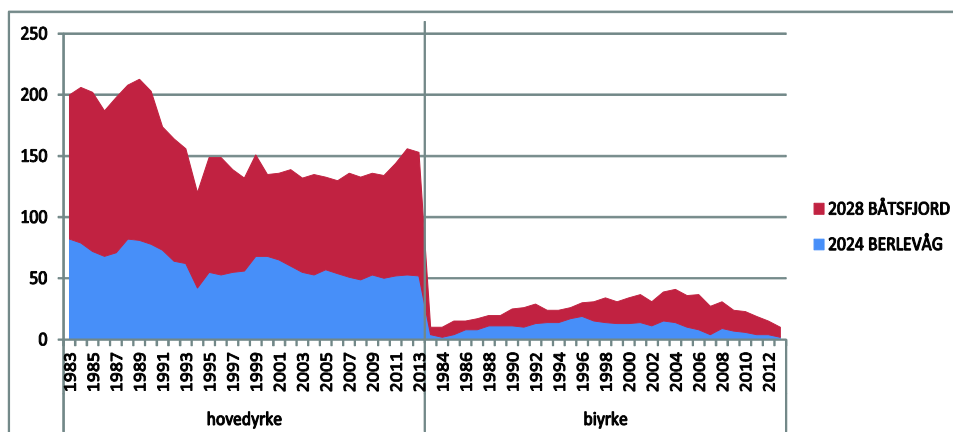
**Figur 5.4 Antall registrerte fiskefartøy med motor under 10 meter<sup>45</sup> i Finnmark, 1995–2011 (Statistisk sentralbyrå)**



Med tanke på den dramatiske nedgangen i antall små fiskebåter i Finnmark på 2000-tallet er det interessant å spørre hvordan nedgangen, både i antall båter og fiskere, er fordelt mellom sjøsamiske fjordområder og fiskevær på kysten. Figur 5.5 viser utviklingen i antall fiskere i to fiskevær i Øst-Finnmark, Båtsfjord og Berlevåg for 1985–2011. Denne kan sammenlignes med figur 5.2, som viser tilsvarende tall for fjordkommunene Porsanger, Tana og Nesseby. I motsetning til fjordkommunene viser tallene for fiskeværene en brå nedgang i antall hovedyrkefiskere umiddelbart etter at fartøykvotesystemet ble innført i 1990, men deretter et relativt stabilt antall fra 1995 til 2011, gruppe I og gruppe II sett under ett.

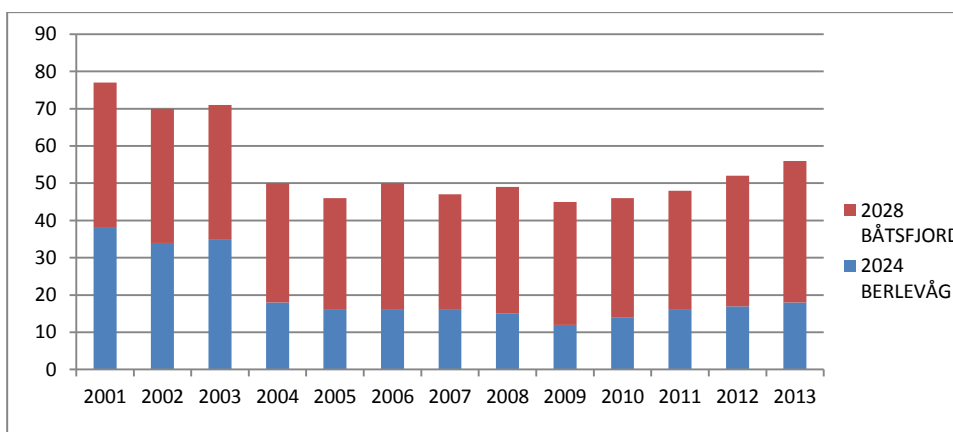
<sup>45</sup> Den minste lengdegruppen fiskeriforvaltningen opererer med, var tidligere fartøyer under 10 meter, men den ble senere endret til under 11 meter. Statistisk sentralbyrå bruker fortsatt kategorien fartøyer under 10 meter.

**Figur 5.5 Antall fiskere i henholdsvis gruppe I og gruppe II i Berlevåg og Båtsfjord i 1983–2013 (Fiskeridirektoratet)**



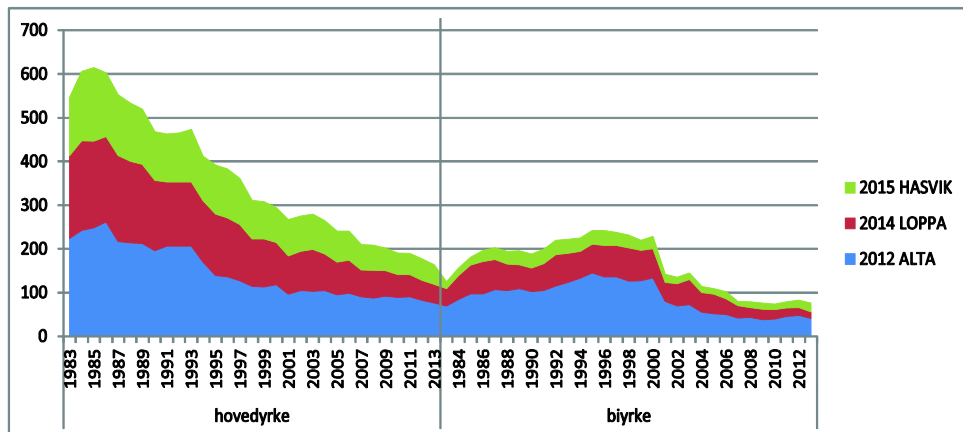
Figur 5.6 viser at antallet båter under 11 meter i Båtsfjord og Berlevåg holder seg noenlunde konstant og viser en svak økning fra og med 2009–2010. Den nærliggende forklaringen er kongekrabbefisket som vi skal komme tilbake til. Imidlertid er ikke økningen i antall båter like stor som for båter under 11 meter i Nesseby, Tana og Porsanger, jf. figur 5.13.

**Figur 5.6 Utviklingen i antall båter under 11 meter i Båtsfjord og Berlevåg (Fiskeridirektoratet)**

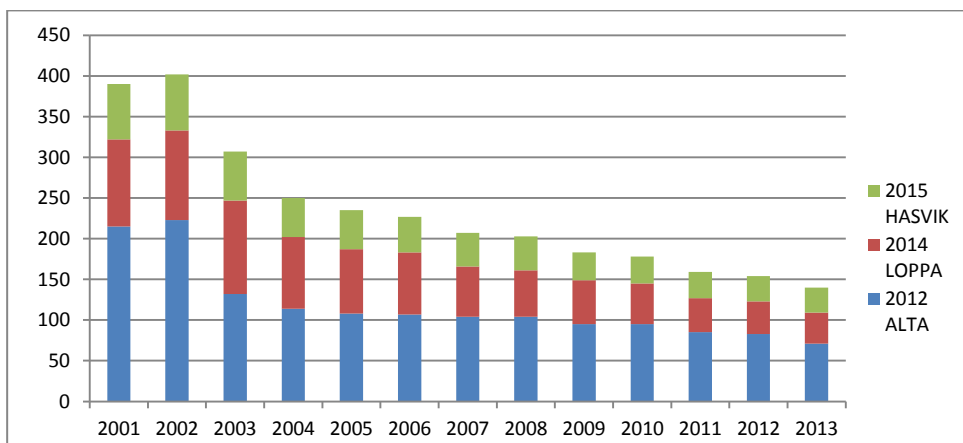


For å undersøke om trendene vi ser for Porsanger, Tana og Nesseby (figur 5.2) også gjelder andre kyst- og fjordkommuner i Finnmark, har vi sett på tilsvarende tall for tre kommuner i Vest-Finnmark: Hasvik, Loppa og Alta (figur 5.7). Felles for disse kommunene (som for Nesseby, Tana og Porsanger) er at det ikke er registrert noen nedgang i antall registrerte fiskere i de tre første årene etter 1990. Fra 1994 til 2000 var det sterk nedgang i antall heltidsfiskere i alle tre kommuner, og nedgangen har fortsatt fra år til år fram til 2011 i Hasvik og Loppa. I de tre kommunene økte antall deltidsfiskere (gruppe II) en del på 1990-tallet, men falt brått etter 2000. Figur 5.8 viser at det har vært en jevn nedgang i antall fiskefartøy under 11 meter i disse tre kommunene i Vest-Finnmark. I denne figuren er båtgruppene under 10 meter og mellom 10 og 10,99 slått sammen.

**Figur 5.7 Antall fiskere i henholdsvis gruppe I og gruppe II i Hasvik, Loppa og Alta i 1983–2013 (Fiskeridirektoratet)**

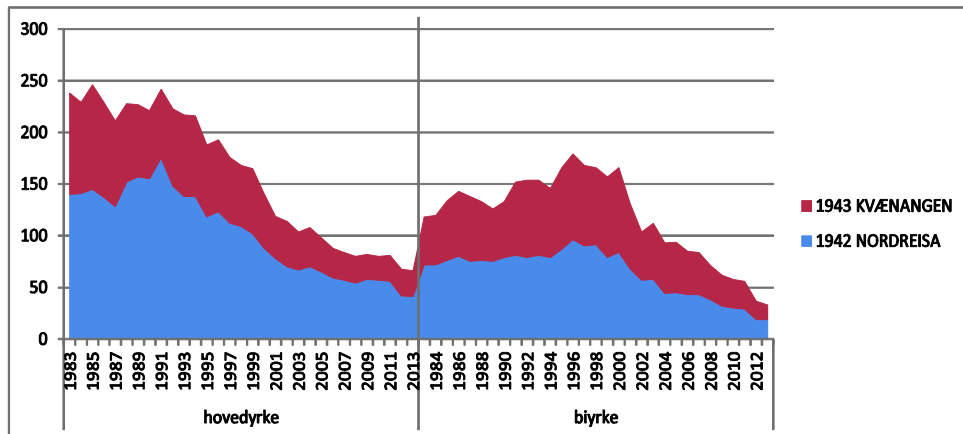


**Figur 5.8 Utviklingen i antall fiskebåter under 11 meter i Hasvik, Loppa og Alta (Fiskeridirektoratet)**

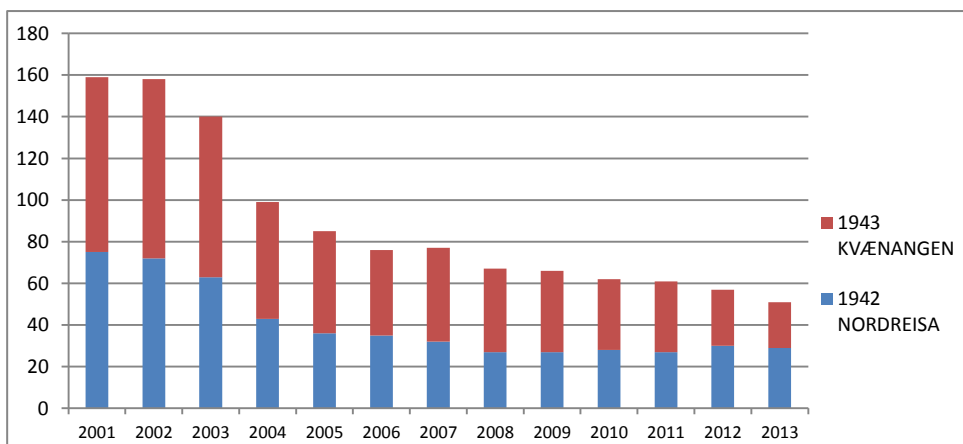


Vi har i tillegg sett på tallene for fem fjordkommuner i Nord-Troms: Kvænangen, Nordreisa, Kåfjord, Lyngen og Storfjord. Disse kommunene viser litt forskjellige trender for årene etter 1990, men alle fire har en tydelig nedgang i begge grupper fiskere i tiden etter 2000, på samme måte som Porsanger, Tana og Nesseby. I Kvænangen og Nordreisa falt antall fiskere i gruppe I raskt fra 1991, og nedgangen fortsatte på 2000-tallet. I gruppe II økte antallet i begge kommuner i tiden fra 1990 til 1995, men falt deretter raskt.

**Figur 5.9 Antall fiskere i henholdsvis gruppe I og gruppe II i Kvæningen og Nordreisa, 1983–2013 (Fiskeridirektoratet)**



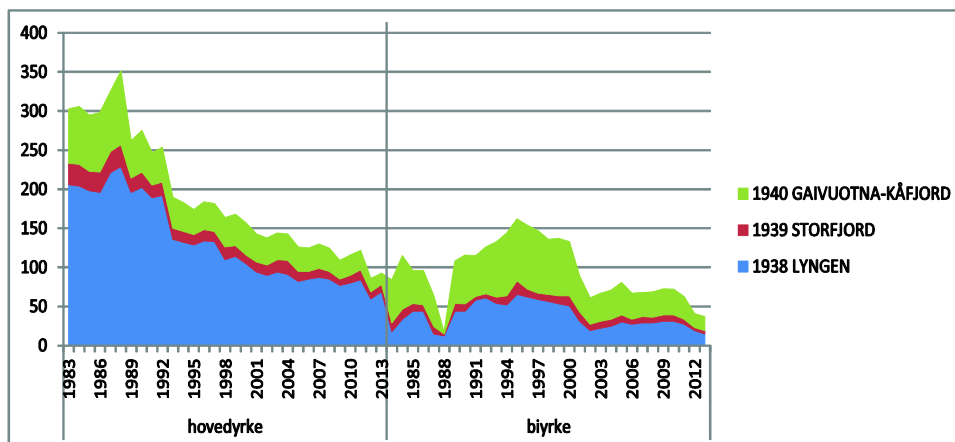
**Figur 5.10 Utviklingen i antall fiskebåter under 11 meter i Kvæningen og Nordreisa (Fiskeridirektoratet)**



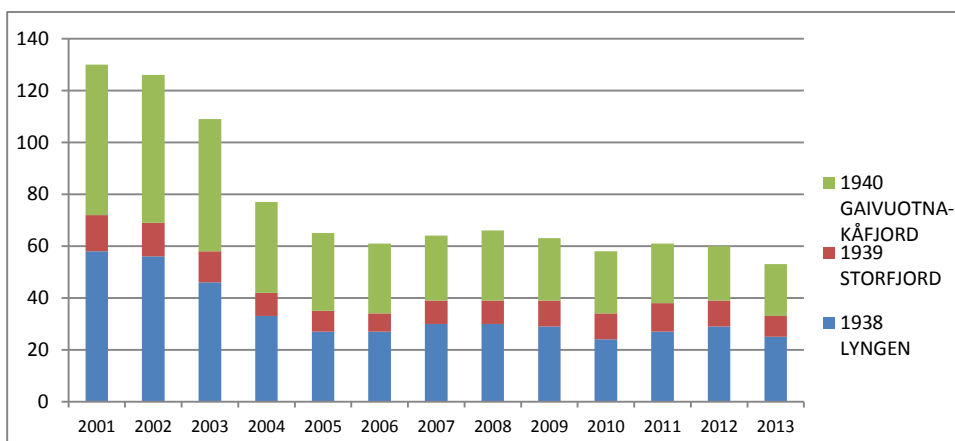
I Kåfjord falt antall fiskere i gruppe I sterkt i årene før 1990, men stabiliserte seg i årene fra 1990 til 2000. Fra 2000 til 2012 har det igjen vært sterk nedgang i denne gruppen. I Kåfjord var det en markert økning i gruppe II i årene rundt 1990, men etter 1994 har det også vært sterk nedgang i gruppe II. I Storfjord og Lyngen har det vært en lignende tendens, med gradvis nedgang i begge grupper.



**Figur 5.11 Antall fiskere i gruppe I og gruppe II i Kåfjord, Storfjord og Lyngen (Fiskeridirektoratet)**



**Figur 5.12 Utviklingen i antall fiskebåter under 11 meter i Kåfjord, Storfjord og Lyngen (Fiskeridirektoratet)**



Til tross for lokale variasjoner er det klare likhetstrekk mellom utviklingen i antall fiskere og fartøy under 11 meter i alle fjordkommunene i utvalget, med unntak av Porsanger, Tana og Nesseby, som har en klar økning i både antall fiskere og fartøy. Disse kommunene er i området øst for Nordkapp, et område med kommersiell fangst av kongekrabbe.

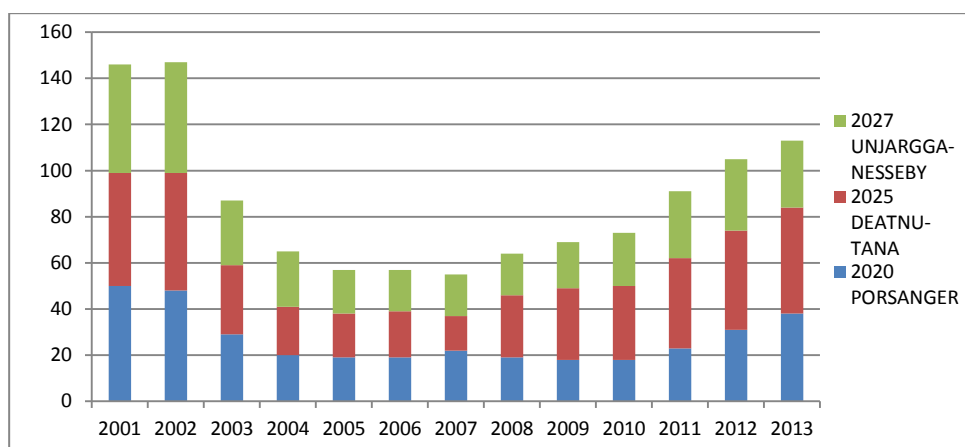
### 5.4.3 Forvaltningsregimet for kongekrabben

I figur 5.2 så vi en plutselig økning i antall fiskere i Porsanger og Nesseby i årene 2010–2012. Økningen står i kontrast til trenden i kommunene lenger vest i Finnmark og i Nord-Troms. Den mest nærliggende forklaringen på økningen i antall fiskere i Porsanger og Nesseby er tilgangen på kongekrabbe, og spesielt det nye reguleringsregimet for kongekrabbe øst for Nordkapp, som ble innført i 2008.

Siden Russland gjorde krav på eierskap til bestanden av kongekrabbe, ble ikke kommersielt fiske av den tillatt i Norge før i 2002. Fra 1994 til 2002 fikk likevel noen fiskere fra Nesseby

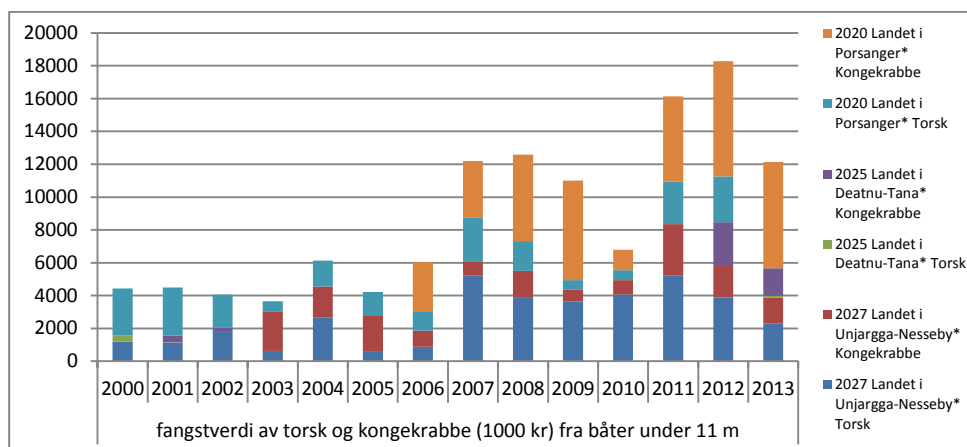
og nabokommunene muligheten til å delta i et såkalt forskningsfiske. I Porsanger startet ikke kongekrabbefisket opp før i 2005. I dag er kommersielt fiske etter kongekrabbe tillatt øst for Nordkapp. Dette kommersielle fisket ble fra 2008 åpnet for små båter under 11 meter, hjemmehørende i kommunene fra Nordkapp og østover. Det tidligere kravet om at man måtte kunne dokumentere fangst av en viss mengde torsk i Øst-Finnmark for å kvalifisere til å delta i krabbefisket, ble dermed avskaffet. Denne endringen kom i stand etter press fra småskala-fiskere, fra Sametinget, som vektla nærhets- og avhengighetsprinsippet, og fra den samiske fiskeri- og fangstorganisasjonen Bivdi. Det særegne ved denne ordningen er at den favoriserer de små båtene fra en bestemt region. Av figur 13 ser vi hvordan antallet båter under 11 meter siden 2008 har økt i Nesseby, Tana og Porsanger. Båtgruppene under 10 meter og mellom 10 og 10,99 er her slått sammen.

**Figur 5.13 Utviklingen i antall båter under 11 meter, hjemmehørende i Nesseby, Porsanger og Tana (Fiskeridirektoratet)**



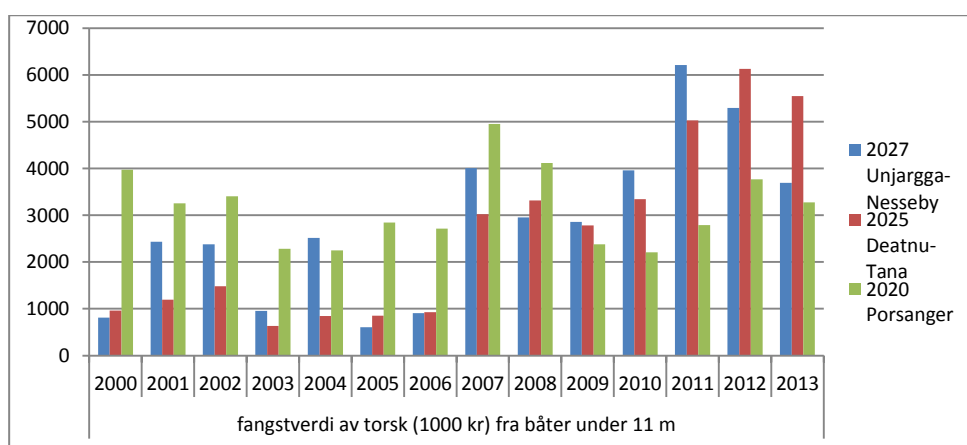
Kongekrabbefisket lar seg kombinere med torskefisket fordi de to fiskeriene skjer til ulike tider. Muligheten til å kombinere to typer fiske som skaper inntekter gjennom større del av året, er åpenbart årsaken til at det har skjedd en økning i antall fiskere i Øst-Finnmark, noe vi ser av figur 5.2. Figur 5.14 viser fangstverdi av kongekrabbe- og torskefiske tatt fra båter under 11 meter som er landet i Porsanger, Tana og Nesseby. Her ser man et tydelig utslag av reguleringsendringen i 2008 for Porsanger allerede fra første år. I 2012 og 2013 har landingene av kongekrabbe klart større verdi i Porsanger og Tana enn torskelandingene. Samlet sett er det kun i Nesseby at landingene av torsk er større eller på samme nivå som kongekrabbelandingene, samtidig som landingene av kongekrabbe var store de første årene etter at dette fisket startet.

**Figur 5.14 Fangstverdi av kongekrabbe og torsk tatt fra båter under 11 meter, landet i Porsanger, Tana og Nesseby (Fiskeridirektoratet)**



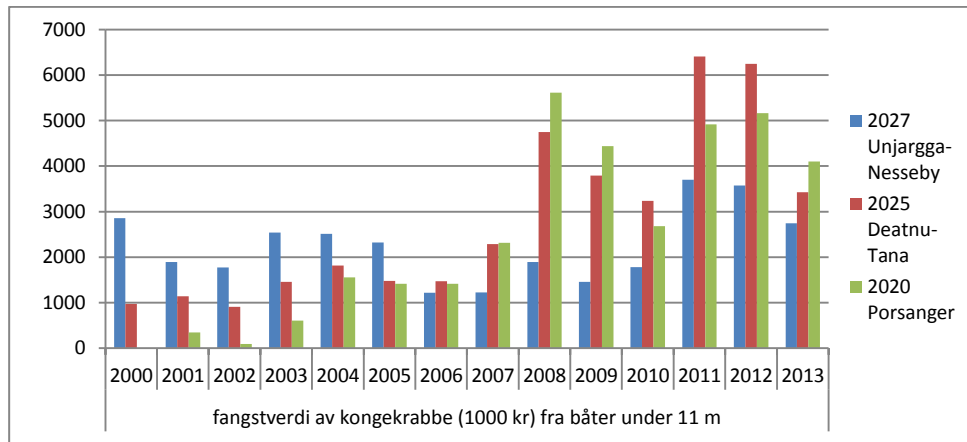
Figur 5.15 viser fangstverdien av torskefisket fra båter under 11 meter hjemmehørende i de samme tre kommunene. I 2013 ser vi av figur 5.14 at det ikke er landet torsk i Porsanger, likevel er fangstverdien av torsk fra fartøy registrert i Porsanger i overkant av 3 millioner. Med unntak av en svært liten andel i 2013 landes det heller ikke torsk i Tana. Men figur 5.15 viser en fangstverdi av torsk på i overkant av 6,1 millioner i 2012 og 5,5 millioner i 2013 fra båter hjemmehørende i Tana.

**Figur 5.15 Fangstverdi av torsk tatt fra båter under 11 meter hjemmehørende i Nesseby, Tana og Porsanger (Fiskeridirektoratet).**



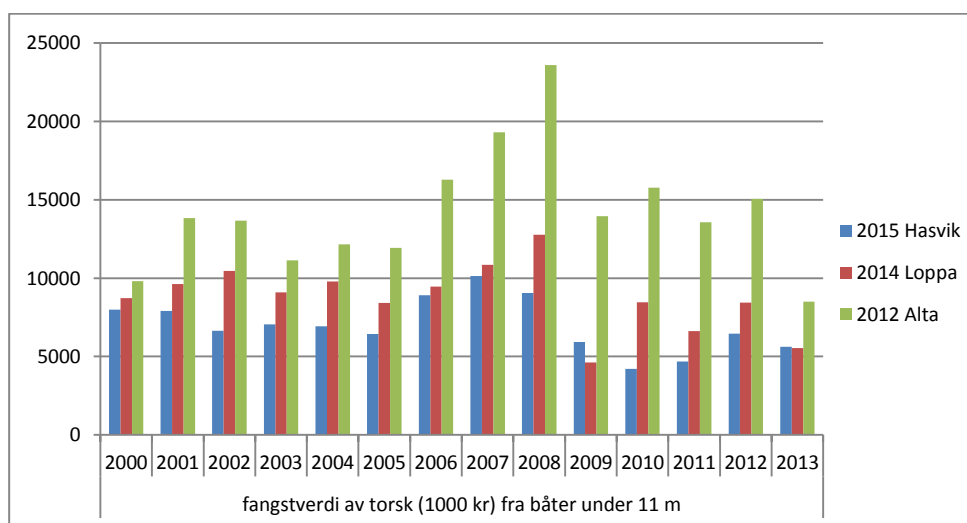
Figur 5.16 viser fangstverdien for kongekrabbefisket i kommunene Nesseby, Tana og Porsanger. Mens båter fra Nesseby hadde størst fangstverdi fra kongekrabbefisket de første årene etter 2000, er fangstverdien nå størst for båter fra Tana og Porsanger.

**Figur 5.16 Fangstverdi av kongekrabbe tatt fra båter under 11 meter hjemmehørende i Nesseby, Tana og Porsanger (Fiskeridirektoratet)**

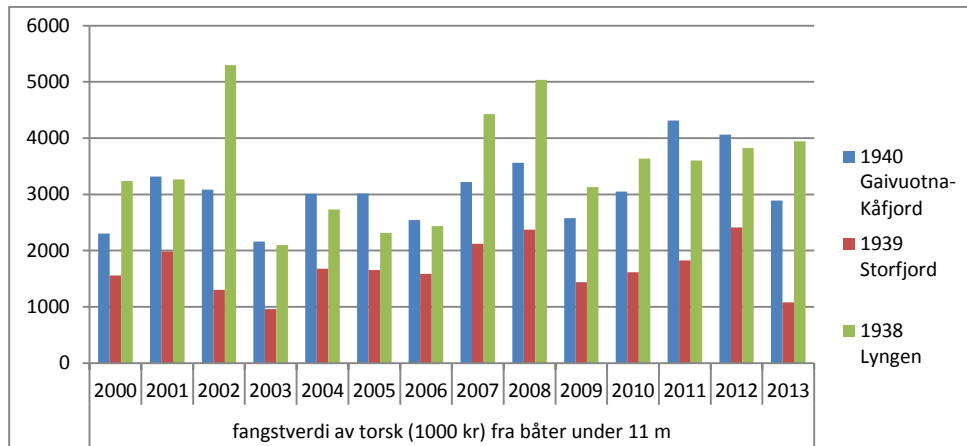


Sammenligner vi med fangstverdien for torsk tatt fra båter under 11 meter tilhørende utvalgte kommuner i Vest-Finnmark og Nord-Troms, ser vi av figur 5.15 at denne verdien har en økende tendens fra 2007 i Nesseby, Tana og Porsanger, mens tendensen er nedadgående i samme tidsrom i Alta, Loppa og Hasvik, jf. figur 5.17. Tallene for Lyngen, Storfjord og Kåfjord viser en del svingninger fra år til år, men en mindre tydelig tendens for perioden sett undet ett (jf. figurene 5.17 og 5.18.)

**Figur 5.17 Fangstverdi av torskefiske tatt av båter under 11 meter hjemmehørende i Hasvik, Loppa og Alta**



**Figur 5.18 Fangstverdi av torskefiske tatt av båter under 11 meter hjemmehørende i Kåfjord, Storfjord og Lyngen**

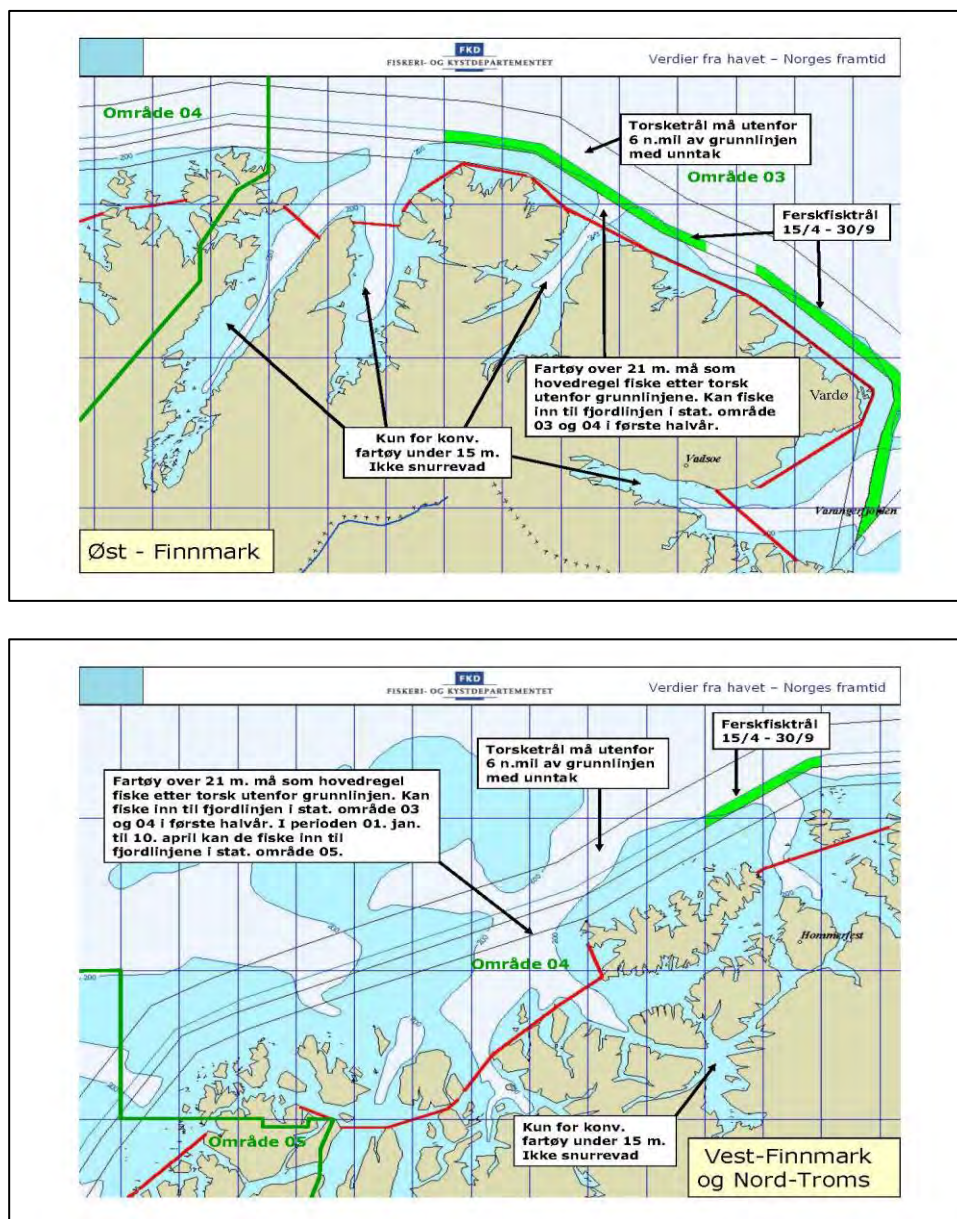


Utviklingen i torskefisket i de utvalgte kommunene i «kongekrabbeområdet» kan tyde på at den økte aktiviteten som kongekrabben har medført i området øst for Nordkapp, med flere båter og flere aktive fiskere, også har ført til en merkbar økning i torskefisket i dette området i perioden fra 2007/2008. Det står i kontrast med de tre utvalgte kommunene i Vest-Finnmark, mens tallene er mer stabile for de tre utvalgte kommunene i Nord-Troms.

#### **5.4.4 Andre forvaltningstiltak begrunnet ut fra hensyn til sjøsamisk fiske og samiske lokalsamfunn**

I tillegg til kongekrabbereguleringene, som må sies å være etablert blant annet med begrunnelse i lokale og samiske fjordfiskehensyn, ble fjordlinjene innført i 2004 for å verne kysttorsken, som er en rødlistet bestand. Fiske med snurrevad og andre aktive redskaper ble i utgangspunktet forbudt innenfor fjordlinjene, noe som også var et gammelt fjordfiskekrav. I Fiskeri- og kystdepartementets forskrift av 26.01.2013 heter det at det er forbudt for fartøy på eller over 15 meter å fiske innenfor fjordlinjene som er angitt i forskriften. Videre er det forbudt å fiske med snurrevad på kysttorskens gyte- og oppvekstområder i fjordene. Kartene under fra Fiskeri- og kystdepartementet (2010) viser fjordlinjene i Øst-Finnmark og Vest-Finnmark og Nord-Troms.

Figur 5.19 Fjordlinjer i Finnmark og Nord-Troms



I 2011 inngikk fjordlinje-ordningen som en del av en avtale mellom Sametinget og Fiskeri- og kystdepartementet. Fjordlinjene står imidlertid under press, i 2013 ble det gjort en rekke unntak fra forbudet mot større fartøyer, og det har vært tatt til orde for å fjerne fjordlinjene, med et unntak av områder med samisk befolkning i Nord-Norge.<sup>46</sup> Fjordlinjene og mulige dispensasjoner fra forbud mot større båter og aktive redskaper innenfor dem var den første store saken som ble tatt opp til behandling i Fjordfiskerikommisjonen, et rådgivende organ som ble opprettet i 2013 som en del av oppfølgingen av Kystfiskeutvalgets innstilling (NOU 2008:5).

<sup>46</sup> Fiskeriminister Aspakers tale til årsmøtet i Norges Fiskarlag 2013.

Fjordfiskenemnda har seks medlemmer, hvorav tre er utpekt av Sametinget og de øvrige av de tre nordligste fylkeskommunene.

Som en del av regjeringens oppfølging av Kystfiskeutvalgets innstilling ble det også satt av et tilleggskvantum på 3000 tonn torsk til fordeling på fartøy under 11 meter i virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet (STN-området). Det betyr i praksis at de minste båtene i STN-områder i de siste årene har fått økte fangstrettigheter på opp til 12 tonn torsk for hver båt. Fjordlinjer og muligheter til økt torskefangst for den minste fartøygruppen i de samiske områdene har utvilsomt hatt en positiv effekt, men disse tiltakene har ikke gitt synlige utslag i statistikken over antall fiskere og fiskebåter, slik som vi kan lese ut av statistikken for «kongekrabbeområdet». Grunnene til at dette ikke har slått ut i statistikken, kan være flere, blant annet prisfall på torsk, og ikke minst mangel på fiskemottak i mange fjordområder.

De siste to tiårene har nedgangen i antall mottaksstasjoner i stadig større grad begrenset utviklingen av fjordfiske. For å motvirke dette har Norges Råfisklag, kommuner og Sametinget støttet utviklingen av lokale mottaksanlegg i kystsamiske områder. Dette arbeidet har utvilsomt gitt resultater i noen områder, men med konsentrasjon i fiskeindustrien og avvikling av stadig flere fiskeindustribedrifter har det mange steder vært en stor utfordring å opprettholde lokale mottak, som er avhengige av leveringsavtaler med større industribedrifter. Sametinget og den nye Fjordfiskenemnda har i det siste tatt opp mottakssituasjonen, som nå synes å være den største flaskehalsen for positiv utvikling av fjordfisket i de samiske områdene.

## 5.5 Konklusjon

Vi har i denne artikkelen sett på utviklingen i kyst- og fjordfisket i kommuner med sjøsamisk befolkning i Finnmark og Nord-Troms, ut ifra Fiskeridirektoratets statistikk over fangster og antall mindre fiskefartøyer og SSBs statistikk over antall fiskere etter kommune. Med en del lokale variasjoner gir tallene inntrykk av at den samlede nedgangen i antall fiskere i de første årene etter innføring av fangstkvote i kystflåten i 1990 har vært mindre enn forventet, men overgangen fra fiske som hovedyrke (gruppe I) til biyrke (gruppe II) i disse årene kommer tydelig til uttrykk i flere av kommunene. Et gjennomgående trekk er at nedgangen har fortsatt, og at den har skutt fart etter 2000 for begge grupper fiskere, spesielt gruppe II. Et unntak fra dette generelle bildet er fiskeriene i «kongekrabbeområdet» – fjordkommuner øst for Nordkapp. Der har antall båter under 11 meter, antall fiskere og fangstverdi, både når det gjelder kongekrabbe og torsk, økt i tiden etter 2008.

Vi har forsøkt å se sammenhenger mellom statistiske trender og endringer i rammebetingelsene for småskalafisket i de sjøsamiske områdene i de senere årene, spesielt når det gjelder fiskeripolitikk og reguleringstiltak. Begrunnelsene for tiltakene har vært ulike, noen har vært gjennomført for å styrke bosettingen i de sjøsamiske områdene, noen er begrunnet med ressursvern, mens andre har til hensikt å øke produktivitet og lønnsomhet i fiskeflåten. Kondemneringsordningen, som hører til den siste kategorien, har hatt tydelig

effekt i form av et redusert antall båter under 11 meter, men kan likevel bare forklare en mindre del av den sterke nedgangen i denne gruppen. Endringene i forvaltningsregimet for kongekrabbe i 2008 er det tiltaket som gir tydeligst utslag i statistikken, i form av økt aktivitet og vekst i fjordfisket i området øst for Nordkapp. Tiltakene som ble satt i verk som oppfølging av Kystfiskeutvalgets innstilling, spesielt økte torskerettigheter for flåten under 11 meter i samiske områder, har utvilsomt hatt en positiv effekt, men denne effekten ser ut til å motvirkes av at andre rammebetingelser har utviklet seg negativt, spesielt gjelder det mottakssituasjonen i fjordkommunene. Så langt har disse tiltakene ikke gitt noen synlige utslag på statistikken.

Utviklingen i Øst-Finnmark viser at fjordfiske fortsatt kan framstå som et attraktivt yrkesvalg, og en livskraftig næring hvis rammebetingelsene legges til rette. Samtidig viser tallene for Finnmark og Nord-Troms sett under ett at utviklingen i småskalafisket har vært urovekkende negativ over lengre tid. Løsningen er etter vårt syn ikke å innføre strukturkvoter for de minste båtene – noe som vil redusere denne flåtegruppen ytterligere og fjerne fiskerettigheter fra lokalsamfunnene i fjordene. Den største utfordringen med tanke på å styrke grunnlaget for bosettingen i de sjøsamiske fjordområdene er derimot å løse mottaksproblemene, slik at småskalafisikerne har sikre og forutsigbare leveringsmuligheter i sitt nærområde.

### **Referanser:**

Broderstad, E.G., og Eythórsson, E. (2014). Resilient Communities? Collapse and Recovery of a Social-Ecological System in Arctic Norway. I *Ecology and Society* 19(3): 1: Special Feature: Rebuilding Fisheries and Threatened Communities: the Social-Ecology of a Particularly Wicked Problem.

Kalstad, J.A., Bjørklund, I., og Eythórsson E. (2011). Fiske, fangst og tradisjonell kunnskap i indre Varanger. *Tromsø Museums skrifter XXXII*. Tromsø: Tromsø Museum.

Maurstad, A., og Sundet, J. (1998). Den usynlige torsken – forsker- og fiskerkunnskap om lokale fiskeressurser. I B.K. Sagdahl (red.). *Fjordressurser og reguleringspolitikk. En utfordring for kystkommuner?* S. 9–25. Oslo: Kommuneforlaget.

NOU 2008: 5. *Retten til fiske i havet utenfor Finnmark*. Utredning fra et utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 30. juni 2006. Avgitt til Fiskeri- og kystdepartementet 18. februar 2008, Oslo, Norway.

Sametinget: Sak SP 003/14: Sametingsrådets beretning om virksomheten iht. forretningsorden § 20.



# 6 Samiske tall

## 6.1 Innledning

I dette kapitlet presenteres en del sentrale tabeller som gir et bilde av situasjonen på viktige områder av den samiske virkeligheten. Dette er faste tabeller som vil gå igjen i hver utgave av publikasjonen, og som dermed vil gi innsikt i hvordan ting utvikler seg over tid. Kapitlet inneholder i denne utgaven 16 tabeller og fem figurer fordelt på sju områder som alle belyser viktige temaer innenfor det samiske samfunnet. Det første temaet er befolkning, hvor det er lagt vekt på å vise hvordan folkemengden utvikler seg, og hvilke forhold som påvirker befolkningsutviklingen (fødte/døde/innflytting/utflytting). Sammensetningen etter alder og kjønn vises, og situasjonen belyses på ulike geografiske nivåer.

Utdanning gir tall for utdanningsnivå hvor STN-området sammenliknes med øvrige områder nord for Saltfjellet og Norge. Her vises en tabell som belyser frafall i videregående skole, og det er tre tabeller som gir informasjon om hvordan samisk språk utvikler seg, henholdsvis i barnehagen, grunnskolen og videregående skole.

sysselsetting er belyst gjennom to tabeller: gjennomsnittlig inntekt og skatt for personer, og sysselsatte personer etter kjønn og næring. Det er videre to næringstabeller: en tabell viser bedrifter etter næringshovedområde og en viser reindriftsnæringa spesielt.

Til slutt er det to valgtabeller basert på sametingsvalget i 2013, som viser godkjente stemmer etter parti/valgliste og innvalgte representanter på Sametinget.

## 6.2 Noen kommentarer til tabellene

Folketallet i STN-området har de siste årene stabilisert seg på rundt 55 600 personer etter en sammenhengende nedgang siden 1990, da folketallet var 10 000 høyere. Det er likevel ingen vekst å spore i STN-området de siste fire årene, selv om folketallet i Norge har økt med nær 190 000 personer eller 3,8 prosent i de samme årene.

Det var fødselsunderskudd i STN-området i 2013, som det har vært siden begynnelsen av 2000-tallet. Vi har imidlertid en positiv nettoinnflytting som balanserer fødselsunderskuddet slik at befolkningstallet holder seg noenlunde stabilt. Den positive nettoinnflyttingen er ny for de tre siste årene. I alle år siden 1990 har det vært flere som har flyttet ut av STN-området enn det har vært personer som har flyttet inn.

Årsaken til den positive nettoinnflyttingen er utelukkende innflytting fra utlandet. Mens STN-området opplevde et flyttetap til andre kommuner i Norge, var nettoinnflyttingen fra utlandet i

2013 på over 500 personer. Folketallet har holdt seg best i kommunene Nordreisa og Storfjord i Troms og Karasjok og Kautokeino i Finnmark. Disse fire kommunene har hatt en svak befolkningsvekst eller holdt nivået sammenliknet med 1990.

Alderssammensetningen i STN-området har endret seg de siste 25 årene. 29 prosent av innbyggerne var 60 år og over i 2014, mens andelen var om lag 20 prosent i 1990. Tilsvarende har andelen personer under 40 år minket fra 57 prosent i 1990 til knappe 44 prosent i 2014. Alderssammensetningen har også endret seg i resten av Norge, men endringene er klart større i STN-området.

Frafallet i videregående skole i STN-området er høyere enn i resten av landet. Av kullet som startet på videregående trinn 1 i 2008, hadde 40 prosent ikke oppnådd studie- eller yrkeskompetanse fem år senere. Tilsvarende tall for øvrige områder nord for Saltfjellet var 37 prosent og 29 prosent for hele Norge.

Antall elever med nordsamisk som førstespråk i grunnskolen lå i 2013 om lag på samme nivå som i 2012, men tendensen viser en fallende kurve. Siden 2006 har antallet gått ned med om lag 100. Tilsvarende har antall elever med nordsamisk som andrespråk blitt redusert fra vel 1500 elever i 2006 til 1070 i 2013. Riktignok gikk tallet for antall personer med samisk som andrespråk noe opp fra 2012 (+16), men nivået ligger betydelig under hva det var for sju-åtte år siden.

**Tabell 6.1 Folkemengde per 1. januar, fødte, døde og flyttinger. STN-området\* i alt**

	Folkemengde per 1. januar			Levende-fødte**	Døde	Fødsels-over-skudd	Inn-flyttinger** *	Ut-flyttinger ***	Netto inn-flytting	Folketilvekst***	
	I alt	Menn	Kvinner							I alt	Pro-sent
1990	65 147	33 955	31 192	918	764	154	2 218	2 583	-365	-343	-0,5
1995	63 850	33 160	30 690	862	732	130	2 090	2 819	-729	-718	-1,1
2000	59 972	31 101	28 871	749	680	69	2 591	3 005	-414	-308	-0,5
2001	59 664	30 919	28 745	642	659	-17	2 493	2 741	-248	-484	-0,8
2002	59 180	30 665	28 515	625	692	-67	2 292	2 590	-298	-283	-0,5
2003	58 897	30 531	28 366	553	676	-123	2 129	2 422	-293	-617	-1,0
2004	58 280	30 188	28 092	575	638	-63	2 146	2 399	-253	-413	-0,7
2005	57 867	29 987	27 880	569	583	-14	2 109	2 427	-318	-354	-0,6
2006	57 513	29 771	27 742	603	627	-24	2 054	2 671	-617	-598	-1,0
2007	56 915	29 507	27 408	565	666	-101	2 236	2 559	-323	-395	-0,7
2008	56 520	29 284	27 236	527	593	-66	2 111	2 303	-192	-378	-0,7
2009	56 142	29 045	27 097	546	627	-81	2 225	2 281	-56	-208	-0,4
2010	55 934	28 951	26 983	507	608	-101	2 302	2 434	-132	-299	-0,5
2011	55 635	28 858	26 777	492	621	-129	2 532	2 367	165	-4	0,0
2012	55 631	28 862	26 769	444	620	-176	2 562	2 291	271	21	0,0
2013	55 652	28 921	26 731	472	639	-167	2 588	2 349	239	-33	-0,1
2014	55 619	28 904	26 715	...	...	...	...	...	...	...	...

\* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.

\*\* Som levendefødte regnes foster som viser livstegn ved fødselen.

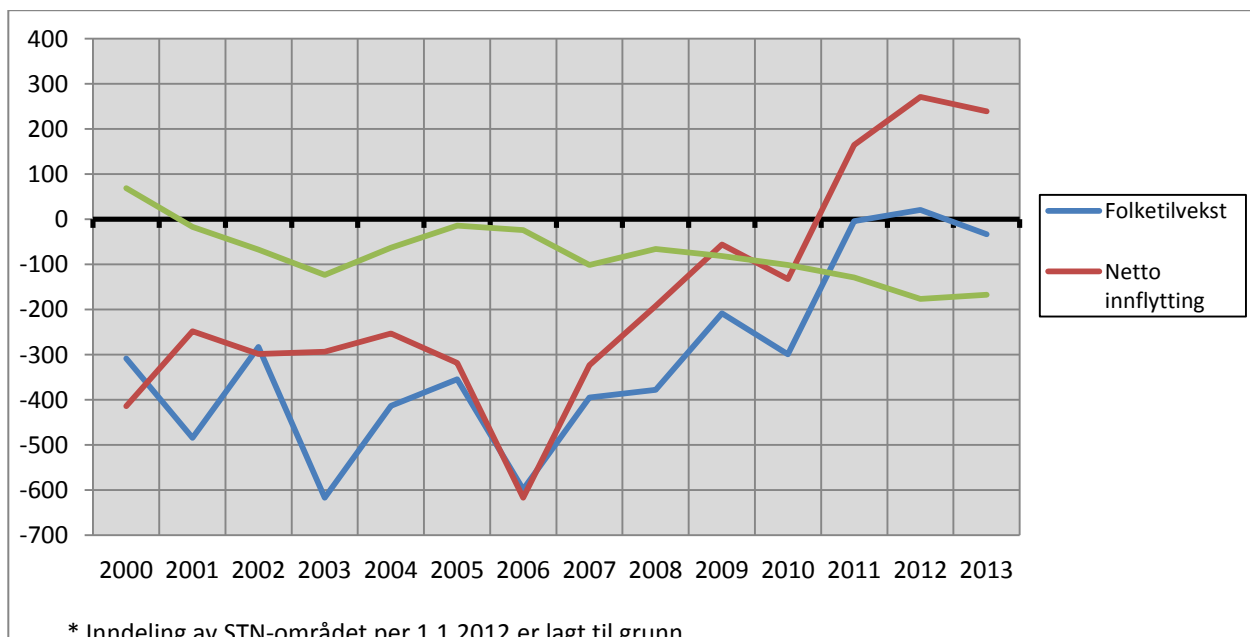
\*\*\* Gjelder flyttinger til/fra andre steder i Norge og utlandet.

\*\*\*\* Folketilveksten regnes som differansen mellom 1. januar i det aktuelle året og 1. januar det påfølgende året.

På grunn av registreringsrutinene og avvik i kvaliteten på flyttedata for grunnkretser i enkelte kommuner vil føde-døde+innflytting-utflytting

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

**Figur 6.1 Folketallsutviklingen fra 2000 til 2013 i STN-området**

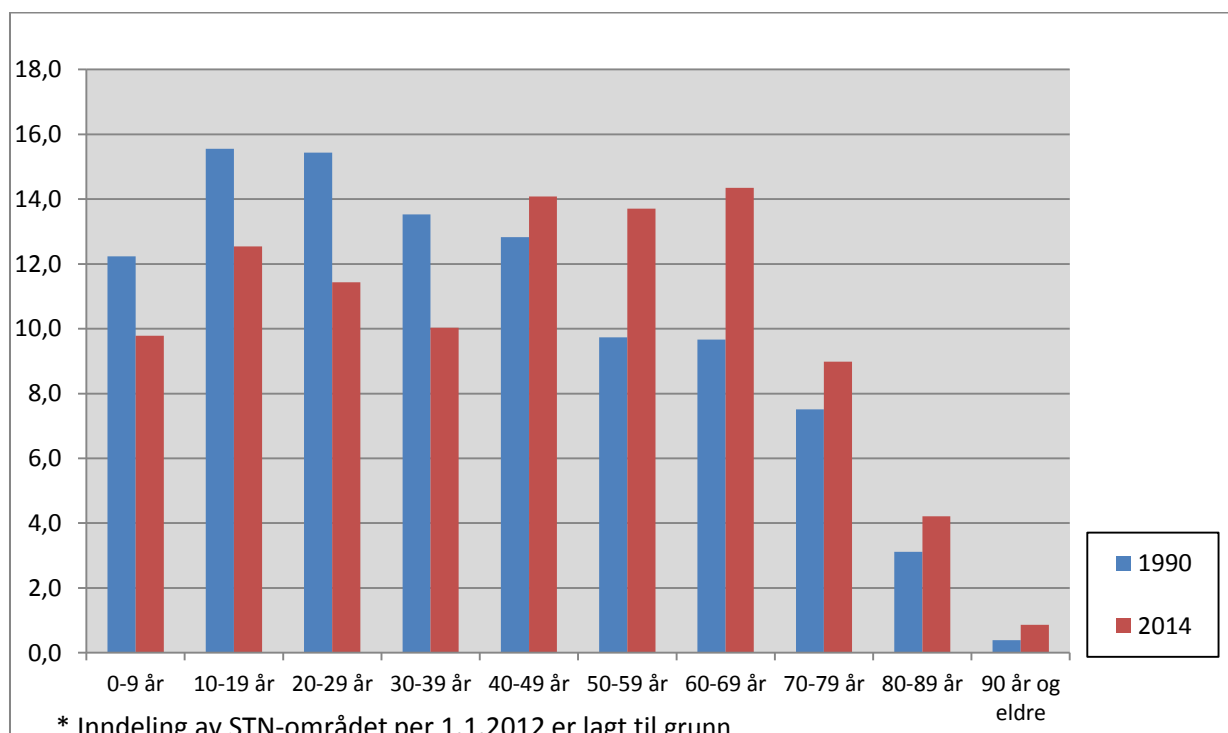


**Tabell 6.2 Folkemengde i STN-området\*, etter kjønn og alder per. 1. januar**

Kjønn Alder	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2014 i prosent
<b>I alt</b>	<b>65 147</b>	<b>63 850</b>	<b>59 972</b>	<b>57 867</b>	<b>55 934</b>	<b>55 635</b>	<b>55 631</b>	<b>55 652</b>	<b>55 619</b>	<b>100,0</b>
0-9 år	7 969	8 255	7 706	6 756	5 852	5 602	5 583	5 496	5 444	9,8
10-19 år	10 133	8 178	7 573	7 688	7 594	7 507	7 334	7 180	6 973	12,5
20-29 år	10 055	10 356	7 821	6 375	5 810	5 929	6 092	6 187	6 360	11,4
30-39 år	8 814	8 268	7 964	7 735	6 273	6 034	5 786	5 693	5 580	10,0
40-49 år	8 357	8 938	8 120	7 617	7 715	7 723	7 803	7 828	7 834	14,1
50-59 år	6 343	6 729	7 898	8 447	7 841	7 694	7 651	7 659	7 625	13,7
60-69 år	6 299	5 796	5 709	6 198	7 486	7 706	7 884	7 915	7 983	14,4
70-79 år	4 894	4 838	4 573	4 358	4 593	4 645	4 657	4 850	4 995	9,0
80-89 år	2 027	2 203	2 273	2 305	2 342	2 351	2 379	2 384	2 343	4,2
90 år og eldre	256	289	335	388	428	444	462	460	482	0,9
0-5 år	4 807	5 124	4 556	3 748	3 370	3 285	3 248	3 166	3 089	5,6
6-15 år	8 542	7 849	7 701	7 719	6 998	6 697	6 519	6 388	6 268	11,3
16-66 år	42 756	41 785	38 902	37 722	36 361	36 312	36 318	36 305	36 148	65,0
67 år og eldre	9 042	9 092	8 813	8 678	9 205	9 341	9 546	9 793	10 114	18,2
<b>Menn</b>	<b>33 955</b>	<b>33 160</b>	<b>31 101</b>	<b>29 987</b>	<b>28 951</b>	<b>28 858</b>	<b>28 862</b>	<b>28 921</b>	<b>28 904</b>	<b>100,0</b>
0-9 år	4 118	4 233	4 012	3 442	2 935	2 812	2 806	2 765	2 722	9,4
10-19 år	5 162	4 221	3 911	4 027	3 987	3 973	3 866	3 748	3 638	12,6
20-29 år	5 556	5 625	4 219	3 462	3 087	3 146	3 260	3 344	3 422	11,8
30-39 år	4 781	4 442	4 311	4 130	3 325	3 178	3 036	2 986	2 957	10,2
40-49 år	4 609	4 918	4 383	4 031	4 100	4 093	4 163	4 180	4 164	14,4
50-59 år	3 429	3 618	4 271	4 592	4 214	4 134	4 098	4 110	4 079	14,1
60-69 år	3 179	3 017	2 994	3 259	3 982	4 117	4 200	4 202	4 249	14,7
70-79 år	2 208	2 156	2 088	2 102	2 278	2 324	2 330	2 447	2 547	8,8
80-89 år	822	820	828	838	932	964	989	1 011	988	3,4
90 år og eldre	91	110	84	104	111	117	114	128	138	0,5
0-5 år	2 481	2 635	2 368	1 875	1 699	1 651	1 640	1 578	1 521	5,3
6-15 år	4 399	4 050	3 981	4 044	3 609	3 430	3 330	3 275	3 180	11,0
16-66 år	23 059	22 494	20 892	20 202	19 349	19 356	19 376	19 386	19 337	66,9
67 år og eldre	4 016	3 981	3 860	3 866	4 294	4 421	4 516	4 682	4 866	16,8
<b>Kvinner</b>	<b>31 192</b>	<b>30 690</b>	<b>28 871</b>	<b>27 880</b>	<b>26 983</b>	<b>26 777</b>	<b>26 769</b>	<b>26 731</b>	<b>26 715</b>	<b>100,0</b>
0-9 år	3 851	4 022	3 694	3 314	2 917	2 790	2 777	2 731	2 722	10,2
10-19 år	4 971	3 957	3 662	3 661	3 607	3 534	3 468	3 432	3 335	12,5
20-29 år	4 499	4 731	3 602	2 913	2 723	2 783	2 832	2 843	2 938	11,0
30-39 år	4 033	3 826	3 653	3 605	2 948	2 856	2 750	2 707	2 623	9,8
40-49 år	3 748	4 020	3 737	3 586	3 615	3 630	3 640	3 648	3 670	13,7
50-59 år	2 914	3 111	3 627	3 855	3 627	3 560	3 553	3 549	3 546	13,3
60-69 år	3 120	2 779	2 715	2 939	3 504	3 589	3 684	3 713	3 734	14,0
70-79 år	2 686	2 682	2 485	2 256	2 315	2 321	2 327	2 403	2 448	9,2
80-89 år	1 205	1 383	1 445	1 467	1 410	1 387	1 390	1 373	1 355	5,1
90 år og eldre	165	179	251	284	317	327	348	332	344	1,3
0-5 år	2 326	2 489	2 188	1 873	1 671	1 634	1 608	1 588	1 568	5,9
6-15 år	4 143	3 799	3 720	3 675	3 389	3 267	3 189	3 113	3 088	11,6
16-66 år	19 697	19 291	18 010	17 520	17 012	16 956	16 942	16 919	16 811	62,9
67 år og eldre	5 026	5 111	4 953	4 812	4 911	4 920	5 030	5 111	5 248	19,6

\* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.  
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

**Figur 6.2 Folkemengde i STN-området\*, aldersgrupper, andel**



**Tabell 6.3 Folkemengde 1. januar, etter kommuner som helt eller delvis er definert som STN-området\***

	1990	1995	2000	2005	2010	2012	2013	2014
<b>STN-området i alt</b>	<b>65 147</b>	<b>63 850</b>	<b>59 972</b>	<b>57 867</b>	<b>55 934</b>	<b>55 631</b>	<b>55 652</b>	<b>55 619</b>
2030 Sør-Varanger, STN	1 869	1 790	1 517	1 476	1 602	1 543	1 506	1 501
2030 Sør-Varanger, øvrige områder	7 772	8 123	8 015	7 987	8 136	8 317	8 462	8 589
2027 Nesseby	1 037	1 048	965	901	884	901	882	919
2025 Tana	3 195	3 272	3 074	3 037	2 912	2 896	2 900	2 883
2023 Gamvik	1 424	1 455	1 288	1 114	1 009	1 008	1 063	1 098
2022 Lebesby, STN	501	438	390	379	341	339	338	323
2022 Lebesby, øvrige områder	1 253	1 140	1 073	1 051	1 001	1 017	1 001	1 018
2021 Karasjok	2 652	2 788	2 901	2 876	2 789	2 763	2 721	2 698
2020 Porsanger	4 475	4 461	4 451	4 299	3 991	3 946	3 968	3 963
2019 Nordkapp, STN	757	737	667	629	595	595	579	577
2019 Nordkapp, øvrige områder	3 218	3 177	2 850	2 786	2 590	2 633	2 626	2 636
2018 Måsøy, STN	399	334	248	194	170	165	183	171
2018 Måsøy, øvrige områder	1 440	1 386	1 229	1 199	1 097	1 078	1 057	1 070
2017 Kvalsund	1 394	1 266	1 106	1 080	1 026	1 010	1 036	1 051
2014 Loppa	1 687	1 552	1 426	1 266	1 087	1 087	1 070	1 027
2012 Alta, STN	1 625	1 472	1 245	1 152	1 013	997	975	944
2012 Alta, øvrige områder	13 232	14 866	15 592	16 476	17 667	18 285	18 671	18 878
2011 Kautokeino	2 953	3 141	3 068	2 997	2 949	2 927	2 923	2 931

1943 Kvænangen	1 615	1 602	1 435	1 401	1 316	1 284	1 245	1 234
1942 Nordreisa	4 697	4 905	4 821	4 744	4 757	4 807	4 850	4 854
1941 Skjervøy	3 082	3 081	2 934	3 003	2 881	2 880	2 905	2 881
1940 Kåfjord	2 819	2 677	2 369	2 288	2 207	2 210	2 208	2 221
1939 Storfjord	1 836	1 939	1 872	1 934	1 888	1 909	1 942	1 941
1938 Lyngen	3 595	3 479	3 225	3 158	3 152	3 028	3 013	2 992
1936 Karlsøy	2 774	2 611	2 496	2 372	2 371	2 355	2 317	2 334
1933 Balsfjord	6 378	6 085	5 749	5 560	5 515	5 502	5 562	5 593
1925 Sørreisa, STN	711	655	626	614	609	609	606	600
1925 Sørreisa, øvrige områder	2 727	2 818	2 668	2 716	2 757	2 772	2 801	2 850
1923 Salangen	2 586	2 505	2 346	2 244	2 211	2 214	2 220	2 223
1920 Lavangen	1 149	1 117	1 052	1 029	1 012	1 016	1 012	1 014
1919 Gratangen	1 483	1 416	1 345	1 268	1 150	1 136	1 119	1 135
1913 Skånland	3 409	3 303	3 109	2 954	2 855	2 972	2 940	2 951
1902 Tromsø, STN	1 416	1 209	1 039	920	845	791	811	798
1902 Tromsø, øvrige områder	49 132	54 467	58 106	61 638	66 460	68 325	69 547	70 792
1853 Evenes, STN	236	328	295	274	256	258	254	250
1853 Evenes, øvrige områder	1 494	1 293	1 228	1 143	1 101	1 101	1 122	1 141
1850 Tysfjord	2 622	2 465	2 302	2 150	2 007	1 956	1 978	2 000
1849 Hamarøy, STN	317	296	277	230	219	221	226	226
1849 Hamarøy, øvrige områder	1 995	1 919	1 731	1 606	1 533	1 562	1 565	1 594
1805 Narvik, STN	454	423	334	324	315	306	300	286
1805 Narvik, øvrige områder	18 143	18 497	18 266	18 188	18 087	18 167	18 209	18 419

\* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

**Tabell 6.4 Folkemengde 1. januar 2014 og endringene i 2013, Norge nord for Saltfjellet**

	Folkemengde 1.1.2013	Levendefødte*	Døde	Fødselsoverskudd	Innflytting**		Utflytting		Netto innflytting		Folketilvekst***		Folkemengde 1.1.2014
					I alt	Av dette fra utlandet	I alt	Av dette til utlandet	I alt	Prosent			
Norge nord for Saltfjellet i alt	396 532	4 250	3 510	740	21 820	6 200	19 198	1 580	2 622	3 358	0,8	399 890	
STN-området**** i alt	55 652	472	639	-167	2 955	700	2 716	177	239	-33	-0,1	55 619	
Øvrige områder**** i alt	340 880	3 778	2 871	907	18 865	5 500	16 482	1 403	2 383	3 391	1,0	344 271	
Øst-Finnmark	24 730	220	228	-8	1 682	709	1 350	123	332	324	1,3	25 054	
STN	3 789	44	40	4	272	120	222	30	50	52	1,4	3 841	
Øvrige områder	20 941	176	188	-12	1 410	589	1 128	93	282	272	1,3	21 213	
Indre Finnmark	12 512	121	117	4	565	86	607	62	62	-42	-37	-0,3	12 475
STN	12 512	121	117	4	565	86	607	62	62	-42	-37	-0,3	12 475
Vest-Finnmark	37 292	481	297	184	2 195	585	1 990	192	205	386	1,0	37 678	
STN	3 843	26	45	-19	221	40	229	11	8	-73	-1,9	3 770	
Øvrige områder	33 449	455	252	203	1 974	545	1 761	181	213	459	1,4	33 908	
Nord-Troms	18 480	157	225	-68	905	233	866	39	39	-23	-0,1	18 457	
STN	18 480	157	225	-68	905	233	866	39	39	-23	-0,1	18 457	
Sør-/Midt-Troms	141 938	1 612	1 054	558	8 335	2 273	7 238	699	1 097	1 655	1,2	143 593	
STN	14 270	105	177	-72	834	178	689	30	145	44	0,3	14 314	
Øvrige områder	127 668	1 507	877	630	7 501	2 095	6 549	669	952	1 611	1,3	129 279	
Nordre Nordland	161 580	1 659	1 589	70	8 138	2 314	7 147	465	991	1 053	0,7	162 633	
STN	2 758	19	35	-16	158	43	103	5	55	4	0,1	2 762	
Øvrige områder	158 822	1 640	1 554	86	7 980	2 271	7 044	460	936	1 049	0,7	159 871	

\* Som levendefødte regnes foster som viser livstegn ved fødselen.

\*\* Gjelder flytting til/fra andre steder i Norge og utlandet og flyttinger innen området

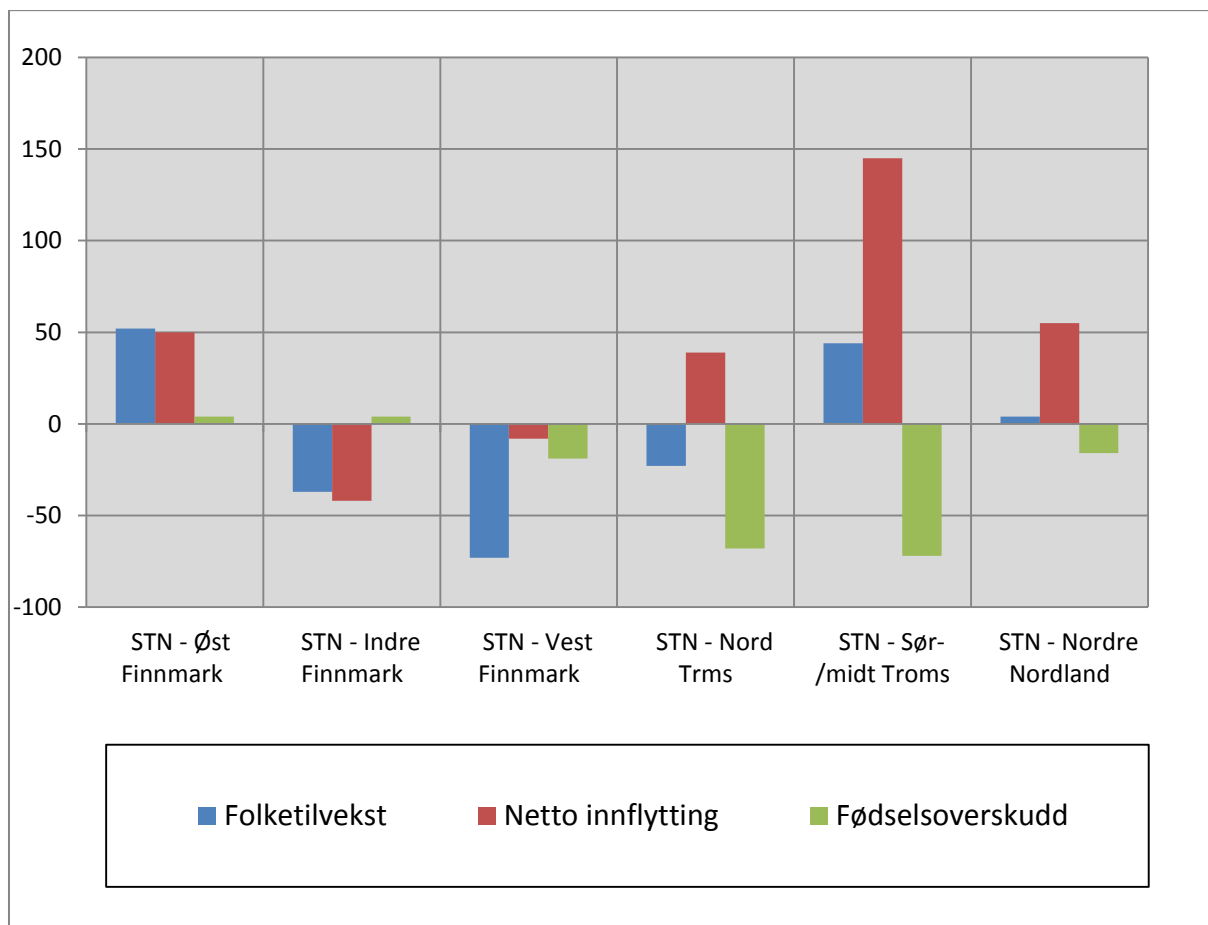
\*\*\* Folketilveksten regnes som differansen mellom 1. januar i det aktuelle året og 1. januar det påfølgende år. På grunn av registreringsrutinene og avvik i kvaliteten på flyttedata for grunnkretser i enkelte kommuner vil født - døde + innflytting - utflytting vise andre tall. På kommunenivå vil disse forskjellene være små.

\*\*\*\* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

\*\*\*\*\* Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

**Figur 6.3 Befolkningsutvikling STN - området\*, 2013**



**Tabell 6.5 Innflytting og utflytting til/fra STN-området\*, etter kjønn og alder i 2013**

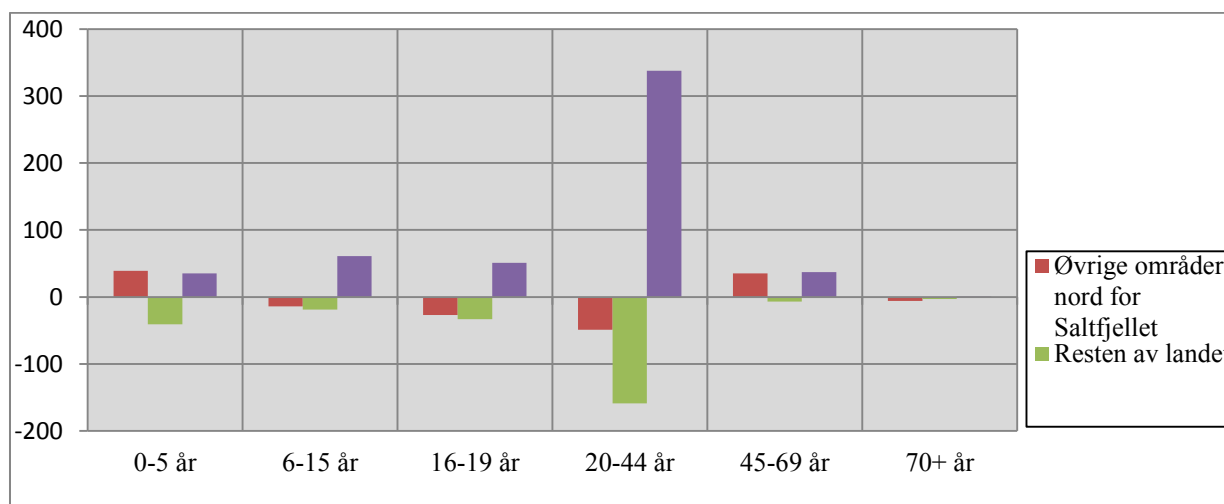
	Norge i alt 2013			Øvrige områder nord for Saltfjellet**			Resten av landet			Utlandet		
	Totalt	Menn	Kvinner	Totalt	Menn	Kvinner	Totalt	Menn	Kvinner	Totalt	Menn	Kvinner
<b>Innflytting i alt</b>	1 888	951	937	1 306	646	660	582	305	277	700	391	309
0-5 år	197	94	103	165	80	85	32	14	18	52	28	24
6-15 år	181	98	83	132	71	61	49	27	22	68	40	28
16-19 år	146	68	78	91	41	50	55	27	28	66	46	20
20-44 år	986	490	496	677	328	349	309	162	147	432	236	196
45-69 år	346	183	163	222	114	108	124	69	55	78	40	38
70+ år	32	18	14	19	12	7	13	6	7	4	1	3
<b>Utflytting i alt</b>	2 172	1 084	1 088	1 328	656	672	844	428	416	177	88	89
0-5 år	199	108	91	126	71	55	73	37	36	17	6	11
6-15 år	214	110	104	146	76	70	68	34	34	7	2	5
16-19 år	206	100	106	118	54	64	88	46	42	15	9	6
20-44 år	1 194	595	599	726	355	371	468	240	228	94	51	43
45-69 år	318	153	165	187	92	95	131	61	70	41	19	22
70+ år	41	18	23	25	8	17	16	10	6	3	1	2
<b>Nettflytting i alt</b>	-284	-133	-151	-22	-10	-12	-262	-123	-139	523	303	220
0-5 år	-2	-14	12	39	9	30	-41	-23	-18	35	22	13
6-15 år	-33	-12	-21	-14	-5	-9	-19	-7	-12	61	38	23
16-19 år	-60	-32	-28	-27	-13	-14	-33	-19	-14	51	37	14
20-44 år	-208	-105	-103	-49	-27	-22	-159	-78	-81	338	185	153
45-69 år	28	30	-2	35	22	13	-7	8	-15	37	21	16

\* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

\*\* Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

**Tabell 6.4 Nettoutflytting til/fra STN-området\*, 2013**



\* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå



**Tabell 6.6 Personer 16 år og over, etter høyeste fullførte utdanning.  
Kommuner som er helt eller delvis definert som STN-området\*,  
1. oktober 2012. Prosent**

	I alt	Grunnskolenivå	Videregående skolenivå**	Universitets- og høghskolenivå, kort***	Universitets- og høghskolenivå lang****
STN-området i alt	100	41,3	39,7	16,3	2,7
Øvrige områder***** i alt	100	32,1	40,9	21,0	6,1
2030 Sør-Varanger, STN	100	41,4	39,5	15,3	3,8
2030 Sør-Varanger, øvrige områder	100	31,4	41,0	22,4	5,2
2027 Nesseby	100	39,7	40,1	16,1	4,1
2025 Tana	100	40,9	38,4	17,4	3,3
2023 Gamvik	100	47,3	37,1	13,9	1,7
2022 Lebesby, STN	100	38,7	49,1	11,1	1,1
2022 Lebesby, øvrige områder	100	45,6	34,7	16,9	2,7
2021 Karasjok	100	39,5	31,9	24,1	4,5
2020 Porsanger	100	35,2	42,7	19,0	3,1
2019 Nordkapp, STN	100	57,6	29,7	10,8	2,0
2019 Nordkapp, øvrige områder	100	39,7	41,1	16,1	3,0
2018 Måsøy, STN	100	58,3	30,5	7,3	4,0
2018 Måsøy, øvrige områder	100	45,7	38,7	13,4	2,2
2017 Kvalsund	100	52,7	33,0	13,1	1,2
2014 Loppa	100	43,7	38,1	15,0	3,3
2012 Alta, STN	100	44,6	38,8	14,5	2,0
2012 Alta, øvrige områder	100	32,7	38,4	23,8	5,0
2011 Kautokeino	100	43,7	29,8	22,1	4,4
1943 Kvænangen	100	41,6	41,8	15,2	1,4
1942 Nordreisa	100	37,6	41,4	17,8	3,1
1941 Skjervøy	100	44,1	39,3	14,9	1,7
1940 Kåfjord	100	45,8	37,3	14,8	2,1
1939 Storfjord	100	39,4	40,5	17,8	2,4
1938 Lyngen	100	43,2	39,4	15,0	2,4
1936 Karlsøy	100	50,6	36,3	11,1	2,0
1933 Balsfjord	100	43,0	43,1	12,2	1,6
1925 Sørreisa, STN	100	37,9	44,7	16,6	0,8
1925 Sørreisa, øvrige områder	100	31,6	45,4	20,4	2,7
1923 Salangen	100	30,7	45,1	19,9	4,4
1920 Lavangen	100	40,3	39,2	18,1	2,3
1919 Gratangen	100	39,0	42,2	16,6	2,3
1913 Skånland	100	34,2	43,9	19,3	2,7
1902 Tromsø, STN	100	52,2	37,5	9,5	0,8
1902 Tromsø, øvrige områder	100	26,2	36,6	24,7	12,5

1853 Evenes, STN	100	35,3	49,1	13,3	2,3
1853 Evenes, øvrige områder	100	31,2	50,1	15,4	3,3
1850 Tysfjord	100	41,0	42,2	14,4	2,4
1849 Hamarøy, STN	100	42,2	43,2	14,1	0,5
1849 Hamarøy, øvrige områder	100	32,2	44,0	19,3	4,5
1805 Narvik, STN	100	33,2	50,0	12,9	3,9
1805 Narvik, øvrige områder	100	27,9	45,8	21,1	5,2

\* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

\*\* Inkludert nivået "påbygging til videregående utdanning", som omfatter utdanning som bygger på videregående skole, men som ikke er godkjent som høyere utdanning.

\*\*\* Omfatter høyere utdanning t.o.m. fire år.

\*\*\*\* Omfatter høyere utdanning på mer enn fire år, samt forskerutdanning.

\*\*\*\*\* Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

**Tabell 6.7 Elever\* som startet på videregående opplæring trinn1 første gang høsten 2007, etter status for oppnådd nivå i videregående opplæring etter fem år, studentretning og kjønn. Prosent**

Utdanningsprogram i Videregående trinn 1 og kjønn	Elever i alt	Fullført med studie- eller yrkeskompetanse**		Ikke oppnådd studie- eller yrkeskompetanse		
		Fullført på normert tid	Fullført på mer enn normert tid	Fortsatt i videregående opplæring 2012	Gjennomført VKII eller gått opp til fagprøve, ikke bestått	Sluttet undervisning
<b>STN-området*** i alt</b>	<b>759</b>	<b>39,7</b>	<b>13,2</b>	<b>10,9</b>	<b>8,0</b>	<b>28,2</b>
<b>Studieforberedende utdanningsprogram</b>	<b>286</b>	<b>63,6</b>	<b>10,5</b>	<b>5,2</b>	<b>8,4</b>	<b>12,2</b>
↯Menn	110	59,1	11,8	5,5	11,8	11,8
↯Kvinner	176	66,5	9,7	5,1	6,3	12,5
↯Studiespesialisering	247	64,4	9,7	5,3	8,5	12,1
↯Idrettsfag	24	66,7	16,7	4,2	4,2	8,3
↯Musikk, dans og drama	15	46,7	13,3	6,7	13,3	20,0
<b>Yrkesfaglig studieretninger</b>	<b>473</b>	<b>25,2</b>	<b>14,8</b>	<b>14,4</b>	<b>7,8</b>	<b>37,8</b>
↯Menn	290	22,8	13,1	14,8	7,2	42,1
↯Kvinner	183	29,0	17,5	13,7	8,7	31,1
↯Bygg- og anleggsteknikk	48	18,8	16,7	20,8	2,1	41,7
↯Design- og håndverk	36	13,9	19,4	13,9	11,1	41,7
↯Elektrofag	59	20,3	13,6	18,6	15,3	32,2
↯Helse- og sosialfag	74	37,8	9,5	13,5	9,5	29,7
↯Medier og kommunikasjon	23	34,8	8,7	4,3	21,7	30,4
↯Naturbruk	33	21,2	36,4	12,1	3,0	27,3
↯Restaurant- og matfag	43	11,6	7,0	18,6	-	62,8
↯Service og samferdsel	33	30,3	21,2	12,1	15,2	21,2
↯Teknikk og industriell produksjon	124	28,2	12,9	12,1	4,0	42,7

\* Elever i alternativ opplæring er inkludert

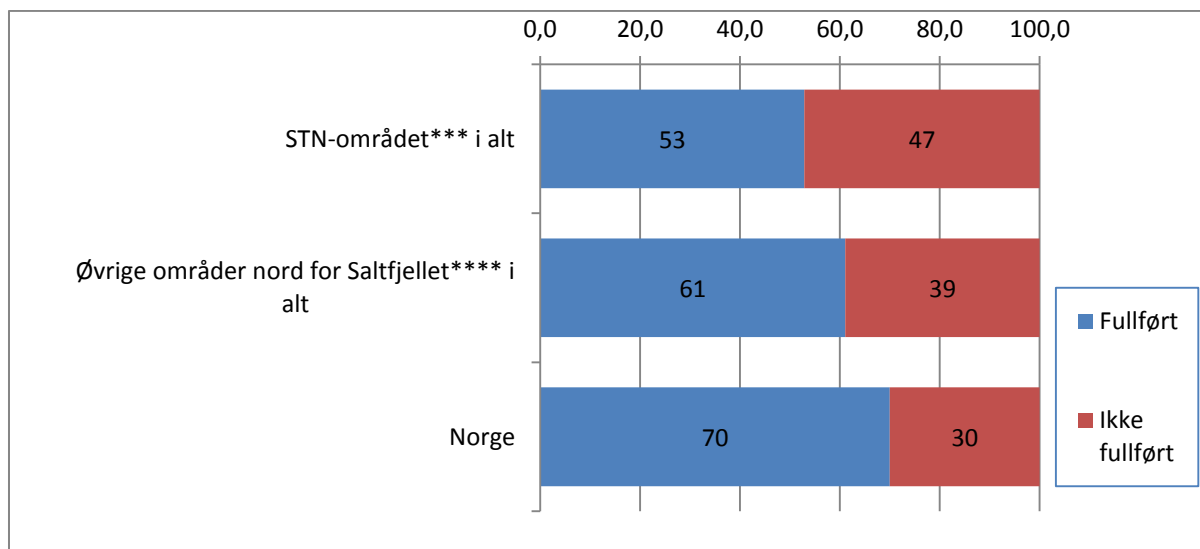
\*\* Fullført opplæring betyr at eleven/lærlingen har bestått alle årstrinn i videregående opplæring som fører til vitnemål eller fag-/svennebrev

\*\*\* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

\*\*\*\* Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

**Figur 6.5 Elever\* som startet på videregående opplæring trinn1 første gang høsten 2007, etter status for oppnådd nivå i videregående opplæring etter fem år, i forhold til bostedsområde. Prosent**



**Tabell 6.8 Barnehager med samisk språktilbud og talet på born som tok imot samisk tilbud i barnehagen 2005-2013**

År	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Barnehager med samisktilbod i alt	64	67	56	60	71	67	61	63	52
Tal på born:	925	975	956	940	883	817	823	826	822
Samiske barnehagar og samiske barnehageavdelingar i norske barnehagar	46	47	40	41	37	37	33	30	30
Tal på born:	882	929	925	905	789	758	728	660	669
Norske barnehagar med anna samisk tilbod	18	20	16	19	34	30	28	33	22
Tal på born:	43	46	31	35	94	59	95	166	153

Kilde: Sametinget

**Tabell 6.9 Antall elever med samisk som 1. eller 2. språk. Grunnskolen per 1. oktober. Hele landet. 2006-2013**

	2006*	2007*	2008*	2009*	2010*	2011*	2012*	2013*
Elever i alt ***	619 038	616 388	614 033	613 928	614 020	614 413	614 894	615 327
Elever med samisk som opplæringsmålform** i alt	991	938	940	924	893	855	873	822
Elever med nordsamisk som førstespråk	971	984	997	964	928	895	879	877
Elever med nordsamisk som andrespråk*	1 508	1 370	1 342	1 194	1 145	1 092	1 054	1 070
Elever med lulesamisk som førstespråk	31	25	27	26	29	25	30	19
Elever med lulesamisk som andrespråk*	46	54	50	55	68	47	68	74
Elever med sørsamisk som førstespråk	18	16	19	20	18	20	21	20
Elever med sørsamisk som andrespråk*	98	89	82	77	72	74	74	66

\* Samisk som andrespråk omfatter elever som gjennomfører nivå 1-4 og nivå 1-7 etter samisk lærerplan.

\*\* Elever som har samisk som opplæringsmålform, får all undervisning på samisk. Dette gjelder elever i de kommunene som kommer inn under det samiske forvaltningsområdet

\*\*\* Fra og med skoleåret 2011/2012 er spesialskoler og ordinære skoler slått saman i grunnskolestatistikken.

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

**Tabell 6.10 Talet på elevar med samisk i fagkrinsen i den videregående skulen, fordelt på fylke der det er fleire enn fem elevar. 2009-2014**

	Skoleåret 2009/2010			Skoleåret 2010/2011			Skoleåret 2011/2012			Skoleåret 2012/2013			Skoleåret 2013/2014		
	Første-språk	Andre-språk	Totalt	Første-språk	Andre-språk	Totalt	Første-språk	Andre-språk	Totalt	Første-språk	Andre-språk	Totalt	Første-språk	Andre-språk	Totalt
Hele landet	215	154	369	248	185	433	267	206	473	236	180	416	243	209	452
Finmark	180	103	283	216	125	341	249	135	384	212	120	332	199	157	356
Troms	10	30	40	12	37	49	11	43	54	18	35	53	18	24	42
Nordland	21	7	28	18	9	27		16	16		15	18	21	16	37
Nord-Trøndelag		8	8		9	9		7	7			6		5	5
Resten	4**	6	10		2**	5	7*	5	12	6***	10**	10	5***	7	12

\*Resten av landet inkluderer også fylkene Nordland og Nord-Trøndelag

\*\*Resten av landet inkluderer også Nord-Trøndelag

\*\*\*Resten av landet inkluderer også Nordland

Kilde: Utdanningsdirektoratet

**Tabell 6.11 Gjennomsnittlig inntekt og skatt for bosatte personer 17 år og eldre. Hele landet og Norge nord for Saltfjellet, 2012**

	<b>Hele landet</b>	<b>STN-området*</b>	<b>Øvrige områder**</b>
Bruttoinntekt	391 700	324 300	366 600
−Personinntekt lønn	280 800	212 800	264 600
−Personinntekt pensjoner	68 500	81 700	71 200
−Næringsinntekt	19 900	17 500	17 400
−Renter bankinnskudd	6 300	4 800	5 100
−Mottatt aksjeutbytte***	8 600	4 000	4 200
Inntektsfradrag	105 000	96 000	103 700
−Minstefradrag	62 700	61 100	63 600
−Renter av gjeld	25 600	22 800	24 100
−Underskudd i næring, inkl. tidligere år	4 600	2 900	2 700
Toppskattegrunnlag	367 300	313 500	351 700
Alminnelig inntekt etter særfradrag	287 900	226 100	261 700
Sum utlignet skatt****	99 400	64 000	85 300
Av dette****:			
Toppskatt	5 700	2 300	3 800
Fellesskatt	33 600	25 100	29 900
Medlemsavgift til folketrygden	26 900	24 400	25 000
Antall bosatte personer 17 år og eldre	3 993 697	45 359	250 989

\* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

\*\* Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

\*\*\* Både skattepliktig og skattefritt aksjeutbytte

\*\*\*\* Sum utlignet skatt (inkl. formuesskatt) er redusert med skattefradrag, mens de enkelte skattene er før skattefradrag blir trukket ut.

Kilde: Skattestatistikk for personer, Statistisk sentralbyrå

**Tabell 6.12 Sysselsatte personer 15-74 år\*, etter kjønn og næring. Norge nord for Saltfjellet. 4. kvartal**

		I alt	Menn	Kvinner		I alt	Menn	Kvinner
<b>STN-området** i alt</b>	27 595	26 920	14 725	12 195	100,0	100,0	100,0	100,0
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	3 079	2 554	2 138	416	11,2	9,5	14,5	3,4
05-09 Bergvergsdrift og utvinning	298	438	397	41	1,1	1,6	2,7	0,3
10-33 Industri	1 596	1 917	1 477	440	5,8	7,1	10,0	3,6
35-39 Elektrisitet, vann og renovasjon	402	405	358	47	1,5	1,5	2,4	0,4
41-43 Bygge- og anleggsvirksomhet	2 523	2 403	2 252	151	9,1	8,9	15,3	1,2
45-56 Varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet	5 543	5 176	3 234	1 942	20,1	19,2	22,0	15,9
58-63 Informasjon og kommunikasjon	330	344	211	133	1,2	1,3	1,4	1,1
64-66 Finansiering og forsikring	163	104	59	45	0,6	0,4	0,4	0,4
68-82 Forretningsmessig tjenesteyting, eiendomsdrift	1 673	1 523	884	639	6,1	5,7	6,0	5,2
84 Offentlig administrasjon, forsvar og sosialforsikring	2 036	2 129	1 157	972	7,4	7,9	7,9	8,0
85 Undervisning	2 617	2 559	847	1 712	9,5	9,5	5,8	14,0
86-88 Helse- og sosialtjenester	6 385	6 324	1 221	5 103	23,1	23,5	8,3	41,8
90-99 Andre sosiale og personlige tjenester	795	890	392	498	2,9	3,3	2,7	4,1
Uoppgitt	155	154	98	56	0,6	0,6	0,7	0,5

\* Fra 2005 ble nedre aldersgrense for å bli regnet som sysselsatt senket fra 16 til 15 år, i tråd med internasjonale anbefalinger. Samtidig ble aldersdefinisjonen endret fra alder ved utgangen av året til alder ved utgangen av referansetidspunktet.

\*\* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.

\*\*\* Områder nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Registerbasert sysselsetningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

**Tabell 6.13 Virksomheter etter næringshovedområder og størrelsesgrupper etter antall ansatte. STN-området i alt. 1. januar 2014.**

Næring	Virksomheter i alt	Ansatte i alt	Uten ansatte	1-4 ansatte	5-9 ansatte	10-19 ansatte	20-49 ansatte	50-99 ansatte	100-249 ansatte
I alt	6 685	19 135	4 032	1 616	528	288	166	49	6
A - Jordbruk, skogbruk og fiske	2 122	713	1 812	277	22	8	3	-	-
B - Bergverksdrift og utvinning	23	279	7	7	4	2	1	1	1
C - Industri	273	1 552	149	62	20	16	19	5	2
D - Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning	27	153	8	10	6	1	2	-	-
E - Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	45	199	21	9	7	5	3	-	-
F - Bygge- og anleggsvirksomhet	637	1 474	345	185	73	24	8	2	-
G - Varehandel, reparasjon av motorvogner	557	1 807	193	218	99	45	2	-	-
H - Transport og lagring	335	948	157	128	22	14	14	-	-
I - Overnattings- og serveringsvirksomhet	201	476	107	64	19	5	6	-	-
J - Informasjon og kommunikasjon	98	257	60	28	5	3	1	-	1
K - Finansierings- og forsikringsvirksomhet	20	67	2	13	4	1	-	-	-
L - Omsætning og drift av fast eiendom	354	169	286	63	3	1	1	-	-
M - Faglig, vitenskaplig og teknisk tjenesteyting	285	314	181	80	20	3	1	-	-
N - Forretningsmessig tjenesteyting	230	737	146	53	13	7	8	3	-
O - Offentlig administrasjon og forsvar, og trykdeordninger underlagt offentlig forvaltning	178	1 346	7	81	39	39	11	1	-
P - Undervisning	198	2 396	51	47	38	20	29	12	1
Q - Helse- og sosialtjenester	666	5 699	217	175	106	88	54	25	1
R - Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter	240	254	175	50	9	4	2	-	-
S - Annen tjenesteyting	189	294	102	65	19	2	1	-	-
T - Lønnet arbeid i private husholdninger	-	-	-	-	-	-	-	-	-
U - Internasjonale organisasjoner og organer	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Uoppgitt	7	1	6	1	-	-	-	-	-

Kilde: Bedrifts- og foretaksregisteret, Statistisk sentralbyrå

**Tabell 6.14 Personer tilknyttet reindrift per 31. mars 2011, etter kjønn og tilhørighet til siidaandelen. Utvalgte geografiske områder**

Geografisk område	I alt	Kjønn		Status i siidaandelen			
		Menn	Kvinner	Innehaver/ Kontakt- person	Ektefelle/ samboer	Barn av innehaver/ kontakt- person	Andre
Hele landet	3 018	1 557	1 461	540	254	219	2 005
Finmark	2 205	1 147	1 058	379	169	126	1 531
–STN	2 015	1 048	967	365	160	115	1 375
–Øvrige områder	190	99	91	14	9	11	156
Troms	207	106	101	43	13	6	145
–STN	77	44	33	20	8	2	47
–Øvrige områder	130	62	68	23	5	4	98
Nordland i alt	191	102	89	44	22	15	110
–STN	8	5	3	2	1	2	3
–Øvrige områder	98	53	45	24	11	6	57
–Områder sør for Saltfjellet	85	44	41	18	10	7	50
Resten av landet	415	202	213	74	50	72	219
Prosent av hele landet	100,0	51,6	48,4	17,9	8,4	7,3	66,4

Kilde: Reindrifftsforvaltningen

**Tabell 6.15 Antall rein i vårflokk per 31. mars\*, etter reinbeiteområde. Reindrifftsårene 2002/2003-2012/2013**

Reinbeite- område	2002/ 2003	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009	2009/ 2010	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013**
Hele landet	210 075	232 838	234 608	233 160	243 251	253 721	248 522	254 384	251 071	258 360	246 262
Øst-Finmark	63 389	73 664	78 332	81 126	83 982	89 740	86 315	88 868	87 283	83 957	74 454
–Polmak/Varanger	21 623	24 179	24 664	25 073	25 227	27 279	24 885	27 325	28 078	27 212	23 776
–Karasjok	41 766	49 485	53 668	56 053	58 755	62 461	61 430	61 543	59 205	56 745	50 678
Vest-Finmark	84 214	96 536	92 714	89 030	94 262	98 106	96 009	98 548	97 957	107 055	105 092
Troms	9 922	10 556	11 272	11 123	12 046	12 188	12 226	12 094	11 674	12 820	12 955
Nordland	13 993	14 255	14 142	13 984	14 557	14 717	15 101	15 667	14 529	14 878	14 318
Nord-Trøndelag	12 936	12 330	12 377	11 757	12 483	12 627	12 856	13 281	13 529	13 930	14 074
Sør-Trøndelag/Hedmark	13 432	13 307	13 616	13 959	13 376	13 576	13 691	13 821	13 840	13 662	12 977
Tamreinlagene	12 189	12 190	12 155	12 181	12 545	12 767	12 324	12 105	12 259	12 058	12 392

\* 31. mars benyttes fordi 1. april er fristen for å gi melding om reindrifften det siste driftsåret til distriktsstyret.

\*\* Ukorrigerte tall.

Kilde: Reindrifftsforvaltningen

**Tabell 6.16 Sametingsvalget 2013. Godkjente stemmer, etter parti/valgliste og valgkrets**

Parti/liste	Hele landet	Valgkrets						
		1. Østre	2. Ávjovári	3. Nordre	4. Gáisi	5. Vesthavet	6. Sørsamisk	7. Sør-Norge
<b>I alt</b>	9 919	1 640	2 676	1 444	1 414	912	593	1 240
<b>NSR Norske Samers Riksforbund</b>	2 397	-	580	231	526	460	176	424
<b>Senterpartiet</b>	471	107	65	78	123	45	53	-
<b>Samefolkets parti</b>	184	-	99	-	-	-	-	85
<b>Det norske Arbeiderparti</b>	2 093	497	360	306	339	198	159	234
<b>Árja</b>	1 145	291	487	135	149	-	-	83
<b>Fremskrittspartiet</b>	888	137	151	263	167	78	-	92
<b>Høyre</b>	696	143	112	121	110	131	-	79
<b>Fastboendes Liste</b>	264	-	264	-	-	-	-	-
<b>Johttisápmelaccaid listu</b>	331	-	331	-	-	-	-	-
<b>Kristelig Folkeparti</b>	45	-	45	-	-	-	-	-
<b>Nordkalottfolket</b>	431	-	-	310	-	-	-	121
<b>Áarjel-Saemiej Gielh (ÅaSG)</b>	205	-	-	-	-	-	205	-
<b>Venstre</b>	50	-	50	-	-	-	-	-
<b>Norske Samers Riksforbund og Samefolkets Partis felleliste</b>	465	465	-	-	-	-	-	-
<b>Ealáhus ja luonddu / Næring og natur</b>	132	-	132	-	-	-	-	-
<b>Samer sørpå / Sámit lulde</b>	122	-	-	-	-	-	-	122

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

**Tabell 6.17 Sametingsvalget 2013. Valgte representanter, etter parti/valgliste\*, kjønn og valgkrets**

	Parti/valgliste											
			A		NSR		ÁRJA		FRP		H	
	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner
<b>Hele landet</b>	39	20	10	4	11	6	4	2	2	1	2	1
<b>1. Østre</b>	6	3	2	1	-	-	1	-	-	-	1	1
<b>2. Ávjovári</b>	8	5	2	1	2	1	2	2	-	-	-	-
<b>3. Nordre</b>	5	2	1	-	1	1	-	-	1	-	-	-
<b>4. Gáisi</b>	6	3	2	1	2	1	1	-	1	1	-	-
<b>5. Vesthavet</b>	4	2	1	1	2	1	-	-	-	-	1	-
<b>6. Sørsamisk</b>	4	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-
<b>7. Sør-Norge</b>	6	4	1	-	3	2	-	-	-	-	-	-
<b>Hele landet</b>	39	20	10	4	11	6	4	2	2	1	2	1
	NSR/SPF		JOHT		NORDK		SS		ÅSG		FASTB	
	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner	I alt	Kvinner
<b>Hele landet</b>	2	1	1	-	3	2	1	1	2	1	1	1
<b>1. Østre</b>	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<b>2. Ávjovári</b>	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1
<b>3. Nordre</b>	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-
<b>4. Gáisi</b>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<b>5. Vesthavet</b>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<b>6. Sørsamisk</b>	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-
<b>7. Sør-Norge</b>	-	-	-	-	1	1	1	1	-	-	-	-
<b>Hele landet</b>	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

\* A (Det norske Arbeiderparti), NSR (Norske samers riksforbund), FRP (Fremskrittspartiet), H (Høyre), NSR/SPF (Norske Samers Riksforbund og Samefolkets Partis felleliste), JOHT (Johttisápmelaccaid listu), NORDK (Nordkalottfolket), SS (Samer sørpå/Sámit lulde) og ÅSG (Áarjel-Saemiej Gielh (ÅaSG))  
FASTB (Dáloniid listu/Fastboende Liste).

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.